ADALET ŞÛRASI

10-11 OCAK 2018

ANKARA

ADALET ŞÛRASI

T.C.
ADALET BAKANLIĞI

10-11 OCAK 2018

ANKARA

Adalet Şûrası

T.C. Adalet Bakanlığı
Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: *58*

ŞÛRA YAYIN EDİTÖRLÜĞÜ:
Strateji Geliştirme Başkanlığı

Kapak Tasarımı & Mizanpaj: *Rıhtım Ajans*

Baskı: *Özel Ofset Bas. Yay. Mat. Ltd. Şti.*
Matbaacılar Sanayi Sitesi 1514 Sok. No: 6 İvedik Ostim / ANKARA
Sertifika No: 40365

ISBN: 978-605-2163-04-7

Ankara, 1. Baskı, Haziran 2018

www.adalet.gov.tr

Bu yayında dile getirilen görüşlerin sorumluluğu dile getirenlere aittir, mutlak suretle Adalet Bakanlığı'nın resmi politikalarını yansıtmaz. Adalet Bakanlığı bunlardan dolayı herhangi bir sorumluluk kabul etmez.

Şûra kayıtlarının çözümleri oturum başkanları ile katılımcılara gönderilerek gerekli düzeltmeleri yapmaları sağlanmıştır. Editör ekip bu çalışmaları koordine etmiş ve sadece önemli anlam bozuklukları ile imla düzeltmeleri yapmıştır.

Bu eserin telif hakları Adalet Bakanlığı'na aittir. Bakanlığın yazılı izni alınmadan çoğaltılamaz.

ÖNSÖZ

Abdulhamit GÜL
Adalet Bakanı

Toplum hayatının kaçınılmaz ihtilaflarına, bireyler arasındaki anlaşmazlıklara yanıt verecek bir mekanizma olarak, yargının adil, etkili ve hızlı işleyişinin temini hukuk devletinin asgari gerekleri arasındadır. Sistemin önüne gelen uyuşmazlıklara süratle ve adaletle karşılık vermesi kadar, sisteme güven ve toplumsal memnuniyetin korunması da önem taşımaktadır.

Yargıya güven ve bunun ayrılmaz bir parçası olan memnuniyet olgusu dünya genelinde giderek artan biçimde önemli bir kavram olmakta ve ayrı bir disiplin olarak ele alınmaktadır. Akademik dünyanın, politik karar alıcıların ve yargı mercilerinin konuya ilgisi beraberinde yeni fırsatlar getirmektedir.

Bu kavramlara gösterilen hassasiyet, ülkemizde kamu yönetimindeki zihniyet dönüşümünün yargı alanına sirayetine işaret etmektedir. Bu dönüşüm , hizmetin temeline hizmetten yararlananların alınması, yargı hizmetinin vatandaşlar için sunulduğunun ve onların beklentilerinin önemli olduğunun benimsenmesi, buna göre hareket edilmesi doğrultusundadır ve son dönem yargı reformunun önemli bir özelliği olmuştur.

Reform sürecinin karakteristik bazı özellikleri de anlayış değişikliğini belirgin biçimde ortaya koymaktadır. Kurumsal olarak sorunların teşhis edilmesi, çözüm yollarının belirlenmesinde özellikle yargı kamuoyunun müzakeresine önem verilmesi, uluslararası toplumun ürettiği çözümlerden faydalanılması ve sürdürülebilir başarının yakalanmasına çalışılması, reform sürecinin belirgin özellikleri olarak öne çıkmaktadır.

Hukuku ve adaleti ölçülebilir bir değer haline getiren yargı sistemimizi işlevsel kılmak ve doğru işlemesini sağlamak amacıyla reform çabalarının hem düşünce, hem de eylem planında yoğunlaştığı bir dönemden geçmekteyiz. Geçmişte sadece sınırlı bir alanda ve belirli konular etrafında kalarak daha çok akademik dünyanın ilgisini çeken tartışma ve arayışlar, son dönemde yargı kurumları tarafından büyük bir heyecanla yapılmakta ve izlenmektedir.

Reforma ilişkin kurumsal arayışlar oldukça artmıştır. Bu arayışlarla olgunlaşan çalışmaların, yol ve yöntemi de değerlendirilerek uygun görülenlerin hayata geçirilmesi

bizim sorumluluğumuzdur. Yargı Reformu Strateji Belgesi ile amacını, eksenini ve takvimini belirlediğimiz bu çalışmalar, üst üste konulan tuğlalar gibi birbirini tamamlamakta, "güven veren adalet" hedefine bizi her geçen gün biraz daha yaklaştırmaktadır.

Son 16 yılda yargı alanında birçok köklü değişikliğe, yeniliğe imza atılmıştır. Zamanın gerisinde kalan, toplumsal ihtiyaçlara cevap vermekte zorlanan mevzuatın gözden geçirilmesi ve temel kanunlarımızın yenilenmesi, artırılan yargı mensubu ve yardımcı personel sayılarıyla insan kaynağımızın güçlendirilmesi, fiziki ve teknik altyapımızın yenilenmesi ile dünya genelindeki iyi uygulama örneklerinden ilham alarak sisteme kazandırdığımız yeni kurumlar adalet hizmetlerine ivme kazandırmış, adaletin çehresini değiştirmiştir.

Hukuk eğitimindeki sorunların çözümü, eğitim kalitesinin yükseltilmesi ve nitelikli hukukçuların yetiştirilmesinden, yargıda etiğe dayalı bir vicdanın inşasına; toplumun sorun çözme kapasitesi geliştirilerek uyuşmazlıkların alternatif yöntemlerle çözüme kavuşturulmasından meslekte hızlı ve isabetli kararları teşvik eden performansa dayalı bir anlayışın yerleştirilmesi hedefine kadar pek çok konuda önemli çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmaların; yerel ve küresel düzeyde yaşanan gelişmeler karşısında süreklilik arz etmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Sürdürülebilir başarı ancak çalışmaların derinleştirilmesi ve reformlara çok yönlü bir anlayışla ve kararlı adımlarla devam edilmesi halinde yakalanabilecektir.

Yargıya ilişkin sorunları ve bunların çözümlerini tüm yargı paydaşlarının katılımıyla belirlemeyi kritik başarı faktörü olarak değerlendiriyoruz. Bu nedenle yargı ile etkileşim içinde olan tüm paydaşların, kamu kurum ve kuruluşlarının, yargı mensuplarının, sivil toplum kuruluşları ile akademik camianın katılımıyla düzenli aralıklarla toplanacak bir tartışma platformunun oluşturulmasını ihtiyaç olarak görüyoruz.

Bu platform toplumsal değişim ve dönüşümün hukuka yansımaları ile ilgili sorunları tespit etmek, görüş ve önerileri paylaşmak, ülkemizin hukuk gündemini oluşturmak adına adeta danışma kurulu işlevi görecektir.

Bu suretle yapılacak çalışmaların çıktıları adalet sistemimizin geleceği için önemli sonuçlar doğuracak, geliştirilecek politika ve uygulamalara ilham veren fikirleri yeşerterek adalet hizmetleri ve Türk yargısı için yol gösterici olacaktır.

Bu amaçla bu yıl ilkini gerçekleştirdiğimiz Adalet Şurasının geleneksel hale gelmesi büyük önem taşımaktadır.

Ana teması "Adalet ve Toplum" olan, iki gün süren, altı ayrı oturumdan oluşan ve bu yayına konu Adalet Şurası'nda alanında uzman akademisyenlerimiz, yazar ve gazetecilerimiz değerli görüşlerini ve önerilerini bizlerle paylaşarak yeni ufuklar açmış ve çalışmalarımıza ışık tutmuştur.

Başta Şuraya katılarak bu önemli fikir ve tartışma ortamına hayat veren saygıdeğer oturum başkanları ve konuşmacılar olmak üzere, Şura'nın gerçekleştirilmesinde emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunar, Şura yayınının ülkemiz ve adalet politikamız için faydalı sonuçlar doğurmasını temenni ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa 9 **AÇILIŞ KONUŞMALARI**

- 12 Abdulhamit GÜL
- 15 Binali YILDIRIM
- 18 İsmail KAHRAMAN
- 20 Recep Tayyip ERDOĞAN

I. OTURUM

Sayfa 29 **MEDENİYETİMİZDE ADALET ANLAYIŞI**

- 31 Prof. Dr. Burhanettin DURAN OTURUM BAŞKANI
- 32 Alev ALATLI
- 36 Prof. Dr. Erhan AFYONCU OSMANLI ADALETİ
- 36 Prof. Dr. Mehmet Âkif AYDIN MEDENİYETİMİZİN ADALET ANLAYIŞI

II. OTURUM

Sayfa 57 **ADALET SOSYOLOJİSİ VE ADALET PSİKOLOJİSİ**

- 59 Prof. Dr. Kemal SAYAR OTURUM BAŞKANI
- 60 Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY TOPLUMUN ANAYASA TAHAYYÜLÜ ve ADALET MESELESİ
- 64 Prof. Dr. Erol GÖKA MUTLAK ANLAMDA İYİ OLAN TEK ERDEM: ADALET
- 68 Prof. Dr. Atilla ARKAN İSLAM DÜŞÜNCE GELENEĞİNDE ADALET VE GÜNCEL ANLAMI
- 68 Doç. Dr. Derda KÜÇÜKALP SİYASET FELSEFESİ AÇISINDAN ADALET

III. OTURUM

Sayfa 93 **TÜRK CEZA HUKUKUNDA ADALET ANLAYIŞI**

95 Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN OTURUM BAŞKANI
96 Prof. Dr. Mahmut KOCA TÜRK CEZA HUKUKUNDA ADALET ANLAYIŞI, SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI
101 Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ YENİ TÜRK CEZA KANUNUNUN ADALET ANLAYIŞI
110 Prof. Dr. Bahri ÖZTÜRK
117 Prof. Dr. Vahit BIÇAK ONARICI ADALET YAKLAŞIMIYLA CEZA ADALETİ SİSTEMİNİN YENİDEN İNŞASI

IV. OTURUM

Sayfa 141 **MEDYA, TOPLUM VE ADALET**

143 Prof. Dr. Fahrettin ALTUN OTURUM BAŞKANI
145 Serpil ÇEVİKCAN
149 Okan MÜDERRİSOĞLU MEDYADAKİ YARGI, YARGIDAKİ MEDYA
151 İsmet BERKAN
157 Serdar KARAGÖZ

V. OTURUM

Sayfa 179 **ADALET BİLİNCİ VE EĞİTİMİ**

181 Pelin ÇİFT OTURUM BAŞKANI
182 Prof. Dr. Yavuz ATAR ADALET BİLİNCİ VE HUKUK EĞİTİMİ
189 Prof. Dr. Muharrem ÖZEN ADALET BİLİNCİ VE HUKUK EĞİTİMİ
202 Prof. Dr. M. Fatih UŞAN ADALET (HUKUK) EĞİTİMİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR
216 Yılmaz AKÇİL ADALET BİLİNCİNİN OLUŞUMUNDA TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİNİN ROLÜ

VI. OTURUM

Sayfa 239 **ADALETE GÜVEN VE YARGIDA ETİK DEĞERLER**

241 Prof. Dr. Ali Cengiz KÖSEOĞLU OTURUM BAŞKANI
243 Doç. Dr. Serdar GÜLENER
248 Prof. Dr. Muharrem KILIÇ YARGISAL ADALET: YARGILAMA ETKİNLİĞİ VE YARGISAL ERDEMLER
202 Prof. Dr. Atilla YAYLA TOPLUMSAL DÜZENİN ARACI OLARAK YARGI

Sayfa 269 **SONUÇ BİLDİRGESİ**

ADALET ŞÛRASI

10-11 OCAK 2018

AÇILIŞ KONUŞMALARI

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI KÜLLİYESİ

AÇILIŞ KONUŞMALARI

SUNUCU

Sayın Cumhurbaşkanım, Sayın TBMM Başkanım, Sayın Başbakanım, değerli misafirler, hanımefendiler, beyefendiler;

Bu yıl ilkini gerçekleştirdiğimiz Adalet Şûrası'na hoşgeldiniz, şeref verdiniz efendim.

Birinci Adalet Şûra'sının açılış programını Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımlarıyla gerçekleştirmenin mutluluğunu, onurunu, gururunu yaşıyoruz.

2002 yılından günümüze küresel, bölgesel ve yerel gelişmeler, ülkemizin adalet konusunda yeni açılımları, yeni vizyonları, kalıcı ve sürdürülebilir politikaların belirlenmesini zaruri kılmıştır. Bu amaçla kamu kurum ve kuruluşları, yargı mensupları, sivil toplum kuruluşları ve akademik camianın katılımıyla güncel görüş ve önerilerin paylaşılacağı bir şura düzenlenmesi iradesi ortaya çıkmıştır. Birinci Adalet Şûrası da bu doğrultuda ülkemizin adaleti açısından, tarihi adımlara öncülük etmesi hedefiyle gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Adalet Şûrası'nın ülkemize, milletimize hayırlı olmasını temenni ediyoruz.

Sayın Cumhurbaşkanım, değerli misafirler;

Şimdi sizleri Gazi Mustafa Kemal Atatürk, silah arkadaşları ve 15 Temmuz şehitlerimiz başta olmak üzere, tüm şehitlerimizin aziz hatırası önünde saygı duruşuna ve İstiklal Marşımızı söylemeye davet ediyoruz.

Teşekkür ediyoruz ve programımızın açılış konuşmalarına geçiyoruz.

Şimdi konuşmalarını yapmak üzere Adalet Bakanımız Sayın Abdulhamit Gül Beyefendiyi kürsüye davet ediyoruz.

Abdulhamit GÜL

Adalet Bakanı

Sayın Cumhurbaşkanım, Sayın Meclis Başkanım, Sayın Başbakanım, Adalet Şûramıza teşrif eden bütün misafirlerimize hoş geldiniz derken, başta zat-ı aliniz olmak üzere tüm haziruna saygılarımı arz ediyorum.

Konuşmamın hemen başında Şûramızı himayeleriniz için Bakanlığımız ve adalet teşkilatımız adına zat-ı devletlerine şükranlarımızı sunuyorum. Sayın Meclis Başkanımıza ve Başbakanımıza teşriflerinden dolayı müteşekkirim. Yine bakanlarımıza, milletvekillerimize, yüksek mahkemelerin başkan ve üyelerine, başsavcılarına, yine ülkemizin dört bir yanından gelen değerli hâkimlere, savcılara, avukatlara, akademisyenlere ve tüm katılımcılara teşekkür ediyorum.

İlk kez düzenlenen Adalet Şûrası'nın ülkemiz, milletimiz ve adalet teşkilatımız için hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Bu Şûra'nın açılışının, milletin evi olan Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde yapılıyor olması çok anlamlıdır. Zat-ı alinizin siyaset ve devlet hayatı boyunca gücün ve güçlünün değil, Hakk'ın ve haklının yanında duran liderlik anlayışı bizler için daima bir ilham kaynağıdır.

Sayın Cumhurbaşkanım;

Öncülüğünüzde ülkemiz her alanda olduğu gibi adalet hizmetlerinde de çok önemli değişim ve dönüşüm yaşamıştır. 16 Nisan tarihinde yapılan referandumda milletimizin onayıyla kabul edilen Anayasa değişikliği tarihi bir değişimin hayata geçmesini sağlamıştır. Bu kapsamda Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun yapısı ve üye seçim sistemi de yeniden düzenlenmiştir. TBMM'nin kurul üyelerinin seçiminde üstlendiği rol, yargı üst yönetiminin demokratik meşruiyetini güçlendirmiştir. Sivilaskeri yargı ayrımına son verilmiş, tartışması yıllara uzanan yargı ikiliği meselesi böylece çözülmüştür. Yine bu son değişikliklerle yargının bağımsızlığı yanında tarafsızlığı da anayasal bir vurguya kavuşmuştur.

Son 15 yılda, adalet alanında daha önce hiçbir dönemde görülmemiş yatırımlar ve hizmetler yapılmıştır. Hâkim, savcı, personelin sayısından niteliğine, özlük haklarından teknik ve teknolojik imkânlara tam donanımlı adliyelere kadar tüm alanlarda büyük bir atılım süreci yaşamıştır. Hükümetlerimiz döneminde personelimizin çalışma koşulları iyileştirilmiştir. Son olarak 25 Ağustos 2017 tarihli KHK ile hükümetimiz, ceza infaz kurumlarında görev yapan çalışanlarımızın yıllardır beklediği fiili hizmet zammını gerçekleştirmiştir. Yine personel sayımızı, ihtiyaçlar doğrultusunda arttırmak ve özlük haklarını da iyileştirmek hedeflerimiz arasındadır.

2016 yılında İstinaf Mahkemeleri dokuz bölgede hayata geçirilmiş olup, bu yıl mahkeme sayısının 15'e çıkarılması hedeflenmektedir. 2002 yılında 354 olan adliye sayısı 764'e çıkarılmıştır. Halen 40 adliye inşaatı da devam etmektedir. Adli Tıp hizmetleri ülke genelinde yaygınlaştırılmış, milletimizin hizmetine sunulmuştur. Diğer yandan onarıcı adalet anlayışını ve alternatif uyuşmazlık çözümlerini de geliştirmeye devam ediyoruz. Arabuluculuk ve uzlaşma kurumlarını güçlendirerek uygulama alanlarını genişletmeye devam ediyoruz. 1 Ocak itibariyle uygulanmaya başlayan iş uyuşmazlıklarında arabuluculukta, 10 günde 203 dosyanın 187'si anlaşmayla sonuçlanmıştır. Bu rakamlarla % 92'lik bir başarı yakalan-

mıştır. Böylece çalışma barışı sağlanmış, işçinin ve işverenin hakkına süratle kavuşmasının yolu açılmıştır.

Yine ceza davalarında uzlaşma uygulaması da önemli bir aşama kaydetmiş, 1 Ocak itibariyle son bir yılda 256.000 dosyanın 208.000'inde taraflar uzlaşmaya varmıştır. Bu alandaki başarı oranı da % 81'in üzerinde gerçekleşmiştir. Önümüzdeki süreçte alternatif çözüm yollarını çeşitlendirmeyi ve yaygınlaştırmayı da hedefliyoruz. Halkımızın sulh yoluyla, mahkemeye gitmeden uyuşmazlıklarını çözecek bir hukuk kültürünü oluşturmayı hedefliyoruz.

Bu reformlarımız ile hukuk ve ceza davalarında iş yükü azalırken, vatandaşlarımızın uyuşmazlıkları da etkin ve hızlı bir şekilde çözüm bulacaktır. Yargılamaların uzamasına neden olan bilirkişilik sisteminde gerçekleştirdiğimiz reform da büyük önem taşımaktadır. Bu da yine 1 Ocak itibariyle yürürlüğe giren önemli uygulamalardan birisidir.

694 sayılı KHK ile lekelenmeme hakkını güçlendirdik. Böylece vatandaşlarımızı soyut ve mesnetsiz ithamlar karşısında koruduk. Basit bir ihbarla lekelenmelerinin önüne geçtik. Diğer yandan yargının gereksiz bir şekilde meşgul edilmesini de engellemiş olduk. Yargı ve adalet hizmetlerinde yeni ve iyi uygulama örneklerini geliştirme irademizi taze tutuyoruz.

Sayın Cumhurbaşkanım, değerli misafirler;

Önümüzdeki dönemde koruyucu hukuk uygulamaları üzerinde daha fazla yoğunlaşacak, ülkemizde çok yeni olan hukuki himaye sigortasının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışacağız.

Elektronik tebligatı yaygınlaştırarak masraf ve zamandan tasarruf sağlayacağız.

Küçük alacaklarda, vatandaşlarımızın yolunu icra dairesine düşürmeden borcun hızlı ve masrafsız tahsili için yeni bir takip usulü üzerinde çalışmaktayız. Bunu yaparken, borçluyla alacaklı arasındaki hassas dengeyi de gözeteceğiz.

Adli iş süreçlerinin kısaltılması amacıyla adliyeler ve diğer kamu kurumları arasındaki UYAP bilişim entegrasyonunu yaygınlaştıracağız. Mağdur haklarını koruyan ve geliştiren, mağdur odaklı bir ceza adalet sistemi için çalışmalarımızı sürdüreceğiz.

Cumhuriyet tarihinde ilk kez yargı mensupları için uygulanacak olan etik kuralları "Türk Yargı Etiği Bildirgesi" ile yazılı hale getiriyoruz. Bu etik kurallar, hazırlıkları tamamlandıktan sonra HSK tarafından kamuoyuna ilan edilecektir. Yargı mensupları ve personelimizin sayısal artışı yanında niteliklerini de yükseltiyoruz. Türkiye Adalet Akademisi, HSK ve Bakanlık olarak hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerle, yurt dışında yabancı dil ve akademik programlarla eğitimde süreklilik anlayışını sürdürüyoruz.

Yargılamanın temel unsurlarından olan avukatlık mesleğinin koşullarının iyileştirilmesi için de çalışmalarımıza hız vereceğiz.

Sayın Cumhurbaşkanım;

Zat-ı aliniz milletimizle bütünleşerek darbelere ve vesayet odaklarına karşı durmayı, demokrasimize, Cumhuriyetimize, bayrağımıza ve devletimize sahip çıkmayı, 15 Temmuz'da bir kez daha büyük bir cesaret ve dirayetle gösterdiniz. 15 Temmuz'da "Milli iradenin üstünde hiçbir güç tanımamam." diyerek gösterdiğiniz bu duruş; bize ve teşkilatımıza adaletin tecellisi, hakkın teslimi ve zalimlere karşı mücadelede daima pusula olmuştur. Pusula olmaya da devam edecektir. 15 Temmuz'da hain FETÖ darbe girişiminin püskürtülmesinde zat-ı devletlerinizin çağrısıyla meydanlara koşan milletimizle beraber görevlerini layıkıyla yapan yargı mensuplarımızın da çok önemli bir payı vardır. O gece hem hain darbe girişimine karşı duran, hem de darbe ve terör örgütü yargılamalarını büyük özveriyle

sürdüren hâkim ve savcılarımıza huzurlarınızda şükranlarımı sunuyorum.

Milletimiz meydanlarda demokrasi nöbeti tutarken, hâkim ve savcılarımız ile adliye çalışanlarımız da 15 Temmuz gecesi başladıkları adalet nöbetini hala sürdürmeye devam etmektedirler.Mesleğine ihanet edenler, cübbelerini örgütü gizlemek için kullananlar, o gece milletimize büyük acılar yaşatanlar, şu an hukuk önünde hesap vermektedir. FETÖ başta olmak üzere güvenliğimizi tehdit eden, ülkemizin dirliğine ve birliğine kast etmeye yeltenen bütün terör örgütleriyle mücadelenin, yargı eliyle yürütülen kısmında bugüne kadar sergilenen gayret ve kararlılığı önemle vurgulamak isterim. Bunca fedakârlığa rağmen, yargı mensuplarının görevleri gereği çıkıp rahat bir şekilde konuşamamasını fırsat bilenlerin itibar suikastlarını, yargıyı kategorize etmelerini reddediyor, bu tavrı asla doğru bulmuyoruz. Türk yargısı hiçbir grubun, hizbin, ideolojinin yargısı değildir. Türk yargısı yalnızca ve yalnızca Türk milletinin yargısıdır, bunun da böyle bilinmesi lazım.

Türk yargısı Anayasa'ya, hukuka ve vicdana bağlılıkla Türk milleti adına çalışmaya devam etmektedir. Bu süreçte herkesin sorumlu davranması, yargıyı yıpratacak, adaleti güveni zedeleyecek adımlardan imtina etmesi önem taşımaktadır. Bağımsız ve tarafsız Türk yargısına hukuk dışı müdahale çabaları, haksız ithamlar ve karalamalar asla kabul edilemez.

Sayın Cumhurbaşkanım;

Ana teması adalet ve toplum olan Şûra'da çok değerli katılımcılarımızla, adalet hizmetleri ve yargıya ilişkin konuları ele alacak, değerlendirmeler yaparak geleceğe dönük bir perspektif oluşturmaya çalışacağız.

Altı oturumdan oluşan Şûramızda 28 akademisyen, medya mensubu ve uygulamacı bulunmaktadır. Belirli bir takvim çerçevesinde sürdürmeyi planladığımız Şûra'nın Bakanlığımız için bir tür danışma kurulu ve fikir üretme platformu olacağına inanıyorum.

Şûra sonuçlarının reform sürecindeki yol haritamız olan Strateji Belgemizin güncellenmesinde ve 2023 hedeflerimizin gerçekleşmesinde önemli katkıları olacaktır.

Kıymetli katılımcılarımıza, değerli misafirlerimize teşriflerinden ve fikirlerini bizlerle paylaşacak olmasından dolayı şimdiden teşekkürlerimi sunuyorum. Bu düşüncelerle sözlerime son verirken Adalet Şûramızı teşrifleriniz için zat-ı alilerinize en derin şükranlarımı arz ediyorum. Adalet Şûrası'nın yargı camiamıza hayırlı olmasını diliyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

SUNUCU

Sayın Bakanımıza konuşmalarından dolayı teşekkür ediyoruz. Kendilerini yerlerine uğurluyoruz ve şimdi konuşmalarını yapmak üzere Başbakanımız Sayın Binali Yıldırım'ı kürsüye davet ediyoruz efendim.

Binali YILDIRIM

Başbakan

Saygıdeğer Cumhurbaşkanım, Kıymetli Meclis Başkanım, yargı teşkilatımızın değerli başkanları, üyeleri, hâkimlerimiz, savcılarımız, üniversite ve medya dünyasının değerli mensupları, değerli bakan arkadaşlarım, milletvekili arkadaşlarım, kıymetli misafirler, hanımefendiler, beyefendiler;

Cumhurbaşkanımızın himayesinde toplanan adalet şurasının açılışında zat-ı alinizi ve tüm katılımcıları saygıyla sevgiyle selamlıyorum.Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

İlk kez toplanan Adalet Şûrası'nın ümit ederim ki, zamanla geleneksel hale gelir ve adalet konusundaki meselelerimiz kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiş olur. Bu Şûra'nın toplanmasına öncülük eden Adalet Bakanımız başta olmak üzere emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Şûra'nın ülkemizin adalet, demokrasi ve hukuk yolunda alacağı mesafede yol gösterici olacağına yürekten inanıyorum. Buradan çıkacak sonuçların adalet politikalarımıza ışık tutacağına, yapıcı tartışmaların daha iyi uygulamalara ilham olacağına inanıyorum.

Sayın Cumhurbaşkanım, değerli katılımcılar;

Bizim mahkemelerimizde bir söz vardır; "Adalet mülkün temelidir". Mülk nedir? Mülkü, çoğu insan bina olarak anlar. Mülk aslında devlettir. Yani adalet devletin temelidir. Adalet aslında dünyada düzenin, aynı zamanda devletlerin de temel direğidir. Devlet hayatının ve hukukun ana miğferidir. İnsan ve toplum hayatında en yüce erdem ve en büyük fazilettir.

Bilindiği üzere kamu vicdanı en şaşmaz adalet terazisidir. Bizim işimiz de kamu adına devlet ile toplum ilişkilerini düzenlemek, bireyin ve toplumun hukukunu korumaktır. Sınırlarını akıl, duygu ve vicdanın çizdiği siyasal hayatımız, tarih boyunca adaletle genişlemiştir. Tarih boyunca adalet inancımızın, kültürümüzün ve devlet hayatımızın en temel unsuru olmuştur, olmaya devam edecektir. Devlet ve toplum düzenini adaletten başka ayakta tutacak bir güç mevcut değildir. İnsanlığın ideal devlet arayışı tarih boyunca hep devam etmiştir. Siyasal sistemler, farklı fikir ve teoriler hep olmuş, olmaya da devam edecektir. Bu süreçlerde değişmeyen ve eskimeyen tek bir şey var, o da adalettir. Adalet her şeyden önce insanı merkeze alan, insanı mutlulukla, erdemle yaşatan sosyal ve siyasi bir düzen arayışıdır.

Bizim önceliğimiz adalet ve kalkınma olduğu için yolun başından beri bu iki temel kavramı birbirine bağladık. Cumhurbaşkanımızın liderliğinde Türkiye'nin siyasi tarihinin son 15 yılına bu iki kavram mührünü vurmuştur. Bir yandan kalkınma hamlelerimizle, refahı büyütürken diğer yandan bunu sosyal tabanlara yayma gayretinde olduk. Sosyal politikaların esası adalet olmuştur. Dezavantajlı grupların desteklenmesi ve korunması bize göre adaletin olmazsa olmaz bir şartıdır. Bütün vatandaşlarımız için fırsat eşitliğini sağlanması, kamu hizmetlerinin erişilebilir kılınması, hak arama yollarının açık tutulması esastır.

Sosyal barış, ekonomik istikrar, devlet düzeni ancak ve ancak iyi çalışan adalet sistemiyle sürdürülebilir. Üstelik şairin dediği gibi, adalet gecikmez, tez verilmelidir.

Biliyoruz ki, geciken adalet vicdanları yakan bir ateşe dönüşmektedir. Hızlı ve etkili işleyen bir adalet sistemi, başından

beri iktidarımızın öncelikleri içerisinde yer almıştır. Bu önceliğe uygun olarak son 15 yıl içerisinde birçok adım attık. Adalet Bakanımız bunlarla ilgili detayları verdi. Hukuk ve yargı sistemini insana hizmet eden bir araç olarak işler hale getirmek için birçok reform yapıldı. Zamana yenilen mevzuat hükümleri tamamen gözden geçirildi ve birçok temel kanun yenilendi. Hak arama yolları açık tutulurken, sisteme yeni kurumlar da kazandırıldı. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruyla hak, hukuk ve özgürlüklerin, hukuki himayesini genişlettik. Yargı bağımsızlığını, tarafsızlığını anayasal teminatla güçlendirdik. Kamu Denetçiliği Kurumu ile idarenin demokratik denetimini de sağladık. Son olarak OHAL İtiraz Komisyonuyla olağanüstü hal dönemi işlemlerini idari ve yargısal denetime açtık.

Ağır iş yükü altındaki mahkemelerin yükünü azaltacak adımları da ihmal etmedik. İstinaf yargısıyla iki dereceli yargılamadan üç dereceli yargılamaya geçtik. Adli yargıda halen dokuz merkezde faaliyet gösteren İstinaf Mahkemelerinin sayısını da arttırarak, 15'e çıkaracağız. Diyarbakır, Kayseri, Konya, Sakarya, Trabzon, Van İstinaf Mahkemeleri de önümüzdeki dönemde faaliyete geçecek.

Yine bu süreçte yargı sistemimizin ihtiyacı olan insan kaynak ve kapasitesini arttırmayı da ihmal etmedik. Ceza politikalarının ıslah amacına uygun olarak ceza infaz sisteminde köklü bir dönüşüm başlattık.

Bilişim teknolojilerinin yargı alanında kullanımında aslında dünya çapında bir çığır açtık. UYAP'la yargı hizmetlerini elektronik ortama taşıdığımız gibi SEGBİS sistemiyle de mesafeleri, uzakları yakın ettik.

Adliye binalarımızı temelden çıkardık, saraya dönüştürdük. Gençliğimde ilçeye gittiğimde adaletle ilgili birimlerin bodrum katta olduğunu görüyordum. Herhalde bunun için "Adalet mülkün temelidir." diyorlar, diye yorum yapıyordum. Bugün ise ülkemizde hakikaten adalet sistemimizin ihtiyacı olan ve bu sisteme yakışan adalet saraylarını temelden çıkardık ve müstakil, güzel binalar haline getirdik. Ama önemli olan, bu binaların içinde adaletin en iyi şekilde tecelli etmesidir. İçinde ihtiyacımız olan insan kaynağı ve insan kapasitesidir. Aslında her alanda buna ihtiyacımız var. Bina sayısı iki kattan fazla artarken kapalı alan miktarı 6,5 kat artmıştır. Ancak bu çalışmalar ne ölçüde anlamlı ve büyük olursa olsun, adaletin dayanağı ve kaynağı hep insan olmuştur. Bu nedenle insanı yüceltmeyi, insanı yaşatmayı esas alan bir adalet anlayışı yolumuzu aydınlatmaya devam edecektir. Yargıya olan güveni daha da arttırmak ve yargılamaları hızlandırmak amacıyla bir dizi yeniliği ihtiva eden yeni bir reform paketini de yakın zaman içerisinde yüce meclise getirmiş olacağız.

Sayın Cumhurbaşkanım, değerli katılımcılar;

Uyuşmazlıklara süratle cevap verecek, yeni çatışmalar üretmeden ihtilafları kalıcı şekilde çözecek bir sistemi oluşturmak ve sistemi işler halde tutmak hayati öneme sahiptir. Mahkemeler klasik dava ve hak arama yolları için gereklidir. Ancak yeterli değildir. Günümüzün hukuk devleti anlayışı da bu boyutu çoktan aşmıştır.

Günümüzde hukuk sistemleri, adaletin sosyal hedefine de odaklanmaktadır. Hedef uyuşmazlıkları en kısa sürede, en az maliyetle etkili bir şekilde çözmektir. Bunun için alternatif usuller giderek dünyada yaygınlaşmaktadır. Davalı-davacı, müşteki-mazlum ayrımıyla başlayan klasik dava yolunun sonu adalete varsa da; bir tarafın kaybettiği diğer tarafın kazandığı bir sonuçtur.

Adalet hakikat sevgisidir. Ancak filozoflar hakiki sevgiyi, öteden beri adalete üstün tutmuştur. Sevgi ve muhabbet ikiliği, çatışmayı, rekabeti ortadan kaldıran bir vahdet yoludur. Bu sebeple yargısal yolları, açık ve hazır tutmak kadar toplumun sorun çözme kültürünü geliştirmek, sulh ve anlaşma

yollarını teşvik etmek de aynı derecede anlamlı ve değerlidir.Bu anlayışla hukuk sistemimize kazandırdığımız "uzlaşma" ve "arabuluculuk" gibi uygulamalar kayda değer sonuçlar vermeye başlamıştır.

Yasal değişikliklerle uygulama sahası genişleyen mağdur-fail uzlaşması kamu düzenini bozmayan basit suçlarda mağdurun tatminine hizmet eden önemli bir kurum haline gelmiştir. Uyuşmazlıklarda arabuluculuk uygulaması da Ekim ayında, yenilenen İş Mahkemeleri Kanunu ile yeni bir safahat kazanmıştır. Bu ve benzer usulleri yaygınlaştırmak, etkin bir biçimde uygulanmasını sağlamak önümüzdeki dönemin öncelikli hedefleri arasında olacaktır.

Sayın Cumhurbaşkanım, değerli katılımcılar;

Hukuku ve adaleti konuşurken şüphesiz ülke olarak yaşadığımız hem çok acı hem de çok özel bir tecrübeyi de burada paylaşmadan geçemeyeceğim. Hukuku, yargıyı, adaleti sağlamanın imkânı olmaktan çıkarıp; örgütsel bir yapının aracı haline dönüştürmek isteyenler hukuk sistemine de çok büyük zarar verdiler. Dolayısıyla FETÖ ile mücadele, istiklal ve istikbal mücadelesi olmanın yanında aynı zamanda yargının güven ve itibar mücadelesine dönüşmüştür. Bu mücadeleyi adalet terazisini doğru tutarak kazanacağımıza yürekten inanıyorum.

Biliyoruz ki; başarının tek yolu, tek formülü hak, hukuk ve adaletten sapmamaktır. Hile ve tuzaklara hukuku çiğneyenlere, hukuku yücelterek cevap vermektir. Hukuk devleti ilkesine halel getirmeyeceğiz ve keyfiliğe asla müsaade etmeyeceğiz. Yargıyı araç haline getirenlere, adaletin ne büyük bir değer olduğunu her kararımızda göstermeliyiz. Hukukun ve vicdanın gösterdiği istikametten milim şaşmamalıyız. Suçlular hak ettiği cezayı mutlaka görmelidir. Başta 15 Temmuz darbe girişiminin asıl failleri olmak üzere suçlular hak ettiği cezayı mutlaka görecektir. Bu beklentinin süratle karşılanması ne kadar önemli ve hayati ise bu süreci zehirleyecek, sulandıracak, amacından ve ekseninden çıkaracak tuzaklar karşısında dikkatli olmak da o kadar önemlidir.

Devam eden iki grup davamız var. Birincisi darbe teşebbüsü ile doğrudan ilgili olanlar. Bunlar kesin hüküm yolunda süratle ilerlemektedir. Ümit ediyorum ki, bu yılsonuna kadar darbeye bizzat karışanların görüldüğü bütün davalar sonuçlanmış olacaktır. İkinci grupta örgüt üyeliğiyle ilgili davalar vardır. Bunlar sayısal olarak çok daha büyüktür. Hiç şüphesiz bu davalarda örgüt üyeliğinin tespiti ayrı bir dikkat ve titizlik gerektiriyor. İşaretler, FETÖ terör örgütü ile ilgisiz birçok insanı adli sürecin içine çekme gayretinde olduğunu göstermektedir.Bu sinsi plan, adalet sistemimize kurulmuş bir tuzaktır. Ancak adalet camiamız bu tuzağa asla düşmeyecektir. Bunun en güzel ve en güncel örneği çok önemli bir delil olarak gördüğümüz bylocktaki teknik kumpasın açığa çıkarılmasıdır. Kimsenin endişesi olmasın. Savcılarımız, hâkimlerimiz bir kuyumcu titizliğiyle çalışacak, haklıyı haksızdan, suçluyu suçsuzdan, mağduru mücrimden mutlaka ayırt edecektir.

Sayın Cumhurbaşkanım;

Türkiye'nin gücü hukuk devleti olmaktan, demokrasiye bağlılıktan, hukuka olan riayetten geliyor. Hiçbir vesayet girişimi devletle vatandaş arasına giremeyecek, girmesine de izin verilemeyecektir. Demokrasiden hukuktan adaletten ve özgürlüklerden, temel hak ve hürriyetlerden asla taviz vermeyeceğiz. Toplumun her kesiminin, istisnasız bütün vatandaşlarımızın hukukuna sahip çıktık, sahip çıkmaya devam edeceğiz. Demokrasiye, millet iradesine, milletin hukukuna kast edenlere göz açtırmayacağız.

Bakınız, devletin silahını millete doğrultan FETÖ teröristleri bugün mahkemelerde hesabını veriyor. Ayrıca darbe teşebbüsüne kalkışan, tankları demokrasiye karşı yürüten

28 Şubat darbecileri de aynı şekilde adalet önünde hesabını vermektedirler.

Sayın Cumhurbaşkanım;

Demokrasi ve hukuk devleti yolunda bütün kazanımlarımızı bundan sonra da arttırarak devam edeceğiz. Devletimiz ve milletimiz adaletle payidar olsun, niyazıyla sözlerime son veriyor; hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Şûra'nın anlamlı neticeler vermesini mevlamdan niyaz ediyorum.

Saygılarımla.

SUNUCU

Sayın Başbakanımıza hitaplarından dolayı şükranlarımızı arz ediyoruz. Kendilerini yerlerine uğurluyoruz ve şimdi konuşmalarını yapmak üzere TBMM Başkanımız Sayın İsmail Kahraman Beyefendi'yi kürsüye davet ediyoruz efendim.

İsmail KAHRAMAN

TBMM Başkanı

Muhterem Cumhurbaşkanım, değerli hazirun;

Özünde hakkaniyeti barındıran iyi ve güzel gördüğümüz bütün değerlerin toplamı olan adalet kavramının ve güncel değerlendirmelerin ele alınacağı Adalet Şûrası vesilesiyle sizleri saygıyla selamlıyorum.

Adalet hava, su, ekmek kadar muhtaç olduğumuz bir değer. Her dönemde üzerinde en fazla konuşulan bir değer. Yüce bir kavram ve ilahi menşeili bir kavram. Gayesi insanın mutluluğunu gerçekleştirmek. Doğruya ve doğruluğa saygıyı temel alan bir ahlak ilkesi...

Bildiğiniz gibi Cenab-ı Hakk'ın isimlerinden biri de El-Adl'dır. Hakkı ve gerçeği bilerek doğru hüküm veren, zulmetmeyen manalarını taşır. Hz. Ömer'in güzel bir sözü var. Hz. Ömer denilince akla adalet geliyor, "Adalet mülkün temelidir."Adaletin kapsamı çok geniş, mülk denilince de akla adalet geliyor.

Osmanlı büyük olduğu dönemde, adaleti tam tatbik eden bir devletti. Kanuni zamanında VII. Henry, İngiltere'den bir heyet gönderdi. Nasıl oluyor da 28 çeşitli kavim olan bir toplumda güzel bir adalet var? Nasıl bir sistem bu? Gelen heyet incelemeler yaptı ve İngiltere'ye döndüğünde Anglosakson hukukundaki temel değerleri ortaya koydu.

Adalet ve devletin gücü arasında tam bir orantı vardır. Adalet sağlamsa o devlet sağlamdır. Adaleti temin etmek çok mühim bir hadise ve tabi insana dayanıyor. Fatih Sultan Mehmet'in bir sözü var; "Ormanımdan bir dal kesenin başını keserim." diyor. İstanbul Topkapı'da oturan bir padişahın çok uzak yerlerdeki ormanları koruyabilmesi ve oradaki insanların bu sözden korkarak ya da çekinerek bir yanlışlık yapmaması, adaletin varlığının işaretidir.

Adalet sisteminin devamlı olması, güçlü olması, fertlerin de manevi yönden mücehhez olmasına bağlıdır.

Amerika Kongre Binasında 16 kanun adamının rölyefi var. Yarım baş, duvarda üst kısımda. Kongre binasına gittiğimde görevliye bunların kim olduğunu sordum. Bunların dünyaca meşhur kanun adamları olduğunu söyledi. "Şu sarıklı kim?" diye sordum. Bilmediğini söyledi. "Nereli olabilir hangi millettendir?" diye sordum. "Mısır olabilir." dedi. "Hayır, o benim dedem.", dedim. "Büyük deden mi?" diye sordu. "Hayır, daha büyük dedem, onun adı Kanuni Sultan Süleyman" dedim. 16 tane kanun adamı, Kavs, Hammurabi, Hz. Davud gibi 16 kanun adamının içinde Kanunimiz var. Çok kanun çıkardığı için mi? Hayır, yaptığı bütün icraatın hukuka uygun olması dolayısıyla Kanuni denmiş ve hatta biliyorsunuzdur vasiyetinde diyor ki, "Bu sandukayı mezarıma koyunuz." Dediği sandığın içinde aldığı fetvalar var ve o fetvalara dayanarak hüküm vermiş.

Ebussuûd Efendi diyor ki, "Koca sultan kendini kurtardın ama ben ne yapacağım?" Adil olmak, adaletli olmak ne güzel. Ama artı sonsuzda bu ideal gibi. Mutlak, ulaşılmaz, Cenab-ı Hakk'a ait, fakat yaklaşılır. Biz de elimizden geleni yapmak durumundayız.

Sayın Adalet Bakanımızı ve mesai arkadaşlarını ben tebrik ediyorum.

Cenab-ı Hak bize adil ve mutlu bir Türkiye'de bulunmayı nasip etsin. Ona ait gayretlerde bulunanlara kuvvet versin, hepiniz bu büyük yükün yüklenicilerisiniz.

Hepinize başarılar diyorum.

Değerli Cumhurbaşkanımızı ve onun şahsında bütün katılımcıları tekrar saygıyla selamlıyorum.

Allah'ın selamı rahmeti bereketi üzerimize olsun.

Teşekkür ediyorum.

SUNUCU

Evet, Sayın TBMM Başkanımıza teşekkür ediyoruz konuşmalarından dolayı ve kendilerini yerlerine uğurluyoruz. Kıymetli misafirler, Şûramız Cumhurbaşkanımızın himayelerinde gerçekleşiyor ve bugün Sayın Cumhurbaşkanımız teşrifleriyle bizleri onurlandırdı. Şimdi hitaplarını gerçekleştirmek üzere Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın kürsüye teşriflerini arz ederim.

Recep Tayyip ERDOĞAN

Cumhurbaşkanı

Değerli misafirler, Adalet Bakanlığı teşkilatımızın kıymetli mensupları, değerli akademisyenler, hanımefendiler, beyefendiler, sizleri en kalbi duygularımla, muhabbetle selamlıyorum.

Adalet Şûramızın başarılarla dolu olmasını, hukuk birikimimizin zenginleşmesine yeni adalet politikalarının oluşturulmasına katkı sağlamasını Yüce Allah'tan temenni ediyorum.

30'a yakın farklı disiplinden bilim ve alan insanının görüşleriyle, düşünceleriyle tenkitleri ve teklifleriyle yer alacakları Şûramızın hepimiz için hayırlara vesile olmasını diliyorum. Şûra'nın düzenlenmesinde ve oturumlarda emeği geçecek herkese şükranlarımı sunuyorum.

Değerli arkadaşlar;

Bizim medeniyetimiz adalet üzere kurulmuştur. Arapçadaki "adl",Türkçe'deki "türe" kelimeleri adalet kavramının köklerini oluşturur. Devleti yönetenlerin birinci vazifesi adaleti sağlamaktır. Nitekim yüce kitabımız Kuran-ı Kerim'de "Allah adaleti, ihsanı ve yakınlara yardım etmeyi emreder." buyuruluyor. Her cuma bunu, cuma hutbesinde hocaefendi, hatip okur. El-adl, bu lafız Rabbimizin aynı zamanda 99 ism-i celalinden bir tanesidir. Bir gün adaletle hükmetmeyi bir yıllık nafile ibadetten üstün gören Peygamber Efendimiz (s.a.v), "Allah adil olanları sever." buyuruyor. Hz. Ömer (r.a)'ı devlet yönetimindeki adaleti ve sorumluluk duygusuyla hatırlıyoruz.

Dolayısıyla dinimizin biz inananlara yüklediği en önemli sorumluluklardan biri de adaletli davranmaktır.

Batı ülkelerindeki özgürlük ve demokrasi anlayışlarına baktığınızda hepsinin de adalet temelli olarak ortaya çıktığını ve geliştiğini görürüz. Kendi tarihimizde de adaletle davranan devlet adamlarının hayırla yad edildiğini görürüz. Selçuklu ve Osmanlı döneminin adalet kurumları, çağlarının çok ötesinde bir anlayışı ifade ediyordu. Eğer bugün 600 yıl çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş Osmanlı ile ilgili yüzümüzü kızartacak, başımızı öne eğdirecek en küçük bir olumsuzluk yoksa bunun sebebi devletin adalet üzere yönetilmiş olmasıdır.

Bugün Osmanlı'nın çekildiği coğrafyalarda yaşanan acılar, zulümler, katliamlar, insanlık suçları hep adaletsizliğin eseridir. Tabii burada bir gerçeği, altını çizerek tespit etmemiz lazım. Hukuk başkadır, kanun başkadır, adalet başkadır.

Adaletin tesisine hizmet etmeyen hukuk da, kanun da toplum nezdinde hükümsüzdür. Kâğıt üzerinde kalan kanunların ne anlama geldiğini en iyi siz hukukçular, hukukçularımız bilirsiniz. Ülkemizde uzun bir dönem, işte böyle kâğıt üzerinde hukuk dönemi yaşanmıştır.

Şimdi sizlerle merhum Abdurrahim Karakoç'un bir dönem hepimizin hafızalarına adeta kazınan, hepimizin kendini bulunduğu bir şiirini paylaşarak ne demek istediğini anlatmaya çalışacağım. Çok hoşuma gider.

Gene tehir etme üç ay öteye,
Bu dava dedemden kaldı hâkim beğ,
Otuz yıl da babam düştü ardına,
Siz sağ olun o da öldü hâkim beğ.
Kırk yıl önce, yani babam ölünce,
Kadılıklar hâkimliğe dönünce,
Mirasçılar tarla takım bölünce,
İrezillik beni buldu hâkim beğ.
Yaşım yetmiş iki,
Usandım gel-git,
Bini buldu burda yediğim zılgıt,
Eğer diyeceksen: bana ne, öl git!
Oğlumun bir oğlu oldu hâkim beğ.
Kabahat sizde mi, kanunlarda mı?
Şaşırdım billâhi yolu yordamı..
Kızma sözlerime alam kadanı,
Sıkıntıdan içim doldu hâkim beğ.

Evet. Sıkıntıdan milletimizin içini işte böyle dolduran bir adalet işleyişine rıza gösterebilmemiz mümkün değildir. Onun için ne diyoruz; geciken adalet, adalet değildir. Onun için de imkân bulduğumuzda bu konuyu önceliklerimizin en başlarına aldık.

Değerli arkadaşlar;

Milletimizin, "Şeriatın, yani adaletin kestiği parmak acımaz." ifadesine dikkat ediniz; buradaki sınırsız teslimiyet duygusu, ağır aksak işleyen hukuk sistemine değil, hakiki adalete karşıdır. Bunun için gerek kanun yaparken, gerekse onu uygularken mihenk noktamızın daima adaletin tesisi olması gerektiğini bilmemiz gerekiyor. Şöyle bir geçmişe doğru baktığımızda ne zaman adalete sıkı sıkıya sarılmışsak o zaman yükseldiğimizi, güçlendiğimizi, huzurlu ve müreffeh bir toplum haline geldiğimizi görüyoruz. Ne zaman adalet yolundan ayrılmışsak, işte o zaman gerilemiş, zayıflamış, iç ve dış sorunların ağırlığı altında ezilmişizdir. Bunun için 2001 yılında arkadaşlarımızla bir araya gelip yeni bir siyasi hareket kurmak istediğimizde, ismi için hiç tereddüt etmeden seçtiğimiz mefhumların en başında adalet geliyordu.

Yaptığımız gözlemler ve araştırmalar sonucunda milletimizin adalet ve kalkınmaya olan hasretini gördüğümüz için partimizin adını Adalet ve Kalkınma Partisi olarak belirledik ve 42 bin denek üzerinde 81 vilayette kamuoyu araştırması yaptık. Bu isimde karar kıldık. Ak Parti kısaltmasıyla bu iki kavramı adeta taçlandırdık.

Hükümete gelir gelmez de, ülkemizi dört temel taş üzerinde yükselteceğiz dedik. Eğitim, sağlık, adalet, emniyet. Bununla birlikte adalet ile zulüm arasındaki ince çizginin, adaletin tesisini fevkalade zorlaştıran bir husus olduğunu da biliyoruz. Örneğin bir çiçeği, bir ağacı sularken adalet üzere hareket ederken aynı suyu bir dikene vermek zulüm yoluna sapmak demektir. Konfüçyus, "Adalet kutup yıldızı gibi yerinde durur ve geri kalan her şey onun etrafında döner." diyor. Bunun için bizim ülkemizin adalet kurumlarının duvarlarında aslı ile "El-Adlü esasül mülk" yazar. Yani adalet mülkün temelidir.

İnsanı yaşat ki devlet yaşasın, anlayışı da temeli adalet olan bir yönetim özleminin aslında ifadesidir. Tüm bu zorlukları bilerek, adaletin tesisi için 15 yıldır çalışıyoruz.

Bu alanda temel kanunların yenilenmesinden, geleneksel mimariye sahip modern adliye binalarının inşaasına, ulusal yargı ağı UYAP'ın kuruluşuna kadar, Cumhuriyet tarihinin en büyük reformlarını gerçekleştirdik. Ama bir şeyi gerçekleştiremedik. UYAP gibi çok önemli bir teknolojiyi, mekanizmayı -maalesef, bu bir özeleştiridir- FETÖ'cülere kaptırdık ve bu ağı, kendi sinsi emelleri için çok acımasız kullandılar. Oradan da gerçekten en büyük zulmü icra ettiler.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru imkânı, Kamu Denetçiliği Kurumu ve İstinaf Mahkemeleriyle iki dereceli yargılama sistemine geçilmesi de, adaletin daha kâmil manada tesisi için attığımız adımlar arasındadır. İnşallah önümüzdeki dönemde bu çalışmalarımızı, yeni yönetim sisteminin inşasını da fırsat bilerek daha kararlı bir şekilde sürdüreceğiz.

Değerli arkadaşlar;

Her şey yolunda giderken adaletle davranmak nispeten daha kolay olabilir. Zor olan sıkıntılı anlarda, kriz dönemlerinde aynı davranışı sergileyebilmektir.

Bugün biz birinci Adalet Şûrası'nı yapıyoruz. Gerçekten bu, çok ama çok önemli, zira Rabbimizin emr-i ilahisi malum, "Bütün işlerinizde müşavere ediniz, istişare ediniz. Kendi aranızda müşavere ile istişare ile hareket ediniz." Bu tür uyarılar var.

Ecdadımıza baktığımızda da bugün adına Danıştay denen kurumun ilk kurulduğunda adı Şûra-yı Devlet'ti. Yani devletin şûra mekanizması, istişare mekanizması, işte bugünkü Danıştay aslında. Zaman zaman Zerrin Hanım'la görüşmelerimizde hep bunları konuşuyoruz. Biz Danıştay olarak devletimize nasıl yardımcı olabiliriz düşünceleri üzerinde hassasiyetlerini hep kendilerinden dinlemişimdir. Çünkü kuruluş sebebi bu. Ecdad bunun için burayı kurmuş ki, yanlışa düşülmesin. Hata payını ne yapalım da azaltalım. Bunun için Şûra-yı Devlet'i kurmuşlar.

Yine merhum Karakoç'un deyimiyle adaletle yani düşmanlıkla adalet yan yana yürümez. Biz 15 Temmuz gibi tarihimizin en alçak darbe girişimi sırasında karşımızdakiler gözlerini kırpmadan, uçakla, helikopterle, tankla, topla, tüfekle milletimizi şehit ederken devletimizi ele geçirmeye çalışırken dahi adaletten ayrılmamış bir milletiz, bir ülkeyiz.

Darbe gibi bir girişimi; dünyanın en kuralsız, en vahşi saldırısını dahi hukuk devleti ilkele-rinden ayrılmadan bastırabilecek dünyada başka bir ülke, başka bir millet tanımıyorum. Hepsini gördüm. 15 Temmuz gecesinde ve ertesinde hepsinin adeta iyot gibi yaklaşımları ortaya çıktı. Hiç kimse kalkıp da bize ne düşüyor demedi. Ama kendi ideolojilerini paylaşan birilerine yönelik Tür-kiye'de, yargı bir karar vermeye kalksa; bununla ilgili olarak hemen hesaba çekerler. Filanca niye içeride? Filanca neden içeride? Sizde böyle bir şey normal bir zamanda olduğu zaman, biz size kalkıp filanca neden içeride diyor muyuz? Veya bunu bize geri verin diyor muyuz? Ülkeme darbe yapanlar senin ülkene geliyor, senin ülkendeki darbecileri koruma altına alıyorsun, bunları bize iade etmiyorsun. Ama sorulduğu zaman bunlar ne imiş? Batı, adil davranırmış. Bunlarda adalet yok. Kendimizi aldatmayalım. Adalet burada. Biz mekanizmamıza güveniyoruz ve onlarla da mukayese etmiyoruz. Bunlar bize ahkâm kesmesinler ve bunların uygulamalarında neler yaptığını gayet iyi görüyoruz.

İşte en son Amerika, Reza Zarrab meselesini hepimiz gördük. Bunun hukukla bir alakası var mı? Tamamiyle siyasi bir kararı çok açık, net alabiliyorlar. Ülkemden sene 99'da kaçıp giden o malum teröristi, Amerika'da besleyen kişilerden geri istediğimizde, bize bunu ver dediğimizde, bize veriyor mu? Vermiyor. Ama bizden 12 tane terörist istediler, biz onlara verdik. 15 yıllık süre içerisinde "bunlar teröristtir" dediler. İyi niyetimizi gösterdik, verdik. Hadi şimdi sen de bize ver deyince, vermiyorlar. İşte şu anda yargı makamlarımız bu kişiyle ilgili kararlarını veriyor. Bütün dosyaları gönderiyoruz, 4500 koli gönderildi.

Hukuka, kanuna zerre kadar saygıları yok. Kendileri verdikleri siyasi kararlarla, kalkıp Tür-kiye'ye meydan okumaya yöneliyorlar. Beni bu noktada farklı görün, ben bunların bu tür kararlarına kesinlikle saygı duymuyorum ve bunlara da inanmıyorum. İşte darbe

girişiminin anlaşıldığı saatlerden itibaren bu ülkenin gerçek savcıları, gerçek hâkimleri, gerçek adli personeli harekete geçti. Sistem ne yaptı, hemen işlemeye başladı. Darbeciler hakkında derhal soruşturmalar açılmış, gözaltı emirleri verilmiş, şehit edilen, yaralanan vatandaşlarımızın hakları, devletimizin çiğnenen hukuku ve onuru koruma altına alınmıştır. Dolayısıyla ben o darbe girişiminde gerçekten dimdik duran savcılarımız ve hâkimlerimize şahsım, milletim adına şükranlarımı sunuyorum.

15 Temmuz'da Cumhuriyet tarihimizde ilk defa yargımız darbecilerin, vesayetçilerin, gücün değil; milletin yanında yer almıştır. Evet, 1960 darbesinde, 1980 darbesinde, 28 Şubat'ta, daha sonra FETÖ'nun kumpasları sırasında yaşananlardan aldığı derslerle, yargımız 15 Temmuz safını adına karar verdiği milletin yanı olarak belirlemiştir.

15 Temmuz sonrasında kendi içindeki FETÖ'cüler temizleme konusunda en kararlı ve taviz-siz adımları atan kurumumuz, yine adalet teşkilatımız olmuştur.

Bugüne kadar 4000'in üzerinde FETÖ'cü hâkim savcı görevden uzaklaştırılarak kurumun üzerindeki o kara bulutlar dağıtılmıştır. FETÖ'nün sadece ahlak değil, akıl sınırlarını da zorlayan yöntemlerine, hilelerine tuzaklarına karşı adalet teşkilatımızın gösterdiği güçlü duruş gerçekten çok önemlidir. Bylock konusunda ortaya çıkartılan mor beyin uygulaması bunun en somut örneklerinden biridir. Örgüt sırf bu uygulamayla tespit edilen terör örgütü üyelerinin suçlarını gizlemek için, 11000'in üzerinde masum insanı ateşe atmaktan çekinmeyecek bir yönteme başvurmuştur.

Farklı uygulamaların arkasına gizledikleri kodlarla bu insanları bylockun sitesine yönlen-dirmişlerdir. Amaçları eldeki deliller üzerindeki soru işaretleri oluşturarak mücadeleyi sulandırmaktır. Kurumlarımızın dikkati ve çalışması sayesinde değerli kardeşlerim, bu oyun da bozulmuştur. Bu konuda ortaya çıkan mağduriyetler süratle telafi edilmektedir. Mevcut soruşturmaların ve yargılamaların da aynı titizlikle yapılarak masumlarla suçluların ayrımının ma'şeri vicdanı tatmin edecek şekilde ortaya konacağına inanıyorum.

Milletimizden ricam; adalet teşkilatımızı özellikle hâkimlerimizi ve savcılarımızı iti-barsızlaştırmaya yönelik ithamlara itibar etmemeleridir. Davalar sonuçlanıp kararlar ortaya çıktığında, varsa eksiği fazlası bunları hep birlikte konuşuruz, tartışırız. Bu aşamada bizlere ve mil-letimize düşen sabırlı olmak, adalet teşkilatımızın işini kolaylaştırmaktır.

Hâkim, savcı ve yardımcı personel sayısındaki azalmaya rağmen, hizmetleri hiç aksatmadan, hatta eskisine göre daha hızlı bir şekilde veren adalet teşkilatımızın tüm mensuplarına fedakarlıkları için şükranlarımı sunuyorum. Personel sayısındaki azalmaya rağmen, milletimizin adalet hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin artıyor olması; teşkilatın kendisini arındırarak asli görevine odaklandığında neleri başarabileceğini de göstermektedir. Şimdi yeni alımlar ve hizmet içi eğitimlerle süratle personel eksikliği tamamlanarak hizmetler daha üst kaliteye çıkartılıyor.

Görüldüğü gibi milletimize verdiğimiz adalet sözünü tutma yolunda, tüm zorluklara ve en-gellere rağmen kararlılıkla yürümeye devam ediyoruz. Daha önce darbecilerin ardından vesayetçilerin, son olarak da FETÖ'cülerin milletimizin duygu dünyasında adalete vurduğu darbelerin tüm izlerini silene kadar bu çalışmalarımızı sürdüreceğiz.

Değerli arkadaşlar;

Adaletle ekonomi arasında da çok yakın bir ilişki var. Dünyada hukuk devletinin tüm kurum ve kurallarıyla çalışmadığı her yerden ciddi yatırımcıların, ciddi girişimcilerin uzak durduğunu görüyoruz. Bize yatırımcı şunu sorar: " Yargıda şöyle şöyle oluyor, burada

bize bir garanti verebilecek misiniz?" Biz de kendilerine hep şunu söyleriz; "Herhangi bir yanlışınız olmadıktan sonra ne demek, tabii ki veririz, benim vatandaşlarım neye tabi ise yatırımcı olarak aynı şeye tabisiniz." İşte bu güven onları ülkemize çekiyor.

Değerli arkadaşlar;

Para civa gibidir. Sadece kâra değil aynı zamanda güvene ve istikrara doğru kendine en uygun yeri bulur ve oraya gider. Adaletin bozulduğu yerde ekonomiyi, ekonominin çöktüğü yerde de adaleti ayakta tutmak fevkalade zordur. Osmanlı, sömürgecilerin dünyayı talan ettikleri bir dönemde ekonomi alanında kendisine çıkış yolu bulamadığı için zor durumda kalmıştır. Bu durum askeriyeden eğitime, sağlıktan sanayiye kadar tüm alanlarla birlikte adaleti de maalesef olumsuz etkilemiştir. Cumhuriyetimizi kurduğumuzda da yine aynı sıkıntıyla karşı karşıya kaldık. Darbeler, cuntalar, vesayet girişimleri, siyaset ve toplumla birlikte adalete de büyük bir zarar vermiştir. Hukukun böylesine örselendiği bir yerde, ekonomik kalkınma elbette çok yavaş ilerliyor. Eğer Türkiye geçti-ğimiz 15 yılda, Cumhuriyet döneminde yapılanların tamamının kat kat fazlası yatırım yapmayı ba-şarmışsa; ekonomisini üç kattan fazla büyütmüşse, burada hukuk devletini tavizsiz işletme konu-sundaki hassasiyetimizin çok büyük payı vardır. Üstelik bu neticeyi önce vesayet, ardından FETÖ'nün tüm istismar ve oyunlarına rağmen elde etmiş olmamız çok daha önemlidir.

Diğer taraftan ekonomiyle ilgili günümüzdeki kriterlerin ve açıklanan değerlendirme sonuç-larının kesinlikle adil olmadığı da bir gerçektir. Türkiye olarak en önemli yatırımları yaptığımız, en yüksek oranlı büyümeyi sağladığımız en canlı üretime sahip olduğumuz dönemlerde dahi, kredi derecelendirme kuruluşlarının kasıtlı açıklamalarına maruz kalmış bir ülkeyiz. Ama onlar o açıklamayı yaparken biz ne diyorduk? Sakın bunlara inanmayın. Bu açıklamalar siyasidir, Türkiye'nin bulunduğu konum bu değildir.

Nitekim büyümede üçüncü çeyrekte Türkiye dünyada bir numara oldu. İnşaallah yılsonu itibariyle de yine dünyada bizler büyük ihtimalle ya bir oluruz ya iki ya da üç. Ortalamada kesinlikle yedinin üstünde oluruz. Biz koşacağız, onlar kovalayacak. Kararlıyız, inançlıyız ve bu yarışta Türkiye olarak varız.

Özellikle 2013 yılından itibaren bu tür kuruluşlar ülkemizi batırmak, bitirmek, yerle yeksan etmek için adeta ellerinden geleni yapıyorlar, ama nafile. Görüldüğü gibi biz dimdik ayaktayız. Yatırımlarımızla, büyümemizle, istihdamımızla, ihracatımızla, hedeflerimize doğru ilerliyoruz. İşte Fransa'daydım. Orada MEDEF ile bir toplantı yaptık. Hiçbiri bize böyle garip garip sorular sor-madılar. Tam aksine hepsi mevcut yatırımlarını nasıl büyüteceklerini bizlerle istişare ettiler. Niye? Çünkü Türkiye'de güven var. Bu çok önemli.

Batılı ülkelerin kendi seri üretimlerine rakip gördükleri geleneksel üretim metotlarını yok etmek için Hindistan'da, Çin'de, Güney Asya'da ve diğer yerlerde, bırakınız adaleti; insanlıkla bağ-daşmayan ne vahşetler uyguladıklarını tarih kaydetmiştir. İşte son Afrika seyahatimde de bunu, ora-ların liderlerinden açık net dinledik. Zengin kaynakların o fakir bekçileri olmanın ötesinde, kıymet verilmeyen insanlar bugün hala Afrika başta olmak üzere dünyanın dört bir yanında makûs talihlerini değiştirecek yatırımcılar bekliyorlar. Dünyanın geri kalanından olabilecek en ucuz fiyatla aldığı ürünleri, diğer tarafa on kat karla satan bir ekonomik sistem, eninde sonunda çökmeye mahkûmdur. Küresel ekonomideki değişim bir kez daha insanların canları, kanları, alın terleri ve gelecekleri üzerinden belirli bir yöne evrilmeye çalışılıyor. Gizli açık tehditlerle adeta haraca bağlanan ülkeler ve toplumlar bu çarpık düzeni finanse etmeye zorlanıyor. Türkiye olarak tüm bu adaletsizliklere, haksızlıklara, hukuksuzluklara, zorbalıklara karşı itirazımızı her platformda dile getiriyoruz.

"Dünya 5'ten büyüktür." sözümüz, küresel adaletsizliğe karşı yapılmış en büyük baş-kaldırıdır. Her geçen gün daha da büyük destek bulan bu itirazımızı daha adil bir küresel yönetim düzeni kurulana kadar sürdüreceğiz. Aynı itirazı ekonomi alanındaki çarpıklıklar için de yapıyoruz. Biz altyapımızla, üstyapımızla, hedeflediğimiz ekonomik büyüklüğe ulaşmak için çalışırken sürekli bel altı vuruşlara maruz kalıyor, yavaşlatılmaya çalışılıyoruz. Bunun en önemli sebebi bizim sömü-rüyü ve sınırsız bir üretim-tüketim hırsını değil; paylaşımı, kardeşlerimizle birlikte büyümeyi onlarla birlikte kalkınmayı esas alan anlayışımızdır.

Demokrasiyi, özgürlükleri, hukuku, refahı sadece kendileri için isteyip sıra başkalarına gel-diğinde başımıza en büyük faşist, en büyük diktatör, en büyük sömürgeci kesilenlerin sonu yak-laşıyor.

Dünya bu kadar adaletsizliği, bu kadar zulmü kaldıramaz. İnşallah tüm insanlık için daha adil, daha huzurlu, daha güvenli, daha müreffeh günler yakındır.

Bu duygularla bir kez daha Adalet Şûramızın hayırlı olmasını diliyorum.

Sizlere sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum. Kalın sağlıcakla.

FOTOĞRAFLAR

AÇILIŞ KONUŞMALARI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURİBAŞKANLIĞI
ADALET
ŞÛRASI
10 OCAK 2018
T.C.
ADALET BAKANLIĞI

ADALET
ŞÛRASI
10 OCAK 2018

ADALET
ŞÛRASI

ADALET ŞÛRASI
10-11 OCAK 2018

I. OTURUM

MEDENİYETİMİZDE ADALET ANLAYIŞI

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Burhanettin DURAN

KONUŞMACILAR:
Alev ALATLI
Prof. Dr. Erhan AFYONCU
Prof. Dr. Mehmet Âkif AYDIN

I. OTURUM

MEDENİYETİMİZDE ADALET ANLAYIŞI

SUNUCU

Sayın Bakanım, saygıdeğer protokol üyeleri, hanımefendiler, beyefendiler, Adalet Şûrası'nın birinci gününde birinci oturuma hoş geldiniz efendim. Bildiğiniz gibi Şûramız bugün Sayın Cumhurbaşkanımızın yüksek himayelerinde, Sayın Başbakanımızın teşrifleriyle, Sayın Bakanımızın ve sizlerin katılımıyla ve görkemli bir törenle başladı ve birazdan birici oturumla devam edeceğiz. Alanında uzman isimlerin,değerli görüşlerini almak üzere birlikteyiz efendim.

Değerli panelistlerimizi davet edeceğim. Oturumun konusu "Medeniyetimizde Adalet Anlayışı". Oturum başkanımız Prof. Dr. Sayın Burhanettin Duran, buyurun hocam. Oturum konuşmacılarımızın isimlerini de sizlerle paylaşmak istiyorum.Sayın Alev Alatlı, Prof. Dr. Sayın Erhan Afyoncu, Prof. Dr. Sayın Mehmet Akif Aydın. Buyurun efendim.

Prof. Dr. Burhanettin DURAN

İbn Haldun Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi ve SETA Genel Koordinatörü

Teşekkür ederim. Bu anlamda Adalet Bakanlığı'nın yaptığı bu Adalet Şûrası'nın işin ehemmiyetini ortaya koyması bakımından çok önemli olduğunu ifade etmek istiyorum. Birinci oturuma başlıyoruz. Oturumumuzun Şûra'ya önemli katkılar sunacağını ümid ederek konuşmacılarımızı size kısaca tanıtmak istiyorum. Sayın Alev Alatlı, yazar aynı zamanda Kapadokya Meslek Yüksek Okulu Mütevelli Heyeti Başkanlığını yürütüyor. Prof. Dr. Sayın Erhan Afyoncu, Milli Savunma Üniversitesi Rektörü.Prof. Dr. Sayın Mehmet Akif Aydın, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı. İlk sözü Alev Hanım'a vermek istiyorum. Buyurun Alev Hanım söz sizde.

Alev ALATLI

Kapadokya Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanı

Biz adalet kavramını doğrudan Allah'tan alırız. İnsanı insan yapan tüm erdemler (*faziletler*), İlk Varlık'tan sâdır olan adâletten doğar. Yaratılanlar paylarına düşen adaleti ilahi hiyerarşi içindeki konumlarına göre alırlar. Nefsinin farkına varan insanoğlu, fıtrî faziletlerinin de bilincine varır.

Âlimler, adaletten doğan faziletleri çeşitli isimler altında ele alır, değişik sayılarla sınırlandırırlar. Benim rastladığım en sarih özet, 1877'de yayınlanan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin yargıç tanımıdır.

Mecelle, malûm, 1868–1876 yılları arasında, Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki bir komisyon tarafından derlenen İslamî özel hukuk kuralları kodeksi... Mecelle, bir yargıcın "hakîm, fehîm, müstakîm ve emîn, mekîn ve metîn" olması gerektiğini söyler."Hakîm, fehîm, müstakîm ve emîn, mekîn ve metîn" yani, "bilge ve bilgin, akıllı, anlayışlı, doğru, kendisine güvenilen, korkusuz, vakur, temkinli, metanetli ve dayanıklı" kürsü adeta bir peygamber postudur. Kürsüye çıkan yargıç, Allahü Teâla'dan sudûr eden faziletleri kendi nefsinde massetmiş olmalıdır ki, Hak'tan aldığı adaleti, halka hakkaniyetle dağıtabilsin.

Yargıç, itaatin muhalifi olan her itaatin batıl sayıldığını bilendir. Kendisine sunulan peygamber postuna "zaaflarından arınmadan, kemale ermeden, içine sinmeyen bir kararı vermemek cesaretini kendinde bulamadan", Hayrettin Ökçesiz hocanın veciz ifadesiyle "yedi günahından arınıp, yedi erdemin kisvesini giyinmeden" oturmayacaktır.

Yedi kebâirin başında Allah'ı inkâr etmenin, Allah'a şirk koşmanın geldiği malûm. Eliyazübillah, durum buysa, İlâhî Ceza caydırıcılığını yitirecek; nahak yere adam öldürmek veya sakat bırakmak, kul hakkına tecavüz, yetim malı yemek, hırsızlık, rüşvet, iftira, yalan, dedikodu gibi toplumun temeline dinamit koyan musibetleri önleyemeyecek demektir.

Nitekim Batı medeniyeti böyle bir süreçten geçti. Aydınlanma Çağı, Allah'ın varlığının bir hipoteze indirgendiği, kâinatın merkezinden alındığı süreçtir. "*Hümanizm*" derler; insancıllık, Allah'ın yerine insanın ikame edilmesi olayıdır.

"*Ne yapsalar boş göklerden gelen bir karar vardır.*" öyle mi, efendim? Aydınlanmacılara göre Sezai Karakoç üstad, yeniden formatlanması gereken insan modelidir. Hâsılı, ***"hümanizm"*** Batılılaşma sürecimizde Türkçe çeviriye kurban giden en müessif kavramdır. Anlamını bilmeden, telmihleri üzerinde düşünmeden ithal ettiklerimizden biridir. Bugün hâlâ "*hümanist*" sözcüğünü "*iyiliksever*" anlamında kullanır, insanın Allah'ın yerine talip olduğu bir dünya görüşü olduğunu ıskalarız.

Türkçe konusunda çok ama çok dertliyim de, yeri değil.

Her neyse.Aydınlanma sürecinde nizamı âleme dair vahiyle nakledilen bilgiler reddedilir.Kâinatın ve dünyanın işleyişine, insanoğlunun *natura*sına dair yeni açıklamalar getirilir. Akıl ile vahyin arasına bir duvar örülür; din ile bilim bir daha asla bir araya gelemeyecek şekilde ayrılır.

Bilim adamlarının din adamlarını, din adamlarının bilim adamlarını yok saydıkları döneme girilir. Nedir bu nükleer bomba muhabbeti, yazıktır, günahtır denemez olur. Yapay zekâyı sorgulayacak tek bir din adamı çıkmaz. Sorgulamayı bırakın, öyle kopuktur ki ilişkileri, yapay zekânın ne olup olmadığını bilen bir din adamı da çıkmaz.

Böylece, dünyanın iki kutbundan birine aydınlanmanın tezgâhından geçenler doluşur,diğerini aydınlanmanın tezgâhından geçmeyenler oluşturur.

Fizikî değil, ontolojik bir kutuplaşmadan bahsettiğimi anlıyorsunuz. Doğu-Batı, Kuzey-Güney hatta İslâm âlemi gibi kavramlar anlamsızlaşır, çünkü Aydınlanmanın ürünlerinin dünyanın en ücra köşelerine dağıldığı yaklaşık beş asırlık bir süreç söz konusudur. Diyeceğim, en geleneksel görüntü veren bir Budist'in su katılmamış bir "aydınlanmacı" olduğunu görebilirsiniz.

Her şeyden önemlisi, "aydınlanma" insanın eşrefi mahlûkat rütbesinin söküldüğü, yeni baştan yaratılması gereken maddesel bir yaratığa indirgendiği süreçtir. Aydınlanmacılar, beşeri faaliyetlerin"*tımarhane*" olarak algıladıkları düzensizlikten çıkıp, "*insan aklına uygun*" yani tıkır tıkır işleyen mekanize bir dünya düzenine dönüşebileceğini düşünürler.

Tıkır tıkır işleyen dünya düzeninin bilimsel dayanağı Isaac Newton'un çağ açan 1687 basımı fizik kitabı **"Principia"**dır. "İnsan türünün şimdiye kadar yazdığı en önemli kitap" telakki edilen bu esere göre, dünya ve kâinat belirli parçacıklardan oluşur; mezkur parçacıkların hakkıyla gözlemlenmeleri ve çözümlenmeleri sonucunda ortaya çıkacak birkaç sade, basit ve kesin yasa ile "bütün"ü anlamak ve yeniden şekillendirmek mümkündür.

Newton fiziği, insanoğlunun gezegendeki serüvenini bambaşka bir mecraya sokar. Başta siyaset ve hukuk olmak üzere, çağdaş insanın zihnini formatlayan faaliyetlerin tümü, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, tarih, sanat, edebiyat hatta müzik, Newton fiziği kuralları doğrultusunda yapılanır. Meselâ ekonomide, Newton parçacıklarının yerini Adam Smith'in "*homo economicus*"ları alır, kapitalist/liberal anlayış buradan nevşü nema bulur.

Müzikte sesleri birkaç sade, basit, kesin notaya indirger, do ile re ve diğer notalar arasındaki sesler yok edilir. Peki, bozkırın tezenesini ne yaparsınız?*Kusurlu* sayar, adam gibi bir senfoni bestelemenin ilkel seslerden kurtulmanıza bağlı olduğuna önce kendinizi, sonra dünyanın diğer müzisyenlerini ikna edersiniz.

Newton'un -dünyada belirsizlik, bulanıklık yoktur, bir şey ya öyledir ya da öyle değildir; ya siyah ya da beyazdır, gri yoktur- bu dünya görüşü siyasette keskin ideolojiler ve onların pratikteki sonuçları olan toplum mühendisliği ile sonuçlanır. Hukuk sistemlerini yeniden şekillendirir. Neyin suç olup, neyin suç olmadığının kesin olarak belirlendiği sürece girilir.

Yedi kebâir böyle düşer. İlâhî Ceza caydırıcılığının yerini dönemin çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlenen suç ve ceza tanımları ve onların matematiksel bir hassasiyetle maddeler, fıkralar şeklinde tanımlanmaya çalışıldığı süreç alır. Siyasilerle hukukçular görülmedik biçimde iç içe geçer, adeta sembiyotik bir yaşamda buluşurlar. Siyasetçi bütünün çıkarına olduğunu düşündüğü hareketi önerir, hukukçu yasal kılıfını hazırlar.

Yedi büyük günah, ufak tefek farklılıklarla semavi dinlerin üçünde de geçerliyken, Modernite adalet anlayışını parçalar. Yepyeni bir insan görüşüne revaç verir. Bu görüş, insanoğlunun benmerkezci, saldırgan, bencil, rekabetçi, tüm davranışları ekonomik çıkarları tarafından yönlendirilen, buna karşın bir o kadar da güvensiz, korku dolu ve mutlaka zapturapt altında tutulma-

sı gereken bir mahlûk olduğu şeklindedir. Psikologlar, sosyologlar, hekimler birlikte el verirler, ana çocuk ilişkisi bile karşılıklı çıkarlarla açıklanır.

İnsanoğlunun doğuştan açgözlü olduğuna dair veri yoktur aslında; ama bu gerçek, Aydınlanma fırtınasını durdurmaz. Tersine, 1776'dan bu yana geçen 250 yılda tabiat kanunuymuş gibi tartışmasız kabul görür. Fisebilillah kavramı dünyanın hemen her yerinde dilden düşerken, ucunda maddi bir çıkar yoksa kimsenin bir göreve talip olabileceği, çıkarlarından feragat edebileceği düşünülemez olur.

Bakmayın siz, bizim ülkemizde bile iyileşmeye, reforma dönük hemen her toplantıya özlük haklarına ilişkin tartışmaların damgasını vurması da bundandır. Olsun.

Gerçek şu ki,Türkiye,"Aydınlanma"nın güçlü rüzgârında savrulmamış, kendisini korumayı bilmiş ve bilen bir toplumdur. Hakkaniyet kavramını fenalıktan çekinmek, iyilik etmeye yatkınlık anlamında güzel vasıf olarak görmeye devam ediyoruz. Hakkaniyet duygusunun insanoğlunda doğuştan mündemiç olduğuna inanıyoruz. İnsanı ahlâklı ve iyi hareket etmeye yönelten devamlı ve değişmez manevi kuvvetin, fıtri iyilik, iyi huy, iyi ahlak, iffet olduğuna dair imanımızı da sürdürüyoruz.

Şimdi sakın ola ki, bu söylediğimi milli duyarlılıklarımdan kaynaklanan hüsnükuruntu olarak görmeyesiniz. Temenni bile değil, sağlamasını saha araştırmaları ile defalarca yaptığım verilerin sonucudur.

Allah razı olsun, Konda, son on iki yıldır (2005–2017) her ay, toplumun hâkim değerlerini belirleyen araştırmalar yayınlar. Bu ve benzeri araştırmalar, insanı bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olan, buna karşın ahkâm kesmekte sakınca görmeyen çevrelerin mesnetsiz hezeyanlarından koruyor.

Yeri gelmişken hemen söyleyeyim, son yıllarda birtakım mümtaz şahsiyetlerden sıkça duyduğumuz "geçmişte yargıya güven yüzde 70 idi, şimdi yüzde 30'lara düştü" mealindeki iddialar mesnetsizdir. Ola ki, uyaralım da daha iyisi olsun telaşı içinde ipin ucunu kaçırıyoruz.Ne var ki, eli yükseltmek, münferit olayları bütüne mal etmek, pireyi deve yapmak, orantısız suç isnat etmek veya aklamak inanılırlık katsayısını olumlu etkilemiyor. Özenli olmak lâzım.

Türkiye'ye gelince, anlaşılan o ki, toplumumuz adalet sistemini devlete havale ettiği bir vasatta, kendi değer ve inançları ile mutmain bir yaşam sürdürüyor. Sorun yok mu, tabii ki var; ancak bununla beraber, umut da var. Meğerki başka çaresi kalmasın, hukuk sistemini kullanmıyor. ***"Günah"*** ayrı, "*ayıp*" ayrı; "*din*" ayrı, "*hukuk*" ayrı şeklinde tanımlayabileceğim bu vasatta yaşıyor. Mahkemelerle ilişkisini "*Allah eksik de etmesin, düşürmesin de*" düzeyinde tutuyor. 2010 Mayısı itibariyle %66'sının, 2016 Mayısı itibariyle de %73'ünün mahkemeyle işi olmamış. İşi düşenlerin, 2010'da %36'sı, 2016'da %35'i güven azalmasından söz ediyor, yani, toplumun bütününe baktığınızda güven eksikliği %9'dan biraz fazla; 2010'da neyse, 2016'da o.

Devlet ve hukuk sistemi "*ayıp*" olarak tasnif edilen alanlarda yok. Örneğin, nikâhsız birliktelikler, eşcinsel eylemleri, komşu çekişmeleri gibi özde hiç onaylamadığı olayları mahkemeye taşımıyor, aile büyükleri, olmadı kolluk kuvvetleriyle çözme yoluna gidiyor, cezası Allahü Teâla'ya havale ediliyor. Buna karşın, yalancı şahitlik, ruhsatsız inşaat, kaçak elektrik kullanımı, rüşvet gibi ucu devlete dokunan olumsuzlukları "*suç*" sayıyor %88…

Saha araştırmalarında ortaya çıkan "*hayat böyle*" diye de bir kalem var."*Hayat böyle*" kadim Türkiye toplumunun binlerce yıllık birikimin ışığında durduğu yer.

Bu söylediklerim kanun tanımamak olarak anlaşılmasın.Kanun dışına çıkılmasını "namus" hariç, hiçbir meselede onaylamıyor. Mesele "namus" olunca, toplumun asgari%26'sı meseleyi kendi eline alıyor, yasalara bırakmıyor."At, avrat, silah" önceliği, dört kişiden birisi için hâlâ geçerli.

Hâkim, savcı ve polislerin davranışlarının, sanığın (veya tanığın veya müdahilin) kimliğine bağlı olarak farklılaştığını ifade edenlerin oranı, 2010'da neydiyse 2016'da o ve dikkat!Bayağı yüksek: %56. Yaklaşık yarımız (%45) devletin yasaları kendisine yonttuğunu, devlet kurumları ile davalaşılması halinde kazanma şansının olmadığını düşünüyor. Ancak bu, "polis devleti" olduğumuz anlamına da gelmiyor, toplumun %67'si suç işlemedikleri sürece yasalar ve mahkemeler tarafından korunacaklarına inanıyorlar.

Suçun yapanın yanına kâr kaldığı inancını taşıyanların oranı %47. Bu oran bir yanıyla da mahkemelerden uzak durma tercihini teyit ediyor. Hükümetin denetlenebilirliğine ve kanunların anayasal denetimine yüksek oranda destek veriliyor. Keza, laiklik konusu da yüksek oranlarda destek buluyor.

Hâsılı, Türk İslam ontolojisinin mirası ülkeyi ayakta ve diri tutuyor.

Özgürlükler ile adalet arasında seçim yapmak durumunda kaldığımızda, adaleti seçmeye en azından daha uzun bir süre devam edeceğimizi görüyorum. Mülkümüzün temelinin adalet,hukuk devletinin yediemininin siz yargıçlarımız olduğunu da görüyorum.

Lâkin Türk İslam ontolojisi yaman bir emanet. Bugün burada beni dinlemek suretiyle onurlandıran sizlerin yükünü düşündükçe ürperdiğimi itiraf edeyim. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Hakan Atila davasını izledikçe daha da ürperiyorum.

Yardıma ihtiyacınız var. Bu yardım, kısa vadede donanım eksikliğinizi gidermenize katkıda bulunacak dil bilen araştırmacı, danışman, nasıl derseniz artık, birilerinin emrinize istihdamı demek.Gönül ister ki, her birinizin üçer beşer kişilik araştırmacı kalemleriniz olsun. Bu çok pahalı ise, aynı kategoride hüküm veren üç beş yargıcın birlikte kullanabilecekleri bir havuz da düşünülebilir.Giderek karmaşıklaşan bu dünyada "bilge ve bilgin" olmanın yolu kurumsal destekten geçer.

İkincisi, eğitim gibi, adalet de boşlukta tekevvün etmez. Dönemin ihtiyaçları, inançları, söylemleri, toplumsal zihniyeti, ekonomisi, hâkim dünya görüşleri ve dışişleri doğrultusunda şekillenen siyasi ve kültürel ortamları ıskalamayacak şekilde örgütlenmenin yolunu bulmalısınız.

Benim dedem 1908 yılında İstanbul Darülfünun 'un bir şubesi olarak açılan Selanik Hukuk Mektebi mezunuydu. Ağır ceza reisi olarak hizmet ettiği uzun yıllarda tarafsızlığına halel gelmesin diye evden çıkmadığı anlatıldı. İş değil.

Adalet yaşayan insan içindir, kitaplıkları dolduran kanun metinleri için değil. O, yazılı metinlerde salâh bulan Batılıların işi.Siz, organik olmak zorundasınız.

Siz, mahkûm ettiğiniz suçlu ile de helâlleşmek zorundasınız.Çok mu ütopik?Hayır. Angajman kurallarını bozmuyorsanız ütopik değil.Hâkim, mahkûm ettiğinin ardından gözyaşı dökebiliyorsa hâkimdir; ölen hastasının ardından ağlayan hekim gibi.Roma hukukunun gözleri bağlı tanrıçası bize göre değil, kardeşlerim. Bizim gözlerimiz fal taşı gibi açık olmalıdır ki, büyük oyunu görebilelim.

Biz her yasal hakkın helâl olmadığını bilen insanlarız. Din ile hukuku büyük bir maharetle mezcedebilmiş olmamız da ondandır. Ola ki, o hanımın gözlerini bağlaması, yarattığı adaletsizleri görmemek içindir, bırakalım Aydınlanmacılar yüceltsinler.

Hukuk, ilâhiyat gibi gelişkin soyutlama melekesi gerektiren bir alandır. Kâinat tasavvuru gelişmemiş, hele de abuk sabuk Avatar filmleriyle büyümüş kuşaklara yasaları ezberletebilir ancak ruhunu geçiştiremezsiniz. Aklı baliğ olmanın ötesinde yaşam tecrübesi gerektirir. Üstelik bizim çocuklarımız ana kuzusudur, hayatın arka sokaklarına kolay salmayız. Hal böyle olunca genç insanları kapsayamayacakları posta oturtmak, hem yargıç hem de yargılanan için zulüm olmaya devam edecektir.

Hukuk eğitimi, belirlenecek alanlarda lisans derecesi almış öğrencilerinin girebilecekleri yüksek lisans ve doktora programları seviyesine yükseltilmelidir. Bu teklifimin benim bilmediğim sakıncaları varsa, hiç değilse hukuk eğitimine girişin, nefesine güvenen borazancı başı hesabı serbest; çıkışın denetimli olduğu bir yöntem benimsenebilir.

Baro mutlaka elini taşın altına koymalı, çağdaş bir iş tanımı geliştirmelidir.

Ve nihayet, Türkçe; kendimce hayati bir Yargıtay kararının ne anlama geldiğini sökmek için Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez de dâhil beş akademisyenin kapısını çalmak zorunda kalan biri olarak, yargı mensuplarının anadillerine hâkim olmadıklarını, yabancı dillerde eğitim veren yüksekokulların bu rezalete tüy diktiklerini söyleyebilirim. Ama dediğim gibi, adalet sistemi boşlukta tekevvün etmez; ne bir hükümet, ne bir bakanlık, ne de bir sivil toplum örgütü veya mezhep veya tarikat tarafından oluşturulabilirler. Bu saydığım kurumlar, adalet sistemlerinin vebalini ne münferiden üstlenebilir ne de sorumlu tutulabilirler.

Tıpkı eğitim sistemleri gibi, adalet sistemleri de dinamik yapılanmalardır. Milli kurumların topyekûn katkısıyla, toplumun siyasi ve kültürel ihtiyaçları doğrultusunda, hedef saptırmadan oluşturulur,yeni ihtiyaçları karşılamak üzere değiştirilmeye hazır beklerler. İyileştirmenin ilk şartı, ciddiyettir. Onu süreklilik, ince ayar, adanmışlık izler.

Sözlerimi rahmetli Sakallı Celâl'i anarak bitireyim. "Bana bak Hamdullah Suphi" demişti zamanın Maarif Vekiline, "Meşrutiyeti denedik olmadı. Cumhuriyeti denedik olmadı. Bir de Ciddiyeti denesek? Ne dersin?"

Hazirundaki genç arkadaşlar için söyleyeyim, Sakallı Celâl, Ankara Atatürk Lisesi Müdürü Celal Yalınız, Hamdullah Suphi, Galatasaray Lisesinden sınıf arkadaşı Milli Eğitim Bakanı... Bu sözler memur açığını kapatmak isteyen Bakan beyin, Sakallı Celal'den lise son sınıflarını hızlıca mezun etmesini istediğinde söylendi.

Kıssadan hisse: bir yerde bir çatlak varsa, mutlaka genişleyecektir.

Sabrınız için teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz Alev Alatlı'ya. Şimdi ikinci konuşmacımız olan Prof. Dr. Erhan Afyoncu'ya söz vermek istiyorum. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Erhan AFYONCU

Milli Savunma Üniversitesi Rektörü

OSMANLI ADALETİ

Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Gazi, 1288'de Karacahisar'ı fethettikten sonra burayı kendisine merkez edinmiş ve Dursun Fakih'i buraya kadı olarak tayin etmişti.

Böylece Dursun Fakih Osmanlı tarihinin ilk kadısı, yani hakimi olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nda beylik döneminden itibaren fethedilen yerlere hukuku ve idari örgütlenmeyi temsilen bir kadı tayin edilirdi.

Osmanlı mahkemeleri Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki bölgeye ayrılırdı. Anadolu'daki kadılar Anadolu kazaskerliği, Rumeli, Kırım ve Kuzey Afrika'daki kadılar da Rumeli kazaskerliği bünyesinde teşkilatlanmıştı.

Osmanlı Devleti zamanında adalete fazla önem verilir ve sistemin temelinin adalet olduğuna inanılırdı. Bu yüzden kadılar, bağımsız olarak görev yaparlardı. Kadının hükmü olmadan kimse cezalandırılamadığı gibi, vergi toplanması, tahrir yapılması gibi idari tasarruflar da kadının bilgisi olmadan gerçekleştirilemezdi.

Kadılar, şer'i hukuku uygulamakla vazifeli olması yüzünden merkezî hükümet memuru olduğu kadar halkın da devlet karşısındaki temsilcisi ve sözcüsü durumundaydılar[1].

HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ

Padişahlar bile mahkemelere ve kadılara karışamazlardı. Mahkemeler gerektiğinde padişah karşısında halkın haklarını korurdu. Kanunlar padişahın da üstündeydi. Nitekim Şeyhülislam Ebussuud Efendi, padişahın emirlerinin kanuna aykırı olması durumunda bunlara "Nâ-meşrû nesneye emri sultânî olmaz" diyerek karşı çıkmıştı.

1587-1589 yılları arasında Avusturya elçilik heyetiyle İstanbul'da bulunan Eczacı Reinhold Lubenau, "Türklerde adalet çok sıkı bir uygulamaya tabidir ve kişinin saygınlığına bakılmaksızın hukukun gereği yerine getirilir" diyerek bu durumu ifade etmiştir[2]. Adam Werner, Türklerin, kurduğu en büyük devletin güç aldığı kaynakları sayarken adaleti şöyle anlatır: Bu konuda bilgi ve deneyim sahibi olan kişiler, eğer azimli ve dürüst davranırlarsa, ister köle olsunlar, ister en alt katmandan olan bir aileden gelsinler, hak ettikleri itibarı görürler ve ödüllendirilirler, en yüksek siyasi veya askeri konumlara getirilirler, krallar, dükler gibi zengin olabilirler, hatta evlilik yoluyla padişahın aile çevresine girebilirler. Buna karşılık –hangi toplum kesiminden olurlarsa olsunlar- suç işleyenlere ve kamuya zarar verecek davranışlarda bulunanlara uygulanan cezalar çok ağırdır ve idama kadar yolu vardır. Çok katı hukuk kuralları uygularlar" demektedir[3].

Nitekim Motraye de Türkler'in kanunlara bakışını şöyle ifade etmiştir: "..Fakat bu arada İslam'la ilgili birkaç şey eklemenin yararlı olacağını düşünmekteyim. Bu dinin bir hukuki yanı, bir de sivil yaşamla ilgili yanı vardır. Müftü, dini lider olarak dinin hukuki yanını içeren Kur'an'ın baş yorumcusudur. Beşeri yasalarla, ilahi arasında bir fark görmeyen Türklerin gözünde Tanrı tüm yasaların tek yapıcısıdır, dolayısıyla Kur'an'da onun kelamıdır. "Çünkü Tanrı tek olduğuna göre" derler, "yasanın da tek olması gerekir. Tanrının ilahi yasama erki tek doğru erk olduğuna göre de, bir tek o şaşmaz doğrulukla bu yasaları koyabilir ve bu yasalar yerlerde, göklerde, her yerde geçerlidir", diye eklerler[4].

Osmanlı mahkemeleri davalarda zengin-fakir, Müslüman, Gayrimüslim olmayan ayrımı yapmazdı. Bir Gayrimüslim Müslümana karşı rahatça dava açabildiği gibi, haklı olması durumunda da dinine bakılmaksızın mahkeme kararıyla hakkını alırdı. Nitekim Mohaç Savaşı'nda Türklere esir olan Bartholomeos Georgivits bu konuda şöyle demektedir: " Türkler ve Hristiyanların yargıçları aynıdır. Müslümanlar arasından seçilen yargıçlar ayrım gözetmezler, herkese aynı ve nesnel adaleti uygularlar. Öldüren öldürülür; hırsızlık yapan ya da zorla bir şeyi alan asılır. Pazarda ineğinin sütünü satan bir kadının sütünü içen ve parasını ödemeyen bir yeniçeriye de aynı kural uygulandı. Ben buna Şam'da tanık oldum"[5].

Gerlach ve Werner de bu konuda ilginç tespitlerde bulunmuşlardır: "Kadısı ve

[1] İlber Ortaylı, Osmanlı Devleti'nde Kadı, Ankara 1994.

[2] Reinhold Lubenau Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1587-1589, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2012, I, 331-334.

[3] Crailsheimli Adam Werner, Padişahın Huzurunda-Elçilik Günlüğü (1616-1618), çev. Türkis Noyan, İstanbul 2011, s. 128-131.

[4] Aubry La Motraye, La Motraye Seyahatnamesi, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul 2007, s. 148.

[5] Onur Bilge Kula, Batı Edebiyatında Oryantalizm, İstanbul 2011, I, 262.

subaşısı bulunan yerlerde yaşayan Hristiyanlar ve Yahudiler, oralardaki Türklerin keyfi müdahalelerine maruz kalmadıkları için hayatlarından gayet memnunlar. Hatta Hristiyanların yönetiminde olmaktansa, Türkleri tercih ediyorlar. Her yıl üzerlerine düşen haracı ödedikten sonra, kendilerini özgür hissediyorlar. Oysa Hristiyan ülkelerinde ödemeler hiç bitmiyor. Buna karşılık şöyle bir sakıncalı durum var. Eğer bir Türk bir Hristiyan hakkında şikâyette bulunur ve 10-20 yalancı şahit gösterirse, şahitlerin konu hakkında hiç bilgisi olmamasına karşın, Hristiyanı haksız çıkarırlar ve yıllar boyu biriktirdiklerini elinden alırlar. Çünkü bir Türk'ün karşısında bir Hristiyanın tanıklığı ve haklı davası hiçbir değer taşımaz"[6].

"Bu konuda dikkati çeken bir husus şudur: Türkler dinlerini yaymaya çok meraklı olmakla beraber, kendi inançlarından olmayan kişilere karışmazlar, onları dinlerini değiştirmeye zorlamazlar ve bizim Hristiyan devletlerinde olduğu gibi, onları farklı inançlarından ötürü cezalandırmaya, hatta idam ettirmeye kalkışmazlar. Türklerin bu tutumları insanların onlara yakınlık duymalarına neden olmaktadır ve bu yüzden de onların yönetimi altına girmeye karşı direnç göstermemektedirler, başka devletlerin yönetimi altında başlarına geleceklerin bildiklerinden, Türklerin egemenliğini yeğlemektedirler"[7].

Gayrimüslimlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklara da Osmanlı mahkemeleri bakardı. Gerlach şöyle bir hadise anlatır:

"…Bize anlattıklarına göre, birkaç gün önce bir Hristiyan ile bir Yahudi kavgaya tutuşmuşlar ve kavga konusu olan çeşitli meseleler yanında İsa Peygamber ile ilgili tartışmalara da girişmişler. Yahudi, İsa Peygamberin bir piç olduğunu, annesinin evlilik dışı bir ilişkiden hamile kaldığını ileri sürmüş. Hristiyan, bu tartışmalar sırasında orada bulunan bazı Türkleri de tanık göstererek kadıya başvurmuş. Kadı, Yahudiye ceza olarak 80 değnek vurdurmuş. Ama Hristiyan bununla da tatmin olmamış ve padişaha bir şikayetname yazmış. padişah da Yahudi'nin yargılanmasını ve hakkında verilen hükmün yerine getirilmesini buyurmuş. Müftü farklı İslam alimlerinin görüşlerine göre ayrı ayrı hükümlere varmış. Türkler tarafından "Eysa" [İsa] adı ile anılan Hristiyan Peygamberine sövenlerin, göğsü hizasına kadar toprağa gömülerek taşlanmasına veya yakılmasına, ya da ömür boyu zindana kapatılıp 40 gün boyunca her gün 80 değnek vurulmasına karar vermiş. Bunun üzerine Hristiyanlar, padişahın divanına gitmişler ve müftünün vardığı hükmün infaz edilmesini, Yahudinin ya taşlanmasını ya da yakılmasını istemişler. Fakat kazasker denen en üst konumdaki yargıç, padişaha Yahudiyi öldürttüğü takdirde Hristiyanların batıl inançlarını desteklemiş olacağını ve padişahın Hristiyanlarla aynı inancı paylaştığı kuşkusunu üzerine çekeceğini açıklayarak, Yahudiyi öldürtmemesini salık vermiş. Çünkü Hristiyanlar da Yahudiler de kafir sayılırlarmış. Oysa bu tartışma bir Müslüman ile olsaymış, durum değişirmiş. Sonuç olarak Yahudiyi diğer hükme uygun olarak sadece zindana atmakla yetinmek daha yerinde olurmuş. Nitekim 17 Ağustos günü bu hüküm yerine getirildi. 18 Ağustos'ta yeniden kalabalık bir Hristiyan grubu divana gidip paşanın huzuruna çıkmışlar ve Yahudinin öldürülmesi için ısrar etmişler. Paşa, onlara şu yanıtı vermiş: "Ben o Yahudiye sizin reva gördüğünüzden daha ağır bir ceza vereceğim ve ona her gün 80 değnek vurduracağım. Böylece her gün ölümü tadacak. Bir yandan da Yahudiler paşanın evine gidip paşaya ve kazaskere dindaşlarının hayatını bağışlamaları için binlerce duka vaad etmişler. Ayrıca Rüstem Paşa'nın eşi olan yaşlı Sultan Hanıma [Mihrimah] ve Mehmed Paşa'nın eşi olan Sultan Hanıma da [İsmihan] Yahudinin affedilmesini sağlaması için bol miktarda para vaat etmişler. Paşa, Yahudiye yeniden 70 değnek vurdurduğunda adam birkaç kez baygınlık geçirmiş. Fakat Hristiyanlar gene de tatmin olmamışlar ve ısrarla İslami hükmün uygulanmasını ve öldürülmesini istemişler. Üstelik de Yahudiler onu zindanda

[6] Stephan Gerlach, Türkiye Günlüğü 1573-1576, ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, II, s. 684.

[7] Crailsheimli Adam Werner, Padişahın Huzurunda-Elçilik Günlüğü (1616-1618), çev. Türkis Noyan, İstanbul 2011, s. 128-131.

zehirlemesinler diye, başında nöbet tutan yeniçerinin yanına dört Hristiyan nöbetçinin verilmesini istemişler"[8].

Osmanlı topraklarına gelen Avrupalılar özellikle Osmanlı mahkemelerinde avukat ve savcı olmamasının üzerinde durmuşlardır. Zengin fakir ayırt edilmemesi ve herkese eşit davranılması dikkatlerini çekmiştir. İki Batılının bu konudaki düşünceleri şu şekildedir:

"Paşalar, yukarıda dendiği gibi, öncelikle önemli durumları görüşür sonra da fakirlerin olsun, zenginlerin olsun, diğer konuları da ele alır. Dinlenmemiş ve uğurlanmamış olmayan hiç kimsenin oradan ayrılması mümkün değildir. Burada ne savcı ne de avukat vardır, herkes kendi işlerini elinden geldiğince en iyi şekilde kendisi sunar. Dili bilmeyenler ise tercüman anlamına gelen "dragoman"dan istifade eder"[9].

"Adaletin tecellisi ve hakkın yerini bulması için biz Avrupalılarda olduğu gibi adalet mekanizmasında avukatlar, savcılar, ilk derece hakimleri, temyiz hakimleri, zabıt katipleri, mübaşirler ve daha nice insan kalabalığına Türk mahkemelerinde rastlanmaz. Bizdeki mahkeme masrafları, bekleme süreleri, davaları sürekli sürüncemede bırakan bitmez tükenmez itiraz ve temyiz aşamaları Türkiye'de mevcut değildir. Bizdeki avukatlardan da savcılardan da beter olan "Defenseurs Officieux" yani resmî dava vekillerine de Türkiye'de rastlanmaz. Kısacası insanı kahreden davacıya da davalıya da bıkkınlık ve lanet hisleriyle gözyaşı döktüren saçmalıkların hiçbiri burada bulunmaz. Türkiye'de "mahkeme" diye tabir edilen bizdeki adliye mahkemesi, bir tek hakim molla ya da kadı veya naibiyle bir kaç yazıcıdan ibarettir. İster hukuki ister cezai, hemen bütün işler, iki veya daha fazla kişinin şahitliği üzerine muhakeme edilir. Kimliği bilinen, tanınmış ve o bölgede oturan en az iki kişinin imzasını veya mührünü taşımayan hiçbir yazılı belgeye mahkemelerde asla itibar edilmez. Davaya taraf olanlar, bizzat mahkemeye gelirler, davalarını kendileri savunurlar. Mahkeme itiraz ve temyizi mümkün olmayan nihai bir şekilde sonuçlandırılır. Bütün masraf olarak da dava konusu meblağın yüzde onu ödenir. Bu para, daima davayı kazanan tarafça ödenir. Bir para ve menfaat söz konusu olmadığı hallerde hakim, yüzde on hissesini kaybetmemek için çoğunlukla bir nakdi cezaya hükmeder"[10].

Mahkemelerde hakkını alamadığını düşünen kişi kadıaskere, sadrazam divanına veya Divan-ı Hümayun'a müracaat ederek hakkını arardı: "Kadının verdiği kararlara genellikle karşı gelinemez ama birisi kendisine adaletsizlik yapıldığını düşünüyorsa, paşalara ya da kadıaskere gidip durumunu onlara aktarabilir. Onlar da dinledikten sonra sultana bildirmeye karar verebilirler. Sultan da konu ile ilgili olarak başka bir kadıyı görevlendirir ve dava tekrar değerlendirilip yeniden bir karara bağlanabilir"[11].

Gerlach, Olivier , Du Loir, Ricaut ve Canaye gibi birçok seyyah ve elçilik görevlisi de bu konuda şunları söylemektedirler:

"Solda divan adı verilen geniş bir bina vardır. En büyük vezir paşalar haftada dört kez halkın sorunlarını konuşmak üzere burada toplanırlar, Türkler, Hristiyanlar, Yahudiler veya başka din mensupları arasındaki anlaşmazlıkları, sorunları çözmek için her iki tarafı da, yani hem davacıyı hem davalıyı dinlerler ve sonunda yargıya varırlar. Ülkenin her köşesinden buraya çok sayıda insan gelmesine karşın, ortalık tamamen sessizdir, hiç kimsenin öksürdüğü veya sesini düzelttiği bile duyulmaz. Dört büyük vezir paşa yan yana bir sedirde oturarak ve çok söz sarf etmeden sükunetle davaları gözden geçirirler, karara varırlar. Bu toplantılar cumartesi, pazar, pazartesi ve salı günleri yapılır. Eğer görülmedik dava kalırsa, çarşamba gününe ertelenir. O gün başvezir paşa [veziriazam] davalara kendi sarayında bakar ve bazen böyle vesilelerle paşaya armağan vererek amaçlarına ulaşanlar olabilir. Cuma günü ise Türklerin tatil günüdür[12].

[8] Stephan Gerlach, Türkiye Günlüğü 1573-1576, ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, II, s. 622-623.

[9] Luigi Bassano, Kanuni Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat, çev. Selma Cangi, İstanbul 2011, s. 70.

[10] Antonie Olivier, 18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul, haz. Aloda Kaplan, İstanbul 2016, s. 208-209.

[11] Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Şehzade Mustafa, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, İstanbul 2012, s. 135.

[12] Reinhold Lubenau Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1587-1589, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2012, I, 205.

Biz divanda bulunduğumuz sırada, Türk, Rum, erkek, kadın ve papazlardan oluşan büyük bir kalabalık geldi, onları sol tarafta sıraya dizdiler ve oradan bir yere ayrılmamaları için başlarına birkaç kapıcı diktiler. Bunlar paşaya dileklerini, ricalarını veya daha çok şikayetlerini arz etmek amacıyla gelmişlerdi. Şikayetlerin konusu çoğunlukla köylerde tımar sahibi olan çavuş, sipahi ya da başka kişilerin halka eziyet etmeleridir. Tımar sahiplerinden birisi köylüleri ezmekte fazla ileri gider ya da haksızlık ederse, köylüler buraya gelip paşalara dertlerini anlatırlar. Paşa şikâyet sahibinin eline, köyün kadısına hitaben yazılmış bir mektup verir. Kadının görevi, adaletin yerine getirilmesini sağlamaktır. Paşanın karşısına davacılar bazen tek tek, bazen de ikişer, üçer kişilik gruplar halinde çıkarlar. Paşa konuyu biraz olsun anlar anlamaz, hemen kararını verir ve davacının işini bitirip yollar. Kimsenin buna karşı söz söylemeye hakkı yoktur. Paşanın karşısına çıkmak isteyen, çoğu kez günlerce beklemek, defalarca gidip gelmek zorunda kalır. Eğer divana çıkma sırası gelmezse, öğleden sonra paşanın evine gider. Paşa, evinde akşama kadar oturup kendisine başvuranları dinler"[13].

"Muhakeme usulleri, bütün davalarda aynıdır: katiplerden birisi dava konusunu bütün unsurlarıyla yazılı olarak hazırlar. En alta koyduğu cevapsa kanun hükmünün kısaca ifadesinden oluşur. Mahkemenin verdiği bu karara ilam denir. Ayrıca bir şahsa hitap eden mahkemeye çağırma, şu kadar parayı ödeme veya hapse konulma emrini içeren belgeye de "murassele" denir. Vilayet müftüleri, bazen mahkemelere katılırlar ve dini konularla sınırlı olarak veya çok önemli davalarda fikirleri alınır. Fakat her durumda karar, ilam, bölgenin hakimi tarafından tek başına verilir. İstanbul'un ücra köy ve mahallelerinde de müstakil olarak bölge davalarına bakan çeşitli mahkemeler bulunur. Bununla beraber herkes, davasını doğrudan doğruya İstanbul efendisine, İstanbul kadısına veya Rumeli kazaskerine götürme hakkına sahiptir. Ama çoğunluk davasını veziriazamın divanına götürmeyi tercih eder. Buraya götürülen davalar, ya babıâliye divana ya da "arzodası" denilen veziriazamın mülakat odasına sunulur. Bu son iki makama götürülen davalarda da kararı Rumeli Kazaskeri verir. Anadolu Kazaskeri de hazır bulunur ve karmaşık davalarda, kendisine danışıldığında fikrini beyan eder"[14].

"Söz konusu divan ya da genel meclis ve yargı heyeti toplantısı haftada üç kez sarayda vezirlerin bir araya gelmesiyle gerçekleştirilir. (Burada birçok başka işlemler de yapılır). Hristiyan, Yahudi veya Türk, tüm vatandaşlar herhangi bir sorunları olduğu zaman buraya gelirler ve meselelerini açıklarlar. Daha o gün, ya da ertesi gün sonucunu öğrenirler. Veziriazam veya sultanın vekili makamında olmadığı zamanlarda da kaymakam, kendi sarayında veya konağında da divan toplantıları düzenler. Böyle durumlarda kendisinin özel muavinleri de toplantıya katılırlar[15].

"Divanda suçlu durumunda olan şahıslar idamla dahi yargılanırlar. Padişahın toplantıda bulunduğu varsayılarak adilâne bir şekilde üçüncü şahısların şikayetleri dinlenir. Hükümdar olup bitenlerin hepsine, kimsenin geldiğini görmemesi için siyah örtülü ve parmaklıklarla kaplı bir pencerenin arkasından şahit olabilir.

Burada Hristiyan ve Yahudi de tıpkı bir Türk gibi fark gözetilmeksizin en ufak şikayetleri için bile ve gerçeği savunmak için bir avukatın sözcülüğüne ihtiyaç duymaksızın dinlenir. Burada, Hristiyanlar arasında yapıldığı üzere herhangi bir gerekçeyle bir kötülüğü hoş görmek isteyen insanlar bulunsa da, böylesi kimseler küstahça kendini saklayamazlar. Hatta bu tür bir gelişme adalet nazırlarının önünde yapılabilir. Bu nazırlar en ufak yalanlara dahi çok önemli kamu gerekçelerini dile getirip ceza verirler[16].

"Sadrazam padişahı temsil ettiğinden yasaların uygulayıcısı ve yorumcusudur; herkes hakkını onun önünde arayabilir ve davasını

[13] Stephan Gerlach, Türkiye Günlüğü 1573-1576, ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, I, s. 249-250 128-131.

[14] Antonie Olivier, 18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul, haz. Aloda Kaplan, İstanbul 2016, s. 209-211.

[15] Crailsheimli Adam Werner, Padişahın Huzurunda-Elçilik Günlüğü (1616-1618), çev. Türkis Noyan, İstanbul 2011, s. 75.

[16] Du Loir Seyahatnamesi IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahının Maceraları, çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 69-70.

sürdürebilir; ancak çok önemli işleri olduğunda veya dava konusunun gerektirdiği durumlarda yargılama işini yasanın buyurduğu şekilde başka mercilerde gördürebilir. Ülkeyi ilgilendiren meselelere hakkıyla eğildiğini göstermek için haftada dört defa, Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı günleri divan toplar. Cuma günleri hariç, diğer günlerde sarayında halkın davalarına bakar. İşte bu devlet adamları adalete bu kadar düşkün ve görevlerine bu kadar sadıktır. Sadrazam sarayın içinde bir oda olan divana gittiği vakit yanında bir sürü çavuş bulunur; bir de sırf ona eşlik etmekten başka işi olmayan Müteferrika denen muhafızlar vardır. Divana girmek üzere atından indiği veya sarayına döndüğü vakit halktan büyük bir kalabalık kendisini izler, sağlığı ve mutluluğu için hayır dualarda bulunur. Bu tezahürat Romalı askerler tarafından İmparatorlarına yapılan, tezahüratı andırır. divanda yerini aldıktan sonra bütün davalar Kazaskere açıklanır, o da yargılamasını sürdürür; bu arada sadrazamın yetkilerine giren bir dava konusu olunca mesele kendisine açıklanır, o da gerekli hükmü verir. Bazı durumlarda sınırsız otoritesine dayanarak daha önce verilmiş hükmü bozup, kendi görüşüne göre bir yargılama yapar. Divandaki bütün memurlar, Türkçede mücevveze denilen bir cins kavuk giyerler; daha iyi anlaşılması için bunun resmini kitaba koydurdum. divan üzerine söylediklerimiz, sadrazamın görevinin ne olduğunu açıklamak olan amacımızı tatmin edecek seviyededir. Sadrazamın kudreti ona bunu sağlayan padişahınki kadardır, ancak ağabeyleri olduğu Paşaların hiçbirinin kafasını vurduramaz; yalnız padişahın elinden çıkmış buyruğu olursa uygulamak zorundadır. Ağalarının kabulü olmadan ne bir sipahiyi ne de bir yeniçeriyi cezalandıramaz; böyle bir imtiyazla kendini emniyette hisseden askerler her türlü asiliğe ve şiddet hareketine korkusuzca katılabilirler. Diğer hususlarda mutlak bir otoriteye sahip olup, padişah üzerinde o kadar büyük manevi etki kurabilir ki, ortadan kaldırmak istediği devletin herhangi bir yetkilisi için gerekli buyruğu derhal padişahtan çıkartabilir. Daha önce sadrazamın elinden geçmiş herhangi bir mesele için ne bir dilekçe verilebilir, ne de bir hak iddia edilebilir. Buna rağmen bir şahsa büyük bir haksızlık yapılmış ise, eski bir töreye göre 'bu şahıs meseleyi padişaha götürmek ve hakkını aramak iznine sahiptir. Bu iş şöyle yapılır: kendisine haksızlık yapılmış olan başının üzerinde bir meşale tutarak saraya girer, hızla padişahın olduğu tarafa doğru koşar. Kimseye yakalanmadan padişahın yanına gelebilirse derdini hünkara açıklama hürriyetini elde etmiştir. Şövalye Thomas Bendith İstanbul'da elçi iken, İngiliz tüccarlarının mallarına haksız olarak el konulması meselesini padişaha duyurmak için bu yolu seçmiştir. O zamanlar limanda on iki İngiliz ticaret gemisi varmış, hepsinin seren direklerinin tepesine içinde ateş yanan kaplar koydurtmuş, gemileri sarayın önünde demirleyerek padişahın görmesini sağlamış. Fakat durumdan daha önce haberdar olan sadrazam haksızlığı düzelterek, ateşleri söndürtmüş ve belki de kendisi ile birlikte birçok devlet adamının kötü bir olayla karşılaşmasını önlemiştir. İranlılar da benzer durumlarda üzerlerine beyaz kâğıttan elbiseler giyerek şahlarının önüne çıkarlar, böylece maruz kaldıkları bütün haksızlıkların yazıldığı takdirde üzerlerindeki kağıtların yetmeyeceğini belirtmek isterler"[17].

"Perşembe, cuma ve cumartesi günleri, Sokollu Mehmed Paşa sarayında herkesin davasına tek tek bakar. Ne var ki, herhangi bir kimseyi dinlemeden önce çok kutsal ve iyi bir âdeti yerine getirir: Bir hoca gelir, birkaç dua okuduktan sonra Allah'ın adaletini temsil etmek üzere onu adalet dağıtmaya davet eder ve Allah'ın onu da tıpkı başkalarını yargıladığı gibi yargılayacağını söyler"[18].

"Sultan Murad'ın, beylerbeyi ve sancakbeylerinin temsilcilerinin divan toplantılarına katılmalarını yasak etmesi de gene adalet duygusundan kaynaklanıyor. Çünkü bir yörenin tebaası, efendileri tarafından eziliyor, sıkıştırılıyorsa, bundan şikâyette bulunacak

[17] Ricaut, Türklerin Siyasi Düsturları, haz. M. Reşat Uzmen, İstanbul tarihsiz, s. 83-85.

[18] Philippe du Fresne Canaye, Fresne Canaye Seyahatnamesi 1573, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2009, s. 84.

olan kişi, divan toplantısında o yörenin temsilcisi önünde rahatça konuşamamaktadır. Ya güzel sözlerle ya da tehditlerle şikayetçinin açık bir ifadede bulunması önlenmekte, hatta bazen hiç olanak tanınmamaktadır. padişah bu nedenle temsilcilerin divana gelmesini yasakladı. Böylece sıkıntıda olan insanlar dertleri hakkında rahatça şikâyette bulunabilecekler, sanki itibarlı kişilermiş gibi haklarını arayabilecekler"[19].

KADI VE ADALET

Osmanlı yargı sistemini inceleyen Avrupalılar, kadıların yetkilerini de eserlerinde anlatmışlardır. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde esir olarak gelip, daha sonra Osmanlı sarayında görevli olarak uzun süre yaşayan Menavino, kadının önemli önemsiz herşey hakkında hüküm verme yetkisi ve gücünden bahseder. Kadının şehrin hâkimi olduğunu bütün şehri gözetleyip, satışlarda, ölçü birimleri ile oynamak suretiyle, haksızlık yapıldığını gördüğünde satıcının malına mülküne el koyup, kanunun gereğine göre cezalandırdığını anlatır. Fransız Şarkiyatçı Guillaume Postel ise en ücradaki köyün bile, sınırsız yetkilere sahip olan kadının bütün kanunları en iyi şekilde bilmesinin beklediğini söyler.

Bir Avrupalı seyyah kadı anlayışını şöyle ifade etmişti: "Genç yaşta kadı olurlarsa, kararlarının gençliklerinden etkileneceğine inanılırdı. Buna karşılık yaşlı kadıların, uzun tecrübe yıllarının ardından, adaleti hakkıyla dağıtabilmek için bilgi ve bilgelik yönünden olgunlaşacakları düşünülürdü. Ayrıca adaletin dağıtımı, herhangi bir arkadaşlık, akrabalık ya da çıkar anlaşmasından etkilenmemeliydi. Aynı şekilde kadıların açgözlü olmaları istenmezdi. Uzun lafın kısası, bu saygıdeğer kazaskerler, toplumda oldukça saygı görürler, düzenli olarak Büyük Türk'ün Babıâli adı verilen divanına giderlerdi. Toplum nezdinde gördükleri saygının bir göstergesi olarak, Babıâli'ye paşalardan önce teşrif ederlerdi"[20].

Kadı adaleti temsil ettiğinden, çok önem verilirdi. Bu yüzden diğer üst devlet görevlileriyle anlaşmazlık yaşadığı zamanlar kadının fikri öne çıkardı. 17. yüzyılda bir beylerbeyi ile kadı arasında Naima Tarihi'nde anlatılan ilginç bir hadise meydana gelmişti. Meşhur akıncı ailelerinden Turhan Bey neslinden Faik Bey, mal tahsildarı olarak Mora tahrîrinden gelip Nasuh Paşa-zâde cenginde hizmet etmiş ve hizmetleri karşılığında sadrazam tarafından takdir edilerek Rumeli beylerbeyi olarak tayin olmuştu. Ancak beylerbeyliği esnasında Sofya'da halka zulüm yaptı. Birkaç kişiyi mahkeme yapmadan astıktan sonra Sofya Kadısı Sencârî Muizüddin Mehmed Efendi'den idamlarla ilgili bir mahkeme hükmü vermesini ısrarla isteyip, kadıya cefa etti. Kadı bu baskı üzerine yola çıkarak, İstanbul'a geldi. Divân-ı Hümâyûn'da olup bitenleri anlatıp, beylerbeyinin yaptığı zulümleri defter olarak sundu. Kadının bu ifadesi üzerine Mirahur Osman Paşa Rumeli Beylerbeyliği'ne tayin edilip, Faik Paşa azledildi. Sofya kadısı da vazifesinden istifa etti. Kapıcıbaşı Şehbaz Ağa kapıcılar ile varıp Faik Paşa'yı yakalayarak, İstanbul'a getirdiler.

Dönemin padişahı Sultan İbrahim, beylerbeyi İstanbul'a getirilince 1644 yılının başlarında Topkapı Sarayı'ndan Yalı Köşkü'ne inip Faik Paşa'yı Sofya kadısı ile yüzleştirip, ne olup bittiğini anladı. Faik Paşa, kadının zulüm ettiğini söyleyip, kendi yaptıklarını inkâr etti. Faik Paşa, kendisinden önceki Beylerbeyi Dilaver Paşa'nın şahitliğine başvurulmasını istedi. Dilaver Paşa, kadının şeriata bağlı biri olduğunu, beylerbeyinin kadıya eziyet edip, halka zulmettiğini söyledi. Şeyhülislam Yahya Efendi'ye durum danışıldı. Şeyhülislam " bunun katli vacip olalı otuz yıldır." diye cevap verince padişahın emriyle Faik Paşa bostancıbaşı tarafından boğduruldu.

TÜRK ADALETİ

Osmanlı İmparatorluğu'na gelen elçi ve seyyahlar meraklı gözlerle Türklerin gücünün sebebini araştırırlardı. padişahların otoritesi, Osmanlı ordusu ve Türk adaleti en

[19] Stephan Gerlach, Türkiye Günlüğü 1573-1576, ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, I, s. 286-287.

[20] Nicolas de Nicolay, Muhteşem Süleyman'ın İmparatorluğunda, ed. Marie Christine Gomez Géraud-Stefanos Yerasimos, çev. Şirin Tekeli-Menekşe Tokyay, İstanbul 2014, s. 225-228.

çok üzerinde durdukları ve kendi ülkelerine örnek gösterdikleri uygulamalardı.

Osmanlı topraklarında görülen davalardaki sadelik, özellikle davaların uzun sürmesinden muzdarip olunan Batı'da, Osmanlı yargı yetkisinin en önemli avantajlarından biri kabul edilmişti. Seyyahlar ve elçilik görevlileri Türk hukuku hakkında son derece olumlu olan gözlemlerini Hristiyan dünyasına sunarken, kendi hukuk anlayışlarındaki noksanlıklarını mukayese de etmişlerdi. Avrupalılar, özellikle Osmanlı mahkemelerinde hızlı ve âdil hüküm verilmesinden etkilenmişlerdi.

Guilleume Martin, "İstanbul'un her mahallesinde bir mahkeme vardır ve bu mahkemede her zaman bir kadı hazır bulunur, şikayetleri dinler, şikayetleri karardan hemen sonra değerlendirildiğinden olabildiğince hızlı bir şekilde adalet dağıtır"[21] şeklinde anlatır.

Birçok seyyah ve elçinin üzerinde durdukları bu konu Papalık tarafından bile kabul edilmişti. Zinkeisen, Papa X. Leo'nun (1513-1521) Özel Kalemi Kardinal Jacobo Sadoleto, 16. yüzyılın başlarında bir hukukçuya gönderdiği ilginç bir mektubu zikreder: "Türklerin bizde hiç bilinmeyen bir geleneğini, yani hukuk davalarında konu dışına çıkmaktan kaçınmalarını ve tüm anlaşmazlıkları az sayıda kelimelerle ortadan kaldırmalarını övmekten kendimi alamıyorum. Hangi ölümlü, bizde sonunda bir hiçin büyük bir meseleye; masala benzer bir hadiseye dönüştürüldüğü en küçük hadiseler hakkında bile yığınlarca protokolleri ve belgeleri; devasa dosyaları gördüğünde öfkeye kapılmayacak kadar aklını kaçırmış; insanlıktan bu kadar uzak kalmış olabilir. Bu yazışmalar kalabalığının yalnızca dava üzerine dava; koparılır koparılmaz, yeni bir baş çıkartan bir Hidra (Mitolojide çok başlı yarı yılan, yarı insan figürü); ne Herkül'ün, ne Jüpiter'in yok edebileceği bir canavar yarattığını gördüğünde kim hayrete düşmez ki? Cinayeti ve katli, ailelerin yok oluşunu ve devletlerin çöküşünü doğuran veba budur"[22].

Avrupalıların şikâyetçi oldukları bu durum, Osmanlı yargı sisteminde yaşanmıyordu. Osmanlılar geciken adaletin adalet olmadığını çok iyi bildikleri için, davalar çok uzun sürmez, hızla sonuçlanırdı. Nitekim 1573-1578 yılları arasında İstanbul'da Avusturya elçiliğinde din görevlisi olarak çalışan Stephen Gerlach, "Türkiye'de bir dava yüzünden 10, 20, 30, hatta 50 yıl mahkemelerde sürünmek gerekmiyor" diye yazmıştı. Bir diğer Avusturyalı Lubenau da "Yargıya başvuran herkes kısa zamanda hakkını elde eder. Hristiyan ülkelerinde senelerce sürüncemede kalan davalar, Türklerde iki veya üç gün içinde sonuçlandırılır. Ama davaları kesin kanıtlara dayandırmak gerekmektedir" diye Osmanlı mahkemelerinin hızını ve adilliğinin anlatmıştır[23].

16. yüzyılın ikinci çeyreğinde Türkiye'ye gelen ünlü Fransız şarkiyatçı Guillaume Postel'e göre; Osmanlı sultanı kısa ve özlü mahkeme biçimi ve önlemleriyle vatandaşlarını kanunî haklarını koruma altına almıştı. Postel, eserinde Avrupa'da var olan sistemi eleştirip, sonu gelmeyen mahkemelerden, yazışmalardan bahseder. Mahkemelerin sonuçlanmamasının sürekli yeni davaların açılmasına sebep olduğunu söyleyen Fransız şarkiyatçı, ülkesindeki mahkemeleri Türk adaletiyle karşılaştırdığında, utanç duyduğunu söyler[24].

Mahkemelerin hızlı işlemesinin ve yükünün aşırı artmasının sebeplerinden biri birçok ihtilafın mahkemeye gitmeden çözülmesidir. Nitekim Avusturyalı Lubenau, bu durumu "Sokakta bir konu yüzünden kavga çıkarsa, oradan geçenler hemen olaya müdahale ederler ve kavga edenleri tanısalar da tanımasalar da meseleye çözüm getirerek, yargıcın önüne gitmelerini önlemeye çalışırlar. Böyle yapmakla da sevap işlediklerine inanırlar" diye anlatır[25].

16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarına gelen Schweigger bu durumu şöyle anlatmıştır: Bu anlattığım mahkemelerin dışında, açık alanlarda, özellikle cami avlu-

[21] Guilleume Martin, İstanbul'a Seyahat, çev. İsmail Yerguz, İstanbul 2007, s. 142-143.

[22] Johann Wilhelm Zinkeisen, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.

[23] Stephan Gerlach, Türkiye Günlüğü 1573-1576, ed. Kemal Beydilli, çev. Türkis Noyan, II, s. 684; Reinhold Lubenau Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1587-1589,.

[24] Zeki Arıkan, "Guillaume Postel ve De la Republique des Turcs", Tarih İncelemeleri Dergisi, II (İzmir 1984), s.

[25] Reinhold Lubenau Seyahatnamesi; Osmanlı Ülkesinde 1587-1589.

larında kurulan başka mahkemeler de vardır ki, burada da birtakım suçlular yargılanır. Sokak ortasında kavga çıktığı zaman, oradan geçenler, kavga eden kişileri tanısınlar ya da tanımasınlar davayı orada halletmeye çalışırlar ve böylece konunun resmi mahkeme önüne getirilmemesi ve mahkemelere fazla yük bindirilmemesi için gayret gösterirler. Bu aslında övülmeye değer bir tutumdur. Mahkemeler de tarafları fazla oyalamamak için duruşmaları uzatmadan kısa sürede karar verirler. Böylece gereksiz mahkeme masraflarının önü alınırsa da, bir bakımdan sakıncalı durumlar doğabilir. Çünkü henüz dava konusunun kökenlerine inilmeden karara varılması sonucunda, taraflardan birinin bu acelecilik yüzünden haksızlığa uğraması olasıdır[26].

17. yüzyılın ortalarında Türkiye'ye gelen Du Loir şöyle söylemiştir: "Mahkemelerin sahte davaların bedelini pahalı bir biçimde ödeyen Avrupa'da tamahkârlık ve kazanma tutkusu felakete yol açıyor. Bundan dolayı hiç olmadığı kadar gerçeği söylememiz gerek. Roma İmparatoru Cladius zamanında, belli bir sürede savunmalarını yapanlara karşı suçluların ödüllendirildiği Cincia Kanunu'na izin vermek için toplantı halinde olan Senato'da Tacite de Consul Silius'un söylediği gibi *"şimdi düşmanlıklar; ithamlar; nefretler ve yalanlar körüklendi"*. Fakat Osmanlı divanında, yalancılığın ordusu gerçeğin açıklığına karşı asla savaşamaz. Her bir kimse burada büyük bir saflıkla meselesini anlatır ve eğer bir kimsenin tercümana veya kendisine ifade etmek için bir başkasının anlatımına ihtiyacı olursa bu gösteriş ve yapaylıktan uzak biçimde her zaman sağlanır. Kendi adıma istiyorum ki Fransa'da, şikayetçi olanların davalarını bu mahkemeye taşıyabilmek için adaletli Committimus (Belli bir konuda yetkilendirilen kişi ya da kişiler) seçme hakları olsun; sarayın yollarından ziyade İstanbul'a seyahat etmiş olacaklar ve davalarını daha az bir masrafla daha çabuk çözümleyip oradan gönderileceklerdir. Sadece şüpheli davalarda hemen karar verilmiyor ve böyle bir durumda davanın çözümlenmesi için tanınan süre sekiz günü geçmediği gibi masrafları da artmıyor. Gereksizliği apaçık olan bir konuda dava açmaya yeltenenler cezalandırılır. Önemsiz davalarda bir defalığına bağışlansa da yalancı şahitlerin cezası o kadar ağırdır ki, onlar bunu alınlarında kara bir leke olarak taşırlar. Ayrıca burada çok sayıda şikayetçi de yoktur. Sizi temin ederim ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün bu devasa ülkesinde Paris'tekinin yarısı kadar mahkemeyle işi olan insan yoktur.

Bu ülkedeki adaleti size ne kadar doğru biçimde anlatmış olsam da burada hiçbir suistimalin olmadığını iddia edemem. Her yerde vicdanını satan insanlar bulunmaktadır. Fakat şurası gerçektir ki, adlî teşkilat tarafsız ve samimidir. Her ne kadar iki taraftan birinin parayla iğfal ettiği bir mübaşir bir tarafa kapıyı açmayı reddederse ve eğer onunla ilgili hâkimlere bir şikâyet olursa şüphesiz o cezalandırılır"[27].

18. yüzyılın ikinci yarısında imparatorluğa gelen Christoph Wilhelm Lüdeke ise şöyle söylemektedir: "Türklerin mahkemeleri Avrupa mahkemelerine benzemez, bazı bakımlardan daha iyi, bazı bakımlardan ise daha kötüdür. Çoğu kez davalar çok çabuk, adeta anında çözüme kavuşturulur. Herkes kendi avukatlığını yapar. Davalarda bir karara varmaktan çok uzlaşmaya gidilir. En sakıncalı olan durum ise, davada tanık gösterme gereğinin doğmasıdır. Çünkü çok az para karşılığında istenildiği kadar tanık bulmak mümkündür. Zaten yargıçları etkilemenin en iyi yolu paradır, çünkü onlar sadece bir yıl boyunca bu görevde kalırlar ve geleceklerini güvenceye almak zorundadırlar. Mahkeme kayıtları çok kısa belgelerden ibarettir. Bundan ötürü de yargıç karşısına çıkan taraflar bizdeki gibi avukata ve damgalanacak belgelere yapılan harcamaların altında fazla ezilmezler. Ama bu bakımdan kârda olmaları, başka bakımlardan ziyana dönüşür… Mal ve can güvenliğine tecavüz vakaları bizde olduğundan çok daha hızlı çözümlenir. Suçu işleyen kişiye boş yere

[26] Salomon Schweigger, Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 189.

[27] Du Loir Seyahatnamesi IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahının Maceraları, çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 69-70.

ekmek yedirilmez. Türkler bizim ülkemizde uygulanan formaliteleri, mahkemeleri, cellatları gülünç bulmaktadırlar"[28].

Türkler doğuştan zeki ve yargı yeteneğine sahip bir ulustur. Fazla eğitim görmeden bile, sadece kendi yetenekleri sayesinde birçok alanda çok ileri aşamalara erişebilmeleri bunu kanıtlamaktadır. Çok düşük bir düzeyden ve basit bir ortamdan gelen insanların gayet yüksek konumlara ulaştıklarına ve burada da kendilerini kanıtladıklarına dair pek çok örnek gösterilebilir. Mahkemedeki duruşmalara katılan seyirciler, yargıçların bizdeki gibi bir hukuk eğitimi görmemiş olmalarına karşın, çok karışık davaların incelenmesi sırasında zekice davrandıklarını, hatta meselenin en gizli noktalarını ortaya çıkarmak için davacıya ve davalıya kurnazca sorular yönelttiklerini izlemekten büyük zevk duyarlar. Kimsenin aklının ermediği şeylere onların aklı erer. Ama bu üstünlükleri ileri derecede batıl inançlara sahip olmalarını engellememektedir. Bu bakımdan üstlerine yoktur"[29].

OSMANLI ADALETİNİN AVRUPA'YA TESİRİ

Avrupalılar hızlı işleyen ve kendi tebaası arasında din ve statü ayrımı yapmayan Osmanlı adalet sisteminden etkilenmişlerdi. Postel'e göre İngiliz Kralı meşhur VIII. Henry (1509-1547) bile iddialara göre, Kanunî Sultan Süleyman'ın kanunlarını kendisine aktarmaları için güvendiği adamlarını Türkiye'ye göndermiştir[30].

Osmanlı adalet sisteminin Avrupa'ya önemli bir etkisi, o dönemde hakim karşılığında kullanılan "kadı" teriminin Almanca'ya girmesi ve bugün bile kullanılmasıdır. Leyla Coşan, "Alman Dilinde Kadı Sözcüğünün Yeri" isimli makalesinde bu konuyu teferruatlı olarak ele almıştır.

Osmanlı adalet sisteminin etkisine bugün bile Alman kültüründe rastlanır. Leyla Coşan'ın Alman gazete ve dergilerinde yaptığı araştırmada kadı kelimesinin "Kadı önüne çıkmanın bedeli", "Fujitsu-Siemens telif hakları yüzünden kadı önünde", "Rüşvet suçlamaları onun kadı önüne çıkmasına neden oldu" şekillerinde günümüzde Almanca'da sık sık mahkeme karşılığında kullanıldığı görülmüştür[31].

OTURUM BAŞKANI

Hocamıza katkılarından dolayı teşekkür ediyoruz. Şimdi de sözü Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın'a vermek istiyorum. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Mehmet Âkif AYDIN

Medipol Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dekanı

MEDENİYETİMİZİN ADALET ANLAYIŞI

Bugün siyaset ve hukuk literatüründe "hukukun üstünlüğü", "hukuk hakimiyeti" ile ifade edilen kavramın bizim medeniyetimizdeki karşılığı adalettir denebilir. Bununla kastedilen kişiler arası veya kişi ile kamu gücünü temsil edenler arasındaki ilişkilerde gücün değil hakkaniyetin ve benzer konumda olanlar arasında eşitliğin hâkim olmasıdır. Haklı ama güçsüz olanların korunmasında ve hak ettiklerine ulaşmada adalet uygulaması önemli bir yer tutar. İslam dininin temel referans kaynağı olan Kuran-ı Kerim'de bütün Müslümanlara yönelik olarak "Şüphesi Allah size adaleti

[28] Christoph Wilhelm Lüdeke, Türklerde Din ve Devlet Yönetimi İzmir, İstanbul 1759-1768, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2013, s. 155-156.

[29] Christoph Wilhelm Lüdeke, aynı eser, s. 179.

[30] Zeki Arıkan, "Guillaume Postel ve De la Republique des Turcs", Tarih İncelemeleri Dergisi, II (İzmir 1984), s.

[31] Leyla Coşan, "Alman Dilinde Kadı Sözcüğünün Yeri", Ana Dili, Dil Kültürü ve Eğitim Dergisi, Sayı: 37 (İzmir 2005), s. 89-99.

emrediyor" (Nahl, 16/90) denmesi bütün insani davranışlarımızda adaletin temel bir ilke olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Yine Kur'an-ı Kerim'de "Herhangi bir topluluğa olan nefretiniz sizi (ona karşı) adaletsiz davranmaya itmesin; âdil olun böyle olma takvaya daha yakındır" (Mâide 5/8) ayeti sadece fertlere karşı değil, toplumun muhtelif katmanlarına karşı da adaletli olmayı emretmektedir.

Hz. Peygamberin hem hadisleri hem fiili uygulamaları adaletin müminlerin ulaşmaları gereken önemli bir hedef olduğunu göstermektedir. Hırsızlık yapan ileri gelen ailelerden Fatıma isimli bir kimsenin affedilmesini isteyen sahabiye Hz. Peygamber güçlü ile güçsüzü ayırmanın toplumların felaketlerinin sebebi olduğunu ifade etmiş ve "kızım Fatıma da aynı suçu işleseydi ona aynı cezayı verirdim" diyerek yapılması gerekeni ortaya koymuştur. Bu kültür muhitinde yetişmiş olan Müslümanlar için adaletle davranmak vazgeçilmez bir gaye olmuştur. Bunun ilk örneği ilk halife Hz. Ebu Bekir, ikincisi Hz. Ömer'dir. Halife seçildikten sonra yaptığı ilk konuşmada Hz. Ebu Bekir'in vurgu yaptığı en önemli kavram adalettir. Şöyle diyor: 'Hakkı yenen kimse onun hakkını alıncaya kadar nazarımda en kuvvetli kimsedir, hak ihlalinde bulunan kimse de o ihlali giderinceye kadar nazarımdaki en zayıf kimsedir". Bununla ilk halife önem verdiği kavramın güç değil, haklılık olduğunu vurgulamak istemiştir. Bugün mahkeme duvarlarımızı süsleyen "Adalet mülkün temelidir" sözünün sahibi olan Hz. Ömer ise devlet başkanlığı hayatının bütün safhalarında sayısız âdil yönetim örnekleri vererek sonraki nesillere bu vadide yol göstericilik yapmıştır.

İslam tarihinde hemen ilk dönemlerden itibaren yazılan siyasetname, nasihatname türü eserlerde devletin bekası ve halkın mutluluğu için adil bir yönetimin ne kadar önemli olduğu ısrarla vurgulanmaktadır. On birinci asırda kaleme alınan bir nasihatname olan Kâbusnâme'de şöyle denmektedir: "Şunu bil ki, hükümdarlık askerle, asker de altınla kudret kazanır, altın da bayındırlıkla ele geçer, bayındırlık ise adalet ve insafla yayılabilir. Onun için adalet ve insaftan gafil olma." Bu formül yine aynı dönemde kaleme alınan ve Türk kültür tarihinin ilk önemli eserlerinden birisi olan Kutadgu Bilig'de de benzer şekilde ifade olunmuştur: "Memleket tutmak için çok asker ve ordu lâzımdır, askerini beslemek için çok mal ve servete ihtiyaç vardır, bu malı elde etmek için halkın zengin olması gerektir. Halkın zengin olması için de doğru kanunlar konulmalıdır. Bunlardan biri ihmal edilirse dördü de kalır" Yine Kutadgu Bilig'te Kün-Togdı'nın adâletin ne olduğu hakkında sözleri dikkat çekicidir: "Ben işleri doğruluk (könilik) ile hâllederim; insanları bey veya kul olarak ayırmam... Ben işleri bıçak gibi keser atarım, hak arayan kimsenin işini uzatmam. Zulme uğrayarak kapıma gelen ve adâleti bulan kimse benden tatlı tatlı ayrılır. Benim sertliğim zâlimler içindir. Kanun karşısında herkes eşittir."

Adaletin zayıfın güçsüzün hakkını koruyan bir erdem olduğu göz önüne aldığımızda bu erdemi gösterecek olanın da genellikle zulüm, haksızlık yapma veya böyle bir zulmü, haksızlığı önleme iktidarına sahip olan güçlüler arasından çıktığı gerçeği kolaylıkla kabul edilir. Bu sebeple İslam ve Türk tarihinde adil olma hep hükümdarlardan, vezirlerden, kadılardan hasılı gücü elinde tutanlardan beklenmiş, adil olma örnekleri bu kişilerden verilmiştir. Bu yüzden İslam tarihinde halifelerin, hükümdarların adil bir yönetim sergileme adına halkın her türlü şikâyetini bizzat dinlemeye büyük önem verdikleri görülmektedir. Nizâmülmülk, Siyâset-nâme'de şöyle demektedir: "Pâdişahlar haftada iki gün halkın şikâyetlerini (mezâlim) dinleyeler ve haklının hakkını haksızdan alalar, adâleti yerine getireler. Aracı olmaksızın kendi kulaklariyle raiyyetin yani halkın söylediklerini dinleyeler.... Bundan maksat, bu haberin memleket içinde yayılması ve zâlimlerin kötülük yapmaktan çekinmeleridir".

İslâm devletlerinde hükümdarın bizzat başkanlık ettiği ve halkın şikâyetlerini dinleyip hüküm verdiği Dârü'l-'adl, Divân-ı a'lâ, Divân-i Mezâlim ve Divan-ı Hümayun işte bu geleneğin bir ifadesidir. Halife Mehdî ve Nûreddin Zengî'nin halkın şikâyetlerinin bizzat dinlemeye büyük önem verdiği bilinmektedir. Keza Büyük Selçuklu hükümdarları haftada iki gün halkın şikâyetlerini (mezâlim) bizzat dinlerdi. İlk Osmanlı padişahlarından Orhan Gazi ve II. Murad, sabahları saray kapısı önünde yüksek bir yere çıkarak doğrudan halkın şikâyetlerini dinlerlerdi. Osmanlılar'da Dîvân-ı Hümâyun'un ilk ve aslî görevi de şikâyetleri dinleyip halletmekti. Osmanlı padişahları divanda başkanlık vazifesinden çekildikten sonra, davaları kasr-ı adâlet veya adalet köşkü denilen bir yerde divana açılan pencere arkasından dinlemeyi önemli görevleri arasında saymışlardır. Babürlülerde Ekber'in ihtişamlı sarayı Feth-i Pür_Sikri'de hükümdarın şikâyetleri dinlediği divan için özel bir bölüm ayrılmıştı.

Öte yandan bu divanlardaki yargılamaların adilane yapıldığını göstermek için bizzat hükümdarların veya güçlü devlet adamlarının da yargılanabileceği anlayışı yerleştirilmeye çalışılmışlardır. Anadolu Selçuklular'nda hükümdar, eski Sâsânî hükümdarları gibi yılda bir defa mahkemeye gider, kadı karşısında ayakta durur ve davacı varsa kadı tarafından verilen hüküm yerine getirilirdi. O durumda hükümdarlık haşmet ve merasimi bir tarafa bırakılırdı. Fatih'in yaptırdığı camiye istediği gibi yapmayan ermeni mimarın kolunu kestirdiği, mimarın da Fatih'i mahkemeye verip kadı tarafından Fatih'e kısas cezasının verildiği, mimarın bu adaleti gördüğünde davasından vazgeçtiği bildiğim kadarıyla hiçbir güvenilir tarihi kaynakta yer almasa da halkın bu güçlü padişaha yakıştırdığı bir adalet efsanesi olarak o asırların sosyal medyası olan sohbet meclislerinde anlatıla anlatıla zamanımıza kadar gelmiştir.

Üzerinde yaşadığımız topraklarda altı yüz yıldan fazla hüküm sürmüş olan Osmanlı devletinin adaleti tesis için getirmiş olduğu kurumsal tedbirlere ve bu tedbirlerin uygulanış biçimine biraz daha yakından bakmak gerekir. Adaletin gerçekleştirilmesinde iki unsurun varlığı önemlidir. Birinci unsur uygulanacak kuralların belirgin ve biliniyor olmasıdır. Suç ve cezaların sabit ve biliniyor olması ceza adaleti, vergi nispetlerinin mükellefler arasındaki dağılımının belirgin ve biliniyor olması vergi adaleti bakımından önemlidir. İkinci unsur ise bu kuralların herkese eşitlik ve tarafsızlık ilkeleri çerçevesinde etkin bir şekilde uygulanmasıdır.

Osmanlı devletinde hukukun ana yapısını oluşturan İslam hukuku kuralları devletin kuruluşundan çok önce önemli ölçüde belirlenmiş ve fıkıh kitaplarında yazıya geçmişti. Bu bakımdan bu alanda Osmanlı devletinde bir kural belirsizliğinden bahsedilemez. Bu hukukun boş bıraktığı veya siyasi otoriteye alan açtığı hukuk dallarında padişah fermanlarıyla şekillenen Osmanlı örfi hukukunun ise daha devletin ilk kuruluş yıllarından belirgin kılınmaya çalışıldığı ve böylece keyfiliği önlemeye önem verildiği söylenebilir. Fatih döneminde devletin esas teşkilatına, arazi ve vergilere ve muhtelif suç ve cezalara dair çıkarılan kanunlar günümüze kadar gelmiştir. Ancak Teşkilat Kanunnamesinde yer alan: "Bu kanunname atam ve dedem kanunudur ve benim dahi kanunumdur. Evlad-ı kiramın neslen ba'de neslin bununla amil olalar." tarzındaki ifade bu uygulamanın Fatih'ten çok önceye uzanan bir geçmişi olduğunu ortaya koymaktadır. Âli, Künhu'l-Ahbâr'da kanun koyma uygulamasının Yıldırım Bayezid Han döneminde başladığını söylemekte ise de aslında kanun koyma geleneğinin Türk tarihinde çok öncelere giden bir geçmişi vardır. Yusuf Has Hacib: "Beylik kanun ile ayakta durur. Beylik iyi bir şeydir. Fakat daha iyi olan kanundur ve onu doğru tatbik etmek lâzımdır" demektedir. Orhun kitabelerinde "İnsan oğullan üzerine ecdadım Bumin Hakan, İstemi Hakan tahta oturmuş, otu-

rarak Türk milletinin ülkesini, türesini idare edivermiş, tanzim edivermiş" denmekte ve böylece töre yani kanun koyma geleneğini Göktürklere kadar uzatmaktadır.

Burada medeniyetimizde adalet anlayışını bütün boyutlarıyla ortaya koyma adına Osmanlı devletinde örfî hukuk alanında kanunname koyma geleneğinin altında yatan esas sebebe dikkatinizi çekmek istiyorum. İlk nazarda kanunname koymanın altında yatan sebebin hâkimlerin ve yöneticilerin elinde uygulayacakları kanun hükümlerine dair bir metnin olması, halkın da kendisine uygulanacak kanunları bilmesi ve davranışlarını ona göre düzenlemesi olduğu düşünülebilir. Nitekim bazı kanunname mukaddimelerinde bu maksada işaret edilmektedir. II. Selim dönemine ait Biga sancağı kanunnamesinde "Ber mûceb-I ferman-I hümayun her vilayette olan kanun malum olmak içün defterin zahrında yazılmak lazım ve mühim olmağın…" denilerek, keza Bursa İhtisab Kanunnamesi'nin girişinde "cemî cüz'iyyâtına ve külliyâtına vâkıf olub aslâ mübhem ve nâ-ma'lûm emir komayub dakika fevt etmeyüb yazub tafsil edesiz ki günderdüğüniz defter kanunnâme olub vakt-i hâcetde ana müraca'at etmeğe kâbil olub nev'an noksan olmaya…" diye emr olunarak bu maksada işaret edilmiştir. Ancak bazı kanunnamelerin mukaddimesinde de ulaşılmak istenen başka bir hedefe işaret edilmektedir. Fatih döneminde hazırlanan Kânunnâme-i Kitabet-i Vilayet'in mukaddimesinde özetle vergi/tahrir defterleri ve kanuna aykırı olarak reayadan alınan malların doğurduğu zulmü, reaya ve sipahi arasında ihtilafların ortaya çıkardığı haksızlığı gidermek için arazi ve vergi ile ilgili kuralların tek tek yazılmasını muntazam defter tutulmasını emrettim denmektedir. Yine Kanuni döneminde hazırlanan Kanun-i Osmanî şu mukaddime ile başlamaktadır: "Merhûmân ve mağfûrân atam ve dedem -nevverallahü teâlâ merkadehümâ- nazar kılmışlar ve görmüşler kim zalimler mazlumlara zulm kılub hadden tecavüz edüb re'âyanın hali mükedder olub ve ol sebebten Kânun-i Osmanî vaz' etmişler imiş. Yine ben dahi buyurdum ki…". Bu mukaddimelerden anlaşıldığı üzere kanunnamelerin hazırlanışın bir sebebi de halka sahip olduğu hakları ve ödemeleri gereken vergi yükümlülüklerini öğreterek kamu gücünü elinde bulunduran görevlilerin onlara keyfî muamelelerinin önün geçmektir. Bir kanunname nüshasının kenarında şöyle bir derkenar vardır: "Bu kanunname reayayı ehl-i örfün, yani kamu görevlilerinin zulmünden kurtarmak için hazırlanmıştır".

Her şeyin kanunnamelerde yer alan hükümlere göre yapılmasına bugün kanun hâkimiyeti diyoruz adalete ulaşmanın önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Kanun veya kanunname hâkimiyetinin Osmanlı devletinde Müslüman gayrimüslim bütün halka verdiği güvenin ulaştığı boyutları görmek için kendilerine haksızlık yapıldığını düşünen kimselerin bunu düzeltmek için başvurdukları usule bakmak gerekir. II. Bayezid dönemine ait Kefalonya Kanunnamesi şöyle başlamaktadır: "Nişân-ı hümayun yazıla ki Kefalonya caziresi halkı Dergah-ı muallama adam gönderüb ummaldan ve gayrıdan enva-ı şikayet arz edüb kanunname talep ettikleri ecilden bu hükm-i humayunı verdim ve buyurdum ki..". Burada açıkça görülmektedir ki çoğu gayrımüslim olan Kafolanya adası halkı önce haklarını öğrenmek sonra da keyfî muamelelere karşı çıkmak için padişahtan kendileriyle ilgili kanunnameyi talep etmektedirler. Esasen Osmanlı uygulaması bir bölgeye yeni bir kanunname gönderildiğinde bunu oranın Pazar yerinde halka ilan etmek ve isteyenlere cüzi bir ücret karşılığında mahkemece bir nüshasını vermek şeklinde olmuştur. Bir adaletnamede şöyle denmektedir: "Sultan Süleyman Han hazretlerinin zaman-I adalet iktidarlarında kanunnameler yazılıp her şehirde olan kadılar mahkemesinde kanunname-I hümayun vaz' olunmağla..". 1516 tarihli Semendire Eflakları kanunnamesi mukaddimesinde de kanunnamenin neden hazırlanıp gönderildiği şöyle anlatılıyor: "Bundan akdem Semendire Sancağı zimmî re'âyâsı,

südde-i ma'delet-bahşıma gelüb, üzerimize vaz" olunan Kanun-ı Kadîme muhâlif Sancakbeğleri ve voyvodaları arpa ve buğday ve otluk salub evvelden alınu-gelmişdür deyü cebr ü kahr ile ma'a-ziyâdetin alub … hâlimiz gâyet mükedder olmuşdur deyü fevk'al-hadd … şikâyetler … eyleyüb ve benüm dahi … eyyâm-ı nısfet-ı pâdişâhânemde kimesneye muhâlif-i şer'-i mutahhar ve mugâyir-i kanun-ı mukarrer zulm…. olduğuna rızây-ı şerîfim olmaduğı ecilden, livâ-i mezbûrede vâki" olan âmme-i mezâlim ve kâffe-i cerâyimin teftişi içün … Mevlânâ Nureddin -Dâmet fezâyilühû-yi irsâl eylemiş idim. Mevlânây-ı müşârünileyh dahi emr-i celîlüm… üzre teftîş … kılub, dahi cümle kazâyâyı … arz eylemeğin, arpa ve buğday hususlarında fermân-ı vâcib'ül-iz'ânım şöyle sâdır olmuş idi: "

Osmanlı yöneticileri adaletin hâkim kılınmasının ikinci önemli unsuru olarak bu kanunnamelerin etkin ve tarafsız bir şekilde uygulanması konusunda dikkate değer bir çaba göstermişlerdir. Kamu gücünü elinde bulunduran görevlilerin hukuka aykırı işlemlere başvurmalarının bir sebebi, uygulamak durumunda oldukları kuralların keyfi yönetime yol açabilecek bir esnekliğe sahip olması ise bir diğer sebebi de bu kanunnameleri uygulayanlar üzerinde yeterli bir denetim mekanizmasının olmamasıdır. Osmanlı devleti, sipahi, subaşı, sancak beyi, beylerbeyi gibi kamu görevlilerine dönemin şartları ve Osmanlı devletinin geniş bir coğrafyaya yayılması sebebiyle ceza, vergi, idare ve arazi hukuku alanlarında geniş yetkiler tanımış olmakla birlikte bir taraftan yukarda ifade ettiğimiz üzere yayımladığı kanunnamelerle bunların yetki alanlarının sınırlarını titizlikle belirlemeye çalışmış diğer taraftan da kadıları bunlar üzerinde titiz bir denetçi olarak görevlendirmiştir. Bir diğer ifadeyle Osmanlı kadısı sadece bugünkü anlamda bir hâkim, bir yargıç değil, aynı zamanda yetkili olduğu yargı bölgesinde bir yönetici bundan da önemlisi yukarıda saydığım kamu görevlilerinin (ehl-i örf) bütün icraatlarının denetleyicisidir. Vergiler kanunnamede belirtilen miktarlarda kadıların gözetimi altında toplanır, sipahilerin arazi ve reaya üzerindeki düzenleyici yetkileri kadıların denetimine bağlıdır; kamu düzeni konusunda sancak beyi veya beylerbeyinin bütün düzenleyici tasarrufları keza kadıların denetimine tabidir. "Kadı marifeti" olmadan kimseyi cezalandıramazlar. Osmanlı devletinde taşrada bulunan idari yapının merkezinde kadı bulunur demek mübalağa sayılmaz. Kadılar araya bir idari organ girmeden merkezle doğrudan yazışır, merkezden gelen fermanların bir muhatabı da doğrudan kadılardır.

Kamu görevlilerinin kanunname hükümlerine aykırı keyfi tasarruflarının önleme görevi de kanunnamelerle kadılara verilmiştir. Kitab-ı Kavanîn-i Örfiye-i Osmanîde şöyle denmektedir: "Min ba'd bu zikr olunan kavanîn mucebince amel edeler, bu kanundan tecavüz eylemeyeler. Edenleri kuzat-ı vilayet men edeler. Memnû olmayanları dergah-ı muallaya arz edeler. Ve illâ vilayet kadıları muâteb olurlar." Bir başka kanunnamede ise aynı mealde şöyle denmektedir: "Ve eğer kadılar vilâyete zulm olduğın bilüb subaşılara veyahud tımar erenlerine veya sancakbeği ve voyvodalarına nisbet eyleyüb re'âyânın üzerinden zulmı def' eylemeyeler ve def eylemeğe kâdir olmadığı vakit bâb-ı mu'allâya 'arz eylemeyeler, azline ve redlerine sebep ola" Bunun sonucu olarak bölgesindeki idarecilerin keyfi yönetimlerinden şikâyetçi olan insanlar tek tek veya daha etkili olarak gurup halinde kadıya başvurur ve kadılar da ya keyfi muameleyi ya bizzat önler veya maruzlarla durumu merkezi hükümete bildirirdi. Bu yüzden kimi Balkan tarihçiler Rumeli'de yaşayan Hristiyan reayanın kadıları özellikle kamu görevlilerinin keyfi işlemlerine karşı her zaman başvuracakları bir kurtarıcı olarak gördüklerini belirtmeden geçemezler. Rossitsa Gradeva Bulgar köylülerinin kadıları Hz. İsa'ya yapılan haksız muameleye karşı çıkan Romalı kumandan Pilate Pontius'a benzetir, Sofya kadısının Rumeli beylerbeyi Faik Paşa'nın bir Bulgar köylüsünü haksız cezalandırmasına nasıl

karşı çıktığını, başarılı olamayınca İstanbul'a kadar beylerbeyini şikâyet için gelip Divan-ı Hümayun'da yargılanmasını ve cezalandırılmasını sağladığını anlatır.

Osmanlı yönetimi kadıların normal yargılama işlerinde tarafsız davranmalırını temin için de bir takım tedbirler almışlardır. Bunlardan birisi kadıları aynı bölgede belli bir süreden fazla görevde tutmamak, görev yerlerini değiştirmektir. Bu süre dönemine ve kadılığa göre bir yıl, iki yıl veya yirmi ay, olabilmektedir. Uzun süreli bir görev kadılaın bölgenin güçlü kimseleriyle fakir ve güçsüzlere nispetle daha içli dışlı olma ve yargılamada taraflı davranma imkanını gündeme getirebilirdi.

İmparatorluğun bütün bölgelerinde mahkemeye başvuranların bu başvurudan önce bölgelerinde bulunan müftülerden, hukukçulardan taleplerinin hukuki yönünü ortaya koyan bir hukuki görüş yani fetva almaları da kadıları daha dikkatli olmaya sevketmiştir denebilir. Çünkü mahkemenin kararı fetvaya aykırı olursa hakkının yendiğini düşünen tarafın bir üst mahkemeye daha güvenle gideceği aşikârdır. Osmanlı devletinde sistematik olarak işleyen bir temyiz usulü mevcut değilse de mahalli mahkemede hakkının yendiği düşünen tarafın başvuraca bir itiraz mercii daima vardır. Beylerbeyi divanları, vezirazamın veya görevlendireceği bir vekili/kaymakamı başkanlığında toplanan Çarşamba ve Cuma Divanları bunlardandır. Özellikle padişah divanı olan Divan-ı Hümayunun adalet arayanların her zaman güvenle başvuracağı, hak ve adaletten ayrılan kadı, kazasker, vezir ve beylerbeylere her zaman korku veren bir üst mahkeme olmuştur. Çünkü bu divana Fatih dönemine kadar bizzat padişah başkanlık etmiş, Fatih döneminden itibaren sadrazamın başkanlığında gerçekleşen divan toplantıları divanın toplandığı yere bakan "adalet penceresi"nden kendisini göstermeden padişah tarafından izlenebilmiştir. Bu divana bütün Osmanlı insanı yazıyla, bizzat gelerek veya birisini vekil tayin ederek başvurma hak ve imkânına sahipti.

Osmanlı padişahlarının Cuma namazlarını büyük bir camide umumiyetle de kendi yaptırdıkları camide kılmak gibi bir alışkanlıklarının olduğu bilinmektedir. Camiye gidiş gelişlerinde yani Cuma selamlığı esnasında halkın şikâyetlerini dilekçelerle padişaha ulaştırdığı padişahın da bu şikâyetleri Divan-ı Hümayuna ulaştırdığı ve akibeti konusunda kendisine bilgi verildiği yine bilinen tarihi bir gerçek. Böylece herkesin sesini padişaha ulaştırabildiği söylememiz fazla mübalağalı sayılmasa gerek. Bu Cuma gidiş ve gelişlerinde padişahı görmek için toplananların sayıca çok olması ve dilekçelerin padişahın ilgili adamlarına ulaşmaması ihtimaline karşı şöyle bir uygulamanın yaygınlaştığı görülmektedir. Padişahtan uzak bir mevkide olup da dilekçesini ulaştıramayanlar küçük bir hasır yakarak bir dilekçeleri olduğunu görevlilere bildirirlerdi. Bu adetten dolayı hasır yakmak padişaha dilekçe sunmak anlamına gelmekteydi. Bu o kadar yaygın bir uygulama idi ki zaman zaman vatandaşların kadıları, beylerbeyleri veya subaşı sipahi gibi kamu görevlilerini hasır yakarım diye tehdit dahi ederlerdi. Bu seni padişaha şikâyet ederim anlamına gelirdi ve etkili bir tehditti.

Osmanlı kadılarının yargılamalarda büyük ölçüde tarafsız karar verdiklerinin dikkate değer bir göstergesi gayrimüslimlere yönelik tavırlarında görülebilir. Kayseri şer'iye sicilleri üzerinde çalışan Ronald Jennings şu değerlendirmeyi yapıyor: "Kayseri sicillerine kayıtlı kanunlar müslümanla gayrımüslim arasında ayırım yapmıyor. Bab-ı ali tarafından toplanan vergiler din esasına değil, zenginlik esasına toplanıyor. Uygulamalara yönelik şikâyetlerini merkezi hükumete müslümanlar nasıl bildiriyorsa gayrımüslimler de aynı yolla bildirirler. Ve devlet ayırım yapmadan bu şikâyetleri gidermeye çalışır. Bu şikâyetler genelliklle merkeze mahallin kadıları tarafından iletilmektedir. Gayrimüslimlerin Osmanlı mahkemesine güven

duyduklarının bir göstergesi kendilerine bir tür hukuki ve adli muhtariyet tanınan aile hukuku alanında bile kendi dini mahkemelerine değil Osmanlı mahkemesine başvurmayı sıklıkla yapmış olmaları, bir diğer göstergesi Osmanlı coğrafyasının uzun asırları boyunca en az problemli alanların bir diğer ifadeyle Osmanlı sulhunun (pax Ottomana) hâkim olduğu alanların gayrimüslimlerin yoğun olarak bulundukları Rumeli topları olmasıdır.

Bu söylediklerim Osmanlı devletinde adaletin her zaman sağlandığı ve hiç bir problemin olmadığı anlamına gelmiyor şüphesiz. Bugün o dönemden kalma 20 bini aşkın mahkeme defteri, kadı veya şer'iyye sicili Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde araştırılmayı beklemektedir. Bunların eloktronik kopyaları da İSAM'da bulunmakta ve araştırıcılara büyük bir kolaylık sağlamaktadır. İstanbul sicillerinin kırk tanesini İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansının desteğiyle 40 cilt halinde İSAM'da biz geçmişte neşretmiştik. Şimdi de İBB Kültür A.Ş'nin ve Medipol Üniversitesi'nin desteğiyle 1900 lere kadar gelen dönemi kapsayacak şekilde bir 50 ciltlik kadı sicilini dahi neşre hazırlamaktayız. Bu defterlerin ve arşivlerimizi dolduran diğer belgelerin incelenmesi Osmanlı hukuk tarihinin sadece müspet yönlerini değil, problemli yönlerini bunları doğuran sebepleri de ortaya koymaktadır.

Bu problemlerden biraz bahsetmeme izin veriniz. Bunların başında biraz önce müsbet bir uygulama olarak bahsettiğimiz kadıların yer değiştirmelerinin ortaya çıkardığı yan etkiler gelir. Osmanlı yönetimi bu yer değiştirmeler sırasında kadı atamalarını hemen yapmamakta, araya kadıların gelirleri olmayan belli bir süre girmekteydi. Bu bazen bir, bazan iki, üç sene hatta daha uzun olmaktaydı. Diğer kamu görevlerinde de karşılaşılan bu süreli görevler birçok hukuksuzluğun önünü açmıştır. Kadılar görev yaptıkları sürede birçok sun'i davalar üreterek, zorunlu olmadığı halde miras taksimlerinin zorla mahkemelerde yapılmasını sağlayarak gelirsiz kalacakları döneme yönelik ilave kaynak biriktirme yoluna gitmişlerdir. Bunu önlemeye yönelik tedbirler, gönderilen adalet fermanları, adaletnameler çok da etkili olmamıştır. Bu problem ancak çok sonraları kadılıkların sürekli memuriyetler haline getirilmesiyle çözülebilmiştir.

Sonuç olarak şunu söylemek isterim. Medeniyetimiz bir inanç medeniyetidir. İslam inancı ve İslami değerler bu medeniyette çok önemli bir yer tutar. Bununla birlikte bu medeniyetin sahipleri adalet konusunda şu özdeyişi geliştirmişlerdir: Mülk, küfr ile birlikte durur, fakat zulm ile durmaz.

OTURUM BAŞKANI

Mehmet Akif Aydın Hocamıza Osmanlı'nın adalet sistemini kanunnamelerden ve kadıların uygulamalarından yola çıkarak anlattığı konuşması için çok teşekkür ediyorum. Aslında bugün, bu son cümleyi duymasaydık üzülecektim doğrusu; " Mülkün zulüm ile payidar olmayacağı ". Aslında küfr ile olabilir, ama zulüm ile payidar olamayacağı; kavram olarak çok değerlidir. Bütün adalet tartışmalarının temelinde yatmaktadır. Değerli katılımcılar,birinci oturumunun böylece sonuna geldik. Her üç konuşmacımız bizim dünyamızda, bizim medeniyet dünyamızda adalet kavramının, adalet tasavvurunun uygulamalarıyla neye karşılık geldiği üzerinde durdular. Oldukça doyurucu bir oturum gerçekleştirdik.Oturumu kapatmadan önce Alev Hanım sanıyorum, söz almak ya da hocalarımıza soru sormak istiyor. Normalde süremizi tamamladık. Onun için soru cevap kısmı olmayacak. Sizlerin vaktinizi çok fazla almak istemiyorum, bir adaletsizliğe sebebiyet vermemek için. Ama podyumda olan konuşmacılarımızdan Alev Hanım'a hem de kadın olması sebebiyle bir istisna yapıyorum, buyurun efendim.

Alev ALATLI

Hocam bir şey soracaktım. İkinize de bu soru. Osmanlı'ya adalet bağlamında, on üstünden kaç not verirsiniz? Pratik. Şimdi oturduk, konuştuk, eyvallah. Pratikte Allah aşkınıza on üstünden kaç?

Prof. Dr. Erhan AFYONCU

Şimdi, Osmanlı tarihiyle hemhal olduğum için ben objektif olamam hocam.

Alev ALATLI

Onu söylemiyorum.

Prof. Dr. Erhan AFYONCU

Hadise şu, şimdi belirli bir alanda çalıştığınız zaman, kendi çocuğunuz gibi oluyor. Tabii bütün yüzyıllar için aynı şeyi veremezsiniz. Çünkü bir devlet, büyük olduğu zaman kurumların işleme kültürü farklı oluyor, devletin zayıfladığı zaman daha farklı oluyor.

Alev ALATLI

Anlaşıldı, peki. Hocam siz verebilir misiniz?

Prof. Dr. Erhan AFYONCU

Ama not verelim hocam, 10 üzerinden 9 veriyorum.

Alev ALATLI

Kaç veriyorsun?

Prof. Dr. Erhan AFYONCU

Dokuz.

Alev ALATLI

Efendim siz ne veriyorsunuz?

Prof. Dr. Mehmet Âkif AYDIN

Mutlak adalet bu dünyada gerçekleşmeyecek. O bakımdan 10 üzerinden 10 vermekten ziyade şunu söylemek istiyorum. Osmanlı'nın bulunduğu coğrafya her dönem çok problemli bir coğrafyadır. Bir mozaiktir, üç tane din var. 10 civarında mezhep var. 20–25 tane etnisite var. Bu kadar karmaşık bir yapıyı 6 asır ayakta tutmak, ancak adaletle mümkün olabilirdi. Osmanlı bunu başarmıştır.

Alev ALATLI

Arkadaşlar, gene kendi sırtımızı sıvazlıyoruz, haberiniz olsun. Osmanlı'ya kıyamıyoruz. Tabii ki kıyamayacağız. Benim soruyu sormamın altında yatan artık onu kimseye sormuyorum, korkma sana da sormuyorum. Bugünle kıyasladıysak aradaki fark neydi acaba? diye aklımdan geçti, onu sordum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Erhan AFYONCU

Şunu da söyleyelim. Yalnızca bu alanda değil, Osmanlı'yla bugünü kıyaslamak doğru bir hadise değil. Yani o farklı bir devlet ligindeydi. İnşallah Türkiye o kademeye geldiği zaman kıyaslarız. Yani şu anda biz, çok gerideyiz.

Alev ALATLI

Hocam sen onu mahkûmlara sor.

OTURUM BAŞKANI

Değerli hocalarım, anlaşılan o ki, eğer Alev Hanım moderatör olsaydı; siz daha çok terleyecektiniz. Ama dua edin ben oturuyorum burada. Değerli katılımcılar çok teşekkür ediyoruz. Birinci oturumu böylece nihayetlemiş olduk.Yalnız bitmiyor, yarın Sheraton Otel'de beş tane daha oturum var. Bu vesileyle Cumhurbaşkanımıza ve Adalet Bakanımıza bu Şûra'yı düzenledikleri için ayrıca teşekkürü borç biliyoruz.

SUNUCU

Sayın Cumhurbaşkanımıza hitaplarından dolayı şükranlarımızı arz ediyoruz. Zat-ı devletlerini bir süre daha sahnede ağırlamak istiyoruz. Fotoğraf çekimi ve hediye takdimimiz olacaktır. Adalet Bakanımızı Sayın Abdülhamit Gül Beyefendi'yi hediyelerini takdim etmek üzere bir kez daha sahneye davet ediyoruz.

Sayın Bakanımız, Sayın Cumhurbaşkanımıza bugünün anısına "Divan-ı Hümayun toplantısı sırasında elinde yay tutan Sultan Süleyman'ın Adalet Kulesi'nden Kayseri kadısı hakkındaki şikayeti dinlemesi" konulu bir minyatür hediye edecektir.

FOTOĞRAFLAR

OTURUM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI
ADALET
ŞÛRASI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ADALET
ŞÛRASI

ADALET
ŞÛRASI

ADALET
ŞÛRASI

ADALET ŞÛRASI
10-11 OCAK 2018

II. OTURUM

ADALET SOSYOLOJİSİ VE ADALET PSİKOLOJİSİ

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Kemal SAYAR

KONUŞMACILAR:
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY
Prof. Dr. Erol GÖKA
Prof. Dr. Atilla ARKAN
Doç. Dr. Derda KÜÇÜKALP

II. OTURUM

ADALET SOSYOLOJİSİ VE ADALET PSİKOLOJİSİ

SUNUCU

Sayın Müsteşarım, saygıdeğer protokol üyeleri, hanımefendiler, beyefendiler, Adalet Şûrası'nın ikinci gününde panel oturumlarımıza hoş geldiniz efendim.

Bildiğiniz gibi Şûramız dün Sayın Cumhurbaşkanımızın yüksek himayelerinde, Sayın Başbakanımızın teşrifleriyle ve Sayın Bakanımızın sizlerin katılımıyla ve görkemli bir törenle başladı. Bugün burada üç salonda eş zamanlı olarak yürütülecek oturumlarla devam edeceğiz. Alanında uzman isimlerin paylaşacağı değerli görüşlerini almak üzere birlikteyiz. Öğle yemeğine kadar bir panel oturumu gerçekleştireceğiz.

Değerli panelistlerimizi davet edeceğim. "Adalet Sosyolojisi ve Adalet Psikolojisi" başlıklı oturumu gerçekleştireceğiz. Oturum başkanımız Sayın Prof. Dr. Kemal Sayar, buyurun Hocam. Konuşmacıları da paylaşmak istiyorum. Prof. Dr. Sayın Ali Yaşar Sarıbay, Prof. Dr. Sayın Erol Göka, Prof. Dr. Sayın Atilla Arkan ve Doç. Dr. Sayın Derda Küçükalp.

Buyurun efendim.

Sayın Hocam öğle yemeğine kadar süremiz var. Süre kontrolü ve söz sizde, buyurun efendim.

Prof. Dr. Kemal SAYAR

Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Teşekkür ederiz takdim için. Değerli hukukçularımız, Türkiye'nin bu ilk Adalet Şûrasında sizinle birlikte olmaktan kendi adıma çok memnunum. Bu etkileşimlerden, kıymetli hocalarımızdan, sizlerin sorularınızdan, hatta belki itirazlarınızdan çok şey öğrenebileceğimizi düşünüyorum.

Julien Benda'nın meşhur bir kitabı vardır; "Aydınların İhaneti" adında. Başında şöyle bir epigrafla, Tolstoy'un bir hatırasıyla başlar. Tolstoy orduda erleri acımasızca döven bir subaya çıkışmak ister. Der ki: "Sen nasıl bir insansın? Bu insanlara nasıl bir eziyet ediyorsun? Hiç mi incil okumadın?" Subay

ona döner ve cevap verir: "Ya sen, sen hiç mi ordu tüzüğü okumadın?" Julien Benda ordu tüzüğüyle işte maneviyatı karşı karşıya getiren bir anlayışın çarpıklığından bahsediyor burada.

İnsanlar için bazen doğru olan adil olan şey tüzüklerde, yönergelerde yazmayabiliyor. Adaletin sosyolojisini ve psikolojisini anlamak bu yüzden önemli. Yani insan fıtratına, insan yaradılışına, insan tabiatına uygun olan bir adalet anlayışını nasıl ortaya koyacağız? Ne yaparsak insanın doğal ihtiyaçlarına ve toplum içinde yaşamasına daha uygun bir adalet anlayışı geliştirmiş oluruz? Bu sorulara bu oturumda cevap aramaya gayret edeceğiz.

Bütün konuşmacılarımız 20'şer dakikalık konuşma yapacak. Bütün konuşmacılarımızın süreye bir şekilde riayet edeceğini tahmin ediyorum. Sonrasında burada yapılan tartışmanın çok verimli olabileceğini düşünüyorum. Lütfen sizler de gördüğünüz eksiklikleri veya itiraz ettiğiniz noktalar olursa onları, hayır o öyle değil şöyle olmalı, dediğiniz noktalar varsa bunları lütfen açıkça dile getirirseniz, Şûra'dan daha verimli bir sonucun çıkmasına yardımcı olursunuz.

Ben Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesiyim. Değerli konuşmacılarımızı size tek tek tanıştırmak istiyorum. Kıdem sırasından gideyim müsaade ederseniz. Ali Yaşar Sarıbay Hocamız, sosyoloji alanında yaptığı pek çok çalışmayla tanıdığımız duayen hocalarımızdan bir tanesi. Uludağ Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Erol Göka Hocamız Sağlık Bilimleri Fakültesinde benim meslektaşım, Psikiyatri Profesörü, aynı zamanda Ankara Numune Hastanesi Psikiyatri Klinik Şefi. Atilla Arkan Hocamız, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, Profesör ve aynı zamanda Seta Eğitim ve Sosyal Politikalar Birim direktörü. Derda Küçükalp Hocamız, Uludağ Üniversitesi yine Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetiminde doçent olarak görev yapmakta. Hocalarımıza geldikleri için çok teşekkür ediyorum. O zaman, kıymetli Ali Yaşar Sarıbay Hocamızla başlayalım.

Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY
Uludağ Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

TOPLUMUN ANAYASA TAHAYYÜLÜ ve ADALET MESELESİ

"Değişmeyen nedenlerden değişebilen sonuçlar çıkmaz."
Cornelius Castoriadis

Anayasa'nın bir semantiğinin Latincede constitutio (inşa etmek, kurmak) olduğu hatırlanırsa; bir anayasa, her şeyden önce, bizatihi toplumsal gerçekliği kuran bir metin olarak nitelenebilir. O toplumsal gerçeklik ise esasında politik bir zeminde ve politik olanın vücut vermesiyle kurumlandırılmış (instituted) ve kurumlandıran (instituting) olarak ortaya çıkmış ve toplumsal tahayyülü yansıtan bir gölge olgudur. Bu, aynı zamanda, buradaki sunumumun ana çerçevesini de belirlememin kalkış noktası olacaktır ki, o da, şu doğrultuda ilerleyecektir: Anayasalar, politik bir iktidarın, varsayılan toplumsal tahayyül doğrultusun-

da kurumlandırdığı (klasik "kurucu iktidar" kavramını özellikle kast etmeyeceğim) bir toplumsal gerçekliğin, dönüp politik iktidarı kurumlandırılmış hale getiren bir döngüsel süreci simgeler. Dolayısıyla, bir anayasa, ilk ve her şeyden önce, politik bir metindir ve bu metin toplumsal gerçeklik içinde vuku bulan toplumsal tahayyülde de içerilen politik çekişmelerden vücut bulmuştur. "Toplumsal tahayyül"den kastım ise, siyaset bilimci Charles Taylor'u izleyerek, "…insanların kendi toplumsal varoluşlarını tahayyül etme biçimleri, diğerleriyle nasıl uyum sağladıkları, çevrelerindekilerle ilişkilerinin nasıl yürüdüğü, normalde karşılanan beklentilerin altında yatan normatif nosyonlar ve imgeler…

Sunumum, Taylorgil anlamda, toplumun kendisini tahayyülünde kuruş tarzına ve bunu ne şekilde kurumlandırdığına tekabül ettiği tezine dayanmaktadır. Bunun için, önce, bir kurumsal olgunun ne olduğuna ve nasıl yaratıldığına kısaca değineceğim; daha sonra da kurumlandırmanın "tahayyül kudreti" denen toplumsal gerçekliğin ontolojisini tahayyulî bir boyutta formüle etme işlemi olduğu üzerinde duracağım. Bunu yaparken, olmayan bir şeyi oldurmaktan değil; bir şeyin olduruluşunu başka türlü gösterme veya olmuş olan (toplumsal gerçeklik) ile oldurulan arasındaki açığı veya paradoksu tahayyülî olarak kapatma boyutunu ele alacağım.

İlerlemeden şu hususu baştan belirtmem uygun olacaktır. Bir anayasa metnine bağlılık ve bu bağlılığın kurumlandırılması ile toplumsal tahayyüldeki ilkeler ve yükümlülükler arasında oluşması muhtemel açık, bir tahayyül kudreti sayesinde en aza indirilebilir; böylece anayasanın politik sosyolojik analizine temel teşkil eden "hangi sosyal faktörler, politik iktidarın meşru yasal formunun kabul edilmesine sebep olmaktadır?" sorusuna ilişkin bir cevabın da "tahayyül kudreti" olabileceğinin ipucunu verir. Toplumsal gerçekliğin tahayyülî algılanışı, içinde gömülü olduğumuz verili gerçeği ideal olana dönüştürerek, bu ideali ikame gerçek haline getirmemizin de yolunu açtığı söylenebilir. Bunu sağlayıcı faktöre tahayyül kudreti diyoruz. Tahayyül kudreti, toplumsal gerçekliği oluşturucuların *olanı başkalaştırma veya olmayanı oldurma kapasitesidir* Bu kapasite, dilde tezahür eder; dilde tezahür etmesi ise tahayyülî olanın sembolik olandan ayrı düşünülemeyeceğini veya sembolik olanın mutlaka tahayyülî boyuta sahip olduğuna işaret eder.

Nitekim, filozof Cornelius Castoriadis tahayyülî olanın sembolik olanı sadece 'kendini ifade etmek için' değil, aynı zamanda, varolanın, sanaldan başka bir şeye geçmek için de kullandığına dikkat çeker. Buna karşılık, Castoriadis, sembolik olanın da tahayyül yeteneğini ("bir şeyde onda olmayan şeyi görebilmek, onu olduğundan başka bir şey olarak görmek") gerektiğini vurgular.

Tahayyül kudreti, bize toplumsal gerçekliğin birçok alanında (din, politika, ekonomi, kültür, vs.) Castoriadis'in deyimiyle gizlenmiş olan "çehreleri" aşikâr kıldığı gibi; o çehreleri süsleyen anlam ögelerini saptamamıza da olanak tanır. Dolayısıyla, verili toplumsal gerçekliğin dışına çıkma veya onu dönüştürme, bir yandan sembolik düzeyde toplumsal temsil ile öbür yandan toplumsal pratik arasındaki açığın kapanmasına paralel olarak vuku bulur. Castoriadis, bu süreç sonucu beliren olguyu toplumsal tahayyül mahsulü "anlamlandırmalar magması" olarak adlandırıyor: Yurttaştan ulusa, devletten partiye, sermayeden cinsel kimliğe… kadar toplumun, tahayyülî anlamlandırmalar bütünü olan bir oluşum.

O halde soru: Anayasa bir magma mıdır? "Kurum olarak toplumun, toplumsal tahayyül mahsulü anlamlandırmalar magmasının kurumu" olduğunu kabul edersek; dahası, toplum kendini dolaysız şekilde farklı düzendeki kendiliklerin *birlikte-varoluşu* şeklinde sunuyorsa; genel olarak hukuk da, anlamlandırmalar magmasının maddileş-

miş birlikte-oluş kipidir, diyebiliriz. Nitekim anayasa dendiğinde, en azından Batı'da 18.yy'dan bu yana kabul gören genel standart tanım; devletin yönetici kurumlarının iktidarını halk adına kurma ve kontrol etme amacıyla tasarlanmış bir *kontrak*tır. Bu tanım, asgaride anayasanın tanımladığımız anlamda magma olduğunun ilk izlerini taşısa bile, buradaki meramımızı anlatmaya yetmez. Bu itibarla, Türkiye'de anayasanın semantiğine başvurarak, kuramsal çerçevemizi somutlaştırmak daha uygun olur.

Osmanlıca semantiğine baktığımızda bugün kullandığımız "anayasa"ya karşılık gelen iki terim vardı: "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" ve "Kanun-î Esasî". Bu her iki terim de devletin örgütlenmesini ve işleyişini ifade eden "temel" (esas) bir resmî metne göndermede bulunurdu. Dolayısıyla, anayasa ve anayasacılık Osmanlı'da öncelikle devlet maslahatı olarak telakki edildiği gibi; devletin farklı toplumsal kesimler karşısındaki ve üstündeki genelliği de devlet maslahatına ilişkin hemen her şeyi kanun konusu yapan bir anlayışa dayanırdı.

Böyle bir anlayışın kalbinde yatan temel bir çelişki ise politik olanın hukukileştirilmesi şeklinde tezahür eden bir tutumdu: Ontolojik olarak politik addedeceğimiz devlet gibi bir varlığın, bu niteliğinden arındırılarak, sadece hukukî bir imgeymiş gibi topluma sunulması veya *politik* olanın hukuk vasıtasıyla *apolitik* şekilde toplumsal tahayyüle yerleştirilmesi.

Bu çok kısa hatırlatmalardan muradım, anayasanın ve anayasacılığın, özünde *hukukî* bir mesele değil, *politik* bir mesele olarak dikkate alınmasıdır. Bu yüzden, bir halkın yeni bir anayasa yapma niyeti, aslında o halkın içinde bulunduğu ulusal ve uluslararası politik/kültürel ortamın telkinleri doğrultusunda toplumu yeniden inşa etme arzusudur. Toplumu yeniden inşa ediş ise her yerde ve zamanda politik mahiyette olmuştur ve politik iktidarın etrafındaki tartışmalara paralel vuku bulmuştur.

Bu doğrultuda, Milattan sonra ikinci yüzyıldaki Roma'ya kadar geri gidersek; "constitutio", yani anayasa teriminin esasen imparatorun yasama yetkisine ve o yetkiler bağlamındaki tasarruflarına atıfta bulunan teknik bir başka semantiği olduğunu görürüz. O dönemde imparator yetkisini sadece *res publica* (kamu/cumhuriyet) yararına kullanabilir olsa da kendisini, herhangi bir sınırlamaya tâbi görmezdi; dolayısıyla *egemen*di.

Tarihsel olarak imparatorun *res publica*'nın başındaki kişiliği simgelemesine paralel olarak, onun egemenliğinin anlamını ifade eden *constitutio* da doğal olarak diğer tüm yasaların üstünde yer almakta ve onların "anası" sayılmaktaydı. Bu anlamda, egemen *res publica*'yı kuran (*constitute*) rakipsiz güç olduğundan, anayasa da diğer tüm hukukî unsurları kuran bir üstünlüğe sahipti.

Epey zaman sonra, 17.-18. yüzyıllara gelindiğinde ise anayasanın anlamında bir değişim oluştu; artık "anayasa", dendiğinde genel olarak hükümetin iktidar kullanımının hukuken sınırlandırılması ve bu sınırlar dâhilinde otorite kullanımı anlaşılır oldu**.** Anayasacılık da bu doğrultuda bir anlam kazandı ve daha çok John Locke'un ve Amerika'nın cumhuriyetçi kurucu babalarının düşüncelerinin formülasyonu haline geldi.

Eğer, hukuk iktidar (egemen) ile ilintili; iktidar, bir toplum kesiminin diğer(ler)i üzerinde uygulanan bir kontrol mekanizması; anayasa da iktidarın (egemenin) yasası ise; halkın iktidarı (egemenliği) kimin üzerinde uygulanacaktır? Demokrasi teorisyeni Giovanni Sartori'nin belirttiği gibi; "Halk egemenliğinin nesneleri, yöneldiği kimseler kimlerdir ?" diye sorduğumuzda, formül tamamlandığı zaman, ondan şöyle bir anlam çıkar: "….Halkın halk üzerindeki iktidarı. Ama o zaman sorun tamamen farklı, ters bir yöne döner; çünkü bu formül iktidarın yalnızca yukarıya doğru çıkışını değil, aşağıya doğru inişini de içine almaktadır. Eğer, bu iki-yönlü süreç içinde, halk, denetimini

yitirecek olursa, o vakit halk üzerindeki egemenliğin halkın egemenliği ile hiçbir ilgisinin kalmaması tehlikesi belirir."

Bu bir döngüsel durumdur. Sözkonusu döngüsel durumun, egemenliğe dair biraz önce bahsedilen paradokstan kurtulması, ancak adalet mekanizmasını devreye sokan bir anlayışla mümkündür. Çünkü başta belirttiğimiz gibi, Constitutio'nun semantiği aynı zamanda beraber kurmaya, kurumlandırmaya işaret eder. Bu beraberliği ise halk sembolize eder.

Kendi tarihimizde yukarıda tasvir ettiğim döngüsel durumu, politik bir açmaza düşmeden mevcut toplumsal tahayyülü besleyecek bir işleyiş şeması vardır. Kınalızade Ali Efendi'nin "Adalet Dairesi"nden (Daire-i Adliyye) bahsetmek istiyorum.

Çok kısa bir hatırlatma yaparsam; Kınalızade Ali. Hicrî 916'da (m. 1511) Isparta'da doğmuş Türk ahlakçılarındandır. Anadolu kazaskerliği yapmıştır, kitabını Suriye beylerbeyi Ali Paşa'ya ithaf etmiştir. Hicrî 979'da (m. 1571) ölmüştür. *Ahlak-ı Alai* adlı eseriyle tanınmıştır. Kitabı Türkçe yazılmış ilk ahlak eseridir.

Ahlak-ı Alai'de girişte ilimler tasnifi yapılır, ahlak 'hulk ilmi' diye tanımlanır. Aristo'dan etkilenerek mizaç ve huy kavramlarının tahlilini yapar. Kitap üç kısımdır: ferdi ahlak, aile, devlet. Kitap 1833'de Mısır'da basılmış, 1974'te giriş ve birinci bölümü Ahlak-ı Alai adıyla yayınlanmıştır. Kınalızâde'nin "Adalet Dairesi" dediği, şöyle bir döngü içinde tahayyül edilen bir durumdur:

Servet olmadan DEVLET, HALK'ın refahı olmadan SERVET, ADALET olmadan REFAH, devlet olmadan ADALET, servet olmadan DEVLET….

Böyle bir formülasyon adaletin esasında sadece devletin temelini değil; aynı zamanda, devletin adaleti sağlamada hangi ana sütunlar üzerinde yükseleceğini gösteren bir fikriyattır. Bu ise bir toplumsal düzeni beraber kurmanın (constitutio) ve son tahlilde halkın halk üzerindeki egemenliği gibi bir paradoksu gidermenin de politik formülasyonudur. Bu formülasyonu hayata geçirecek olan (kuvveden fiile indirecek olan) bir halkın yukarıda tanımladığım anlamda tahayyül kudretidir. Tahayyül etmek, esasında bir duygulanım meselesidir. Eğer, adaleti sadece devletle sağlanacak, rasyonel olarak temellendirilmiş kurumlarla gerçekleştirilebilecek bir olgu değil; ilk ve her şeyden önce, halkın duygu ve yaşantısını dikkate alarak tesis edileceği anlaşıldığında, tahayyül kudreti işlerlik kazanır; teşkilat-ı esasiye de adalet dairesinin somut görünümü haline gelir.

Anayasa yapma/anayasacılık, bunun için politik bir meseledir; çünkü yukarıda tanımlanan anlamda dayanmak zorunda olduğu bir adalet dairesi, gücünü ve meşruluğunu halktan alan politik bir iradeyi hem kaçınılmaz kılar, hem o irade tarafından hayata geçirilmesi mümkün hale gelir. Hukukî olan ise bu durumun sadece uygun teknik bir dildeki ifadesidir.

OTURUM BAŞKANI

Şimdiki konuşmacımız Prof. Dr. Erol Göka, O'nun da "Adalet" üzerine bir sunumu olacak.

Prof. Dr. Erol GÖKA
Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

MUTLAK ANLAMDA İYİ OLAN TEK ERDEM: ADALET

Bugün liberal demokratik sistemlerde "adalet" dediğimizde öncelikle hukuka uygunluğu kast ediyoruz. "Adil insan" olmak, kendini yasaların ve başkalarının meşru haklarının üstüne koymayı reddedebilecek bir olgunluk düzeyi gerektiriyor. Adalet, ayrıca hep eşitlikle birlikte anılıyor. "Eşitlik"ten farklılıkların aynılaştırılması, vakıanın özgünlüğünün ortadan kaldırılması değil hukuk karşısında ve haklarda eşit olmak anlaşılıyor.

Adalet kavramı, hukukla sınırlı değil; siyasetin de felsefesinde ve pratiğinde olmazsa olmaz nitelikte bir yer tutuyor. Siyasette "adalet", "adil yönetim", "adil yönetici" kavramları, başlı başına bir tartışma konusu. Bu tartışmanın netlik kazanabilmesi için, kavramın daha çok aydınlatılmasına ihtiyaç var.

Adalet, toplum hayatı için de çok önemli. Hak, hukuk ve adalet mefhumları olmadan insan ilişkisi ve toplum hayatı söz konusu olamaz. Öyle ki, adaletin her toplulukta şu veya bu ölçüde bulunduğunu, aksi takdirde kolektif hiçbir işlevin yerine getirilemeyeceğini söylüyor bazı düşünürler. Haksız değiller. Filozof Immanuel Kant'ın "Eğer adalet yok olursa yeryüzünde yaşıyor olmamızın bir değeri kalmaz." demesinin nedeni de bu. Her değer adaleti gerektirir; her toplum onu talep eder. Adalet olmadan meşruiyet de gayri-meşruiyet de olmaz. Kaldı ki, adaletin olmadığı yerde hemen zulüm baş gösterir. İla nihai zulümle payidar olmak ise insan şerefine, haysiyetine aykırı olup mümkün değildir.

"Adalet psikolojisi" dendiğinde ilk planda kriminoloji, viktimoloji, suç-suçlu ve mağdurun psikolojisi ile yargı sisteminin somut işleyişindeki sorunların psikolojiye etkileri akla geliyor. Adalet psikolojisi ders kitapları müfredatı, bunları içeriyor. Müsaade ederseniz, ben, bunların değil de adalet kavramının ahlaki ve psikolojik boyutları üzerinde duracağım. Konuyu bir erdem olarak adaletin psikolojimizdeki yeri bağlamında ele alacağım. Ancak böyle yaptığımızda adaleti, yerli yerine koymaya bir adım daha yaklaşmış oluruz. Aksi takdirde, adaletin zirvesinin hakkaniyet olduğunu anlayamayız, Aristoteles'in "hakkaniyet, yasaya göre doğru olan değil, yasal adaletin düzenleyicisidir" sözünün künhüne varamayız. "Haklı olan güçlü kılınamadığında güçlü olan haklı kılınır."; "Çıkarı adalete boyun eğdirmek gerekir yoksa adaleti çıkara değil." sözleri bizim için bir anlam taşımaz. İşin özünü anlamadığımızda, adaleti yasallıkla ve yasalar karşısında eşitlikle sınırladığımızda, yasaların adil olmaması halinde ne olacağını ne yapılacağını, psikolojimizin nasıl tepki vereceğini konuşmamız mümkün olmaz. Tüm bunlar için, ahlak ile psikoloji arasındaki yüksek gerilim hattında kafa yormamız gerekiyor.

Bir hüküm, bir davranış, siyaseten doğru olabilir, hukuken meşru bulunabilir ama pekâlâ ahlaken uygun olmayabilir; içimizdeki adalet terazisinin tartısından geçer not almayabilir. Siyasi olanın gerçekten doğru, hukuki olanın sahiden meşru olabilmesi için ahlakın da uygunluk onayına ihtiyaç var. Siyaseti ve hukuku, kitabına uydurmak ka-

bilinden anlamak, sadece bir tekniğe indirgemek istemiyorsak kalplerin de mutmain olacağı bir şekilde kavramaya mecburuz. "İçimizdeki adalet terazisi" ve "kalplerin mutmain olması" gibi ifadeler, modern insana pek yabancı… Ya bu kavramlardan hiç bahsetmeyeceğiz ya da modernliğe bir eleştiri yönelteceğiz. Benim tercihim elbette ikincisi…

Modernliğin insanlığa katkıları kadar alıp götürdükleri de var. Modernliğin insanlıktan uzaklaştırdıklarını anlatabilmek için son zamanlarda "haz ve hız" formülü gündeme getiriliyor. Bence de bu iki kavram, modernlik eleştirisinde çok önemli. Adalet söz konusu olduğunda elbette hızdan bahsetmeyeceğiz çünkü "gecikmiş adalet, adalet değildir" mottosu tartışılmayacak kadar doğru. İlk bakışta ilgisiz gibi görünüyor ama adalet bahsinde "haz"dan yola çıkan eleştiri hem mümkün hem çok mühim. Zira modern zamanlarda saadet, mutluluk, bahtiyar ve mesut insan, anlık keyif ve zevk çerçevesinde ele alınıyor. Şimdi'ye, an'ı yaşamaya her şeyden daha çok önem verilince bir felaket silsilesi de başlamış oluyor. Geleneksel dünyanın insanına ve düşünürüne bu saçmalığı asla izah edemezsiniz. Geleneksel dünyada hazza dayalı bir mutluluk anlayışı çok garip karşılanıyor, insana uygun olmadığı kabul ediliyordu. İnsana uyan, idealleştirilen ve uğruna mücadele edilen şey, anlık zevkle değil, ancak erdemle bağlantılı olabilirdi.

Batı felsefe tarihinde, "ahlaki davranışın nihai amacı nedir?" sorusuna, genellikle "bizatihi ve en yüksek iyi olan mutluluktur." diye cevap veriliyor. Bizatihi ve en yüksek iyi olan mutluluğun ise şimdilerde pek çoklarının karıştırdığı gibi "haz" ve "keyif" ile bir alakası yok. Mutluluk, erdemlerle alakalı olarak ele alınıyor. Mesela Eflatun'a göre, insanda "akıl, öfke ve şehvet" olmak üzere üç meleke ve her bir melekeye karşılık gelen bir erdem var. Aklın erdemi bilgi, öfkenin erdemi yiğitlik, şehvetin erdemi ise iffet… Bu üç erdemin mutabakatı ve insicamından meydana gelen bir diğer temel erdem ise adalet… "Adalet, diğer erdemler gibi bir erdem değil. Hepsinin ufku adalet ve onların birlikte var olmalarının yasası…" Eflatun, mutluluğun adalete, doğruluğa uygun davranmakla ortaya çıkacağını, mutsuzluğun ölçüsüzlük ve adaletsizlikten kaynaklandığını düşünüyor. Hazlardan, mal mülk, şöhret ve güç sahipliğinden mutluluğun sadır olması imkânsız… Kısacası "adalet, mutluluğun yerini tutmaz ama adaletten muaf mutluluk da olmaz."

Eski Yunan filozoflarının, kutsal metinlerin erdeme dayalı mutluluk anlayışını Müslüman düşünürler de (Farabi, İbni Miskeveyh, İbni Sina, İbni Hazm, Ragıp el-İsfehani, İmam Gazali) sürdürdü. Müslüman düşünürler gerek kendilerinden önceki gerekse aynı çizgiyi devam ettiren sonraki Batılılardan farklı bir şekilde, gerçek mutluluğun dünyevi değil uhrevi olduğuna, en büyük mutluluğun (seadetü'l gusva) ahretteki güzel hayatta bulunduğuna da inandılar.

Genel bağlamı böyle çizdikten sonra, şimdi gelin, tekrar adalet mevzuuna odaklanalım. Demek ki adalet hem temel hem de tek başına tanımlanması çok zor ancak diğer erdemlerin harmonisiyle birlikte ve onların yanı sıra ortaya çıkan bir erdem… Bu dört temel erdemi, insan vicdanının (psikanalitik dilde superego) ana koreografları olarak belirlersek, vicdan sayesinde beşerlikten insanlığa yükseldiğimizi de hesaba katarsak, öyle veya böyle adalet hissinin varoluşumuzda demirlemiş olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Adalet hissi sadece varoluşumuzda demirlemiş olmakla kalmıyor, fakat aynı zamanda tüm davranışlarımıza da ayar veriyor.

Erdemler, ahlak felsefesinin içinde mütalaa edilir ama takdir edersiniz ki, onları hayata geçirecek olan bizatihi insandır. Erdemli bir insandan bahsettiğimizde artık kişiliğin ve psikolojin engebeli arazisinde geziniyoruzdur ve düşmemek için her türlü tedbiri alsak yeridir. Hükmümüz ve eylemimiz, ekonomik olarak çıkarımıza, siyaseten oy

toplayıcı, hukuken meşru olsa bile ahlaken uygun değilse ya da katı bir ahlakçılık diğer alanlarla bütünlüğümüzü koparıyorsa, hemen içimizdeki adalet hissi devreye giriverir. Ki erdemler, iç dünyamızda tam da adalet hissinin üzerinde ikamet ederler. Adaletin timsali olan terazi, esasen iç dünyamızdadır. Kantarın topuzu kaçtığında, mizan bozulduğunda yani adil olunmadığında, içimizdeki adalet terazisinin sismografı kayda geçer. Vicdanımız sızlamaya başlar. Adil olmayan yargılamalardan sonra, hepsi bundan ibaret olmamalı dedirten, "ilahi adalet"in varlığından bizi emin kılan işte vicdanımızın bu kayıtları ve sızısıdır.

Bu söylediklerimiz, "Adalet nedir? Bir şeyi lâyık olduğu yere koymak. Zulüm nedir? Lâyık olmadığı yere koymak…" diyen Mevlâna sözüne bir parça açıklık getirebilir. "Adilleri adil yapan adalet değildir, adaleti adiller yapar; adalet onu savunacak adil kişiler var olduğu sürece değerlidir" ifadeleri artık bizim için daha anlaşılır ve gerçekçi hale gelir. Adaletin en nihayetinde erdemli insan işi olduğunu kavrarız. Ve tabii gerçek adalet için biricik vazifemizin erdemli insanlar yetiştirmek olduğunu da…

Adaletin mutlaka üzerinde durmamız gereken bir özelliği daha var. Diğer erdemlerin ifrat hali onları erdem olmaktan çıkarıyor, dert durumuna dönüştürüyor. Yumuşaklık ve merhamet, adalet için şart olan, adeta adaletin kökeninde bulunan erdemler. Haksızlığa uğrayan, zayıf ve mağdur olanın yanında yer almadan adil olmak mümkün değil. Ama bu ikisi, asla adaletin yerini tutmazlar. Yumuşaklık ve merhamet iyi ama bir yere kadar, yoksa suçu ve suçluyu aklamak haline dönüşebilir. Cömertlik iyi ama fazlası zarar ve israf… Minnet iyi ama aşırı bağlılık ve kendinden vazgeçme halini almadığı sürece. Çalışkanlık iyi ama rızık, kendine, ailesine ve topluma karşı sorumluluk mücadelesi olmaktan çıkıp iflah olmaz bir işkolik kılığına bürünmemişse… Oysa adalet farklı… O, "eksiksiz erdem, erdemlerin en kusursuzu" (Aristoteles),"mutlak anlamda iyi olan tek erdem" (Andre Comte-Sponville). O yüzden fazlasının hiçbir zararı bulunmuyor. Adaletin fazlası, dediysem lafın gelişi… Ne kadar adil olmaya çalışırsak o kadar iyi manasına… O yüzden hep "adalet" dememiz, mütemadiyen adalet için mücadele etmemiz gerekiyor.

Bu kadar vurguluyor, üzerinde duruyoruz ama bizim adalet hakkındaki bu ısrarımızı içi pek dolu olmayan bir "yüceltme" gibi görüp analiz etmeye çalışan hocalarımız da var. Özellikle ülkemiz siyasetindeki adalet vurgusunu, aslında olmayan ama aranan bir husus olarak değerlendiriyorlar. Batı ve Doğu'da hukukun işleyişini, toplumdaki adaletsizlikleri Batı lehine ele alan, Doğu'yu yerden yere vuran ciddi bir külliyat bulunuyor. Çoğunlukla da haklılar. Ama meseleyi şimdiye kadar ki konuştuğumuz çerçevede, "ideal" olan bağlamında ele alırsak bizim de söyleyeceklerimiz var. Kanaatimce bu konudaki sözlerin en kısa ve en güzellerinden birini Rahmetli Aydın Menderes söyledi:

"İnsan hakları, hürriyetler, hukuk devleti, demokrasi gibi kavramları tek bir kelime ile ifade etmek istersek bu adalet olur… Batının adaleti ile İslam'ın etkisi altındaki Doğunun adaleti birbirinden çok farklıdır… Adalet, Şarkta a priori, Batıda ise a posteriori bir kavramdır. Şarkta adalet; hayatın anlamı, bu ve öbür dünyanın anahtarı, huzurun tek bayrağıdır. Bunun içindir ki adalet, uygulansa da uygulanmasa da zihinlerde ve vicdanlarda her zaman var olmuştur.

Batıda ise durum, tam tersinedir… Roma, adaleti değil düzeni esas alır ve acımasızdır. Bütün feodal otoriteler de kilisenin kendisi de öyledir. Sanayileşmeye geçişte, Batının emperyalizmi de acımasızdır. Herkesin adaleti bir kenara bırakıp birbirini ezip, hakkını yediği bir düzenin devamı, toplumsal kesitler arasında bir güç dengesizliğinin devamına bağlıdır… Batıda insan hakları, demokrasi, hukuk gibi (hepsi adaletle ilintili) kavramlar, çifte standartlı bir uygulamaya konu olurlar. Adalet, batılıların kendi

aralarında gereklidir. Başka toplumlara ve insanlara tam tersini yaparlar. Hâlbuki İslam, adaleti bütün insanlar için emretmektedir. Adalet hem talep etmek hem de uygulamak açısından fıtri bir olaydır. İslam da fıtratın dinidir. Kendisinin bir yaratıcısı olduğuna inanmayan, bütün insanların bu yaratıcı önünde eşit olduğunu göremeyen insan, adaletten çok zulme meyyal olur… Gücün temerküzü şirke yol açar. İslam bunu istememektedir."

Adalet konusunda benzer bir ayrımı, bir ilahiyatçımızın (Faruk Beşer) görüşlerinden yola çıkarak yapabiliriz. 'Ahlak' kelimesinin Arapçada **'huluk**'un çoğulu olmasından ve **'huluk**' ile yaratma ya da yaratılan anlamındaki **'halk**' kelimesi aynı harflerden oluşup aynı şekilde yazılmasından yola çıkan Hoca, **Halk** ile ahlak arasında, yani insanın yaratılışı/fıtratı ile davranışları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Zaten Yaratıcı da yine bu kelimelerin anlattığı şeyin faili olarak 'Halik'tir. Ahlak, güzel davranışların kalıcı kılınarak **halk**/fıtrat haline getirilmiş olanıdır" diyor.
"İslam'da ahlak, hukuktan bağımsız değildir; ahlak, hukukun yardımcısı değil, **aksine hukuk, ahlakın yardımcısıdır...** Bizim Batı ile farkımız buradadır. Batıda esas olan ahlaktan önce hukuktur. Hukuk'a riayet ettikten sonra insanın kendi içinde ahlaklı olup olmaması kendi bileceği bir şeydir... Bizde ahlakın sağlanması esastır. Ahlak ise öncelikle Halik ile alakalı bir durumdur ve sadece diğer insanların hukukuna saygı göstermesiyle insanın görevleri bitmiş olmaz. Esas olan Allah'a karşı saygılı olmasıdır ve bu yalnız başına bulunduğunda da, hatta kalbinin eylemleriyle de olması gereken bir şeydir. Ve ahlakın asıl konusu kalbin eylemleridir" sonucuna ulaşıyor.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz Erol Göka Hocamıza. Aslında Ali Yaşar Sarıbay ve Erol Göka Hocaların ortak bir noktada buluştuğunu görüyoruz. Sarıbay Hoca dedi ki; "Adalet halkın duygu ve yaşantısını dikkate almasını iktiza eder." Erol Hoca da kalplerin mutmain olmasının ne kadar önemli olduğundan bahsetti. Yani iki konuşmanın temel izleği olarak ben adaleti sadece yasa tatbikatı veya yasaların uygulanması olarak değil, kalpleri tatmin edecek, halkın duygu ve yaşantılarını da dikkate alan yasaların genişletilmesi ve daha dinamik bir süreç olarak algılamamız gerektiğini düşünüyorum.

Merhamet konusunda çalıştığım için biraz merhamet konusunda itiraz edeceğim, Erol Hoca'ya. Merhametsiz adalet olmaz. Sadece merhamete dayalı bir adalet olmaz belki, kendisinin söylediği gibi. Ama "Merhameti dikkate almayan bir adalet de olmaz." diye meşhur bir replik vardır Necip Fazıl Kısakürek'in Reis Bey adlı eserinde.

Mahkum hâkime der ki, ".... ağlayabilseydiniz anlayabilirdiniz." Dolayısıyla bir duygu yumuşaklığı ve karşımızdaki insanın, insan olduğunu hiçbir zaman unutmamak da adaletin olmazsa olmaz taraflarından birisi herhalde. Sıra Atilla Arkan Hocamız'da.

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Atilla ARKAN
Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

İSLAM DÜŞÜNCE GELENEĞİNDE ADALET VE GÜNCEL ANLAMI

İslâm, semavi dinlerin sonuncusu ve Ortaçağın en önemli devletlerinin kurucularının müntesip olduğu dindir. Adalet içeriği, ne'liği hakkındaki müphemliği ve tartışmalı hâline rağmen geçmişte olduğu gibi gelecekte de bireysel, toplumsal ve siyasal düzlemde en önemli idealidir. İslam düşüncesinde adalet bireysel, ailevi ve toplumsal yaşamı mümkün kılan birlik ve düzeni sağlayan, hakça yaşamaya imkân veren, birey ve yöneticilerin en önemli ahlâkî erdemi olarak tasvir edilmiştir. Bunun gerçekleşmesi ise, davranış ve kararlarda doğru ve hakkaniyetli olmayı gerektirdiğinden olayın gerçekleştiği toplumsal gerçeklikler daima önemsenmiştir. Toplumsal yapılardaki farklılık ve değişimler, adaletin ne tür davranış ve kararlarla temsil edilebileceği konusunu dinamik kılmıştır. İslam filozoflarından Farabi'nin "taakkul" kavramsallaştırması, İbn Haldun'un Eş'ari kelam geleneğini takiben sosyal olayların biricik ve tikel olduğuna dair vurgusu ve Fakihlerin usûl düzeyinde "kıyas", "içtihat", "istihsan", "maslahat" ve "örf" kavramsallaştırmaları, adaletin toplumsal değişkenlikteki formunu yakalamaya matuftur. Genel bir kavram olan adaletin yaşanan gündeki somut tezahürleri bu araçlarla tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna bağlı olarak hem tek tek bireylerin hem de yöneticilerin kararlarında adalet kavramının tanımlanmasında, toplumsal gerçekliğin bu değişken yapısını yönetmek üzere "itidal" yani orta yol kavramları öne çıkmıştır. Bu kavramlar, yaşanan gerçekliğin aşırı yönlerini törpülemede somut bir yol olarak görülmüştür. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Müslümanlara atfen kullanılan "vasat ümmet" (bk. el-Bakara 2/143) ifadesindeki "vasat" kelimesi tüm müfessirlerce "adâlet" mânasında anlaşılmıştır.

Hz. Peygamber zamanında İslâm devletinin kurulmasıyla İslâm düşünce okullarının oluşma süreçleri de başladı. Dinin getirdiği evrensel değer ve mesajların toplumsal gerçeklik ve tarihsel akış içerisinde tespiti, tezahür ettirilebilmesi ve varlık formlarının inşası, Müslüman düşünürlerin sürekli en temel sorunu oldu. İslâm düşünce geleneğinde adalet algısının nasıl oluştuğunu anlamak ve bugünü daha iyi yorumlayabilmek için tarihî arka planı analiz edelim.

İslâm düşüncesinin oluşumunda önemli hususlardan birisi, İbn Haldun'un da analiz ettiği üzere, göçebe ve tarımsal üretime dayalı şehirli ve medeni yaşam biçimlerinin hâkim olduğu bir zaman diliminde neşv-ü nema bulmasıdır. Tarihteki değişimin en önemli aktörü siyasal yapılar yani devletler olduğu için öncelikli ve temel hedef siyasal ve toplumsal düzenin sürekliliğini sağlamaktı. Bundan dolayı Ortaçağ siyasi düşüncesi iş bölümüne dayalı hiyerarşik bir toplum yapısını öngörerek siyasal düzenin ve uyumun devamını bizatihi iyi görür. Bu dönemde uyum, düzen, nizam, huzur, kadim olanı devam ettirmek, sükûnet ve benzeri kavramlar olumlu ahlaki içeriklerle yüklüdür. İş bölümüne ve bu sürekliliğe atıfla adalet "eşyayı, insanları ve varlıkları layık oldukları mekâna veya makama yerleştirmek" olarak tanımlanır. O dönemdeki nüfus yoğunluğu göz önüne alındığında köy, kasaba ve şehir merkezleri gibi yerleşim birimlerinde insanların birbirlerini tanıdıkları varsayılabilir ki, bu durum adalet anlayışının insan merkezli

tasarlanmasına etkide bulunmuştur. İnsanlar arası ilişkiler basit ve yüz yüzedir. Bu dönem değişim hızının yavaş ve derinden olduğu bir dönemdir ve asıl olan kadim ve var olanı korumaktır. Tarihi ve toplumsal yaşam biçimlerini değiştiren aktörlerin, göçebelerle ekonomisi tarımsal üretime dayanan şehirliler arasındaki savaşlar, yani siyasal iktidar mücadeleleri olduğu düşünülmüştür.

İkinci olarak ise İslâm, Yahudilik ve Hristiyanlıktan farklı olarak, ortaya çıkışından itibaren devletle beraber var olmuştur. Hz. Peygamber mübelliğ olmasının yanı sıra devletin yöneticisidir. Bunun somut anlamı şudur: Devletin sorunlarını çözmek, İslâm tarihinin başlangıcından itibaren aynı zamanda dinî düşüncenin de bir konusu olmuştur. Bundan dolayı halifenin seçimi, nitelikleri, haraç yani vergi sistemi, toplumsal düzeni bozan fiilerin cezalarını belirlemek gibi konular fıkıh kitaplarının da konusunu oluşturmuştur. Devletin bekasını temin edebilmek, zorunlu olarak Müslümanların insanlığın akli ve medeni birikimlerini tevarüs etmesini gerektirmiştir. Buna, vergi sisteminin yapılandırılması, suyollarının inşası, şehirlerin kurulması, yönetim kültürünün oluşturulması, haritalar, ibadet vakitlerinin tespiti gibi yüzlerce örnek verilebilir. İslâm'ın devletle beraber var olmasından dolayı Müslümanlar, yönetim kültürü, siyasi düşünce ve âdil bir siyasal sistem kurmak durumunda kalmışlardır. Dinî hukukun önemli bir kısmı bu sorunlar üzerine odaklanmıştır. Bu olgunun anlaşılması için Hristiyanlığın, ancak MS 325 yılında gerçekleşen I. İznik Konsili'nde İmparator Konstantin tarafından Roma İmparatorluğunun resmi dini olarak kabul edildiğini hatırlamak gerekir. Bu döneme kadar Hristiyan düşüncesi savunma, iman ve cemaat pratikleri üzerinde şekillenmiştir. Yahudiliğin devletle beraber var olma tecrübesi ise, çok yenidir. Bundan dolayı tarihi MÖ 14. yüzyıla dayanmasına rağmen, güçlü ve uzun süren bir siyasal iktidar kuramadığı için Yahudi kelamının teşekkülü, İslam devletlerinin patronajları altında ve İslam düşüncesi ile etkileşimle mümkün olabilmiştir. Diğer bir ifadeyle tarihinin büyük bir bölümünde Yahudilik, varlığını cemaat ölçeğinde devam ettirebilmiştir.

İslam düşüncesinin oluşumunda üçüncü önemli husus, Müslüman devletlerinin tarihsel bir tespit olarak büyük ölçüde imparatorluk formunda tesis edilmesidir. Emeviler, Abbasiler, Gazneliler, Selçuklular, Osmanlılar ve diğerleri imparatorluk formundaydı. Şehir devletleri veya küçük emirlikler tarihin büyük akışında ara dönemlere mahsus ve istisna olarak durur. Bu, güç temerküzü ve istikrarın inşası için o dönem şartlarında bir zorunluluktu. Bunun somut etkisi, geniş toprak parçaları üzerinde barışın mümkün kılınması oldu. İmparatorluk formunun doğal bir neticesi, çoğulcu yaşam pratikleri olmuştur. Müslüman devletler çok dinli, çok dilli, çok kültürlü ve çok milletli yapılar olarak ortaya çıkmıştır. Bu ise siyasal yapının sürekliliğini temin için dinî değerlerin evrensel formda da ifade edilebilmesini ve evrensel eserlerin üretilebilmesi gerektirmiştir. İslâm tarihinin 1500 yüzyıllık akışında ulus devletler küçük bir pay sahibidir. Bundan dolayı İslâm düşünce geleneğinde adalet, kendi siyasal varlığını devam ettirebilmenin zorunlu bir parçası olduğundan en önemli konu idi. Nitekim Osmanlı Düşüncesinde Kınalızade Ali Çelebi'de en güzel ifadesini bulan "adalet dairesi" kavramsallaştırması bunu çok güzel vurgulamaktadır: Adalet dünyanın kurtuluşunu sağlar; dünya, duvarı devlet olan bir bağdır; devleti düzenleyen hukuktur; hükümdar olmadan hukuk korunamaz; askersiz hükümdar duruma hâkim olamaz; mal olmadan hükümdar asker toplayamaz; malı toplayacak olan halktır. Halkı hükümdara bağlayan ise adalettir. Bu yaklaşımda adalet, siyasal düzeni mümkün kılan tüm unsurlarla ilişkilendirilmiş ve doğrudan bu sürekliliğin imkânı yani "devlet-i ebed müddet" noktasından değerlendirilmiştir.

Klasik İslâm düşünce geleneği insan yaşamında adaleti tasarlarken Hz. Allah'ın

evrende tesis ettiği adaleti model alır. Bu teorik çerçeveden bakıldığında İslâm düşüncesi, adaleti üç temel ölçek ve boyutta kavramsallaştırır. Bunlar birey, aile ve devlet yöneticisidir. Başka bir deyişle temeli ahlâk olmak kaydıyla ahlâk ve siyaset alanları iç içe geçmiş üç boyutlu yönetme ameliyesi olarak tasavvur edilmiştir: Nefsin, ailenin ve şehrin yönetimi. Yaklaşımın köklerini anlamak için Ortaçağ düşüncesinde evren, aile ve devletin canlı bir insan gibi tasavvur edildiği akıllarda tutulmalıdır. Tüm ölçeklerde ana kavramlar, düzen ve düzeni sağlayan iş bölümüdür.

1. Birey düzeyinde adaleti anlayabilmek için dönemin insan anlayışının ana hatlarıyla hatırlanması faydalı olur. İslâm düşünürleri felsefi gelenekleri takiben insanın fiil ve davranışlarının düşünme, öfke ve istek güçlerinden kaynaklandığını kabul ederler. Her bir gücün itidali sırasıyla hikmet, cesaret ve iffet gibi erdemleri oluşturur. Adalet ise aklın yönetiminde bu üç erdemin birleşmesinden oluşan ve hepsini içine alan dördüncü temel erdemdir. Bu yaklaşımda bireyin davranışlarındaki adalet çoğu zaman itidal ve orta yolda olmak şeklinde tanımlanmıştır. Ahlâk düşünürleri itidalin bireyin mizacı, aile, yaşanan toplum ve siyasi düzenle ilişkisinin farkındadır. Bundan dolayı itidali, insanı dinamik kılacak şekilde yaşanan gerçekliğin orta noktası olarak kavramsallaştırırlar. Örnek olarak bir toplumda cesaretin göstergesi olan bir davranış ve fiilin başka bir toplumda kabalık anlamına gelebileceğinin farkındadırlar. Bunu toplumsal gerçekliğin aşırı uçları belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle adaletin, yaşanan gerçeklikte somut formlarının belirlenmesi bakımından izafi bir boyutu bulunmaktadır.

2. İkinci olarak aile kurumu bir canlıya benzetilerek kavranmış ve aile reisi akıl gücüne benzetilmiştir. Adalet, ailenin varlığını ve düzenini devam ettiren en temel erdem ve değer olarak tasvir edilmiştir. Aile reisi ile diğer üyelerinin adalet kavramsallaştırılmasında ikili bir yön ortaya çıkar. Eş, çocuk, hizmetçi gibi üyeler için adalet, bu bireylerin aile içindeki rollerini tarımsal üretimi sürekli kılacak şekilde yerine getirmeleri olarak kabul edilir. Bu bireyler aynı zamanda ev hanımı, kâhya gibi ara yönetici konumunda ise, aile reisinden beklenen yöneticilik yetkinlikler kendi ölçeklerine ve seviyelerine uygun olarak onlardan da beklenir. Aile reisi için ise adalet, doğru, isabetli ve hakkaniyetli kararlar almak ve mutedil olmak şeklinde tasvir edilmiştir. Bu toplumsal yapı, üretim düzeninin sürdürülmesini mümkün kılmayı hedefler. Aksi ise, ev düzenin bozulması yani yok oluş olup böylesi kötü bir durumda tarımsal üretimin en küçük birimi devreden çıkmış olur. Aile reisinin isabetli karar verme yeterliliği olan adalet, tecrübi aklın yetkinleştirilmesiyle geliştirilen bir karakter eğitimi olarak tasvir edilir. Gelenekler geçmiş tecrübeyi yeni nesillere aktarıp tecrübi aklın oluşumuna katkı sağladığı için sürekli önemli görülmüştür.

3. Devlet boyutunda da, adalet benzer şekilde tasarlanarak devlet de bir canlıya benzetilir. Dönemin toplumsal yapısı hatırlanacağı üzere devlet reisi, vezirler (bürokrasi), muhafızlar (askerler) ve çiftçilerden oluşmaktadır. Toplam nüfusa oranla, esnafların sayısı ihmal edilebilecek kadar azdır. Sultan, vezirler, muhafızlar ve çiftçiler sırasıyla akıl, öfke ve istek güçlerine benzetilerek adalet, yöneticilerin kararlarında itidal üzere doğru ve isabetli olması şeklinde kavranır. Düzenin korunması fikrine bağlı olarak yönetilenlerin toplumsal rolleri bakımından adaletli olmaları, rollerini en iyi şekilde yapmaları şeklinde tanımlanır. Yönetilen bakımından kişinin kendisine en uygun meslek ve role ulaşması adaletin gerçekleşmesi olarak kabul edilir. Ara yöneticilerde ise, bu çift boyut farklı ölçeklerde işler.

Özetle klasik İslâm düşüncesinin adalet kavrayışı, dönemin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde adaleti insan merkezli olarak tasavvur etmiş ve bir erdem eğitimi olarak sunmuştur. Diğer bir ifadeyle yöneticinin erdemli olmasının toplumda adaleti temin edeceği düşünülmüştür. Farabi'nin kavramsallaştırmasıyla yönetimin erdemli yöneticilerin elinde olması, erdemli bir toplum inşa etmek için gerekli görülmüştür. Nitekim Farabi'nin Hz. Peygamberi "ilk reis" şeklinde nitelendirerek İslâm toplumunu kuran lider tanımlaması da bu tasavvurla ilgilidir. Aristo'nun dağıtıcı ve değiştirici adalet kavramsallaştırmaları bu yaklaşımı açıklayan unsurlar olarak araçsallaştırılmıştır.

17. yüzyıldan itibaren bilimlerin teknoloji üretme gücü yani bilim-teknoloji ilişkisi, değişim olgusunu tarihin akışında merkezî bir noktaya taşıdı. Değişimin mahiyet, sebep ve sonuçları üç yüzyıldır insan düşüncesinin odak noktasını oluşturuyor. Güneş'in Dünya'nın değil de Dünya'nın Güneş'in etrafında dönmesinin anlaşılmasından beri durum böyledir. Şehirleşme, sanayileşme, tarımın dünya ekonomisindeki payının küçülmesi, çiftçi sayısındaki düşüşe karşılık işçi sayısının hızla artışı, sermayenin artan gücü, modern devletin doğuşu, bireyin devlet karşısındaki güçsüzlüğü, birey-devlet ilişkisinde denge arayışının bir sonucu olarak sivil toplum kavramı ve sendikaların ortaya çıkışı sözü edilen büyük değişimin önemli basamakları olarak sayılabilir. Değişim süreci ve bireyin toplumdaki etki alanlarının büyümesi organik ilişki biçimlerini dönüştürdü. İlişkiler daha kompleks ve dolaylı hâle geldi. Sanayi toplumu, bunu çeşitli kural ve formel düzenlemelerle aşmaya çalıştı. Bu dönemde kurallar ve formel düzenlemelerin mekanizma kurma arayışı ve sosyal adalet açısından yeterli olup olmadığı çok tartışmalıdır.

Çağdaş İslâm düşüncesi de, hâkim medeniyet olan Batı'nın liderliğinde sanayi toplumuna geçişten sonra yaşanan bu değişimi anlamaya ve anlamlandırmaya çalıştı. Bu dönemde tüm boyutlarıyla değişimi anlamak ve buna intibak etmek en temel konu oldu. Batı tartışmalarına atfedilen merkezî önemin en önemli sebebi ise, Batı'nın değişimin başat aktörü olmasıydı. Klasik İslâm düşüncesi ile irtibat kurmadaki zayıflıklarına rağmen Çağdaş İslâm düşünürleri bu konuda kısmen başarılı oldular. Bu anlamda süreç hâlâ devam etmektedir.

Bilgi toplumu olarak yaşadığımız bu yüzyılda ise, değişimin hızı çok daha fazla arttı. Yapay zeka uygulamaları, öğrenen makine ve sistemler, nesnelerin interneti, algoritmalara ve kodlamalara dayalı robot teknolojileri gibi unsurları içinde barındıran yeni nesil bilgi teknolojileri, siyasal ve toplumsal düzeni değiştirip dönüştürmekte ve ilişkileri daha da kompleks hâle getirmektedir. Değişimin hızı "doğal insanın" yaşanan gerçekliği yönetebilmesini çok ama çok zorlaştırmaktadır. Ayrıca sözü edilen bilgi teknolojileri Bio, Nano enerji teknoloji alanlarındaki gelişmeleri çok hızlandırmakta, böylece iş hayatını ve diğer ilişki biçimlerini kökten değiştirmektedir. Bu bütün değişimler hukuk ve yargı alanında da yeni sorun, suç ve imkânlar oluşturmaktadır.

Güncele geçmeden önce Klasik İslâm düşüncesindeki süreklilik unsurlarının belirlenmesi önemlidir. İlk olarak adalet ile düzen kurma arasındaki ilişkinin derinden kavranması; aileler, örgütler, modern sosyal yapılar, siyasal organizasyonlar, devlet ve küresel sistemin varlığını devam ettirebilmesi ile adaletin merkezî rolü kayıt altına alınabilir. Lider ve yöneticiler için bir erdem olarak adalet veya âdil olabilmek en değerli kazanımdır. Nitekim çağdaş yönetim yaklaşımlarında da liderlik yetkinlik ve becerilerinin önemi sıklıkla vurgulanır. Fakat bu yaklaşımın geliştirilmesi gerekmektedir. Sanayi ve bilgi toplumu aşamalarının geride bırakıldığı bir dönemde insani bir erdem olarak adaletin, sosyal adalet ve düzen kurma bakımından sınırları bulunmaktadır. Gidilmesi gereken yolun anlaşılması bakımından "insanları ve varlıkları doğru/uygun/

hak ettikleri konuma yerleştirme" tanımına yakından bakılabilir. Tanımda geçen "doğru konum" klasik toplumda insanların zihnindeki toplum muhayyilesine dayanmakta olup aile içi roller, mensup olunan meslekler ve cinsiyetle belirlenmiştir.

Konunun anlaşılması bakımından kritik soru şudur: Bugün A veya B şahsı veya cinsiyeti için doğru konum nedir? Mesleklerin 10 yıl gibi kısa bir süre içinde ortaya çıkıp kaybolabildiği, cinsiyetlerin ve aile içi rollerin hızla değiştiği bir süreçte bu sorunun cevabı klasik dönemdeki gibi çabuk verilemez. Tarihsel sürekliliği ve tecrübeyi kuşanarak güncel şartları da eleştirel bir şekilde analiz ederek "adil konum, yer ve çözümler" üretilebilir.

Klasik İslâm düşüncesinin diğer bir süreklilik unsuru, gösterilen tavır ve yöntemde aranmalıdır. Ana hatlarıyla düşünce geleneğimiz insanlığın akli birikimine gereken saygıyı göstermiş ve bu birikimden istifade etmek için de azami çabayı göstermiştir. Müslüman düşünürler bir yandan kendilerini semavi din geleneğinin bir devamı, diğer yandan ise insanlık denizinin bir parçası olarak görmüştür. İslâmi değerlerin evrenselleştirilmesinde Müslüman toplumlarda da bir gerginlik oluştuğu, yabancılaşma kaygılarının oluştuğu veya değerlerin kaybolduğuna dair çekincelerin oluştuğu doğrudur. Fakat Müslüman düşünürler özgüvenle analiz, eleştiri ve sentez kabiliyetlerini sonuna kadar kullanarak bu gerilimi başarıyla yönetmişlerdir.

Klasik İslâm düşünce geleneğinin üçüncü önemli süreklilik unsuru, gerçeklikle olan irtibat veya yaşanan somut gerçekliği yönetmeye gösterilen itinadır. Fakihlerin yasamanın kaynağı olarak ileri sürdükleri "kıyas", "içtihat", "istihsan", "maslahat" ve "örf" kavramları veya somut gerçekliği yönetmek için devlet yöneticilerine hitaben yazılan siyasetname literatürünün bu çerçevede anlaşılması bir perspektif kazandırır. Mesela siyasetname literatüründe fıkhı normlara aykırı durumların kabulü ve bunlara yönelik tavsiyeler ancak gerçekliği toplum maslahatına en uygun yönetme perspektifinden bakıldığında anlaşılabilir. Aksi takdirde bir Müslüman düşünürün yazdığı siyasetname kitabında "içki içmenin adabı" bölümü çok anlaşılmaz bulunabilir.

Klasik İslam düşüncesinin süreklilik unsurlarından dördüncüsü ise şudur: Klasik İslâm düşüncesinin teorik yaklaşımları ve uygulamalarına bakıldığında sosyal adalet noktasında devlet sürekli toplumun, mazlumun, dezavantajlı olanın, yoksulun ve muhtaçların yanında taraf olmuştur.

İslâm hukuk usûlündeki "amme menfaati", "kamu yararı", "kamu vicdanı", "maslahat-ı mürsele" gibi kavramların içeriği ve kapsama alanı, mezalim mahkemeleri, sultan dâhil herkesin hukuk/şeriat önünde hesap verme zorunluluğu benzeri uygulama ve infak, zekat ve sadaka gibi mali ödemelerin dinî yükümlülükler olarak teşvik edilmesi, muhtaçlara veya kamu hizmetine yönelik vakıf uygulamalarının sürekli özendirilip yaygınlaştırılması, aile ahlâkı ve siyasetname kitaplarında daima "aşağıdakilere" merhamet, sevgi ve adaletle muamelenin tavsiye edilmesi bu derin kabul ve ilke ile alakalıdır. Müslümanların tarihsel tecrübesinde kamu gücünü elinde tutan kişiler, emirler, vezirler, paşalar, güçlü aşiretler ve diğer güç odakları denetlenmiş, toplumda gelir dağılımı dengelenmeye çalışılmış ve toplumun bütün kesimleri adaletin terazisinde hesap vermeye davet edilmiştir.

İnanç ve toplumsal inanışlar düzeyinde ise, Yüce Allah'ın âdil-i mutlak sıfatıyla anılması, Hz. Peygamberin âdil yönetici olarak modellenmesi, ahiretin yoğun şekilde bir hesap verme fikriyle yorumlanması, mahşerin mazlumun ahının çıkacağı yer şeklinde tasviri, zalimin daha kabirde ceza çekmeye başlayacağına dair inanış, mazlumun bedduasının en büyük felaket olduğuna dair kabul ve bunun gibi onlarca örnek, aynı derin inanç ve ilkenin tezahürüdür. On

dört asrı geçen tarihsel süreçte buna aykırı uygulamalar, suistimaller, güç ve sermaye sahiplerinin yaptıkları yanlış ve zulümler bu gerçeği değiştirmemektedir. Çünkü bu tür yanlış uygulamalar, meşru görülmemiş ve insanın doğasından kaynaklanan kötülükler olarak değerlendirilmiştir.

Son süreklilik unsuru ise şu şekilde açıklanabilir: İslâm düşüncesindeki, insanın özü itibariyle iyi olduğu yaygın kabulüyle yakından alakalı olarak, günah ve suçun önlenmesi için koruyucu ve önleyici tedbirlere öncelik verilmiştir. Müslüman filozoflar meslek grubu olarak tabip ve hâkimlerin sayıca çok olmasını, toplumun her iki anlamda da sıhhatsizliğinin işareti olarak yorumlamışlardır: Sıhhatli beslenen ve yaşayan insanlar arasında hastalık; ahlâki değerler ile sevginin hâkim olduğu, sağlıklı ilişki ağlarının kurulabildiği toplumlarda ise suç nadiren ortaya çıkar.

...

Klasik İslâm düşüncesindeki adalet tasavvurunun güncel anlamını yorumlayabilmek sürekli zihinsel bir çaba gerektirir. Klasik İslâm düşüncesinde adaletin güncel yorumu için "erdem" kavramının anlamına bakmak gerekir. Müslümanlar için "Erdemli olmak", Müslümanların insanlığın değişimini ve acılarını anlayıp açıklayabilmesi ve insan onurunu koruyacak, sosyal adaleti en yetkin şekilde sağlayacak uygulama ve modelleri kurabilmesi anlamına gelmektedir. Bu Müslüman aydınların ahlaki sorumluluğudur.

Konunun çok uzaması sebebiyle sadece sosyal adalet boyutu ve eğitim ilişkisine odaklanmak istiyorum. Çağdaş toplum yaşamında sosyal adalet toplum üyeliğinden güvenlik ve refah alanlarına, kamu makam ve mevkilerine, sağlık ve eğitim hizmetlerine kadar çok geniş bir çevreyi içermektedir. Modern toplumda bu alanlar içerisine bireyin orta ve uzun vadede yaşamını etkileyip belirleyen en önemli unsur ise eğitimdir. Çünkü klasik tarım toplumunda birey geleceği için gerekli olan bilgi ve becerileri aile yaşamı veya meslek lonca sistemi içerisinde edinebiliyordu. Toplumun çok az bir kısmı yani devlet yöneticileri ve askerler ek bir eğitime ihtiyaç duyuyorlardı. Bugün ise durum tersidir.

Gelinen süreçte sosyal adalet açısından devletin vermiş olduğu eğitim çok önemli hâle gelmiştir. Türkiye'de dezavantajlı okul ve bölgelerdeki çocuklara istatiksel olarak bakıldığında ekonomik bakımdan düşük gelirli ailelerin çocuklarının iyi üniversitelere girememesi, sonuç olarak yine düşük gelirli işlere yerleşebilmesi, güncel toplum yaşamımızda sosyal adaletin bir aracı olarak eğitimin önemini açıkça göstermektedir. Aynı şekilde baskı, şiddet ve madde bağımlılığının yaygın olduğu bir okulda eğitim gören çocukların, şiddet ve madde bağımlılığına eğilimli olma ihtimali bir hayli yüksektir. Bu anlamda kaliteli eğitim, suçun ve suçluların artmasını engelleyen koruyucu bir tedbir niteliğindedir.

Eğitim sürecindeki yoksunluk ve dezavantajlılık durumu, zamanla eşitsizliği geometrik olarak artırmaktadır. Sonuçta toplumsal gruplar arasında uçurumlar oluşmaktadır. Klasik İslâm düşüncesinin sürekliliği ve sosyal adalet ilkesi gereği devletin daha az imkâna sahip bireyleri daha fazla desteklemesi ve gözetlemesi gerekmektedir. Ekonomik bakımdan toplumsal gruplar arasında zamanla oluşan dengesizlikler toplumsal ve siyasal düzeni tehdit etmektedir. İnsanlık tarihindeki büyük çalkantılar, devrimler ve ihtilaller bu olguya işaret etmektedir.

Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler sonucu oluşan eğitim yoksunluğu toplumsal gruplar arasında eşitsizliği ve refahtan pay almadaki dengesizlikleri azami derecede artırmaktadır. Çünkü devletin kaliteli eğitim sunmadığı durumlarda, modern yaşamda çocuklar için gereken eğitimi fakir ailelerin sağlayabilmesi neredeyse imkânsızdır. Eğitim dairesinde aile çok önemli bir halkadır. Fakat düşük gelirliler

için ailenin sunabileceği imkânlar sabittir. Yeni nesillerin çağdaş yaşamda kendilerine bir yer açabilmeleri için gerekli eğitim, analitik ve sosyal becerilerin yanısıra bilgi teknolojilerini kullanabilme becerilerini de ihtiva etmektedir. Oysa, alt sosyo-ekonomik sınıflardan gelen ailelerin bu imkânlara ulaşabilmesi çok zordur. Diğer bir ifadeyle, organik toplumsal örgütlenme biçiminde yeterli olan adalet tasarımı toplumun ve devletin katmanlı bir şekilde karmaşık hâle geldiği durumlarda yeterli gelmemektedir. Tarım toplumunda çocuk, tarımsal yaşamın gerektirdiği becerileri, sosyal yaşam içinde kolaylıkla edinebilmektedir. Mesleklerin on yılda bir değişime uğradığı bir gerçeklikte ise, gerekli tüm bilgi ve becerilerin sadece aile ortamında aktarılabilmesi çok zordur. Nitekim Rawls bu olguyu "sosyal ve iktisadi eşitsizlikler hem herkesin yararına olacak hem de makamlar ve görevlerin herkese açık olmasını sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır" şeklinde ifade eder. Rawls görüşlerinin uygulanabilir olmadığı gerekçesiyle eleştirmesi, işaret edilen olgunun doğruluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Modern toplumda aileler adına bunu mümkün kılmanın en etkin yolunun kaliteli eğitimden geçtiği, altı bir kez daha çizilmesi gereken bir gerçektir.

Türkiye'de siyasal yönetim ve toplumsal adalet düzeyinin en önemli göstergelerinden biri, düşük ekonomik gelirli ailelerden gelen veya dezavantajlı mahalle ve bölgelerde yaşayan çocukların iyi üniversitelere girebilme, dolayısıyla yüksek gelirli iş bulabilme ve toplum içinde dikey yönde yükselebilme oranlarıdır. Bu, devlet eğitimi ve sosyal adalet seviyesinin en açık göstergesi olacaktır.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz Hocam. Sosyal adalete de değinmeniz çok güzel oldu. Ben de bir cümle eklemek isterim.

Mesela sosyal adaleti de inşa ederken; yani insanların içindeki iyilik potansiyelini maksimum düzeyde hareket geçirebilecek bir düzen kurmaktan bahsediyorsak, merhametin de bir yapıtaşı olduğunu unutmamamız lazım. Çünkü merhamet hem başkasına zarar vermekten kaçınmaktır; hem de başkasına ilişmiş olan zararı telafi etmeye gayret etmektir. Dolayısıyla burada da, bireysel iyilik psikolojimizin önemli olduğunu söylememiz lazım.

Konuşmaların bana düşündürdüğü bir şeyi de izin verirseniz, aktarmak istiyorum. Ahlakın temel kaidesi olarak bir ilke vaaz edilir; "Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkalarına yapma." Fakat bunun yeterli olmadığını bazı düşünürler dile getiriyorlar. Sen bazı şeylerin kendine yapılmasını isteyebilirsin. Ama bu sana, onu başkalarına yapma hakkı vermez. Sen evine ayakkabılarla girilmesinden hoşnut olabilirsin. Böyle bir yaşama alışkanlığın olabilir. Batının pek çok ülkesinde olduğu gibi. Ama sen evine ayakkabıyla girilmesine izin veriyorsun diye, başka bir insanın evine izin almaksızın ayakkabıyla girersen; onun haklarını ihlal etmiş olursun.

Yakın zamanlarda Batıda çok yaygın bir tartışma vardı. Liberal değerlerin ne kadar üstün olduğuyla alakalı. Bu, "Biz kendi peygamberimizi, kendi dinimizin peygamberini karikatürlere konu edebiliyoruz, filmlere konu edebiliyoruz, onunla alay edebiliyoruz. Biz kendimize bu liberal değerler çerçevesinde izin veriyoruz. Dolayısıyla bu liberal değerlerin de üstün olduklarına inanıyoruz aynı şeyi size de yapabiliriz, karikatürler de çizebiliriz, hicvedebiliriz, komikleştirebiliriz, alay edebiliriz." şeklindeydi.

Sizin peygamberinize de aynı şeyi yapabiliriz dedikleri anda, orada ahlakın çok temel bir alanını ve adaletin de temel bir alanına tecavüz edilmiş oluyor. Dolayısıyla bazı düşünürler diyorlar ki; iyiliğin ve ahlakın bu temel ilkesini biraz daha ileri götürelim. Kendimize nasıl davranılmasını istiyorsak,

öyle davranmayalım. Bir ileriki adım şu olsun; başkalarına onlar kendilerine nasıl davranılmasını nasıl istiyorsa öyle davranalım. Onların kültürel hassasiyetlerini, dini önceliklerini, onları bir toplum kılan hususiyetleri dikkate alarak davranırsak daha adil davranmış oluruz.

Kıymetli Hocalarımıza teşekkür ederim. Şimdi Derda Küçükalp'i konuşmasını yapmak üzere davet ediyorum, buyurun.

Doç. Dr. Derda KÜÇÜKALP
Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

SİYASET FELSEFESİ AÇISINDAN ADALET

Bu tebliğ ahlak, adalet ve siyaset arasındaki ilişki üzerine bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Bu değerlendirme ise siyaset felsefesi temelinde yapılacaktır. Siyaset felsefesi, siyaset ile ona rehberlik edecek, dolayısıyla da siyaseti kendisine referansla değerlendirebileceğimiz ahlak arasındaki ilişki bağlamında ortaya çıkar. Siyaset felsefesi, iyi bir ortak hayat tasavvuruna yönelik arayış olarak kendini gösterir. Siyaset felsefesi, siyaset ve siyasal düzen vasıtasıyla gerçekleştirilebileceği düşünülen "iyi ortak hayat", "adil siyasal düzen" olarak kavramlaştırılır. Bu anlamda adaletin ahlak ile siyasetin kesişme alanına karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Kuşkusuz bu kesişme alanın yorumu, yani adalet anlayışları, siyaset felsefesi anlayışlarına göre farklılık gösterecektir. Bu tebliğin daha özel amacı, özellikle modern siyaset felsefesi anlayışında ahlak ile siyaset arasındaki ilişkinin nasıl düşünüldüğü ve bu bağlamda adalet meselesinin nasıl ele alındığını ortaya koymaktır. Bu tebliğde modern siyaset felsefesinde hâkim yaklaşım olan liberal siyaset felsefesinin ahlak-siyaset ilişkisini son derece sınırlı bir ilişki olarak ele aldığına dolayısıyla da ahlaki içeriği son derece zayıf (biçimsel) bir adalet anlayışı ortaya koyduğuna dikkat çekilecek ve liberal adalet anlayışının eleştirisi çerçevesinde bir değerlendirme yapılacaktır. Tebliğde son olarak ise, günümüz dünyasında ahlaki içeriği güçlü bir adalet tasavvuru için bazı önerilerde bulunulacaktır.

Siyasetin ilgisini ortak hayata ait meseleler oluşturur. Bu anlamda siyaset; ortak hayatın koşullarını oluşturmaya, değiştirmeye ya da korumaya yönelik faaliyetlere karşılık gelir. Ahlak iyi yaşamın ne olduğunu ve insanın hangi davranışları sergilerse iyi bir hayat süreceğini araştırır. Ahlakın hedefi olan iyi yaşamı toplumsal ölçekte nasıl hayata geçirebileceğini düşündüğümüzde ise adalet meselesi ile ilgileniyoruz demektir. Adalet iki anlamıyla da ahlakla ilişkilidir. Birincisi adalet, en geniş anlamıyla iyi siyasi düzenin niteliği olarak kullanılır[1]. Buna göre, adil toplum, içerisinde ahlakın gerekliliklerinin en geniş ölçüde hayata geçebildiği siyasi düzene karşılık gelir. İkincisi adalet belli bir çeşit ahlaki bir normun siyasi düzen ölçeğinde uygulanması olarak karşımıza çıkar[2]. Adaletin bu kavramlaştırması "herkese hakkını vermek gerekir"[3] ahlaki buyruğunu çıkış noktası olarak alır ve adil siyasi düzenin herkese hak ettiğini veren siyasi düzen olduğuna işaret eder [4]. Ortak hayat düzeninde herkesin hakkını alması hukuk kuralları yoluyla olur. Hukuk kuralları, yaptırımı olan kurallar olduğu için politik anlamıyla adalet, ahlakın ortak hayat bağlamında siyasi güce dayalı olarak gerçekleştirilmesi gereken kısmına karşılık gelir. Bu anlamda adalet, ahlakın, arkasında gücün bulunduğu kısmını oluşturur.

[1] İlber Ortaylı, Osmanlı Devleti'nde Kadı, Ankara 1994.

[2] A.g.e., s. 210.

[3] David Schmidtz, Adaletin Unsurları, çev. Hayrettin Özler, Liberte Yayınları, Ankara 2010, s. 22.

[4] Samuel Fleischacker, Dağıtıcı Adaletin Kısa Tarihi, çev. Gökhan Murteza-Eylem Yolsal Murteza, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 18.

Diğer kısımda ahlak, bireyin özgürlüğü bağlamında kendini gösterir. Adaletin iki anlamını birlikte düşündüğümüzde şunu söyleyebiliriz: Adalet siyasetin amacını oluşturur, adaletin ufku ise ahlaktır. Siyaset iyi bir ortak hayatı amaçlar ve bunun için ahlakın hayata geçmesine uygun koşullar sağlamaya çalışır. İyi bir ortak hayat, bir yönüyle ahlakın bireyin özgürlüğü bağlamında kendini gösteren kısmına bağlıdır ki, bu kısmı teşvik etmek siyasetin görevidir. İyi bir ortak hayat, diğer bir yönüyle ise ahlakın doğrudan siyasal güç yoluyla hayata geçirilmesi gereken kısmına bağlıdır.

Modern siyaset felsefesinde adaletin sorunlu bir kavram haline gelmesinin nedeni, yukarıda belirtilen adalet ile iyi yaşam tasavvuru arasındaki ilişkinin kopmuş olmasıdır. Bu da adaletin standartlarını düşürülmesini ve onun bir usule indirgenmesini beraberinde getirmiştir. Usul-i adalet günümüzün hâkim dünya görüşü olan liberalizmin adalet anlayışıdır. Usul-i adalet anlayışında ahlaki mükemmellik düşüncesi reddedilir ve siyasetin toplumsal hayatta ahlaki mükemmelliği amaçlaması tehlikeli bir şey olarak görülür. Bu anlayışın temelinde ahlaki rölativizmin bulunduğunu söylemek mümkündür[5]. Ahlaki rölativizmde ahlakın toplumdan koparılıp bireyin tercihlerine indirgemesi söz konusudur[6]. Bireylerin tercihlerinin üzerinde bulunan bir "iyi" fikri, "bütün bir toplum için iyi" fikri tehlikeli bir fikir olarak görülür. Ahlaki rölativizm toplumda bireylerin tercihlerine bağlı olarak değişen birçok iyi anlayışının bulunduğunu ve bunlar arasında bir uzlaşmanın olamayacağını varsaydığı için farklı yaşam tarzlarının birlikteliğinin ancak ortak iyi düşüncesinden vazgeçilmesi durumunda mümkün olabileceğini kabul eder. Birlikte yaşamanın koşulunu oluşturan adaletin iyi yaşam tasavvurundan ayrılmasının nedeni budur[7]. Liberal siyaset felsefesinde adalet ile ahlakın ayrılması hakkın iyiye önceliği prensibinde karşılığını bulur. Liberalizm her bireyin farklı iyi yaşam tercihlerine sahip olduğunu buna karşın aynı haklara sahip olduğunu kabul eder. Liberalizme göre, bu farklı yaşam tercihlerinin barışçıl şekilde bir arada var olabilmelerinin koşulu evrensel olan haklara öncelik tanımaktan geçer. Adalet bu anlamda hakların güvence altına alındığı bir siyasi düzene karşılık gelir. Bu durumda hakların önceliği demek adaletin ahlaka önceliği demektir[8]. Liberalizm, devletin görevinin hakları korumak yani adaleti sağlamakla sınırlı olduğunu kabul eder. Liberal siyasi düzende kişilerin sorumluluğu da başkalarının haklarına riayetle sınırlıdır. Daha öte bir sorumluluk ahlaki sorumluluk alanına girer ve böyle bir sorumluluk duyma kişilerin tercihlerine kalmıştır. Devlet ya da siyasetin kişileri başkalarının haklarına saygı göstermenin ötesine geçen bir ahlaki duyarlılıkla hareket etmeleri için yönlendirmeye hakkı yoktur[9]. Bu durumda adil bir toplumun, ahlaki standartları düşük bir toplum olacağı açıktır.

Modern siyaset felsefesinin minimum adalet anlayışının gerisinde ahlaki kapasitesi sınırlı bir insan anlayışı bulunmaktadır[10]. Klasik siyaset felsefesi insanın yüksek bir ahlaki kapasiteye sahip olduğunu kabul ettiği için siyasete bu kapasiteyi açığa çıkarmanın koşullarını hazırlamak gibi önemli bir görev yüklemiştir. Bu nedenle klasik siyaset felsefesinde adil toplum tasavvuru iyi bir toplum tasavvuru ile bağlantılı bir biçimde düşünülmüştür[11]. Tıpkı liberalizm gibi totalitarizmi de ahlaki kapasitesi zayıf bir insan anlayışının ürünü olarak görmek mümkündür. Totalitarizmin liberalizmden farkı belirli bir ahlaki iyi vizyonunu esas alması ve bunu maksimum ölçüde hayata geçirmeye çalışmasıdır. Totalitarizm insanın ahlaki kapasitesinin zayıf olduğunu kabul ettiği için ahlakı hayata geçirmenin bütünüyle siyaset tarafından gerçekleştirilmesini öngörür. Ahlaki kapasitenin güçlü olduğu inancı siyasi güç kullanılmadan da ahlaki bir toplumun var olabileceğini kabul eder. Klasik siyaset felsefesinin esas almış olduğu bu anlayışta siyasetin görevi ahlaki kapasitenin açığa çıkma koşullarını hazırlamaktır. Modern dünyada totalitarizmin

[5] Alaisdair MacIntyre, Erdemin Peşinde, ç. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001, s. 101-113.

[6] J. B. Schenewind, "Virtu, Narrative and Comminity: MacIntyre an Morality", The Journal of Philosophy, Volume 79, Issue 11, November 1982, s. 658.

[7] S. Melisa Williams, "Justice Toward Groups: Political Not Juridical", Political Theory, Vol. 23, No 1, February 1995, s.67.

[8] Michael Sandel, Liberalizm ve Adaletin Sınırları, çev. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi, Ankara 2014, s.19.

[9] Stephen Mullhal and Adam Schift, Liberals and Communitarians, Blackwell, Oxford and Cambridge 1992, s. 26.

[10] Charles Taylor, Benliğin Kaynakları, çev. Selma Algül Baş-Bilal Baş, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s. 19-20.

dışındaki seçenek liberal seçenektir ve bu seçenek de belirtildiği gibi adaleti ahlaktan bağımsız görür. Bu seçenek zayıf bir ahlaki kapasiteyi varsaydığı için minimal ahlakı yeterli görür. Minimalist bir ahlak anlayışı nedeniyledir ki liberalizm, ortak bir iyi üzerinde anlaşılamayacağını ve iyi bir toplumun mümkün olamayacağını savunur. Liberalizm bir anlamda "az" ahlaklı insanların birlikteliğini yeterli görür. Liberalizmin az ahlaklı insanı özgürlüğünü, çıkarlarını ve bu çıkarları bir sınırlandırmayla karşılaşmaksızın takip etmeyi önemseyen insandır. Diğer insanlara karşı sorumluluğu ahlaki bir sorumluluk olarak görmeyen, bu sorumluluğu taşımayan insandır. Minimum ahlak anlayışını esas alan bu insan için tek sorumluluk diğer insanlara zarar vermeme anlayışında ifadesini bulan hukuki sorumluluktur. Liberalizm insana bunun ötesinde bir sorumluluk yüklemez.

Zayıf ahlak anlayışının (liberal insan anlayışının) ortaya çıkmasında topluluk yaşamının çözülmesinin dolayısıyla da cemaatin öneminin azalmasının önemli bir rolünün bulunduğu açıktır. Söz konusu çözülme "atomistik birey"[12] ya da "yükümsüz ben"[13]in ortaya çıkmasına neden olmuştur. Topluluk yaşamının ortadan kalkması ve böylece ortak yaşamda kişisel ilişkilerden ziyade gayrı şahsi süreçlerin belirleyici hale gelmesi ahlaki duygunun zayıflamasını da beraberinde getirmiştir. Örneğin bir modern örgütlenme biçimi olan bürokraside gayrı şahsilik hâkimdir. Burada amaç kurala ve prosedüre uygun davranmaktır. Amaçlar, kurallar ve roller (işler) ahlaktan soyutlanmıştır. İfa edilen rol gayrı şahsi olduğu ve böylece sorumluluk ortadan kalktığı için kişi işinin gereklerini yaparken kendini ahlaki olarak sorumlu görmez. İş beraber yapıldığı, kimin etkisinin ne kadar olduğu bilinemediği için sorumluluk erir[14]. Aynı şey ekonomi dünyası için de geçerlidir. Orada da gayrı şahsi süreçler hüküm sürer ve ahlakilik dışarıda bırakılmıştır. Örneğin bir firma için amaç verimlilik ve kardır. Bu amaç gerçekleştirilirken ahlak ve ahlaki duygular bağlayıcı değildir. Ekonomik durgunluk nedeniyle çalışanlarının bir kısmını işten çıkarma kararı alan bir profesyonel yönetici, bu kararı alırken ahlaken rahatsızlık duymaz. Çünkü o, bu kararı vermesini gerektiren koşulların kendi iradesi dışında geliştiğini düşünür.

Modern dünyada ortak yaşamın gayrı şahsiliği liberalizmin kendiliğinden oluşan ve işleyen toplumsal yaşam düşüncesine kapı açmıştır. Liberalizmin usul-i adalet anlayışının gerisinde de bu toplumsal yaşam düşüncesi bulunmaktadır. Liberalizm için adalet toplumsal yaşamı mümkün kılan amaçtan bağımsız soyut davranış kuralları karşısında eşitliği ifade eder[15]. Bu davranış kurallarını uygulamanın sonuçları bu kurallarla belirlenmiş olmayan olgusal şartlara bağlı olacağından bir kuralın adilliği, onun belirli bir durumda yaratacağı sonuçla ölçülemez[16] Devlet de genel adalet kurallarına tabi olacağı için, bireylerin adil davranış kurallarına uygun eylemleriyle ortaya çıkan sonuçlara müdahale edemez. Liberalizm tamda ahlaki duyarlılığı dışarıda bırakan bu adalet anlayışı nedeniyle toplumsal yaşama dezavantajlı kesimler lehinde olmak üzere müdahale etmeyi esas alan sosyal adalet düşüncesine karşıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi liberalizm bireyin sorumluluğunu yalnızca başkalarının haklarına riayetle sınırlı bir sorumluluk olarak görür. Eğer bir kişi genel adalet kurallarına uyuyorsa başkalarına zarar vermeyeceği için söz konusu sorumluluğunu yerine getiriyor demektir. Bu sorumluluk anlayışında kişinin sorumluluğu, bilinçli ve iradi eyleminin sonucuna bağlı olarak ele alınır. Bu anlamda kişi bilinçli ve iradi eyleminin sonucu olmayan bir durumdan dolayı sorumlu tutulamaz. Örneğin liberalizm bir kişinin yoksullara karşı sorumlu olmadığını varsayar. Çünkü liberalizm bu yoksulluğun söz konusu kişinin eylemlerinin değil, ekonomik koşulların bir ürünü olduğunu düşünür. Bu durumda kişinin yoksul bir kişiye yardım etmek istemesi onun tercihine kalmış bir şeydir. Kişi yoksullara yardım etmeyi ahlaki bir davranış olarak görüp bu doğrultuda eylemde bulunabilir. Fakat kişi buna zorlanamaz. Liberalizm için sosyal

[11] Leo Strauss, What is Politicai Philosophy, University of Notre Dame Press, Indiana 1988, s. 40.

[12] Charles Taylor, a.g.e., s. 293.

[13] Michael Sandel, "Usul-i Cumhuriyet ve Yükümsüz ben", liberaller ve Cemaatçiler, der. André Berten-Pablo da Silvera-Hervé Pourtios, çev. Eylem Özkaya, Dost Kitabevi, Ankara 2006, s. 216.

[14] Zygmund Bauman, Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlak Denemeleri, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014, s. 269, 350,351,355.

[15] David Robertson, Roudledge Dictionary of Politics, Routledge, London and New York 2002, s. 263.

[16] Friedrich Hayek, Hukuk, Yasama ve Özgürlük I, çev. Attila Yayla, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1996, s. 75-76.

adalet anlayışı bu zorlamayı haklı gördüğü için sorunludur. Liberal adalet anlayışına göre, niyet edilmiş eylemlerin sonuçları olmadıkları ve bu nedenle de bir sorumluluk gerektirmedikleri için toplumsal yaşamdaki eşitsizlikler konusunda siyasetin yapabileceği herhangi bir şey yoktur. Buna karşın ahlaki duyarlılığı esas alan adalet anlayışı yalnızca niyetliliğin değil öngörülebilirliğin de sorumluluk açısından önemli olduğunu kabul eder. Bu anlamda adalet ya da adaletsizliğin bir duruma yönelik sorumlulukta köklendiğini söylemek mümkündür. Arkasında belirli bir kişinin, grubun ya da kurumun niyetli bir eylemi bulunmasa da toplumsal yaşamda ortaya çıkabilecek eşitsizlik durumlarını öngörmek ve siyaset yoluyla düzeltmek mümkündür[17].

Modern dönemde deneyimlenen totalitarizm bir anlamda kaybedilmiş olan topluluğa ve ahlaka yeniden hayat kazandırmaya yönelik sonuçsuz ve tehlikeli bir girişim olarak görülebilir[18]. Totalitarizm, sonuçsuz bir girişimdir; çünkü modern toplum bir kitle toplumudur ve bu toplumdan cemaat anlamında bir bütünlük çıkması mümkün değildir. Totalitarizm tehlikeli bir girişimdir çünkü kitleden ahlaki bir topluluk yaratmaya çalışmak aşırı bir siyasi güç kullanımını gerektirir. Totalitarizm minimum ahlak düzeyini yeterli görmediği için ahlaki toplumu siyasi güç yoluyla inşa etmeye çalışır[19]. Totalitarizm adaleti ahlaki mükemmellikle birleştirerek adil toplumu ahlakın tam anlamıyla hayata geçtiği toplumla özdeşleştirir. Böylece totalitarizm ahlaki özgürlüğü yok sayar. Bir anlamda totalitarizm insanın özgür olması durumunda ahlaklı olamayacağını kabul etmiş olur. Ahlaki özgürlüğü bütünüyle ortadan kaldırdığı için totalitarizm, paradoksal bir biçimde zulüm sistemini, yani adaletin tam karşıtı olan bir sistemi üretir.

Adaletin ortak iyi tasavvurundan bağımsız düşünülmesinin ve siyasetin belirli bir ahlaki görüşü esas almaması gerektiğine yönelik anlayışın gerisinde totalitarizmden duyulan korku bulunmaktadır. Totalitarizm ahlakın siyaset yoluyla tam anlamıyla hayata geçirilmesini esas alan bir anlayışın ürünüdür. Siyaset marifetiyle ahlaklı bir toplum inşa etme fikri bireylerin özgürlüklerinin kısıtlanmasını, hatta ortadan kaldırılmasını beraberinde getireceği için tehlikeli bir fikirdir. Bu anlamda adaletle ahlakı birbirinden ayırmaya yönelik yaklaşımının bir ölçüde söz konusu tehlikeye yönelik duyarlılıktan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Fakat buradan hareketle siyasetin alanını daraltarak ortak iyi ve mükemmellik vizyonundan bütünüyle yoksun bir adalet anlayışıyla yetinmek doğru değildir. Siyasetten ahlakı bütünüyle hayata geçirmesini beklemek ne kadar sorunluysa, aynı şekilde siyasetin minimum ahlakı güvence altına almanın (yani hakları korumanın) ötesinde bir ahlaki işlevinin olamayacağını kabul etmek de aynı şekilde sorunludur. Siyasetin ahlaki işlevini bu şekilde sınırlandırmak, standartları son derece düşük bir siyasi düzenle yetinmek demektir. Bu ise, anlamı kimsenin birbirine zarar vermediği bir toplumsal yaşamı sağlamakla sınırlandırılmış minimum bir adalet anlayışıyla yetinmek demektir.

Şayet hem ahlaki içeriği güçlü bir adalet anlayışını arıyor, hem de adaleti her ne pahasına olursa olsun gerçekleştirme iddiasını tehlikeli buluyorsak, adalet ile ahlak arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmemiz gerekir. Kuşkusuz bu günümüz dünyasında zor bir iştir. Zira günümüz toplumu heterojen bir toplumdur ve böyle bir toplumda ahlak ile adalet arasındaki ilişkinin modern dönem öncesindeki biçimiyle düşünülmesi şüphesiz zordur. Ahlak ile adalet arasındaki bağın kopmuş olması modern toplumun bir gerçeğidir. Buna karşın ahlak ile adalet arasındaki bağı yeniden kurabiliriz. Bu noktada üstünlük sıralaması ile öncelik sıralaması arasındaki ayrımı[20] çıkış noktası olarak alabiliriz. Bu ayrımdan hareketle adaletin önceliği, ahlakın üstünlüğünden söz edebiliriz. Adaletin önceliği, modern toplumun yukarıda belirtilen niteliğinden kaynaklanır. Küçük ölçekli toplumlarda

[17] Raymond Plant, "Why Social Justice", Social

[18] Marcel Gauchet, Yurttaşını Arayan Demokrasi, çev. Zeynep Savaşçın, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 84.

[19] André Comte-Sponville, Kapitalizm Ahlaki midir?, çev. Dilek Yankaya, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 70.

ahlak belirleyici olabilir. Örneğin böyle bir toplulukta insanlar gönüllü bir şekilde birbirlerine ekonomik olarak yardım ettikleri için adalete ihtiyaç duyulmayabilir. Fakat ölçek büyüdükçe ahlak tek başına yeterli olmaktan çıkar. Mesele kişinin tanıdığı sınırlı sayıda insana yardım etme meselesinden büyük bir toplumdaki bütün yoksulların ihtiyaçlarının giderilmesi meselesine dönüştüğünde adalete ihtiyaç duyulur. Tanıdığımız sınırlı sayıdaki insanın değil bütün yoksulların ihtiyacının giderilmesi bir adalet meselesidir. Fakirlere yardım etmek bir ahlak meselesidir[21].Buna karşın fakirlik sorunu bir siyasi mesele dolayısıyla da bir adalet meselesidir. Bu sorunun çözülmesi bireysel düzeydeki ahlaki mükemmellikten taviz vermeyi gerektirir. Zira büyük bir toplumda bu sorunu çözmek bir takım zorunlulukları dikkate almayı gerektirir. Kişi yoksul birine yardım ederken bunu ahlaki bir duyguyla bütün içtenliğiyle ve onun ihtiyaçlarının tamamını karşılayacak şekilde yapabilir. Ama toplumsal yaşamda bu sosyal yardımlaşma fonu ile olur. Burada ne içtenlik, ne de ihtiyacın karşılanması tam anlamıyla olur[22]. Adaletin hayata geçmesi siyasi güçle teminat altına alınırken, ahlakın hayata geçmesinin bireylerin tercihine kalması adaletin önceliği ile açıklanabilir. Adaleti temsil ettiği düşünülen hukuk kurallarının değerlendirilmesinde yargılama merciinin ahlak olması ise ahlakın üstünlüğüne işaret eder. Ahlakın üstünlüğünü kabul etmek hiçbir hukuk kuralının ahlakın taleplerini tam anlamıyla karşılayamayacağını dolayısıyla da gerçek adaleti temsil edemeyeceğini kabul etmek demektir. Adalet hukukla ilişkili olsa da onda tüketilemeyecek bir şeydir[23]. Bu nedenle adaleti hukukla özdeşleştirmek adalet ile ahlak arasındaki bağı koparmak anlamına gelir. Adalet ile ahlak arasındaki bağın onarılması ancak onlar arasındaki açıklığın kabul edilmesi ile mümkündür.

Savaşların ve yoksulluğun hüküm sürdüğü günümüz dünyasında ahlaki içeriği güçlü bir adalet anlayışına ihtiyaç olduğu açıktır. Böyle bir adalet anlayışına ulaşmak, kanaatimizce üç hususun göz önünde bulundurulmasını gerektirir. İlk olarak adalet meselesini soyut toplum modelleri üzerinden değil toplumsal yaşamdaki somut eşitsizlik durumları üzerinden düşünmemiz gerekir. Modern adalet teorileri birçok adil toplum tasavvuru ortaya koymuşlardır ve bu modeller çoğu zaman dünyadaki mevcut tahakküm ilişkilerini meşrulaştırıcı işlev görmüşlerdir. Bu soyut modellerin en önemli örneklerini liberal teoride görmek mümkündür. Adaleti düşünürken mevcut somut adaletsizlikleri göz önünde bulundurmak ve bunların giderilmesi için siyasetten yararlanmak dünyayı daha yaşanılabilir bir yer haline getirecektir. İkinci olarak adaleti hukuksal anlamıyla sınırlandırmayıp daha geniş anlamda düşünmemiz gerekir. Bu geniş anlamı nitelendirecek kavram, sosyal adalettir. Kuşkusuz hukuksal adalet modern toplumda hayati bir öneme sahiptir. Bununla birlikte birçok durumda hukuk karşısında eşitliliğin sağlanması toplumsal yaşamdaki farklı eşitsizlik biçimlerinden kaynaklanan adaletsizlikleri gidermeye yetmemektedir. Sosyal adalet anlayışı söz konusu adaletsizliklerin siyasetin müdahalesiyle giderilmesini gerektirdiği için ahlaki duyarlılıklarımıza daha iyi cevap verebilen bir adalet anlayışıdır. Son olarak sosyal adaleti de günümüz dünyasında artık küresel ölçekte düşünmemiz gerekir. Sosyal adaletin herhangi bir refah toplumunda tesis edilmesi bizi ahlaki olarak tatmin etmez. Zira çoğu zaman söz konusu toplumun refahının başka toplumlarının sefaletine bağlı olduğunu biliriz. Bu nedenle günümüz dünyasında artık küresel ölçekteki eşitsizliklerin ve tahakküm ilişkilerinin ortadan kaldırılmasını da adaletin konusu olarak görmemiz gerekir.

[20] A.g.e., s. 116.

[21] A.g.e., s. 112-113.

[22] A.g.e., s. 109

[23] Jean-Luc Nancy, Tanrı, Adalet, Aşk, Güzellik, çev. Murat Erşen, Monokl Yayınları, İstanbul 2011, s. 74-75.

OTURUM BAŞKANI

Aslında bütün konuşmalar dönüp dolaşıp aynı yörüngeye oturmuş oldu.

Hukuku kuru bir manzumeler bütünü olarak düşünmeyerek; onu toplumun, ahlakın, toplumsal değişimin ihtiyaçlarına göre şekillendirmeye, ona ruh katmaya her zaman hazır olmamız gerektiği yönünde ortak bir cümleyle belki buradan ayrılabiliriz.

Sizler icraatın içindeki insanlarsınız. Buradaki konuşmaların bir kısmı belki soyut geldi sizlere. Fakat uygulamayı yapan insanlar olarak sizin katkılarınızla sanıyorum ki, bu paneldeki konuşmalar biraz daha değerlenecek. Somut problemlerle karşılaşan insanlar olarak, ben sözü sizlere bırakmak istiyorum.

Buyurun efendim.

Prof. Dr. Celal ERBAY

İstanbul Yeniyüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi Türk Hukuk Tarihi, Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Anabilim Dalı

Ben Prof. Dr. Celal Erbay, şu anda İstanbul Yeniyüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Türk Hukuk Tarihi, Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisiyle meşgul oluyorum. Öncelikle bütün hocalarıma teşekkür ediyorum. Son beş seneden bu yana daha çok Batılı müellifler, filozoflar, sosyologlarla uğraşıyoruz. Tabi onların hiçbirini görmedim. Sokrat'ı görmem de zaten mümkün değil. Hiçbirisini görmedim, hiçbirisine selam vermedim. Ancak söylediklerinden, yazdıklarından hissiyatlarını algıladım, anladım. Hani bizim büyüklerimiz der ya; "Her yiğidin bir yoğurt yemesi vardır." Onlar da diyorlar ki, bizim yoğurt yeyişimiz bize özgüdür, bize bak, biz nasıl yoğurt yiyorsak sen de öyle yoğurt ye, diyor. Ben hep bu sıkıntı içerisinde değerli hocalarımı dinledim. Biz de onların sanki dört gözlü, iki kulaklı, iki kalpli olduğunu zannederek; onların daha doğru söyleyeceklerini sanki kabul etmiş gibi bir psikolojik yapımız var. Özel olarak geldim, final dönemi, imtihan dönemi, gelmememiz lazım. Ama bilhassa bu oturumun başlığı çok dikkatimi çekti. Hocam bu baskıdan kurtulalım. O onu demiş; bu bunu demiş. Sevgili hocam sen ne diyorsun, ben ne diyorum? Yani benim yaşım 65, 65 yaşına kadar okumuşum, yazmışım, çizmişim. Peki, sen ne zaman meyve vereceksin? Dikmiş olduğun kiraz ağacı peş peşe beş sene meyve vermediği taktirde onu yıkıyorsun, kesiyorsun, sen gelmişsin 65 yaşına sen ne zaman meyve vereceksin? Sen almış olduğun milli kültürünle, milli değerlerinle, ruh yapınla, karakterinle üret.

OTURUM BAŞKANI

Sayın Bakanımız salona teşrif etmişlerdir efendim. Hoşgeldiniz Sayın Bakanım. Müzakere kısmındayız şu anda. Bir arkadaşımızın daha sorusu vardı galiba, buyurun.

Yusuf DEMİRCİ

Türkiye Adalet Akademisi Hâkimi

Çok teşekkür ediyorum sunumlarınız için. Yusuf Demirci, Türkiye Adalet Akademisi hâkimiyim**.** Hâkim adayı kardeşlerimiz de burada, onlara iki soru sormak istiyorum. Takdiri size bırakıyorum, hangi hocalarımız cevap verirse.

Erdemden ahlaktan, iyilikten bahsettik ve adaletin, bunlarla birlikte bir anlam kazanacağını söyledik. Şimdi ne yapabiliriz? "Bunlar sadece kurgusal olmasın." dedi Hocamız. Ne yapabiliriz, bunları nasıl vücuda yansıtabiliriz, nasıl uygulamada gösterebiliriz? Hâkim savcılar olarak iki yönlü bir yargılama yapıyoruz. Bir tarafta sanık, bir tarafta mağdur ya da davacıyla davalı. Hâkim ya da savcı yargılamayı yaparken ne kadar empati yapmalı? Yani kendini karşı tarafın yerine ne kadar koymalı?

Çok teşekkür ederim, sağolun.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz soru için. Erdemlerden en çok Erol Hoca bahsetmişti. O zaman soruyu da O'na yöneltelim.

Prof. Dr. Erol GÖKA

Empati meselesinden başlayalım mı? Şimdi empatiyi, Kemal'in çok üstünde durduğu merhamet duygusuyla karıştırmamak lazım.

Sanık hangi suçu işlemiş olursa olsun, onun suç işleme halindeki halet-i ruhiyesini anlamazsak; hükmün uygunluğu tartışma götürür. Bizim empati yapmamız; suçlu-ya merhamet etmemiz ya da hükmü geri bırakmamız anlamı taşımaz. Yani, onun hangi halet-i ruhiye içinde suçu işlediğini anlamamıza yardım eder ve suçun şiddetini ölçmemizi kolaylaştırır. O yüzden sanık da olsa, mağdur da olsa, sanık yakını da olsa; mağdur yakını da olsa, hüküm vericinin, hükmedicinin, hâkimin sürekli empati halin-de olması icap eder.

Anlayıcı bir ufukla mahkemeyi idare etmesi ve hükmünü vermesi icap eder. Çünkü em-patinin, sempatiyle karıştırılan yani "merha-met et ve ona olabilecek en hafif şeyi ver" gibi anlaşılan bir yanı var.Ancak bu durum öyle değil. Bir kere onu söylemek isterim. Mağdur edilmiş tarafa da empati yapması gerekir. Katil var, maktülün ailesi var. Mese-la, maktülün ailesine empatiyi esirgeyen bir adalet, eksik bir adalet olacaktır.

Benim iddia ettiğim bir şey var. Psikolojik bilimlerin ve özellikle psikiyatrinin tanı koyarken ve tedavi planı yaparken en çok benzettiğimiz akıl yürütmesi, hâkimin akıl yürütmesidir. Bizim de hastayla empati yapmadan, kendimizi hastanın yerine koy-madan, onu anlamaya çalışmadan hastaya tanı koymamız ve ona tedavi planı yapma-mız nasıl ki mümkün değilse, iyi hâkimi de empati kurarak karar veriyor.

Tabii bu oturumda hukukun altyapısını konuştuk. Yani sosyolojisini, psikolojisini, ilahiyattan bakış açılarını ele aldık.

Kendi evlatlarımın da hukukçu olmasından ve onların çalışma süreçlerinden biliyorum, siz çok teknik bir iş yapıyorsunuz. Yani ölç-mesi hayli zor bir iş yapıyorsunuz. Hukukçu, vicdanla ampirik gözlem arasında gerilim hattında yaşayan bir insan. Belki o geriliminizi azaltmanızda işe yarayabilir bu oturum. Bir kere erdem olmadan hukuk olmaz, adalet olmaz. Yani erdemler bahsi de öyle basit bir şey değildir.

OTURUM BAŞKANI

Atilla Hocamın da bir cevabı var, buyurun.

Prof. Dr. Atilla ARKAN

Benim burada asıl vurgulamak istediğim şey şu; biz bir değişimin içindeyiz. Her şeyden önce bunu anlamak durumunda-yız. Ama özellikle yönetici olarak devletin belirli yerlerinde bulunan insanlar olarak önemli olan, Derda Hocamın da söylediği gibi sosyal adaleti siyasetin aracılığıyla inşa edebilmemiz.

Benim için erdem bu işin başlangıç noktası, bizim ruhsal halimiz. Ama buraya yetmiyor ve yetmeyecek. Bu da yaşadığımız değişim-lerden kaynaklanan birşey. Mesela somut olarak söyleyeyim; bugün bilgi toplumuyla ilgili üç tane temel kavram var, internet, yapay zeka ve robot kullanımı. Nesnenin interneti şunu söylüyor; şu anda devletle il-gili bütün konuştuğumuz ana parametreleri ilişkili olarak analiz edebilme gücümüz var. Eğitim parametreleri, çocuğun alt eğitim düzeyleri ve dolayısıyla ağ okulunda sürekli olarak insanlar yükselemiyorsa, suça bula-şıyorsa, bunun sorunu belli. Bu bir bireysel erdem sorunu değildir. Bu bir sosyal adalet sorunudur, bunu böyle görmemiz gerekir.

Dolayısıyla devleti temsil eden yöneticiler olarak pozisyonunuza uygun olarak oradaki yapısal iyileştirmeleri yapmanız gerekir. Bundan, sosyal adaleti inşa edebilmek için istifa etmemiz gerekir.

Dolayısıyla aday hâkim savcı arkadaşlarımıza söyleyeceğimiz şey; bunun insani bir çaba oluşudur. İnsanlık her zaman yaşadığı gerçekliği anlamaya ve idealleri yolunda bunu dönüştürmeye çalışır. Bunu böyle görmek gerekir.

Ben Doğu-Batı ayrımlarında insanlığın ortak bir tecrübesinin olduğuna inananlardanım ve bizim İslam düşünce geleneğimizde böyle. Bakın atıfta bulunduk, Eflatun'a, Aristo'ya. Biz onları çok sevdiğimizden atıfta bulunmuyoruz. Aynı acıyı, aynı derdi, aynı sıkıntıyı yaşadığımız ve bize katkı verdiği için onlara saygı duyup, adlarını anıyoruz. Yoksa insanlık anlamlı olmazdı.

Biz her şeyi yeniden mi inşa edeceğiz? İbn Rüşd'ün söylediği gibi, Farabi'nin söylediği gibi, Kindi'nin söylediği gibi, biz neticede insanız ve ortak tecrübeyle bunu inşa etmeye çalışıyoruz. Burada benim anlattığım referanslar, İslam düşüncesinin başarısı zaten ortada. Ama şunu vurgulamak istedim. Bütün düşünürler gerçeklikle ilişki kurarak bunları hallediyorlar ve yeni olanı görüp onu tekrar formüle etmeye ve anlamlandırmaya çalışıyor. Benim söyleyeceğim; somut olarak erdemli olmak zorundayız, bu hayatın gayesi. Ama sadece erdemli olmak bu dünyanın sorunlarını çözmeyecek.

KATILIMCI

Konu adalet olunca, biraz da uygulamanın içinden gelmiş bir kişi olarak, bazı hususların tartışılması gerektiğini düşündüm.

Şimdi bir hata var mı, yok mu? Bunu mutlaka aramamız lazım. Hata olması şart değil. Ama hata varsa, hatayı görüp ona göre tedbir almak gerekiyor. Aynen doktorun teşhis ve tedavi ilişkisinde olduğu gibi.

Bu bağlamda adalet uygulaması alanında, özellike adalet uygulayıcılarının sosyolojik aidiyeti, ideolojik aidiyeti, alt itikadi aidiyeti ve etnik aidiyeti adalet olgusu üzerinde ne kadar etki ediyor? Bunları mutlak suretle tartışmamız lazım. Özellikle Sayın Gökhan Hocam bu hususa değinirse, bizleri bahtiyar edecektir.

Atilla Arkan Hocamdan da ricamızdır. Bedeviyet düşüncesi, İslam dünyasının şuan bana göre en önemli sorunudur. Bu bedeviyet düşüncesinin ki Kur-an'da da bazı ayetlerde bedevilik değil, bedeviyet düşüncesinin biraz aşağılanır tarzda eleştirildiği yerler vardır.

Bedeviyet düşüncesinin, İslam coğrafyasında, ülkemizde değil, adalet üzerine etkisini genel olarak tartışmakta fayda olduğunu düşünüyorum.

Bir üçüncü sorumun cevabını Sayın Küçükalp Hocamdan istirham edeceğim. Tarihsel süreçte, simge haline gelmiş bazı davalar vardır. Osmanlı'da örneğin Nemrut Mustafa Paşa Divanı derler. İstiklal Mahkemeleridir. Yassıada Mahkemeleridir. On iki ada mahkemeleridir. 28 Şubat Mahkemeleridir ve son dönem 2011 sonrasında ya da 2008, 2012–2013 yılları arasında olan bazı yargılamalardır. Bunların nedenlerini, niçinlerini anlamadan tam olarak bir adalet tasavvuru yapıp, sorunu ortaya koyamayacağımız düşüncesindeyim. Bunun tartışmanın içerisinde mutlaka yer alması gerektiğini düşünüyorum. Cesurane olmamız gerek, başka yolu yok. Teşekkür ederim efendim.

OTURUM BAŞKANI

Çok teşekkür ederiz sorularınız için, Hocam müsadenizle son sorudan başlayarak ilerleyelim.

Buyurun hocam, sizinle başlayalım.

Doç. Dr. Derda KÜÇÜKALP

Tabii bu bahsettiğiniz meseleleri Türk siyasal hayatının önemli meseleleri, daha somut olarak tek tek içeriğine girmeyeceğim. Fakat genel bir şey söyleyeyim; bu bizden kaynaklanıyor. Hukukla adaletin eşit olduğunu düşünmemizden kaynaklanıyor. Yani hukuka uygun olan her şeyin adil olduğu doğru değildir. Somut hukuku, her zaman ahlakın ölçütlerine göre değerlendirmemiz lazım. Yassıada Mahkemelerinde olsun, diğer bahsettiğiniz mahkemelerde olsun, hep bir nizamla kanuna dayanılarak bu işler yapılmıştır. Bir defa bunu sorgulamak lazım. Yani somut, pozitif hukuk her zaman eleştirilmelidir. Benim bununla ilgili söyleyeceklerim bunlar. Tabii şunu da söylemek istemiyorum, yanlış anlaşılmasın; adalet hukuk olmadan da hayata geçmiyor. Yani hukuk, adaleti gerçekleştirmenin yollarından bir tanesi, fakat hukuk adalet özdeşliği yanlış bir özdeşlik.

Her hukuk, hangi hukuk olursa olsun ahlaki açıdan mutlaka eksiktir. Adaleti yansıtma bakımından mutlaka eksiktir. Bunların sorgulanması lazım. Bu tabii ki ahlaki. Bizde ne oldu? Kanunlara uygun, hukuka uygun, yapacak bir şey yok. Hukuk devleti düşüncesi biraz bununla bağlantılı.

Hukukun ahlaki ölçüte göre sorgulanmasının, buna yönelik tartışmaların, bu tip haksızlıkların giderilmesi bakımından önemli olduğunu düşünüyorum. Böyle genel bir bakış açısının faydalı olduğunu düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI

Evet, Ali Yaşar Hocam, sizin de aynı konuda görüşlerinizi rica edelim.

Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY

Bu çok kolay bir konu değil. Zaten bütün tartışmalar, bazı hukuk literatürleri buna yoğunlaşmış durumda. Ama tanımlarda anlaşmamız lazım. Mesela bir hâkimin karşısına gelen bir davada hâkimi soyut bir birey olarak düşünemezsiniz tabii. Ama bir rol ifa etme, tıpkı bir hakemin, herhangi bir takım taraftarı olarak maçı yönetmesindeki tutum gibi belli değerleri paranteze alma kapasitesinin de olması lazım. Yani bu objektiflik adına, objektiflik değil.

Adaleti sağlamasının çok zorunlu bir unsur. Şimdi aidiyette çok lüzumsuz şeyler var. Benim burada böyle bir hazirunu bulmuşken ifade etmek isterim. Beni irrite eden meselelerden biri iyi hal meselesi. Şimdi bu iyi hal, kusura bakmayın kullandığım terimi mazur görün; verilmiş bir rüşvettir. Yani topluma karşı kötü halinden yargılanan bir insan, mahkemeye karşı iyi halinden; toplumun adalet anlayışını veya beklentisinin önüne geçmiş oluyor.

Üç kişi darp etmiş, ya da daha büyük suç işlemiş. Şimdi burada toplum mu yargı durumunda? Toplum vicdanı çok önemli bir yargıçtır. Hâkimin kendisine davranışı mı belirleyici olacak? Bunları da bizim düşünmemiz lazım. Ben bunun tartışıldığını hiç duymadım ve görmedim. Uygulamada şöyle söyleniyor. "Efendim ne yapalım, bizim de yapacağımız bir şey yok, çünkü kanun böyle diyor." Ama zannediyorum; o kanun yargıçlara o serbestiyeti vermiş. Yargıç iyi hali uygulamak zorunda mı? Mesela ben merak ediyorum. Sadece iyi hal, şu şekilde söz konusu olabilir: Cezanın indirilmesi anlamında değil, mahkeme düzenini ihmal etmemede bir zorunluluk vardır, ihmal ettiği zaman cezasının arttırılması anlamında bir hal durumu söz konusu olabilir.

Empati kavramını açıklayarak bitireyim, bu da çok kolay bir şey değil. Durkheim'den beri kullanılan bir kavram ama birinin bir başkasının yerine kendisini koyması o kadar kolay bir şey değil, koyamaz, bu mümkün değil. Yani karşınıza gelen hanım bir sanıksa, yargıç erkekse nasıl onun yerine koyacak zaten. Hanımın konumu, erkek olsa

bile tahsili vesaire bu mümkün değil. Sadece bir görevi yaparken belirleyici sınırlar içerisinde, o görevi objektif şekilde yerine getirme söz konusu olabilir ve bu, adaletin gerçekleşmesinin ön koşuludur, teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Evet, kısa kısa cevaplarla iki hocamıza da, Atilla Hocama, Erol Hocama da söz verelim, birkaç soru daha alalım.

Prof. Dr. Erol GÖKA

Arkadaşın bedeviyetle ilgili sorusunu tam anlayamadım, ama literatürü bildiğim için ne kastettiğini söyleyip ona göre cevap vereyim. Muhtemelen bedeviyet oryantalist çalışmalarda, İslamla ilgili medeni durumunun daha düşük olduğuna dair bir literatür var. Galiba buna atıfta bulunuyor. O zaman ben tashih edeyim.

Benim referansta bulunduğum ve dönemsel tarihi tasvir eden İbn-i Haldun, yani bu tartışmanın hiçbir yerinde olmayan birisi. Bedeviyle kastettiği göçebe insanlandır. Göçebe insan, İbn-i Haldun'da erdemli insandır. Yani duygu temellidir, diğergamdır, yiğittir. Dolayısıyla burada tam tersi bir durum var. Siz eleştiri olarak getirdiniz ama İbn-i Haldun'da aslında bedeviyet bizzatihi devleti kuran en temel duygudur ve değerleri zaten varolduğu söylenir.

İbn-i Haldun'un yaptığı ve bizim için de değerli olan, tarım toplumu için değerli olan şey şudur; gerçekliği tasvir etmesidir. Yani değişimin dinamiklerini açıklıyor. Ben, bir aracı olsun diye ve diğer tartışmalardan da uzak olan bir otorite olduğu için, ona atıfta bulundum. Dolayısıyla bunu tashih etmiş olayım, dolayısıyla benim konuşmamda asla bedevi bir yaşam biçimi üzerinden İslam toplumuna bir eleştiri yoktu, tam tersine durumun tasviriydi. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sayın Yargıtay Üyem, öncelikle vukufiyetinize hayran olduğumu ifade etmek isterim. Türkçenin mükemmelliğine yaşlandıkça daha çok inanıyorum. Mükemmelliğin işaretlerinden birisi de, aynı Arapça kökenden gelen, hâkimden gelen kelimeyi, hekimlere ve hâkimlere ayırt etmiş olmasıdır.

Hekimlik ve hâkimlik inanılmaz bir biçimde benzerdir. Bu benzerliğin ölçütü şu şekilde aklımızda kalabilir. Hepimizin kimlikleri var, dini kimliklerimiz var, milli kimliklerimiz var, bir yerlere üyeyiz, toplumsal kimliklerimiz var. Hekim ve hâkim, mesleki kimliğini kendi kimliğinin birinci sırasına almaya mecburdur. Bu kılık kıyafetle, ya da başka türlü olmaz. Yani mesleki kimlik diğer bütün kimliklerinin önünde olmadığı sürece; bu mesleklerin icrası mümkün değildir. Sanıyorum cevap verdim. Yani adalet uygulayıcısının, etnik ya da diğer kimlik farklılıklarının giderilmesinin tek yolu budur. Yani bu mesleği, hayatının birinci meselesi haline getirmeyecek olanlar bu mesleği yapmamalıdır. Zaten etik açısından da böyle ölçmek zorundayız.

SUNA TÜRE

(Yargıtay Üyesi)

Suna Türe, Yargıtay Üyesi. İnayet Hocamız bize etik konferansını verirken şöyle bir sözde bulunmuştu; "Hiçbir yağmur damlası selden kendisini sorumlu tutmaz." Şimdi Küçükalp Hocamız da toplumsal modern yaşamın, toplumsal ahlak sorununu daha rahatlattığını ve kişilerin düzen kapsamında düşündüğünü vurgulamıştır. Örneğin, bir firma işçisini çıkardığı zaman, kurallara da uymuşsa, bizim tabirimizle kıdem tazminatını, ihbar tazminatını da vermişse, onun geride kalan aile yaşantısını düşünmesi gerekmiyor ve vicdanı çok rahat. İşte bu noktada genç arkadaşlarımız olduğu için söylemek istiyorum: Hâkim; adaletin gerçekleşmesinde, toplumun kamusal vicdanının bunu benimsemesinde ve düzgün bir toplumun devam

etmesinde inanılmaz bir güçtür. Hâkimin eğer kaygısı sadece Yargıtay'dan kararının onanması ise, adil karar veremez. Onun gerekçesinde zorladığı bir nokta, gördüğü bir yokluk, yoksulluk, dosyasına yansıyabilirse ve buna dayanarak karar verirse, emin olun o husus Yargıtayda da görülür. Bir kez görülmezse, bir sonrasında görülür.

Toplumumuzda ilk eşten olan çocukların miras hakları korunuyor. Dolayısıyla eşler boşandığında ve eşlerden biri ikinci evlilik yaptığında hem ilk eşten olan çocuklar, hem ikinci eşten olan çocuklar ve ikinci eş eğer hayatta ise birlikte mirasçı oluyorlar. Ben önüme gelen bir dosyada hakkaniyet gereği, fakat kurallara da çok uygun olmayan bir karar verdim ve dosyamın kapağına işaret koydum. Şunu dedim: "Ben dosyadaki özel, istisnai durumu gördüysem Yargıtay da bunu görecektir." Karar kurallara çok uygun değildi. Ancak o kararım onandı, çok mutlu oldum.

Ben genç arkadaşlarıma şunu söylemek istiyorum; yani kararlarımızın sadece kanuna uygun olması yeterli değil, vicdanımız, kamusal dengeler ve her şeyden önce merhametimiz de devrede olmalı. Kararı hissedeceğiz, yaşayacağız, hâkim böyle olur. Saygılarımla.

OTURUM BAŞKANI

Sizi alkışlıyoruz, teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Derda KÜÇÜKALP

Hanımefendi çok güzel bir tespit yaptı. Söyleyeceğim şey yanlış anlaşılmasın, tabii ki tarafsızlık önemli bir şey, ama adalet her zaman tarafsızlık anlamına gelmiyor. Bu tarafsızlık kavramı çok suistimal edilen, çok kötüye kullanılan bir kavram. Bazen taraf olmak lazım. İşte sosyal adalet biraz bununla alakalı bir şey, teşekkür ederim.

Süleyman ÖZAR

Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü Daire Başkanı

Teşekkür ederim, ismim Süleyman Özar, Adalet Bakanlığında Kanunlar Genel Müdürlüğü biriminde Daire Başkanı olarak görev yapıyorum.

Hem kısaca özet geçmek bakımından, hem de belki soru sormak bakımından birkaç cümle kuracağım. En başta şunu söylemek isterim, iyi hal indirimiyle ilgili hocamızın bir sorusu vardı. Aslında ben, onu soru olarak algıladım. Hemen ona cevap vermek isterim. Hukukumuzda iyi hal indirimi hâkim tarafından uygulanması mecburi olan bir indirim biçimi değil. Hâkim ayrıca cezadaki bu indirimi uygularken kişinin kılığına, kıyafetine, takım elbisesine, düzgünlüğüne bakmak durumunda değil. Esasen bakması gereken şey, cezanın bireyselleştirilmesi ilkesi. Yani işlenen suçtan, önüne gelen suç konusu fiilden bağımsız olarak, sanığa verilecek cezanın bireyselleştirilmesi bağlamında; sanığın hayatına, sosyal ilişkilerine, çevresine, geçmişine bakarak bir iyi hal indirimi uygulayabilir, bu indirimi uygulamayabilir de. Bu mecburi değil, bunu söylemiş olalım. Derda Hocamızın söyledikleriyle ilgili benim çıkardığım şöyle bir sonuç var. Bilmiyorum kendisi katılır mı? Hukuk, hukukçulara bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir. Benim anladığım bu ve katıldığım da bir önerme bu. Onu da belirtmiş olayım.

Son olarak merhamet konusunda Kemal Hocamızından biraz daha katkı bekliyorum. Çünkü bu konuda aynen empati veya biraz önce tartışılan tarafsızlık meselesi gibi hem uygulamada, hem de genel olarak bizim bu meselelere bakışımızda birbirine çok zıt açılardan değerlendirilen bir konu. Bir hukukçunun, hâkimin, savcının merhameti ile yumuşaklığı aynı şey değildir. Yani yumuşaklığın fazlası zarardır, çalışkanlığın fazlası zarardır, cömertliğin fazlası zarardır. Bunların hepsine amenna. Fakat merhame-

tin fazlası olmaz diye düşünüyorum. Tıpkı adalet gibi.

Mesela Erol Hocamız, "adaletin fazlası zarar değil" dedi. Aslında adaletin fazlası olmaz, bir şey neyse odur. Yani adaletin azı da olmaz, fazlası da olmaz. Adalet, adalettir. Bu konuda Kemal Hocamızdan biraz destek bekliyorum. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Çok teşekkür ederim katkılarınız için. Tamamiyle hemfikirim. Mesela çocuğa gösterilen şefkatin fazlası olmaz. Toplumsal eşitsizliklere gösterilen duyarlılığın fazlası olmaz. Daha iyi bir toplum, daha adil bir toplum için gösterdiğimiz hiçbir gayretin fazlası olmaz.

Merhamet de aslında dünyanın bütün ıstıraplarını duymaktır, duyabilmektir. Yani komşunuzun ıstırabını duymaktır, daha ötede ıstırap çeken başka bir insanın ıstırabını duymaktır. Dolayısıyla onun fazlası olmaz.

Bizim toplumumuzda merhamet konusunda karıştırılan bir şey var. Biz bunu yazılarımızda, kitaplarımızda anlatmaya çalışıyoruz ama sempatiyle merhamet birbiriyle karıştırılıyor. Yani bir başkası için ıstırap duymak, sadece merhamet olarak adlandırılamaz. Merhamet, eyleme geçmeyi de gerektirir. Yani ben onun sızısını, ıstırabını hissettiğim anda eyleme geçerim ve o ıstırabı dindirmek isterim. O anlamıyla zaten adaletin inşaasına çok önemli bir katkıda bulunur. Dolayısıyla buradan, sizin de yerinde tespitinizle, "merhametten maraz doğar" sözünün yanlış bir söz olduğunu söylememiz lazım.

Buyurun efendim.

Memiş Selçuk GÜNEY

Yargıtay 19. Ceza Dairesi Üyesi

Memiş Selçuk Güney, Yargıtay 19. Ceza Dairesi Üyesiyim. Sorularıma geçmeden önce teşekkür ederim.

Adalet öyle bir şey ki, mutlaka herkesin hissettiği, tanımlayamadığı bir kavram. Yaşanan her yerde, sosyal hayatın olduğu her yerde, hissedilen bir kavram. Adalet, bir yerde hayatın anlamı. Konu çok önemli. Burada genç meslektaşlarımız var. Adaletin sosyal boyutunu hocalarımız açıkladı.

Biz şahsi olarak adil olmanın getirisi olan bir meslekteyiz. Adalet duygusu, adeta merhamet gibi biraz fıtri, biraz bireysel. Herkes dışarıdan bakıldığında, bir düşüncenin, bir kararın, bir eylemin, bir idari tasarrufun adil olup olmadığını aşağı yukarı anlıyor. Ama benim asıl söylemek istediğim; bizim adaleti uygulamamız bir lüks değil, görevimizin bir parçası. Genç meslektaşlar, adaylar için söylüyorum bilhassa. Benim pratik bir sorum var. Kişinin adilliği konusundaki terazi nedir? Ben ne zaman adil bir insanım, adil bir karar verdim; ne zaman vermedim? Sorusunu değerli arkadaşlarımız, gençlerimiz ne şekilde cevaplayabilir, pratik önerileriniz olursa, teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz, zor bir soru, buyurun Sarıbay Hocam.

Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY

Zaman çok daraldığı için uzun cevap vermem mümkün değil ama şöyle söyleyeyim. Bir yakınımın başından geçmiş bir anektodla size cevap vermiş olayım. "L" şeklinde favoriler, 60'ların ortalarında modaydı biliyorsunuz. İşte yakınım da böyle favori bırakmış, özenmiş, orta yaşlı biri.

"Ahmet Bey sen komünist mi oldun?" diye bir muhafazakar arkadaşı sormuş. O da "nereden çıktı" diye cevap vermiş. Arkadaşı buna karşılık "L, Lenin'in L'sini simgeliyor." Tabii moda çok çabuk sirayet eden bir şey. Benim yakınım bir ay sonra o muhafazakar arkadaşında da aynı favoriyi görüyor. Ve soruyor. "Bana böyle diyordun, şimdi sen komünist mi oldun?" diye soruyor. Karşıdaki şahısta "Bu La İlahe İllallah. Benim L harfi bu L harfidir," diye cevap veriyor.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkürler Hocam. Hocalarımızdan son birer cümle rica edelim ve kapatalım.

Prof. Dr. Atilla ARKAN

Mesleğimiz düşünce olunca ben o tarafa vurgulayacağım müsaadenizle. Ama hâkime hanımın örneğinde gördüğünüz gibi, adalet her şeyden önce kavrayışla ilgili bir şeydir. Yani sizin gerçekliği anlamanız lazım.

Karar, gerçeklik üzerinde olan bir şeydir. Hâkim ve hekim de bununla ilgili bir şeydir. Niye aynı kökten geliyor, isabetli kararla ilgili bir şey olduğu için. Dolayısıyla hâkim savcı arkadaşlarımızın, gerçekliği algılamadaki entelektüel mücadelesinin sürekli devam etmesi gerektiği kanaatindeyim. Başka türlü mümkün değil. Çünkü oradaki sorun şu; değerle yaşam arasındaki ilişkiyi kurabilmek. Hâkim arkadaşlarımızın yaptığı şey budur. Tamam değer soyut olan bir şey. Ama somutta niye adaleti temsil ediyor, buna siz karar vereceksiniz ve siz bilebilirsiniz, biz değil. Yani biz teorisini söylüyoruz. Ama bizatihi olayı yaşayacak, onu analiz edecek, oradaki sorumlu tarafları görecek olan sizsiniz. Allah yardımcınız olsun, işiniz zor, başarılar dilerim.

Prof. Dr. Erol GÖKA

Bu vicdan meselesini de Ali Yaşar Hoca'nın favori örneğindeki gibi görenler var. Mesela son FETÖ duruşmalarında buna şahit oluyoruz. Adam elli kişinin üstüne ateş açmış, birçoğunu öldürmüş, şehit etmiş. Diyor ki, vicdanım rahat. Bu nasıl bir vicdanmış! Şimdi bizim bildiğimiz sağlıklı inşa olmuş bir vicdan suç işlediğinde rahat olmaz. O yüzden buradan yola çıkan bazı adalet teorileri de var. Yani insan suçu itiraf etmek ister.

Yargıtay Üyemizin sorusuna cevap olsun diye de söylüyorum, yani kolay kolay vicdanım rahat dememeli hâkim. Bizim, zaten vicdanı rahat olup olmadığını ölçecek halimiz yok. Bir adalet uygulayıcısı oradaki suçlunun tavrını takınmamalı. Yani vicdanını hep sorgulamalı, hep adaleti aramalı. Adaletin fazlası yok, ben lafın gelişi söyledim onu. Ama adalet arayışının mütemadi olması kesin. Yani bir insan her zaman adil miyim sorusunu sorarsa ancak iyi adalet uygulayıcısı olabilir.

OTURUM BAŞKANI

Bir cümle de ben buna ilave etmek isterim. Psikolojide bakış açısını değiştirmek, "perspective taking" diye bir uygulama önerilir. Mesela bir insana ıstırap verdiniz, bir an için onun yerine geçip onun yaşadığı ıstırabın ne olmuş olabileceğine dair bir anlayış geliştirebilirseniz, kendinizi sorgulama imkânınız biraz daha fazla olur. Bizim mesleklerde yani hem hekimlikte, hem hâkimlikte isabetli yargının çok önemli olduğu yerlerde mütemadi bir kendini sorgulama, nefsi hizaya çekme, mesleki gelişimin de olmazsa olmaz bir parçası gibi görünüyor.

Buyurun Hocam.

Doç. Dr. Derda KÜÇÜKALP

Bu merhametle ilgili konuya da başka bir açıdan yaklaşma fırsatı sunacak. Tabii özellikle Platon, Aristoteles gibi Batı ahlak felsefesi düşünürlerinin önemli olduğunu söylüyoruz. Fakat hocamın da işaret ettiği gibi, onların da eleştirilen bir tarafı var.

Batı düşüncesinde, rasyonalist bir anlayış söz konusu ve hep de şöyle düşünülür; adalet soğukkanlı olmayı gerektirir, duygulardan arındırmayı gerektirir. Belki başka bir açıdan yaklaşmak lazım, adaletle duygu arasındaki ilişkiyi kurmak lazım. Yani bizim duygularımız, ahlaklı duyarlılıklarımız merhamet gibi duygularımız adaletin gerçekleşmesine belki hizmet edebilir. Bunun üzerine düşünmek lazım, diye düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI

Stjephan Mestrovic diye bir yazar, Batı toplumunu duygu sonrası toplum diye işaretliyor. Her şey o kadar kurallara ve pratik faydalara ayarlanmış ki; Bosna Savaşı'nda duygu sonrası toplumda, Bosnalıların yaşadığı acıya, ıstıraba en ufak bir duyarlılık göstermediklerini iddia ediyor. Bugün aynı tartışmayı, göçmenlere karşı bu kadar acımasızlaşan Batı toplumuna yöneltebiliriz. Yani sadece kuralları ve pratik faydayı düşünüp; merhameti, duyguları dikkate almadığınız zaman, milyonlarca insanın acısına bigane kalabilen bir yapı ortaya çıkarırsınız. Buna da *narsistik merhamet* diyorlar, sadece kendisi gibi olana merhamet gösteren, sadece Batılı olana merhamet gösteren, dünyanın kalan toplumlarına yeterince eşduyum, empati gösteremeyen bir anlayış üretmiş oluyor.

Çok teşekkür ederiz katkılarınız için.

Sayın Bakanım, biz katılımcılar olarak masanın bu tarafından çok yararlandık. Böyle bir Şûra düzenlediğiniz için, size çok teşekkür ediyoruz ve adalet camiamıza hayırlısı olmasını diliyoruz.

Hepinize görevlerinizde başarılar diliyoruz. Bizi dinlediğiniz için teşekkür ediyoruz, sağolun.

FOTOĞRAFLAR

OTURUM

ADALET
ŞÛRASI
10-11 OCAK 2018
T.C.
ADALET BAKANLIĞI

ADALET
ŞÛRASI

ADALET
ŞÛRASI

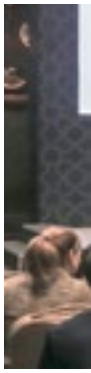

ADALET
ŞÛRASI

ADALET
ŞÛRASI

ADALET
ŞÛRASI

ADALET
ŞÛRASI

ADALET ŞÛRASI
10-11 OCAK 2018

III. OTURUM

TÜRK CEZA HUKUKUNDA ADALET ANLAYIŞI

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN

KONUŞMACILAR:
Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ
Prof. Dr. Bahri ÖZTÜRK
Prof. Dr. Vahit BIÇAK
Prof. Dr. Mahmut KOCA

III. OTURUM

TÜRK CEZA HUKUKUNDA ADALET ANLAYIŞI

SUNUCU

Kıymetli konuklarımız, dün Sayın Cumhurbaşkanımızın himayesinde, Sayın Başbakanımız ve Sayın Bakanımızın da iştirakleriyle açılışı yapılan Adalet Şurası'nın ikinci gününde birlikteyiz.

Hepiniz hoş geldiniz efendim.

Bugün bu salonda değerli konuşmacılarımızın katkılarıyla zenginleşecek iki oturum gerçekleştireceğiz. Saat 12.00'a kadar sürecek oturumumuza dilerseniz başlayalım.

"Türk Ceza Hukukunda Adalet Anlayışı" başlıklı oturumumuzu yönetmek üzere, oturum başkanımız Prof. Dr. Sayın Ahmet Gökçen'i huzurlarınıza davet ediyorum.

Başkanımız yerini alırken konuşmacılarımızı da size takdim etmek isterim. Prof. Dr. Sayın İlhan Üzülmez, Prof. Dr. Sayın Bahri Öztürk, Prof. Dr. Sayın Vahit Bıçak ve Prof. Dr. Sayın Mahmut Koca'yı da yerlerine davet etmek istiyorum. Buyurun.

Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Ceza ve Ceza Usul Hukuku Ana Bilim Dalı
Başkanı

Teşekkür ederiz efendim.

Saygıdeğer konuklarımız, Sayın Ceza Genel Kurulu Başkanımız, Yargıtay Üyelerimiz, yargı teşkilatımızın değerli mensupları, akademisyen arkadaşlarımız, sevgili hâkim ve savcı meslektaşlarımız, Adalet Şûrası için yapılan toplantının ikinci gününde "Türk Ceza Hukukunda Adalet Anlayışı" nın konuşulacağı 3. oturumu açıyorum.

İfade etmek gerekir ki; adalet mülkün temelidir, yani devletin temelidir bizim medeniyetimizin ortaya koyduğu bir düsturdur ve bildiğimiz gibi adliye binalarımızda da bu ibare, bu özdeyiş yer alır. Bunun hayata geçirilmesini yargı teşkilatımız eliyle sağlı-

yoruz ve bu anlamda Adalet Bakanlığı'nın yaptığı bu Adalet Şûrası'nın işin ehemmiyetini ortaya koyması bakımından çok önemli olduğunu ifade etmek istiyorum.

Bugün ceza hukukunda adalet anlayışını sunmak üzere, çok değerli meslektaşlarım bir arada. Onların da içinde en önemlisi hocam Prof. Dr. Bahri Öztürk de buradalar. Onlarla birlikte bu toplantıyı sunmaktan büyük bir onur duyduğumu ifade etmek isterim.

Konunun takdimini ceza hukuku genel hükümler ve ceza muhakemesi bağlamında genel bir ayırıma tutarsak ilk konuşmayı değerli meslektaşım Prof. Dr. Mahmut Koca yapacaktır. Mahmut Koca, Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanımız. Ülkemizin çok seçkin ceza hukuku hocalarından birisidir.

Buyurun Mahmut Bey.

Prof. Dr. Mahmut KOCA
İstanbul Şehir Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

TÜRK CEZA HUKUKUNDA ADALET ANLAYIŞI, SORUNLAR VE ÇÖZÜM YOLLARI

1. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 21. Yüzyıla girerken ceza hukuku alanında köklü bir reform yaptı ve ceza adalet sistemini oluşturan temel kanunların tamamını değiştirdi. Bu reformla, Devletin kuruluşu aşamasında yeni bir hukuk sistemi oluşturma düşüncesinin sonucu olarak yabancı ülke kanunlarından iktibas edilmek suretiyle oluşturulan ve 19. Yüzyılın hukuk düşüncesini yansıtan ceza kanunları yerini, herhangi bir ülkenin ceza kanunlarından iktibas edilmeyen, ceza hukukuna ilişkin Türk doktrin ve uygulamasının ürünü niteliğinde olan ve çağdaş suç teorisini ve kurumlarını içeren kanunlara bıraktı[1]. Ceza adalet sisteminin temel kodlarını oluşturan 26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu[2], 4.12.2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu[3], 13.12.2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun[4] ve 30.03.2005 tarihli ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girdi.

2. Ceza hukukuna ilişkin bu kanunların hazırlanmasında esas alınan felsefi düşüncelerin neler olduğu belirlendiğinde, ceza hukukunda adaletin hangi ilkeler üzerine bina edildiği, ülkede uygulanacak ceza hukukuna hangi anlayışın hâkim olması gerektiği, Ceza Kanunu uygulamasında adil bir hükme ulaşılabilmesi için uyulması gereken ilkelerin neler olduğu ortaya konulmuş olacaktır. Ceza Kanunu'nun hazırlanmasında esas alınan felsefi düşünceler, TBMM Adalet Komisyonunun Türk Ceza Kanunu Tasarısına ilişkin raporunda ifade edilmiştir[5]. Kuşkusuz bu raporda belirlenen ilkeler 2005 yılında yürürlüğe giren ceza kanunları kadar, o tarihten sonra yapılacak kanunlarda da izlenmesi gereken suç siyasetinin hangi esaslar üzerine oturması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Hukuka aykırı fiillerden hangilerinin suç olarak tanımlanması gerektiğini belirlemede esas alınan bu ilkeler kusur ilkesi, hukuk devleti ilkesi ve hümanizm ilkesidir. Kusur ilkesi, ceza yaptırımının ancak işlediği fiilden dolayı kişinin kınanabilmesi durumunda uygulanabilmesini ifade eder. Bu ilkeye göre işlediği fiilden dolayı kusurlu olmayan kimseye ceza verilmeyecek, ceza kusurundan

[1] Bkz. TBMM Adalet Komisyonu Tarafından Hazırlanan TCK Tasarısına İlişkin Rapor (TBMM, Dönem 22, Yasama Yılı 2, Sıra Sayısı 664, s. 224 vd.).

[2] RG: 12.10.2004, sy. 25611.

[3] RG: 17.12.2004, sy. 25673.

[4] RG: 29.12.2004, sy. 25685.

[5] Rapor tarihi 3.8.2004, Esas: 1/593, Karar: 60 sayılı (TBMM, Dönem 22, Yasama Yılı 2, Sıra Sayısı 664, s. 224 vd.)

ağır olmayacaktır. Raporda, bu ilkelerden özellikle hukuk devleti ilkesi üzerinde durulmuş ve bireyin özgürlük alanına en derin müdahalelerde bulunan ceza hukukunun kötüye kullanılmasını önlemek ve bireylere hukuki güvenlik sağlamak için suçta ve cezada kanunilik ilkesi, belirlilik ilkesi, kıyas yasağı, geçmişe uygulama yasağının kabul edildiği belirtilmiştir. Yine ceza kanununun insana saygı esasına dayanması, işkence ve eziyet niteliğini gösteren uygulamaları etkin şekilde yasaklaması, insan onuruyla bağdaşmayan cezalar içermemesi, hâkimlerin keyfi ve duygusal biçimde hüküm vermelerine yol açabilecek kavram ve tanımlara yer vermemesi, ceza ve güvenlik tedbirlerinin uygulanmasında filin ağırlığı ve failin tehlikeliliğinin göz önünde bulundurulmasının hukuk devleti ilkesinin gereği olduğu vurgulanmıştır.

Ceza hukukunda adaleti sağlamada gözetilmesi gereken ilk husus, ceza hukukunun "son çare" olma özelliğidir. Kanun koyucu hukuka aykırı fiillerin işlenmesini önlemek istediğinde ilk akla gelen hukuk disiplini ceza hukuku olmamalı, haksızlık muhtevası itibariyle diğer hukuk disiplinlerinin yaptırımlarının yetersiz kalacağı hallerde ceza hukukuna başvurmalı, mümkün olduğunca kişileri ceza hukuku alanına çekmemeye çaba sarf etmelidir. Cezalandırmaya layık olmayan haksızlıkların suç olarak tanımlanması adaletsiz bir uygulama olur. Örneğin idari yaptırımlarla önlenmesi mümkün olan düzeni bozucu fiiller kabahat olarak tanımlanmalıdır. Cezalandırmaya layık olmayan haksızlıklar, daha az haksızlık ifade eden fiiller kabahat olarak düzenlenmelidir. Esasen Kabahatler Kanunu'nun icra ettiği fonksiyon da budur.

Haksızlıklar suç olarak tanımlandığında da, hak ve özgürlüklerin güvencesini oluşturan suçta ve cezada kanunilik ilkesinin korunmasına özen gösterilmeli, bu ilkenin örselenmesine yol açan düzenlemelerden kaçınılmalıdır. İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulması kanunilik ilkesinin bireye sağladığı hukuki güvenceyi ortadan kaldırmaktadır. Kanunilik ilkesi, bireyin hak ve özgürlüğünün güvencesini oluşturmasına rağmen, ülkemizde yapılan bazı suç tanımlarında ve ceza yaptırımının belirlenmesinde bu ilkeye dikkat edilmediği görülmektedir.

Suç siyasetinin üçüncü ana ilkesini oluşturan hümanizm ilkesi suç işleyen insanın yeniden sosyalleşmesi ve toplumsal sorumluluğa sahip bir birey durumuna getirilmesi hedefinin izlenmesi demektir. Ceza yaptırımlarının belirlenmesinde ve infazında bu ilke yol gösterici nitelik taşımaktadır. Özellikle infaz kurumunda bulunan kişilere yönelik davranışlarda, onların yeniden sosyalleştirilmesi amacıyla uygulanan faaliyetlerde ve gün ışığına çıkma ümidinin korunmasında bu ilkenin gözetilmesi gerekmektedir.

3. Yeni ceza adalet sisteminin diğer bir özelliği de getirdiği sistemin özgürlükçü bir karaktere sahip olmasıdır. Bireyin sahip olduğu hukuki değerlerin, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması Ceza Kanunu'nun amacı olarak belirlenmiştir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da bir suç şüphesi altında bulunan kişiye hangi koşullarda koruma tedbirlerinin uygulanacağı açık şekilde belirtilmek suretiyle, devletin hak ve özgürlüklere müdahalesinin sınırları gösterilmiştir.

4. Yeni sistemin diğer önemli bir özelliği de adaletçi karaktere sahip olmasıdır. TCK'nın 3. maddesinde adalet ve eşitlik ilkesine özellikle vurgu yapılmıştır. Suçun işlenmesiyle bozulan toplumsal düzende adaletin sağlanması için suç işleyen kimseye uygulanacak ceza hukuku yaptırımlarının haklı ve ölçülü olması gerekir. Çünkü ancak haklı ve suçun ağırlığıyla orantılı bir yaptırım ile suç işleyen kişinin bu fiilinden pişmanlık duyması sağlanabilir ve yeniden topluma kazandırılması söz konusu olabilir. Yine bireylerin hukuka olan güvenlerinin pekişmesi ve cezanın caydırıcılık etkisinin

doğru biçimde gösterilebilmesi için de ceza hukukunun temel ilkelerinden olan oranlılık ilkesine uymak gerekir.

TCK'nın 3. maddesindeki adalet ilkesinin her somut olayda uygulanabilmesi ve failin işlediği fiilin ağırlığı ile orantılı bir cezaya çarptırılabilmesi için yeni TCK'da suçların cezaları belirlenirken alt ve üst sınırlar arasındaki makas oldukça geniş tutulmuştur. Böylece hâkime, yargıladığı olayda TCK m. 61 ve 62'deki esaslar çerçevesinde somut cezayı belirlerken geniş takdir yetkisi verilmiştir. Yeni kanunun bu anlayışı, ceza adaletini sağlamada hâkime çok önemli bir konum verdiğini göstermektedir. Hâkim somut olaya sadece normları uygulayan bir robot değildir. Hâkim hükmünü kurarken somut olayda işlenen haksızlığın ağırlığını ve failin kusurunu göz önünde bulundurarak cezayı failin kişiliğine tam olarak uydurması gerekmektedir. TCK'nın 62. maddesindeki takdiri indirim nedenleri de cezanın failin kişiliğine uydurulması amacıyla konulmuş, cezanın bireyselleştirilmesini sağlayan önemli hükümlerden birisidir.

Ancak uygulamamızda yerleştiğini gözlemlediğimiz yanlış bir alışkanlık nedeniyle, cezalar genellikle alt sınırdan verilmektedir. Bu alışkanlık her somut olayda failin hak ettiği cezayı almamasını ve dolayısıyla adil bir hükmün ortaya çıkmamasını doğurmaktadır. Bu uygulamanın kamuoyunda yarattığı rahatsızlık kanun koyucuyu bazı suçların alt sınırını yukarıya çekmeye zorlamaktadır. Bunun somut örneğini cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda görmek mümkündür. Bu müdahaleler ceza kanunlarının yapılması sırasında oluşturulan dengeyi bozmaktadır.

Adaletin diğer bir tarafını da insanın ırkı, dini, düşüncesi veya cinsiyeti nedeniyle haksız muamelelere maruz kalmasını önlemek oluşturmaktadır. Ceza kanunlarının düzenlenmesinde ve uygulanmasında bireyler arasında herhangi bir sebeple ayrım yapılmaması, aynı zamanda hukuk devletinin özünü oluşturan insan onurunun korunmasının ceza hukukunda da temel değer olduğu anlamına gelmektedir.

5. Hukuk devleti, adalet ve eşitlik ilkelerinin ülkemiz uygulamasına hâkim olabilmesi için, yukarıda belirtilen temel prensiplere göre hazırlanan ceza kanununun genel prensiplerinin suç tanımlarına yer veren özel ceza kanunları bakımından da uygulanması öngörülmüştür. Böylece suç ve yaptırım teorisine ilişkin TCK'da yer alan genel kurallara aykırı uygulamaların önlenmesi, hukuk uygulamasında birliğin ve hukuk güvenliğinin sağlanması, adaletsiz uygulamaların önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

TCK'nın 5. maddesinde ifade edilen bu prensip 31.12.2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten önce yürürlüğe girmiş olan kanunlarda yer alıp da TCK'nın genel hükümlerine aykırı olan düzenlemeler zımnen ilga edilmiş olmaktadır. Ancak kanun koyucunun TCK 5. madde ile getirilen bu hükme bazı düzenlemeler bakımından riayet etmediği görülmektedir. Örneğin 27.12.2007 tarihli ve 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu'nun 20. maddesinde TCK m. 44'e aykırı olarak failin bir fiilden dolayı iki defa cezalandırılmasına imkân tanınmıştır. Keza TCK m. 158'in 1. Fıkrasına 29.6.2005 tarihli ve 5377 sayılı Kanun ile eklenen cümle ile adli para cezasında benimsenen gün sisteminden ayrılarak suçtan elde edilen menfaate göre para miktarının belirlenmesi öngörülmüş ve böylece nispi para cezası sistemine dönülmüştür.

6. Yeni kanunların hazırlanmasında izlenen suç siyaseti nedeniyle suç mağdurunun korunmasına özel önem verildiğini belirtmek gerekir. Esasen ceza ve güvenlik tedbirlerinin asıl amacı suç mağdurunun mağduriyetini gidermek değildir. Bununla birlikte Türk Ceza Kanunu'nun yaptırım sistemi, çağdaş gelişmelere uygun olarak, ceza ve güvenlik tedbirlerinden başka mağdurun suç sebebiyle uğradığı mağduriyetin giderilmesini öngörmek suretiyle üç izli bir yaptırım sistemini benimsemiştir. Sanığın lehine olan

bazı müesseselerden yararlanması mağdurun zararının giderilmesi koşuluna bağlanmıştır. Uzlaşma, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, hapis cezasının ertelenmesi koşulları arasında mağdurun uğradığı zararın giderilmesi yer almaktadır. Yine kısa süreli hapis cezasının çevrileceği yaptırımlardan birisi olarak mağdurun zararının karşılanması öngörülmüştür. Keza birçok suç bakımından yer verilen etkin pişmanlık halleri de mağduriyetin giderilmesine bağlı tutulmuştur.

2005 yılına kadar yargılamada önemsenmeyen mağdur, ceza muhakemesinin aktif bir süjesi olarak kabul edilmiş ve çeşitli haklarla donatılmıştır (CMK m. 234). Mağdurun mahkemedeki süjelik vasfını kuvvetlendiren ve onu koruyan bu hükümlerin önemli olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle devletin mağdura da talebi üzerine veya bazı hallerde talebi olmaksızın avukat görevlendirmesi mağdurun korunması bakımından özel önem taşımaktadır. Ceza hukukunda mağdurun hak sahibi süje olarak kabul edilmesi ve muhakeme sürecinde etkin kılınması, ceza adaletinin sağlanmasında önemli bir gelişmedir.

7. Ceza muhakemesi hukuku alanında yargılama sürecinde adaletin sağlanması bakımından önemli sistem değişikliğinin yapıldığını da belirtmek gerekir. Etkin soruşturma yapılması, kişilerin yeterli araştırma yapılmadan sanık yapılmasının önlenmesi ve davaların tek celsede bitirilmesinin sağlanabilmesi için iddianamenin iadesi kurumu kabul edilmiştir. İddianamenin iadesi kurumu ceza muhakemesi hukukunun bel kemiğini oluşturmaktadır. Amacına uygun olarak kullanıldığı takdirde gerek soruşturma, gerek kovuşturma evresinin hukukiliğini sağlama fonksiyonu görecektir. Soruşturmanın etkinliği, makul sürede yargılanma, masumiyet karinesi, lekelenmeme hakkı ve delilsiz yargılama olmaz ilkesi gibi birçok muhakeme hukuku ilkesinin korunması bu kurumun iyi işletilmesine bağlıdır. Ancak ne yazık ki bu müessese yargılama kültürüne kurban gitmiş ve amacını yerine getiremez hale gelmiştir. Bu müessesenin amacına uygun şekilde işler hale getirilmesi ceza adaletinin sağlanması bakımından önem taşımaktadır.

8. Ceza muhakemesi hukuku alanında son zamanlarda yapılan önemli düzenlemelerden birisi de uzlaşma müessesesinin işletilmesine yönelik değişikliklerdir. 2005 yılında sisteme giren ve basit suçların mahkeme dışında çözülmesini öngören sistemin bugüne değin beklenen amacı gerçekleştirmediği görülmüştür. Bu müessese yeniden yapılandırılmış ve işler hale getirilmiştir. Uzlaşma kapsamında kalan suçların kapsamı da genişletilerek, yargının iş yükünün azaltılmasına katkıda bulunulmuştur.

Ceza muhakemesi hukuku alanında yapılan önemli yeniliklerden birisinin de istinaf mahkemelerinin kurulması olduğunu belirtmek gerekir. 20 Temmuz 2016 da çalışmaya başlayan mahkemeler iki dereceli yargıyı üç dereceye çıkartmak suretiyle sanıklar bakımından önemli bir güvence oluşturmuştur.

9. Kuşkusuz ceza hukuku uygulamasında karşılaştığımız başka önemli sorunlar da vardır. Bu sorunların bazılarında (örneğin iddianamenin iadesi sisteminin işletilmemesinde hâkim ve savcıların aynı kurul tarafından yönetilmesi ve aynı ortamı paylaşmalarının rolü bulunmaktadır) adalet sisteminin kurumsal yapısının rolü bulunmaktadır. Bazı sorunların kaynağı normatif düzenlemeler olabilmektedir. Ancak sorunların birçoğunun temelinde nitelikli yargılama sorununun olduğu görülmektedir.

Yargının sürekli üst yapısını geliştirmekle meşgul oluyoruz. İstinaf ve Yargıtay'ın çalışması için yasal olarak ne kadar çaba sarf edilirse edilsin, ilk derece mahkemelerindeki yargılama kalitesini artırmadığımız sürece adalet sistemindeki tıkanıklığı çözme şansı bulunmamaktadır. Üst yargıdaki iş yükünün azaltılması ve hak ihlallerinin giderilebilme-

si, İlk derece mahkemelerindeki yargılama kalitesinin artırılmasına bağlıdır. Hollanda'da ilk derece mahkemelerinden verilen kararların % 92'sinin üst yargıya taşınmadan kesinleştiği söylenmektedir. Bu durum ilk derece mahkemelerinin verdiği kararın doğru olduğu ve üst yargı yoluna gidilmesi halinde durumun değişmeyeceğine yönelik toplumda hâkim olan inançtan ve güvenden kaynaklanmaktadır. Ülkemizde ise yargıya yolu düşen herkes sonuna kadar davasını kendi lehine çevirme ümidi taşımaktadır.

Bunu çözmenin yolu toplumun yargıya olan güvenini tesis etmekten geçmektedir. Bu da ancak kaliteli yargılama yapmakla sağlanabilir. Yine yargılamanın denetlenmesi ve hata yapan yargı mensuplarının sistemden elenmesi şarttır.

10. Yargının kalitesinin artırılmasına ilişkin sorun, yargı mensuplarının yetiştiği hukuk fakültelerindeki eğitim ve öğretimden bağımsız olarak düşünülemez. Nitelikli hukukçuların yetiştirilmesi en önemli amaç olmalıdır. Bu konunun diğer tüm sorunlardan öncelikli ve hatta onların eksikliğini giderecek derecede önemli olduğunu belirtmek gerekir. Sorun, hukuk fakültesine öğrenci seçimi, hukuk fakültelerindeki müfredat, mezuniyet sonrası ortak devlet sınavının konulması ve adalet akademisindeki eğitim ve meslek içi eğitimle birlikte bir bütün olarak ele alınmalıdır.

11. Ülkemizde, hukuk fakültesini bitirenlerin, hukuk mesleğini (hâkim, savcı, avukat, vb.) icra etme yetkisi kazanabilmesi için, bir ön koşul olarak, bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, mezuniyet sonrası bir "devlet sınavı" konulması düşünülmelidir. Bu sınavı kazanamayanlar mesleğe katılımın dışında bırakılmalı, sadece mahkeme kalemi ve icra dairelerinde istihdam edilmelidir. Bu sınavı kazanan herkes Türkiye Adalet Akademisi tarafından (en az 4 yıl sürecek) bir staja tabi tutulmalıdır. Bu stajın yaklaşık iki yılı Akademi'de eğitime, kalan iki yılı ise mahkemeler, savcılıklar ve avukatlar nezdinde staja ayrılmalıdır. İlk iki yılın sonunda yapılacak sınavda başarılı olanlara hâkim, savcı veya avukatlık mesleğini tercih etme seçeneği sunulmalı; hâkim ve savcılığı seçenler kalan iki yıllarını mahkemeler, savcılıklar ve ayrıca avukatlar yanında staj yaparak geçirmelidirler. Hâkim veya savcı olacak kişilere, Devletin yarısını veya tamamını karşılayacağı ücretle, mutlaka bir avukat yanında staj yapma zorunluluğu getirilmelidir. Akademi eğitimi sonrası avukatlığı tercih edenlerin de, yine aynı şekilde, iki yıl süreyle mahkemeler, savcılıklar ve avukatlar nezdinde staj yapma mecburiyeti olmalıdır. Böylece bir uyuşmazlığın çözümünde görev yapan herkes (hâkim, savcı, avukat) aynı sınavları kazanan, aynı stajı gören kişiler olacağından; hâkim, savcı ve avukatın muhakemedeki konumları tartışma konusu olmaktan çıkacaktır. Ayrıca hâkim ve savcılar da, avukatın yanında staj yapmak suretiyle, yargıladıkları olaya ve kişilere savunma penceresinden bakmayı, örneğin bir tutuklunun serbest bırakılması için çırpınan avukatın tutuklu yakınları ile yaşadıkları sorunları ve adaletten beklentilerini yakından öğrenmiş olacaklardır.

12. Ülkemizde hukuk mesleğini icra eden kişilerin mesleki niteliklerini arttırmaları için meslek içi eğitime büyük önem verilmelidir. Yine Türkiye Adalet Akademisinde, belli periyotlar dâhilinde, ülkede görev yapan tüm hâkim, savcı ve avukatlar meslek içi eğitime tabi tutulmalıdır. Her yıl belli bir saat meslek içi eğitime katılmayan hâkim ve savcıların terfileri yapılmamalıdır. Hâkimin akademideki stajından sonra bir daha akademiye uğramadan emekli olmasına imkân verilmemelidir. Avukatlık mesleğini seçen kişiler arasında da bir sınıflandırmaya gidilmeli, avukatlık mesleğini henüz icraya başlamış bir kişi, örneğin Ağır Ceza Mahkemesi ve Yargıtay'daki duruşmalara katılamamalıdır.

Ülkemiz hukuk uygulamasında yerleşen oldukça yanlış bir kanaat de: "teori farklı, uygulama farklı" şeklindeki anlayıştır. Bu

anlayışın terk edilmesi gerekir. Bu anlayış esasen yapılan hataları haklılaştırma, meşrulaştırma fonksiyonu görmektedir. Teoriden beslenmeyen, ona yaslanmayan bir uygulamanın yargılama kalitesi zayıf kalacaktır. Zira teori hâkimin uyguladığı normların arka planını, felsefesini, amacını ve kapsamını ortaya koymak suretiyle yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Adalet akademisindeki staj ve meslek içi eğitimlerde müesseseler hakkındaki teorik gelişmeler, yeni fikirler, anlayışlar mutlaka uygulamacıya aktarılmalıdır.

13. Esasında adil olmak veya adaletle hükmetmek her insanın muhatabı olduğu davranış normlarından birisidir. Bununla birlikte adaletle hükmetmek her insan bakımından ahlaki bir yükümlülük iken, kamu görevi üstlenen kişiler, hâkim ve savcılar bakımından aynı zamanda hukuki bir yükümlülüktür. Bu yükümlülüğün yerine getirebilmesi öncelikle hukukun doğru şekilde öğrenilmesine ve sağlam bir hukuk düşüncesinin oluşmasına bağlıdır. Yargı görevini üstlenen hâkimin tarafların ileri sürdükleri fikirleri tartabilmesi, onların doğru ve yanlış olduğunu ayırt edebilmesi, kendisinin son derece gelişmiş hukuk bilgisine sahip olmasını gerektirir. Eğer hâkim sağlam, doğru bir bilgiden yoksunsa, tarafların veya çevrenin yanlış düşüncesine göre kendi görüşünü oluşturacaktır. Sağlam, doğru hukuki bilgi olmaksızın varılan hükmün adil olması mümkün değildir. Zira adalet, insanın dünyevi beklentilerden sıyrılarak hukuka tam teslim olmasıyla mümkündür.

Bu yüzden olsa gerek Şair der ki, "Yer etmedi adalet duygusu içimde benim, çünkü ben ömrümce adle boyun eğdim..."

OTURUM BAŞKANI

Değerli meslektaşım Mahmut Koca'ya teşekkür ediyorum. Şimdi sözü, yine Ceza Kanunu ile ilgili değerlendirmelerde bulunmak üzere değerli meslektaşım Prof. Dr. İlhan Üzülmez'e veriyorum.

Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

YENİ TÜRK CEZA KANUNUNUN ADALET ANLAYIŞI

I- GENEL OLARAK

Çağdaş ceza hukukuna, hukuk devleti, kusur ve insanilik ilkeleri yön vermektedir. Hukukumuzda da bu ilkelerin yansıması olan düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Suçta ve cezada kanunilik (AY m. 38, TCK m. 2), ceza sorumluluğunu şahsiliği (TCK m. 20), adalet ve kanun önünde eşitlik (TCK m. 3), ceza belirlenmesinde kişinin kasta veya taksire dayalı kusurluluğunun esas alınması (TCK m. 61/1) gibi düzenlemeleri bu çerçevede zikretmek mümkündür.

Hemen belirtelim ki, mevzuatta bu ilkelere yer verilmesinin başlı başına bir anlamı yoktur. Ayrıca bu ilkelerin hayata geçirilmesini mümkün bir yapının varlığı da gereklidir. Böyle bir yapı ve sistem, ancak insanı önceleyen, insan gerçeğini göz ardı etmeyen ve hukuk devleti ilkesinin gereklerine uygun felsefeyle hazırlanmış bir mevzuatla mümkün olabilir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun adalet anlayışının bu yaklaşımla değerlendirilmesi gerekmektedir.

II- YENİ TCK'NIN BENİMSEDİĞİ FELSEFİ SİSTEM VE BUNUN CEZA ADALETİNE ETKİSİ

Yeni TCK farklı bir felsefe ile kaleme alınmıştır. Kanun'un 21. maddesi ve bu maddenin gerekçesindeki açıklamalar, hataya ilişkin 30. maddenin sistematiği ve bu maddede yer verilen müesseseler, 40. maddedeki bağlılık kuralına ilişkin düzenleme, nihayet Ceza Muhakemesi Kanunu'nun hüküm başlığını taşıyan 223. maddesindeki formülasyon yeni felsefi anlayışın temel kodlarını ortaya koymaktadır.

Yukarıda ismi zikredilen maddeler başta olmak üzere suç teorisine ilişkin diğer düzenlemeler ve özel hükümlere ilişkin kısmın sistematiği birlikte göz önünde bulundurulduğunda yeni TCK'nın insanı obje yerine koyan ve insan gerçeğini yok sayan bir anlayıştan hareket etmediği görülmektedir. Ancak verdiği kararlardan halen 765 sayılı Kanun'un etkisinde olduğunu hissettiğimiz uygulamamızın bu anlayış değişikliğine tam anlamıyla uyum sağlayamadığını görmekteyiz.

Yeni TCK bir sistem değişikliğine gitmiştir. Bu sistem değişikliği öncelikle benimsenen suç teorisinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla yeni Kanun'un bihakkın uygulanabilmesi, bu Kanun'un hazırlanışında göz önünde bulundurulan suç teorisinin anlaşılabilmesine bağlıdır.

Kanaatimizce, yeni Kanun'un öngördüğü suç teorisinin anlaşılması, bu kavrayışla öngörülen müesseselerin uygulamaya geçirilmesi yaşanan birçok sorunun kendiliğinden çözülmesini sağlayacaktır.

Yeni TCK'nın hazırlanışında finalist suç teorisi esas alınmıştır. Dolayısıyla yeni Kanun'un sisteminin anlaşılabilmesi için finalist suç teorisinin ortaya koyduğu görüşlerin neler olduğunun ve bunun ceza sorumluluğunu nasıl etkilediğinin bilinmesi gerekmektedir.

Finalist suç teorisi, 1950'li yılların başından itibaren ortaya koymuş olduğu görüşlerle ceza sorumluluğunun esasını oluşturan fiilden başlayarak ceza hukukunun o güne kadar çözülemeyen meselelerine tutarlı izahatlar getirmiştir. Bu teori, fiili, yönlendirici irade tarafından hâkim olunan, belli bir gayeye yönelik olarak icra edilen ve dış dünyada bir değişikliğe yol açan insan davranışı olarak tanımlamaktadır. Fiile ilişkin bu tanımın suçun yapısına ilişkin önemli sonuçları bulunmaktadır.

İlk olarak, fiil denildiğinde artık bundan hareket, netice ve nedensellik bağından oluşan bir bütün anlaşılmamaktadır. Kısası fiil, artık son tahlilde netice ibaret bir olgu değildir. Fiil, iradi olan ve belli bir maksada yönelik olarak gerçekleştirilen insan davranışıdır. Buna göre, bir insan davranışına fiil olma vasfını kazandıran temel iki unsur vardır: Yönlendirici iradenin ürünü olmak ve belli bir maksada yönelik olarak gerçekleştirilmek.

Kişi yönlendirici iradesiyle hukukun yasakladığı bir hususu gerçekleştirmek üzere hareket ettiğinde, kişiliğini ortaya koymuş (şahsi haksızlık teorisi) olmaktadır. Böylelikle finalist suç teorisi, bir fiilin haksızlık teşkil edebilmesi için, onun iradi olarak gerçekleştirilmesini yeterli görmemiş, aynı zamanda bu fiilin hangi maksada yönelik olarak icra edildiğinin (yani kastın) araştırılmasını gerekli görmüştür. Kısacası failin iradesinin suç teşkil eden fiili icraya yönelik olması gerektiği kabul edilmiştir.

Bu anlayışın suç teorisi açısından önemli sonuçları olmuştur. Kast, fiilin bir vasfı haline geldiğinden artık kusurun değil, haksızlığın konusu haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak da haksızlık teşkil eden bir fiilin varlığının kabulü için, belli bir neticeye yol açan iradi insan davranışı yeterli görülmemiş, fiili icra eden kişinin böyle bir neticeyi amaçlayarak hareket edip etmediğinin araştırılması zaruri hale gelmiştir. Böylelikle haksızlığın oluşumu bakımından

failin iradi bir şekilde gerçekleştirdiği fiille, sırf suçun kanuni tarifindeki maddi unsurları gerçekleştirmiş olması yeterli görülmemiş, bu unsurları gerçekleştirmeye yönelik bir iradeyle (faillik -kast) hareket ettiğinin tespiti gerekli hale gelmiştir.

Yeni Kanun'un benimsediği bu sistemde, kast ve taksir kusurluluğun tezahür biçimini (türlerini) değil, haksızlık teşkil eden fiilin işleniş şeklini oluşturmaktadır. Kusur ise, haksızlık teşkil eden bu fiili icra etmesi nedeniyle kişi hakkında kınama yargısında bulunulmasını ifade etmektedir. Kusur yargısının temelinde ise, fail tarafından kasten veya taksirle işlenen haksızlık bulunmaktadır. Başka bir anlatımla, kişi kasten veya taksirle gerçekleştirmiş olduğu haksızlıktan dolayı sorumlu tutulmakta, yükümlülüklerine aykırı şekilde bir haksızlığı gerçekleştirmiş olması nedeniyle hakkında kınama yargısında bulunulmaktadır. Böylelikle, suçun yapısında haksızlık ile kusur arasında bir ayrıma gidilmiştir. Kast ve taksir ise suçun yapısında haksızlığın unsurları olarak kabul edilmiştir.

Finalist suç teorisi, failin fiili icra ettiği sırada hangi maksada yönelik olarak hareket ettiğinin tespitini aradığından, hukuka uygunluk nedenlerinin objektif olarak gerçekleşmesini, fiilin hukuka uygun hale geldiğinin kabulü bakımından yeterli görmemiştir. Böylelikle fiili icraya başladığı sırada bir hukuka uygunluk nedeni çerçevesinde hareket ettiği bilincine sahip olan kişiyi bu nedenlerden yararlandırmıştır. Kısacası teori, fiili icra ettiği sırada bir hukuka uygunluk nedeninin maddi şartlarının gerçekleştiği ve kendisinin bu çerçevede hareket ettiği bilincine sahip olmayan bir kişinin hukuka uygunluk nedeninden yararlanmaması gerektiğini kabul etmiştir. Böylelikle aslında hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarının da kastın kapsamına dâhil olduğu kabul edilmiştir. Nitekim TCK'nın 30. maddesinin üçüncü fıkrasında yer verilen düzenleme bu anlayışın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Finalist suç teorisi bu kabulleriyle Kıta Avrupası ceza hukukunda 1950'li yıllardan itibaren ceza hukukundaki taşları adeta yerinden oynatmıştır. Bu görüşün izlerini Kıta Avrupa'sında kabul edilen bütün ceza kanunlarında görmek mümkündür.

Finalist suç teorisinin suçun yapısıyla ilgili ortaya koymuş olduğu yenilikler göz önünde bulundurulmadan yeni TCK'nın benimsediği müesseselerinin sağlıklı bir şekilde uygulanması mümkün değildir. Örneğin suçun yapısı için yapılan haksızlık kusurluluk ayrımının hukuki mahiyetini kavrayamadan TCK'nın hata başlığını taşıyan 30. maddesindeki düzenlemelerin doğru bir şekilde izahı ve uygulanabilmesi mümkün değildir.

Bu kapsamda finalist suç teorisinin suçun yapısı için yaptığı haksızlık-kusur ayrımı ve bu ayrımın sonuçları ortaya konulmadan, işlediği fiilin haksızlık teşkil ettiği hususunda kaçınılmaz hataya düşen kişinin cezalandırılamayacağı yolundaki (haksızlık yanılgısı) düzenlemenin mahiyetini tam anlamıyla anlayabilmek mümkün değildir. Bu düzenlemenin üstlendiği fonksiyon kavranamayınca, klasik suç teorisinin temel ilkelerinden olan "kanunu bilmemek mazeret sayılmaz kuralı"nın niçin gereksiz olduğu, bu ilkenin niçin insanı obje yerine koyduğu, niçin kusur ilkesini ve dolayısıyla hukuk devleti ilkesini ihlal ettiği anlaşılamayacaktır.

Oysa önemli olan işlediği fiilin suç olarak düzenlendiğini bilip bilmemek değil, onun haksızlık teşkil ettiğini bilip bilmemektir (m. 30/4). Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz kuralından hareketle, içinde yaşadığı toplumda geçerli kurallar çerçevesinde işlediği fiilin haksızlık teşkil ettiğini bilmeyen (fiilinin haksızlık teşkil ettiğini algılayamayan) bir kişinin cezalandırılması, kusur ilkesine ve dolayısıyla hukuk devleti ilkesine aykırılık teşkil edecektir.

Yeni Kanun'un benimsediği sisteme göre, içinde yaşadığı toplumun tasvip etmediği bir davranışı gerçekleştirdiği bilinciyle (algı-

lama yeteneği) hareket eden kişi, haksızlık bilincine sahiptir ve işlediği fiilin suç teşkil ettiğini bilsin veya bilmesin, bu fiilden dolayı sorumluluğu yoluna gidilecektir. Dolayısıyla TCK'nın 30. maddesinin dördüncü fıkrasındaki düzenleme insan gerçeğini gözeten, işlediği fiilin haksızlık teşkil ettiği bilincine sahip olmayan bir kişinin cezalandırılmasını önleyen, nihayetinde adaletin tecellisine hizmet eden bir özellik taşımaktadır. Bu önemine rağmen bu düzenlemenin henüz uygulamada sağlıklı bir şekilde değerlendirilemediğine şahit olmaktayız.

Yeni TCK'nın öngördüğü sistemde, psikolojik kusur müessesesinin yerine normatif kusur anlayışı kabul edilmiştir. Buna göre, içinde yaşadığı toplumda geçerli kurallar (emredici veya yasaklayıcı davranış normları) çerçevesinde tasvip edilmediğini, onaylanmadığını bildiği (algılama yeteneği) bir fiili, işlememekten yana tercihte bulunma imkânına sahip olmasına rağmen (irade yeteneği) işleyen kişi, işlediği bu fiilden dolayı kusurlu addedilecek ve hakkında kınama yargısında bulunulacaktır.

Yeni Kanun'un öngördüğü mazeret sebepleri (hukuka aykırı ve fakat bağlayıcı emrin ifası, zorunluluk hali, meşru savunmanın sınırının telaş korku ve heyecan nedeniyle aşılması, haksızlık yanılgısı) doğrudan adil bir uygulama yapılmasını, kişinin kusurunun ağırlığıyla orantılı bir şekilde cezalandırılmasını sağlayan müesseseler olma özelliğini taşımaktadırlar.

Yeni TCK çağdaş yaklaşımlara uygun olarak bazı müesseselere ilk kez yer vermiştir. Az önce bahsettiğimiz haksızlık yanılgısı bunlardan ilkidir. Buna karşılık eski kanunda yer almakla birlikte yeniden formüle edilen ve yeni anlayışla gözden geçirilen müesseseler olduğunu da görülmektedir. Örneğin hukuka uygunluk nedenlerinin sınırının aşılmasına ilişkin 27. maddedeki müesseseler gibi. TCK'nın 27. maddesinin ilk fıkrasında hukuka uygunluk nedenlerinin sınırının aşılması, ikinci fıkrasında ise hukukumuzda ilk kez düzenlenen hukuka uygunluk nedenlerinden meşru savunmanın sınırının telaş, korku ve heyecan nedeniyle aşılması müesseselerine yer verilmiştir. Her iki düzenleme de ceza adaletinin tesisine hizmet edecek önemli vasıtalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak uygulamamızın halen hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılması (m. 27/1) kapsamında değerlendirilmesi gereken olayları kasten yaralamanın neticesi sebebiyle ağırlaşmış halleri içeresinde değerlendirmekte ısrar ettiği görülmektedir. Bu durumun yeni Kanun'un getirdiği müesseselerin halen yeterince tanınamamış olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Hukuki nitelemede farklılık olarak karşımıza çıkan bu gibi haller, bazen faillerin hak ettiklerinden daha ağır bir yaptırımla cezalandırılmalarını sonuçlanmaktadır.

Yeni TCK, kusur ilkesi çerçevesinde işlediği fiilden veya gerçekleştirdiği neticeden dolayı kusurlu addedilemeyen kişinin cezalandırılmamasını öngördüğünden neticesi sebebiyle ağırlaşmış suçlar bakımından 765 sayılı TCK'da benimsenen objektif sorumluluk ilkesini terk etmiştir. Bu çerçevede TCK'nın genel hükümler kısmında neticesi sebebiyle ağırlaşmış suçlara ilişkin bir düzenlemeye yer verilmiş, işlenen fiilin kastedilenden daha ağır veya başkaca bir neticeye sebebiyet verdiği hallerde, failin bundan dolayı sorumluluğu için asgari taksirinin varlığı aranmıştır (m. 23).

Yeni Kanun'un benimsemiş olduğu sistemin gereği olarak teşebbüs, iştirak ve içtimaya ilişkin düzenlemelerde ceza hukukundaki güncel gelişmeler göz önünde bulundurulmuştur. Bu kapsamda suça teşebbüs açısından yapılan eksik teşebbüs-tam teşebbüs ayrımı kaldırılmış, teşebbüs halinde fiilin suçun konusu bakımından arz ettiği tehlikenin ve sebebiyet verdiği zararın göz önünde bulundurulmasını gerektiren ve somut olayın özelliğine göre fail hakkında ceza tayin edilmesini öngören insani bir sisteme yer verilmiştir (m. 35/1-2). Suçun

teşebbüs aşamasına vardığının kabulü bakımından işlenmesi kastedilen suçun icrasına başlandığını gösteren hareketlerin gerçekleştirilmesi aranarak, hazırlık hareketi ve icra hareketi ayrımında objektif bir ölçüt benimsenmiştir. Böylelikle hem sadece tespit edilen kastından hareketle failin cezalandırılmasının önüne geçilmiş hem de hazırlık hareketi-icra hareketi ayrımının tespitini mümkün kılan bir sistem benimsenmiştir.

Suça teşebbüsle bağlantılı olarak yeniden formüle edilen gönüllü vazgeçme müessesesinin uygulanması bakımından, fiilin icrasından gönüllü olarak vazgeçme ile neticenin gerçekleşmesini gösterdiği çabayla önleme arasında ayrım gidilmiştir (m. 36). Yine iştirak halinde işlenen suçlarda suç ortaklarından birinin gönüllü vazgeçmesine ve suçun işlenmemesi için çaba göstermesine rağmen diğerlerinin suçu işlediği hallerde gönüllü vazgeçen suç ortağının vazgeçme hükümlerinden yararlanacağı kabul edilmiş ve böylelikle adil bir uygulamanın yolu açılmıştır (m. 41). Belli suçlarla bağlantılı olarak suçun tamamlanmasından sonra, etkin pişmanlık gösterilmek suretiyle bu suçun işlenmesiyle ortaya çıkan mağduriyetin giderilmek istenmesine sonuç bağlanmıştır.

Yeni TCK suça iştirak müessesesini yeni gelişmelere uygun bir şekilde faillik-şeriklik ayrımı çerçevesinde yeniden formüle etmiştir. Suç iştirakte sorumluluk statülerini oluşturan faillik ve şeriklik ayrımında ise, suçun işlenişine olan katkının mahiyetinin esas alınması öngörülmüştür. Gerçekleştirmiş olduğu katkıyla suçun kanuni tarifindeki fiili icra ettiği tespit edilenlerin fail, bunun dışında kalanların ise şerik sayılması gerektiği kabul edilmiştir (m. 37/1). Suçun kanuni tarifindeki fiili icra etmenin ne anlama geldiği hususu gerekçede fiil hâkimiyeti teorisiyle paralel bir şekilde izah edilmiştir. Yeni Kanun ilk kez, bir statüsü olarak dolaylı failliği ilk kez tanımlamış, çocukların ve kusur yeteneği olmayanların suçun icrasında araç olarak kullanılmasını cezada artırım yapılmasını gerektiren bir hal olarak kabul etmiştir (m. 37/2). Yine Kanun'da şeriklerin ceza sorumluluğunun asgari şartlarını öngören bağlılık kuralı düzenlenmiş, nitelikle hallerin şeriklere sirayetine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmeyerek, işlenişine iştirak edilen fiille ve kastla sınırlı bir sorumluluk rejimi öngörülmüştür (m. 40/1). Özgü suçlarda iştirake ilişkin özel bir düzenlemeye de ilk kez yer verilmiştir (m. 40/2).

Yeni TCK'da zincirleme suç (m. 43/1) ve fikri içtima (m. 43/2, 44) kapsamına giren haller dışında "kaç tane fiil varsa o kadar suç, kaç tane suç varsa o kadar ceza vardır" prensibinden hareket edilmiştir. Zincirleme suçun uygulama alanı 765 sayılı TCK'nın 80. maddesine nazaran sınırlanmıştır. Benimsenen suç teorisinin gereği olarak kısmen veya tamamen ayniyet gösteren bir hareketin icrasıyla işlenen suçlar arasında fikri içtima ilişkisinin varlığı kabul edilmiştir. Ayrıca içtima hükmünün uygulamayacağı suç tipleri gösterilmek suretiyle (m. 43/3) uygulamada ortaya çıkabilecek kimi belirsizliklerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Yeni Kanun'da suçun karşılığını oluşturan yaptırımlar çağdaş gelişmelere uygun bir şekilde ceza ve güvenlik tedbiri olarak belirlenmiştir (m. 45). Hapis cezalarının infazının ortaya çıkaracağı sorunları asgariye indirmenin çarelerine yer verilmiştir (m. 50, 51). Güvenlik tedbirleri, güncel ihtiyaçlara ve gelişmelere paralel bir şekilde yeni bir yaklaşımla düzenlenmiştir. Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri insani bir yaklaşımla formüle edilmeye çalışılmıştır (m. 56-57). Yine kasten işlenen bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak hak yoksunluğu kabul edilmiş, kişiye tanınan hak ve yetkinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dışında hak yoksunluğu hapis cezasının infazı süreciyle sınırlı tutulmuştur (m. 53/1). Böylelikle 765 sayılı Kanun'un benimsemiş olduğu ömür boyu kamu hizmetlerinden yasaklık uygulaması terk edilmiştir. Bütün bu düzenlemeler yeni

TCK'nın insan odaklı yaklaşımının yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca uygulanması öngörülen hapis cezasının infazının ertelenmesi ve seçenek yaptırımlara çevirme gibi müesseselerin uygulanabilmesi bakımından, mağdurun veya kamunun uğradığı zararın giderilmesi şartı kabul edilerek, mağdur taraf da ihmal edilmemeye çalışılmıştır.

Yeni TCK, cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesini, suç teorisinin gereklerine uygun bir şekilde yeniden formüle etmiş, öngördüğü sistem itibariye ceza hukukunun güvence fonksiyonunu somutlaştırmıştır (m. 61-62). Kanun'da cezanın belirlenmesinde izlenmesi gereken yöntem, açık ve denetime imkân tanıyacak bir biçimde ortaya konulmuştur. Cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesine ilişkin olarak öngörülen sistem çerçevesinde somut olayda ilgili suç tanımında belirlenen cezanın alt ve üst sınırı arasında ceza tayin edilirken, cezanın belirlenmesine ilişkin madde hükmünde gösterilen ölçütlerin dikkate alınması sağlanmıştır. Cezanın belirlenmesine ve bireyselleştirilmesine ilişkin hükümlerle, soyut gerekçeler gösterilerek cezanın alt veya üst sınırdan belirlenmesi şeklindeki yanlış uygulamanın önüne geçilmesi amaçlanmış, adil bir uygulamanın önü açılmak istenmiştir.

Yeni TCK'nın özel hükümler kısmı insanı önceleyen bir sistematikle düzenlenmiştir. Uluslararası suçlarla başlayan bu kısım, kişilere karşı işlenen suçlar, topluma karşı işlenen suçlar ve nihayet millete ve devlete karşı suçlar şeklinde bir sistematikle devam ettirilmiştir. Güncel gelişmelere uygun bir şekilde 765 sayılı Kanun'da yer almayan yeni suç tiplerine yer verilmiştir. Örneğin çocukların cinsel istismarı suçu (m. 103), insan üzerinde deney (m. 90) ve doku ve organ ticareti (m. 91) gibi.

Uluslararası suçlar başlıklı kısımda insanlığa karşı işlenen kimi suçlar yaptırım altına alınarak insana ve insanın değerlerine verilen öneme dikkat çekilmek istenmiştir. Bilahare kişilere karşı suçlar başlığı altında, kişinin hayatına, vücut dokunulmazlığına, cinsel tamlığına, özgürlüğüne, onuruna, özel hayatına ve malvarlığına yönelik fiiller yaptırım altına alınmıştır. Kanun'da topluma karşı işlenen suçlar farklı bir anlayışla yeniden formüle edilmeye çalışmıştır. Bu kapsamda, izlenen suç siyasetinin gereği olarak, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma fiili klasik anlayıştan farklı bir şekilde formüle edilmiştir (m. 191). Fuhuş suçunda, fuhuşa sürüklenen kişi her hâlükârda mağdur olarak kabul edilmiş, bu kişinin tedavi veya terapiye tabi tutulması suç mağdurunun korunması amacına yönelik bir güvenlik tedbiri olarak düşünülmüştür (m. 226/7).

Yeni TCK öngördüğü müesseseler itibariyle mutlaka eleştirebilecek birçok yönü bulunmakla birlikte, hukuk devleti, insanilik ve kusur ilkelerini önceleyen bir sistem kurmaya çalışmış, işlenen fiille ve kusurun ağırlığıyla orantılı bir ceza adaletinin sağlanması bakımından gerekli altyapıyı oluşturmuştur. Gelinen aşama itibariyle önemli olan öngörülen müesseselerin tam anlamıyla sağlıklı bir şekilde uygulanması için çaba göstermektir.

OTURUM BAŞKANI

Çok teşekkür ederiz Sayın Üzülmez'e. İki tane çok kıymetli konuşmacımız daha var.

Tabii ki burada, bu anlatımlarımızın ceza hukuku genel hükümler dersine dönmesini istemiyoruz. Ama diğer taraftan da bu kadar seçkin bir topluluğu bulmuşken; akademisyenler olarak gördüğümüz birtakım hususları sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Toplantının sonuna doğru bir soru cevap bölümü de yapacağız zaten. Şimdi ben değerli meslektaşlarımın hem Mahmut Koca Hocamızın hem de İlhan Üzülmez kardeşimizin Ceza Kanunu bu kadar engin vukufiyetle anlatmalarından çok memnuniyet duyduğumu ifade etmek istiyorum. Onlar

biraz teorik konuştu, ben de daha somut şeyler söyleyerek sözü Hocam Prof. Dr. Bahri Öztürk'e vereceğim.

Yeni Türk Ceza Kanunu'nun sistemi insan hak ve özgürlüklerini koruyan bir anlayışla kaleme alınmıştır. Hep bunu söylüyoruz da nasıl yani? Mesela hayat hakkına, vücut dokunulmazlığına, cinsel dokunulmazlığa, kişi hürriyetine karşı işlenen suçlara baktığımız zaman eski kanunun sistemine göre buralarda cezaların daha da ağırlaştırıldığını görüyoruz. Hâlbuki ifade hürriyeti bağlamında yapılan düzenlemelere baktığınız zaman kapsamın daraltıldığını görüyoruz. Neden? İnsan kendi düşüncesini, kendi fikirlerini sağlıklı bir ortamda ifade edebilsin diye. Yani bu tanımlamaları yaparken sadece bir özdeyiş gibi veya fikir açıklaması gibi değil, bunun somut dayanaklarını da söylemiş oluyoruz. Mesela bu arkadaşlarım çok güzel söylediler. Bu, kendi hukukçularımızın ortaya koyduğu, kendi hukukçularımızın kaleme aldığı, kendi birikimimizle ortaya çıkan bir mevzuattır, kanunlar külliyatıdır.

Ceza Kanunu kaleme alınırken İspanya'dan Rusya'ya kadar olan yelpazede, bütün Kıta Avrupası sistemindeki kanunlar dikkate alınmıştır. Arkadaşlarımızın söylediklerine ilaveten birkaç şey de ben ifade etmek istiyorum. Bilinçli taksir getirilmiş, bilinçli taksir eskiden de vardı ama daha somutlaştırılmıştır. Bilinçli taksirle, kasten işleme arasına olası kast getirilmek suretiyle cezada adalet sağlanmış ve kişinin kusuru kadar cezalandırılmasını sağlayacak, sağlıklı bir düzenleme yapılmıştır.

Sevgili Mahmut kardeşim ne kadar güzel söyledi. Kusura dayalı sorumluluk. Cezalarda alt ve üst sınır makası açılmış. Meydana gelen fiilin haksızlık içeriğini dikkate alarak hâkim ve savcılarımızın bu olayların, haksızlığın asgarisi nedir, azamisi nedir, bunu düşünerek kanunu uygulayacaktır. Burada aksaklıklar olmakla birlikte çok güzel örnekler de olduğunu ifade etmek gerekir. Bütün mesele kanunun sisteminin ve mantığının iyi anlaşılmasıdır. Kanun maddesi, madde başlığı ve gerekçesiyle birlikte bir bütündür. Her maddenin altında gerekçeleri de olduğu için, anlaşılması açısından düzenlendiği yeri de dikkate aldığımızda, çok daha verimli bir şekilde uygulama imkânı sağlıyor. Bunlara artı olarak, sade ve basittir.

Ceza adalet sistemine baktığımız zaman bir iki tane temel ceza vardır ve günün ihtiyaçlarını karşılayacak bir anlayışla kaleme alınmıştır. Mesela "hata" düzenlemesi, Türk Ceza Kanunu'nun genel hükümler bölümünün en iddialı maddesidir. Neye yarar ki? Doğru uygulanmıyor. Yani o hata maddesini yazmak o kadar zor bir şeydir ki! Ama güzel bir şekilde kaleme alınmıştır.

İlhan Bey ne kadar güzel söyledi. Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz. Artık orada bulunmasının bir anlamı yok. Kusura dayalı olarak ceza verilecek. Ama bunları biz gerek meslektaşlarımızla, gerek yargı mensuplarımızla, gerek yüksek yargının çok değerli temsilcileriyle her seferinde konuşuyoruz, değerlendiriyoruz ve çok güzel de uygulamalar ortaya çıkıyor.

Ceza adalet sistemimizin sağlanmasında iki önemli mihenk taşını da yine ifade etmek istiyorum. Bunlardan birisi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin neticesi olarak Komisyonun ve daha sonra Divan'ın yetkisinin tanınması. Bu Türkiye'nin hukuk sistemini bir kademe yukarı çıkarmıştır. O dönemlerde, 12 Eylül ve akabinde yapılan yargılamaların neticesinde biz Almanya'da eğitim için bulunduğumuzda "Türkiye eşittir işkence" diye bahsediliyordu. Bakın bugün böyle bir şey yok, çünkü Strazburg denetim organlarının verdiği ihlal kararlarına rağmen bizim hukuk standartlarımızda, yani adalet mademki hak ve hukuka uygunluk, hakkın gözetilmesi, haklı ile haksızın ayırt edilebilmesi, haklının hakkının verilmesiyse, işte bunların sağlanması açısından çok önemli bir sıçrama sağlamıştır.

Bir başka husus yine yakın zamanda tanınan "bireysel başvuru hakkı" dır. Hukuk standartımızın yükselmesi açısından önemli bir işlev ifade etmiştir. Aslında burada özeleştiri de yapmak gerekir. Bizim bu standartları uygulamamız açısından Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun tanınmasına da gerek yoktu. Yani Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, mevzuatımızın bir parçası olduğu için doğrudan, özellikle Yargıtayımız bunu yapabilirdi. Ama mesleki dayanışma veya tecrübe, ön yargı, bizi bir şekilde bu gelişimin sağlanabilmesi, bu değişimin yapılabilmesi için mutlaka, bireysel başvuru hakkının sağlanması gibi bir noktaya getiriyor. Aslında oralara müracaat etmeden de problemlerin çözülebilmesi imkânı var. İlhan Bey çok güzel ifade etti.

Aslında bu küçük yaşta evlendirilen çocuklarla ilgili olarak bir kanun tasarısı çıkarılmak istendi. Sonra kamuoyundan gelen tepkiler üzerine geri çekildi. Aslında TCK'nın 30 uncu maddesinin 4 üncü fıkrasını hakkıyla uygularsak bu kanuna da gerek yok. Bu tartışmalara da gerek yok. Eğer bunun kanunda suç olduğunu bilerek, başlık parası almak gibi bir amaçla bunu yapıyorsa zaten ona ceza verelim. Ama bilmeden yapıyorsa? Kaçınabilirse cezasında indirim bile öngörmüyoruz. Kaçınılabilirse aynı cezayı alsın. Ama kaçınılmaz bir hataya düştü ise, kanunu bilmemek mazeret sayılmaz diyerek buna ceza verebilir miyiz? İşte kanunu bu şekilde uygulamadığımız zaman, kanun koyucuya diyoruz ki; buna bir düzenleme yap. Ondan sonra bunu da uygulayamadık, şunu da uygulayamadık, şuna da düzenleme yap. Bu sefer kanunun düzeni bozuldu. Ama bu söylediklerim sadece yargı mensuplarımıza değil, kendi meslektaşlarımızadır.

Her yeni şey, insana karanlık gelir ve insanlar bildiklerinden kolay vazgeçmezler. Aradan 12–13 yıl geçmesine rağmen Ceza Kanunu'nun birçok maddesinin çok sağlıklı bir şekilde uygulandığını görüyoruz. Bu da yargı teşkilatımız sayesindedir. O anlamda da sevincimi ifade etmek istiyorum ve Hocam sözü size bırakıyorum. Ceza muhakemesindeki adalet anlayışıyla ilgili gelişmeler için.

Abdülhalik YILDIZ

(Yargıtay Ceza Genel Kurulu Başkanı)

Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Abdülhalik Yıldız, Yargıtay Ceza Genel Kurulu Başkanı olarak görev yapıyorum.

Tabii hocalarımız teorik olarak bu hususları anlatırken, pratikle olan çatışma dolayısıyla kendilerini çok haklı pozisyonda oldukları, bütün kabahat ve kusurun da uygulamada olduğu hususunda bir intiba yaratacak şekilde beyanda bulundukları için, bize de uygulayıcı olarak ve özellikle de Yargıtay Genel Kurulu Başkanı olarak ister istemez söz alma hakkı doğdu.

Örnek üzerinde anlatmak istiyorum. Sanık 23 yaşında, Kara Harp Okulu öğrencisi.15 Temmuz gecesi helikopterle getirmişler ve Genelkurmay Başkanlığı'na bırakılmışlar. Orada çatışmaya girmiş. Yargılamada ablası, anası, babası tarafından bu çocuğun masum olduğu ileri sürülüyor. Nasıl?

Sanık ilk önce astsubay olmuş, ardından da subay olmuş. Eğitim almak için oraya getirmişler ve komutanı tarafından kendilerine, Genelkurmayı teröristler bastığı için Genelkurmaya gidecekleri söylenmiş. Ondan sonra, sanık helikoptere binmiş ve olay yerine gelmiş. Karşıdaki insanların da terörist olduğunu düşünerek ateş etmiş. Ne kadar güzel bir teori değil mi? Şimdi arkadaşlar, sanığa nerede bunun suç olduğunu biliyorsun diyeceğiz? Yani köylü de gelip böyle savunma yapıyor, terörist de gelip böyle savunma yapıyor. Aslında biz burada diyoruz ki; siz bunun suç olduğunu biliyorsunuz. Ama öyle anlatıldığı için; annesi, babası bunun suç olduğunu bilmiyor derse, biz de hakikaten bu doğrudur deyip karar verirsek olmaz. Şimdi bir bu var, bir de

mesela şu var: 15 yaşını bitirmemiş çocukla cinsel ilişkiye girmek. Haydi, bildi de bir de haksızlığı anlat. Adamın inancı şöyle, bu absürd bir örnek, bu ortamda bu örneğin verilmesi biraz güç olabilir ama nedir? 15 yaşını henüz bitirmemiş bir kızla cinsel ilişkiye girmek niye kötü olsun ki? Fizyolojik yapısı gelişmiş. Çocuk yapmamak için önlemlerini almış. Hâkim de öyle düşünebilir. Ne olacak bu durumda? Haksızlık bilinci yok, yani çok masumane. Peki, bunun evlilik kılıfı içerisine girmesinin ne fonksiyonu var? Arkadaşlar, Türkiye'de 15 yaşını bitirmemiş bir kızla evlenilemeyeceğini herkes bilir. İşte hâkim de diyor ki; bunu herkes bilir, bu sanık da biliyor, ben buna artık bu cezayı veririm. Diğer tarafta bir değer yargısını da kanun ifade etmiş. Hâkim onun yerine geçip başka bir şey diyemiyor. Hâkim töreyi de bilir arkadaşlar. Mesela bir gün buraya gemiyle gelmiş, kıyıya çıkmış Afrikalı bir kişiyi, bunu yapması halinde anlayabiliriz. Böyle bir durum olabilir, bilmeyebilir. Peki, bu haksızlık bilinci, hani 15 yaşını bitirmemiş çocukla cinsel ilişki kurma, resmi nikâh da yok tabii, bu hususta haksızlık bilinci öyle bahsedildiği gibi değil. Kanun bile çıkarılamadı. Toplumda bir tepki var. Peki, siyasetçinin, TBMM'nin karşı koyamadığı böyle bir akıma, hâkim kürsü başında karşı koyarsa ne olacak?

Onun için Sayın Hocamın kitaplarına biz atıfta bulunuyoruz, çok faydalanıyoruz, Üzülmez'in kitabına aşağı yukarı birçok kararımızda, her hafta mutlaka bir kararımızda atıfta bulunuyoruz. Ama burası da görüldüğü gibi değil. Emin olun uygulama gayet yerinde. Hatalar oluyor mu? Oluyor da. Teorisyenlerin yaptığı hatanın 10'da biri kadar oluyor. Biz de bunu kabul ediyoruz. Teşekkür ediyorum. Aslında, cezalar mevzuunda da konuşmak istiyordum. Bu diğer hocamın bahsettiği hususta da, ölçülülük. alt sınır gibi... Hakikaten biz de buna çok dikkat ediyoruz. Ölçülü olacak, haksızlıkla ilgili alt sınırdan ayrılması gerekiyor diye, Yargıtay pek çok kararı bozuyor. Burada daha eğitim çağında olan arkadaşlarımız var. Bu hukuki denetime de tabi olan bir husus. Zannediyorum Yargıtay bu hususta uygulamasını sürdürecek. Yani Ceza Kanunu'nun 3 üncü maddesi varken, diyelim ki 100.000 TL'lik bir mal çalınmışsa ve bu suça alt sınırdan bir ceza verilirse, Yargıtay bu karara dokunur. Aslında biz yeterince bunu irdeliyoruz. Öyle bahsedildiği gibi, alt sınırdan ceza vermek alışkanlık haline gelmiş değil. Belirli bir düzeyde değerlendirme yapıyoruz. Fakat cezaların arttırılması yoluna sık sık gidiliyor.

Hırsızlıktan mevzu açılmışken onu örnek olarak verelim. Hırsızlar henüz cezalarını infaz etmeden, infaz yasasında bir değişiklik nedeniyle hiç cezaevine girmiyorlar. Şimdi bir eve hırsızlık amacıyla girdi. 100 lira para aldı gitti. 100 liralık bir mal aldı gitti. Bu durumda beş yıllık ceza veriyorduk.

Sayın Kanunlar Genel Müdürümüz burada. Bir değişiklik daha yapılıyor, ceza altı yıla çıkarılıyor. Üst sınırı da 12 yıla çıkarılıyor. Alt sınır 2014'te arttırıldı, bir daha arttırılması yoluna gidiliyor. Cezalar astronomik oluyor, ama infaza da pek yansımıyor. Yani bir dört yıl düştü, bir öteki düştü. Yani cezaların çok fazla arttırılması, cezaların infazını çok etkilemedi. Bu nedenle cezai yaptırımlarda caydırıcılık yaratmadı diye düşünüyorum. Çok fazla zamanınızı aldım kusura bakmayın. Söz verdiğiniz için teşekkür ediyorum sağolun.

OTURUM BAŞKANI

Estağfurullah. Biz de verdiğiniz bilgiler dolayısıyla çok teşekkür ediyoruz. Buyurun.

Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ

Teşekkür ediyorum, açıklamalar için. Bizim küçük bir ihtiyacımız daha var. Ben tabii ki teori tarafında olan bir kişi olarak, şu eksikliğimiz olduğunu kabul ediyorum: Bizim bazı hususlarda ayağımız yere basmıyor

olabilir, problem yok. Biz mümkün olduğunca o açığı mümkün olduğu ölçüde Yargıtay kararlarını okuyarak, yaşanan tartışmaları ve olaylar bağlamında verilen kararları takip etmeye çalışarak gidermeye çalışıyoruz. Nasıl yapılabilir bilmiyorum? Ama karşılıklı iletişim halinde olmamızı sağlayacak bir müessese sisteminin kurulması gerekiyor. Yani benim veya değerli hocalarımın belli bir süre de olsa, yarı zamanlı da olsa İstinaf'ta veya Yargıtay'da çalışıp, bizzat yaşanan tartışma ortamına girmemize imkân sağlanmasının zaruri olduğunu düşünüyorum.

Biz bunu sağlayamazsak, tartışmalar da hep böyle havanda su dövme babında kalmaya devam eder. Bunun da Adalet Bakanlığı tarafından değerlendirilmesi ve mümkünse uygulamaya konulmasının yerinde olacağını düşünüyorum.

Abdülhalik YILDIZ

(Yargıtay Ceza Genel Kurulu Başkanı)

Hocam, zaten UYAP'ta biz yargı kararlarını bilginize sunuyoruz. Daha erken durumda, kişisel verilerden de arındırarak, mesela 3 aylık kararları, Ceza Genel Kurul Kararlarını, siz değerli hocalarımıza istediğiniz takdirde sunsak, siz de bir iki ay içerisinde bize geri dönüş yapsanız, hakikaten birbirimizi çok iyi denetlemiş oluruz.

Biz bunu İzzet Hoca ile yapıyoruz. Gerçi geri dönüşleri istediğim gibi alamadım. Ama Hocamın makalelerinden ve bize göndermiş olduğu notlardan yararlanıyoruz.

Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ

Onu yapıyoruz, yapmaya da çalışıyoruz. Farklı sebeplerden dolayı kısa zamanda olmuyor. Ama benim söylediğim farklı bir şey. Yani bizlerin uygulamanın içerisine girmemize imkân sağlayacak, uygulamada yaşanan tartışmalara şahit olabilecek ve oraya katkıda bulunabilecek bir ortamın sağlanmasının doğru olacağını düşünüyorum. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Sağolun, çok teşekkür ederiz.

Sayın Başkanım, renk getirdiniz. Mutlaka bu görüşlerin ifade edilmesi lazım. Bu konuşmalar sayesinde hepimiz yeni şeyler öğreniyoruz. Ben de ifade ederken bazı hususların çok güzel uygulandığını da söyledim. Bizim kendi meslektaşlarımız açısından da problemleri dile getirdim. Şimdi gelinen noktada, ceza muhakemesindeki adalet anlayışı ile ilgili hususlarla ilgili görüşlerini almak üzere Kıymetli Hocam Prof. Dr. Bahri Öztürk Hocama söz veriyorum. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Bahri ÖZTÜRK

İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Yargımızın çok değerli mensupları, değerli arkadaşlarım. Sizleri saygıyla selamlıyorum.

Az önce yaşananlar tartışma ihtiyacını açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle ben, yarım saatlik konuşma süremi azaltıyorum. Bu suretle tartışmaya daha çok vakit kalsın istiyorum. Herhalde Vahit kardeşim de öyle bir fedakârlıkta bulunur. Çünkü Adalet Şûrası'ndayız ve burada sizler için varız. O nedenle de büyük bir titizlikle sizlerden ge-

len sorular cevap aramamız gerekmektedir.

İlhan'a katılıyorum. Gelişmiş ülkelerin neredeyse tamamında hukuk hocaları belli bir süre yargıda hâkim veya savcı olarak çalışır. Bir yıl, bir buçuk yıl, bir deneyim elde eder. Ama üzülerek söyleyeyim İlhan kardeşim, örneğin en iyi bildiğim Almanya'da, orada da teoriyle uygulama arasındaki makas tamamen açılmıştır, giderek de açılmaktadır.

Popülist yaklaşımla hareket eden bazı Alman bakanlar böyle giderse hiçbir akademisyeni herhangi bir komisyon çalışmasına davet etmeyecektir. Davet etse de onların düşüncelerini yasa tasarılarına yansıtmak yerine kendi popülist siyasi isteklerini ön planda tutacaklardır. Maalesef iş o hale gelmiştir.

Şimdi tabi bu tartışmaların özünde yine adalete ulaşma amacı yatıyor.

Halk arasında adalet deyince anlaşılan şey şudur:

Adalet, haklıyı haksız, haksızı da haklı hale getirmemektir. İşte bu anlamda olmak üzere halkımız der ki; "adalet yerini buldu". Mesela bir sanık mahkûm olur, mağdur der ki adalet yerini buldu veya bir sanık beraat eder ve o da adalet yerini buldu der. İşte adalet yerini buldu diyebilmek için haklıyı haksız, haksızı haklı hale getirmemek gerekir.

Peki, bunun için ne yapmak lazım gelir?

İşte ceza muhakemesi hukukunun temel prensipleri bunun için vardır. Örneğin hukuk devleti ilkesi, hukukun üstünlüğü ilkesi, insan haysiyetinin korunması ilkesi, işkence yasağı, adil yargılama ilkesi bunlardan bazılarıdır.

Değerli arkadaşlarım;

Sık sık reformlardan bahsedilir. Bunun sık sık olmasının sebebi, "adalet yerini buldu" yolundaki inancın halkımızın gönlünde ve onların tatmin olacağı şekilde yerleşik bir hale gelememiş olmamasıdır.

Bu sadece yargıya yüklenecek bir eksiklik nakıse değildir. Biraz sonra göreceğimiz gibi, bu sorun bir ülkenin insanından mevzuatına ve elde bulunan alt yapısına kadar topyekûn bir problemdir.

40 yılı geçen mesleki tecrübeme dayanarak ifade etmeliyim ki, ülkemiz bu alanda büyük mesafeler kat etmiştir ve etmeye devam etmektedir. En basitinden, bir defa şu anda bulunduğunuz mekâna bakın, artık sizlere, saygıdeğer yargı mensuplarımıza yakışır yerlerde ve ortamlarda yapıyor bu tür şuralar, seminerler veya diğer çalışmalar.

Biz ceza mevzuatına ilişkin çalışmalar yaparken ki ben 1989'da ilk kez bir kanun tasarısı komisyonunda görev aldım; örneğin kışın çalıştığımız yerde kalorifer yoktu; paltolarımızla ısınırdık; öğle yemeği yoktu, kendimiz gider sandviç alırdık. Oralardan buralara gelindiğini unutmamak lazım.

Reform ihtiyacı her zaman vardır. Bir reform yaparsınız uygulamaya koyarsınız, maksat hâsıl olmasa bir daha reform yaparsınız. Mesleki bağnazlığa da gerek yoktur. Birilerini suçlamaya kalkmak da doğru değildir.

Bakın neden?

Reform deyince değerli arkadaşlarım, reformun altın üçgeni olduğu unutulmamalıdır. Bu üçgenin bir ucunda mevzuat vardır. Bir ucunda altyapı vardır. Bir ucunda da insan vardır.

Benim işte 89'dan bu yana bu yıla gelinceye kadar; ancak özellikle 2002'ye gelinceye kadar tecrübem şudur: Sürekli kanun değişiklikleri yapılmış ve bu kanun değişiklikleri reform diye takdim edilmiştir. Mesela 1979'da Çocuk Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun kabul edilmiş, ancak çocuk mahkemeleri

2005 yılına kadar bir türlü kurulamamıştır. Bunun gibi örnekleri çoğaltmak ne yazık ki mümkündür.

Reform bu değildir. Sadece yasa yapmak reform değildir. Uygulama kabiliyeti olmayan yasa yapmak da reform değildir.

Mevzuatın yanında, altın üçgenin diğer iki ucunda bulunan "insan" ve "alt yapı" unsurları da dikkate alınmadığı sürece, gerçek bir reformdan söz etmek mümkün değildir.

2001 yılına kadar ceza adaleti reformu adı altında çok sayıda kanun taslağı ve/veya tasarısı hazırlandı. Dönmezer Komisyonunda uzun yıllar bu taslak ve tasarı 2001 yılında Türk Ceza Kanunu ön tasarısı ve Ceza Muhakemesi Kanunu ön tasarısı bitirilerek Adalet Bakanlığına sunuldu. Fakat bütün bu ön tasarı ve taslaklar tasarı haline bile gelemedi. Zamanın Adalet Bakanı Cemil Çiçek, kendisinin bakanlığından önce hazırlanmış olan bu metinleri; bunlar bizden öncedir gibi gerekçelere sığınmadan, bir devlet adamı ciddiyetiyle, Adalet Bakanlığında yeniden gözden geçirilmesini sağladıktan sonra Başbakanlığa sevk etmiştir. Oradan da tasarı halinde TBMM Başkanlığına sunulan bu ön tasarılardan Ceza Muhakemesi Kanunu Ön Tasarısının TBMM Adalet Alt Komisyonunda ve Adalet Komisyonunda yapılan çalışmalara aktif olarak katıldığım ve bu taslak ile ilgili olarak 1997 yılında başlayan tasarı çalışmalarının yasalaştığı gün olan 4 Aralık 2004 yılına kadar kesintisiz başında bulunduğum için, ben bugün burada kısaca Ceza Muhakemesi Kanunu'nun adalet anlayışı üzerinde duracağım.

Değerli arkadaşlarım,

Ceza Muhakemesi Kanunu, 2004 yılının 4 Aralık'ında gece yarısı saat iki buçukta, iktidar ve muhalefet milletvekillerinin oy birliğiyle, iki buçuk günde yasalaştırmıştır. Son yıllarda iki buçuk günde yönetmelik bile çıkarılamıyor. O parlamentoda müthiş bir mutabakat, müthiş bir reform arzusu vardı. 2002 yılında oluşan bu parlamentoda görev yapan milletvekili arkadaşlarımızın büyük bir çoğunluğu kendilerini, bir haksızlığa uğramış ve herhangi bir insan hakları ihlaliyle karşılaşmış insanlar olarak gördükleri için, bu ihlallerin bir an evvel hayatımızdan çıkarılmasını istiyordu.

İşte bu özgürlükçü anlayışı, Ceza Muhakemesi Kanunu Tasarısı Adalet Komisyonunu raporunu okursanız görürsünüz.

CMK çalışmalarında, 2002 öncesi halkımıza reva görülen o işkencelerin, insan hakları ihlallerinin, adaletsiz uygulamaların, adaletsiz düzenlemelerin ortadan kaldırılması için çaba sarf edilmiştir. Yeni CMK'nın eski CMK'dan farkı bu işte bu temel özgürlükçü anlayıştır.

Aslında yeni CMK ile eski CMK'nın üçte birini değiştirilmiştir. Eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun üçte ikisi aynen durmaktadır. Mesela "mahkemelerin görevini kanun belirler" yolundaki düzenlemeyi neden değiştirelim. Elbette kanun belirler. Fakat koruma tedbirleri, özellikle temel hak ve özgürlüklerimizi ilgilendiren kısımları, alternatif çözüm yolları, yani daha önce Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda eksik olarak görülen ve insan hakları ihlallerine yol açan düzenlemeleri değiştirdik alt komisyonda. Önce Adalet Bakanlığı sonra meclisimiz bunları kabul etti ve ortaya özgürlükçü, yani ne özgürlükten ne de güvenlikten fedakârlık yapan, özgürlük içinde güvenliği esas alan bir kanun çıktı.

Eğer reform yapılacaksa işte böyle yapılmak lazım gelir ve uygulanması mümkün olan kanun yapılmak lazım gelir. En kötü kanun uygulanması mümkün olmayan kanundur. Bir kanun yapıyorsun uygulanması mümkün değil.

Onun için, değerli arkadaşlarım, bu yeni Ceza Muhakemesi Kanunu Adalet Komisyonu raporu okunduğunda, bir kez daha

söylüyorum, görülecektir ki, o tarihlerde biz çok geniş, dünyadaki tüm hukuk sistemlerinin mukayesesini yaptık ve fakat incelememize rağmen, üç ülkeden hiç esinlenmedik. Onlardan bir tanesi İngiltere, diğeri Amerika Birleşik Devletleri ve üçüncüsü de İsrail'di.

Bizim o çalışmaları yaptığımız sıralarda bu üç devlet ne olduğunu, 15 Temmuz darbe ve işgal girişimi ile Irak ve Suriye'de yaşanan olaylardan sonra, şimdi daha iyi anladığımız "uluslararası terörle mücadele" kılıfı altında, sözüm ona "islami terör" sebebiyle düşük düzeyde işkenceyi kabul ediyordu ve işkence ettiği de, yine Müslümanlardı.

Adalet komisyonu raporuna göre, 11 Eylül 2001 ABD terörüne rağmen Parlamentomuz özgürlükçü çizgiden sapmamıştır. İnsan hakları ihlalleri ve özellikle de işkenceyle itham edilen ülkemizin bu lekeyi temizlemesi, 2005 CMK reformuyla ve orada, mecliste var olan kuvvetli siyasi iradeyle mümkün olmuştur.

Eskiden şöyle olurdu değerli arkadaşlarım. Çoğunuz bunu bilmezsiniz, benim yaşımda olanlar ancak bilebilir. Bir düzenleme yapılır, Avrupa Birliği bir şey söyler o zaman zaten adaylık madaylık da söz konusu değil, hepsi hayal mahsulü. Bir düzenleme yapılır, özgürlükler lehine bir düzenleme. Bakan çıkar, bakalım şimdi Avrupa Birliği bize ne verecek? Diye alenen beyanatta bulunurdu. Elinin körünü verir. Öyle de yaptı hep. Böyle yapa yapa bizim onurumuzla oynamışlardır. Biz bu tür muamelelere layık değiliz. Biz eğer bir özgürlükçü düzenleme yapıyorsak, kendi insanımız için yapmak zorundayız. İşkence ederken kime işkence ediyorsun? Kendi insanına yapıyorsun. Böyle saçmalık olur mu?

Ben 1998 yılında TBMM İnsan Hakları Komisyonunda danışman olarak görevlendirildim. İşkencenin nasıl sistematik olduğunu orada gördüm, öğrendim; o kadar ki, geceleri uyuyamıyordum. Milyonlarca bilgi ve belge ki bunlar bende hala mevcut, bilgisayarımda kayıtlıdır.

Ülkemizde 1971 yılında inanılmaz bir şey oluyor, değerli arkadaşlarım. Latin Amerika'da özellikle bu malum ülkenin yani ABD'nin sık sık darbe yaptığı yerdir orası. O yerlerde, Arjantin'de Şili'de, uygulanan işkence metotları aynen ilk defa 1971 yılında askeri (muhtıra) darbe ile birlikte Türkiye'ye gelmiştir. 71'de yaşanan da aslında darbedir, basit bir muhtıra değil.

Şu ahir ömrümde çok darbe gördüm. Allah bir daha göstermesin. Bakın benim yaşadığım 60'ı var, 80'i var, 71'de en fecisi. Ona muhtıra deniyor. Ya muhtıra ne demek o da darbe zaten ve kimin müdahale yaptığını da açıkça görüyorsunuz orada. İşkence metotlarından anlıyorsunuz. Adam bütün teşkilatıyla geliyor, işkencecisiyle, şunuyla, bunuyla. Şimdi çok şükür bunlar aşılmıştır. O kadar ki bakın 15 Temmuz işgal ve darbe girişiminde feci bir şeyler yaşadık. Allah tekrarını göstermesin.

Bu hain girişim sonrası ne oldu, önemli bir hadise oldu, küçük bir olay, o da Trabzon'da yaşandı. Bir polis yetkilisi bu malum davalarla ilgili bir şahsı darp eder. Efendim, işte işkence etti bana diye şüpheli, başsavcılığa başvurur. Başsavcılık da der ki 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 43 üncü maddesine göre bu konularda çalışan kişilerin idari, cezai ve hukuki sorumluluğu yoktur gerekçesiyle takipsizlik kararı verir. Bu karar büyük bir infial uyandırdı biliyorsunuz. Hemen ne yaptı bizim devletimiz? Bakın özellikle işkence yasağı konusunda ülkemizde eşiğin aşıldığını görüyorsunuz bu olayda. Bu olaydan sonra Devletimiz 682 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 9/1b maddesinde, "işkenceyi" kamu görevinden çıkarma sebebi olarak öngörüyor.

Şimdi ne oluyor? Yine işkence iddiaları, yine bir sürü şey. Nereden geliyor? Dışarıya kaçanlardan. Her türlü terör örgütü. Diyor ki efendim, işkence var. Daha evveli

gün. Mahmut'a söyledim. Daha evveli gün Almanya'da istinaf mahkemesi, iadesi kabul edilen bir kişinin kararını iptal etti. Neymiş efendim işkence iddiası varmış, bunun bir değerlendirilmesi gerekirmiş.

Ben şimdi soruyorum onlara, yurt içinde veya yurt dışında yaptığımız toplantılarda da hep söylüyorum. PKK'ya veya malum terör örgütü FETÖ'ye, şuna buna geldiği zaman Türkiye güvenilir ülke değil, işkence var, idam var, her şey var diyorsunuz. Halbuki hiçbirisi yok. Fakat mültecilerin Türkiye'ye geri gönderilmesi söz konusu olduğu zaman Türkiye güvenli ülke. Bu ne yaman çelişkidir ya?

Onun için değerli arkadaşlarım biz önümüze bakacağız, onun bunun lafına vesairesine tepkisine bakmayacağız. Biz insanımız için ona layık olan ne varsa onun peşine düşeceğiz. İşte yeni CMK hazırlanırken de gerçekten bunlar yapılmıştır. Adil yargılama şiarımız olmuştur. Adil yargılamanın bir unsuru olarak silahların eşitliğinin sağlanabilmesi için çok önemli düzenlemeler yapılmıştır. Burada delil yasaklarını anlatacak halimiz yok. Yargıtayımız zaten delil yasaklarını uygulamada yerleştirdi, kurumsallaştırdı. Allah onlardan razı olsun. Bu o kadar önemli bir eşik ki değerli arkadaşlarım. Eskiden bize derlerdi ki, 1992'de, 3842 sayılı Kanun ile ilk defa CMK da değişiklik yapıldı ve sanık hakları genişletildi. CMUK 135'nci maddede susma hakkı ve aydınlatma yükümlülüğü, avukat yardımından istifade etme gibi haklar; CMUK m.135-a da da yasak sorgu metotları düzenlenmişti. Siz çok iyi hatırlarsınız sayın başkanım, yahu çok Amerikan filmi seyrediyorsunuz galiba siz derlerdi bize ve polis İzmir'de, CMUK'yı istemeyiz diye yürüyüş yaptı.

Bakın gerçekten nereden, nereye geldik? Burada öyle istemek, mistemek yok. Esas alan halkımızın mutluluğudur, esenliğidir, bizim, kendi mutluluğumuzdur, polis de halkın içinden çıktığına göre onun da mutluluğudur.

Dolayısıyla delil yasaklarının kurumsallaşmış olmasına rağmen, Anayasa Mahkemesi arada bir şey yapıyor, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesini taklit ederek delil yasaklarını biraz esnetiyor; çentik atıyor, mentik atıyor bir şeyler yapıyor ama zararsızdır.

Vuslat Dirim kardeşimle görüştüğümüzde, kendisinden endişeye mahal yok mesajı alırız. Her şeye rağmen delil yasakları yerleşmiştir.

Şimdi CMK'ya baktığınızda bunun bir denge kanunu olduğunu görürsünüz. CMK sadece şüphelinin, sanığın haklarını pekiştirmekle yetinmemiştir. Mağduru koruyan 233 ve devamı maddelerde düzenlemeler getirmiştir ve bu düzenlemeler Macaristan tarafından 2010 tarihinde iktibas edilmiştir. Bu çok önemli bir şey. Mağdurun korunması. Yine Vahit Bıçak kardeşim hatırlayacaktır. İngilizce çevirdiği kanunu neresiydi o, Harvard'dan değil mi Vahit, bir profesör, sana mail göndermiş. Feridun Yenisey'e de. Bunun üzerine mağdurun korunmasıyla ilgili geldiler bana. Bir gün boyunca mağdurun korunmasıyla ilgili, kendileriyle çalıştık.

Eskiden CMK topaldı, o topallığı, mağdur haklarını CMK'ya sokarak giderdik. Şüphelinin, sanığın ne kadar hakları varsa, mağdurun da o kadar hakları var. Mağduru bir kez daha zaten suç mağduru olan bir kişiyi, bir kez de yargılama sırasında mağdur etmek akıl alacak bir şey değil.

CMK da bir başka denge "özgürlükle - güvenlik dengesi" dir. Yine kanunda hep göreceksiniz.

Bir taraftan soruşturma ve kovuşturma organlarına, maddi gerçeğe ulaşma konusunda eski CMK da olmayan fevkalade önemli, etkili ve güzel imkânlar, delil elde etme yöntemleri getirilirken; kriminalistik (izbilimi) soruşturma ve kovuşturma makamlarının emrine verilirken; diğer taraftan koruma tedbirleri yeniden düzenlemek suretiyle, onları özgürlükçü bir anlayışla ele almak

suretiyle, özgürlükler pekiştirilerek özgürlük ve güvenlik dengesi sağlanmıştır.

Görüyorsunuz, reformcu mevzuatsa işte buyurun mevzuat ve şu 13 yıla yakın süredir devam eden uygulaması göstermiştir ki Ceza Muhakemesi Kanunu konusunda çok ciddi sorunlar yoktur; bugün hemen hemen bütün müesseseler oturmuştur ve yargının talebi doğrultusunda bazı düzenlemeler, değiştirmeler yapılmıştır. Orada mesleki bağnazlığa da gerek yoktur. Efendim ben yaptım en iyisi bu. Bunlar hiç değişmesin! Yok öyle şey. Eğer bir ihtiyaç varsa ve bu ihtiyaç milletimizin, ülkemizin, devletimizin varlığı ile alakalıysa orada mesleki bağnazlık olmaz. O zaman yapacağımız şey bağrımıza taş basıp belirli bir süre için ona tahammül etmektir.

Reformun altın üçgeninin birincisi mevzuattı. Yukarıda kısaca buna temas etmiş olduk. Gerçek bir reformun ikinci ayağı altyapıdır. Bu konuda dün Sayın Cumhurbaşkanımız, Sayın Başkanımız ifadelerde bulundu. Gerçekten ben 40 yıldır bu işi içinde olan ve takip eden birisi olarak, çalışma koşullarının çok düzeldiğini görüyorum. Şükürler olsun.

Eskiden kimse hâkim savcı olmak istemezdi. Özellikle 70'li yıllarda. Maaşı kötüydü. Terör yüzünden de bazı yerlere gitmek istemezlerdi. Çok şükür o dönemler bitti. Dijitalizasyon mükemmel bir şekilde gelişiyor. İşte UYAP'ı, SEGBİS gibi. Daha da artmasını, bunun tabana tamamen yayılmasını arzu ediyoruz 2023'e kadar.

Adalet sarayları, İzmir'deki, İstanbul'daki adalet sarayı denilen yerlerin, dün Sayın Başbakanımız da söyledi, onun memleketinde de bodrumdaymış. Adalet mülkün temeli derken, temeldeki (bodrumdaki) adalet diye, değil mi efendim öyle anlatmıştı? Hakikaten onu biz de yaşadık, Karşıyaka'da sayın oturum başkanı hatırlar. Balıkçı sokaktaydı adliye binası. Ayağın bileğe kadar çamura batmadan içeri girmek mümkün değildi; karanlık merdivenlerden çıkamazdın; zira piyasada ampul yoktu. Ve daha kötüsü hâkim tutuklu sanığı getirmiyordu benzin yok diye. Şimdi size hayal mahsulü gibi gelir bunlar. Foça'daki cezaevinden İzmir'e benzin yok diye adam getiremiyorlardı. Bunlar bitti. Meslek içi eğitimler bakın olağanüstü güzel bir şekilde, sizlere yakışır bir şekilde yapılıyor. Stratejik planlamalar, kıvanç verici bir noktaya gelmiş vaziyette. Kim yapıyorsa tebrik ediyorum, kutluyorum ve en önemlisi, bütün bunları yapabilmek için yeterli para ayrılıyor artık. Kaynaksız, parasız olmaz bu işler.

Ve nihayet değerli arkadaşlarım, reformun altın üçgeninin üçüncü köşesinde insan unsuru vardır; buna kısaca temas edip konuşmamı bitireceğim. Vahit kardeşim orada sabırsız bir şekilde bekliyor.

İnsan unsuruyla ilgili olarak, şimdi biliyorsunuz, işte hâkim, savcı adli kolluk suçtan zarar gören vekil, her kavram bizim için bir günlük ayrı bir toplantı konusu. Fakat burada söylemek istediğim şeylerden biri de hukuk fakültelerinin içler acısı durumu. Lütfen bir çeki düzen verilmesi için destek verin, omuz verin. Ne bu rezillik ya? 100 den fazla hukuk fakültesi olur mu? Bu sayı daha da arttı, ama bunların 80'e yakını öğrenci alabiliyor. Kimin ne yaptığı belli değil. Hoca yok. Fakülte kuruyor, hocası olan fakülteden hoca çalıyor. Ondan sonra efendim öğrenci çok. Ticarethane gibi. Merdiven altı hukuk fakülteleri. Bunları hep beraber engelleyelim değerli arkadaşlarım.

Mahmut'un o konuda söyledikleri dört yıllık staj hariç hepsine katılmaktayım. Çünkü dört yıl deyince genç arkadaşlara baktım, hepsi şöyle gözlerini bir açtı, ne diyor bu adam diye. Hiç değilse iki yılda anlaşalım, efendim, bir staj çok faydalı olur.

Keza yargı memurluğu, hâkim savcı yardımcılığı... Bu mutlaka gelmeli. Almanya'da 16 bin hâkim var. 16 bin de hâkim yardımcısı var. 32 bin. 16 bin savcı var. 16 bin de savcı yardımcısı var. 32 bin. 64 bin kişi. Bunlar

Allah'tan falan korkmuyor herhalde, Alman parlamentosuna yeni teklif getirmişler hâkim savcı sayısını arttırmak için. Biz 64 bin kişiyi görsek herhalde inanılmaz mutlu oluruz. Bu hâkim savcı yardımcılığını muhakkak getirmek lazım. Adalet meslek yüksekokulu mezunlarından ve hukuk fakültesi mezunlarından pekâlâ hâkim savcı yardımcıları alınabilir.

Ve son olarak 2023'te ben yargıyı şöyle görmek istiyorum değerli arkadaşlarım. 2002'den bu yana kuvvetli bir siyasi iradeyle sürmekte olan, bana göre sessiz devrim, 2023'te tamamlanmalıdır.

Hukukun üstünlüğü, hukuk devleti ve adil yargılama ilkeleriyle insan haklarını gönlüne ve beynine işlemiş; bağımsız ve tarafsız hâkimi; özerk savcısı ve onun emrindeki adli kolluğu ile içinden çıktığı milletin emrinde, bağımsız, tarafsız, etkin, seri ve adil bir yargı umuyoruz 2023'te.

Yine 2023'te değerli arkadaşlarım, 2002'den bu yana ortaya çıkan milli iradenin güçlü desteği ile insan hakları ihlallerine, özellikle de Avrupa Birliği veya benzeri yerlerin hoşuna gitsin diye değil; kendi insanımız buna layık olduğu için, işkence ve fena muameleye asla geçit vermeyen; kurduğu adli kollukla maddi gerçeği, teknolojiyi kullanarak arayan; sanıktan delile değil, delilden sanığa gidebilen bir yargı 2023'e kadar mutlaka tamamlanmalıdır. Bunun çoğu var şu anda. Eksikler tamamlanmalıdır.

2011 yılında neden yavaşladığını, 15 Temmuz gecesi anladığımız sessiz devrim, hain darbe ve işgal girişimiyle daha da büyük önem kazanmıştır. Bu devrim olağanüstü halleri, büyük darbeler almadan aşarak, 2023'te tamamlanmalıdır.

Cumhuriyet'in 100. yılında, yargı alanında da eğer ekonomide 10 ülkenin arasına gireceksek, yargı alanında da dünyanın ilk 10 ülkesi arasına mutlaka girmeliyiz.

Bunun için;

Hukuk eğitimi düzelmelidir.

Türkiye Başsavcılığı kurulmalıdır.

Avukatlık düzeltilmelidir. Yerlerde sürünmektedir avukatlık şu anda, meslek.

Onarıcı adaletin enstrümanları arttırılmalıdır. Diverziyonun bütün yöntemleri getirilmelidir.

Yeni TCK'daki cezalar ya indirilmeli ya da ön ödeme ve tecil vesaire gibi benzeri müesseselerin sınırı yükseltilmelidir. Cezalar çok yüksek olduğu için bunların kıymeti kalmadı. Eskiden 2 yılın 3 yılın çok önemi vardı, eski TCK zamanında. Ama şimdi haklı olarak belki cezalar yükseldi ama ona paralel olarak da bunların ceza sınırlarının arttırılması lazım.

Savcının takdir yetkisi arttırılmalıdır,

İstinaf, terör davalarında ayak bağı olmamalıdır. Başka bir ifade ile terör davaları istinafı boğmamalıdır.

Şu anlamda, geçenlerde bir hadise yaşandı biliyorsunuz, bir milletvekili ile ilgili olarak, ismini zikretmek istemiyorum. Yerel mahkeme, kararı bozulmasına rağmen dosyayı istinafa geri gönderdi. İstinaf mahkemesi yetkisi olmadığı halde mecbur kaldı bakmaya. Bu örnek yüzünden istinafın geri gönderme, yani 289. maddedeki o mutlak bozma sebeplerine dayalı olarak geri gönderme yetkisi tırpanlandı.

Şimdi burada büyük bir ihtimalle görülmekte olan özellikle terör suçlarından dolayı açılan davalarda yol açma düşüncesi söz konusudur ve daha da önemlisi bana göre, Almanların "Sprungrevision" dediği, bu tür hadiselerde, ağır cezalık işlerde, terörle mücadelede, istinafı atlamak suretiyle doğrudan Yargıtaya, ki Yargıtaya 100 yeni üye daha geliyor sayın başkanım, Sayın Vuslat

kardeşim. Güçleniyor Yargıtay. Bu meseleyi bizim en kısa sürede temizlememiz lazım. Terör davalarının altında kalmamak için elinizden gelen bütün çabaları sarf etmemiz lazım.

O bakımdan 15 Temmuz 2016'dan sonra yaşanan olayların halkın vicdanında bir an evvel yerini bulabilmesi için yargıdan beklentimiz büyüktür. Allah o günleri bir daha göstermesin. Milletimize, devletimize ve hukuki gelişmelerimize ivme kazandıracak imkânları bize bahşetsin. Saygıyla sevgiyle efendim, teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Sayın Hocama yapılan yargı reformuyla ilgili, böyle bir genel değerlendirme içeren ve içimizi ferahlatan konuşması için de teşekkür ediyorum. Şimdi söz sırası sevgili meslektaşım Vahit Bıçak'ta.

Buyurun efendim.

Prof. Dr. Vahit BIÇAK

Avukat & Arabulucu
Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Ceza Hukuku Öğretim Üyesi

ONARICI ADALET YAKLAŞIMIYLA CEZA ADALETİ SİSTEMİNİN YENİDEN İNŞASI

1. GİRİŞ

Ceza ve ceza muhakemesi hukuku; kolluk, savcılık, mahkemeler, infaz kurumları gibi temel unsurlardan oluşan ceza adalet sistemi mekanizması içerisinde işler. Ceza hukukunun ve ceza hukukunun içerisinde işlediği ceza adalet sisteminin başarmaya çalıştığı öncelikli amaçlar mevcuttur. Bu amaçlar net olarak ortaya konulduktan sonra, bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik kurallar, ilkeler ve mekanizmalar geliştirilir.

Ceza ve ceza muhakemesi hukukunun ve ceza adalet sisteminin amaçları, tarihsel süreç içerisinde değişim ve gelişim göstermiştir. Tarihsel süreçte belli dönemlerde ceza adalet sisteminin temel amacı olan bazı yaklaşımlar, zaman içerisinde ceza adalet sisteminin ana amaçları olmaktan çıkmış ve etkilerini önemli ölçüde yitirmişlerdir.

Günümüz dünyasında en çok yaygınlık ve etkinlik kazanan yaklaşım, onarıcı adalet anlayışıdır. Adalet sistemine onarıcı adalet yaklaşımı penceresinden bakılarak ülkemizin ceza adaleti sorunlarına çözüm önerileri geliştirilmesi bu tebliğin konusunu oluşturmaktadır.

2. ETKİSİ AZALAN YAKLAŞIMLAR

Ceza ve ceza muhakemesi hukuku, insanların toplum halinde yaşamalarına kadar geriye götürülebilecek uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Ceza ve ceza muhakemesi hukuku, her devirde toplumsal hayatın yaşayan bir parçası olmasından dolayı toplumların yapısı ve değer yargılarını yansıtma özelliğine sahiptir. Toplumsal yapıdaki ve değer yargılarındaki değişime paralel olarak ceza ve ceza muhakemesinin temel amacı da tarihsel süreç içerisinde bazı aşamalardan, gelişim ve değişimlerden geçmiştir. Bunlar, sırasıyla;

2.1. Faile Haddini Bildirme Yaklaşımı

Ceza adalet sisteminin suçun failine acı vermeye odaklandığı anlayış, "haddini bildirici" veya "ders verici" adalet anlayışıdır. Bu yaklaşım, suç sayılan insan davranış üzerinde yoğunlaşmış, odak noktasına suçun failine acı vermeyi almıştır. Bu anlayışta; mağdur önemli ölçüde ihmal edilmiştir. Ceza adalet sistemi, suçlunun cezalandırılması için bir araçtan ibaret olarak algılanmıştır. Şüpheli veya sanık, genellikle daha işin başında suçlu kabul edilmiş, "ateş olmayan yerden duman çıkmayacağı" varsayılmıştır. Bir bakıma şüpheli veya sanık ile suçlu terimi ve bu terimlerin içerikleri arasında ayrım gözetilmemiştir. Ceza adalet mekanizması, suç işleyenlerin toplumsal statülerinin kaybettirildiği ve toplumun gözünde itibarsızlaştırıldıkları bir süreç olarak dizayn edilmiştir.

Haddini bildirme anlayışında; verilen cezalar hem işlenen suçun karşılığı, hem de suç işleme ihtimali olan kişilere yönelik caydırma, gözlerini korkutma enstrümanıdır. Suç işleyenin affedilmesi veya suçlunun duyduğu pişmanlık duygusuna kulak verilmesine bu anlayışta yer yoktur. Suç işleyen kişiyi suçun mağduru affetmiş olsa bile, kamu otoritesinin affetmesi mümkün değildir. Suç işleyen kişi, devletin otoritesine başkaldırmaktadır. Suçun herhangi bir şekilde cezasız kalmasının toplumsal düzeni derinden sarsacağı, toplumdaki suç işleme potansiyelini ve suç işleme güdüsünü harekete geçireceği varsayılmıştır. Suç işleyen kişi cezalandırılarak toplumun veya mağdurların "intikam" ve "öç alma" duygusu tatmin edilmelidir. Bu anlayışta suç muhakemesi, bir anlamda "intikam alma" duygusunun tatminine yönelik bir süreçtir.

"Haddini bildirme" anlayışı, insanlarda mevcut olan "öç alma" duygusunu öne çıkarmaktadır. Kendilerine yapılan haksızlıklara aynı şekilde karşılık verme isteği, doğal bir tepkidir. Mağdur olan kişi, failin de aynı şekilde acı çekmesini ister. Adaletin ancak bu şekilde sağlanabileceğine inanılır. Düz mantıkla ve yüzeysel bir bakış açısıyla bu yaklaşımda haklılık payı olduğu düşünülebilir. Ancak, "öç alma", "intikam alma" gibi hisler, bireyleri şiddet sarmalına düşürmekle kalmaz, aynı zamanda orantısız şekilde gerektiğinden fazla zarar verilmesine de kapı aralar. Yapılan haksızlığı karşı "intikam alma" saikiyle hareket edilmesi, kızgınlık, öfke, içerleme gibi yıkıcı ve zarar verici duyguları harekete geçirir. Bu duyguların kontrol edilebilmesi güçlük arz etmektedir. Bu duyguların kontrolsüz olarak yaşanması, akıllı ve mantıklı düşünme yetisini kaybettireceğinden adaletin gerçekleştirilmesinde ölçü kaçırılır. Adalet arama süreci, karşılıklı öç almaya dönüşür.

2.2. Faili Koruma Yaklaşımı

Şüpheli veya sanığın korunmasını ön planda tutan adalet yaklaşımı on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren etkinlik kazanmaya başlamıştır. Bu anlayışın hâkim olduğu dönemlerde, yargılamanın başında şüpheli veya sanık masum sayılarak vesayet altına alınmış, devlet kudreti karşısında korunmuştur. Suç sübut bulana kadar şüpheli ya da sanık masum sayılmıştır. Bizim önceki dönem hukukumuzda, İnsan Hakları Beyannamesinde ve diğer bazı uluslararası anlaşmalarda bu yaklaşımın yansımalarını içeren normatif düzenlemeler yer almıştır. Örneğin, kişinin suçu işlediği ispatlanana kadar suçsuz sayılacağı ilkesi, Mecelle'de "berâatı zimmet asıldır" (md 8) şeklinde ifade edilmiştir.

2.3. Faili Islah Etme Yaklaşımı

"Islah edici" adalet anlayışı; suçun faili üzerinde yoğunlaşmakta, suçlunun uyarılmasını, uslandırılmasını ve tedavi edilerek toplumla uyumlu yaşamasını sağlayacak davranış modeli kazandırılmasını amaçlamaktadır. Bu yaklaşımda da mağdur önemli ölçüde ihmâl edilmiştir.

Islah edici adalet anlayışında, idam cezasına yer yoktur. Anlayışın özünü, hapis cezası ve temel fonksiyonu ıslah olan hapishaneler oluşturmaktadır. Hapis cezasına alternatif seçenek yaptırımların da suçluların ıslahında kullanılabileceği ifade edilmiştir. Özgenç'in ifadesiyle; *"suç işleyen kişinin mahkûm olduğu cezanın infaz edilmesiyle güdülen yegane amaç, kişiyi gerçekleştirdiği haksızlık dolayısıyla etkin bir uyarıda bulunmak ve kişinin etkin pişmanlık duymasını sağlamaktır. Cezaların infazıyla mahkûm gelecekte sosyal sorumluluğa sahip olarak suçtan uzak bir yaşantı sürmeye yatkın duruma getirilmelidir. Ancak bu amaç, bazı suçlular açısından sadece bir cezaya mahkûm olmakla da sağlanmış olabilir. Bu bakımdan kişinin sadece belli bir cezaya mahkûm olmasıyla cezanın uyarı fonksiyonunu gerçekleştirmesi ve failin bu suçtan dolayı etkin pişmanlık duyması durumunda, artık cezaevi ortamına konmaması gerekir"*[1].

Islah edici adalet anlayışı, suçlunun fiiline uygun olarak cezalandırılmasını sağlamak amacıyla yargılanmasını ve mümkün olduğunca topluma yeniden kazandırılması için uygun yöntemlerin kullanılması esasına dayanır. Hafızoğulları'nın ifadesiyle; cezanın özü ödetme, işlevi önleme, amacı ise suçluların ıslahıdır[2].

Islah edici suç muhakemesi yaklaşımı, on dokuzuncu yüzyılda "haddini bildirici" adalet anlayışının etkisinin zayıflamasına, ya da bütünüyle ortadan kalkmasına yol açtı. Yirminci yüzyılın en geçerli yaklaşımı haline geldi. Ancak, birçok araştırmacı suç muhakemesi mekanizmalarının ıslah fonksiyonunu ifa edip etmediği konusunda son yıllarda kuşkularını dile getirmeye başladı. 1974 yılında Martinson[3]'un suç muhakemesi mekanizmaları tarafından umulan ıslah işlevinin gerçekleşmediğini bilimsel araştırmalarıyla ortaya koymasıyla birçok ülkede suç ve ceza adaleti sisteminde ıslah edici yaklaşımın sonunun başlangıcı sayılabilecek gelişmeler yaşandı.

3. ETKİNLEŞEN MAĞDUR ODAKLI YAKLAŞIM: ONARICI ADALET

"Onarıcı", "tazmin edici", "uzlaştırıcı", "tamir edici" ceza adalet anlayışı gibi kavramlarla ifade edilen "restorative justice" (bundan böyle "onarıcı adalet") yaklaşımı, son yıllarda tüm Dünya'da etkinlik kazanmaya başladı. "Onarıcı suç ve ceza adaleti" yaklaşımı, suç fiilinin yol açtığı hasarların ve kayıpların restore edilmesi, giderilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Suç işlenmesi sonucu ortaya çıkan hasarın giderilmesi ve mağdurun olabildiğince suç öncesi duruma getirilmesi suretiyle, suç fiili taraflarının tatmin edilmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, mağdur eksenli bir suç ve ceza adalet mekanizması öngörmektedir. Yaklaşımın temel amacı, mağdurun uğradığı zararın telafi edilmesi, giderilmesi ve bu yolla toplumsal barış, huzur ve güvenliğe katkı sağlanmasıdır. Hedeflenen amaca ulaşmak için suç sayılan davranışı gerçekleştiren ve suç davranışından etkilenen tüm aktörlerin suç muhakemesi sürecine aktif katılımını öngören mekanizmalar önerilmektedir.

Onarıcı adalet anlayışında ceza, suça yönelik özgün bir tepki olmakla birlikte, "haddini bildirici", "sanığı koruyucu" ve "ıslah edici" adalet anlayışlarından farklı bir fonksiyon yerine getirmektedir. "Haddini bildirici", "sanığı koruyucu" ve "ıslah edici" adaleti yaklaşımları, onarıcı suç adaletinin bazı unsurlarını bünyelerinde taşıyabilirler. Ancak, anılan yaklaşımların her birinin temel amaçları birbirlerinden oldukça farklıdır. Onarıcı adalet anlayışının temel hedefi, suç mağduruna suç muhakemesi sistemi tarafından sahip çıkılmasını sağlamanın yanında, suçun

[1] Özgenç, İ. (2008) Türk Ceza Hukuku: Genel Hükümler, s. 74.

[2] Hafızoğulları, Z. (1996) Ceza Normu: Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni, s. 181.

[3] Martinson, R. (1974) " What works? Questions and Answers About Prison Reform". The Public Interest, 35, 22–54; Martinson, R. (1972). Paradox of Prison Reform. The New Republic, 166, April 1, 6, 15 – 29; Martinson, R. (1979). New Findings, New Views: A Note of Caution Regarding Sentencing Reform. Hofstra Law Review, 7, 242–258.

failine kendi davranışının sorumluluğunu üstlenme fırsatı sunarak failin topluma yeniden kazandırılmasını sağlamaktır.

Onarıcı adalet yaklaşımı, suç sayılan davranışa gösterilecek tepkinin ne olacağının tespiti faaliyetine; mağdur, sanık ve toplumun aktif olarak katılımını öngörmektedir. Sürece katılan tüm aktörlere, suç nedeniyle mağdur olan veya suçtan zarar gören kişilerin uğradıkları zararların onarılması doğrultusunda çaba sarf edebilme fırsatı sunulmaktadır. Suç işlenmesi suretiyle ortaya çıkmış olan uyuşmazlığın, uzlaşma suretiyle çözülmesi, toplumda huzur ve barışın kurulması ve sürdürülmesine katkı sağlayacaktır.

Onarıcı adalet anlayışının temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir. İlk olarak, onarıcı adalet anlayışı fail ve mağdurun özelliklerini ve içinde bulundukları koşulları dikkate alan ve her bir olayın kendi özellikleri çerçevesinde incelenmesini öngören, suç fiiline yönelik esnek bir tepki verilmesini gerektirir. İkinci olarak, onarıcı adalet anlayışı, insan onuru ve eşitliğe saygı duyan bir anlayışı inşa etme çabası içerisinde olan ve mağdurların, faillerin ve toplumun mevcut durumlarının iyileştirilmesiyle sosyal uyumun gelişmesini destekleyecek şekilde suç fiiline tepki verilmesini gerektirir. Üçüncü olarak, mevcut suç ve ceza adalet anlayışlarının ve bu anlayışların failler üzerindeki damgalayıcı etkisini giderici veya azaltıcı niteliktedir. Dördüncü olarak, onarıcı adalet anlayışı, geleneksel suç ve ceza adalet anlayışlarıyla birlikte, onları tamamlayıcı olarak başvurulabilen ve uygulanabilen bir felsefedir. Beşinci olarak, sorunun çözümünü, uyuşmazlığın temel nedenleriyle birlikte ele alan bir yaklaşımdır. Altıncı olarak, mağdurların zararlarını gidermeye ve adalet beklentilerini karşılamaya yöneliktir. Yedinci olarak, failin hareketlerinin nedenlerini ve sonuçlarını anlamaya ve hareketlerinin sorumluluğunu üstlenmeye teşvik etmektedir. Sekizinci olarak, değişik koşullara, farklı hukuki geleneklere ve mevcut ulusal suç ve ceza adalet sistemlerine kolaylıkla adapte olabilecek esnekliğe sahiptir. Dokuzuncu olarak, hemen hemen bütün suçlara ve hemen hemen bütün faillere uygulanabilecek bir yaklaşımdır. Onuncu olarak, suçun faillerinin on sekiz yaşından küçük olduğu ve adalet sisteminin amacının faillere yeni değerler ve beceriler öğretmesinin öncelikli olduğu durumlarda suç fiiline karşı yerinde ve uygun tepkiler ortaya koymaktadır. On birinci olarak, toplumun suç ve sosyal uyumsuzluk olgularını önlemede sahip olduğu temel rolü benimseyerek suç fiiline tepki verilmesi gerektiğini ortaya koyan bir yaklaşımdır[4].

Onarıcı adalet anlayışı çerçevesinde; mağdur ve fail arasında uzlaştırma (victim - offender mediation), aile grup konferansları (family group conferancing), halkalar (circles), toplum hizmeti service (community service), mağdura yardım (victim assistance) ve eski mahkûma yardım (ex-offender assistance) gibi programlar uygulanabilmektedir[5]. Onarıcı adalet anlayışı, Almanya'da "mağdur-suçlu uzlaştırma programı" şeklinde uygulamaya geçirilmiştir. Programın uygulanma alanı her geçen gün artmaktadır[6].

Günümüz Dünyasında "onarıcı suç adaleti" yaklaşımı büyük bir ivme kazanmıştır. 1990'lı yıllarda bu yüzyılın en güçlü onarıcı suç adaleti akımı ile karşı karşıya gelinmiştir. Dünyanın her tarafında adalet çarkı içerisinde onarıcı adalet yaklaşımını yansıtan uygulamalar mantar gibi her yerde yeşerip karşımıza çıkmaktadır. Bu gelişmenin muhtemel sebeplerinin ortaya konulmasında yarar bulunmaktadır. İlk sebep, mevcut ceza adaleti sisteminin suçun mağdurunu önemli ölçüde dışlaması ve yalnız bırakmasıdır. İkincisi, onarıcı adalet anlayışının suçluya daha hafif ve daha insancıl yaptırımlar öngörmesidir. Sadece suçlu değil, suçlunun ailesi ve genel olarak toplumda bu yaklaşımdan fayda sağlayabilmektedir. Üçüncü olarak, onarıcı adalet yaklaşımı, suçlunun ıslahı ve yeniden topluma kazandırılması

[4] UNODC (2006) Handbook of Restorative Justice Programs, s. 8.

[5] UNODC, age, s. 14.

[6] Bıçak, V. (1999) "Ceza Adaletinde Kalite ve Etkinlik", Kamu Yönetiminde Kalite I, Sempozyum Kitabı, s. 164.

sürecini hızlandırmaktadır. Bu yaklaşım, diğer yaklaşımlardan daha ıslah edicidir; suçluyu kendi davranışının sorumluluğunu almaya ve verdiği zararı telafi etmeye zorlamaktadır. Anılan yaklaşım, suçlu tarafından da daha adil olarak algılanabilmektedir. Dördüncü olarak, ceza adaleti sisteminin kolay yönetimine "onarıcı adalet" anlayışı katkıda bulunur. Onarıcı adalet mekanizmalarına duruşma öncesi aşamalarda yaygın olarak başvurulabilmektedir. Beşinci olarak, "intikam" ve "ders verme" ihtiyacını azaltacağı için daha insancıl bir yaklaşım olan onarıcı adaletten toplum bir bütün olarak fayda sağlayacaktır. Suçlunun verdiği zararı gidermek için aktif bir adım attığı ve mağdurun da ceza adaleti mekanizmasında aktif rol aldığı, toplum tarafından görülürse insanların suçluya yönelik tavırlarında farklılaşma olacaktır. Belirtilen nedenler elbette sınırlayıcı değildir, daha başka nedenler de ortaya konulabilir[7].

4. UZLAŞTIRMA

Uzlaştırmanın ülkemiz hukuk sisteminde yer alması, onarıcı adalet anlayışının ülkemizde de etkinlik kazanmaya başladığının açık bir göstergesidir. Ancak, hâlihazırda mevzuatımızda düzenlenen uzlaştırma mekanizması iyi bir şekilde dizayn edilmemiştir.

Uzlaştırmanın kapsam alanının çok dar tutulması en önemli eksikliklerden biridir. Halen uzlaşma, her suçta başvurulabilecek bir yöntem değildir. Sınırlı sayıda suçla ilgili uzlaşmaya başvurulabilmektedir[8]. Uzlaşmanın kapsam alanı genişletilmedir.

Suç olgusunun taraflarının olayın dışında olan üçüncü bir kişinin gözetiminde kendi iradelerine uygun bir anlaşma yaparak aralarında suçtan kaynaklanan haksızlığı ve uyuşmazlığı gidermeleri uzlaştırmadır. Şüpheli veya sanık ile mağdur uzlaşarak adalet mekanizmasının işleyişini durdurabilir. Uzlaştırma, failin cezalandırılması imkânını ortadan kaldırdığından devletle birey arasındaki ceza ilişkisini de sona erdirir.

Mağduru pasif kılan ve mağdurun duygularının önemsenmediği çekişmeli bir uyuşmazlık çözüm süreci yerine; failin, zarar verdiği kişiye karsı sorumluluk hissetmesini sağlayan bir süreci amaçlayan uzlaştırma, daha aktif ve bireye dönük bir süreç oluşturur ve bunu yaparken de, ceza adaleti sisteminde hem mağdurların hem faillerin ihtiyaç ve beklentilerini esas alan bir anlayışa dayanır.

Uzlaştırmaya suç konusu olayla ilgili tüm deliller toplandıktan sonra, kamu davası açmaya yeterli düzeyde delil elde edilmesi durumunda başvurulabilmelidir. Ancak, uygulamada neredeyse hiçbir delil toplanmadan uzlaştırma yoluna gidildiği gözlenmektedir. Hatta bazı mağdurlar, adalet sisteminin kendilerini daha fazla mağdur edeceği endişesiyle uzlaştırma yoluna gidebilmektedirler. Herhangi bir delil olmaksızın hakkında şikâyette bulunulan kişinin uzlaşma seçeneğine yönlendirilmesi, kişinin işlemediği bir suçtan dolayı uzlaşmak durumunda bırakılması, kişinin başkasının işlediği bir suçu üzerine almak zorunda kalması gibi uygulamaların önüne geçilmesi gerekir.

İddianamenin düzenlenmesi anından önce uzlaşmanın gerçekleşmesi gerekir. Bu aşamada uzlaştırma gerçekleşmemiş ise, kovuşturma aşamasında uzlaştırma yoluna gidilebilmesinin mümkün olmaması gerekir.

Uzlaştırmayı düzenleyen CMK 253. maddesi, bir kanun normundan ziya-

[7] Bıçak, age, s. 166.

[*8] Uzlaştırma kapsamındaki suçlar (CMK md 253) a) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı suçlar. b) Şikâyete bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, Türk Ceza Kanunu'nda yer alan; 1. Kasten yaralama (üçüncü fıkra hariç, madde 86; madde 88), 2. Taksirle yaralama (madde 89), 3. (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Tehdit (madde 106, birinci fıkra), 4. Konut dokunulmazlığının ihlali (madde 116), 5. (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Hırsızlık (madde 141), 6. (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Dolandırıcılık (madde 157), 7. Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (madde 234), 8. Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra hariç, madde 239), suçları. c) (Ek: 24/11/2016-6763/34 md.) Mağdurun veya suçtan zarar görenin gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi olması koşuluyla, suça sürüklenen çocuklar bakımından ayrıca, üst sınırı üç yılı geçmeyen hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlar. (2) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olanlar hariç olmak üzere; diğer kanunlarda yer alan suçlarla ilgili olarak uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, kanunda açık hüküm bulunması gerekir. (3) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olsa bile, (…) cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez. (Ek cümle: 26/6/2009 - 5918/8 md.) Uzlaştırma kapsamına giren bir suçun, bu kapsama girmeyen bir başka suçla birlikte işlenmiş olması hâlinde de uzlaşma hükümleri uygulanmaz.

Karar Türür											
	Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar Verilen						Diğer Kararlar				
Yıllar	TCK Madde 75 Uyarınca	Uzlaşma Sebebiyle	Zamanaşımı Sebebiyle	Diğer Nedenlerle (*)	Toplam	Kamu Davası Açılan	Yetkisizlik, Fezleke	Görevsizlik	Birleştirme	Başka Büroya Gönderme	Toplam
2009	9.474	1.442	174.321	1.805.749	**1.990.986**	2.748.611	438.168	61.777	137.420	2.846	**5.379.808**
2010	5.391	3.740	138.766	1.859.600	**2.007.497**	2.918.013	450.420	35.022	151.048	3.013	**5.565.013**
2011	1.937	3.719	47.048	1.911.543	**1.964.247**	2.922.898	486.536	60.038	171.738	3.424	**5.608.881**
2012	1.101	5.176	45.513	2.138.985	**2.190.775**	2.906.514	477.253	45.120	198.814	12.421	**5.830.897**
2013	895	8.414	127.388	2.398.701	**2.535.398**	3.072.332	473.338	38.390	202.286	4.362	**6.326.106**
2014	770	8.998	239.264	2.728.381	**2.977.413**	2.928.280	501.209	54.836	208.060	3.784	**6.673.582**
2015	1.167	8.485	223.449	2.999.300	**3.232.401**	3.098.036	514.867	15.815	249.380	4.824	**7.115.323**
2016	1.205	13.491	176.889	2.749.013	**2.940.598**	2.545.419	576.744	15.523	295.121	4.217	**6.377.622**

Tablo 1. Şüpheliler Hakkında Verilen Kararlar, Türkiye (2009-2016)

de, bir yönetmelik hükmü niteliğindedir. Bu madde, yönetmelikle düzenlenebilecek birçok hususu kanun normuyla düzenlemiştir.

Uygulamada uzlaştırma sebebiyle "kovuşturmaya yer olmadığına dair karar" ile neticelendirilen soruşturma dosya sayısı çok az düzeydedir. 2009 yılında bu rakam 1.442 iken 2016 yılında 13.491 olmuştur (Tablo 1)[9].

5. SUÇU ÜSTLENME (PLEADİNG GUİLTY) / İTHAM PAZARLIĞI (PLEA BARGAİNİNG)

Soruşturma sonunda soruşturma dosyasının tamamını, bütün delilleriyle birlikte, müdafisiyle birlikte inceleyen şüpheli, duruşma hakkından feragat etmesi karşılığında itham pazarlığı yapabilmelidir.

İtham pazarlığı sisteminde şüpheli, daha hafif bir ceza alma beklentisiyle, suçu üstlenmekte veya ithamı kabullenmektedir. Şüphelinin bu yapıcı tavrı karşılığında savcı, bazı suçlamaları geri çekebilmekte, suçlamaların sayısını veya niteliğini azaltabilmekte veya şüpheli tarafından kabul edilebilecek şüpheliye özel bir ceza vermesini hâkime önerebilmektedir.

İtham pazarlığı usûlünde, savcı ve müdafi bizzat müzakere eder ve genellikle bir uzlaştırıcıya ihtiyaç duyulmaz. Dolayısıyla itham (iddia) pazarlığı, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından "müzakere"(negotiation) yoluna uymaktadır.

İtham pazarlığı mekanizmasıyla şüpheli veya sanık, normal şartlarda alacağı cezadan daha az bir cezayla kurtulabilmektedir. Daha az ceza alınması, itham edilen suçun vasfında değişiklik yapılması suretiyle sağlanabileceği gibi, suç için öngörülen ceza aralığında en düşük ceza miktarının esas alınması yoluyla da sağlanabilir. Şüpheli veya sanık, kovuşturma sonunda verilebilecek muhtemel bir ağır cezadan kurtulmak amacıyla itham pazarlığı yoluyla duruşma hakkından feragat etmektedir. Duruşma hakkından feragat etmesinin karşılığında ise, adalet sistemini zaman ve kaynak tasarrufu sağladığından dolayı normalde alacağından daha az bir ceza almaktadır.

İtham pazarlığı anlaşmayla sonuçlanırsa, bu anlaşmanın hâkim tarafından onaylanması gerekir. Müdafi anlaşmaya varmadan önce, müvekkilinin olurunu almak zorundadır. Hâkimin onayının ardından itham pazarlığı anlaşması hüküm ve sonuç doğurur. İddia

[9] Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü, 2017, 2016 Adalet İstatistikleri, s. 15.

ve savunmanın müzakereler neticesi mutabık kalamamaları veya hâkimin anlaşmayı onaylamaması halinde itham pazarlığı neticesiz kalmış olur.

İtham pazarlığı, Amerikan ve İngiliz ceza adalet sistemlerinde çok yayın olarak başvurulan bir yöntemdir. Bu mekanizma her davanın mahkemenin önüne gelmesini ve her davayla ilgili duruşma yapılmasını önleyen bir filtre işlevi görmektedir. Anılan ülkelerde toplam ceza davalarının yüzde doksan beşi civarında bir oranı itham pazarlığıyla sonuçlandırılmaktadır. İtham pazarlığı mekanizması, geç işleyen Türk adalet sisteminin yapısal sorunlarına çözüm olarak önerilebilecek niteliktedir.

6. TÜM MEVZUATA YAYILMIŞ CEZA NORMLARIN TEK BİR CEZA KANUNU'NDA TOPLANILMASI

Ceza hukukunun temel kurallarından birisi, suç ve ceza koyan normu bilmememin mazeret sayılmayacağıdır. Bu varsayım gerçekçi değildir. Ceza normları, sadece Türk Ceza Kanunu'nda yer alan normlardan ibaret değildir. Türk Ceza Kanunu dışında, özel ceza kanunları ve bünyelerinde ceza normu içeren çok sayıda kanun vardır. Halen ülkemizde yürürlükte bulunan on dört bin civarında kanun taranarak, suçların bir listesi yapılmış ve suçların tam adeti belirlenmiş değildir.

Türk Ceza Kanunu'nun suç sayılan davranışların nelerden ibaret olduğunu düzenleyen kapsamlı bir metin, genel bir kanun olduğu varsayımı gerçeği yansıtmamaktadır. İstisnai durumlarda suç sayılan davranışı düzenlemesi gereken özel kanunlar ve ceza normu içeren kanunlar ile Türk Ceza Kanunu arasında ilişki tersine dönmüştür. Genel bir ceza kanunu olan Türk Ceza Kanunu ülkemizdeki suç olgusunun sadece küçük bir kısmını kapsamaktadır. Cezaevine giren hükümlülerin cezaevine girmelerine neden olan normlara bakıldığında Türk Ceza Kanunu genel kanun olma özelliğini kaybetmiş, özel kanun konumuna gelmiş olduğu istatistik verilerle uzun zaman önce ortaya konulmuştu[10]. Olumsuz tablo, daha da kötüleşerek devam etmektedir. 2016 yılı verilerine göre, özel kanunlarda yer alan ceza normları ihlali nedeniyle açılan ceza davası dosya sayısı, 522.448 olarak gerçekleşmiştir[11]. Bu davaların ihlal edilen normun yer aldığı özel kanunlara göre tasnifi yapıldığında; ilk sırada, İcra İflas Kanunu; ikinci sırada, Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu; üçüncü sırada, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun; dördüncü sırada, Vergi Usul Kanunu; beşinci sırada, Terörle Mücadele Kanunu; altıncı sırada, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri hakkında Kanun; yedinci sırada, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesi Hakkında Kanun; sekizinci sırada, Çek Kanunu; ve dokuzuncu sırada, Orman Kanunu yer almıştır.

Ortaya konulan tablo karşısında, son derece mükemmel bir genel ceza kanunu yapılmış olsa bile, suç olgusunu sadece küçük bir bölümünde bir iyileştirme sağlanabilmesi mümkün olabilmektedir. Özel kanunlarda yer alan ceza normlarının ayıklanması ve bu normlardan gerekli olanlara Türk Ceza Kanunu'nda yer verilerek ceza normları alanında bütünlük sağlanması gerekmektedir. Zira, dağınık şekilde yer almış olan ceza normlarını takip edebilmek, erişebilmek, genel normlarla özel normlar arasındaki ilişkileri anlayabilmek güçlük arz etmekte ve uygulamada büyük sıkıntılara yol açmaktadır. Üstüne üstlük, kanunu bilmemek mazeret de sayılmamaktadır.

7. SUÇ OLMAKTAN ÇIKARMA AKIMI BAŞLATILMASI

Gelişmiş ülkelerin ceza adalet sistemleri geride bırakılan yüzyılda suç olduğu varsayılan birçok davranışın suç olmaktan çıkarılması sürecini yaşamıştır ve halen de bu süreç belli ölçüde yaşanmaya devam edilmektedir. Suç sayma uygulanması sıkça başvurulması arzu edilen bir durum değildir. Ancak, Türk suç adalet sisteminin suç sayma yoluna çok sık başvurduğunu istatistiksel veriler açıkça göstermektedir.

[10] Bıçak, Vahit (2007) Mukayeseli Gerekçeli Türkçe – İngilizce Türk Ceza Kanunu, s.9-10.

[11] Adalet Bakanlığı, 2016, Adalet İstatistikleri, s. 42

Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre bir yılda yürütülen suç soruşturması dosya sayısı 2005 yılında 4.314.766, 2006 yılında 4.954.804, 2007 yılında 5.443.037 ve 2008 yılında 5.624.423 adete ulaşmıştı[12]. Bu rakamların gerekli gereksiz birçok davranışın suç sayıldığını ve bireyler hakkında özensiz bir şekilde, sık sık ceza takibatı ve ceza soruşturması yapıldığını gösterdiğini yıllar önceki analizlerimizde ifade etmiştik[13]. Aradan uzun zaman geçmiş olmasına rağmen değişen pek bir şey yoktur. Hatta geriye gidiş söz konusudur.

Sonraki yıllara ilişkin Adalet Bakanlığı verileri, soruşturma dosya sayılarındaki fazlalığı ve düzenli artışı teyit etmektedir[14]. Buna göre; 2016 yılında soruşturma evresi dosya sayısı 7.398.616 sayısına ulaşmıştır. Bu sayının yarısını yıl içinde gelen dosyalar oluştururken, diğer yarısını ise önceki yıldan devreden dosyalar oluşturmaktadır.

Ceza soruşturması dosya sayılarına benzer bir aşırı sayı ve aşırı sayıdaki aşırı artış, ceza soruşturması şüpheli sayılarında da görülmektedir (Tablo 2).

Şüpheli sayısı tablosunda[15] da açıkça görüldüğü üzere, 2016 yılında şüpheli sayısı 10.599.327 sayısına ulaşmıştır. Türkiye nüfusunun 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla 79 milyon 814 bin 871 kişi (suç işleme yeteneğine sahip olmayan 12 yaşından küçük çocuklar dahil) olduğu dikkate alındığında 2016 yılında toplam nüfusun % 13.27'si şüpheli konumundadır.

Bu orana önceki yıldan devir olan şüpheliler de dahildir. 2016 yılı içerisinde şüpheli konumuna gelen kişi sayısı ise, 5.029.845 kişidir[16]. Erişkin nüfusta her 100.000 kişiye düşen şüpheli sayısı, 7945 kişidir[17]. Bir başka ifadeyle, 2016 yılı içerisinde erişkin nüfusun % 7.94 ü şüpheli kişi konumunu almıştır. Bu sayı her 12,5 yılda toplumun tamamının şüpheli olacağını işaret etmektedir. Bu rakamlar dehşet vericidir. Önceki yıllarda yaptığımız "özensiz bir şekilde

[12] DIE, Adalet İstatistikleri, 2005, 2006,2007, 2008, DIE.

[13] Bıçak, Vahit (2007) Mukayeseli Gerekçeli Türkçe – İngilizce Türk Ceza Kanunu, s. 11.

[14] Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü, 2017, 2016 Adalet İstatistikleri, s. 8.

[15] Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü, 2017, 2016 Adalet İstatistikleri, s. 12

[16] Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü, 2017, 2016 Adalet İstatistikleri, s. 14.

[17] Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü, 2017, 2016 Adalet İstatistikleri, s. 15.

Şüpheli Sayısı

	Gerçek Kişi										
	T.C. Uyruklu			Yabancı Uyruklu							
Yıllar	Erkek	Kadın	Belirsiz (*)	Erkek	Kadın	Erkek Toplam	Kadın Toplam	Erkek/ Kadın Toplam	Gerçek Kişi Toplam	Tüzel Kişi	Toplam
2010	4.613.971	655.911	2.537.758	36.022	10.675	4.649.993	666.586	5.316.579	7.854.337	108.601	7.962.938
(%)	87,6	12,4		77,1	22,9	87,5	12,5	100	98,6	1,4	100
2011	4.646.318	695.246	2.724.012	32.198	10.695	4.678.516	705.941	5.384.457	8.108.469	119.241	8.227.710
(%)	87,0	13,0		75,1	24,9	86,9	13,1	100	98,6	1,4	100
2012	4.694.169	742.631	3.042.787	30.792	9.734	4.724.961	752.365	5.477.326	8.520.113	115.501	8.635.614
(%)	86,3	13,7		76,0	24,0	86,3	13,7	100	98,7	1,3	100
2013	5.012.503	803.673	3.341.536	42.027	10.933	5.054.530	814.606	5.869.136	9.210.672	113.785	9.324.457
(%)	86,2	13,8		79,4	20,6	86,1	13,9	100	98,8	1,2	100
2014	5.249.014	849.588	3.573.968	59.754	13.435	5.308.768	863.023	6.171.791	9.745.759	121.483	9.867.242
(%)	86,1	13,9		81,6	18,4	86,0	14,0	100	98,8	1,2	100
2015	5.495.077	911.534	3.642.112	76.225	16.418	5.571.302	927.952	6.499.254	10.141.366	137.874	10.279.240
(%)	85,8	14,2		82,3	17,7	85,7	14,3	100	98,7	1,3	100
2016	5.662.136	951.770	3.737.779	87.743	20.265	5.749.879	972.035	6.721.914	10.459.693	139.634	10.599.327
(%)	85,6	14,4		81,2	18,8	85,5	14,5	100	98,7	1,3	100

2016 Yılı Erişkin Nüfusta Her 100 000 Kişideki Şüpheli Sayısı 16:522

Tablo 2. Soruşturma Evresindeki Şüpheli Sayıları, TÜRKİYE (2010-2016)

kişilerin şüpheli yapıldığı" tespitimiz geçerliliğini korumaktadır.

"Özensiz bir şekilde kişilerin şüpheli yapılması", "suç" olgusunun hoyratça geniş yorumlanmasının bir sonucu olduğu gibi, gerekli gereksiz birçok davranışın suç sayılmış olmasından da kaynaklanmaktadır. Suç sayılan davranışlar net olarak ortaya konulmalı, suç koyan normlar anlaşılır ve öngörülebilir olmalıdır. Muğlak ve belirsiz ifadelere suç tanımlarında yer verilmemelidir.

Ülkemizin en acil ihtiyaçlarından biri "suç olmaktan çıkarma akımını" bir an önce devreye koymaktır.

Şüphelilerin yarıdan fazlası hakkında kamu davası açılmamakta oluşu da "özensiz bir şekilde kişilerin şüpheli yapıldığı" tespitimizin başka bir göstergesidir. Gerçekten de, şüphelilerin %46'sı hakkında "kovuşturmaya yer olmadığına dair karar", %39.9'u hakkında "kamu davası açılması" kararı ve % 14'ü hakkında diğer kararlar verildiği sayısal verilerle sabittir[18].

[18] Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü, 2017, 2016 Adalet İstatistikleri, s. 15.

Tablo 3. Şüpheliler Hakkında Verilen Karar Oranları, TÜRKİYE (2006-2016)

	Karar Türü						
Yıllar	**Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar Verilen**	**%**	**Kamu Davası Açılan**	**%**	**Diğer Kararlar**	**%**	**Toplam**
2006	1.409.219	58,3	727.626	30,1	281.094	11,6	**2.417.939**
2007	1.512.084	55,5	916.184	33,6	297.135	10,9	**2.725.403**
2008	1.456.298	51,1	1.071.799	37,6	324.410	11,4	**2.852.507**
2009	1.990.986	37,0	2.748.611	51,1	640.211	11,9	**5.379.808**
2010	2.007.497	36,1	2.918.013	52,4	639.503	11,5	**5.565.013**
2011	1.964.247	35,0	2.922.898	52,1	721.736	12,9	**5.608.881**
2012	2.190.775	37,6	2.906.514	49,8	733.608	12,6	**5.830.897**
2013	2.535.398	40,1	3.072.332	48,6	718.376	11,4	**6.326.106**
2014	2.977.413	44,6	2.928.280	43,9	767.889	11,5	**6.673.582**
2015	3.232.401	45,4	3.098.036	43,5	784.886	11,0	**7.115.323**
2016	2.940.598	46,1	2.545.419	39,9	891.605	14,0	**6.377.622**

Diğer Kararlar: **Yetkisizlik-fezleke, görevsizlik, birleştirme, başka büroya gönderme**

Not: **2006-2008 yılları arasında şüpheliler hakkında verilen kararlarda dosya bazlı sayım yapılırken, 2009 yılı ve sonrasında suç bazlı sayım yapılmıştır.**

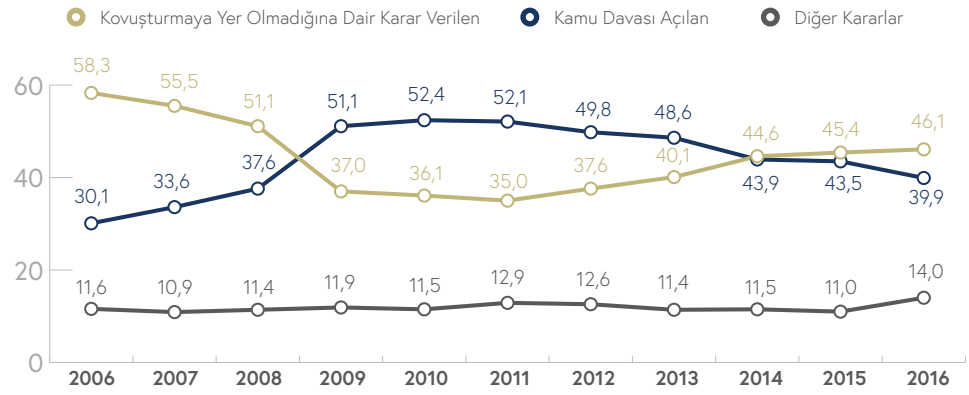

Grafik 1. Şüpheliler Hakkında Verilen Karar Oranları, TÜRKİYE (2006-2016)

Hakkında kamu davası açılan ve sanık adını alan şüphelilerin ise Mahkemelerde yapılan yargılama sonunda aldıkları mahkumiyet oranı 2016 yılı itibariyle % 43.3'tür[19].

Rakamların gösterdiği tablo şudur; erişkin nüfusun % 7.94 sını oluşturan 5.029.845 kişi bir yıl içerisinde şüpheli olmaktadır. Bu kişilerden %39.9 unu oluşturan 2.006.908 kişi hakkında kamu davası açılmakta, hakkında kamu davası açılanların % 43.3 ünü oluşturan 868.992 hakkında mahkumiyet kararı verilmektedir. Bir başka ifadeyle, her yıl 4.160.853 kişi hakkında gereksiz yere ceza adalet sistemi işlem yapmaktadır.

Rakamlar çok net bir şekilde suç tanımında veya uygulayıcıların suç nitelemesinde çok büyük bir yanlışlık olduğunu apaçık göstermektedir. O halde, Ülkemizin ihtiyacı olan, "suç olmaktan çıkarma" (dekriminazasyon) veya "suç nitelemesinde özensiz davranmama" hareketi başlatılmasıdır. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe konulan 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu yürürlük tarihi itibariyle yeni model bir kanun görüntüsünde olmakla birlikte, suç olmaktan çıkarma felsefesi ışığında kaleme alınmamış olması önemli bir eksikliktir[20].

İnsan davranışlarını kontrol edebilmek için suç ve ceza hukuku mekanizmalarına çok aşırı başvurulması ve çok sayıda davranışın suç sayılması, her sorunun çözümü olarak cezalandırmayı gören bir kültürü de beraberinde getirmektedir. Bu durumdan kaçınılması gerekir. Yeni Türk Ceza Kanunu hazırlanırken "suç olmaktan çıkarma" politikasının esas alınmamış olması o tarihlerde tarafımızdan eleştiri konusu yapılmıştı [21]. Bugün gelinen noktada "suç olmaktan çıkarma" akımının geçerlilik kazanmasına olan ihtiyacın daha da arttığı gözlemlenmektedir.

8. TÜZEL KİŞİLERİN DE SUÇ FAİLİ OLABİLMESİNİN KABULÜ

Yirminci yüzyılın başından itibaren tüzel kişilerin sosyal ve ekonomik yaşamda rollerinin ve ağırlıklarının artması, tüzel kişilerin suç işleme yeteneklerinin ya da hareket yeteneklerinin bulunduğu, dolayısıyla haksız fiil ehliyeti yanında, suç faili olabilecekleri düşüncesinin de kabul edilmeye başlanmasına yol açmıştır[22]. Tüzel kişilerin ceza sorumluluğu olması gerektiği uluslararası kongreler ve uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilmiştir. 1929 Bükreş, 1959 Roma, 1978 Budapeşte, 1983 Kahire Ceza Hukuk Kongrelerinde tüzel kişilerin ceza sorumluluğu kabul edilmiş, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin ekonomik suçlarda tüzel kişilerin ceza sorumluluğuna ilişkin tavsiye kararı almış ve X. Birleşmiş Milletler 2000 Viyana Kongresinde, örgütlü suçlarda mücadele bakımından tüzel kişilerin ceza sorumluluğu benimsenmiştir. Fransa, İngiltere, Kanada, ABD, Almanya ve Hollanda hukukları da tüzel kişilerin ceza sorumluluğunu kabul etmiştir[23].

Suçların sadece gerçek kişiler tarafında işlenebileceği yargısına katılmak mümkün değildir. Tüzel kişiler de organ veya temsilcileri vasıtasıyla suç işleyebilir. Tüzel kişilerin suç işlemesi durumunda uygulanacak yaptırım "güvenlik tedbiri" dir(TCK md 60). Tüzel kişilerin işlediği suçların nasıl muhakeme edileceği de suç muhakemesi hukukunun konusunu oluşturur.

Bir kamu kurumunun verdiği iznin sağladığı yetkinin tüzel kişi tarafından kötüye kullanılması durumunda "iznin iptali", "kazanç müsaderesi" ve "eşya müsaderesi" yaptırımı uygulanır(TCK md 60). Tüzel kişiler hakkında uygulanan bu yaptırımlar "ceza" yaptırımı değil, "güvenlik tedbiri" niteliğindeki yaptırımlar olsa da (TCK md 20) bu durum tüzel kişilerin suç faili olmalarının önünde bir engel oluşturmaz.

Soykırım, insanlığa karşı suç, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, insan üzerinde deney, organ veya doku ticareti, tehdit, şantaj, cebir veya kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, haberleşmenin gizliliğini ihlal gibi çok sayıda suçun tüzel kişiler tarafın

[19] Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü, 2017, 2016 Adalet İstatistikleri, s. 33.

[20] Bıçak V. (2003) "Ceza Yargısında Eski Kafa", Radikal, 23 Haziran, s. 9.

[21] Bıçak V. (2003) "Yargılamada Çağa Uyum", Radikal, 29 Temmuz, s.9.

[22] Özen, M (2003) "Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Genel Bir Bakış", 52 Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 64.

[23] Özen, M (2003) age, s. 66.

da işlenebileceği TCK'nda kabul edilmiştir. Siyasi Partiler Kanunu, Dernekler Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu gibi çok sayıda özel kanunlarda da tüzel kişilerin suç işleyebileceği hükme bağlanmıştır.

Siyasi partilerin suç işleyebileceği, "kapatma" veya "hazine yardımından yoksun bırakma" yaptırımıyla karşılaşabilecekleri hukuk sistemimizce kabul edilmiştir. Siyasi parti kapatma davalarında da ceza muhakemesi hukuku normları uygulanmaktadır.

Tüzel kişilerin ceza sorumluluğuna sahip olup olmadığı sorunu Anayasa Mahkemesi tarafından hem 1961 Anayasası dönemimde, hem de 1982 Anayasası döneminde inceleme konusu yapılmıştır.

Tüzel kişilerin ceza sorumluluğu konusunda ilk kararını 1964 yılında veren Anayasa Mahkemesi; "Bugün toplumda tüzel kişilerin çalışma alanları daha geniş ve etkili olmaktadır; bazı hallerde yalnız idare edenleri cezalandırmak, suç işleme bakımından yeterli bir tedbir olmayabilir; tüzel kişileri kanunların önleyici etkisinden uzak tutarak faaliyetlerine serbestçe imkân verilmesi, toplumun güvenliği bakımından sakıncalı olabilir; bu sebeple tüzel kişilerin de yapılarına uygun bir ceza sorumluluğu altında bulundurulmalarında zorunluluk olduğunu kabul etmek gerekir; nitekim Anayasa'nın (1961 Anayasası) 57. maddesi, bu maddede gösterilen esaslara uymayan siyasal partilerin Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılacağını kabul etmiştir; buradaki (kapatma) hükmüyle dava konusu 1567 sayılı Kanun'un değişik 3. maddesindeki (Ticaret ve mesleki faaliyetten men cezası) arasında hukuki nitelik bakımından bir ayrılık bulunmamaktadır; bu maddede yer alan ve çıkarmak doğru bir görüş sayılmaz; Anayasa'nın 33. maddesindeki "kimse" deyimi gerçek ve tüzel kişileri de kapsar. Bu sebeple iptali istenen hükümler Anayasaya aykırı değildir[24]" şeklinde, bizim de katıldığımız hükmü vermiştir.

Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası döneminde vermiş olduğu kararlarında da "ceza sorumluluğu şahsidir" kuralına verdiği anlam ile tüzel kişilerin bu kural karşısında ceza sorumluluklarının olup olamayacağı konusundaki önceki yaklaşımlarını aynen sürdürmüş ve tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun kabul edilmesini Anayasa'ya aykırı bulmamıştır. 3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'un 15 inci maddesinin Anayasa'nın 38/6. maddesinde yer alan "ceza sorumluluğu şahsidir" kuralına aykırı olup olmadığı yolundaki değerlendirmesini 1961 Anayasası dönemindeki yorumuna dayandırmıştır. Nitekim 1989 yılında vermiş olduğu kararında da benzer gerekçeleri kullanmıştır. Anayasa Mahkemesi, tüzel kişilerin ceza sorumluluğuna engel olan herhangi bir hükmün Anayasa'da bulunmadığını tespit ederek, "tüzel kişinin işlediği suçtan dolayı cezalandırılmayacağı, ceza yaptırımının gerçek kişilere uygulanabileceği savının uzun süre etkili olmasına karşın, bugün ciddi gerekçelere dayanmadığı anlaşılmıştır. Ancak klasik düşüncenin etkisinde kalan ceza hukuku ve ceza yasaları, suç işleyen tüzel kişiye eylemine uygun ceza yaptırımları üretememiştir. Oysa suç işleyen ve bu yüzden de ceza sorumluluğu olması gereken tüzel kişiye verilecek ceza, toplumda itibarını sarsarak kendisini yasalara uygun davranmaya çağırmış olacaktır. Ancak, idam, hapis gibi cezaların yalnız gerçek kişilere verilebileceği de göz ardı edilemez. Bu durumda, bu yaptırımların benzerleri olan kapatma ve geçici süreli çalışmadan yasaklama cezaları düşünülebilir. Para cezası ise, suç işleyen tüzel kişiye uygulanacak en uygun yaptırımlardan biridir[25]" şeklinde daha önceki yaklaşımıyla tutarlı ve kanaatimizce doğru bir karar vermiştir.

Seyahat şirketleri tarafından uyuşturucu kaçakçılığı, turizm şirketleri tarafından kadın ticareti, tarihi eser müzayede şirketlerince tarihi eser kaçakçılığı, paravan şirketlerce bankalardan usulsüz kredi alma veya kara para aklama suçlarının işlendiği

[24] Any. Mah.'nin 16.6.1964 tarih ve E. 1963/101, K. 1964/49 sayılı kararı, RG., 28.06.1964, AMKD, S..2, s.l51 vd.

[25] Any. Mah. 14.2.1989 ve E. 1988-15/9 (RG., 4.2.1991, Sayı: 20776) AMKD., S: 26, Ankara 1992, s. 3vd.

son zamanlarda sıkça karşılaşılan sosyal olgulardır.

Tüzel kişilerin yargılamalarında izlenecek usul konusunda düzenleme içeren maddelere CMK'de yer verilerek, suç adaleti sistemimizdeki önemli bir boşluk giderilmiştir. Bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlardan[26] dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada tüzel kişinin organ veya temsilcisi, "katılan" veya "savunma makamı yanında yer alan" sıfatıyla soruşturmaya veya duruşmaya kabul edilir. Bu durumda, tüzel kişinin organ veya temsilcisi katılana veya sanığa sağlanan haklardan yararlanır(CMK md 249).

Suçun bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlenmekte olduğu hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için gerekli olması halinde; soruşturma ve kovuşturma sürecinde, hâkim veya mahkeme, şirket işlerinin yürütülmesiyle ilgili olarak "kayyım" atayabilir(CMK md 133/1). Kayyım, bir malın idaresi veya belirli bir işin gördürülmesi için tayin olunan kimsedir. Atama kararında, yönetim organının karar ve işlemlerinin geçerliliğinin kayyımın onayına bağlı kılındığı veya yönetim organının yetkilerinin tümüyle kayyıma verildiği açıkça belirtilir. Kayyım tayinine ilişkin karar, ticaret sicili gazetesinde ve diğer uygun vasıtalarla ilan olunur.

Anılan hükümler tüzel kişilerin ceza sorumluluğu konusunda önemli gelişmelerin göstergesi olmakla birlikte, ceza adalet sistemimizde hala tüzel kişinin şüpheli veya sanık olarak bir aktör olması tam olarak sağlanabilmiş değildir. Kara para aklama, uyuşturucu ticareti, ihaleye fesat karıştırma, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, insan üzerinde deney, organ veya doku ticareti, bilişim sistemine girme gibi suçlarda tüzel kişilerin şüpheli ve sanık olabilmesine ilişkin hukuk sistemimizde değişiklikler yapılmalıdır.

9. MALİYET – FAYDA ANALİZİ

Ceza adaleti sistemi, suç adı verilen ve toplumdaki düzeni bozduğu varsayılan bir eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğinin araştırıldığı faaliyetler dizinidir. İşlenmiş olan bir suç varsa, bunun en kısa sürede tespiti ve suçlunun cezalandırılması, toplumdaki düzenin sağlanması için gereklidir. Ancak unutulmamalıdır ki, ceza adaleti mekanizmaları suçlu olmayanlarında karışabileceği, masum kişilerin itibarlarının zarara uğrayabileceği bir süreçtir.

Ceza adaletinin işleyişini düzenleyen yürürlükteki kurallar, kuşkusuz, çağdaş dünyanın paylaştığı değerlere uygun olmalıdır. Kalitenin ve verimliliğin günümüzde kazandığı önem, görmezlikten gelme boyutunu çoktan aşmıştır. Ceza adalet sisteminin kalitesinin ve verimliliğinin nasıl arttırılabileceği konusuna kafa yorulmalıdır.

Toplumlar için bazı suçların takip edilmemesi veya bazı suçların gerçekleşmesine göz yumulması izin verilmesi (250 TL değerindeki cep telefonunu kaybeden kişinin cep telefonum çalındı diye suç duyurusunda bulunması) optimal olabilir. Bu suçun kendisinin iyi olması ve toplumsal bir işlev yerine getirmesinden dolayı olmayıp, belli bir noktadan sonra suçla mücadelenin birim başına maliyetinin bu mücadelenin topluma sağladığı yarardan daha fazla olmasından dolayıdır.

Posner'in öncülük ettiği "hukuka ekonomik yaklaşım akımı[27]" hukukçularımız ve ekonomistlerimiz tarafından yeterince irdelenmemiş; ceza adaletinde maliyet fayda analizi, kalite, verimlilik gibi konular büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Oysa bu akım gelişmiş ülkelerin hukuk sistemlerini büyük oranda etkilemiştir. Örneğin, İngiltere'nin Milton Keynes bölgesinde, Sheffield Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma ile ceza adaleti sisteminin her bir parçasının maliyeti ortaya konulmuştur. Bu çalışmaya göre, herhangi bir suçta;

[26] Örneğin, sahte fatura kullanmak suretiyle vergi kaçırma fiili veya bir pazarlama şirketi kurarak işlenen dolandırıcılık fiili.

[27] Ogus A.I ve Veljanovski, Reading in the Economics of Law and Regulation, 1984, Clerendon Press, Oxford.

- *Suç başvurusunun alınması (kayıt): £ 20*
- *Mağdura destek: £ 5*
- *Suç soruşturması başlatmak: £ 152*
- *Şüpheliyi tutuklamak: £ 177*
- *Kolluğun fezleke hazırlaması: £ 126*
- *Savcının Soruşturma Dosyasını tetkiki: £ 51*
- *Duruşma safhası: £ 2094*
- *Sabıka kaydı tutulması: £ 21*

gibi bir kamu masrafının söz konusu olduğu hesaplanmıştır[28]. Dikkat edilmelidir ki, bu çalışma suçluları takip maliyeti (soruşturma ve kovuşturma maliyeti) ve yargılama maliyetini ortaya koymaya yöneliktir. Ceza adaletinde bu iki maliyet kategorisi dışında suçu önleme maliyeti, verilen kararların denetimi ve infaz maliyeti olmak üzere ilave başka maliyet kategorileri de mevcuttur.

Kamu kaynaklarının akılcı kullanılması, maliyet-fayda analizleri çerçevesinde hareket edilmesi gerekir. Ülkemizde ceza adalet sisteminin işleyişinde kamu kaynaklarının hoyratça harcandığı, tebliğimizin önceki sayfalarında rakamlarla net olarak ortaya konulmuştur. Tekrar etmek gerekirse; "rakamların gösterdiği tablo şudur; erişkin nüfusun % 7.94 sını oluşturan 5.029.845 kişi bir yıl içerisinde şüpheli olmaktadır. Bu kişilerden %39.9 unu oluşturan 2.006.908 kişi hakkında kamu davası açılmakta, hakkında kamu davası açılanların % 43.3 ünü oluşturan 868.992 hakkında mahkumiyet kararı verilmektedir. Bir başka ifadeyle, her yıl 4.160.853 kişi hakkında gereksiz yere ceza adalet sistemi işlem yapmaktadır." Dört milyon adeti aşan ve lüzumsuz yere açıldığı aşikar olan ceza soruşturma ve kovuşturmalarının kamuya maliyetini ve toplumsal barışımızı tahrip seviyesini kimse sorgulamamaktadır. Dosya sayısını azaltmanın yollarını aramak yerine, daha fazla hâkim ve savcı istihdam etmek tercih edilerek kısır döngüye katkıda bulunulmaktadır.

Aşırı düzeyde kolluk (polis, jandarma, sahil güvenlik, gümrük muhafaza) istihdamına rağmen, yapılan soruşturmalarda olayın aydınlatılması, olayın faillerinin tespit edilmesi, mağdurların adalet beklentilerinin karşılanması gibi amaçlara ulaşılması da gerçekleşmemektedir. Soruşturma dosyalarının yarısından fazlasının faili meçhul kaldığını istatistikler ortaya koymaktadır. Üstelik faili meçhul dosya sayısı her geçen gün daha da artma eğilimindedir. Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan aşağıdaki tablo[29] bu durumu tüm çıplaklığıyla ortaya sermektedir.

Ceza adalet sisteminden adalet bekleyen mağdur müşteki sayısı da oldukça yüksek rakamlarda seyretmektedir. 2010 yılında 6,5 milyon civarında olan mağdur /müşteki sayısı, 2016 yılında 8,5 milyonu geçmiştir[30].

Ceza adaleti mekanizması suç eyleminin mağdurunu ikinci kez mağdur edecek şekilde işlememelidir. Saygılı ve sempatik mua-

[28] Criminal Law Review, 1996, s.159.

[29] Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü, 2017, 2016 Adalet İstatistikleri, s. 8.

[30] Adalet Bakanlığı Adli Sicil Genel Müdürlüğü, 2017, 2016 Adalet İstatistikleri, s. 13.

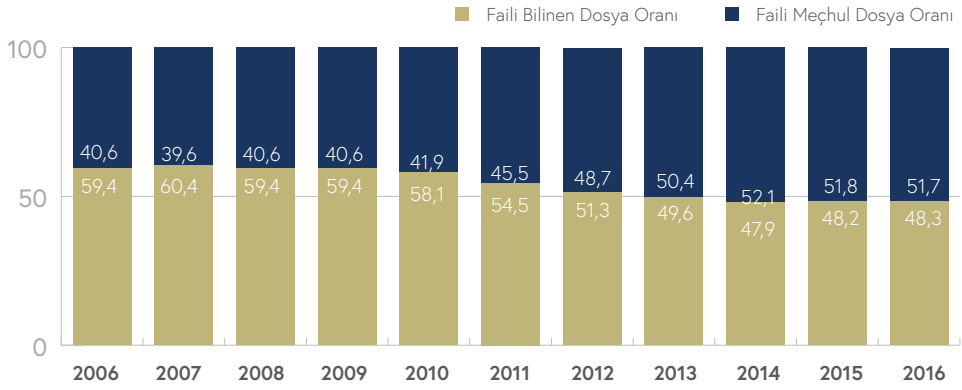

Grafik 2. Faili Meçhul Dosyalar, TÜRKİYE (2006-2016)

Mağdur / Müşteki											
	Gerçek Kişi										
	T.C. Uyruklu			Yabancı Uyruklu							
Yıllar	Erkek	Kadın	Belirsiz (*)	Erkek	Kadın	Erkek Toplam	Kadın Toplam	Erkek/ Kadın Toplam	Gerçek Kişi Toplam	Tüzel Kişi	Toplam
2010	4.466.722	1.576.707	11.220	37.071	22.216	4.503.793	1.598.923	6.102.716	6.113.936	438.950	6.552.886
(%)	73,9	26,1		62,5	37,5	73,8	26,2	100	93,3	6,7	100
2011	4.685.361	1.726.024	8.021	38.604	23.728	4.723.965	1.749.752	6.473.717	6.481.738	367.527	6.849.265
(%)	73,1	26,9		61,9	38,1	73,0	27,0	100	94,6	5,4	100
2012	5.112.645	1.952.390	7.164	44.625	27.343	5.157.270	1.979.733	7.137.003	7.144.167	300.049	7.444.216
(%)	72,4	27,6		62,0	38,0	72,3	27,7	100	96,0	4,0	100
2013	5.462.399,00	2.088.356,00	5.557,00	58.462,00	33.467,00	5.520.861,00	2.121.823,00	7.642.684,00	7.648.241,00	306.723,00	7.954.964,00
(%)	72,3	27,7		63,6	36,4	72,2	27,8	100	96,1	3,9	100
2014	5.770.715	2.179.874	4.427	85.541	40.360	5.856.256	2.220.234	8.076.490	8.080.917	288.592	8.369.509
(%)	72,6	27,4		67,9	32,1	72,5	27,5	100	96,6	3,4	100
2015	5.904.006	2.262.438	3.897	139.208	55.807	6.043.214	2.318.245	8.361.459	8.365.356	308.259	8.673.615
(%)	72,3	27,7		71,4	28,6	72,3	27,7	100	96,4	3,6	100
2016	5.888.972,00	2.259.203,00	3.811,00	149.937,00	67.684,00	6.038.909,00	2.326.887,00	8.365.796,00	8.369.607,00	324.108,00	8.693.715,00
(%)	72,3	27,7		68,9	31,1	72,2	27,8	100	96,3	3,7	100

2016 Yılı Nüfusta Her 100 000 Kişideki Şüpheli Sayısı 10.486

Tablo 4. Soruşturma Evresindeki Mağdur/Müşteki Sayıları, TÜRKİYE (2010-2016)

mele görme, suç sonrası destek ve yardım alma, soruşturma ve kovuşturma hakkında bilgi sahibi olma, mahkeme salonlarında uygun yer tahsisi gibi uygulamalar mağdurlar için hak olarak değerlendirilmelidir. Sanığın kefaletle serbest bırakılıp bırakılmaması, gözaltına alınıp alınmaması, verilecek cezanın miktarı hususlarında mağdura ve müştekiye mutlaka söz hakkı tanınmalıdır.

10. HUKUKA AYKIRI ELDE EDİLEN DELİLLERİN AKIBETİ

Hakikate ulaşılması, ceza adalet sisteminin en önemli amaçlarından biridir; ancak hakikat her ne pahasına olursa olsun ulaşılması gereken bir amaç değildir. Hakikate ulaşmak için mümkün olan her yolun denenmesi meşru olmayıp, hakikate hukukun sınırları içinde kalınarak ulaşılmaya çalışılmalıdır.

Hukuka aykırı elde edilen delillerin mahkemelerce kullanılmasının halkın hukuka saygısını azaltır. Şöyle ki, hukuku uygulamakla görevli kişilerin davranışları vatandaşlar için bir model oluşturmaktadır. Kamu makamları ve vatandaşlar hukuka itaat noktasında aynı standartlara tabi olmalıdırlar. Hukuka aykırı davrananlar, kamu makamları da dahil, bu fiillerinden menfaat temin etmemelidirler. Hukuka aykırı elde edilen delilleri hükme esas alarak, devlet kendi hukuka aykırı davranışından menfaat sağlamaktadır. Bu durumda topluma muhtemelen şu mesaj verilecektir: hukuku uygulamakla görevli kişiler, kamu makamları, özel suçluları yakalamak için suç işleyebilirler. Bu mesaj halkın hukuka saygısını, muhtemelen, azaltacaktır.

Hukuka aykırı elde edilen delillerin mahkemelerce kabul edilmesi hukuka aykırılığı meşrulaştıracaktır. Delil elde ederken kamu makamlarının kayıtsız hareket edemeyeceği, delil toplama faaliyetinin bazı kurallar çerçevesinde yürütülmesi gereği herkes tarafından kabul edilmektedir. Hukuka aykırı delillerin mahkemelerce kabulü, mahkemelerin hukuka aykırı tavırlara müsamaha gösterdiği şeklinde algılanacak, bu durum hukuka aykırılığı bir anlamda meşrulaştıracaktır. Vatandaşlar delil toplama faali-

yeti esnasında, kolluğun bazı davranışlara başvurmasının gerçekte yasaklanmadığı inancına kapılabileceklerdir.

Hukuka aykırı elde edilen delillerin mahkemelerde kullanılması mahkemelerin hukuka aykırı fiile ortak olmasına yol açacaktır. Mahkemeler delilin hukuka aykırı elde edildiğini öğrendikleri halde bu delili hükme esas alırlarsa bu tavır açıkça mahkemeleri hukuka aykırılığa ortak edecektir.

Toplumun, mahkemeleri meşru adalet dağıtıcıları olarak görmesi, yargılama sisteminin moral açıdan meşru olduğuna inancının boyutuna bağlıdır. Sistemin meşruluğu yargının bağımsızlığı, yolsuzluklardan uzaklığı gibi birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörler arasında hukuka aykırı delillere karşı yargının takındığı tavır da sayılmalıdır. Hukuka aykırı delil elde edilmesine göz yuman, bunları teşvik eden bir sistem kendi normlarına vatandaşlarının uymasını bekleyemez.

Yargı kararları insan davranışları üzerinde belli bir etkiye sahiptir. Hukuk sistemlerinin fonksiyonlarından biri de, vatandaşların hukuk normlarını kendi davranışları içerisinde benimsemelerini teşvik etmek olmalıdır. Yargılamanın amacı, sadece hakikatin keşfi olmayıp aynı zamanda vatandaşların davranışlarını etkileyecek mesajlar vermek olmalıdır. Hukuka aykırı delillerin hükme esas alınması ile topluma verilen temel mesaj, kamu makamlarının kendisini sınırlayan hukuk kuralları ile bağlı olmadığı ve dilediği gibi hareket edebileceği mesajı olacaktır.

Hukuka aykırı deliller mahkemeler tarafından kullanılacak olursa bu durumun kolluğu tembelliğe iteceği söylenebilir. Demokratik toplumda kolluk görevini usul kuralları çerçevesinde icra etmelidir. Hukuka aykırı elde edilen deliller mahkemelerce kabul edilirse, kamu makamlarının usul kurallarıma uygun davranma hususunda motivasyonunu azaltacağından, kolluğu tembelliğe itici bir etki yapabilecektir.

Hukuka aykırı elde edilen delillerin güvenilir olmadığı, dolayısıyla, amacı hakikate ulaşmak olan yargılama faaliyetinde kullanılamayacağı ifade edilebilir. Sanığın adil yargılanma hakkı, delillerin güvenilir olmaması durumunda mahkûmiyet kararı verilmemesini gerektirir; güvenilir olmayan delil büyük bir ihtimalle yanlış mahkûmiyet kararına yol açacaktır. Yanlış mahkûmiyet kararı verme riskini azaltmak için güvenilir olmayan delillerin hükme esas alınmaması gerekir.

Hukuka aykırı elde edilen delillerin değerlendirme dışı kalması gereği, temel hak ve hürriyetlerin korunması için de gereklidir. Bireylere tanıdığı hakları ciddiye alan bir hukuk sistemi, hakların ihlali neticesi karşılaşabileceği risklere karşı bireyleri korumalıdır. Hukuka aykırı elde edilen delillerin hükme esas alınmaması, haklarının ihlali neticesi karşılaşabileceği dezavantajlara karşı kişileri korumaktır. Hukuka aykırı elde edilen delil reddedildiğinde hakları ihlal edilen bireyler sanki ihlaller hiç olmamış gibi bir konumda olacaktır.

Hukuka aykırı elde edilen delillerin değerlendirme dışı bırakılarak kamu makamlarının disiplin altına alınması sağlanabilir. Şöyle ki, hukuka aykırı elde edilen deliller hükme esas alınmayarak kamu makamlarının delil elde etme faaliyeti esnasında kuralları ihlal etmekten caydırılmaları sağlanmaktadır. Hukuka aykırı elde edilen delillerin reddi kamu makamlarını hukuka aykırı yollara başvurmaktan caydıracak, hatta bu yollara başvurmamasını teşvik edecek, dolayısıyla toplum daha az hukuka aykırılık tecrübe edecek ve genel olarak toplum, fayda görecektir.

Caydırma kavramından ne anlaşılması gerektiğinin ele alınması kuşkusuz faydalı olacaktır. Özel, genel ve sistematik caydırma olmak üzere caydırmanın üç farklı boyutu ortaya konulabilir.

"Özel caydırma", hukuka aykırı elde edilen delilin reddedilmesinin hukuk normunu bizzat ihlal eden kamu görevlisi üzerindeki caydırma etkisini ifade eder. Bir kamu görevlisini elde ettiği delili mahkemeye sunmaktan mahrum etmek, delil elde etmek için hukuka aykırı yollara başvurarak gösterdiği çabanın boşuna olduğu mesajını vermek olacaktır. Bu mesaj, gelecekte daha dikkatli olması, normlara itaat etmesi hususunda hukuka aykırı davranan kolluğu ikna edici olacaktır.

"Genel caydırma", hukuka aykırı elde edilen delilin reddedilmesinin, hukuka aykırı davranışı fiilen icra eden kamu görevlisi dışındaki diğer kamu görevlilerini normları ihlal etmekten alıkoymasını ifade eder. Hukuka aykırı delillerin değerlendirme dışı bırakılması toplumun bu tür tavırları onaylamadığını açıkça ortaya koyarak kamu görevlilerinde normlara uyma yönünde bir davranış modeli gelişmesine katkıda bulunabilir. Ayrıca, hukuka aykırı elde edilen delillerin reddi, hukuk normları içinde kalan kolluk mensuplarının bu davranışlarını normları dikkate almayan kolluk mensuplarına karşı haklı çıkarmalarını sağlar. Genel caydırma beklentisinin gerçekleşmesi bir takım faktörlere bağlıdır: kollukla mahkemeler arasında sağlıklı bir iletişimin olması, delil elde etmeyi düzenleyen normların kolluk tarafından bilinmesi ve anlaşılması, normlara uymakla uymamanın getirisi ve götürüsü hakkında kolluğun sahip olduğu kanaatler bu faktörlerden bazılarıdır.
" Sistematik Caydırma" ise hukuka aykırı elde edilen delillerin değerlendirme dışı bırakılması olgusunun herhangi bir kamu görevlisi üzerinde kamu kurumları tarafından gerçekleştirilen etkisini ifade eder. Hukuka aykırı elde edilen delillerin reddedileceği tehdidi kamu kurumlarını ve dolayısıyla kamu görevlilerini etkileyecektir. Kamu görevlilerinin aksine, kamu kurumlan, en azından resmi olarak, delil elde edilmesini düzenleyen normlara karşı düşmanlık, benimsemezlik tavrı sergileyemezler. Bu durum kurumların, mensuplarını hukuka aykırı delil elde etmeme konularında eğitmeleri, soruşturma sırasında nasıl hareket edeceklerini açıklayan broşürler hazırlamalarına yol açabileceğinden sistematik caydırma söz konusu olacaktır.

Hukuka aykırı elde edilen delillerin değerlendirme dışı bırakılmasının diğer bir nedeni, yargının haysiyetinin korunmasıdır. Bu argüman "yargılamanın bölünmezliği" varsayımına dayanır. Delil toplayan ve delilleri değerlendiren devletin organları arasındaki görev dağılımının katı sınırlamalar çerçevesinde anlaşılmaması gerekir. Delillerin toplanması ile değerlendirmesi arasında çok sıkı bir bağ olduğunu kabul eden bu argümana göre, mahkemeler delillerin nasıl elde edildiği sorununa eğilmekle yükümlüdürler. Hukuka aykırı elde edilen delilleri kabul eden mahkemeler bu aykırılıklara örtülü olarak destek vermekte ve hukuka aykırı davranışa bir anlamda ortak olmaktadırlar. Hukuka aykırı bir davranış sergilendiğinde bu fiili yapan kamu görevlisinin bir kusuru söz konusu, mahkemeler veya devlet kusursuzdur. Fakat hukuka aykırılığı öğrendikten sonra mahkemeler bu delilleri kabul ederse hukuka aykırı tavrı onaylamanın tüm şartları gerçekleşmiş olur. Kuşkusuz, devletin veya mahkemelerin hukuka aykırı fiile ortak olmaları veya bu fiile göz yummaları veya görmezden gelmeleri yanlıştır. Hukuka aykırı elde edilen delilleri reddederek mahkemeler bu fiili meşrulaştırmayı, fiile ortak olmayı reddetmiş olurlar.

Diğer bir husus ise, kendi hukuk normlarına bağlı olmayan bir devletin vatandaşlarından hukuk normlarına itaat etmesini beklemesi çelişkili bir durum olacaktır. Mahkemelerin hukuka saygılı olduklarını göstermek, kendi haysiyetlerini korumak için hukuka aykırı elde edilen delilleri kabul etmemek dışında bir seçeneği olmasa gerektir. Bu deliller reddedildiğinde kamu makamları hukuk sınırları içinde kalan devletle, kamu makamları hukuk dışı davranan devlet arasında avantajlı bir durum söz konusu olmayacaktır.

Hukuka aykırı elde edilen delillerin değerlendirme dışı kalması kural olmakla birlikte, bazı istisnai durumlarda hukuka aykırı (delil elde etmeye ilişkin usul kurallarının ihlali) elde edilen delil hükme esas alınabilir. Bu istisnai durumlar, altı başlık altında toplanabilir.

İlk olarak, delil elde etme yöntemlerinde gerçekleşen usulsüzlük elde edilen delilin güvenilirliğini zedelemesi durumunda delil değerlendirme dışı bırakılmalıdır. Örneğin, grup içerisinden teşhis işleminde grubun benzer özelliklerde yeterli sayıda kişiden oluşturulmamış olması teşhis işleminin güvenilirliğini ortadan kaldıracağından yapılan usulsüzlük teşhis delilinin değerlendirme dışı kalmasına yol açmalıdır[31].

İkinci olarak, usulsüz işlemi yapan kişiyi bu şekilde davranmaya iten saik, bir faktör olarak dikkate alınmalıdır. Bilerek ve istenilerek delil elde etme yöntemlerinde usulsüzlük yapılmışsa bu durumda delil değerlendirme dışı bırakılmalıdır[32].

Üçüncü olarak, usulsüz elde edilen delil dışında başka bir delil mevcut değilse usulsüz elde edilen delil değerlendirme dışı kalmalıdır[33].

Dördüncü olarak, ihlalin niteliği dikkate alınmalıdır. Delil elde etme yöntemlerindeki usulsüzlük, önemli, ciddi ve bir hakkın özüne ilişkinse elde edilen delil değerlendirme dışı kalmalıdır. Örneğin, müdafiin soruşturma evresine katılımına ilişkin kurallara uyulmaması elde edilen beyan delilinin değerlendirme dışı kalmasına yol açacaktır[34].

Beşinci olarak, usulsüz delil elde edilmesinde kamu menfaati olup olmadığı bir faktör olarak dikkate alınabilir. Takip edilen suçun ağırlığıyla delil elde edilirken gerçekleşen usulsüzlük arasında çok büyük bir nitelik farkı olup olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır[35].

Altıncı olarak, usulsüz işlemin gerçekleştiği yerin, ülkenin yargı yetkisi (mülkilik) içinde olup olmadığı, yabancı ülkede yabancı bir ülkenin kolluk mensupları tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği hususu da önemli bir faktör olarak dikkate alınmalıdır[36].

Belirtilen faktörler örnek olarak sayılmıştır. Dikkate alınabilecek faktörler sayılanlardan ibaret veya sayılanlarla sınırlı değildir. Gerek yargı kararlarıyla gerekse bilimsel çalışmalar yoluyla başka faktörler eklenerek adaletin bireyselleştirilmesine katkı sağlanılabilmesi mümkün bulunmaktadır. Bu faktörler, 1996 yılında başarıyla savunmuş olduğumuz doktora tezimizde[37] detaylı olarak incelenmiş ve Suç Muhakemesi Hukuku[38] kitabımızda da kapsamlı olarak yer almıştır.

SONUÇ

Temel hak ve özgürlükleri korumak, ceza adalet sisteminin amaçlarındandır. İnsanın temel haklarının diğer kişiler tarafından ihlal edilmesini önlemek, Devletin temel görevleri arasındadır. Kişilerin yaşama, mülkiyet, özel hayat gibi haklarının diğer kişiler tarafından ihlal edilmesi durumu, çoğu kez bir suç oluşturur. Devlet bu durumu ortadan kaldırmak üzere ceza adalet sistemini dizayn etmiştir.

Bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin, devlet otoritesini kullanan kurumlar ve kişiler tarafından da çiğnenmesi mümkündür. Ceza muhakemesi hukuku normları, kamu gücü karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerinin dokunulmaz sınırlarını çizmekte, bireylerin haklarını güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Bireysel özgürlükleri korumak açısından temel hakların normatif güvencelere bağlanması tek başına yeterli değildir; bu kuralları yaşama geçirecek, bu normları benimsemiş hukuk uygulayıcılarına da gereksinim vardır.

Ceza adalet sisteminin amacı, sadece genel olarak bireylerin temel hak ve özgürlüklerini, özel olarak da şüpheli veya

[31] Bıçak, V. (1996), age, s. 127.

[32] Bıçak, V. (1996), age. s. 129.

[33] Bıçak, V. (1996), age, s. 131.

[34] Bıçak, V. (1996), age, s. 133.

[35] Bıçak, V. (1996), age, s. 134.

[36] Bıçak, V. (1996), age, s. 135.

[37] Bıçak, Vahit (1995) A comparative Study of the Problem of the Admissibility of Improperly Obtained Evidence. PhD thesis, University of Nottingham. http://eprints.nottingham.ac.uk/12354/1/318296.pdf

[38] Bıçak, Vahit (2013) Suç Muhakemesi Hukuku, Seçkin, Ankara, s. 530-566.

sanık haklarını korumaktan ibaret değildir. Günümüz ceza adalet sisteminin temel stratejisi, "sosyal düzenin korunması" ile "bireyin temel hak ve özgürlüklerine saygı" arasında bir denge kurulması suretiyle gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Ceza adalet sisteminin ulaşmak istediği temel amaç, gerçeği ortaya çıkarmaktır. Ancak, gerçeğin her ne pahasına olursa olsun ortaya çıkarılması değil, gerçeğin âdil yargılanma standartlarına uyularak meydana çıkarılması temel koşuldur.

Ceza adalet sistemi, bireyin temel hak ve özgürlüklerine saygı göstererek sosyal düzenin korunması esasını gözetmelidir. Bu durum bir dengeyi gerekli kılar. Bireyin temel haklarını korumak ile sosyal düzenin korunması arasındaki dengeyi sağlayacak güvenceler günümüzde anayasalarda ve uluslararası hukuk metinlerinde de yer almaktadır.

"Âdil ve hakkaniyete uygun yargılanma hakkı"na saygılı olmak ve bunun gerektirdiği usul hükümlerine kanunlarda yer vermek, söz konusu dengenin, bireyin hak ve özgürlüklerine ilişkin kısmını karşılar Kişinin, kanunun belirlediği, açıkça tanımladığı usullere göre itham edilebilmesi; güvencelere saygı göstererek yakalanabilmesi, gözaltında tutulabilmesi, tutuklanabilmesi; şüpheli veya sanığın üzerine atılan suçları önceden bilmesi, savunmanın gerektirdiği bütün olanakların davanın tüm evre ve aşamalarında tanınması (sanık veya avukatın savunmasını hazırlamak için zorunlu vasıtalara ve zamana sahip kılınması, avukatın, müvekkili ile temas etmek ve dosyaya ulaşmak olanağının her evrede kabul edilmesi, sanık olmadan duruşma yapılıp hüküm verilememesi, susma hakkı kullanıldığında bunun şüpheli veya sanık aleyhinde sonuç meydana getirememesi, adlî işlemlere katılmak olanağı, zorunlu avukatlık ilkesinin mümkün olduğunca genişletilmesi ve diğerleri); silâhların eşitliğinin gerekli hükümlerle saptanması; suçsuzluk karinesi, susma hakkı, davanın bağımsız ve tarafsız, kanunla kurulmuş mahkemelerde alenen görülmesi ve makul bir süre içinde bitirilmesi; yakalama, adlî kontrol, tutuklama gibi önleyici tedbirlerin ancak çok sıkı koşullar altında ve itiraz hak ve yolları kabul edilerek uygulanabilmesi; tutuklamaya seçenek olarak adlî kontrolün kabulü; hukuka aykırı olarak elde edilen delil, iz, eser ve emarelerin hükümsüz sayılması, soruşturma evresinden kovuşturma evresine geçilirken bir süzgeç evresinin kabulü gibi güvenceler birey hak ve özgürlüklerini korumaya yönelik mekanizmaları oluşturur.

Dengenin sosyal düzenin korunmasına yönelik boyutu da bulunmaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi zorunluluğu saklı kalmak koşulu ile maddî gerçeği ortaya çıkarmayı sağlayacak tedbirleri almaya yönelik yetkileri kabul etmek zorunluluğu da bulunmaktadır. Ancak, hürriyeti kısıtlayıcı önlemlere çok zorunlu hâllerde başvurmak ve kesin ihtiyaç ölçüsüyle sınırlı kalınması gerekmektedir. Yetkilerin kullanılma koşullarının kesin hatlarıyla belirlenmesi de zorunlu bulunmaktadır. Örneğin, gecikmesinde sakınca bulunan hâl kavramının tanımlanması ve yetkilerin genişlemesini sağlayan bu hâllerin belirlenmesi; uyuşturucu maddeler, terör suçları bakımından getirilen özel hükümler; duruşmalara gelmeyen kaçakların hazır bulunmalarını sağlayıcı zorlayıcı tedbirler; şüpheliden, sanıktan veya mağdurdan yahut üçüncü kişilerden kıl, salgı, kan ve benzerleri gibi kısım veya parçaların alınabilmesi; beden muayenesini sağlayan yetkilerin tanınması; moleküler genetik incelemenin yapılabilmesi; telekomünikasyona müdahale ile belirli bilgi veya verilere el konulabilmesi; kişiyi tanıklıkta bulunmaya zorlayacak ve tanığın korunmasını sağlayıcı tedbirler getirilmesi; kolluk elemanlarının meslekî sırlarının korunması, kamu görevlilerinin tanıklıklarında istisna oluşturabilecek esasların gösterilmesi; zorunlu hâllerde evvelce tutulmuş tutanakların duruşmada okunabilmesi; kamu

davasının açılmasında veya sürdürülmesinde kamu yararı öngörülerek seyrek de olsa maksada uygunluk sisteminin uygulanabilmesi, kaçaklar hakkında özel usul hükümlerine yer verilmesi gibi konuların açıklıkla düzenlenmesi gereği bulunmaktadır.

Güvenlik ve özgürlük arasındaki dengeyi sağlama temel amacı yanında, ceza adalet sistemi diğer başka amaçları gerçekleştirmeyi de arzular. Aynı zamanda demokrasinin temel ilkelerini de yansıtan, ceza adalet sisteminin gerçekleştirmeyi hedeflemesi gereken amaçlar şöyle sıralanabilir:

- "Doğru hüküm verilmesini sağlamak" (accuracy), masum kişilerin yanlış kararlarla mahkum edilmemelerinin önlenmesi ve sadece suç işlemiş kişilerin cezalandırılmasının sağlanması,
- "Verimlilik" (efficiency), bireylerin uzun süre cezalandırılma tehdidi altında kalmamaları için ceza adalet sisteminin makul bir zaman içerisinde işlemesinin sağlanması,
- "Saygılılık" (respect), şüpheli, sanık veya mağdurların onurlarına saygılı davranılmasının sağlanması,
- "Usulde Adillik" (fairness), suç adalet sistemi mekanizmalarının işleyişinde usul kurallarının herkese adil olarak uygulanmasının sağlanması,
- "Eşitlik" (equality), aynı adalet standartlarının zenginler veya fakirler veya değişik toplum kesimleri için eşit sunulmasının sağlanması,
- "Çekişmecilik" (adversarial), şüpheli, sanık veya mağdurun bir avukatla temsil edilebilme fırsatına sahip olmasının sağlanması,
- "Katılımcılık" (participation), ceza adalet sistemi mekanizmalarında ve süreçlerde vatandaşların söz sahibi olmasının sağlanması,
- "Denetime açıklık" (appeals), bir kişinin geleceğinin tek bir hâkim ya da mahkemenin kararına bağlı olmaması kararların başka mercilerin incelenmesine açık olmasının sağlanması,
- "Sonuç adaleti" (justice), ceza adalet sisteminin işleyişiyle ulaşılan sonucun tarafların adalet beklentilerini tatmin etmesinin sağlanması,

Anılan amaçlara ulaşabilmeyi sağlamak amacıyla ceza adaleti sisteminin bütünüyle gözden yeniden inşasına ihtiyaç vardır.

OTURUM BAŞKANI

Biz de teşekkür ederiz Vahit Bıçak Bey'e. Hakikaten Ceza Muhakemesi Hukukunda meseleleri, farklı bir bakış açısıyla değerlendirdi.

Evet, söz isteyenlere yine söz verelim. Buyurun efendim.

AYTEKİN SAKARYA

(Ceza İşleri Genel Müdürü)

Aytekin Sakarya, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü. Öncelikle ben sunumlarından dolayı hocalarıma çok teşekkür ediyorum. Vahit Hocamın sunumuyla ilgili birkaç söyleyeceğim. Ondan önce Bahri Hocam, mağdur haklarıyla ilgili olumlu şeylerden bahsetti. Sistemin sanık odaklı olmaktan ziyade mağdur odaklı olmaya döndüğünden bahsetti. Yine Mahmut Hocam uzlaşmayla ilgili olumlu gelişmelerden bahsetti. Ancak Vahit Hocamın değindiği veriler eski gibi. Yani 2016 düzenlemesi öncesi verileri diye düşünüyorum. Keşke bu

sunumdan önce bizden isteseydi. Biz hem yeni değişikliklerle ilgili hem yeni sayılarla ilgili daha doyurucu bilgi verebilirdik.

Burada Vahit Hocam, uzlaştırmada, savcıların ilgilileri hiç delil toplamadan uzlaştırma bürolarına gönderdiğinden bahsetmişti. 2016'da büyük bir sistem değişikliği oldu. Tabii öncelikle kapsam değişti, yeterli olmasa da kapsam ciddi anlamda genişletildi ve uzlaştırma dava şartı haline geldi. Böyle olunca hem yönetmeliğimizde, hem kanun metninde, hem de bizim yaptığımız duyurularda soruşturma yürüten savcılar, bütün delilleri topladıktan sonra dava açmayı düşünüyorsa, yani dava açmaya yetecek kadar delil varsa ve suç uzlaştırma kapsamında ise uzlaştırma bürosuna göndermesini tavsiye ettik. Uygulama da bu şekilde oturdu.

Sayısal veriler olarak 2016 yılı 10. ayına kadar verilen rakam doğru. Fakat en son 1 yıl itibariyle, 2016'nın 10. ayı ile 2017'nin 10. ayı arasındaki bir yıllık veriler 208.000' e ulaştı. Tabii yasa değişikliği sebebiyle 400.000 civarı dosya uzlaştırma kapsamındaydı. Ancak bunlardan 260.000'i uzlaştırmacıya tevdii edildi.

Biz buna baktığımızda yaklaşık yüzde seksen civarında bir başarıya ulaştık. Bu da gerçekten çok büyük bir başarı. Ortalama ülke genelinde işte 1000 dosyalı asliye ceza mahkemesi dediğimizde bunun asliye ceza mahkemesinin işini, 200 dosya civarında azalttığını düşünüyoruz. Başka bir husus yine bu uzlaştırmayla alakalı. Malum bundan önce hiçbir standart yoktu. İşte belli okulu bitirenler, belli dersi alanlar bu kapsamdaydı. Yönetmelik ve kanunla beraber uzlaştırmada eğitim kıstası getirdik. Talep de gördü. Eğitimini almış ve yazılı sınava girecek 34.000 başvuru var. Bu da gerçekten talebin çok yoğun olduğunu gösteriyor.

Yine bir başka husus, tabii bunu takip eden Alternatif Çözümler Daire Başkanlığımız kuruldu. Aynı şekilde mağdurlarla ilgili Mağdur Hakları Daire Başkanlığımız kuruldu. Hocam yine bahsetmişti, mağdurların adliyelerdeki konumlarıyla alakalı, başta kırılgan grup dediğimiz, çocuk, cinsel ve şiddet mağduru kadınlar, yaşlılar ve engelliler olmak üzere adli görüşme odaları açtık. Bu odaları öncelikle bu dediğimiz gruplardan başlanmak üzere, sanıklar için de kullanabileceğiz, 30 oda açıldı. İnşallah hocalarımız adliyelerde gidip ziyaret ederlerse görecekler, gerçekten çok hoş, mağdurun sanıkla yüz yüze gelmediği, daha da örselenmesini engelleyici birtakım tedbirler aldık. Son olarak da Hocam kovuşturma aşamasındaki bir durumdan bahsetti. Kovuşturma aşamasında bu yasal düzenlemeyi saymazsak istisnai bir uygulama var. Bazen savcının gözünden kaçması veya yargılama sırasında suçun niteliğinin değişmesi ihtimaline binaen kovuşturma aşamasında da uzlaştırmanın uygulanması kanaatindeyim. Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Biz de çok teşekkür ediyoruz verdiğiniz bilgiler için. Vuslat Bey siz söz almak istiyor musunuz?

VUSLAT DİRİM

(Yargıtay Üyesi)

Vuslat Dirim. Hocalarıma çok teşekkür ediyorum.

Ben, bir toplantıdan geldiğim için sunumların tamamını dinleyemedim. Hocalarıma bu bakımdan bu mazeretimi de belirtmek istiyorum. Ancak Bahri Hocamın ve Vahit Hocamın sunumlarını dinleyebildim. Ben onarıcı adalet bağlamında bir ufak katkı yapmak istiyorum. Şahsi kanaat olarak uzlaştırmanın da, kamu davasının açılmasının ertelenmesinin de kapsamın daha da genişletilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Ama sorunun mevzuat sorunu olmadığını, zihniyet sorunu olduğunu düşünüyorum.

Ceza muhakemesinde en büyük reform bence, etkili soruşturma yapmaktan geçer. Filtrasyonu savcılık aşamasında yapmamız gerekir ve kamu davasının açılmasının ertelenmesinin kapsamını mutlaka genişletmeliyiz. Hükmün açıklanmasının geriye bırakılmasının soruşturma versiyonu olan ve onarıcı adalet anlayışının bir enstrumanı olan kamu davasının açılmasının ertelenmesinin kapsamı genişletilmeli, savcıya güvenilmelidir. Savcı da dört dörtlük soruşturma yaptıktan sonra delil takdiri yapacak. Dava açmayı düşündüğü takdirde kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumunu işletmeye, çalışmalıdır. Bu arada iddianamenin iadesi kurumu da uygulanmalıdır. Maalesef Yargıtay'ın da burada olumsuz sürece etkisi olmuştur. Ancak biz bunları değiştirmek için gayret sarf ediyoruz.

Yargıtayımız da, iddianamenin iadesiyle ilgili kanun koyucunun amaçladığı kuruma uygun yorumlar yapan içtihatlar da oluşmaya başladı. İnşallah genel kurulumuzdan da bu çerçevede kararlar çıkacaktır.

Önemli olan barajı başta kurmak, filtrasyonu başta yapmaktır. Ancak böyle, lekelenmeme hakkına saygı duyulabilir.

Burada şunu da hatırlatmak istiyorum. Hakikaten bizim insanımız reforma layık olduğu için, bu reformları yapmak gerekir ve yapılıyor da.

Arada kalmasın diye bir şey daha söyleyip sözlerime son vermek istiyorum. OHAL Kararnamesi ile bile şu değişikliğin yapıldığını unutmayalım; bakın kişilere gereksiz yere şüpheli damgasının yapışmaması için soruşturmaya yer olmadığına kararı verme imkânı getirildi. Bu fevkalade önemli bir değişikliktir. Bunun da değerlendirilmesini istedim, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Yaklaşık 3 saattir bizi dinliyorsunuz. Sabrınız için çok teşekkür ediyorum.

Çok verimli bir toplantı oldu. Bütün katılımcı arkadaşlarıma ve siz dinleyicilerime çok teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

FOTOĞRAFLAR

OTURUM II

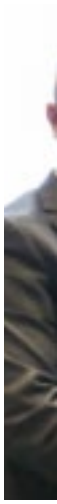

ADALET
ŞURASI

ADALET
ŞURASI

ADALET ŞÛRASI
10-11 OCAK 2018

IV. OTURUM

MEDYA, TOPLUM VE ADALET

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Fahrettin ALTUN

KONUŞMACILAR:
Serpil ÇEVİKCAN
Okan MÜDERRİSOĞLU
İsmet BERKAN
Serdar KARAGÖZ

IV. OTURUM

MEDYA, TOPLUM VE ADALET

Prof. Dr. Fahrettin ALTUN

Ibn Haldun Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim (İngilizce) Bölümü Öğretim Üyesi ve SETA Genel Koordinatör Yardımcısı

Kıymetli hazirun çok değerli katılımcılar, panelimize hoş geldiniz. Adalet Şûrası'nın ikinci gününde önemli bir panelle karşınızdayız. Panelimizin başlığı, "Medya, Toplum ve Adalet". Medya, toplum ve adalet üç önemli, üç kritik kavram. Birbirleriyle ilişkilerine değineceğiz. Bu ilişki kolay bir ilişki değil. Çünkü deterministik değil. Birinin diğerini belirlediği bir ilişki değil. Karşılıklı olarak birbirini etkileyen ve birbirlerini dönüştüren bir ilişki, başka bir deyişle diyalektik bir ilişki. Bu ilişkiyi anlamaya çalışacağız. Bu süreçte ortaya çıkan sorunları, teşhis etmeye, tespit etmeye çalışacağız ve bu sorunların aşılmasıyla ilgili çözüm önerileri üzerinde durmaya gayret edeceğiz.

Hiç kuşkusuz kamu düzeninin, hukuk düzeninin korunmasında kanunlardan daha önemli bir şey varsa; o da toplumun adalet hissinin güçlü olması, toplumun adalete duyduğu güven hissidir. Eğer toplumda mevcut hukuk düzeninin adalet ürettiğine, üreteceğine ilişkin bir kanaat yoksa, burada hukuk düzeninin, kamu düzeninin korunması söz konusu olamaz. Bu süreçte, hiç kuşkusuz medyanın rolü de oldukça kritik. Medya, toplumda adalete güvenin korunması ve adalet bilincinin geliştirilmesi noktasında oldukça kritik bir rol oynuyor ya da oynamalı. Bu noktada Türkiye'deki mevcut durum, nasıl, burada medyanın rolü yıkıcı bir rol mü, yapıcı bir rol mü?

Genel olarak baktığımızda medya profesyonelleri, medya kurumu temsilcileri, medyanın modern dönemde yasama, yürütme ve yargı yanında bir diğer erk, dördüncü güç olduğunu savunurlar, iddia ederler. Bundan bahsetmekten de çok hoşlanırlar. Bu anlamda medyanın bu dördüncü kuvvet olma rolünü değerlendirdiğimizde bu, medyanın bir başka iktidar odağına dönüşmesi midir? Medyanın yasama yürütme ve yargı karşısında bir rakip olma durumu söz konusu mudur? Yoksa aradaki ilişki bir ittifak ilişkisi midir, bu ilişki bu şekilde tesis edilebilir mi?

Ne olursa olsun, ister dördüncü kuvvet deyin ister daha eleştirel bir gözle yaklaşın; medyanın modern toplumda, demokrasinin tesisi noktasında oldukça önemli bir rol oynadığını görüyoruz ve medyanın böyle bir rol oynaması gerektiğini, modern demokrasilerin kurucu bir unsuru, ayağı olması gerektiğini en azından her daim hatırda tutmak durumundayız. Tabii bu süreçte, hiç kuşkusuz en sıcak mesele, kamuoyunun yakından takip ettiği davaların medya tarafından nasıl ele alındığı meselesi. Medya neyi nasıl sunmayı tercih ediyor; neyi görmeyi, neyi görmemeyi tercih ediyor? Bu oldukça kritik bir mesele olarak önümüzde duruyor. Hiç kuşkusuz toplumun çeşitli kesimlerini ilgilendiren yargılamalara ilişkin yayınlarda temel hukuk ilkelerinin dikkate alınması gerektiği, aksi takdirde telafisi mümkün olmayan mağduriyetlerin ortaya çıkacağı hepimizin malumu. Fakat pratikteki uygulamalar bu gerçeklikle örtüşüyor mu? Bunu da konuşacağız.

Bu mağduriyetler sadece toplumun geniş kesimlerine etki etmiyor, bir taraftan toplumsal hafızaya da kazınıyor. Dolayısıyla bunun ne tür sıkıntılar ya da açmazlar yarattığını konuşmak durumundayız.

Sadece bir hukuki mesele olarak değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası alanda siyasi bir mesele olarak telakki edilen basın özgürlüğü konusunun, çerçevesinin nasıl çizileceği meselesi de oldukça kritik bir konu. Basın özgürlüğünün özel hayatın gizliliği, masumiyet karinesi, kişisel verilerin korunması ve başkalarının şeref ve haysiyetlerinin korunması gibi diğer hak ve özgürlüklerle çatışması durumunda ne tür bir sonuç ortaya çıkacaktır? Bu ilişki nasıl bir ilişki olmalıdır? Şurası hiç kuşkusuz çok açık ve net ki, hem halkın haber alma hakkını ve medya özgürlüğünü, hem de adil yargılanma hakkını gözetecek bir ilişki biçimi adalete olan güveni arttıracaktır ve bunun tesis edilmesi esastır. Bugün bu çerçevede bu temel meseleler ekseninde tartışmalarımızı yürütmeye çalışacağız.

Bir taraftan meselenin uluslararası boyutu söz konusu. Biz Türkiye'deyiz, Türkiye'yi tartışıyoruz. Fakat uluslararası örnekler bize neler söylüyor? Bunları da hiç kuşkusuz gündeme getireceğiz. Bu tespitler ve sorular etrafında panelimizi yürüteceğiz.

Çok değerli panelistlerimiz var. Bugün buradalar. Medyanın içinde önemli konumları işgal eden son derece değerli medya mensupları. Aynı zamanda bu mesleği icra ederken bu meslekte önemli bir tecrübeye sahip,mesleğe self refleksif bir şekilde bakan, öz Türkçeyle, özdüşünümsel bir şekilde bakmayı becerebilen isimler buradalar. Bu eleştirel mesafeyi her zaman elinde bulundurmuş kişiler. Dolayısıyla medyaya da bu perspektifle bakabileceklerini varsayıyorum. Elbette bu ilişkinin, medya-hukuk ilişkisinin de hem medya tarafı var, hem hukuk boyutu var. Onu da ele alacaklar.

İlk sözü Sayın Serpil Çevikcan'a vereceğim. Konuşmalarımızı en fazla 20 dakika içerisinde toparlamalarını, bütün panelistlerimizden rica ediyorum. Serpil Çevikcan, Milliyet Gazetesi Ankara Temsilcisi. Tabii maruf isimler dolayısıyla, çok uzun uzun kendilerinden bahsetmeyeceğim. Sözü onlara bırakacağım.

İki bölümlü bir sunum yapacak Serpil Çevikcan. Bir taraftan adalet kavramının evrimi, öte yandan adalet algısı konusunda medyanın nasıl araçsallaştırıldığı ve özellikle 2007 sonrasında bu süreçte Fethullahçı Terör Örgütü'nün cürümlerini de yine konuşmasında bize sunacak. Buyurun.

Serpil ÇEVİKCAN
Milliyet Gazetesi Ankara Temsilcisi

Çok teşekkür ediyorum. Sayın Müsteşar'a, onun şahsında bütün konuklara saygılarımı, selamlarımı sunuyorum.

Tabii Fahreddin Bey öyle bir sorumluluk yükledi ki omuzlarımıza, efradımızda o kadar güzel cümleler kurdu ki ne kadar hak ediyoruz, etmiyoruz sizin takdirinizde. Söylediği gibi ben biraz ilk sözü almamın da sorumluluğuyla biraz daha adalet kavramı nasıl evrimleşti, nasıl doğdu ilk bölümde bir iki cümleyle bundan bahsettikten sonra özellikle medyanın araçsallaştırılması, adaletin medya eliyle eğilip bükülmesi, adalete yön verdirilmesi, yani hukuksal süreçlerin etkilenmesi meselesini çok yakın tarihimizden, hepimizin üzerinde çok travmalar yaratan birtakım davaların üzerinden örneklerle aktarmaya çalışacağım.

Herkesin malumu olan birtakım davaların her seferinde tekrarlanması gerektiğini, bu davalardaki birtakım arazların, arızaların her vesileyle vurgulanması gerektiğini düşünenlerdenim. Çünkü Türkiye'de öz eleştiri mekanizmasının kıymetini yeni yeni anlayabildiğimiz bir süreçten geçiyoruz. O nedenle bu davaların da mutlaka o konulara fokuslanılması gereken davalar olduğunu düşünüyorum.

Adalet kavramının ortaya çıkışı konusu aslında bugün yaşadığımız sorunların ve adalet derken, kimin ne anladığını izah etmek açısından çok önemli. Antik Yunan'dan beri tartışılan bir kavram olduğunu biliyoruz. Bu kavram tartışılırken adaletin belirli ölçüde sınırlanması da söz konusu olmuştur. Aşırı geniş değerlendirilmesi, tanımlanması da söz konusu olmuş. Ama bugüne kadar ulaşan adalet kavramı çerçevesinde, tabiri caizse işin özü, özütü olan cümle şu; yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının bir otorite tarafından sigorta edilmesi, sağlanması.

Bu çerçeveden baktığınızda aslında bugün yaşadığımız sorunların bu tanımda ne kadar karşılık bulduğunu da görüyoruz. Bu uzun yüzyıllara varan adalet kavramı evriminin aslında en kritik noktası.

Günümüz dünyasında adalet kavramının ortaya konulması Fransız İhtilali sonrasına denk geliyor. Bunu özellikle zikrediyorum, çünkü adalet kavramının temeli devletle birey arasındaki toplumsal sözleşmeye dayanıyor. Hak ve hukuk, hakların ve bazı yetkilerin arasındaki denge, denetim ve devletle birey arasında yapılan bir antlaşma, bağıtlanma.

Bu bağlamda değerlendirilen adalet kavramı, daha sonra doğal adalet denen bir faktörle, bir kavramla daha da güçlendiriliyor ki, aslında bu doğal adalet kavramı biraz daha adaletin kişiye, tarihe, zamana, yere bağlı olmaması, evrensel olması. Yani sanığın insan olmaktan kaynaklanan adalet ihtiyacı ve devletin devlet olmaktan kaynaklanan birinci görevi. Topluma, vatandaşlara, bireylere adalet sağlayarak sunması anlamını ifade ediyor.

Tabii adalet kavramının evrimleşmesi aşamasında şimdi Türkiye'de de bolca tartışılan önemli bir kavram da adalet iklimi. Yani bir ülkede kanunların olması, kanunların yapılıyor olması, parlamentolardan meclislerden kanunların geçiyor olması, bunların düzeltiliyor olması, mahkemelerin kuruluyor olması ve yargılamaların yapılıyor olması, o ülkede adaletin tam olarak tesis edildiği anlamına hiçbir zaman gelmiyor. Bu iklimin yaratılması gerekiyor. Bu da doğrudan demokrasiyle, insan hak ve özgürlükleriyle ilgili bir mesele.

Özellikle adalet iklimi kavramı hukuk öğretilerinde çok vurgulanan bir kavram. Burada tabii adaletin özellikle hakikatin, gerçeğin tespitiyle ilgili olduğu sınırlamasını yapmamız gerekiyor. Bu çok spesifik bir kavram çünkü ve doğru herkese göre değişebiliyor. Ama hakikat bir tane. Hakikatin sağlanması, tesisi de adaletin tesisi anlamına geliyor.

Adaletin tesisi ve doğrunun hakikatin bulunması noktasında da medyaya çok önemli görev düşüyor. Medya bağlamında aslında bu kavram üzerinden hareket etmek gerekiyor. Bu kitabi faslı kapatmadan önce epeydir bu konudaki okumalarımda dikkatimi çeken mutlaka sizin de çok aşina olduğunuz bir kavram üzerinde durmak istiyorum.

Bizim kültürümüzde, bizim genetik kodlarımızda katli vacip, katli helal olarak adlandırılan bir kavramdır bu. *Homo sacer* kavramı. O dönemlerde işlediği suçun büyüklüğü nedeniyle bir cezaya koşulsuz olarak maruz kalmayı ifade eder. Yani örneğin eşini aldatan bir kadının katledilmesinin vacip olması ya da babasını öldüren bir çocuğun katlinin hiçbir yargılama yapılmadan mümkün olması gibi. Bunu niye söylüyorum? Modern toplumlarda, bu bağnazlık ve bu katı zihniyet çerçevesinde uygulanmıyor ancak toplumda adaletin sağlandığı mekanizmaların çok yanlı olarak şekillendirilmesi, aslında bir anlamda birçok kriz yaratıyor. Bu öldürme şeklinde olmuyor. Ama çok yakın, birçok davada gördüğümüz gibi insanları hayattan soyutlama, insan içine çıkamayacak duruma getirme, aile birliğini bozma, bazen intihara teşvik etme gibi sonuçlarla aslında bu kavramın günümüzde farklı boyutuyla işlendiğini görüyoruz.

Bu genel girişten sonra özellikle 2007'den sonra Türkiye'de medyanın araçsallaştırılması, medyanın kimi egemenlik iddiasındaki güçler tarafından kullanılması konusunda bir kısa değerlendirme yapmak istiyorum.

Her şeyden önce 2007'den sonra özellikle toplumda adalet sağlanıyormuş algısı yaratılması konusunda medyanın, yani birtakım soruşturmalar konusundaki işlevine bakmak gerekiyor. Bu soruşturmaların yapılması devletin bekası için zorunlu olduğu çerçevesinde medyanın çok ciddi biçimde bir manipülasyon aracı olarak kullanıldığı bir döneme girdik. Bu dönemde, kötü insan yaratma, insanları damgalama, suçlunun yanına suçluyu eklemleme gibi çabalarla bu sistemin çok örüldüğünü gördük. Hepimizin malumu olan ses kayıtlarının, internete düşen görüntülerin, müstehcen görüntülerin, asla delil olarak kullanılmaması gereken yasal olarak da bir anlam ifade etmeyen delillerin muhakeme için esas alınmasının yarattığı çok ciddi mağduriyetler yaşandı.

Buna iki örnek vermek lazım. Örnek çok ama benim burada zikretmek istediğim iki örnek var. Bir tanesi şimdi artık beraatle sonuçlanan İzmir'de casusluk davası meselesidir. Bu davada birçoğu komutan, bir kısmı sivil insanların fişlenmesi ve bu fişlemelerin önce gazetelerde yansıtılması, bir kısım medya organında yansıtılması ve bunlar üzerinden yargılamaya başlanması adeta yargılamanın altyapısının medya eliyle hazırlanması çok büyük bir mağduriyete yol açmıştır.

O gün yaşanan tartışmaları düşünün. Şimdi bütün bunların tamamının beraatle sonuçlandığını düşündüğünüzde o insanların karşı karşıya kaldığı durumu ve nasıl bir öz eleştiri, ne tonda bir öz eleştiri yapmamız gerektiğini çok daha iyi anlarız.

İkinci örnek de Ergenekon davasıdır. Çok konuşuldu, çok yazıldı, çok çizildi. Bundan sonra da çok konuşulacak ama Ergenekon davası gerçekten medya gücünün sonuç almada ne kadar etkili olduğunu, adaletin, gerçek adaletin sağlanamamasının medya eliyle nasıl başarılabildiğini göstermesi açısından çok önemli bir örnek. Örneğin CMK'ya göre delil olmayan birtakım istihbari dinleme kayıtlarının bir gazetenin seri

biçimde yaptığı yayınlar sonrasında tek geçerli delil olarak kabul edilmesi ve ondan sonra bu sürecin başlatılması ve daha sonra tanık olduğumuz olaylar bize medyanın istenmeyen güçlerin elinde nasıl bir silaha dönüştüğünü ve insanları, grupları, kitleleri, kurumları nasıl hareket edemez, kendini savunamaz duruma düşürdüğünü gösterdi.

Medya ve algı meselesi, algı yaratma meselesi çok önemli. Böyle bir gücün yanlış ve yanlı kullanımının bir ülkeyi adaletin tesisinin nasıl dışına çıkarabildiğini çok net bir biçimde gördük. O nedenle burada bir önerme olarak en kestirme, sade biçimde söyleyebileceğimiz şey şudur: Medya eğer bir kere adaletin tesisine katkıda bulunmak istiyorsa önündeki tek seçenek hakikate en yakın noktada durmak ve onun ortaya çıkmasını sağlamak için uğraşmak olmalıdır.

Tabii medya ve FETÖ bağlamında diğer konuşmacılar da mutlaka değinecekler. Ben 15 Temmuz gecesinde ve 15 Temmuz'un hemen sonrasında yaşanan gelişmeler bağlamında iki noktaya değinmek isterim. Medyanın sorumluluğu ve üstlendiği rol açısından.

Biz hepimiz 15 Temmuz gecesini yaşadık. Medya mensubu olarak yaşadık, ama eminim bu masada oturan değerli meslektaşlarım da aynı şeyi düşünürler. Bazı durumlar sizi medya mensubu olmaktan çıkarıp her şeyden önce o ülkenin vatandaşı olma noktasına getiriyor ve 15 Temmuz gecesi, benim ve diğer meslektaşlarım için de böyleydi. Türkiye tarihi darbeler tarihi aynı zamanda. Ama bundan önceki darbelerde, darbe girişimlerinde, matbaalara el konur ve darbe sonrası çıkan ilk gazeteler darbe yönetiminin gazeteleri olurdu. O nedenle de ne görüleceği bilinirdi.

15 Temmuz darbe girişiminin çeşitli sebeplerle erkene alınması, gazeteler açısından, darbe girişiminin nereye varacağı bilinmeden baskıya girmesi anlamını taşıdı. Dolayısıyla ertesi gün verilecek sınav çok önemliydi. Hepimiz tanık olduk ki, ertesi gün bütün gazetelerde gerçekten darbe karşıtı, en ağır ifadelerle seçilmişlere, hükümete, Cumhurbaşkanı'na sahip çıkan ortak manşetleri gördük. Kısa bir süre sonra çok istisnai bazı yayın organları dışında, aynı zamanda Fethullahçı Terör Örgütü üyelerinin yargılanmasının, mümkün olan en adil biçimde yapılması, hukuk zemininde gerçekleşmesi, bu sorgulamaların sonuçlandırılması, hızlı sona erdirilmesi konusunda uyarıyı yapan da aynı medyaydı.

Ben basını, Türk medyasının bu bağlamda, 15 Temmuz öncesi ve 15 Temmuz sonrasını karşılaştırdığımızda, övgüye değer bir tutum sergilediği kanaatindeyim. Hem o geceki tutumu, hem de yargılamaların sağlıklı yürütülmesi konusunda hala bugün dahi devam, uyarılar bağlamında. Çünkü medyanın fonksiyonunu doğru anlaması ve bunu yerine getirmemesinin yaratacağı sarsıntıyı yaşamış, deneyimlemiş bir medya söz konusu.

Şimdi bugüne gelirsek... Tabii bugüne geldiğimizde medyanın adaletin tesisi ve toplumu bu bağlamda etkilemesi açısından aslında yine turnusol kâğıdı gibi bir dönemden geçiyoruz. Çünkü ne yazık ki yargıya güvenin 15 Temmuz'dan sonra çok dip yaptığı bir süreç yaşadık. Ancak zaman içinde bunun telafi edilmeye başladığını görüyoruz.

Medya olabildiğince; yargılamaların zamanında yapılması, otomatik tutukluluk kararlarının verilmemesi, geciken adaletin adaletsizlik olduğu ve çok kronik bir sorun olan bu matbu kararlar meselesinde çok ciddi uyarılar yaptı, yapıyor. Medyanın bu konudaki rolünün gerçekten önemsenmesi ve uyarıların dikkate alınması gerektiğini düşünüyorum. Ancak bu şekilde bu süreçte yargıya olan, adalete olan güveninin yükseltilebileceğini düşünüyorum.

Bu bağlamda yaratılan seçenekler, OHAL Komisyonu gibi birtakım oluşumlar bu

süreçleri hızlandırıyor gibi görünse de çok temel problemimiz var. Burada bence medya üzerine düşeni yapıyor ve toplumu bu mücadelenin ciddiyeti konusunda uyarırken; aynı zamanda mücadelenin mağduriyetler yaratmadan devam etmesi konusunda da bir denge kurmaya gayret ediyor.

Bu faslı da böyle toparladıktan sonra Türkiye'de aslında Türk medyasında hak gazeteciliği denen bir kavramın son yıllarda çok gelişmekte olduğunu da vurgulamak istiyorum. Yani bir zamanlar olmayan bir gazetecilik türünün Türkiye'de çok ciddi biçimde, genç gazetecilerin çok öykündüğü bir alan olduğunu, hak gazeteciliği türünün çok güzel örnekler ortaya çıkardığını görüyoruz. Örneğin kadına şiddet konusunda, hayvanlara eziyet konusunda son dönemdeki güncel birtakım haberler bağlamında değerlendirdiğinizde bunları çok net tespit ediyoruz. Gerçi Türk medyası yargı ve yasama konulu haberlere her zaman öncelik vermiştir.

Türkiye gibi siyaseti seven ülkelerde medya da bileşik kamplar kuralı gereği daha çok siyaset ve yargıya dönük haberlere öncelik vermiştir. Ancak Türkiye'de özellikle son dönemde hak gazeteciliği meselesinin önemli gelişme kaydettiğini ve bu konuda çok önemli habercilik örneklerinin ortaya konduğunu düşünüyorum.

Eğer bir iki dakikam varsa, medyanın dili konusunda da birkaç cümle sarf etmek isterim.

Adalet, medya ve toplum dendiğinde bunun temel noktası aslında ayrımcılık. Ayrımcılığın teşvik edilmesi ya da ayrımcılığın önlenmesi bir ülkede medyanın sorumluluğunun ne şekilde kullanıldığını belirleyen nokta. Liberal kuramlarda daha çok yasama yürütme ve yargıdan sonra 4. güç olarak tanımlanıyor medya.

Ancak eleştirel kuramlar daha çok medyayı sisteme eklemlenmiş bir parça olarak algılıyor ve dolayısıyla medyanın sistemle aynı söylem içerisinde, o paralelde gitme gibi bir tuzağa düştüğünü her zaman iddia ediyor. Bu açıdan baktığımızda Türkiye'de bunun çok sıkıntılı ve toplumda ağır travmalar yaratan ve kutuplaşmayı, gerginliği arttıran birtakım örneklerini görüyoruz.

İşte burada ayrımcılık noktası öne çıkıyor. Ayrımcılığın, medya ayrımcılık dilinin çeşitli vasıtaları var. Birincisi doğrudan ayrımcılık var ki, bizim medyamızda da sıkça yaşadığımız bir durum. Yani kişilerin, kitlelerin, toplumların, din, dil, etnik köken aidiyet, sınıf aidiyeti gibi konularda doğrudan ayrımcılığa tutulması. Bir de dolaylı ayrımcılık durumu var. Bir ima yoluyla ya da o kitleyi yok sayarak, o kişiyi yok sayarak ayrımcılık uygulamak gibi. Aynı zamanda nefret söylemi gibi bir sorunu da var Türk medyasının.

Buna bir örnek vermek gerekirse; bir terör örgütünün üyesi olmaktan yargılanan bir insan hakkında, görüşünüz ne kadar farklı olursa olsun, kalleş diye başlık atabilmek, bu nefret söyleminin Türkiye'de çok uygulanagelen örneklerinden biri ve ciddi problemlere yol açıyor. Hakaret, düşmanlık ve o insanın sahip olduğu doğal kimliğin simgeleştirilmesi ve bir aşağılama ifadesi olarak vücut bulması da medyada, medya dili açısından gerçekten bizim çuvaldızı kendimize batırmamız gereken örnekler. Ayrımcılık dilini düzeltmeden medyanın Türkiye'de arzu edilen barış, hoşgörü ve uzlaşma kültürüne katkıda bulunması gerçekten imkânsız. Bu konuda daha yeni yeni, son yıllarda medyada, eğitim kurumlarında dersler verilmeye başlandı. Çok geç kalındı tabii. Benim üniversitede okuduğum yıllarda tartışılan bir konuydu. Üzerinden 25–30 yıl geçti. Bu konu da üzerinde dikkatle durulması gereken bir konu.

Ben şimdilik bununla sınırlı tutayım. Vaktimi iyi kullandığımı da ümit ederek çok teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Ben de teşekkür ediyorum. Vaktinizi de gayet iyi kullandınız, sağolunuz.

Ben konuşmayla ilgili yorum yapmaksızın, sözü hızlı bir şekilde Sayın Okan Müderrisoğlu'na bırakmak istiyorum. Eminim bütün tebliğler, sizlerde soru sorma isteği uyandırıyordur ve bu soruları duymaktan da bütün panelistlerimiz memnun olacaktır.

Soru faslı zannediyorum bir 40 dakika olacak, eğer planlamamız doğru giderse.

Okan Müderrisoğlu, Sabah Gazetesi Ankara Temsilcisi. Deneyimli bir gazeteci ve bir taraftan da bütün bu kritik süreçlerde medya-yargı ilişkilerini de çok yakından tanıyan, sürecin bir aktörü. Bir yandan bize medyadaki yargı algısını, öte yandan yargıdaki medya algısını sunacak. Aynı zamanda yargısal süreçlerde medyanın çalışma tarzını, beklentilerini, önceliklerini yine takdim edecek.

Buyurunuz. Süreniz 20 dakika.

Okan MÜDERRİSOĞLU

Sabah Gazetesi Ankara Temsilcisi

Teşekkür ediyorum Sayın Başkan. Adalet Bakanlığımıza ve Sayın Bakan Abdulhamit Gül'e gerek "Adalet Şûrası"nı düzenledikleri gerekse "Medya Adalet ve Toplum" başlığına özel olarak yer verdikleri için şükranlarımı sunuyorum.

Oturumun bu bölümünde, "Medyadaki Yargı, Yargıdaki Medya" algısı üzerinde durmak istiyorum.

Yargı camiamıza katılacak genç arkadaşların hayat pratiğinde karşılaşacakları olaylara ve kriz yönetimi gereken anların önemine ilişkin kanaatlerimi paylaşmayı hedefliyorum.

Öncelikle bir tespitte bulunayım:

Evde ebeveynlerin yeterince ilgilenmediği çocukların eğitim ve görgü açığını okulun kapatmasını beklemek gibi "anayasal sistemin, idarenin, toplumun tüm yapısal sorunlarının çözümünü mutlak manada yargı kurumundan beklemek ama asıl sorun üreten alanlarda çözüm için yeterince inisiyatif almamak" gerçekçi olmadığı gibi samimi de değil.

İçinde bulunduğumuz durum bu örneğe benziyor!

Bu tablo da bizleri,

- Tek dava ile popüler olmayı bekleyen yargı mensupları ile
- Kahraman hâkim, savcı arayışına yönlendiren milletle karşı karşıya bırakıyor.

Oysa toplum,

- Yargı mensuplarından tanımlı işlerini hukuki, vicdani ve insani kriterlere göre yerine getirmelerini bekliyor.

...

Dikkat çekeceğim ilk husus şu:

- Medyanın
- Kamuoyunun yargı kurumuna bakışını "Birikmiş hafızadan arındırarak ele almak mümkün olamaz."

Kuşkusuz FETÖ'nün yargıyı iğdiş etmesi, adli koltuktaki polis şeflerinin savcılık makamının bile önüne geçmesi, eski Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu düzeninin (HSK)

kurgusu bireysel ve toplumsal hafızada tazeliğini koruyor.

Bu da demek oluyor ki

Yargı, kurumsal olarak kamusal güveni "kararları ve tutarlılığı ile inşa edecek." Yani bir sihirli el değsin diye beklemeyecek!

Yargılama süreci kadar "delillerin toplanması, adli tıp ve bilirkişilik kurumlarının yetkinliği ve güvenilirliği ile infaz şartları"nın da genel yargı algısını etkilediği hatırda tutulmalıdır.

İkinci husus…

"Hâkim ve savcı sınıfı diye bir gerçekliğin somut yansıması ile ilgili."

Yargı mensuplarının yetişme tarzları ile bağımsız ve tarafsız yargılama için bizce olması gereken imtiyazları, onları bir üst sınıf gibi davranmaya, adeta buyurgan olmaya yönlendirebiliyor.

Bu durumu, adliyelerde görevli arkadaşlarımıza yaklaşımlarda, üst perdeden konuşmalarda, verilen bilgilerin kapsamında, veriliş biçiminde ve içeriğinde görmekteyiz.

Medya, iletişim kanalı olarak değil de çoğu kez "kullanılması gereken bir enstrüman" gibi değerlendirilmekte!

...

Medyanın beklenti ve önceliklerine gelince…

- Doğru zamanda, doğru bilgi,
- Yargılama sürecindeki aşamalardan haberdar olma,
- Eleştirilerin, yargı mensupları için hemen itibar meselesi haline getirilmemesi,
- Medya kuruluşu veya muhabir bazında ambargo konulmaması…

Kuşkusuz gazeteci de;

- Sorumlu davranmak,
- Açık, şeffaf ve hesap verebilir olmak zorundadır.
- Yeterli hukuk bilgisi ise gerek şarttır.
- Medya, yargının yerine geçmemeli, peşin hüküm sınırlarında rol üstlenmemelidir.

Yargı-medya ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde geliştirilmesi ve "yargı-basın sözcülüğü" kurumunun etkin bir şekilde hayata geçirilmesi amacıyla "Kitlesel Medya ve Yargı Arasındaki İlişkilerin Güçlendirilmesi Projesi başlatılmışsa da uygulamada süreklilik, adliye bazında tutarlılık sağlanamamıştır!

Masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkı çerçevesinde, "yargısal faaliyetler hakkında sağlıklı bilgi akışının sağlanması, halkın doğru bilgi alma hakkına saygı gösterilmesi, medya özgürlüğünün birinci derecede gözetilmesi" temel ilkeler olmak durumundadır.

Adliyelerdeki medya iletişim büroları ile basın sözcüsünün çalışma tarzının bürokratik değil, pratik olması talebi bir lüks değil, zorunluluktur.

...

Hâkim ve savcıların

- Meslek öncesi ve
- Meslek içi eğitiminde medya ile ilişkilere özel yer açılması gereği önemlidir.

Medya ile

- Temas zamanlaması,
- Temas kapsamı,
- Temas mesafesi hakkında, tecrübe aktarımı mutlak gerekliliktir.

Aynı şekilde,

- Yeni nesil medya kanalları ile
- İki ucu keskin bıçak misali işleyen sosyal medyanın kullanılma tekniklerini yargı mensupları da bilmelidir.

Ayrıca,

- Geciken adalet algısı,
- Benzeri konularda verilen farklı kararlar,
- Yargısal uygulamalardan da kaynaklanabilen insan hakları ihlalleri,
- Adli kolluğun rolünün, yargının yerine ikame edilmesi
- Yargıda, ideolojik görüşlere ve alt bağlılıklara göre oluşan gruplaşmalar, (FETÖ vb yapılar) imaj sorunu olmaya devam etmektedir.

Yargıtay Başkanı Sn. İsmail Rüştü Cirit'in 2017–2018 adli yıl açılış törenindeki şu tespiti hala geçerliliğini korumaktadır:

"Hâkimlik ve savcılık mesleğini icra edenlerin yaklaşık 1/3'ünün terörist faaliyetlerin odağında yer alması, halkın gözünde yargıya olan güveni elbette sarsacak bir durumdur!"

Keza,

Hâkim ve savcılarımızın yüzde 40'ının yaklaşık 3 yılın altında tecrübeye sahip olması da dikkate değer bir durumdur. Bu tecrübe açığının hatalı karar algısını besleyecek bir niteliğe dönüşmesine fırsat verilmemelidir.

Sonuç olarak,

Adalet mülkün temelidir! Öyle olmaya da devam edecektir.

Türk yargısı 15 Temmuz darbe girişimi sırasında kendi içindeki hastalıklı hücrelerin temizlenmesinde gösterdiği çaba kadar darbecilere karşı cesaretli çalışmasıyla da toplumdaki itibarlı yerini tahkim etmek üzere tarihi fırsat yakalamıştır. İşte bu nedenle, **"Adalet herkese lazımdır"** anlayışı ile "**yargı kurumu-medya ilişkileri"** canlı tutulmalı, dönemsel toplantılarla karşılıklı deneyim paylaşımları geleneksel hal almalıdır.

Selam ve saygılarımla…

OTURUM BAŞKANI

Çok teşekkürler Okan Bey.

Sürenizden feragat etmiş oldunuz ama çok net konuştunuz çerçeveyi ortaya koydunuz. Bence mesajınızı çok net verdiniz. O yüzden sorulara biraz daha vakit bıraktınız. Tekrar teşekkür ediyorum.

Şimdi sözü İsmet Berkan'a vereceğim. Gazeteci, televizyon yorumcusu. Her hafta İsmet Berkan'la birlikte Türkiye ve dünya gündemini yorumluyoruz. Kendisi bize, basının yargı konusundaki bilgi aktarma biçimine dair bir perspektif sunacak. Aynı zamanda basın özgürlüğü meselesine de yoğunlaşacak tebliğinde.

Buyurun İsmet Bey.

İsmet BERKAN
Gazeteci-Yazar

Teşekkür ederim. Herkese günaydın demek istiyorum. Adalet Bakanlığına da böyle bir Şûra düzenlediği için ve Şûra'da da medya adalet ilişkisine özel bir bölüm açtığı için çok teşekkür etmek istiyorum.

Bu konu, yani medya yargı, medya adalet ilişkisi konusu, hakikaten günümüz dünyasında son derece önemli, sosyal medyanın da hayatımıza girmesiyle beraber daha da önemli olacak bir konuya dönüştü. Fakat önce bir hatırlatma yapmak istiyorum.

Az önce Fahrettin Altun açılış konuşması sırasında medyanın davaları, yargı konularını ele alış biçimiyle ilgili bir şeyler söylerken benim de aklıma geldi. Şimdi Türkiye'nin, yazılı basın için konuşuyorum bunu, televizyonlar için değil, Türkiye'nin en büyük medyası aslında yargının bizatihi kendisidir. Bunu hiç unutmamak gerekir. Çünkü Türkiye'de aşağı yukarı her yıl her 12 kişiden birinin yargıya işi düşer. Şu veya bu sebeple yargıya işi düşer. Bu çok büyük bir rakam. Başka ülkelerdeki istatistikleri bilmiyorum ama Türkiye için çok büyük bir rakam bu ve sadece ceza yargısından sözediyorum yani buna icra iflası, yargının bütününü kattığımız zaman dehşet bir rakama ulaşıyoruz.

Aslında geniş kitlelere ulaşıp bilgilendirme bakımından yargının bizatihi kendisi zaten büyük bir medya. Yargıda olup bitenleri, birtakım davaları aktaran bir kurum olarak medya, yeterince büyük belki ama yargının kendisinden daha büyük değil. Bunu hep aklımızın bir kenarında tutmakta fayda var.

Türkiye'de milyonlarca dava görülüyor. Tabii bunların gazetelere, televizyonlara, şuraya buraya yansıyanları çok küçük bir oranı. Ama yine de en tartışmalı bölümü ister istemez yansıyor.

Şunu da unutmayalım medya bir yardım kuruluşu ya da akademik bir kuruluş değil, medya sonuçta kar amacı güden ve ilgi peşinde olan bir kuruluş. Gazetesini satmak, televizyonu seyrettirmek istiyor. Dolayısıyla ilgi çekeceğini düşündüğü konuları, önemli olduğunu düşündüğü konuları değil, ilgi çekeceğini düşündüğü konuları öne çıkarıyor.

Nitekim böyle serinkanlı bir gözle gazetelerdeki yargı haberlerine bakacak olursak eğer siyasi yargılamaların ya da siyasi gibi algılanan yargı haberlerinin değil de daha sıradan suçların, son dönemde özellikle kadın cinayetiyle ilgili kadınlara karşı şiddetle ilgili suçların büyük çoğunluğu oluşturduğunu görürüz. İşte gazete üçüncü sayfası diye bir kavramımız var bizim malum.

3. sayfalar polis adliye haberlerinden oluşur. Bizim için, ben hayatımın bir döneminde gazete yöneticiliği de yaptım, en kıymetli elemanlarından birisidir, polis adliye muhabirleri. Onlar giderler işte polisten adliyeden haber alırlar, getirirler.

Şimdi tabii medyanın, medyamızın yargı haberciliği esas olarak işte yürüyen soruşturma ve kovuşturmaları eksikli gedikli yalan yanlış aktarmakla ilgilidir. Çok nadiren bütün resmi birden gösteren bir şekilde aktarır gazetelerimiz. Ben de suçlulardan biriyim eğer suçlu aranacaksa bu konuda, zamanında gazete yöneticiliği yaptığım için. Her zaman eksikleri vardır.

Fakat burada özellikle Türkiye'de savcılıklarımızın soruşturmalarının haberleştirilme biçimi öteden beri çok büyük bir tartışmanın konusudur. Doğaldır bu tartışmanın olması da. Çünkü soruşturmaların haberleştirilmesi, yargılamaların medya üzerinden yapıldığı izlenimini pekiştirir toplumda. Az önce Serpil de bu konuya girdi.

Tabii bir yandan halkın haber alma hakkı var. Uyduruyorum işte, herhangi bir sabah çok büyük bir gözaltı dalgası olmuş. İçinde meşhur, şöhretli birtakım isimlerin de olduğu bir gözaltı dalgası olmuş. Doğal olarak toplum, bu adamlar ya da bu kadınlar neden gözaltına alındı, neyle suçlanıyorlar, bunu merak eder. Bu merak doğaldır. Bu halkın haber alma hakkı kapsamında değerlendirilmelidir ama bir yandan da elbette sanıkların şüphelilerin hakları, lekelenmeme hakları da vardır.

Aynı anda hem haber alma hakkını, halkın haber alma hakkını sağlayıp hem de şüphelinin lekelenmeme hakkını sağlamak mümkün mü? Dünyanın her yerinde bu konu tartışılıyor.

Alınmış bazı önlemler var. Bazı suç türlerinde mesela sanıkların şüphelilerin isimleri hiçbir biçimde medyaya duyurulmuyor vesaire böyle bir takım önlemler var. Türkiye'de de belki böyle önlemler düşünülebilir bazı tür suçlarda. Nitekim bazı tür suçlar için böyle önlemler var. İşte küçüklere karşı işlenen suçlar vesaire böyle konularda çeşitli önlemler var. Bu önlemler belki genişletilebilir.

Tabii bıçağın keskin ucunun bir de öbür tarafı var. Medyamızın bu halkın haber alma hakkı adı altında sergilediği büyük heves veya zaaf çoğu zaman polislerimiz ve (burada çok sayıda savcımız var, alınganlık göstermesinler lütfen) savcılarımız tarafından çok iyi manipüle edildi.

Burada bir zaaf var medyanın sergilediği. Her şeyin samimi olduğunu, kötü niyet olmadığını varsaydığımda bile burada bir zaaf var ve bu zaaftan yararlanmak mümkün oluyor. Tabii bir de işin içine zamanla FETÖ de girince zaafı kullanıp kamuoyunu manipüle etme işi çok büyüdü. FETÖ bu yöntemi çok yaygın bir şekilde kullandı, medyayı manipüle etme yöntemini. Haber sızdırarak, savcılardan haber sızdırarak veya polisten haber sızdırarak.

Bu da tabii, az önce Serpil'in dikkati çektiği insanların mahkemeden önce medya önünde, kamuoyu önünde yargılanması hatta mahkûm edilmesi sonucunu doğurdu. Bu sonucun ne kadar sakıncalı olduğunu söylememe gerek bile yok.

Soruşturmanın gizliliği konusu, FETÖ'den bağımsız olarak konuşuyorum bunu, soruşturmanın gizliliği konusunda Türkiye'de medya yargı ilişkilerinin, medya adalet ilişkilerinin düğümlendiği birkaç temel noktadan bir tanesidir ve ben bu konuda biraz farklı düşünenlerdenim.

Elbette soruşturmanın gizliliği konusunda medyanın riayet etmesi gereken birtakım temel kurallar var, bunların başında insanların lekelenmeme hakkının korunması gelir ama soruşturmanın gizliliğini temin etme görevi medyaya ait bir görev değildir. Çoğu zaman böyle olduğu düşünülür ama hayır değildir.

Soruşturmanın gizliliğini temin etme görevi savcılıklarımıza ait bir görevdir. Çünkü bir soruşturmayla ilgili bir bilgi gazetelere yansıyorsa, gazetecilerin eline geliyorsa o bilginin çıkabileceği yegane yer savcılıktır, başka bir yer değildir.

Ta ki nereye kadar, avukat huzurunda sorgulama ve tutuklama aşamasına kadar. O zaman tabii sanık avukatları ellerindeki sorgu tutanaklarını gazetecilere veriyorlar ve orada sorulan sorulardan gazeteciler savcılıkların elindeki delillerin ne olduğu ne olmadığı hakkında ya da temel iddiaların ne olduğu ne olmadığı hakkında bir fikir elde ediyorlar.

Buradan savcılıklarımızın çıkarması gereken bir ders var bana soracak olursanız, tutuklama aşamasına gelene kadar soruşturmayı mümkün olduğunca tamamlamak. Çünkü soruşturmanın gizliliği kendileri açısından bir önem taşıyorsa gizliliği ancak o noktaya kadar koruyabilirler. O noktadan sonra koruyamazlar. O bakımdan savcılıklarımızın da o konuda bir ders alması gerektiğini düşünüyorum.

Az önce Okan da sözünü etti, işte bir basın sözcülüğü ihtisas edilmesi meselesi… Çünkü dediğim gibi halkın haber alma hakkı ve bu merakı engelleyemezsiniz, kamuoyunun önemli veya önemsiz soruşturmalara merak duymasını engelleyemezsiniz. Ama bilgiyi kontrollü bir şekilde vermek ve adil bir şekilde vermek mümkün. Bunun için basın sözcülüğü ihtisas edilmesi konusu konuşuldu, hatta yapıldığı söylendi falan ama bu konu fiilen uygulanmıyor. Bunu görmemiz lazım.

Şimdi bu soruşturmanın gizliliği meselesi; tabii bilmiyorum medyaya yönelik açılan

davaların yüzde kaçını oluşturuyor ama dönem dönem bunun çok arttığını, dönem dönem de azaldığını biliyoruz. Bir dönem ben de bu suçtan, bu suçla aşırı derecede suçlanmış bir gazetenin yöneticiliğini yaptım. Bir ara aynı anda beş yüzden fazla soruşturma altındaydık, soruşturmanın gizliliğini ihlal suçlamasıyla.

Neyse bu bir konuydu. Medyayla adalet sistemi arasındaki gerginliklere sebep olan bir başka konu tabii basın özgürlüğü meselesi. Basın özgürlüğünden ne anladığımız.

Önce bir konuya açıklık getirmek istiyorum. Çoğu zaman ifade özgürlüğüyle basın özgürlüğü birbirinin aynısıymış gibi konuşuluyor, tartışılıyor. Hayır, bunlar birbirinden farklı şeyler. İfade özgürlüğü çok daha geniş bir kavramken basın özgürlüğü spesifik bir durum için, çok özel bir alana özgü bir kavram. Bu fark bence önemli bir fark.

Tabii aslında basın özgürlüğünün ne olup ne olmadığını saatlerce günlerce tartışabiliriz. Bu konuda onlarca kitap sayabilirim size ama şöyle bir şey var. Ta 1800'lerin başlarında Amerikan Yüksek Mahkemesi, bu konuda bir karar vermiştir. Bu karar zaman içinde, aradan geçen 200 küsür yılda dünyanın pozitif hukuk uygulayan ülkelerinde şu veya bu biçimde basın özgürlüğü meselesinin merkezine gelmiş, yerleşmiş, neredeyse evrensel bir kurala dönüşmüş. Bu kararın özü şudur, iftira basın özgürlüğü kapsamında bir şey değildir, onu söyler. Yani tersinden okuyacak olursak bunu, gazetenin yazdığı şey doğru olacaktır. Doğru değilse zaten basın özgürlüğüne dahil değildir. Ama eğer doğruysa yazdığı şey, bir gerçeği ifade ediyorsa o zaman diğer sakıncaları ne olursa olsun medya bunu yayınladığı için suçlanmamalıdır, suçlanamamalıdır.

Önemli olan yazdığı haber doğru mudur, değil midir? Bu önemli bir ölçüt. Çünkü yazdığı haber doğru olduğu halde suçlanan meslektaşlarımız var, onun için hapis yatan meslektaşlarımız var, geçmişte de oldu, bugün de oluyor maalesef. Bu bence önemli bir ölçüt.

Bir kez daha şimdi burada hatırlatmak istiyorum çünkü bu tartışmalı konular çoğunlukla soruşturmanın gizliliğiyle ilgili tartışmalarda karşımıza çıkıyor. Yargısal süreçlerle ilgili haberlerin kaynağı her zaman yargının bizatihi kendisidir. Adli yargının bizatihi kendisidir. O yüzden gazetenin yayınladığı haberlerin kaynağına kadar gitmekte her zaman fayda vardır eğer tartışmalı bir konudan söz ediyorsak. Yok, kamu otoritesini ilgilendiren bir gizli bilgiyi açıklamak vesaire gibi bir şeyse orada da yine sonuçta devletin kendisidir, belgelerin, bilgilerin gizliliğini korumak görevi medyanın değil en önce kamu otoritelerinin ve ondan sonra da yargınındır elbette.

Peki, bu dediğim şey adil ve adaletli bir şey mi, hayır bence değil ama maalesef bu konudaki adaletin kanunlarla ve yaptırımlarla sağlanmak istenmesi yani basın özgürlüğünün kötüye kullanılması adı altında geçen şeylerin kanunlarla vesaire sağlanmak istenmesi bu sefer en temel basın özgürlüklerine getireceği kısıtlamalar bakımından pek çok sakıncayı içeriyor.

O yüzden işte Atatürk'e ait midir değil midir bilmiyorum ama gerçekten güzel bir sözdür. Basın özgürlüğünden doğan sakıncaları gidermenin yegâne yolu yine basın özgürlüğünün bizatihi kendisidir.

Dengeleyici olmaktır. Bu prensibi akılda tutmak lazım.

İfade özgürlüğüne gelecek olursak, çünkü bu bana göre basın özgürlüğünden daha geniş bir kavram. Maalesef özellikle son dönemde, son dönemde değil belki her dönemde, ifade özgürlüğü konusu, basın özgürlüğü konusuyla aynı şeymiş gibi konuşuluyor ve sanki sadece gazetecilere özgü bir hakmış, gazetecilere ait bir hakmış gibi konuşuluyor. Hayır değil, ifade özgür-

lüğü hepimizin, herkesin hakkıdır. Bunu hiç akıldan çıkarmamak lazım.

Tabii ben 80'li yılları da, 90'lı yılları da, 2000'li yılları da gazeteci olarak geçirdim. 90'lı ve 2000'li yıllarda gazetelerde yöneticilik görevleri de yaptım. Bu yöneticilik görevlerimde sorumlu yazı işleri müdürlüğü de dâhil, yani doğrudan yargılanan, doğrudan savcılara ifade veren bir konumda da yer aldım gazetelerde ve bu konunun tartışılmadığı bir zaman ben bilmiyorum. Ama en yoğun tartışıldığı dönem 90'lardı.

İşte Türkiye'nin çok büyük bir gazeteci hapishanesi olduğu konusunda, içeride, dışarıda, her yerde önümüze çıkan bir konudur. Bu doğru mudur, değil midir?

Dediğim gibi ifade özgürlüğü konusu sadece gazetecileri ilgilendiren bir şey değildir, bunu hiç akıldan çıkarmamak lazım. Ama acaba tutuklu gazetecilerin ne kadarı salt yazdıkları, çizdikleri bir şey için veya yönettikleri bir yayın organı yüzünden tutukludurlar veya mahkûmdurlar. Ne kadarı gazetecilikte ya da ifade özgürlüğüyle ilişkisi olmayan suçlardan ötürü oradadırlar.

Şimdi burası tartışmalı bir alan. Bu tartışma 80'li yıllarda da 90'lı yıllarda da vardı, şimdi de var. Neden var? Her zaman da argümanları aynı oluyor. İşte hükumet kanadı diyor ki "Hayır onlar gazetecilikten hapiste değiller" diyor, gazetecilik örgütleri diyor ki "Hayır, hayır onlar gazetecidir ve gazeteci oldukları için hapistedir" diyor.

İşte uluslararası örgütler devreye giriyor, yerel örgütler devreye giriyor falan. Fakat her seferinde bu sorun ifade özgürlüğünü genişleten kanun değişiklikleriyle çözülüyor.

Bakın bu sorun bugün ilk defa başımıza gelen bir mesele değildir. 12 Eylül'den sonra bunu yaşadık. 90'lı yıllarda bunu yaşadık. Avrupa Birliği sürecinde bunu yaşadık. Bugün yeniden yaşıyoruz bu sorunu. Aynı eleştirilerle içeriden dışarıdan karşı karşıyayız. Sadece dışarıdan eleştirilmiyor, içeriden de eleştirildiğini unutmamak gerekir ve her seferinde geçmişte biz bu sorunu ifade özgürlüğünü genişleten kanunları meclisten geçirmek suretiyle çözdük. Başka şekilde çözmedik.

Yani ortada bir sorun var. Şimdi tabii bu ne kadarı gazetecilikten ötürü, gazetecilikle ilgili ya da yazdıkları çizdikleri ifade özgürlüklerini kullandıkları için hapistedir ne kadarı başka türlü suçlardan ötürü içeridedir konusunda maalesef karşılıklı bir propagandanın kurbanıyız sıradan vatandaşlar olarak. Çünkü sağlıklı bilgiye de bir türlü erişemiyoruz. Çünkü ne gazetecilik örgütleri, yani ifade özgürlüğünü savunma iddiasındaki örgütler bu konuda bizi sağlıklı olarak bilgilendiriyor ne de hükumetimiz. O yüzden de kafamız hep karışık kalıyor, bulanık bir alanda yaşamaya devam ediyoruz.

Bana soracak olursanız mesele bizim ifade özgürlüğü konusunda bitmek bilmeyen imtihanımızdan kaynaklanıyor. Bu imtihanı biz bir türlü tamamlayamıyoruz.

Siyasi ortama, konjonktüre günün şartlarına bağlı olarak savcılıklarımızın ve mahkemelerimizin ifade özgürlüğünü yorumlama biçimi de de sık sık değişebiliyor. Kanunlar pek değişmediği halde bu olabiliyor daha da şaşırtıcısı. Aynı kanun dururken olabiliyor.

Benim hatırladığım en son değişiklik 2013 yılının Nisan ayında yapıldı, biz bir yargı paketiyle terör propagandası suçunun tanımını değiştirdik. Daha önce terör propagandası kabul edilen pek çok şeyi terör propagandası olmaktan çıkarmak istedi parlamentomuz. Bu kanun bildiğim kadarıyla değişmedi. Ama biz 2013 öncesinden bile daha ağır bir terör propagandası uygulaması yapıyoruz şu anda.

Şimdi Türkiye bir ada olsaydı veya kendi başına bir gezegen olsaydı, canımızın istediğini yapabilirdik. Kendi göbek bağımızı

kendimiz kesebilirdik. Ama Türkiye kendi başına bağımsız bir gezegen değil.

Pek çok bakımdan evrensel ilkelere uyma sözü vermiş ve ayrıca öyle yalandan bir söz vermiş de herkesi kandırmaya çalışmış değil tam tersi bu ilkelere uyma arzusunu da tutarlı bir şekilde on yıllardır göstermiş bir ülke.

Bu konularda özellikle ifade özgürlüğü konusunda Avrupa İnsan Hakları mahkemesinin içtihadı son derece açık. Dolayısıyla bu içtihat ortada dururken ve biz düne kadar bu içtihada uygun hareket ederken bugün ansızın o içtihadı zorlar tarzda hareket etmemizin yaratacağı muhtemel sonuçları da biliyoruz. Başımıza ne geleceğini, yani bugün gelmeyecek belli ki ama altı ay sonra, bir yıl sonra, iki yıl sonra başımıza ne geleceğini de biliyoruz. O yüzden bu yanlıştan ne kadar çabuk geri dönsek, ne kadar çabuk ifade özgürlüğüyle ilgili kazanımlarımızı yeniden yerine koymaya gayret edip ve bir düzene otursak o kadar kardır diye düşünüyorum. Çünkü gelecek de geliyor yani, mukadder bir şey.

Öte yandan tabii hepimizin kafasını karıştıran, bütün uygulamaları bulandıran çok özel, çok kendine özgü bir durumla da karşı karşıyayız. Bu FETÖ konusu, bana soracak olursanız sadece ülkemiz değil, bütün dünya açısından yepyeni çok enteresan bir durumu ifade ediyor. Yani ne diyeceğimi bilemediğim için enteresan diyorum, çok tuhaf bir durumu ifade ediyor.

Şimdi bu örgüt hakkında yüzlerce şey söyleyebiliriz ama bir şey söylememe, bu konu bağlamında bir şey söylememe izin verin. Bu örgütün operasyonlarının yarıdan fazlası aslında kamuoyu oluşturmak ve psikolojik savaş yapma operasyonlarıdır. Dolayısıyla propaganda operasyonlarıdır.

Biz bu örgütü terör örgütü olarak haklı olarak tanımladığımıza göre, bu örgütün propagandasıyla ifade özgürlüğü arasında nasıl bir denge kuracağız?

Bu konuda gerçekten verecek bir cevabım yok. Deminden beri yüksek perdeden konuşup duruyorum ama bu konuda sihirli bir formül üretecek bir durumda değilim ve bu gri alanı açıkçası çok güzel istismar ediyor bu örgüt ve bizim bu istismarın önüne geçebiliyor olmamız lazım bir biçimde.

Belki sadece bu konuyla ilgili özel bir çalıştay mı yapmak lazım, başka bir şey mi bilmiyorum ama hakikaten bu sorunla en önce felsefesinde bir çözüm bulmamız lazım bizim. Felsefesinde bir çözüm bulabilirsek belki uygulamasında da bir çözüm bulabiliriz.

Çünkü biz terör propagandasıyla ilk defa bugün karşılaşan bir ülke değiliz, terör propagandası konusunu biliyoruz ama daha önceki terör propagandasından farklı bir propaganda bu. Bir küçük hatıramı anlatmama izin verin. 90'lı yıllarda işte Yeni Yüzyıl gazetesinin sorumlu yazı işleri müdürüydüm. İşte arada bir de soruşturmalar biriktikçe gidip DGM'de ifade veriyorum. O zaman Aykut Cengiz Ergin'di DGM savcılarından bir tanesi, sonra İstanbul Başsavcılığı yaptı, şimdi herhalde emekli olmuştur. İşte aralarında kura çekmiş savcılar ve bizim gazete de DGM'lik suçlarda Aykut beye düşmüş. O yüzden habire ona gidiyorum. Bir sefer yine ifade vermeye gittim, artık ahbap olmuştuk. Dedi ki; "... beş dakika bekle, ifade alıyorum, daha sonra seni alacağım içeri." Peki tamam, beş dakika geçti. Gelsin İsmet demiş, ben girdim içeriye. Bir tane genç bir çocuk var. İfadesi de bitmek üzere, "... bak onu öyle demeyelim" diyor Aykut Bey ona. O da "hayır" diyor, siyasi savunma yapıyor. Çocuğu gönderdi tutuklanacak diye, aşağıya sevk etti. Dedi ki; "Ben her ay bunlardan bir tane tutukluyorum, DEV-SOL'un dergisinin yazı işleri müdürüymüş çocuk. Ben de üzülüyorum, ama onlar da dedi o kadar hevesliler ki tutuklanmaya, ne yapacağımı bilmiyorum." O çeşit terör

propagandasından farklı bir durumla karşı karşıyayız bugün. Anlatabiliyor muyum? O yüzden bugün buna bir çözüm bulunması gerekiyor.

Bizim bir problemimiz var. FETÖ kendini uzun yıllar boyunca sivil toplum maskesiyle tanıttı ve geçmişteki problemimiz bu örgütü dengeleyecek bir başka sivil toplum örgütünün, onun söylediği yalanları ya da propagandayı gerçekle ikame etmeye çalışacak, aynı benzer bir gayeyi gösterecek bir başka sivil toplum hareketimiz yoktu. O yüzden de o yıllar boyunca FETÖ propagandası tek kale bir maça dönüştü ve uzun yıllarımızı geçirdik biz bu tek kale maçla.

Yani Serpil hatırlattı, Ergenekon davaları, Balyoz davaları, sepetten çıkarmaya muvaffak olamadılar, Selam Tevhid soruşturması gibi bir korkunçluklar vardı. Selam Tevhid'in Ergenekon ve Balyoz gibi aynı şekilde propagandasının yapıldığını hayal bile edemiyorum.

Fakat şimdi propaganda yurt dışına kaydı ve Türkiye'deki ifade özgürlüğünün ve medya özgürlüğünün üstündeki engelleri söyleyerek yine bir tek kale maç yapıyor ve bu sefer yani bu tek kale maçı görüyoruz, açık açık görüyoruz. Bu sefer bunları engelleyebilmeliyiz diye düşünüyorum. Yani bu tek kale maça ihtiyacımız yok bizim, bu tek kale maçtan kurtulabiliriz, bu maçı dengeleyebiliriz diye düşünüyorum.

Son olarak bir şey söylemek istiyorum hep bana da sorulan sorudur, kızanlar hemen bu soruyu sorarlar. Peki, gazetecilerin suç işleme özgürlüğü mü var? Asla yok öyle bir özgürlük, kimsenin olmadığı gibi gazetecilerin de yok tabi. Ama gazetecilik faaliyetinin kendisi veya salt ifade özgürlüğünün kullanılmasını gerçekten suçlardan ayırmadan suç kabul etmeye başladığımızda maalesef bu tek kale FETÖ propagandasının da muhatabı haline geliyoruz. Onun sanki o propaganda gerçekmiş, yegâne gerçekmiş gibi kabul görmesine de imkân yaratmış oluyoruz. Teşekkür ederim beni dinlediğiniz için.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz.

Şimdi sözü Serdar Karagöz'e bırakacağım. Daily Sabah Genel Yayın Yönetmeni Serdar Karagöz. Türkiye'deki uygulamaları konuştuk. Biraz uluslararası platforma açılalım. Biraz ABD'ye dönüp bakalım, Serdar Bey Amerika'da uzun yıllar yaşadı. Orada da medyada çalıştı, bir tecrübesi var. Amerika'da medya ve yargı ilişkisi nasıl yürüyor? Bir taraftan Amerikan yargısını da son dönemde çok yakından izledik. Oradaki garabeti de bir taraftan gördük. Türkiye'de çok farklı perspektifle bu süreci izledik. Bize Serdar Bey Amerika örneğini anlatacak.

Buyurunuz Serdar Bey, süreniz 27 dakika. Okan Bey'in feragat ettiği kısmı İsmet Bey kullandı. O yüzden 20 dakikada toparlarsanız sorulara vaktimiz kalır.

Serdar KARAGÖZ

Daily Sabah Genel Yayın Yönetmeni
İstanbul Medya Akademisi Gazetecilik Bölümü Eğitimci

Çok teşekkür ediyorum. Aslında bu tarz panellerin en keyifli ve verimli kısmı soru cevap kısmı olur. Soru cevap kısmına ne kadar fazla vakit kalırsa bence o kadar verimli olur. Öncelikle hepinize teşekkür ediyorum. Çok önemli bir konuyu tartışacağız. Ame-

rika'da bu yargı medya ilişkisi nasıl oluyor, bundan bahsedeceğim ama önce Türkiye'de şöyle bir duruma baktığınız zaman, Türkiye'de yargının durumunu siz biliyorsunuz, ben medyanın durumundan biraz bahsedeyim. Mesela medya dediğimizde 3.2 milyon gazete satılıyor. Televizyon dünyasında da ciddi bir izlenme oranı var.

Türk toplumu olarak en çok neyi izliyoruz? Bu dizileri izliyoruz.

Yani eğlence, entertainment diyelim, beni mazur görün Amerika'dan geldiğim için ve İngilizce gazete çıkardığım için, ara sıra yabancı kelimeler kullanabilirim. Gerekirse onu da yapacağım. Şimdi 3.2 milyon gazete satılıyor. Ne kadarı okunuyor bilmiyoruz. Belki çoğunuz önemli makam ve mevkilerdesiniz. Hâkim, savcılar, Müsteşarımız burada. Her gün masamıza böyle gazete kolisi geliyordur. Öyle tahmin ediyorum, şöyle gazeteler. Azaldı mı? Şimdi bu gazeteler açılıp esasında okunmuyor. Gerçekçi olalım, gazeteleri biz okumuyoruz. 3.2 milyon satılıyor, kimisi petrol istasyonlarına dağıtılıyor, kimisi zorla satılıyor ama işin gerçeği Türk toplumu olarak biz gazete falan okumuyoruz. Niye okumadığımız tabi ki sorgulanır. Biz onu kendi içimizde tartışırız. Benim en kabaca çıkarttığım sonuç, gazetenin içerikleri sıkıcı. Bu kadar sıkıcı bir gazete başka bir ülkede var mıdır? Bilmiyorum.

Sayın Cumhurbaşkanı konuşuyor, akşam Serpil Hanım ve Okan Bey, Sayın Cumhurbaşkanının konuşmasını çok güzel analiz ediyorlar, bize kulis bilgisi veriyorlar. Ertesi gün gazetelerin tamamında, bir gazete iki gazete demiyorum yani hepsinde yine Cumhurbaşkanımız var, yine birinci sayfadan onu okuyoruz, daha doğrusu okumuyoruz. Türk toplumu olarak okumuyoruz. Ben bu eleştiriyi Türk toplumuna değil, medyaya yapıyorum. Kendi medyamıza yapıyorum. Türkiye'de çıkan yayınların %86'sı siyasi içerikli. Yani hayat bu kadar siyasetle mi alakalı? Hayat bu kadar siyasi mevzularla mı alakalı? Bir iki insan karşılaştığında Türkiye'de siyaset mi konuşuyor, ne kadar siyaset konuşuyor? Bu oran eskiden nasıldı, şimdi nasıl? Bunları araştırmamız lazım. ABD'ye buradan hemen geçiş yapıyorum. ABD bu kadar sıkıcı değil, en azından medya anlamında.

Siyaset, Amerikan medyasının yüzde 86'sını kapsamıyor. Hayata dair haberler, daha yerel haberler daha günlük yaşantımızda işimize yarayacak haberlerle içli dışlı Amerikan toplumu. Onu konuşuyorlar. Zaten ulusal gazete de Amerika'da çok az. Türkiye'de 55 tane ulusal gazete var. Zaten çok fazla okunmuyorlar, ama sayıları da fazla. Amerika'da ulusal gazete 4–5 adet. Daha ziyade yerel gazeteler var. Yerel gazetelerde ne konu ediliyor, işte bizim o üçüncü sayfaya sıkıştırdığımız ve sadece düz olarak verdiğimiz, işte şu şunu öldürdü, cinayet haberleri vesaire.

Fakat o cinayet haberlerini yine İngilizce kelime kullanacağım, affediniz, story telling dediğimiz, bir hikayeleştirmeyle sunuyorlar ve o hikayeleştirme o gün o adalette mevzuubahis oluyor. İnsanlar o konuyu konuşuyorlar, kafelerde, publarda ya da sosyalleştikleri diğer mekânlarda.

Şimdi bu story-telling'i yapanlar aslında adliye muhabirleri. Hikayeleştiren adliye muhabirleri. Adliyelerden savcılardan alıyorlar. Savcılar Amerika'da bu işi çok seviyorlar. Bizim savcılarımız bu işleri çok sevmiyor. Gazeteciyle muhatap olmak, biraz önce Okan Bey dedi ki, tanımlanmış işi yapmalı. Amerika'da öyle değil. Her savcı meşhur olmaya çalışıyor. Bunu da o kadar şeffaf bir şekilde yapıyor ki, meşhur olmalıyım. Bir şöhret sahibi olmalıyım. İki türlü olabilir, bir kişinin kendi siyasi hedefleri vardır. Amerikan siyaset sisteminde otuz sekiz eyaletin valisi ve senatörü, savcılar arasından çıkmış. Yani bildiğimiz şu dava açan savcılar arasından çıkıyor, iyi bir dava açıyor. Onun reklamını yapıyor. Medyayı kullanıyor.

Biraz sonra örnekler de vereceğim, gün

sonunda adam siyasete atılmayı hedefliyor zaten. Onun için zaten sürekli kamuoyunu arkasına almak zorundalar. Savcı dediğimiz bizim Amerikalı savcı dediğimiz kişi toplumu arkasına almak zorunda. Bu bazen işe yarıyor. Bazen self-PR dediğimiz, kişinin sadece kendi PR'ı kendi kişisel ihtirası oluyor. Bazen de toplumsal sorunlara ciddi anlamda katkı sağlıyorlar.

Bir savcı, mesela siyahi cinayetler mevzusu; buna iki türlü yaklaşan savcı var. Bir tanesi 2012'de belki hatırlayanınız olur. Kapşonlu bir Amerikalı zenci, siyahi diyelim. Bir polis muhbiri tarafından vurularak öldürülmüştür. Martin Trayvon cinayeti olarak kayıtlara geçmişti. Amerika'da bir iki hafta gündem oldu, yürüyüşler düzenlendi. O davada bir savcı vardı. Savcı şöyle bir pozisyon üstlendi, kendi kişisel ihtirasını işin içine kattı. Dedi ki; bu davada ırkçılık falan yok. Bu tamamen bir güvenlik meselesi. Bu polis muhbiri olan dostumuz da Zimmerman isimli, kendisi birinci dereceden değil, aslında ikinci dereceden bir cinayet işlemiştir.

Konunun ırkçılıkla bir alakası yoktur dedi. Büyük gündem yarattı. Tepki oluştu. Görüşe karşı yürüyüşler yapıldı. Bu savcı tabi ki şöhret oldu hemen, bu savcıyı biz Cumhuriyetçi Partiden daha sonra aday olarak, senatoya, temsilciler meclisinde aday olarak gördük. Yani bir ırkçılık mevzusu yoktur diyerek, özellikle beyaz Amerikalıların biraz daha gönlünü kazanarak, onları koruyan bir pozisyon aldı. Günün sonunda kendi kişisel ihtirasını masaya koydu, gündeme getirdi ve Cumhuriyetçi Partiden siyasete atıldı. Bu kötü bir örnektir. Yani bir savcı isterse toplumu arkasına alıp bambaşka noktaya getirebilir.

Bir de daha pozitif bir örnek verelim. Amerika şu sıralarda seks skandallarıyla sarsılıyor. Özellikle Hollywood. Hollywood'da bir film yapımcısı duymuşsunuzdur, ismi de Harvey Weinstein. Bu Harvey Bey, çok meşhur. Bizim tanıdığımız aktrisler başta olmak üzere çok sayıda kadına taciz ve tecavüzde bulunmuş. Şimdi bu konu Amerika'da gündeme geliyor. Bir tane kadın polise gidiyor ben diyor bu Harvey tarafından tacize maruz kaldığını söylüyor. Polis diyor ki, "Sana kayıt cihazı takalım, tekrar bir buluş, onu biraz konuştur, delil elde edelim, ondan sonra yürüyelim." Kadın bunu yapıyor. Tabi Harvey, Hollywood'un çok önemli bir ismi, medya gücü var. Konu mahkemeye geliyor, Harvey bağlantılarını kullanarak mahkemede, mahkeme öncesinde bu kadınla alakalı kötü bir profil çiziyor. Bu kadın zaten böyledir, sözüne güvenilmez, kendi özel hayatı berbattır gibi kötüleyici sözler söylüyor. Bir savcı burada diyor ki, "Bu kadın ile alakalı olarak ben olumsuz bir kanaate sahibim. Ben bu davayı açmıyorum." Daha sonra bir başka kadın aynı iddiayla gündeme geliyor ve bu sefer bir başka savcıya konu intikal ediyor. O savcı medyayı öyle bir kullanıyor ki sosyal medyada hashtagler açtırılıyor. Özel haberler yapılıyor ve günün sonunda Amerika için çok büyük bir skandal, bir toplumsal soruna dair bir gündem oluşuyor. Sadece bir kişi, iki kişi değilmiş. Onlarca kadın bu kişinin tacizine, tecavüzüne uğramış ve tek fail de bu değilmiş, Hollywood hep böyleymiş. Hollywood da sadece böyle değilmiş, Amerikan şirketlerinde sürekli kadınlara yönelik taciz ve tecavüz çok yoğun olarak varmış. Bunu savcı tamamen medya ile ilişkisi üzerinden kurguluyor ve toplumsal bir soruna karşı, toplumsal bir bilinç, bir şuur inşa ediyor.

Şimdi ilk örnekteki savcı, Cumhuriyetçi Partiden siyasete atıldı. Ama bu örnekteki savcı Amerika'da çok köklü olan bir soruna dâhil medyayı kullanarak, haberler yaptırarak, gazetecilerle o story tellingi çok güçlü olan o gazetecilerle işbirliği içerisinde Amerika'nın toplumsal sorununa bir çözüm arayışı içerisinde oluyor. Şimdi böyle olunca karşımıza bir sorun daha çıkıyor. Savcılar medyayı bu derece kullanırlarsa, bu derece haberler çoğalırlarsa, acaba bir suç normalize mi olur; yoksa o suça ilişkin toplumda bir bilinç, bir şuur mu oluşur? Böyle bir tartışma da yine karşımızda duruyor.

Türkiye'deki gazeteciler gibi çok fazla haberi kötü yaparsak, suçlar ve fikri takibini yapmazsak normalize olur. İyi yapanları tabi ki ayırıyorum. Anlamsız kapkaç haberleri yaparsak normalize olur. Hırsızlık haberleri normalize olur. Kadın cinayetleri normalize olur. Fakat savcılarımız iyi gazetecilerle buluşup sivil toplumu da bir şekilde harekete geçirirlerse işte kadın cinayetlerine ilişkin bir toplumda bilinç inşa edilir ve o bilinç günün sonunda bizi bu toplumsal sorunun çözümü noktasında iyi bir noktaya götürebilir. Burada işin bir kısmı savcılara, hukuk insanlarına düşüyor. Bir kısmı işini iyi yapmak zorunda olan, okutmak zorunda olan, fikri takip yapmak zorunda olan gazetecilere düşüyor. Bir kısmı da sivil topluma düşüyor. Sivil toplum örgütleri gazeteciler ve hukuk insanları ve özellikle de savcılar ciddi bir işbirliği yaparlarsa ben toplumsal sorunların çözümü noktasında, kamu yararının oluşması noktasında çok önemli kazanımlar elde edeceğimizi düşünüyorum.

O davaya girmeden edemeyeceğim. ABD'de en son bir de Atilla Hakan davası var. Bu davada biz bir şeyi daha gördük. İşte o Trayvon örneğinde olduğu gibi bir ihtirası gördük. Bir savcı medyayı bu anlamda kişisel şöhreti için yoğun bir şekilde kullandı. Trayvon Martin davasındaki savcı o kişisel siyasi ihtirası olan savcı, Obama'yla karşı karşıya gelmişti. Çünkü Obama da bu savcının yaptığı eylemin yanlış olduğunu düşünüyordu. Buna rağmen yürüyüşe devam etti. Çünkü siyasi pozisyonu Cumhuriyetçi Partiden aday olmak üzereydi. Şimdi Bharara da bu sürecin başında bildiğiniz üzere görevden alındı. Trump'la da karşı karşıya geldi. Fakat davayı öyle bir medyada işledi ki, dava ne kadar çok haber olursa o kadar Bharara'nın şöhreti arttı. Bundan önce İran'a uygulanan yaptırımları delen kişilere ilişkin açılmış olan davaların hiçbiri Amerikan medyasında bu kadar mesele olmadı. Ama Bharara davayı Tayyip Erdoğan'la ilişkilendirince zaten hazırda bekleyen Amerikan medyası tarafından bu işin havada kapılacağını, gazetelerin 1. sayfasına çıkacağını bildiği için; en başından itibaren hem Amerikalı gazetecileri kullandı, -tabii FETÖ'cü gazeteciler de zaten hazırda bekliyordu- hem de FETÖ'cü gazetecileri kullandı. O yetmedi kendi kişisel sosyal medya hesabını kullandı. Mesela hiç kimseyi takip etmeyen, twitterda Bharara 6,7 kişiyi takip ediyordu. Bu o zaman Zarrab davası olarak anılıyordu Amerikan medyasında ve Türkiye'de. 8. kişi olarak Recep Tayyip Erdoğan'ı twitterdan takip etmeye başladı. Bu takip ediş anında Amerikan medyasının dikkatini çekti ve orada kendisine bir şöhret inşa etti. Önümüzdeki yıllarda hep birlikte göreceğiz. Bharara da artık tanınan bir figür olarak siyaset, Amerikan siyaseti arenasında belli şeyleri kovalayacak, belli pozisyonları kovalayacak.

ABD örneğinden hem iyi örneği, hem kötü örneği sizlere aktarmak suretiyle ben yine de her şeye rağmen Türkiye'deki savcılarımızın medyayla toplumsal sorunların çözümü noktasında ciddi bir işbirliği yapmasının doğru olacağını düşünüyorum. Türkiye'nin bazı problemleri var. İşte Amerika'nın problemleri ne dedik? Siyasi cinayetleri, uyuşturucu meselesi, seks skandalları, bunlar ABD'nin toplumsal hayatına ilişkin problemler. Medya içeriklerinin önemli bir kısmı da bunlarla şekilleniyor. Türkiye'de de çok yoğun. Serpil Hanım da bahsetti, kadın cinayetleri mevzusu var. Bir dönem kapkaç haberleri mevzusu vardı. Onun biz olumlu yansımasını da gördük. Polis, savcı ve medya işbirliğiyle kapkaç haberlerinin üzerine gitti ve bir anda kapkaç meselesi çok ciddi bir gündem oldu. Toplumda bir duyarlılık oluştu ve bunun sonunda eskisi kadar şu an kapkaç faaliyetlerinin olmadığını görüyoruz. Tabii ki FETÖ haberleri. FETÖ haberleri toplumda yine ilgi uyandıran haberler. Bu haberlerde de savcılarla, medya mensuplarımızın bizim adliye muhabirlerimizin iyi çalışması, problemlerin çözümü noktasında FETÖ'nün en ücra köşelere kadar sinmiş Türkiye toplumundan ayıklanması konusunda işimize yarayabilir.

Mesela ben, Amerikalı meslektaşlarımıza FETÖ meselesini anlatırken, yararlandığım en büyük kaynak mahkemeler ve mahkemelerdeki yargılama süreçleri. Bu süreçlere ilişkin bir de rapor hazırladık.

İşte raporun ismi " KANIT." Kanıt isteyenlere kanıt. Onu tamamen mahkemelerin sorduğu sorular ve mahkemelerde yargılanan FETÖ mensuplarının verdiği cevaplar üzerinde şekillendirdik. Bu açık kaynaklardan bizim elde ettiğimiz bir haber. Ama savcılarımız bazı özel davalarda, bazı özel meselelerde, sanıklarda medyayla bu anlamda pozitif bir ilişki kurarsa ben çok olumlu sonuçlar elde edebileceğimizi düşünüyorum. Self PR dediğimiz savcının şöhret olması meselesini ben o kadar olumsuz değerlendirmiyorum. Savcımız şöhret olsun, eğer yanlış bir şey yaptıysa toplum zaten o şöhrete reaksiyon gösterir. İyi bir şey yaptığında da toplumun şu kanaati oluşmaz mı? O iyi bir savcı, bizim duygularımızı, bizim vicdanımızı serinletiyor. Rahatlatıyor. Biz onun varlığından dolayı adalet sistemine güven duyuyoruz. Bu anlamda savcılarımızın medyayla ilişkisinin çok önemli olduğunu ve şöhret peşinde olan savcılarımızın da eğer toplumsal bir fayda gözeterek bu işi yapıyorlarsa, çok da yanlış bir iş yapmadıklarını söyleyebilirim. Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Evet, çok teşekkür ederiz Serdar Bey. Böylelikle sunumların sonuna geldik. Şimdi soru cevap faslına geçiyoruz.

Sorularınızı açık net kısa ve kime sorduğunuzu da belirtecek şekilde sorarsanız bizi mutlu edersiniz. Salonda zannediyorum mikrofonlar var.

Buyurun.

İzzettin DUMAN

Malatya Adalet Komisyonu Başkanı

İyi günler diliyorum. Malatya Adalet Komisyonu Başkanıyım. Aynı zamanda da ağır ceza mahkemesi başkanıyım. Kusura bakmayın, oturumun yarısında geldim. O yüzden İsmet Bey'in son sözlerine yetiştim. Ama konuşmalardan anladım ki, Serpil Hanım kadın cinayetlerinden bahsetmiş. Kadın cinayetleriyle ilgili olarak medyada hâkimlere, mahkemelere çok haksız ithamlar yapıldığını düşünüyorum. Nedir bunlar? İyi hal indirimi. Bizim Türk Ceza Kanunumuzda iyi hal indirimi faille ilgili bir değerlendirmedir. Failin duruşmadaki hal ve hareketleri, geçmişteki sabıka durumuna göre değerlendirme yapılır. Yani eylemin derecesi, işlenen suçun vahşeti, ağırlığı iyi hal indirimine engel değildir. Bu konuda mahkemelere haksızlık yapıldığını düşünüyorum. Bu konuda Serpil Hanım'ın varsa düşünceleri öğrenmek isteriz. Saygılar sunuyorum.

Serpil ÇEVİKCAN

Çok teşekkür ederim. Ben kadın cinayetleri bölümünü, panelin başlı başına konusu olmayıp burada, medyanın yönlendirilmesi bağlamında, özellikle kadın cinayetleri ve sonraki dönemde güncel olan hayvanlara dönük şiddet ve işkence konusu bağlamında bir örnek olarak vermiştim. Bu konuya spesifik olarak girmemiştim. Ancak kadın cinayetlerinin gündemde tutulması ve iyi hal indirimi konusunun gündemde olmasının iki nedeni var: Bunlardan bir tanesi; kadınlara dönük cinayetlerde, şiddetti önleyici tedbirlerin bir türlü Türkiye'de tam anlamıyla alınamamış olması. Yani bir suç oluşmadan önce, engelleme konusunda Türkiye'nin yaşadığı büyük problemdir.

Bunun altyapısı nasıl sağlanabilir? Yani kadını korumak, genç kızı korumak, çocuğu korumak nasıl mümkün olabilir? Suça insanları iten nedenleri ortadan kaldırmak...

Bunun sosyolojik, toplumsal, antropolojik birçok boyutu var. Asıl devletin bu konuda yasal düzenlemeleri en katı biçimde uygulaması ve Türkiye'nin kendine özgü koşullarına uygun yasal düzenlemeler yapabilmesi gerekiyor. Bence asıl mesele suçun oluşmasını önleme noktasında. Suçun oluşması önlenmediği için de fail ne kadar ağır biçimde cezalandırılırsa cezalandırılsın, sonuç çok vahim olduğu için; bir kadının hayatı, işte son örnekte olduğu gibi iki çocuğun hayatı söz konusu olduğunda, toplumda büyük bir infial oluşuyor ve medya doğal olarak yargı kararına fokuslanıyor. Bence burada asıl mesele, yasa koyucunun suç işlenmesinin engellenmesi konusundaki cesaretidir diyebilirim.

Okan MÜDERRİSOĞLU

Hoş geldiniz. Sizin bulunmadığınız bölümde, yargı mensuplarının kararlarıyla konuşması gerektiği üzerinde durmuş ve eleştiri noktasında çok da açık olmadıklarına ilişkin bazı tespitlerimi paylaşmıştım.

Soru aslında teknik bir konu. Spesifik ve önemli bir toplumsal problemle ilgili. Mesela siz hüküm vererek başladınız, çok haksızlık yapıldığını söylediniz. Biz ise haksızlık boyutunu konuşabiliriz, "çok haksızlık" şeklindeki pekiştirmeyi kabul etmeyiz. Sebebi şu, bunu takdir yetkisinin kullanımıyla ilgili yorumluyoruz. İyi hal indiriminin şartları, iyi hal indirimi hususu...

Bu, hukukçuların bulunduğu ve ömrünü bu işe adamış insanlarla bizim konuşabileceğimiz, tartışabileceğimiz bir husus değil. Ama kamuoyunun ve toplum vicdanının tesis ettiği noktada, iyi hal indiriminin nasıl yorumlandığı, nasıl gerekçelendirildiği eğer anlatılamıyor, izah edilemiyor ise, hatta bu takdir yetkisinin kullanılıp kullanılmama noktasında da çok somut, karara yansıyan bir husus yok ise; o zaman bu konu tartışmaya ve eleştiriye açık bir hale geliyor. Biz orada kararı vereni, kararın ve süreçlerin içinde yer alanları aslında doğrudan hedef almıyoruz. Bu nokta aynı zamanda Ankara'da yasa yapıcının da konusu. Dolayısıyla siz de, uygulama aşamasında belirli bir alanın içinde tanımlıyorsunuz kendinizi. O yüzden biz bu tür toplantıları bir etkileşim ve karşılıklı paylaşım noktasında oldukça önemsiyoruz. Biz bunu parlamento zemininde de muhattaplarımızla, kaynaklarımızla, bazı dostlarımızla konuşuyoruz. O yüzden benim asıl işaret etmek istediğim husus şu, bu "çok haksızlık" dediğiniz husus, kamuoyu farkındalığının oluşturulma biçimi ve bir yetkinin nasıl kullanıldığıyla ilgili farkındalık yaratma boyutunu da içeriyor. Dolayısıyla sadece bir değerli mahkeme başkanını, bir heyeti ya da doğrudan o kararın aktörlerini hedef almıyor aslında. Bu ince bir çizgi. Pratik hayatta bu husus üzerinde biraz fazlasıyla durup konuşmamız gerekiyor. Çünkü bana göre, ona göre diye başladığımız herhangi bir konuda zaten mutabakata varamayız. Nihayetinde toplumun tehdit olarak gördüğü, kamu düzeni açısından problem olarak gördüğü ve düzenlenmesini istediği bir alan. O alana ilişkin yaptığı bir mevzuat söz konusu ve bunun pratik uygulamasından söz ediyoruz. Bu zaten uygulamayla ilgili. Uygulayıcılardan kaynaklanan problem de olabilir. Uyguladığımız düzenlemenin, toplumun problemlerini çözmeye veya kamu vicdanını tatmin etmeye ilişkin yetersizliğini de sorgulamakla da ilgili olabilir. Bazen bunu da yapıyoruz. Hatta çoğu zaman bunu yapıyoruz. Ama dediğim gibi kişiselleşiyor, çünkü bir kariyer planlamasına dönüyor. Kamuoyunda tartışılınca başka bir sicile dönüşüyor. Bu kararların verilme biçimi ve alınma biçimiyle ilgili, ister istemez geleceğine belki de personel dosyasına etki edecek hususlar oluyor. Ondan sonra da, gazeteciler üzerinde böyle bir soru işareti, bir ünlem oluşturuluyor. Ben buna ilişkin örnekler biliyorum. O yüzden sizin, yani şahsınızı değil; kuşkusuz bu değerlendirmeyi yaparken, konuyu aktarış

biçiminizi önemseyerek bir değerlendirme yapmak istedim.

Çok teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Evet teşekkürler. Buyurun.

İhsan BAŞTÜRK

Yargıtay Üyesi

Merhabalar, Dr. İhsan Baştürk, Yargıtay Üyesiyim. Öncelikle tüm konuşmacılara teşekkür ediyorum. Ben İsmet Bey'e soru yöneltmek istiyorum. Ama öncelikle kendisini yıllardır takip ettiğimi, özellikle Türk yargısının sorunlarına eğilme anlamında, dün Sayın Cumhurbaşkanımızın da söylediği "Bu dava dedemden kaldı hâkim bey" argümanını ortadan kaldıracak, yıllar önce yayımlanan ve ismiyle dahi hatırladığım bir makalesinde, "sistemin çözümü, kilidi, anahtarı savcılarda" demişti, İsmet Bey. İstatistiklere dayanıp bu verileri ortaya koymuştu. Bu anlamda yargının sorunlarının anlaşılmasını, fark edilmesini, çabasını desteklediği için teşekkür ediyorum. Diğer taraftan bir açıklama getirmek istiyorum müsaadenizle. Bu "sorumlu yazı işleri müdürlüğü" meselesi gerçekten adaletin hoşlanmadığı bir sorun. Ben 10 yıl Yargıtay Savcılığı yaptım. Peşinden Yargıtay Üyesi oldum. Hep Basın Kanunu ile ilgili davalara bakan yerlerde bulundum. Hatta daha öncesi Şişli Savcılığı görevinde bulundum. Belki İstanbul'dan hatırlarsınız. O yüzden sizlerin de çabalarını biliyorum. Ama şuna dikkat çekmek istiyorum. Sayın Müsteşarımız da burada. Bakınız benim tecrübem, bu basın davalarıyla ilgili şunu gösteriyor. Sorumlu yazı işleri müdürlerinin yargı önüne gelmesinde iki temel suç var, biliyorsunuz. Ya "kimlik açıklama yasağına aykırılık" dediğimiz suç ya da "cevap ve düzeltme hakkının yayınlanmaması", "tekzip" dediğimiz şey.

Şimdi gene tecrübem şunu gösteriyor ki, müsaadenizle söylüyorum: Bazı gazeteler isim vermeyeceğim, tabii ki cevap düzeltme hakkı konusunda özenli davranıyor. Onlar hiç yargı önüne gelmiyor. Ama bazıları "yeterince" diyeyim tırnak içinde özen göstermiyor ve yargı önüne geliyor. Ama asıl sorun bence şu, Basın Kanunumuz çok da eski değil. 13 yıllık bir kanun ama Basın Kanununda suç olan şey; işte hepimizin bildiği Hrant Dink'i öldüren o dönemdeki çocuğun adının tüm yazılı medyada verilmesiydi. Hepsi yargılandı, davalar devam etti. Ama aynı fiilin, web ortamında, web gazetecilliğinde verilmesi suç oluşturmuyor.

Televizyonda çocuğun kimliğinin verilmesi suç oluşturmuyor ama yazılı basında verilmesi suç oluşturuyor. Bu anlamda ben 5651 sayılı Kanun, Basın Kanunu ve Radyo ve Televizyon Kanunu arasında bu anlamda bir uyum sağlanması gerektiğini, yeniden düzenleme yapılması gerektiğini düşünüyorum.

İsmet Bey size ve diğer meslektaşlarınıza müsaadenizle sorum şu olacak: Şimdi Türkiye'de Amerika'daki gibi basın yok tabii ki. Yani Türkiye'de savcılar ve genelinde de kamu görevlilerinin beyanat vermeleri mevzuatta düzenlenmiş, çok dar bir çerçevede. Medya karşısında, dolayısıyla toplum karşısında işini çok iyi yapmaya çalışan yargı mensupları, kendilerini iyi ifade edemiyor. Yani 3'üncü sayfa haberlerinde veya az önce tartıştığımız tarz haberlerde, hep bakıyoruz ki; bir değerlendirme yapılıyor. O değerlendirme de bence gerekli. Çünkü başka sorunları eleştiriyor, aslında değerlendiriyor. Niye gerekçesiz kararlar alınıyor? Gerekçeler niye kamuoyunu takip etmiyor? Ama asıl şunu söylemek istiyorum, iyi uygulama örneklerinin görünür kılınması, böylelikle hâkim savcıların ve avukatların adaletin gerçekleşmesi anlamında ne kadar çabaladıklarının topluma gösterilmesi bağ-

lamında yani teknik terim olarak bilmiyorum ona "yayın politikası mı dersiniz, editöryel gazetecilik mi dersiniz", bu anlamda bizim de sizlerin desteğine ihtiyacımız var.

Hep 3'üncü sayfa haberleri ya da hep hâkim savcıların kararlarının bazen haklı olarak sonuna kadar eleştirildiği haberler. Fakat iyi uygulama örneklerini topluma yeterince yansıtabiliyor muyuz? Ben bu anlamda sizin desteğinize ihtiyacımız var, diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ediyoruz. Çok somut katkılar oldu. İşin yasama boyutu var, medya kültürüyle ilgili boyutu var. İsmet Bey siz ne dersiniz?

İsmet BERKAN

Teşekkür ederim Sayın Baştürk. Hem övücü cümleleriniz için, hem de bu önemli konuyu gündeme getirdiğiniz için.

Meselenin iki tarafı var, bir sizin dediğiniz tarafı var. İşte bu hakka riayet eden, saygı gösteren gazeteler, saygı göstermeyen gazeteler bölümü var. Bence saygı gösterilmemesi çok ayıp bir şeydir. Olmaması gereken bir şeydir. Ama bildiğim kadarıyla bu konuda artık daha sert önlemler, daha sert para cezaları, yayınlanmadığı zaman da daha yüksek para cezaları vesaireler gelebiliyor. Gazeteler de bir hayli korkuyorlar bundan. Bu meselenin bir yönü. Ama bir başka yönü daha var. Lütfen bu konuda, beni anlamaya çalışın.

Benim gazetemde çıkan bir haber için, o haberde adı geçen herhangi bir insan cevap ve düzeltme hakkı istediğinde, benim kendimi savunma imkânım yok. Tek taraflı bir yargılama oluyor o çoğunlukla da. Şimdi bu, yargının tarafsızlığı, Anayasa ilkesi olarak geldi. Ama iki konu var ki, bunlar siyaseten pek konuşulmayan konular. Burada çok sayıda yargıcımız var, özür dileyerek söylüyorum. İki konuda, yargıçlar daha kürsüye oturmadan kararları belli. Birincisi, iş mahkemelerinde kararın ne yönde olduğu daha kürsüye oturulmadan belli. İkincisi, cevap ve düzeltme hakkıyla ilgili davalarda; ya da dava bile değil o dosya önüne geldiğinde davranışı önceden belli yargıçlarımızın.

Bazen hakikaten, yani yüzde yüz doğru haberlere cevap ve düzeltme geliyor. Şimdi çok sayıda örneğini size arka arkaya sıralayalım. Küçük bir internet aramasıyla çok sayıda örnek çıkartabilirim size. Bu konuda gazeteler bunu zamanında çok istismar ettiği, bu hakka uymadığı, cevap ve düzeltmeleri yayınlamadığı için böyle bir yola saptı kanun koyucu. Ama burada da tuhaf bir durum oluştu. Yani gerçek habere, doğru habere tekzip geliyor ve bu da saçma bir durum oluşturuyor. Gazeteleri de okuyucuları da zor durumda bırakıyor. Bir tarafı bu. İkincisi, söylediğiniz bu editöryel destek verilmesi, iyi örneklerin de anlatılması konusunda yüzde yüz haklısınız. Maalesef, bizim medya ortamımız fazlasıyla tek boyutlu. Daha ziyade popüler olana gitme eğiliminde. İşte "Köpeğin adamı ısırması değil, adamın köpeği ısırması haberdir." prensibinden hareketle böyle büyük ve şaşırtıcı suçları çok abartılı bir şekilde yansıtma eğiliminde. Ama buna karşılık örnek hâkim kararları, örnek Yargıtay kararları "Bakın ne güzel bir şey yaptı bir mahkememiz.", "Bakın ne güzel bir şey yaptı Yargıtayımız, şu konuda şöyle bir karar verdi." haberlerini malesef çok az görüyoruz gazetelerimizde.

Ben sizin sözünü etmediğiniz, bir başka eksikliği daha söyleyip hemen susmak istiyorum. Bir de yargının temel sorunlarına ilişkin görüş üretmekte de, haber üretmekte de, maalesef Türk basını çok geride. İşte bu yargılamanın uzaması meselesinden tutun, sizin gündeme getirdiğiniz o bölümden hareketle sistemin kilidinin de anahtarının da savcılar olması meselesine kadar, maalesef medyamız bu konuları tartışmıyor.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz. Salondan daha fazla soru alalım. Müsaadenizle başka bir soru geldiğinde buna ilişkin kanaatinizi de belirtin. Evet, çok değerli yorumlar da geliyor. O yüzden bu değerli yorumları da alalım, buyurunuz.

KATILIMCI

Hâkim Savcı Adayı

Öncelikle teşekkür ediyorum panel için. Ayrıca Sayın Müsteşarımıza ve meslek büyüklerimize de teşekkür ediyorum, saygılarımı arz ediyorum.

Benim iki sorum olacak. Hâkim savcı adayıyım. İlk sorum İsmet Bey size olacak. "Soruşturmanın gizliliğinde görev savcıların" dediniz. Ancak buradan benim katılmadığım bir husus var. Savcıların yürüttüğü soruşturmalarda malumunuz, daha doğrusu sizin bilmemeniz normal olabilir ama Ceza Kanunumuzda bir de savunma hakkı var ve bu savunma hakkı kapsamında tarafların dosya bilgilerine ulaşma gibi bir durum söz konusu. Böyle bir durumda, eğer ki biz savunma hakkını kısıtlarsak, bu kez de medyada savunma hakkı kısıtlanıyor şeklinde söylemler oluyor.

Bu durumda ayrıca şöyle bir şey var. Savunma hakkı daha doğrusu soruşturmanın gizliliği bazı durumlarda, bazı aşamalarda gizlenebiliyor. Ancak bunda da mutlak bir gizlilik söz konusu değil. Yani bilgi ve belgelere taraflar ve müdafiiler ulaşabiliyor savunma hakkı gereği. Burada topu sadece savcılara atmak, "Soruşturmanın gizliliğini bence savcıların sağlaması gerekir." söyleminiz doğru mu? Medya olarak siz de yani bunu bir süzgeçten geçirip, biz burada bir duralım, soruşturma aşamasında bunu bir değerlendirelim diye düşünmüyor musunuz?

İkinci sorum ise Okan Müderrisoğlu'na; "Doğru zamanda doğru bilgiye medyanın ulaşması gerek" demiştiniz. Buna sonuna kadar katılıyorum. Hatta bu konuda, hâkim ve savcılar olarak bizim medya hakkında bilgimiz yok. Bununla ilgili adliyelerimizde, medyadan anlayan hâkim ve savcılarımızın daha fazla olması güzel bir şey olur ki, böyle bir durumda kamuoyunu da bilgilendirmek adına medyayla işbirliği yapılabilir. Ancak bu konuda bir eksikliğimiz var diyelim. Peki, medyada hukuk eğitimi ya da hukuktan anlayan kişilerin olduğunu düşünüyor musunuz? Yani bir haber medyaya geliyor ve bu hukuk süzgecinden geçerek mi veriliyor? Eğer geçiyorsa, bazı haberler maalesef yargı olarak vicdanı kanatıyor ve yalan yanlış bilgiler ortada oluyor. Burada maalesef ki medyanın gücünden kaynaklı olarak yargıya ceza kesilmiş gibi bir şey oluyor ve biz de, burada maalesef üzülüyoruz.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz, çok net sorularınız. İsmet Bey müsaadenizle ikinci sorudan başlayıp tekrar size gelelim.

Okan MÜDERRİSOĞLU

Çok teşekkür ediyorum. Soru benim de çok önemsediğim ve üzerinde durduğum bir soru. Şimdi bir bileşik kamplar sisteminin içindeyiz. İşini mutlak olarak iyi yapanlarla sıradan yapanlar arasındaki farkın farkedildiği bir ülkede değiliz. Hâkim ve savcılar kadar bizlerin de aslında çok hassas olduğu bir konu. Tabii biz, kamuoyunun önüne çıkma avantajında olduğumuz için bu açığı kapatabiliyoruz. Ama farklı meslek grupları için bu şans yok. Bir defa ben kendi kurumum için söyleyeyim, iki eksenli işliyor süreç. Ben özellikle, kendimi anlatmak için değil de, hukuka olan ilgimi belirtmek için

mülkiye bağlantısını söylemiştim. Yargıyla ilgili haberleri yapan arkadaşlarımızın temel hukuk bilgisi, bizim için evet olmazsa olmaz. Dolayısıyla Ankara'da bu işi yapan arkadaşlar için konuşuyorum. Çünkü farklı yerlerde de konu icra ediliyor, biliyorsunuz. İkincisi de; ciddi bir hukuk müşavirliği yapımız var. Çünkü aynı zamanda işin mali sorumluluk boyutu var. Hatta biz kendi içimizde, icra ederken, yargıyla ilgili birtakım sorumlulukların kuruma yüklediği maliyetin aynı zamanda kişisel bir performans kriterine dönüşüp dönüşmemesini de tartışıyoruz. Çünkü yazdığımız yazıların bizim açımızdan doğurduğu hukuki sonuçlar kadar, kurum ve doğal olarak bizim için ürettiği mali sonuçlar da var.

Bunu, şunun için özellikle belirtiyorum. Bizim için yargı alanı, polis ve adliye gibi gözüken birbirinin tamamlayıcısı bu alan, mutlak bilgisiyle gitmesi gereken bir alan. Mesela burada biz idari yargıyı hiç tartışmadık. Daha çok ceza yargısı üzerinden gittik. Aslında kamuoyunda böyle temel hiyerarşik bir algı da var. Maalesef biz de bu akımın doğal olarak uzantılarıyız. Biz az önce Serdar Bey'in işaret ettiği hususları da çok önemsiyoruz. Siyasi gazetecilik yapıyoruz. Dolayısıyla daha çok devlete ilişkin problemler ve suçlar üzerine daha fazla odaklandığımız oluyor ve böyle bir önceliğimiz var. Soruna hep şöyle bakıyoruz; bir sonrakine sıra gelirse, o zaman işte diğer problemlerde ele alınır. Hâlbuki böyle bir zaman hiç gelmiyor. O yüzden kadına şiddet konusu da böyledir. Az önce örnek verildi. Bir dönemin çok gündem maddesi olan kapkaç konusu da böyledir. Sorunuzun özet cevabı şu: Her kurumun kendine göre işleyişi var. Ama prensip olarak uzmanlığa çok önem veriyoruz. Bunu genel olarak da tartışabilirim. Bazen ben de okuduğumda "bu kadar cehalet anca tahsille mümkün" denilen örneklerle karşılaşıyorum. Ama iddia ediyorum 9/10'u bizim dışımızda gelişen ve bizim arkadaşların bazen süzmediği ama kaynağının da onu bizzat tescil ettiği cehaletle bize geliyor ve çoğu zaman zaten biz bunu yargı mensuplarından değil, onların adına bu işi yapanlardan alıyoruz. O yüzden ben İsmet Bey'in sözünün yüzde doksanına katılıyorum. Evet, soruşturmanın gizliliği konusu, savcılığın konusudur. Savcılık da çalıştığı ekibi belirleme hususunda daha farklı bir yetkiyle donatılmalıdır. O yüzden adli kolluk reformu konusunu yani 17–25 Aralık operasyonları ve o darbe girişimi sırasında, tabii ki konuşulmuştu. Ama o zamana özgü bir kriz çözümü ürettik. Daha yapısal bir çözüm üretmemiz lazım, adli kolluk konusu çok önemli. Yargının iş yüküyle birlikte düşündüğümüzde biz bir bütün olarak eleştiriye açığız, onun için söyledim, samimi eleştiri ve değerlendirmelere. Bu sözünüzü ayrıca da not ettim. Kendi içimizde bir değerlendirme yaparız.

İsmet BERKAN

Hanımefendiye teşekkür ederim sorusu için. Ama sorusunun cevabı aslında konuşmamın içinde vardı. Yani söylediği şu, soruşturmanın gizliliğinden savcı sorumlu. Ama savunma hakkı diye bir şey var. Avukatların eline geçtiğinde, avukatlar gazetecilere veriyor. Doğrudur veriyorlar. Bizim de gazeteci olarak önemli haber kaynağımız avukatlar. O yüzden de konuşmamda şunu söyledim yani savcılarımız, kendi soruşturma kalitelerini gözden geçirmeli. Sanıklara ya da şüphelilere gözaltı kararı veya tutuklama kararı uygulama vakti gelene kadar soruşturmalarını belki yüzde seksen, doksan, yetmiş neyse, yüksek bir oranda tamamlamamalılar ki, ondan sonra soruşturmanın gizliliğinin kalmayacağını da kendileri biliyorlar savcılarımız. Ama oraya gelene kadar, daha oraya varmazdan önce veya bir şüpheli gözaltına alındığı gün propaganda amaçlı olarak; o şüpheliyle ilgili ıvır zıvır bütün delillerin, bilgilerin gazetecilere çarşaf çarşaf dağıtıldığını, polisin yaptığı dinleme kayıtlarının internet sitelerine kadar konduğu örnekleri de biliyoruz. Orada, soruşturmanın gizliliğini ihlal eden gazeteciler

değildi, doğrudan adını da hepimizin bildiği birtakım savcılardı. Onun için söylüyorum yani soruşturmanın sahibi savcıdır. Soruşturmanın gizliliğine de o sahip çıkacaktır. Bu soruşturmanın gizliliği ihlal edildi diye; bana ya da diğer gazetecilere dava açılmasının bir anlamı yok. Yani soruşturmanın gizliliğini kimin ihlal ettiğini zaten herkes biliyor. Dolayısıyla bu tiyatrolara falan ihtiyaç yok, bunu bir kural olarak koyduğunuz zaman çözülür bu mesele.
Şunu da söylemek istiyorum. Dediniz ki, peki gazetecilerin hiç mi sorumluluğu yok bu konuda. Haklısınız gazetecilerin çok büyük bir sorumluluğu var elbette. Hem meslek ilkeleriyle, hem de temel insan haklarıyla, gazetecilerin kendilerini sorumlu kabul etmeleri gerekir. Bu sürekli uygulanıyor mu? Her zaman uygulanmadığını görüyoruz. Ama ben kendi adıma söyleyeyim. Yani lekelenmeme hakkı, masumiyet karinesi bunlar son derece önemli kavramlardır benim için. Ben bunları ihlal etmemeye gayret eden bir gazeteciydim. Her meslektaşım için de bu konuda bir kefalet veremem kusura bakmayın.

OTURUM BAŞKANI

Devam ediyoruz sorulara, 20 dakikamız kaldı.

Kadir ARICI

Kadir Arıcı, Gazi Üniversitesinden katılıyorum. Zaman dolayısıyla basının demokratik sistem içerisindeki yeri konusunda çok fazla şey söyleyecek durumda değilim. Demokrasinin olmazsa olmazı basın hürriyeti. Şimdi bu basın hürriyeti noktasında Fahreddin Hocama akademisyen olarak bir şey sormak istiyorum. Yani Türkiye'de basın hürriyeti konusunda mevcut tablo, bir akademisyen olarak demokratik sistemin kuralları çerçevesinde değerlendirildiğinde sizi ne ölçüde tatmin ediyor? Birinci sorum bu.

İkincisi, medyanın bağımsızlığı konusu çok önemli. Türkiye'de en büyük işveren devlet hala. Yani en büyük satın almaları devlet yapıyor, en büyük ihaleleri devlet veriyor. Şimdi medya patronlarının radyosu, televizyonu her şeyi var. Siyasilerle de iyi geçinmek zorunda. Dolayısıyla burada basın hürriyetine böyle bir durum zarar vermiyor mu? Üçüncüsü, yaş ortalamamız 31, bizim Türkiye'nin yaş ortalaması 31. Bu nedenle henüz eğitim çağında olan bir kitleyi sayıyorsunuz, ortalama olarak. Fakat gazete 3 milyon yayın yapıyor. Bakın, ben gazete almıyorum, neden biliyor musunuz? Çünkü akşam televizyonun bütün kanallarında aynı adamlar. Sabahleyin gazeteyi alıyorsunuz, aynı adamlar köşe yazıyor. Yazdıklarıyla, televizyonda söyledikleri aynı şeyler. Yani basından takip ediyorum, okuyorum. Gazete satın almıyorum. Eskiden ben sürekli gazete alan bir adamdım. Ama şimdi buna ihtiyaç duymuyorum. İnternete giriyorsunuz. Orada aynı adamları görüyorsunuz. Özetine bakıyorsunuz zaten. Ama bakıyorsunuz ki akşam verilen haberler aynı haberler.

Dolayısıyla, burada bizim temel problemimiz, bu medya organlarının bağımsızlığı. Bu konuda deniliyor ki, teşebbüs hürriyeti sınırlandırılsın, medyada basın alternatiflerden birisi. Ülkemizde mafya liderleri, katil vesaire kişiler reklam ediliyorlar. Onun için ben Türkiye'nin bu noktadaki probleminin biraz ahlak olduğunu düşünüyorum. Bunu kısa zamanda çözme bakımından ne yapılabilir? Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Bütün sorulara anında cevap verdiğimizde bu süreyi ne yazık ki kullanamayacağız ve birçok soru cevaplanamayacak. O yüzden hızlı bir şekilde salondan soruları almak is-

tiyorum. Ama lütfen kısa ve net. Sonrasında bütün soruların yöneltildiği panelistlerimize ben söz vereceğim ve her bir soruyu hızlı bir şekilde toparlamalarını, cevaplamalarını rica edeceğim. Soruları hızlı ve net bir şekilde alalım lütfen.

Buyurun.

Uğurhan KUŞ

Bursa Cumhuriyet Başsavcısı

Bursa Cumhuriyet Başsavcısı. Sorum Okan Bey'e. Sanki yargı-medya arasında sorun varmış gibi, bir algı oluştu diye düşünüyorum Okan Bey'in anlattıklarından. Ancak şöyle bir durum var, yani bir sorunun olmadığını söylemiyorum, vardır mutlaka. Ama bu sorunun farkında olan bir teşkilat var, Sayın Müsteşarımız da burada, müsaadenizle söylemek, cevap vermek istiyorum.

Şimdi yargı- medya ilişkilerini düzeltmek adına ya da geliştirmek adına, Bakanlığımızın uzun zamandır yürüttüğü medya-yargı buluşmaları ya da medya iletişim bürolarının oluşturulması, geliştirilmesi projesi var ve bu kapsamda çalışmalar yürütüldü. İşte, basın sözcülerine eğitimler verildi. Başsavcılar, başkanlar eğitim aldı, bizler de aldık. Medya iletişim bürolarını Cumhuriyet başsavcılıklarında kurduk. Şimdi buralarda etkin çalışacak arkadaşları görevlendirdik. Dolayısıyla yargı ve medya arasındaki bağlantıyı bu şekilde sağlamış olduk. Yani basın mensuplarının adliyeye girdiklerinde gidebilecekleri, sorularını sorabilecekleri, dilekçelerini verebilecekleri ve cevabını da oradan alabilecekleri bir büromuz var ve biz bunu istiyoruz. Mutlaka bu ilişkiyi sağlam bir şekilde kuralım ve genişletelim. Bunu yaparken de inanın, buna belki dudak büktünüz ama ben göreve başladığımda bütün yargının, medyanın bana gelen temsilcileriyle bunları birebir konuştuk. Arkadaşlar biz basının ve toplumun bilgi edinme hakkına saygı duyuyoruz. Son derece önemsiyoruz. Ancak bunu yaparken ikili işbirliğiyle yapacağız bunu. Sadece sizin istediğiniz bilgiyi vererek, biz doğru olarak iş yapmış olmayız. Bizim vermek istediğimiz bilgiyle basının bizden almak istediği bilgi arasında bazen sıkıntı var. Bence burada oturup anlaşmamız lazım. Yani bizim vermek istediğimiz bilgi masumiyet karinesini zedelemeden, toplumun bilgi edinme hakkını kapsayacak derecede bir bilgiyken; maalesef İsmet Bey'in de söylediği gibi yargının bizden istediği bilgi popülariteyi arttıracak, ya da haberin okunurluğunu arttıracak, ya da işte etkinliğini arttıracak bir bilgi. Onu belki o gün veremiyoruz, ama bu sorun olarak yansıyor. Bu konuda bence bir şey yapmak lazım, özeleştiri de yapmak lazım.

İkincisi Serdar Bey'e bir şey söylemek istiyorum. Şimdi tabii Amerika'da yerel basının daha güçlü olduğunu, ulusal basının o kadar güçlü olmadığını söyledi. Doğrudur. Ancak bizde yerel basının da güçlü olduğunu bence biraz araştırırsa, özellikle belirli yerlerde yerel basının çok güçlü olduğunu görecektir.

OTURUM BAŞKANI

Serdar Bey söyledi gerçekten Bursa'da güçlü.

Uğurhan KUŞ

Bu, ama şöyle bir sıkıntı var bakın, yerel basın eğer taşrada güçlüyse ve bu güç belli odakların elindeyse ve bu şantaj aracı olarak uygulanıyorsa herkes birilerinin kalemşörü, silahşörü ise bu gazetecilik olamaz. Bakın bir gazeteci, gazeteci olduğunu söyleyen birisi, bir bakan gelmiş adliye koridorlarında ağır ceza başkanlarını ziyaret etmiş. Bunun FETÖ tahliyelerine yansıması nasıl olacak? Külliyen yalan. Yani dolayısıyla basın etik kurallarının bu kişilere

uygulanması lazım. Neden uygulanmadığını da soruyorum? Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Başka soru?

Şenol TAŞ

Ceza İşleri Genel Müdür Yardımcısı

Ben katılımcılara teşekkür ediyorum. Şenol Taş Ceza İşleri Genel Müdür Yardımcısı. Sorum İsmet Bey'e olacak.

Kendisi ifade özgürlüğü ve FETÖ propagandası arasında nasıl bir çözüm kuracağına dair somut öneri getiremeyeceğini söyledi. Bu kapsamda da özellikle tutuklu gazeteci diye adlandırdığımız hususta Adalet Bakanlığı verilerini, dışarıda tam yansıtamadığını dile getirdi ve FETÖ'nün dışarda özellikle tek kale bir yayın yaptığını söyledi. Peki bu bağlamda bizim basınımız, bu FETÖ'nün tek kale yayınına yönelik bizim verilerimizi somut bulmuyor mu ya da bunu dışarıya nasıl yansıtıyor? Kendisinden fikir almak istiyorum.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz, bu sorunun cevabını da hem İsmet Bey'in hem Serdar Bey'in vermesini rica ediyorum.

Yavuz ERARSLAN

Adalet Bakanlığı Tetkik Hâkimi

Hâkim Yavuz Erarslan, Adalet Bakanlığı Tetkik Hâkimiyim. Benim sorum da İsmet Bey ve Okan Bey'e olacak.

İsmet Bey'in bahsettiği bir şey var. Basın özgürlüğünde Amerikan yargısındaki konudan bahisle en önemli sınırın, iftiranın basın özgürlüğü kapsamında olamayacağını ve medyanın halkı doğru bilgilendirmesinin önem taşıdığını söyledi. Bu anlamda medyanın doğru bilgilenmesi, aynı zamanda güncel haberin doğruluk niteliği yanında güncelliğinin de sağlanmasını medyanın sorumluluğu anlamında düşünebilir miyiz? İkincisi, araştırmacı gazetecilik kavramı bir dönem Türkiye'de çok yaygın olarak dile getiriliyordu. Bunu, haberin doğruluğunun sağlanması anlamında mevcut durum bağlamında değerlendirebilir misiniz?

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz, son bir soru alacağız. Buyurunuz.

Hacı Ali AÇIKGÜL

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanı

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanıyım. Kısa bir açıklama yapacağım. Sonra İsmet Bey'e sorumu yönelteceğim. Öncelikle çok istifade ettiğimi belirtmem lazım konuşmalarınızdan ve panelden. Tabii ifade özgürlüğü ve özelde de basın özgürlüğü, tarih boyunca tartışılan Batı'da da sürekli tartışılan alanlardan birisi. Burada devletin rolü, negatif yükümlülükleri ve pozitif yükümlülükleri bağlamında müdahale etmemek öncelikli. Ama demokratik bir tartışma ortamını koruyacak şekilde de pozitif yükümlülükler var. Diğer taraftan da 3 üncü kişilerin özgürlüklerini, haklarını, şeref ve haysiyetlerini koruma anlamında da pozitif yükümlülüğün devamı, aktif sorumluluk alması gereken yükümlülükleri var. Tabii burada maliye alanından bir alıntı yaparak netleştirmek istiyorum. "Kaynaktan kesme" diye maliyede bir kavram var biliyorsunuz. Maaşlardan vergiler, kaynakta kesilir. Şimdi

basın veya medya yazdıktan sonra yargıya düştükten sonra öncelikle self kontrol dediğiniz, kendi kendini kontrol dediğiniz -kaynaktan kesmeyi o yüzden kullandım- duruma dönüşüyor.

Uluslararası alana baktığınız zaman, şimdi Twitter ve Facebook'un 2016 raporlarında -2017'yi henüz incelemedim. Baktığınız zaman Avrupa Birliği'nde, Avrupa ülkelerinde 125 bin civarında Twitter'ın kendiliğinden devlete herhangi bir şikayeti olmaksızın ilgililerin taleplerini dikkate alıyor. Bunların 90'ından fazlasının DAEŞ'le, yahudi düşmanlığıyla ilgili olduğunu belirtiyor. Diğer taraftan yine aynı Facebook'ta da benzer şeyler var ve her iki kurumunda devletlerden gelen talepleri karşılama oranına baktığımız zaman gerek Amerika, gerek Avrupa Birliği, gerek İsrail taleplerini karşılanma oranının yüzde yüze yakın, yüzde seksen, doksanlarda olduğunu görüyoruz. Şimdi bu bağlamda eylül ayında Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği'nin yürütme organı bir direktif yayınladı ve parlamentoya gönderdi. O da muhtemelen yürürlüğe girdi. Sosyal medya organlarını, internet sağlayıcılarının kendi kendilerini denetleme, -işlem hakkı özgürlüklerini, iftira niteliğinde veya nefret söylemi veya başka yollarla yapılanları- kendilerini kontrol etme zorunluluğu getirdi. Almanya'da bu anlamda 1 Ocak'ta kanun yürürlüğe girdi, biliyorsunuz. 50 milyon euroya kadar Twitter veya internetteki şeylere ceza verilmesi gibi bir konu geldi. Türkiye'ye yönelik uluslararası alanda çok fazla eleştiriler var, ama madalyonun bir de bu tarafı var. Almanya, Fransa, İngiltere, ABD'den giden taleplerin yüzde yüzüne yakını karşılanıyor. Ferguson olaylarını bilirsiniz 2014'te Amerika'da. Mesela bizim medyada hiç karşılaşmadım. Ferguson olaylarında Amerikan yönetimi, oradaki eyalet yönetimi "no fly zone" dediğimiz uçuşa yasak bölge ilan ediyor. Yaklaşık 500 ya da 750 feetti, yanlış hatırlamıyorsam. Bu tabii aylar sonra anlaşılıyor. Yanlışlıkla verilen bir bilgi edinme cevabında, başvuruda anlaşılıyor. New York Times bunu haber yapmıştı. Buradaki asıl amaç da basının haber yapması, daha doğrusu bilgi yapmasını engellemekmiş. Yani burada İsmet Bey'den özellikle yorum bekliyorum.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyorum. Ben sevgili konuşmacılarımızdan bir ricada bulunuyorum. Varsayın ki bir televizyon programındasınız ve çok kısa sürede reklama gitmemiz lazım. 2'şer dakika içerisinde toparlarsanız, oturumu kapatalım. İsmet Bey, lütfen sizinle başlayalım.

İsmet BERKAN

Şimdi sırayla gideyim o zaman Şenol Bey, söyledi. İşte ifade özgürlüğü ve FETÖ propagandası arasındaki denge meselesi. Tabii zor bir konudan söz ediyoruz hepiniz biliyorsunuz, gündelik hayatınızda bu meseleyle meşgulsünüz. Fakat kusura bakmayın isim vereceğim, halen FETÖ'cülükten hapiste olan bazı insanları şahsen tanıyorum. Çok uzun yıllardır tanıyorum. Bir örnek vereyim: Şahin Alpay, yaşça da benden çok büyüktür. Ben 1982'den beri tanıyorum Şahin Alpay'ı. Onun FETÖ'cü olduğuna ve darbe savunduğuna beni ikna edemezsiniz. Ama içeride. Şimdi ne yapacağız? Bilmiyorum. Tabii yürüyen davalar hakkında konuşmak doğru bir şey değil, biliyorum ama dediğim gibi bu zorluğu ifade etmeye çalışıyorum. Burada büyük bir zorluk var gerçekten ve bazı isimlerle ilgili şeyler benim de vicdanımı sızlatıyor. Sokaktaki insanların da vicdanını sızlatıyor.

Üç tane soru var hızlı hızlı geçiyorum.

İşte güncellik doğruluk dengesi. Tabii gazeteler sonuçta güncel olmak zorunda. Yani bugün olmuş bir şeyi, ben 1 hafta sonra yazamam bugün olmuş gibi. Bugün yazmak

zorundayım. Bunu doğrulatmam için de benim yeterli doğrulatma mekanizmasına sahip olmam lazım.

İki şey söyleyeyim. Birincisi Türk basınının bu konudaki standardı diyelim ki, Amerikan ve İngiliz basınına göre daha düşüktür. Yani Amerikan ve İngiliz basını en az üç kaynaktan doğrulatmak isterken, Türk basını bazen yarım kaynakla yetinip yazıverir. Bunu söyleyeyim, çuvaldızı kendimize batırmış olayım. Ama ikincisi de şu, Türkiye'deki en zor şeylerden bir tanesi bilgiye ulaşmak. Bakın bürokratların demeç yasağını anlıyorum, haklı bir yasaktır. Çünkü siyasi konularda bürokratların görüş beyan etmesi çok doğru olmayabilir. Ama bilgi verme yasağı şeklinde yorumlanması, bunun gazetecilerin bilgiye ulaşmasını, formasyona ulaşmasını engelliyor. Bu sonuçta toplam olarak gazeteciliğin seviyesinin düşmesine neden oluyor. Bu tartışmalarla kısır bir döngü yaratıyor. Tabii şimdi tek tek bu başvurulara, içeriklere vesaireye bakmak lazım. Ben kendi kişisel tecrübemle sosyal medyada birkaç bir şeye medya nezdinde itiraz ettim. Benim itirazım kabul gördü. Sosyal medya kendi kendine tedbirini aldı. Ama bir tweeti yasaklatmak şeklinde değil, benim adımı kullanan birtakım hesaplar vardı, o hesapları dondurmak için yargı aşamasına gitmeme gerek kalmadı. Twitterın kendisi ve Facebook'un kendisiyle çözebildim sorunumu. Acaba Amerika'dan, Avrupa'dan şuradan buradan Twitter'a giden talepler bu çeşit talepler midir ya da tartışmasız konulardaki talepler midir? Veya bizden giden talepler ne kadar? İşte bu bütün konuşmama yansıyan ifade özgürlüğü, terör propagandası dengesinin neresinde durmaktadır? Bu tartışmalar, sebebiyle mi Twitter ve Facebook bizim taleplerimizi yeterince yerine getirememektedir? Ya da biz buraya, mahkeme kararıyla mı gitmek zorundayız? Yani bütün bunlar tek tek bakılması gereken şeyler.

Son bir şey söyleyeyim. Benim canımı acıtan konulardan biri. Wikipedia ülkemizde hala yasaklı. Bakın bu izah edilmesi mümkün olmayan bir konu. Yani böyle herhangi bir şekilde, "Ya, tabii canım onlar da bunu yapıyor.", bu böyle izah edilebilir bir konu değil. Bu konunun hiçbir rahatsızlık uyandırmaması, hiç konuşulmuyor olması gerçekten içimi acıtıyor. Başka da bir şey diyemiyorum.

OTURUM BAŞKANI

Evet, Serdar Bey buyrun.

Serdar KARAGÖZ

Sayın Bursa Başsavcım Türkiye'de ulusal gazete sayısının esasında fazla olduğunu ve kendilerinin bu gazetelerin birbirlerinden ayırt etmede başarısız olduklarını ifade etmek istedim.

55-60' a kadar ulusal gazete var ve gazetelerin önemli bir kısmı birbirinin aynısı. Aynı şekilde yerel medya bazı illerde çok güçlü. Bursa bunlardan biri. Eğer iyi gazetecilik yaparlarsa yerel medya o bölgeye çok ciddi katkı sağlıyor. Fakat özellikle sanayileşmiş bölgelerde yerel medya güçlü. Çeşitli patronlar, ilişkiler burada dikkat çekiyor. Ulusal medyada eleştirdiğimiz pek çok şeyi aynı şekilde yerel medya için de söyleyebiliriz. Umarım içerikler kalitelileşir ve güzel olur. İngilizce gazetenin genel yayın yönetmeniyim. Daily Sabah olarak ABD, Avrupa ve Suudi Arabistan'a gazetemizi gönderiyoruz. Onun dışında yurtdışında çeşitli paneller yapıyoruz. Ben daha önce New York Times'ta görev yaptım. Türkiye'deki gazetecilik standartını birazcık daha yukarı çekmeye ve en azından İngilizce okurun anladığı ve alışık olduğu tarzda gazetecilik yapmaya çalışıyoruz. Bu anlamda FETÖ haberlerimizin önemli bir kısmı, bir propaganda haberinden ziyade genellikle mahkemelerdeki yargılamalarla alakalı oluyor. Bu anlamda

biz yargımızdan ciddi anlamda istifade ediyoruz. Fakat bunu yurtdışında insanlar kabul ediyorlar mı bunu nasıl karşılıyorlar diye sorarsanız, tabi ki bu siyasi bir mevzu. FETÖ'yle alakalı ne kadar kanıt getirirsek getirelim, özellikle ABD'de bunun ikna edici olması çok kolay olmuyor. Çünkü önyargılar çok güçlü, çünkü kafalarında Türkiye'ye ilişkin bambaşka bir pozisyonlandırma var. Wikipedia benim için de çok ciddi bir sorun. Bazen işte Daily Sabah Türkiye'nin imajını güzel anlatsın, insanları ikna etsin yurtdışında şeklinde bize bazı fonksiyonlar yükleniyor. Fakat wikipedianın kapalı olduğu, erişiminin engellendiği bir ülkeyi bir Batılıya istediğimiz şekilde anlatmak gerçekten de zor. Şunu da siyaseten de sorgulamamız lazım. Yargımızın da belki bunu sorgulaması lazım. Wikipedia'daki bir içerik Türkiye'ye zarar veriyor, kabül. Wikipedia'ya biz bir şey yaptırmak istiyoruz kabul. Ama Wikipedia'yı kapatarak Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı durum ve zarar. Bunların bence bir tartılması lazım. Acaba hangisinde daha zararlı çıkıyoruz ve hangisinde daha iyi sonuç alacağız. Çünkü yurtdışından birisi geldiği zaman Türkiye'ye Wikipedia'ya giremediği zaman sizi hemen başka ülkelerin kategorisine atıyor. Benim için de aynı şekilde Wikipedia'nın açılmasını ve bir an önce bu anlamda bir internet düzeyinde normalleşmeyi ben de çok arzu ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz.

Serpil ÇEVİKCAN

Genel olarak tabii sorular, ifade özgürlüğü ve basının bu özgürlüğü kullanmak konusundaki maharetleri üzerine yoğunlaştı. Birazdan Okan da o kendisine yöneltilen sorulara karşılık verecek ama ben bir hanımefendinin arada Okan'a yönelttiği "Bu yargı haberlerinin yapılması konusunda acaba muhabirler yeterli mi, yetkin mi?" sorusunun, önce yargı cenahında bir karşılık bulması gerektiğini düşünüyorum.

Beyefendi bahsettiler; bu konuda bir eğitim programının başladığını, ama doğrusu ben nasıl bir eğitim programı başladığı konusunda Milliyet Ankara Temsilcisi olarak çok bilgi sahibi değilim. Bu benim eksikliğim de olabilir. Herhalde benim eksikliğim değildir diye de eklemek istiyorum. Nasıl bir eğitim programı başladı? Ve bize böyle bir eğitim programı başlamasına rağmen niye ulaşılamadı? Onu sormak istiyorum.

Gazi Üniversitesinden beyefendinin sorusuna, bir savunma mekanizmasıyla cevap vermek istemem. O insanların, yazdıklarını akşam televizyona çıktıklarında söylemelerinden daha doğal ne olabilir ki? Yazdığını söyleyecek, söylediği şeyi yazacak. Yani orada bir teyakkuz beklemeniz beni çok şaşırttı. Onu vurgulamak istiyorum.

Bir de bileşik kamplar meselesi. Türkiye'de eğitim çok önemli bir sorun, bu panele hazırlanırken okuduğum bir makalede Thomas Jefferson'ın Bağımsızlık Bildirgesi'nde bahsettiği, kaleme aldığı bir cümle dikkatimi çekti. Türkiye'de haber almanın, daha doğrusu bilgi edinmenin tek kaynağı medya olduğu sürece problemlerimiz bitmez. Çünkü medyanın başka bir işi var, tamamlıyorum Fahreddin Bey. Diyor ki Jefferson, "Hiçbir şey okumayan bir insan, hiçbir şey okumayıp sadece gazete okuyan insandan daha eğitimlidir." diyor. O yüzden tek kanaldan bilgi almak, sadece gazeteden, sadece internetten bilgi almak, bilgi edinmek için en yanlış yollardan biri. Belki hanımefendi bu cümleyi kaydetmek, not etmek ister.

OKAN MÜDERRİSOĞLU

Çok teşekkür ediyorum. Birkaç nedenden ötürü Bursa Cumhuriyet Başsavcımıza özel-

likle teşekkür ediyorum. Şimdi yargı medya ilişkisinde sorun var algısı oluştu. Ben biraz provake etmek için yapmıştım ama bir sorun var, onu söyleyeyim. Ama bu birbirimizle çatışma içinde olduğumuz anlamında değil. Tabii ki farklı görevleri ifa ediyoruz, tabii ki biz de biraz kamusal bir iş yaptığımızı düşündüğümüz için doğal olarak bir tür fonksiyonel çatışma olabileceği doğru. Yani çatışmadan da hep sertlik anlamıyoruz. Sadece görev yapma biçimimizden kaynaklanan farklılıkların ürettiği doğallık.

İkincisi; medya iletişim büroları konusu, biz arkadaşlarımızı gönderdik daha önce, teşvik ettik. Değişik önerilerde de bulunduk. Medya iletişim büroları yok. Medya iletişim bürokrasisi var. 2-3 yıl adliyede görev yapmış, daha önce basın konusuna da bakan veya nispeten birikimi olan, daha önce bu konuda kurs görmüş bir abimizi, bir hâkim abimizi, bir değerli savcı, başsavcı vekilimizi görevlendirmekle olmuyor o iş. Zaten çözüm olarak ürettiğimiz aslında bir sorun. Çünkü bu iş hukuk bilgisi olan, medya bilgisi olan ve sürekli olarak o görevi ifa edecek ve aslında mutlak olarak yargı sınıfından da olmayan bir profesyonel eliyle mi düşünülmeli? Konu bunlar aslında. Daha çok bununla doğrudan bağlantılı. Dudak büktüm, onu da bilerek yaptım. Acaba tepki verecek misiniz? Diye. Çok teşekkür ediyorum, o tepkiyi verdiğiniz için. Asla sizi küçümsemek için değil, tam tersine önemsediğimi göstermek için yapmıştım. Dolayısıyla çabuk hüküm verdiğimizi de göstermeye yönelik bir husus bu. Hassasiyetinizi biliyorum, kabul ediyorum. Bir fıkra ile devam etmek istiyorum.

Temel ile Dursun birbirlerine sayı söyleyip gülüyormuş:

- Ne yapıyorsunuz? Diye sormuşlar,
- Fıkra anlatıyoruz,
- Nasıl fıkra anlatıyorsun?
- O 37 deyip ben gülüyorum. Ben 46 diyorum, o gülüyor. Bütün fıkralara bir numara verdik nasıl olsa ne anlatacağımızı biliyoruz.

Dolayısıyla ben de bazen yazdıklarıma ya da ertesi gün televizyona bakınca, zaten hemen biliyorum 37 diyeceğini ve başka bir yere geçiyorum. Lütfen siz de kurumsallığı, farklılığı, yeniliği araştırın. Emin olun, ezberinizi bozacak çok örnekle karşılaşabilirsiniz, kendimi övmek için de söylemedim.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz gerçekten. Şurası açık Türkiye'nin özgürlük, demokrasi, kalkınma, büyüme mücadelesinde medyanın ve yargının yasama ve yürütmeyle koordinasyon içerisinde hareket etmesi olmazsa olmaz bir durum ve Adalet Şûrası'nın da bu anlamda ben çok önemli bir boşluğu doldurduğunu düşünüyorum. Bu noktada gerçekten bu Şûra'yı düşünen ve düzenleyen Adalet Bakanlığımıza, Adalet Bakanımızın şahsında tüm Bakanlık çalışanlarına teşekkür ediyorum. Türkiye gerçekten çok önemli bir dönüşüm süreci yaşıyor, bunu da görmemiz lazım. Konuyu yine siyasallaştırıyorsunuz, diyebilir İsmet Berkan. Ama ne olursa olsun Türkiye bir siyasal dönüşüm sancısı yaşıyor, bir normalleşme mücadelesi veriyor. Terörle mücadele şu anda siyasal gerçekliğimizin en önemli gündemi. Bu sadece ulusal siyasetimizi değil, dış politikamızı da belirler halde. Bu noktada yeni nesil terör örgütleriyle mücadele ettiğimizi de tabii biliyoruz. Bunu konuşuyoruz. Bu noktada yargının ve medyanın koordinasyonu çok daha önemli bir hal alıyor. Burada elbette mesleki deformasyonların, mesleki kültürün her iki tarafta da yarattığı sıkıntılar var. İşte bu ortamlar bunların aşılmasıyla ilgili önemli. İletişim önemli ama bu iletişim yeterli değil. Diğer taraftan mesleki kültürdeki arazların giderilmesi noktasında da, uzun vadeli projelerin hayata geçirilmesi çok çok önemli. Basın özgürlüğü konusuna ilişkin olarak da şunu söylemek isterim; biz ne liberal

medya teorisiyle, ne liberal basın özgürlüğü teorisiyle yol alamayız. Çünkü yaşadığımız dünya liberal siyasal teorinin hayata geçtiği bir dünya değil, önümüzdeki dönem de böyle bir dünya olmayacak. Bu özgürlüklerin merkeze alınmaması anlamına gelmiyor. Formatlanmış bir liberal teori, şu an itibariyle siyasal hayatı belirleyemiyor ve bu durum, bizim kendimize özgü tam anlamıyla yerli ve milli basın özgürlüğü dahil olmak üzere teoriler üretmemizi zorunlu kılıyor.

Basın özgürlüğü meselesiyle ilgili olarak benim bir kitabım var ve orada Türkiye'deki basın özgürlüğü problemlerine ilişkin olarak yapısal, mesleki, siyasal, ideolojik, hukuki olmak üzere bir çerçeve sunmaya çalıştım. Bütün bunları birlikte değerlendirmek lazım.

Son cümlem şudur; 15 Temmuz direnişinde, 16 Nisan dönüşümünde önümüze çok ciddi bir fırsat alanı çıktı. Bu fırsat alanında da bu yeni imkânı da, bu yeni iklimi de değerlendirmek bizim için tarihi bir fırsat ve aynı zamanda sorumluluk diye düşünüyorum. Bu noktada bu sorumlulukta hep beraber rol alacağız, pay alacağız kanaatindeyim. Panelistlerimize çok teşekkür ediyorum, sizlere de dinlediğiniz için, katkılarınız için çok teşekkür ediyorum. Burada panelimizi kapatıyoruz, iyi günler diliyorum.

FOTOĞRAFLAR

IV. OTURUM

T.C.
ADALET BAKANLIĞI

ADALET
ŞÛRASI

T.C.

T.C.

T.C.

T.C.
ADALET
RASI
K 2018

SIRMA

ADALET
ŞURASI
ADALET
ŞURASI
ADALET
ŞURASI

ADALET
ŞURASI
ADALET
ŞURASI
ADALET
ŞURASI

ADALET ŞÛRASI
10-11 OCAK 2018

V. OTURUM

ADALET BİLİNCİ VE EĞİTİMİ

OTURUM BAŞKANI
Pelin ÇİFT

KONUŞMACILAR:
Prof. Dr. Yavuz ATAR
Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Prof. Dr. M. Fatih UŞAN
Yılmaz AKÇİL

V. OTURUM

ADALET BİLİNCİ VE EĞİTİMİ

SUNUCU

Hanımefendiler, beyefendiler bildiğiniz gibi Şûramızın ikinci gününde, sabah üç salonda eş zamanlı panel oturumları yapıldı. Öğleden sonra da iki salonda, yine eş zamanlı iki panel oturumu var. Çok değerli uzmanlarımızın görüşlerini alacağız. Onlarla birlikte olacağız. En son, sunumları bittikten sonra sorularınızı ve değerlendirmelerinizi de almaya özen göstereceğiz.

Adalet Şûrası'nın "Adalet Bilinci ve Eğitimi" başlıklı oturumundayız. İzninizle şimdi panel başkanımızı ve saygıdeğer konuşmacılarımızı davet etmek istiyorum. Panel başkanımız Sayın Pelin Çift, son derece deneyimli bir isim. Kendisini masadaki yerine alıyoruz.

Buyurun.

Panelistlerimizi de hemen davet edelim. Prof. Dr. Sayın Yavuz Atar, buyurun hocam. Sayın Yılmaz Akçil, Prof. Dr. Sayın Muharrem Özen, buyurun Hocam. Ve son panelistimiz Prof. Dr. Sayın Muhammed Fatih Uşan. Sayın Başkan söz sizin, süreyi ayarlamak da sizin elinizde efendim. Buyurun.

Pelin ÇİFT
TV Programcısı

Hoş geldiniz. Adalet Şûrası'nın ikinci gününde, hukuk camiasının önemli temsilcileri, üyeleriyle birlikte olmaktan çok mutluluk duyuyorum. Alkışlardan da anlaşılacağı üzere hocalarımız oldukça popüler. Tabii adalet konusunda ben girizgâhı çok uzatmayacağım. Çünkü öğrenecek çok şeyimiz var ve kıymetli hocaların da sözünü kesmek, vaktinden çalmak istemem. Şöyle bir şey planladık: Yirmişer dakikalık konuşmalar olacak. Ardından da salondan soru alınacak. İlk olarak Prof. Dr. Yavuz Atar'ı dinleyeceğiz, "Adalet Bilinci ve Eğitimi" başlığı altında. Tabii, adalet bilincinden sadece hukukçular sorumlu değil, devletin tüm organları da bu manada sorumluluk taşıyor, bunu hepimiz

biliyoruz. Peki, bu bilinç nasıl elde edilir ve temel hukuk eğitimi nasıl olmalı? Bunların hepsini öğreneceğiz.

Yavuz Hoca'yı siz zaten iyi tanıyorsunuz, kendisi Karslı, İbn Haldun Üniversitesi Öğretim Üyesi, 2010'dan beri YÖK üyesi, Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı, birçok esere de imza atmış bir isim. Türk Anayasa Hukuku, Sivil Toplum, Devlet ve Siyasal Partiler Tipolojisinin Evrimi bunlardan birkaçı. Ulusal ve uluslararası alanda da gerçekleştirdiği önemli proje var.

Hocam, sözü size bırakıyorum.

Prof. Dr. Yavuz ATAR
Cumhurbaşkanı Başdanışmanı,
İbni Haldun Üniversitesi Öğretim Üyesi

ADALET BİLİNCİ VE HUKUK EĞİTİMİ

Adalet kavramı ile hukuk kavramı iç içe geçmiş kavramlardır. Hukuk idealinin temelinde adalet ve etik değerler yatar. Ancak adalet, sadece hukukçuları, mahkemeleri, adalet bakanlığını değil hem tek tek bireyleri hem de yasama, yürütme ve yargı organlarının oluşturduğu devlet aygıtının tamamını ve bütün toplumu ilgilendirir. Bu nedenle yurttaşların adalet bilincinin oluşmasında hukukçular kadar, aileler ve eğitim kurumları da sorumluluk sahibidir. "Adalet mülkün temelidir" sözüyle sıkça vurgulandığı üzere başta yargı teşkilatı olmak üzere devlet organlarının tamamı ve bireyler adalet sorunuyla ilgilenmek zorundadır.

Adalet bilincinin oluşması esasen ailede başlar, daha sonra bunun güçlü bir teorik ve metodolojik eğitimle desteklenmesi gerekir. Nitelikli hukukçu olabilmek için hem sosyal çevreden gelen adalet ve vicdan duygusuna hem de iyi bir hukuk eğitimine ihtiyaç vardır. Bu iki husus birbirinin tamamlayıcısıdır.

Hukuk eğitimi konusuna değinmeden önce hukukun temelinde yer alan adalet kavramından bahsetmemiz yerinde olacaktır.

Adalet eski dönemlerden günümüze kadar birçok düşünür tarafından tartışılmış bir kavramdır. Toplumsal ve teolojik bir kavram olarak muhakemeye açık, kültür ve geleneğe bağımlı, aklen izafî, devletin devamı için de vazgeçilmez bir unsur olan adaletin yeri, ne olduğu ve nasıl uygulanması gerektiği sorununun bütün boyutlarıyla kavranması gereklidir.

Bu kavramın anlamı üzerinde ittifak olmadığı için Aristo'dan Dworkin'e birçok düşünür çok çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Aristo'ya göre adalet, 'bir yönüyle yasalara uygunluk, diğer yönüyle eşitlik anlayışı'dır [1]. Aristo'nun adalet hakkında söyledikleri günümüzde anlattığımız denkleştirişi ve dağıtıcı adalettir. Aristo'ya göre adaletli davranış, toplumda dostça ve bir arada yaşayabilen insanların varlığını sağlar [2]. Farabi adaletten söz ederken devlet başkanının olması gereken vasıflarından biri olduğundan bahseder. Farabi'ye göre devlet başkanı adaleti ve adalet ehlini sevmeli, zulümden ise nefret etmelidir[3]. Aynı şekilde İbn Haldun da halifenin özelliğinin adaletli olmasından, hilafetin özünün ise adaletli yönetmekten geçtiğini söyler[4]. Machiavelli ise kendi döneminin şartlarına göre adaleti, yasaların oluşturduğu hukuk düzeni olarak tanımlar. Onun düşüncesine göre ahlak ve yurttaşlık eylemleri yasalardan doğar. Yasalarda adaleti sağlar[5]. Sosyal sözleşmeci olarak tanınan Thomas Hobbes, adaletin devletle birlikte var olduğunu, hukukun kaynağının devlet otoritesi

[1] Akad, Mehmet-Vural Dinçkol, Bihterin-Bulut, Nihat: Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, İstanbul 2016,s.28.

[2] Aristoteles: Eudemos'a Etik, Çev: Saffet Babür, Dost Kitabevi, Ankara 1999, s.193-205.

[3] Farabi: El-Medinetü'l Fazıla, Çev: Nafiz Danışman, Maarif Basımevi, İstanbul 1956, s.78.

[4] İbn Haldun: Mukaddime, Haz: Süleyman Uludağ, C.I, İstanbul 1988, s.552.

[5] Akad, Vural Dinçkol, Bulut, s.96.

ile ortaya çıktığını ileri sürer[6]. Diğer bir toplum sözleşmecisi olan J.J. Rousseau ise adaleti ilahi bir güce bağlarken adaletin gerçekleşmesini sözleşmelere ve yasalara bağlar. Toplum sözleşmesi adlı eserinde açıkça *"Yasaların konusu geneldir dediğim zaman şunu anlıyorum: yasa yurttaşları bir bütün, davranışları da soyut olarak göz önüne alır yoksa özel bir kişiyi ya da özel bir davranışı dikkate almaz."* şeklinde ifade eder[7].

Günümüzde de adalet kavramı üzerine tartışmalar devam etmektedir. Yaşadığımız çağın en önemli hukuk felsefecilerinden olan Ronald Dworkin, adaletin yazılı kurallarla sınırlandırılamayacak kadar geniş bir kavram olduğunu ortaya koymuştur. Dworkin sadece yazılı kurallardan değil, bunun yanı sıra ilkelerden ve politikalardan oluşan bir adalet anlayışını kabul eder[8]. Adil bir düzen ancak hakların, ona sahip bireylerin elinde bir koz olarak durduğu bir kamusal adalet anlayışının varlığı ile hayata geçirilebilecektir[9].

Bu düşünürlerin yanı sıra dinler de adalet kavramıyla yakından ilgilenmektedir. İçinde bulunduğumuz kültür ve medeniyet bakımından ele aldığımızda, özellikle İslamiyet adalet konusunda, son derece elverişli bir kültürel ortam sunmaktadır. İslam'da adalet fıkhi bir düzlemde vücut bulmaktadır. Kur'an'da emredilmiş olması, ısrarla vurgulanması ve onu hayata geçirecek olan insana yüklediği sorumluluk, bireylerin hakkaniyet bilinciyle davranmaya çabalamalarını gerekli kılmıştır. Gerçekten de özellikle Kur'an ayetlerine baktığımızda adaletle ilgili çok sayıda hüküm bulunduğunu görmekteyiz. Maide Suresinin 8'inci Ayetinde şöyle buyrulmuştur; *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) dır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir."* Ayrıca fıkıh kuralları açısından İslam hukukunda devlet başkanlığına aday olabilmek için adil olma şartı vardır. Modern hukukta birçok anayasada devlet başkanı olabilmek için 'belli suçları işlememiş olmak' şart koşulmaktadır. Ancak bu çok sınırlı bir şarttır. 'Adil olmak' ise hem daha geniş hem de muhtevası olan bir kavramdır. İslam Hukuku açıkça bunu bir fıkıh kuralı haline getirmiştir. Buna göre bir kişi devlet başkanlığına aday olacaksa adil olmak zorundadır.

Pekâlâ, bu kadar zor, teorik ve deneysel olarak son derece göreceli olan adalet kavramıyla ilgili olarak hukukçulara düşen adaleti kavrama ve uygulama sorumluluğu nedir? Bu sorunun en genel cevabı, bütün devlet organları, yasama, yürütme ve yargının adaleti gözetmek zorunda olduğudur. Yasalar adil olmak zorundadır. Yasama erki yasa yaparken adalet kavramını akılda tutarak yasa yapmalıdır. Zira adil olmayan yasalar hukukun nihai amacı olan adaleti tesis etmeyi engelleyecektir. Aziz Augustinus'un da dediği gibi adil olmayan yasa, yasa değildir / non esse lex quae justa non ferit. Adalet kavramının toplumda yerleşmesi ve hayata geçmesi noktasında yürütme erkinin de görevi ve sorumluluğu hayati öneme sahiptir. Adalet kavramını özümsemiş bir yürütme erki, eylem ve işlemlerinde adaletli davrandığı ölçüde o toplumda adalete olan güvenin artmasında ve adaletin tesisinde ulvi bir görevi yerine getirmiş olacaktır.

Uygulamada adaletin ne olduğu, nasıl yerine getirileceği ve yasaların uygulanması konusunda son sözü yargı söylemektedir. Bu nedenle yargı bu konuda oldukça titiz davranmalıdır. Çünkü yapacağı en küçük hata telafi edilemeyecektir. Aslında adalet denildiğinde ilk aklımıza yargının gelmesinin sebebi de budur.

Yargı söz konusu olduğunda yargıçların, savcıların, avukatların ve hukuk işiyle meşgul olan bütün kişilerin adaletle ilgili sağlam fikirlerinin olması ve bununla ilgili bir bilince sahip olmaları da son derece önemlidir.

[6] Uygun, Oktay: Devlet Teorisi, XII Levha Yyaınları, İstanbul 2015, s. 210.

[7] J. J. Rousseau : Toplum Sözleşmesi, (çev. Vedat Günyol), İstanbul 1990. s.14.

[8] Dworkin, Ronald: Taking Rights Seriously, Duckwort, London 1977, s.22.

[9] Göksu, Hasan Tuna: "Ronald Dworkin'in Adalet Kuramında Temel Kavramlar: Haklar, İlkeler ve İdeal Yargıç Herkül", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S.4, s. 117.

Peki, burada bahsedilen adalet bilinci nasıl oluşturulacaktır? Hukuk Fakültelerinde verilen dört senelik eğitim adalet bilincinin oluşmasında yeterli midir? Adalet bilinci sadece hukuk fakültesinde verilen eğitimle elde edilemez. Çünkü esasen insanların fikirleri, kanaatleri ve vicdani eğilimleri çok erken yaşlarda oluşmaya başlar. Bu da en çok ailede ve çevrede şekillenir. Daha sonra kişi orta ve lise öğretim sürecinden geçerek hukuk fakültesine gelir. Dolayısıyla adalet bilinci, şuuru, iyi ve kötü hakkındaki kanaatler, bu süreçlerde oluştuktan sonra hukuk fakültesindeki eğitimin kişide bir bilinç oluşturma oranı ve potansiyeli daha düşük olacaktır. O yüzden de adalet bilincinin oluşumunda gerçekten ailenin ve üniversite öncesi eğitimin önemi son derece büyüktür. Hatta ülkemizde en çok ihmal edilen eğitim kademelerinden olan okul öncesi eğitimin bile bu konudaki rolü oldukça önemlidir. Elbette hukuk fakültelerinde de sadece pozitif hukuk öğretilmez, hak ve adalet kavramları ile adalet bilinci oluşturulmaya çalışılır.

Her ülkenin kendi sosyal ve kültürel koşullarına göre eğitim sistemleri farklılaşabildiği gibi hukuk eğitimleri de farklılık arz edebilir. Kısacası ortak bir sistem söz konusu değildir. Kimi ülkeler fakülteye başlamak için, kimi ülkeler üniversite dönemi içinde eğitime devam edebilmek için çeşitli sınavlar öngörürken, kimi ülkelerde de mesleğe başlayabilmek için çeşitli sınavlar yapılmaktadır. Ancak hemen hemen her ülkede yaşanan sıkıntı eğitimin içeriği ile ilgilidir. Hangi sistem kabul edilirse edilsin önemli olan öğrencilere genel hukuk mantığının verilmesidir. Ülkemizdeki hukuk eğitimini incelemeden önce çeşitli ülkelerdeki hukuk eğitimi modellerine kısaca bakmakta fayda vardır.

En özgün sistemlerden biri kuşkusuz Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan modeldir ABD'de hukuk fakültesinde öğrenim görebilmek için öncelikle üç ya da dört yıllık başka bir fakülteden mezun olmak gerekmektedir. Ayrıca hukuk fakültesine başvuran kişilerin LSAT (Law School Admission Test) adı verilen özel yetenek testini geçmesi gerekmektedir. ABD'de hukuk eğitiminin süresi üç yıldır. Bu sürenin sonunda mezun olan öğrenci Juris Doctor ünvanı alır. Türkiye'de hukuk fakültesinden mezun olmuş öğrenci bu unvanı alamaz. ABD'de hukuk fakültesini bitirdikten sonra mesleğe başlayabilmenin şartları diğer ülkelerden oldukça farklıdır. Avukat olabilmek için, her federe devletin kendi baro sınavlarına girmek gerekir. Hangi eyalette sınava girildiyse o eyalette avukatlık yapılabilmektedir. Hâkimlik ise oldukça farklı kriterlere bağlanmıştır. Her eyaletin kabul ettiği sisteme göre vali veya yasama organı tarafından atanabileceği gibi, partili veya partisiz seçimle de belirlenebilir[10]. ABD hukuk sisteminde amaç hukukçu gibi düşünebilmeyi ve analiz etmeyi öğretmektir. Bu sebeple uygulama önem kazanmıştır. Öğretim üyeleri, derslerde hukukî bir soruna cevap vermeden önce, öğrencilerin durumu tartışmalarını; bunun üzerine düşünmelerini bekler. ABD hukuk sisteminde maddi hukuk ile usul hukuku iç içe geçmiştir[11]. Eğitim içeriği de uzun yıllar tartışılmıştır. Birinci sınıfta temel dersler verilirken izleyen yıllarda öğrenciler daha çok uzmanlık derslerine yönlendirilir. Yıllardır, Sokratik yöntem, hukuk okullarında kullanılan başlıca pedagojik yöntem olmuştur[12]. Her federe devletin kanunları farklı olduğu için hukuk okullarında genellikle ortak noktalar öğretilir. Eleştirel bir hukuk metodu uygulanır. Diğer birçok ülkede olduğu gibi çeşitli ekonomik ve teknolojik gelişmelerle ABD'de hukuk eğitimi önemli ölçüde değişmiştir ve değişmeye devam etmektedir[13].

İngiltere'de her hukuk fakültesinin kendisine has bir hukuk eğitimi vardır. Ayrıca hukukçu olabilmek için hukuk fakültesi mezunu olmak gerekli değildir. İstisnai olarak uzun yıllar bir hukukçunun yanında çalışan kişi bu alandaki sınava girerek hukuk diplomasına sahip olabilir[14]. Bunun haricinde iki farklı yol daha vardır. En çok kullanılan sisteme

[10] O'Connell, Fiona-Mc-Caffrey,Ray: "Judicial Appointments in Germany and the United States", Northern Ireland Assembly, Research and Information Service NIAR 175-12, s. 22.

[11] Uyumaz, Alper- Erdoğan, Mustafa: "Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Hukuk Eğitimi ve Hukuk Kliniği", AÜHFD, 64 (2) 2015: s. 459-505.

[12] Dilloff, Neil J.: "Law School Traning", Standford Law &Policy Review, Vol.24, s.451.

[13] Minow, Martha: Marking 200 Years Of Legal Education, Harvard Lav Review, Vol.130, s. 2292.

[14] Lonbay, Julian: "Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi", Uluslararası Toplantı, Ankara 2003, TBB Yayınları, Birinci Baskı, s. 147-148.

göre öğrenciler üç yıllık hukuk eğitimi sonrasında bir yıllık mesleki eğitime, ardında da iki yıl mesleğin inceliklerini öğrenecekleri bir hukukçunun yanında staj sürecine tabi tutulurlar. Bu sürelerin sonunda ancak hukuk diplomasına sahip olurlar[15]. Başka bir fakülteden mezun bir kişi bir yıllık fark derslerini vererek, ardından mesleki eğitim ve staj dönemlerini tamamladığı takdirde hukukçu olabilir[16]. Kısacası üç farklı şekilde hukuk fakültesi mezunu olunabilir. Peki, eğitimin içeri nasıl oluyor? Yukarıda da belirttiğimiz gibi tek bir sistem mevcut değildir. En yaygın olan sistem Cambridge ve Oxford üniversitelerinde uygulanan 'tutorial system'dir. Her öğrenci kendine danışman akademisyen belirler ve o kişiyle çalışmasına devam eder. Öğrencinin eğitim sürecine aktif katılımı sağlanır.

Fransa'da hukuk fakültesine herkes gidebilir. Hukuk fakültesine kaydolmak isteyen kişinin bakalorya alması yeterlidir. Herhangi bir sınırlama olmaması, niteliksiz kişilerin de hukuk fakültesi okumasına imkân verdiği için eleştirilmektedir. Ancak fakülte döneminde üç kademeli sınav öngörülmüştür. İlk basamak iki yıl sürer, temel hukuk eğitimi yanında ekonomi ve politika gibi derslerde verilir. Bu dönem sonunda öğrenciler sınava tabi tutulur. İki yıl süren diğer basamakta ise uzmanlık dersleri verilir. Devlet memuru olabilmek için bu iki basamak yeterli ise de nitelikli hâkim savcı, avukat olmak adına üçüncü basmak sınavına da hazırlanırlar[17]. Dersler konferans ve çalışma grupları şeklindedir. Özellikle ikinci aşamada hukuk fakültelerinin müfredatı değişebilir. Her üniversite uzmanlık alanına göre ders içeriklerini derinleştirebilir. İkinci aşama hukuk fakültesi öğrencileri için çok önemlidir. Çünkü bilgi aktarımından ziyade metodolojik hukuk eğitimi verilir. Konferans şeklindeki eğitimin haricinde öğrenciler çalışma gruplarına katılmak zorundadır. Ortalama 30 kişi civarında çalışma grubu oluşturulur. Bu gruplarda pratik çalışma, uygulama alıştırmaları, yazma becerisi, hukuki düşünce yöntemini öğrenirler[18].

Almanya bilindiği gibi federal bir devlettir. Federal Parlamento hukukçuların eğitimi ile ilgili çerçeve bir yasa[19] çıkartmışsa da federe devletler kendi eğitim programını kendileri belirleyebilirler. Beş yıllık bir lisans eğitiminden sonra bütün eyaletlerdeki hukuk öğrencileri 1. Devlet Sınavı diye adlandırılan bir sınavı geçmek zorundadırlar[20]. Diğer ülkelerden farklı olarak her mesleğin kendi stajı yoktur. Genel bir staj vardır[21]. Bu stajın sonunda 2. Devlet sınavını da geçtikleri takdirde mesleğe başlayabilirler. 2. Devlet sınavı her eyalette farklı yapılır. O eyaletin kanunları esas alınır. Meslek sahibi olabilmek için sadece sınavın baz alınması hukuk eğitimindeki eksiklik olarak zamanla eleştirilmiştir. Ayrıca kalabalık sınıflarda yapılan eğitimin kalitesizliği sonucunda çeşitli reformlar yapılmıştır. Öğretim üyelerinin öğrenci ile bire bir ilgilenip danışmanlık yaptığı, öğrencilerin küçük gruplara bölünerek ders anlatılması usulü getirilmiştir.

İtalya'daki hukuk eğitimi dört yıldır. Diğer ülkelerden en faklı yönü derslerin içeriği hususundadır. İtalya, Roma hukukuna özel önem verir. Bu ders iki yıl boyunca okutulur ve öğrenciden detaylı olarak bilmesi beklenir. Sınavlar istisnai olarak yazılıdır. Genel olarak sözlü sınav yapılır. İtalya'daki hukuk sisteminde 1999 yılından itibaren bir dizi reformlar yapılmıştır. Son yapılan reformda öğrenimin iki basamakta düzenlenmesi öngörülmüştür. Önce öğrencinin "laurea" isimli üç yıllık bir öğrenim, ardından "laurea specialistica" isimli iki yıllık, daha spesifik bir öğrenim alması planlanmıştır. Öğrencilerin 'laurea' ile meslek hayatına başlayabilseler de hâkim, avukat, noter olabilmesi veya idarî kurumlarda üst düzey bir göreve gelebilmesi için 'laurea specialista'yı elde etmeleri gerekmektedir[22].

Ülkemizde hukuk fakültelerine iki şekilde kayıt yaptırılabilmektedir. Birincisinde, liseden mezun olan öğrenciler Yükseköğretim Kurumları Sınavı ile Türkiye genelinde sınava girenler arasında ilk 150.000'de olmak koşuluyla hukuk fakültelerini tercih

[15] McNeill, John Henderson: "Legal Education in England", American Bar Association Journal, Vol. 57, No. 7, s.675.

[16] Lonbay ,s. 149.

[17] Oğuz, Arzu: "Hukuk Eğitiminde Son Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukukun Hukuk Eğitimindeki Rolü", AÜHF Dergisi, S. 4, 2003, s. 2.

[18] Öztürk, Hakan: "Hukukçuların Eğitimi", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD), Nisan 2010, Sayı 1 s. 168.

[19] 2003 tarihli Hukuk eğitimi reformu kanunu (Gesetz zur Reform der Juristenausbildung)

[20] Aydın, Oğuz Gökhan: "Gelenekten Geleceğe" Türkiye'de Hukuk Eğitimi, TAAD, Yıl:6, Sayı:21, 2015, s. 630.

[21] O'Connell - McCaffrey, s. 10.

[22] Antoniolli, Luisa: "Legal Education in Italy and Bologna Process", European Journal of Legal Education, 2006, s. 144.

edebilmekte ve tercih yapan öğrenciler kontenjan ve puan sıralamasına göre hukuk fakültelerine yerleşmektedirler[23]. Bu yolla hukuk fakültesine yerleşen öğrenciler dört yıllık bir eğitim almaktadırlar. Bu süre bazı üniversitelerde hazırlık sınıfıyla beş yıla çıkabilmektedir. Hemen hemen bütün üniversiteler de aynı eğitim programı uygulanır. Üniversiteler bazında zorunlu dersler aynı olmakla birlikte seçmeli derslerde müfredat programı çeşitlenebilmektedir. Genellikle çok tercih edilen bir alan olduğu için kontenjanlar da hayli yüksektir. Hukuk fakültelerinde doluluk oranı yüzde yüzdür. Kontenjanlar (öğrenci sayıları) yüksek olduğu için eğitim genellikle konferans şeklinde verilmektedir. Sınavlar da yazılı yapılmak zorundadır. Hukuk fakültelerine yerleşebilmenin ikinci yolu ise Dikey Geçiş Sınavı (DGS) dır. Bu yöntemde iki yıllık ön lisans programı olan adalet bölümü mezunu öğrenciler DGS sınavına girerek hukuk fakültelerine yerleşebilmektedirler. Ancak bu yöntemle yerleşenlerin oranı yüzde onu geçmemektedir.

Türkiye'de hukuk sisteminin diğer ülkelerden en büyük farkı, fakülte bittikten sonra hâkim ve savcılık meslekleri haricindeki özellikle avukatlık ve noterlik meslekleri için herhangi bir sınav şartının bulunmamasıdır. Bu durum birçok eleştiriyi beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda avukatlık mesleğine de sınavla geçilmesi hususu tartışılmış ve taslak Avukatlık Kanununda avukatlık mesleğine geçiş için sınav şartı getirilmesi önerilmiş ise de henüz böyle bir sınav yasalaşmamıştır. Ülkemizde hukuk fakültesi mezunu olanların yapabilecekleri hâkimlik, savcılık, avukatlık ve noterlik meslekleri için her mesleğin kendine has stajı bulunmaktadır.

Türkiye'de hukuk eğitimindeki en büyük sorun, hukuk fakültelerindeki öğretim üyesi yetersizliği ve kontenjanların fazla olmasıdır. Öncelikle hukuk fakültelerine yüksek bir talep vardır. YÖK bu talebi karşılayabilmek için yeterli öğretim üyesi olup olmadığına bakmadan devlet üniversitelerinde her yıl kontenjan artırımı yapmaktadır. Devlet üniversitelerinde en düşük kontenjan 220 kişi civarındadır. Vakıf üniversiteleri ise en çok geliri hukuk fakültesi öğrencilerinden elde ettiklerinden 200 kişiden aşağı kontenjan talep etmemektedirler. Hukuk fakültelerine rağbetin artması ve bu sebeple kontenjanların da artmış olması, hukuk eğitiminin kalabalık amfilerde yapılmasına sebep olmaktadır. Peki, bu kadar kalabalık sınıflarda eğitim nasıl yapılacaktadır? Maalesef kontenjanı yüksek fakültelerde eğitim öğretim faaliyetleri konferans şeklinde gerçekleştiriliyor. Eğer söz konusu fakülte nitelikli öğretim üyelerine sahipse konferans şeklinde yapılan öğretim faaliyeti de faydalı olabiliyor. Herkesin aklındaki soru, bütün fakültelerde bu şekilde eğitim veriliyorsa bu kadar nitelikli hukukçu nasıl yetişti? Hukuk fakültelerine talep yüksek olduğu için genellikle nitelikli öğrenciler yerleşmektedir. Nitelikli öğrenciler de esasen kendi gayretleriyle yetişmektedirler. Maalesef bu hususta fakültelerde öğrencilere verilen eğitimin payı oldukça düşüktür. Hukuk eğitiminde kalitenin artırılması için öncelikle yapılması gereken şey, hukuk fakültelerinin kontenjanlarının azaltılmasıdır. Sınıfların 20–30 kişiden fazla olmaması gerekiyor. Öğretim üyesi sayısının arttırılması, öğrencilerin birebir görüşebileceği, rehberlik ve yönlendirme alabileceği şekilde öğretim üyesi ve öğrenci dengesinin kurulmuş olması gerekiyor. Öğrencilere monolog şeklinde dersin anlatılması yeterli olmayıp, ödevler verilmesi, çeşitli araştırmalar yaptırılması ve bunların da takibinin yapılması gerekir. Şu anki yaygın yöntem, öğrencilerin pasif alıcı olarak sadece anlatılanları dinlemesi ve sınavlar öncesinde binlerce sayfalık kitaplardan sınavlara hazırlanması şeklindedir. Hukuk fakültelerinin sayısını ve kontenjanlarını arttırmadan önce nitelikli öğretim üyesi yetiştirilmesi gerekmektedir.

Kontenjanlar dışında hukuk eğitiminin bir diğer önemli sorunu da hukuk fakültelerinde verilen eğitimin niteliği ve yöntemidir.

[23] Tek istisna Galatasaray Üniversitesidir. Kontenjanların bir kısmı Galatasaray Lisesinden ve Fransız Lisesinden gelen öğrencilere ayrılmıştır.

Çoğunlukla hukuk fakültelerinde mevzuat öğretimi yapılmaktadır. Dolayısıyla hukuk fakültelerimiz neredeyse hukuk teknisyeni yetiştiren yükseköğretim kurumlarına dönüşmüştür. Ülkemizde yapılan mevzuatçı hukuk eğitimi, "yasamanın üç kelimelik değişikliği kütüphanemizin tamamını çöpe çevirir" diyerek mevzuatçı hukuk eğitimi modelini eleştiren ünlü Alman hukuk ve politika adamı Julius von Kirchmann'ı haklı çıkartacak boyuttadır[24].

Hukuk fakültelerindeki eğitim mevzuatın açıklanmasıyla sınırlı kalmamalıdır. Hukuk fakültesine gelen öğrencilerde sosyal bilimlerle ilgili olarak çok ciddi eksikler bulunmaktadır. Orta öğretimde, hukuk fakültesine gelmek isteyen öğrenciler için seçimlik derslerle sosyal bilimlerle ilgili temel eğitim mutlaka verilmelidir. Yeterli tarih, sosyoloji, felsefe, psikoloji, Türkçe, edebiyat bilgisi olmadan hukuk fakültesine gelen öğrencinin iyi bir hukukçu olması mümkün değildir. Hukuk fakültesinde de sadece hukuk dersleri değil bunun yanında sosyoloji, felsefe, mantık, siyaset bilimi, siyasi tarih gibi dersler de mutlaka okutulmalıdır. Ayrıca hukuk fakültesi öğrencisi roman okumalıdır. Roman okumayan hukuk öğrencisi empati yapmayı öğrenemez. Hukuk öğrencisi ders materyalleri dışında günlük 2–3 saat okuma yapmalıdır. Roman dışında diğer edebi eserleri de okumalıdır. Alan derslerinde de mevzuat eğitimi yerine her bir hukuk bilim dalının teorisi güçlü bir şekilde öğrenciye verilmelidir. Mevzuatın ise, nasıl anlaşılacağı, yorumlanacağı, somut olaylara uygulanacağı örnekleme yoluyla gösterilmesi gerekir. Her alanın teorisi ve ilkeleri, pratikle birleştirilerek öğrenciye sunulmalı ve kavranması sağlanmalıdır[25].

Ayrıca öğrencilerin geçerliliği olan bir yabancı dili iyi derecede bilmeleri gereklidir. Ancak dil öğretimi üniversiteden ziyade orta öğretimde halledilmelidir. Hukuk fakültesinde eğitim dili Türkçe olmalıdır. Çünkü alan derslerinin yabancı dilde olması ciddi bilgi kaybına yol açmaktadır. Bazı seçimlik dersler yabancı dilde yapılarak mesleki yabancı dil desteklenebilir. Bir araştırmaya göre yabancı dilde eğitimde bilimsel kayıp oranı yüzde 55'e varmaktadır. Bu nedenle yabancı dilin sadece hazırlıkta ve sonrasında sadece seçimlik derslerle desteklenmesi daha doğru olacaktır. Yabancı dilde eğitim kültürümüze ve medeniyetimize hizmet etmediği gibi, bilimsel kayıplara da sebep olmaktadır. Yabancı dil mutlaka öğretilmeli, ama bilimden taviz verilememelidir.

Bir diğer sorun da hukuk fakültesindeki öğretim üyelerinin ölçme ve değerlendirme konusundaki yetersizlik veya ilgisizlikleridir. Hukuk fakültelerimizde öğretim üyelerine de ölçme değerlendirmenin nasıl yapılacağı konusunda ders verilmesi yararlı olacaktır.

Şu husus da unutulmamalıdır ki, adalet bilincinin oluşması sadece hukuk eğitimi ile sağlanamaz. Bunun yanında kişinin sosyal çevresi de bu bilincin oluşmasında oldukça belirleyicidir. Öte yandan ülkemizde çeşitli çevrelerce savunulan Almanya'daki gibi bir devlet sınavının hukuk mezuniyeti için şart koşulması görüşüne katılmıyorum. Bir sınavla hukukçunun kalitesi artmaz. Esas olan yukarıda açıkladığımız şekilde hukuk fakültesi eğitiminin kalitesini artırmaktır. Şikago Üniversitesi Eski Öğretim Üyesi Gerard Casper'ın da ifade ettiği gibi, hukuk fakültelerinde Şarkılar değil, akortlar ve senfoniler öğretilmelidir[26].

Bir örnek olarak incelediğimiz İbn Haldun Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, fakültenin genel yapılanması, öğretim elemanları, öğrenci kontenjanı, müfredatı, ders yöntemi ile ölçme ve değerlendirme sistemine bakıldığında yukarıda dile getirdiğimiz nitelikte özgün bir hukuk eğitimini amaçladığı söylenebilir. İbn Haldun Üniversitesi Hukuk fakültesinde kontenjan 30'dur. Öğrencilerin hazırlıkta İngilizceyi ileri seviyede, ikinci bir dili de orta düzeyde öğrenmesi zorunluluğu vardır. Üniversite sosyal bilimler üniversitesi olarak kurulduğu için hukuk fakültesinin, siyaset bilimi, tarih, sosyoloji, ilahiyat, psiko-

[24] Galdia, Marcus: Legal Linguistics, Peter Lang, 2009 s. 59.

[25] Areen, Judith: "2016 James P. White Lecture On Legal Education", Indiana Law Reviev, Vol.50,2017,s. 1094.

[26] Casper, Gerhard: "Two Models of Legal Education", Tenesse Law Review, Vol 41,s. 25.

loji gibi bölümlerle disiplinler arası etkileşim içinde olması öngörülmektedir. Üniversite ortak dersleri olarak adlandırılan derslerin yanında geniş bir seçmeli ders havuzu bulunmaktadır. Zorunlu dersler diğer hukuk fakültelerine nazaran daha azdır.

Eğitim sisteminde ise konferans şeklindeki anlatım sınırlı olarak uygulanmaktadır. Onun haricinde İngiltere'deki tutorial system denilen sisteme benzer şekilde öğretim üyesi ve yardımcıları ile öğrencinin birebir çalıştığı bir model uygulanmaktadır. Az sayıda öğrenciden oluşan sınıfta her derste mutlaka her öğrencinin konuştuğu, her hafta mutlaka bir kompozisyon hazırladığı, öğrencilere mutlaka düzenli araştırma ödevlerinin verildiği bir eğitim yöntemi uygulanması öngörülmektedir. Üniversitede ölçme ve değerlendirmeyi tek sınava bağlayan sistem de terk edilmiş, derse katılım, sözlü sınav, yazılı sınav, ödev, araştırma ve projeler gibi farklı ölçme sistemleri birlikte kullanılmaktadır. Bu da öğrencinin sadece amfide pasif şekilde ders dinleyip, sınavlar öncesinde de ilgili ders kitaplarından çalışarak sınava girdiği sistemden oldukça farklıdır. Hem öğretim üyeleri hem de araştırma görevlileri öğrencilere rehberlik ve yönlendirme faaliyetinde bulunmaktadırlar. Öğrencilerin kaynaklara mümkün olduğunca doğrudan erişimi sağlanmaktadır ve öğrencinin çeşitli yöntemlerle aktif olarak katıldığı bir ders yöntemi uygulanmaktadır. Bilgiye erişimin modern teknoloji sayesinde kolaylaştığı günümüz şartlarında öğrencilerine bilgi yüklemek yerine her hukuk alanının genel teorisiyle birlikte, kavram, ilke ve müesseselerin öğretildiği, alana ilişkin mevzuatın da örnek olaylarla uygulamasının gösterildiği yenilikçi bir metodun izlenmesi planlanmıştır. Böylece, analiz, yorum, muhakeme gücü yüksek hukukçuların yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akad, Mehmet-Vural Dinçkol, Bihterin-Bulut, Nihat: **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul 2016.
- Antoniolli, Luisa: "Legal Education in Italy and Bologna Process", **European Journal of Legal Education,** 2006.
- Areen, Judith: "2016 James P. White Lecture On Legal Education", **Indiana Law Review,** Vol.50,2017.
- Aristoteles: **Eudemos'a Etik**, Çev: Saffet Babür, Dost Kitabevi, Ankara 1999.
- Aydın, Oğuz Gökhan: "Gelenekten Geleceğe" Türkiye'de Hukuk Eğitimi, **TAAD,** Yıl:6, Sayı:21, 2015.
- Casper, Gerhard: Two Models of Legal Education, **Tenesse Law Review,** Vol 41.
- Dworkin, Ronald: **Taking Rights Seriously**, Duckwort, London 1977.
- Dilloff, Neil J.: "Law School Traning", **Standford Law &Policy Review**, Vol.24.
- Farabi: **El-Medinetü'l Fazıla**, Çev: Nafiz Danışman, Maarif Basımevi, İstanbul 1956.
- Galdia, Marcus: "Legal Linguistics", Peter Lang, 2009
- Göksu, Hasan Tuna: "Ronald Dworkin'in Adalet Kuramında Temel Kavramlar: Haklar, İlkeler ve İdeal Yargıç Herkül", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi,** S.4.
- İbn Haldun: **Mukaddime**, Haz: Süleyman Uludağ, C.I, İstanbul 1988.
- J. J. Rousseau : **Toplum Sözleşmesi**, (çev. Vedat Günyol), İstanbul 1990.
- Lonbay, Julian: Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi, Uluslar arası Toplantı, Ankara 2003, **TBB Yayınları,** Birinci Baskı.

- McNeill, John Henderson: "Legal Education in England", **American Bar Association Journal,** Vol. 57, No. 7.
- Minow, Martha: Marking 200 Years Of Legal Education, **Harvard Lav Review,** Vol.130.
- O'Connell, Fiona-McCaffrey,Ray: "Judicial Appointments in Germany and the United States",**Northern Ireland Assembly, Research and Information Service NIAR 175-12**.
- Oğuz, Arzu: "Hukuk Eğitiminde Son Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukukun Hukuk Eğitimindeki Rolü", **AÜHF. Dergisi,** S. 4, 2003, s. 2.
- Öztürk, Hakan: "Hukukçuların Eğitimi", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD),** Nisan 2010.
- Uygun, Oktay: **Devlet Teorisi**, XII Levha Yayınları, İstanbul 2015.
- Uyumaz, Alper- Erdoğan, Mustafa: "Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Hukuk Eğitimi ve Hukuk Kliniği", **AÜHFD,** 64 (2) 2015.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz Hocam.

Hakikaten anlattığı hususlarda dertli olduğu için bize örnekler de verdi. Ama ben mesela dışarıdan izleyen birisi olarak sıkıntıları bu derece olduğunu bilmiyordum.

Bakalım şimdi hukuk eğitimi genel çerçevesi ve sorunları bağlamında Prof. Dr. Muharrem Özen'i dinleyeceğiz. Hocamızın da ders kitapları ve monografileri, yabancı dilde yayınlanmış makaleleri olmak üzere birçok çalışması var ve halen de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmektedir. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Ceza ve Ceza Muhakemesi
Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

ADALET BİLİNCİ VE HUKUK EĞİTİM

GİRİŞ

Küreselleşen ve gelişen dünyada kişilerarası ilişkiler önceki zamanlarda olmadığı kadar karmaşıklaşıp genişlemiştir. Kişilerarası ilişkinin bulunduğu yerde de kaçınılmaz olarak hukuki ihtilaflar çıkmakta ve bu ihtilafların hem sayısı artmakta hem de ilişkilerin niteliğine bağlı olarak karmaşık hale gelmektedir. Çok sayıda ve grift uyuşmazlıkların çözümünde ise hukukçular öne çıkmakta ve hukukun işletilmesi suretiyle kişilerarası ihtilafların çözüm sürecinde nitelikli hukukçulara duyulan gereksinim artmaktadır. İhtilafların çözüm sürecini ifade eden muhakemenin her aşamasında da genellikle hukukçular bulunmakta, hem iddia eden hem savunan hem de karar veren konumundaki hukukçular görev almaktadır. Kişiler arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde bu denli önemli görev üstlenen hukukçuların, mesleklerinde kendilerinden beklenen niteliklere sahip olması, onların en başta aldıkları hukuk eğitimleriyle yakından ilgilidir. Öte yandan, teorik ve pratik eğitim sonucunda gerekli hukuk bilgisiyle donatılan hukukçuların adalet bilincine sahip bireyler olarak yetiştirilmesinde, öncelikle toplumun bütün bireylerine adalet bilincinin aşılanmasını gerektirdiği yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim bu sayede, hukukçuların

içinden çıkmış oldukları toplumun adalet bilincine sahip bulunan bireyleri olarak, ifa edecekleri mesleklerinde toplumun değerlerini korumaları ve hukukun asıl amacı olan adaletin gerçekleştirilmesine katkı sağlayamaları mümkün olacaktır. İşte bu konuşmada, nitelikli hukukçuların yetişmesi için gerekli olan nitelikli hukuk eğitiminin şartları genel hatlarıyla ortaya konulacak, ülkemizdeki hukuk eğitiminin temel sorunlarına değinilecek ve bu çerçevede de hukuk eğitiminin geliştirilmesine ilişkin birtakım öneriler getirilecektir.

I. HUKUK EĞİTİMİNİN NİTELİKLERİNİN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

A. EĞİTİMİN AMACI

Bilgi çağı olan günümüzde bilgiye erişim imkânlarının artması ve erişimin hızlanması, bilginin yayılmasının son derece kolay hale gelmesi, bilimsel, teknik, teknolojik, ekonomik ilerlemelerinin ivmelenmesi ve buna bağlı olarak gelişme ve kırılmalarının keskinleşmesi her meslek alanında olduğu gibi hukuk alanında çalışanlar bakımından da bir gereksinimdir. Bu noktada toplumsal gelişmenin sürdürülebilmesi açısından nitelikli hukukçulara ihtiyaç olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Nitelikli insan ve konumuz özelinde nitelikli hukukçuların yetiştirilmesi de hukuk eğitiminin nitelikli oluşuyla doğrudan bağlantılı olduğundan, hukuk eğitiminin de gelişen imkânlardan yararlanması, hukukçu adaylarına teorik ve pratik bilgilerin yanı sıra doğru düşünme ve bilişsel yetenekler kazandırması, kısaca nitelikli hukuk eğitiminin koşullarının sağlanmasıyla gerçekleşebilecektir.

Genel olarak çok farklı şekilde tanımlanan eğitimin kısaca, bireylere ruhsal, zihinsel ve fiziksel gelişiminde yardımcı olan ve bireye iyi davranışlar kazandırmayı amaçlayan bir süreç olarak ifade edilebilmesi mümkündür. Bu anlamda eğitimin temel amacı sorumluluk ve kişilik sahibi bireylerin yetiştirilmesi olduğu belirtilmelidir. Eğitimin, öğretimi de kapsayan bir süreç olduğu ve bu kavramların iç içe geçtiği bazı yazarlarca ifade edilmektedir[1].

Eğitimin genel özellikleri bağlamında, hukukçunun gelişim ve değişimlere ayak uydurmasının bir zorunluluk olduğu bir yana, yine hukukun nihai olarak ulaşmayı amaçladığı "*adalet*" idesine yaklaşmak ve hukukçu olacak bireylerin vicdanlarına adalet duygusunun yerleştirilmesi bir öncelik olmalıdır. Nitekim ne kadar donanımlı olursa olsun, adil olmanın temel gerekliliklerini özellikle felsefi açıdan sindirememiş bireylerin, nitelikli hukukçular olabilmesi mümkün değildir.

Bu bilgiler ışığında hukuk eğitiminin temel amaçlarının şu şekilde ifade edilebilmesi mümkündür:

1. Yeterli bilgiye sahip,
2. Hukuk kurallarını en iyi şekilde yorumlayıp olaylara uygulayabilen,
3. Konuyla ilgili sahip olduğu donanımlı bilgiyle birlikte muhakeme yapabilen,
4. Adalet idesi ve hakkaniyet çerçevesinde somut uyuşmazlığı çözümleyebilen,
5. Sorgulayan, araştıran ve yeniliklere açık olup kendisini güncelleyen,
6. Kendi hukuki görüşünü ve buna bağlı olarak ifa ettiği görevi herhangi bir şekilde etkileyecek bir baskı ya da görüşün tesiri altında kalmayan,
7. İdealist, mesleğini ve ülkesini seven, mesleki ideallerini her zaman kendi çıkarlarından üstün tutan,

bireyleri yetiştirmektir[2].

[1] Bkz. Oğuz Gökhan AYDIN, "Gelenekten Geleceğe Türkiye'de Hukuk Eğitimi", in. TAAD, Y. 6, S. 21, Nisan 2015, s. 623.

[2] AYDIN, s. 624.

B. DİĞER ÜLKELERDEKİ HUKUK EĞİTİMİ

Ülkelerin genel olarak sahip oldukları eğitim politikaları ile dahil oldukları hukuk sistemlerine bağlı olarak hukuk eğitimleri de ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Hangi sistemin ideal veya en iyi olduğu yönündeki bir çıkarımın yapılması ise, değişen insan unsuru ve adalet sisteminin farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda kolay değildir. Belirtilmelidir ki, ilköğretim ve hatta anaokulundan beri başlayan ve lisansla birlikte sürdürülen eğitimin birbirlerinden bağımsız olmadığı, en alt kademeden en üst kademeye kadarki eğitim basamaklarında eğitim alan gruplara yönelen eğitim-öğretimin aynı eğitim mantığı içinde sürdürüldüğü, bu bakımdan hukuk eğitiminin yalnızca lisans eğitiminin geliştirilmesi vasıtasıyla nitelikli hale getirilmesinin gerçeklikten uzak olduğu, başka bir ifadeyle lisans aşamasına gelinceye kadar eğitim-öğrenim gören bireylere, verilecek eğitimlerin belirli bir felsefe ve tekniğe uygun olarak verilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir. Bu noktada eğitim bilimlerinde uzmanlaşmış bulunan öğretim üyelerinin ve uzmanlarının katılımlarıyla oluşturulacak ve büyük çapta geliştirilecek eğitim reformlarına ihtiyaç olduğu kuşkusuzdur. Örneğin, ezberci eğitimle birlikte sınava dönük bilgilere çalışmakla yetinen, araştırma, proje ya da deney yapmayan, bu öğrenme biçimiyle lisans aşamasına kadar gelen, analiz, değerlendirme ve yaratma gibi üst düzey bilişsel yetileri kullanmayan bireylerin, lisans aşamasında aldıkları nitelikli hukuk eğitimiyle yukarıda niteliklerine yer verilen ideal hukukçular olarak yetiştirilmeleri mümkün görünmemektedir. Bu bakımdan, hukuk eğitimine dair sorunların daha üst perspektiften incelenmesi ve bunların üst başlık olan eğitim sorunu olarak nitelendirilip gerekli değerlendirmelerin yapılması bir öncelik olmalıdır.

İdeal hukuk eğitiminin kesin bir biçimde ifade edilememesi veya idealin ne olduğunun insan, zaman ve yer unsurlarına bağlı olarak değişmesi, karşılaştırmalı olarak diğer ülkelerde uygulanan sistemlerin neler olduğunun incelenmemesini gerektirmemektedir. Bu bakımdan, ülkemizin içinde bulunduğu Kıta Avrupası hukuk sisteminden farklı hukuk sistemlerinde bulunan ülkelerdeki hukuk eğitimlerinin incelenmesi ve bunların avantaj ve dezavantajlarının ortaya konulması, bunlardan mümkün olduğunca istifade edilmesini sağlayacaktır. Bu açıdan, diğer ülkelerdeki hukuk eğitimleri genel olarak ortaya konulacaktır.

1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Amerika Birleşik Devletleri'nde hukuk eğitimi alabilmek için öncelikle üç ya da dört yıllık bir fakültenin okunması gerekmekte; bu eğitimin ardından da başvuru yapan kişilerin LSAT (Law Scholl Admission Test) adı verilen özel yetenek testini geçmesi bir kriter olarak aranmaktadır.

ABD'de hukuk eğitimi üç yıl sürmekte olup, takrir sistemi çok nadir olarak uygulanmaktadır. İlk yıllarda öğrencilere hukuk alanında genel bilgiler verildikten sonra, klinik sistemi denilen metod uygulanmaktadır. Bu metodda, yaklaşık 15-20 kişilik sınıflarda[3] öğrenciler, kendilerine verilen hukuki problemlere kendi başlarına cevaplar aramakta; genelde tümevarım tekniğinin kullanıldığı, öğrencilerin doğrudan aktif rol aldığı, bu sayede öğrencilere verilen somut olay hakkında zor ve kapsamlı sorular sorularak düşünmeye sevk edildiği, öğrencileri de doğru cevaba giden düşünme ve yorum tekniklerini öğretmenin amaçlandığı görülmektedir. İyi yetişmiş hukukçular için önemli bir işlevi olan sorgulama ve soru sormanın öğrencilere kazandırılması ve teorik bilgilerin bizzat öğrenciler tarafından pratiğe dökülmesi açısından yararlı olan bu sistem, aynı zamanda öğrencilerin uygulamadan da kopuk olmamasını sağlamaktadır.

2. FRANSA

Fransa'da hukuk lisans eğitimi almak için bakalorya almanın gerektiği, dolayısıyla ABD'dekinin aksine bir ön sınavı geçme

[3] ABD'deki söz konusu sistemde yüksek miktarlarda harçların alındığı ve bu sayede sınıflardaki kişi sayısının az olduğu belirtilmektedir. Bkz. AYDIN, s. 627.

zorunluluğunun bulunmadığı, eğitim metodu olarak ülkemizdeki sistemle benzerliklerin bulunduğu ve tıpkı bizde olduğu gibi takrir sisteminin uygulandığı,[4] öğrencilerin zorunlu seminer derslerinde bir asistanın gözetimi altında somut vakıa çözümlemesi şeklinde çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

Bizdeki eğitim uygulamalarının aksine Fransa'da elemeli ve basamaklandırmalı hukuk eğitim modelinin benimsendiği,[5] bu basamakların hem eleme işlevi gördüğü hem de basamakları geçenlerle geçmeyenlerin hukuk alanına ait meslekleri yapıp yapamayacaklarının belirlendiği, üç sene süren ve "lisans" denilen ilk basamakta öğrencilere temel hukuk, politika ve ekonomi bilgileri verildiği, ikinci basamak için öncelikle bir sınavın yapıldığı ve bunun geçilmesinin ardından iki yıl sürecek bir uzmanlık eğitiminin öğrencilere verildiği, Fransa'da bu ilk iki basamağı bitirmiş olanların hâkimlik, avukatlık gibi meslekleri yapabildiği, ancak mesleğe kabul için bunun yanı sıra ayrıca mesleki eğitim veren kurumlara devamın arandığı, avukatlık ve hâkimlik gibi mesleki eğitim veren okullara girebilmenin ve sınavlarını geçebilmenin çok zor olduğu belirtilmektedir.

3. ALMANYA

Almanya'da her eyalette aynı biçimde uygulanan bir eğitim programının olmadığı, ortalama beş yıllık bir lisans eğitiminden sonra tüm eyaletlerdeki hukuk öğrencilerinin birinci devlet sınavı olarak adlandırılan bir sınavı geçmesinin gerektiği,[6] oldukça kapsamlı olan bu sınava en fazla iki defa girilebilmesinin mümkün olduğu, Almanya'da tıpkı Fransa'da olduğu gibi ağır bir eleme sisteminin olduğu, birinci devlet sınavını geçip sınavlara giren öğrencilerin staj programlarına dahil olduğu ve mezunların hem hâkimler hem de avukatlar için ortak olan bir staja tabi tutuldukları, staj sonunda ikinci devlet sınavını başarıyla geçenlerin ikinci lisansını aldıkları ve hâkimlik veya avukatlık mesleğini icra hakkını kazandığı, bu sayede mesleki anlamda kopuklukların olmadığı ve aynı görüş ve ilkelerle farklı mesleklerin icra edildiği görülmektedir[7].

4. İSVİÇRE

İsviçre'de hukuk öğreniminin iki basamaktan oluştuğu, ilk basamağın üç yıl sürdüğü, ilk yılda temel hukuk bilgilerinin yanında felsefe, sosyoloji, ekonomi gibi alanlarda derslerin okutulduğu, ikinci ve üçüncü yıllarda daha çok hukuk ağırlıklı derslerin verilmeye başlandığı, üç yılı başarıyla bitiren öğrencinin dilerse Devletin açtığı memurluk sınavını kazanarak memur olabildiği, dilerse de ikinci basamaya geçerek hâkim, savcı, noter veya avukatlık gibi meslekleri icra edebileceği görülmektedir.[8]

İkinci basamakta daha çok uzmanlaşmaya yönelme olduğu,[9] bu basamak için öngörülen eğitim süresinin iki yıl olduğu ve bitirilmesi zorunlu olan kredilerin bulunduğu, 90/120 kredilik alanların bitirilmesi durumunda hâkimlik savcılık gibi meslekleri icra edilebildiği görülmektedir.

C. HUKUK EĞİTİMİNDE BOLOGNA SÜRECİ

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin yanında, henüz birliğe üye olmamış üye olmayı düşünmeyen ya da üye olması düşünülmeyen ülkelerin yükseköğretim sistemlerinin, birbirlerine yakınlaştırılması, uyumlaştırılması ve bu ülkeler arasında eğitim ve araştırma alanında işbirliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar, 1998 yılında imzalanan Sorbon Deklarasyonu ile başlamış, 1999 yılında yayınlanan Bologna Deklarasyonu sonrasında ivme kazanmıştır. Deklarasyonun amacı, farklı ulusal sistemlerin yükseköğretimini uyumlu hale getirerek reforme etmek ve Avrupa Yükseköğretim Eğitim Alanı oluşturmaktır. Ülkemiz ise bu sürece 2001 yılında katılmıştır[10].

Bologna süreci, her ülkede ulusal durum ve kültürle uyumlu olmak şartıyla eğitim standartlarını iş dünyası ve sivil toplum beklentilerine uygun bir şekilde artırmayı, deneyimleri paylaşmayı ve işbirliğini sağlamayı

[4] Meral ÖZTOPRAK SAĞIR, Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye'de Hukuk Eğitimi, in. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, B. 1, Ankara 2010, s. 21.

[5] AYDIN, s. 624.

[6] ÖZTOPRAK SAĞIR, s. 18.

[7] AYDIN, s. 630.

[8] AYDIN, s. 631.

[9] ÖZTOPRAK SAĞIR, s. 27.

[10] ÖZTOPRAK SAĞIR, s. 34-35

amaçlamaktadır. Bu doğrultuda yapılması amaçlanan başlıca uygulamalar:

1. Avrupa yükseköğretim alanı oluşturmak,
2. Avrupa çapında üç basamaklı yükseköğretim sistemine geçmek,
3. Öğrenci odaklı eğitim metodu benimsemek,
4. Öğrencilere ders ve kredi konusunda seçim imkânı vermek,
5. Tüm Avrupa'da geçerli olacak bir ortak kredi sistemi kurmak,
6. Ülkelerarası öğrenci hareketliliğini sağlamak,
7. Ülkelerarası öğretim elemanı değişim programları yapmak,
8. Öğrencilerin ders dışı faaliyetlerine imkân tanımak,
9. Öğreticilerin de öğrenciler tarafından değerlendirilmesini sağlamak,

şeklindeki uygulamalardır[11].

Bazı yazarlar tarafından Bologna süreci eleştirilmiş olsa da, genel olarak bu sürece dahil olan bütün ülkelerde ve ülkemizde de gerekli uyum çalışmalarının yapıldığı ancak bunların halihazırda istenen düzeye gelmediği ifade edilmektedir.

II. MEVCUT HUKUK EĞİTİMİNİN TEMEL SORUNLARI

2016–2017 Eğitim Öğretim yılı esas alındığında ülkemizde toplamda 183 üniversitenin bulunduğu, bu üniversitelerin 112'sinin Devlet; 65'inin Vakıf Üniversitesi olduğu,[12] YÖK'ün verilerine göre 61 hukuk fakültesinin bulunduğu, bu hukuk fakültelerinde yeni kayıtlarla birlikte toplam 76699 öğrencinin eğitim gördüğü[13] anlaşılmaktadır.

Hukuk eğitiminin daha nitelikli hale getirilebilmesi için öncelikle ülkemizdeki hukuk eğitiminde görülen problemlerin nesnel bir şekilde ortaya konulması ve buna bağlı olarak çözümlerin üretilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmektedir. Bu başlık altında genel olarak söz konusu sorunlara işaret edilmekle yetinilecek; konuyla ilgili çözüm önerileri ise bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

A. HUKUK FAKÜLTELERİNİN SAYISI, KONTENJANLAR VE FİZİKİ İMKÂNSIZLIKLAR

Ülkemizde diğer alanlarda olduğu gibi hukuk eğitimi alanında da sorun olarak akla ilk gelen hususun, hukuk fakültelerinin sayısı ve bu fakültelerdeki hukuk programları için getirilen öğrenci kontenjanlarının fazlalığıdır[14]. Bu noktada, üniversitelerin fakülte açabilmelerindeki prosedürün kolay olması ve hukuk alanının ilgi görmesi dolayısıyla birçok Devlet ve vakıf üniversitesinde hukuk fakültelerinin bulunduğu, tam zamanlı öğretim elemanı sayısı yetersiz olduğu halde bu programların açılmasının uygun bulunduğu, bunun sonucunda yetersiz öğretim elemanıyla hukuk eğitiminin verilmeye çalışıldığı, bu durumun hukuk eğitiminin niteliğini aşağı çektiği, öğretim elemanı sayısı başına düşen öğrenci sayısının ise gittikçe arttığı ve öğretim elemanlarının ne akademik çalışmalarına ne de danışmanlığında bulunan ya da aynı fakültede eğitim gören öğrencilerin birçok soru ve sorunlarına zaman ayıramadıkları gözlemlenmektedir.

Bunun yanı sıra söz konusu hukuk programlarına kayıt olabilecek öğrenci sayısının günden güne artırılması, mevcut haliyle dahi yetersiz olan fiziki imkânları daha da yetersiz hale getirmekte ve nitelikli hukuk eğitiminin verilemediği görülmektedir. Hatta bazı Devlet üniversitelerinde dört haneli sayılarla hukuk eğitiminin yapılmaya çalışılması, hem yöntemsel olarak hem de verimlilik olarak büyük dezavantajları getirdiği ortadadır. Bunların en başında aktif katılımın söz konusu olmaması, öğrenci

[11] AYDIN, s. 634.

[12] Bkz. https://istatistik.yok.gov.tr/yuksekogretim-lstatistikleri/2017/2017_T107.pdf (09.01.2018)

[13] Bkz. https://istatistik.yok.gov.tr/yuksekogretim-lstatistikleri/2017/2017_T3.pdf (09.01.2018)

[14] Fahrettin DEMİRAĞ – Hasan ÇİFTÇİ, "Türkiye'de Hukuk Fakülteleri ve Hukuk Eğitimi", in. TBBD., Y. 2010, s. 285.

odaklı eğitimin sağlanamaması, kitle eğitimi şeklinde ve konferans biçiminde işlenen derslerin sağlanmak istenen amaca ulaşmada yetersiz kalması sayılabilmektedir. Büyük amfilerde takrir yoluyla kitle eğitiminin yapıldığı Üniversiteler bakımından, başarının, derse katkının ya da anlaşılmayan noktaların kişiselleştirilemediği, farklı düzeylerdeki öğrenciler tarafından yeterince geri bildirim alınamadığı ve alınan geri bildirimlerin de sağlıklı olmadığı, öğretilen derslerdeki başarının ölçümünde de sorunların yaşandığı dikkat çekmektedir.

Hukuk lisans eğitimi veren yükseköğretim kurumlarına bu denli fazla sayıda öğrencinin kayıt olması ve fakülte sayısının her geçen gün artması, hukuk fakültesi öğrencilerinin üniversiteye giriş puanları ve başarı düzeylerindeki uçurumu da beraberinde getirmektedir. Önceleri özellikle vakıf üniversitelerinde görülen bu uçurum, kontenjan sayılarının artması dolayısıyla Devlet üniversitelerinde de gözlemlenmektedir. Her ne kadar üniversitelere giriş sınavlarının başarıyı ölçmedeki tartışmalar her dönem güncelliğini korusa da, bu denli yüksek puan farklarının bulunması, istisnaları olmakla birlikte, başarı seviyelerinin farklılaşmasına ve aynı fakülte içerisinde nitelik olarak farklı seviyedeki kişilerin eğitim almasına ve sonuç olarak da eğitim kalitesinin düşmesine sebebiyet vermektedir.

Tüzel kişilikleri kaldırılan ve Üniversite kamu tüzel kişiliği içinde yer alan fakültelerin yukarıda yer verilen fiziki imkânsızlıklarını giderebilmesi için mali sıkıntılarını öncelikle olarak çözümleyebilmesi ve Sayıştay'ın denetiminin fakültelerin bilimsel özerkliğini göz önünde bulundurulması suretiyle gerçekleştirilmesinin dikkate alınmasının önemli olacağı değerlendirilmektedir.

B. DERS PROGRAMLARI VE SINAVLAR

Hukuk fakültelerinin tek tip bir ders programı olmamakla birlikte genel olarak okutulan zorunlu derslerin ortak olduğu, ancak bunların okutulacağı yıl veya dönemlerin farklılaşabildiği, asıl farklılığın ise seçmeli derslerde olduğu gözlemlenmektedir. Bu açıdan fakültelerin sahip oldukları akademik personel sayısı ve niteliğine bağlı olarak öğrencilerine hangi kapsamda seçmeli dersleri sunacakları değişim göstermektedir.

Derslerin zorunlu ya da seçmeli olması elbette bir yerindelik sorunu olmakla birlikte bazı zorunlu derslerin seçmeli ders (örneğin, miras hukuku, vergi hukuku); bazı seçmeli derslerin de zorunlu ders olması (infaz hukuku, hukuk felsefesi ve sosyolojisi) düşünülebilir. Bu noktada özellikle lisans eğitiminin son sınıflarında zorunlu derslerin azaltılması ve bunların yerine seçmeli derslerin öğrenciler tarafından seçilmesi sağlanarak kısmen de olsa uzmanlaşma veya temayül gösterilen alanda daha derin bilgi sahibi olma imkânının tanınmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Bu sayede hem ders saatleri azaltılacak hem de hem de öğrenci odaklı öğrenme modeliyle öğrencinin bilgiye yönelimi teşvik edilecektir.

Hukuk eğitiminin bir parçası olarak sınavların da bilginin ne düzeyde öğrenildiğini ölçme bakımından yegâne araçlar olduğu bilinmektedir. Sınavın varlığı noktasında tartışma olmamakla birlikte sınavın ne şekilde olacağı ve hangi yöntemin benimseneceği önemli bir eğitim sorunudur. Bu noktada genel olarak yazılı ve klasik türdeki sınavların üstün tutulduğu, bu sayede öğrencilerin hem muhakeme becerilerini ortaya koymaları hem de anlatım ve yorum yetilerini güçlendirmelerinin önemli olduğu ifade edilmektedir. Nitekim hukuk alanıyla ilgili gelecekte icra edilecek meslekler açısından da okuma, anlama ve yazma becerilerinin geliştirilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu açıdan, yukarıda açıklanan öğrenci sayısı ve fiziki imkânların kısıtlılığı dolayısıyla, test, doğru-yanlış önerme şeklindeki soruların hukuk öğrencilerine sorulduğu görülmektedir. Değerlendirmelerindeki kolaylık ve nesnellik gibi avantajları

bulunsa da, test ya da önerme biçimindeki sınavların yukarıda anlatılan muhakeme ve değerlendirme süreçlerini geliştirmeyeceği ve şans başarısı ihtimalini yükselteceği dikkate alınmalıdır.

Bununla birlikte yukarıda bahsedildiği üzere, öğrenci sayısının fazlalığının ve kitle eğitiminin, öğrenim gören öğrencileri doğrudan sınav odaklı çalışmaya ittiği, sınava çalışmak için de araştırmak ve farklı kaynaklardan yararlanmak yerine dersin sorumlu öğretim üyesinin dersteki anlatımlarıyla sınırlı olarak tutulan notların, geçmiş yıllarda sorulan sınav sorularının ve fotokopilerin paylaşıldığı, bu not tutumu ve fotokopi düzeninin bazı yerlerde ticari boyut kazandığı, bu sayede derse gitmeksizin, dersin sorumlu öğretim üyesini tanımaksızın ve dersle ilgili herhangi bir kitabı okumaksızın dersleri geçen hukuk fakültesi öğrencilerinin bulunduğu görülmektedir. Bu şekilde mezun olan ve gelecekte iş hayatına atılan hukuk fakültesi mezunlarının hem okuma, sorgulama ve araştırma gibi yetileri kazanamayacağı hem de donanımlı olamayacağı izahtan varestedir.

C. ÖĞRENCİLERİN ENTELEKTÜEL GELİŞİMİNDEKİ YETERSİZLİK VE YABANCI DİL SORUNU

Nitelikli hukukçuların, sağlam hukuk bilgisinin yanı sıra iyi bir genel kültüre de sahip olmasının önemli olduğu, nitekim klasik hukukçu meslekleri olan avukatlık, hâkimlik, savcılık gibi mesleklerin yanında bankacılık, kaymakamlık, valilik, siyasi partilerde görev alma gibi mesleklerin de hukukçular tarafından yapılabildiği, mesleki gelişimin haricinde de genel olarak çevresinden ve gelişmelerden haberdar olan ve gelişmeleri sürekli sorgulayan ve yorumlayan hukukçuların bulunmasının gerekli olduğu, entelektüel gelişimin önemi ortada iken, bu konuyla ilgili gerekli hassasiyetin gösterilmediği ve hukuk öğrencilerinin kişisel gelişimleri için yeterli zamanı bulamadıkları, bu noktada yukarıda bahsedilen ders saatleri ve yükünün önemli bir etmen olduğu, ayrıca öğrencilerin, üniversitelerdeki entelektüel seviyeyi yükseltecek bilimsel toplantılara ve benzer faaliyetlere katılma isteğinin yeterli olmadığı, hem üniversitede yeterli imkânı bulunmayan hem de okul dışında yeterli zamanı olmayan öğrencilerin kendilerini geliştiremediği ve hedeflenen entelektüel seviyeye ulaşamadıkları gözlemlenmektedir[15].

Hukuk lisans eğitimini almak amacıyla test şeklindeki üniversite seçme sınavından gelen öğrencilerin, hukuk programlarına kayıt bakımından herhangi bir yabancı dil ön koşulunun bulunmadığı, programa kayıt olmanın ötesinde, programa kayıt olan öğrencilerin yabancı dil eğitimi almaksızın doğrudan hukuk derslerini almaya başladığı, birçok vakıf üniversitesindeki zorunlu hazırlık eğitimi haricinde, öğrencilerin herhangi bir yabancı dil bilmeksizin mezun oldukları ve meslek yaşamlarına başladıkları, globalleşen ve artık yakınlaşan dünyada, başka bir yabancı dili okuyamayan, anlayamayan ve konuşamayan hukuk öğrencilerinin, karşılaştırmalı ülke hukuk düzenlerindeki kurum ve uygulamaların neler olduğunu inceleyemeyeceği ve öğrenemeyeceği, bu itibarla diğer ülkelerin hukuk düzenlemelerindeki gelişmelerden haberdar olamayacağı ve ufkunun Türkiye ile sınırlı kalacağı göz önünde bulundurulduğunda, yabancı dil eğitiminin önemli bir eksiklik olduğu dikkat çekmektedir.

III. HUKUK EĞİTİMİNİN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN BAZI ÖNERİLER

A. HUKUK KLİNİKLERİNİN ETKİN KILINMASI

Yukarıda değinildiği gibi özellikle ABD gibi devletlerde hukuk kliniklerinin derslerin dışındaki bir etkinlik değil, problem çözme odaklı olarak derslerin kendisini oluşturduğu, bu sayede düşünen ve sorgulayan hukukçuların yetiştirildiği görülmekle, bu sistemin ülkemiz bakımından da uygulamaya geçmesi, hukuk kliniklerinin aynı zamanda derslerin bir tür

[15] Bkz. AYDIN, s. 643.

işlenme şekli ve yöntemi olması, bunun için yeterli fiziki imkân ve az sayıda öğrencinin katılımının sağlanması, uygulamadaki sorunları da çözebilmek adına hukuk kliniklerinin yalnızca kurgulanmış bir olayın çözümlenmesine değil, gerçek ve somut bir şekilde dış dünyada var olan hukuki uyuşmazlıkların da çözümünü amaçlaması, bu bağlamda yasal danışmanlık hizmeti boyutunda olmasa da, bazı konularda (kadına ve çocuğa karşı şiddet, çevre ve kentleşme sorunları, tüketici uyuşmazlıkları vs.) hassas ve güçsüz konumda bulunan kimselere hukuki yardımın sağlanması, bu yardımların da hukuk eğitiminin bir parçası sayılması önemli görülmektedir.

Hukuk fakültelerinin bunlarla birlikte özellikle bakanlıklar ve sivil toplum örgütleriyle mesleki-eğitim anlamında işbirliği ve protokolleri yapması, bu kurum ve kuruluşların katılımlarıyla oluşturulan projelere dahil olması, söz konusu projelerle özellikle hassas gruplara da faydalı olabilecek çalışmaların yapılması, öğrencilerin söz konusu projeleri yaparken aynı zamanda burs imkânlarından da faydalandırılması ve bu sayede yeni çalışma ve projeler için gerekli motivasyonun da kazandırılması önemli görülmektedir. Ayrıca hukuk fakültesi öğrencilerinin bilimsel amaçlarla bir araya geldikleri toplantı, çalışma ve konferansların düzenlenmesi ve bu çalışmaların öğretim elemanlarının danışmanlığında tamamlanması, bunların paylaşılması ve gerekli niteliklerin kazandırılması durumunda basılı eser haline getirilmesi de yapılabilecek akademik ve pratik çalışmalardandır. Yine hem akademik yönü bulunan hem de sahaya inilmesini sağlayan araştırma ve uygulama merkezlerinin de etkin kılınması, bir disiplinin ya da disiplinlerarası konuların konuşulup tartışıldığı söz konusu merkezlerde farklı alanlarda uzmanlaşmış öğretim üyeleriyle birlikte öğrencilerin birlikte çalışması ve yapılan çalışma ve etkinliklere özel olarak merkezlerde görev alacak öğrencilerin dâhil edilmesinin yararlı olacağı ve uzmanlaşma ihtiyacını karşılayacağı değerlendirilmektedir.

B. YÖNTEM SORUNLARI

Geleneksel anlatım yöntemiyle anlatılan ve teorik bilgilerin herhangi bir tartışma olmaksızın öğrencilere tek taraflı olarak aktarıldığı derslerde yöntem olarak tartışma ve soru sormaya imkân verilmemesi önemli bir yöntem sorunudur[16]. Bu bakımdan ders yapılan ortamın fiziki yapısı ve derse katılan öğrenci sayısı da önemli bir faktör olmakla birlikte, aktif öğrenmenin hukuk fakültesi öğrencisinin de katılımıyla oluşturulan öğrenci grupları arasında sağlanması ve dersin teorik bilginin yanı sıra tartışma ve örnek olaylar üzerinden yürütülmesi önemli bir husustur.

Teorik bilginin yanı sıra pratik kur sorularına da açık olan alanlarda, dersin teorik anlatımının ardından pratik çalışmalarının yapılması, bu sayede teorik bilginin pratikle pekişmesi, ders anlatımında değinilmese bile pratik yapılan soruyla ilgili yargı içtihadına yer verilmesi, nihayet dersin anlatımı ve pratik çalışmasının yapılmasının ardından öğrencilere yapılacak değerlendirme sınavlarında da salt teorik bilginin değil, bu teorik bilginin örnek olaya uygulanması durumundan hangi sonuçlara ulaşılabileceğinin sorulduğu soru tiplerine yer verilmesi ve öğrenciye sınavda verilen uyuşmazlığın ne şekilde çözümleneceği konusunda dönütlerin alınması, puanlamanın bu şekilde yapılması mesleki açıdan donanımlı ve muhakeme yürütebilen hukukçuların yetişmesine imkân tanıyacaktır[17].

Ancak vurgulandığı üzere, belirtilen biçimdeki ders işleme yönteminin öğrenci sayısı az olan ve fiziki koşulları bulunan fakültelerde işlerlik kazanabileceği, kitleye yönelik eğitim yerine bireyselleştirilmiş eğitim modelinin esas alınması halinde yöntem sorunlarının üstesinden gelinebileceği ve bu sayede kaliteli eğitimin sağlanabileceği ifade edilmelidir. Bu sorunun çözümünde de hukuk fakültesi kontenjan sayılarının ve öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının azaltılması önemli olacaktır. Yine kontenjan-

[16] AYDIN, s. 641 vd.

[17] Bununla birlikte sahada yapılan araştırmalarda, hukuk fakültesi öğretim üyelerinin klasik ders ve sınav yöntemlerini tercih ettikleri ifade edilmektedir. Bkz. ÖZTOPRAK SAĞIR, s. 112 vd.

ların kademeli olarak düşürülmesi haricinde af kanunlarıyla hukuk fakültelerindeki lisans eğitimlerine devam eden kişilerin sayıyı artırmasının önüne geçilmeli ve nitelikli hukukçuların yetiştirilmesi amacıyla sık sık getirilen af kanunların çıkarılmayarak sınıf mevcutlarının stabil ve az olması sağlanmalıdır[18].

Yine bir dönem veya bir yıl boyunca verilen derslerdeki başarının ölçülebilmesi noktasında bir sınava ihtiyaç duyulduğu açık olmakla birlikte bu sınavın şekli, formatı ve sayısının nasıl olacağının da eğitim bilimlerinde çalışan uzmanların öğrenme konusundaki çalışma ve bulgularına bağlı olarak şekillendirilmeli, fakülte öğrencilerinin derslerden geçmeleri veya kalmalarının yıl sonunda yapılacak ve özgül ağırlığı çok fazla olan bir bütünleme ya da final sınavıyla belirlenmemesi gerektiği, bu noktada dersin sorumlu öğretim üyesinin elinde vize ve yılsonu sınavları haricinde quiz, ödev ve araştırma çalışmaları gibi araçların da bulunmasının gerektiği düşünülmektedir. Örneğin, ondört haftalık bir eğitim döneminde her üç ya da dört haftada bir geçmişte anlatılan konulara ilişkin quizler yapmak ve öğrencilerin derslerine günlük olarak çalışıp çalışmadıklarının ölçülmesi iyi bir değerlendirme aracı olabilecektir. Ancak bu yapılan sınavlarının geri bildirimlerinin de aynı şekilde hızlı biçimde yapılması zorunluluğundan ötürü, bu sınavların yazılı olarak değil, elektronik ortamda yapılması, fiziki koşul ve altyapının sağlanması suretiyle çok sayıda öğrencinin bulunduğu fakültelerde dahi bu ölçme sisteminin etkin kılınması yararlı bir adım olacaktır. Aksi takdirde, yazılı bir şekilde yapılan ve her dört haftada birçok sayıda sınav kâğıdı değerlendirmek zorunda kalan öğretim elemanlarının, iyi hukukçular yetiştirebilmeleri için iyi öğretim elemanı olabilmeleri de sekteye uğrayacaktır.

Toplumlardaki sosyal, ekonomik, siyasi gelişme ve yeniliklerle birlikte yeni kurum ve kuralların uygulama alanı bulacağı, bu açıdan günümüz hukuk kurallarının ancak geçmişte ortaya çıkmış bulunan ve hukukun alanına dâhil olan sorunları çözmek amacıyla ortaya çıktığı ancak gelecekteki birçok gelişme ve yeniliğe bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunları çözmede yetersiz kalacağı göz önünde bulundurularak, hukuk fakültesi öğrencilerinin eğitimleri esnasında sorunları çözme nosyonu ve pratikliğinin kazandırılması önemlidir. Yine bundan hareketle, ilerideki gelişmelere bağlı olarak yapılacak hukuki düzenlemelerle birlikte hukukçuların kendilerini değişen ve gelişen şartlara adapte etmesini sağlayacak, "*yaşam boyu öğrenme*" modelinin etkin olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Bir başka anlatımla, hukuk fakültesi öğrencilerinin hukuk fakültesini bitirmekle eğitimlerini tamamlamadıkları ve yaşam boyu öğrenmeye açık olacaklarının öğrencilere anlatılması, bu bilinçteki öğrencilerin de kendilerini gelişim ve değişimlere hazır tutmasının sağlanması elzem görülmektedir.

C. KAYNAKLARA ERİŞİM VE KÜTÜPHANE İMKÂNLARININ GENİŞLETİLMESİ

Bütün alanlarda olduğu gibi hukukta da bilgi kaynaklarına erişim geçmişe nazaran çok ilerlemiştir. Bu açıdan öğrencilerin hukuk eğitiminde kendilerini geliştirebilmek amacıyla ihtiyaç duyduğu kaynaklar geçmişin aksine, derste takrir biçimiyle anlatılan anlatımlardan ibaret değildir. Gerek internet erişimiyle bilgiye erişimin hızlı ve kolay olması gerekse elektronik veri tabanlarıyla alanla ilgili kaynaklara erişim bugün itibariyle son derece kolaydır. Bu açıdan, hukukçunun elindeki bu imkânlar dolayısıyla özellikle derslerde anlatılan konuyla ilgili temel bilgi ve çerçevenin çizilmesi ve öğrencinin doğru bilgiye nasıl erişeceğine araştırma yöntemleri dersleriyle rehberlik yapılması daha önemli görünmektedir. Nitekim yukarıda yer verildiği şekliyle bilginin hızlı yayılması ve dolaşımı, çoğu kez bilginin doğruluğunu da şüpheli kılabildiği için öğrencilerin doğru bilgileri nasıl elde edebileceklerinin uygulamalı şekilde gösterilmesinin yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

[18] AYDIN, s. 651.

Temel çerçevenin çizilmesinin ardından, öğrencilerin doğru bilgiye bizzat yönlendirmeleri hem öğrenme sürecinin aktif öğrenme biçimiyle gerçekleşmesine hem de öğrenci tarafından araştırılarak elde edilen bilgilerin daha kalıcı hale gelmesine hizmet edecektir.

Bu kapsamda olmak üzere, üniversitelerin basılı olduğu kadar elektronik veri tabanlarını da satın alma yoluyla zenginleştirmeleri, söz konusu veri tabanlarına erişimi uzaktan erişim yoluyla bütün öğrencilerine açık tutması, uluslararası standartları olan arşivcilik ve kütüphane hizmetlerinin bu standartlarda tutulmasını sağlaması, kütüphanelerin öğrencilerin sınavları geçmek için ders çalıştığı mekânlar olmaktan çıkarılması suretiyle[19] tam anlamıyla araştırmacıların bulunduğu bir ortam haline getirilmesi, kütüphanedeki arama motorlarının güncel tutulmasının sağlanması yararlı olacaktır.

D. YABANCI DİL EĞİTİMİ

Gerek gerçek kişiler gerekse tüzel kişiler arasındaki birçok özel ya da kamu hukuku uyuşmazlığının yabancılık unsuru içerdiği, yabancılık unsurunun tarafların tabiiyeti, uyuşmazlığın mahiyeti gibi farklı unsurlara ilişkin olabileceği, yabancılık unsuru bulunan bir hukuki uyuşmazlıkta en azından yabancı dil bilgisine ihtiyacın duyulacağı açıktır. Bu açıdan dört yıllık hukuk eğitimi esnasında hukuk öğrencilerinin mutlaka bir yabancı dili; okuma, konuşma ve yazma becerilerini geliştirecek şekilde kazanmaları çok önemlidir. Belirtilmelidir ki buraya kadar açıklanan yabancı dil, mesleki hukuk kavramlarıyla ilgili yabancı dil olmayıp, mesleki yabancı dilin geliştirilebilmesi için varlığı zorunlu olan yabancı dil bilgisini ifade etmektedir.

Bu genel yabancı dil bilgisinin haricinde mesleki yabancı dil bilgisine de ihtiyaç bulunmaktadır. Doğaldır ki, her meslek alanına özgü kavramlar yalnızca o alanla iştigal eden kimselere hitap eden ve muayyen bir anlamı ifade eden kavramlardır. Hukukçular bakımından da söz konusu kavramların teknik olarak ifade ettikleri anlam büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan, günlük dilde kullanıldığı anlamdan bambaşka anlama sahip olan hukuk kavramlarının da, hukuk düzenlerindeki karşılığının öğretilmesi yabancı dil bilgisi için zorunludur. Bu sayede genel yabancı dil bilgisiyle kendilerine bir alt yapı sağlanan hukuk fakültesi öğrencilerine mesleki anlamda bir formasyon verilerek uluslararasılaşmış hukukçuların yetişmesi sağlanacaktır.

Bu noktada hangi dillerin öne çıkarılması gerektiği ise kısmen eğitim politikasının kısmen de yetiştirilecek hukuk fakültesi öğrencilerinin uzmanlaşmak istediği alanla ilgili bir meseledir. Artık yabancı dil olup olmadığı dahi sorgulanan ve kişilerin ortak dili haline gelen İngilizcenin yanı sıra esinlendiğimiz Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde kullanılan Almanca, Fransızca, İtalyanca gibi dillerin de öğretilmesi ve mesleki altyapılarının hazırlanması önemlidir. Anılan dillerin mesleki anlamda öğretilmesi açısından, bu eğitimlerin o dile mensup olan yabancı uzman kişiler tarafından verilmesi de doğru olacaktır.

Hatta söz konusu yabancı dillerden en az birisinin bilinmesinin, bütün devlet ya da vakıf üniversitelerine giriş açısından bir zorunlu şart olarak öngörülmesi ve bu zorunlu şart tamamlanmaksızın hukuk öğrencilerinin hukuk derslerini almaya başlayamaması da bir ön koşul olarak düzenlenebilir. Bu sayede hukuk eğitimi esnasında ayrıca bir yabancı dilin genel olarak öğretilmesiyle zaman kaybedilmeyecek ve asgari standardı sağlamış bulunan hukuk fakültesi öğrencilerine doğrudan mesleki yabancı dil eğitimi verilebilecektir.

Mesleki yabancı dil dersleri hukuk fakültesi öğrencilerine yalnızca bir defa verilmekle sonlanmamalı ve mesleki yabancı dilin kullanımı hem teorik hem de pratik olarak sürdürülmelidir. Nitekim yabancı dilin kullanılmaması durumunda, söz konusu yabancı

[19] Belirtilmelidir ki, fakülteler içindeki kütüphanelerin, hukuk fakültesi öğrencilerinin "çalışma mekânı" olarak görülmesi, öğrencilerin ders çalışmak için uygun mekânların olmadığına işaret eden bir meseledir. Bu bağlamda öğrencilerin barınma ve yurt imkânlarının iyileştirilmesi ve kütüphane haricinde ders çalışma amacına özgülenen çalışma salonlarının kurulması veya artırılmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

dile ait bilgilerin unutulduğu bir vaka olduğundan, yabancı dile ilişkin eğitimin eğitim süresine yayılması gerektiği ifade edilmelidir. Bu noktada, yaygın olarak bilinen ve kullanılan yabancı dilin İngilizce olduğu göz önünde bulundurulduğunda, özellikle İngilizcenin kullanılabileceği ve uluslararası içeriği de bulunan bazı hukuk fakültesi derslerinin İngilizce olarak okutulabilmesi söz konusu olabilecektir. İngilizcenin gerek ders anlatımında gerekse sınavlarda kullanımı bakımından devletler genel hukuku, devletler özel hukuku, Avrupa Birliği hukuku, deniz hukuku, tahkim hukuku gibi dersler elverişli göründüğü ifade edilmektedir[20].

Her ne kadar yabancı dil eğitiminin o dile mensup kişiler tarafından verilmesi gerektiği yukarıda belirtilmiş olsa da, bunun yanı sıra hukuk öğrencilerin mümkün olduğu kadar eğitimini aldıkları yabancı dilin konuşulduğu yerde ve kişilerin arasında bulunmalarının öğrenim açısından yararlı olduğu, nitekim yaşayarak öğrenmenin hem kalıcı hem de daha faydalı olduğu ifade edilmelidir. Bu durumdan hareketle de, üniversitelerin hukuk fakültelerinin Bologna sürecine akredite olarak ders/kredi gibi sorunların ortadan kaldırılması, öğrencilerin en az bir dönem yurtdışında eğitim görmelerinin sağlanması, Erasmus gibi öğrenci değişim programlarının dikkate alınması gerektiği, daha fazla sayıda öğrencinin bahse konu değişim programlarından faydalanmasının önü açılmalıdır[21].

E. MÜFREDATA İLİŞKİN İYİLEŞTİRMELERİN YAPILMASI VE STAJ EĞİTİM MODELİ

Hukuk fakültesinin öğrenme modelinin, dersin sorumlu öğretim üyesinin temel çerçeve ve düşünceyi vermesi, öğrencileri konunun ayrıntılarıyla ilgili doğru kaynaklara yönlendirmesi ve öğrencinin de söz konusu kaynaklara başvurması suretiyle bilgiyi edinmesi biçiminde olması gerektiği kabul edildiğinde ve bu model uygulandığında, hukuk fakültelerinin ders müfredatlarına ilişkin bir revizyon da kaçınılmaz olarak gündeme gelecektir. Bu itibarla, haftalık ders saatlerinin azaltılarak öğrenciye daha fazla zaman ve alan bırakılması söz konusu olacaktır[22].

İlk olarak gerek özel hukukta gerekse kamu hukukunda öğrenilmesi gerekli ve zorunlu görülen birtakım derslerin (medeni hukuk, borçlar hukuku, ceza hukuku, anayasa hukuku, idare hukuku) öğretilmesi, temel kabul edilen bu derslerin üstüne de öğrencilerin uzmanlaşmak istedikleri alanlar da göz önünde bulundurularak birtakım modüllerin açılması (kamu hukuku modülü/uluslararası hukuk modülü/ekonomi hukuku modülü vs.), öğrencilerin seçmiş oldukları modüllere uygun olan seçmeli dersleri ayrıntılı biçimde almalarının sağlanması ve bu sayede belli alanlara yönelik uzmanlaşmanın sağlanmasının önemli olabileceği değerlendirilmektedir. Bu sayede, hem çoğu hukuk fakültesinde zorunlu olarak okutulan bazı dersler ayrıntılarıyla birlikte bu alanlarda uzmanlaşmak isteyen öğrencilere öğretilecek hem de müfredatlardaki gereksiz ders sayısı ve saati azaltılmış olacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkelerde hukuk öğreniminin, öncelikle bir başka alandaki lisans eğitiminin tamamlanması şartına bağlanmasının sağlıklı olacağı değerlendirilmektedir. Nitekim bir beşeri bilim olan ve beşeri hayat tecrübelerine dayanan hukuk kurallarının uygulamasının, daha önce başka bir alanda bilgi sahibi olmayan genç yaştaki hukuk öğrencilerine aktarılmasının beklenen faydayı sağlamayacağı ortadadır. Böylesine radikal bir değişikliğin gerçekleştirilmesi eğitim politikasının bir parçası olmakla birlikte, zaman alabileceğinden, kısa vadede bu faydayı sağlayabilecek başka bir önerinin de ortaya konulması mümkündür. Bu da hukuk eğitimine ilişkin teorik derslerin verilmesinden önce veya bunlarla eş zamanlı olarak eğitim, iletişim, psikoloji, sosyoloji, tarih, iktisat, muhasebe, mantık, matematik gibi alanlardaki derslerin öğretiminin sağlanması yoluyla gerçekleşebilecektir. Bu sayede,

[20] Kemal GÖZLER, "Küreselleşme Sürecinde Hukuk Eğitimi", in. Legal Hukuk Dergisi, Y. 6, S. 69, Eylül 2008, s. 3027. (Bkz. www.anayasa.gen.tr/kuresellesme.htm (Konuluş Tarihi 18.09.2008)

[21] GÖZLER, s. 3027.

[22] Aynı yönde bkz. GÖZLER, s. 3028.

teorik hukuk bilgisinin verilmesinden önce hukukla ilgili olmayan başka alanlarda bilgi sahibi olan öğrencilerin, hukuk uygulamasını daha kolay kavramalarına ve üst düzey bilişsel yetenekler olan analiz, değerlendirme ve yaratma süreçlerinin gerçekleşmesine yardımcı olacaktır.

Müfredat konusundaki iyileştirmelerin sonucu olarak karşılaştırmalı ülkelerdeki hukuk eğitiminde de görüldüğü şekliyle lisans eğitim süresinin dört yıldan beş yıla çıkarılması, Fransa'da olduğu gibi bunun eleme suretiyle basamaklandırılması ya da Almanya'daki bütünleşik sistemdeki gibi hukuk fakültesi eğitimi esnasında öğrencilerin başarı ve yeteneklerine göre mesleklere yönlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede ilk yıl temel yabancı dil eğitimi ile birlikte hukuk alanı dışındaki felsefe, sosyoloji, iktisat, tarih, mantık gibi derslerin verilmesi, ikinci ve üçüncü senelerde yabancı dil eğitimleri devam etmekle birlikte temel hukuk derslerinin verilmesi, üçüncü senenin ardından öğrencilerin bir sınava tabi tutularak yalnızca hukukçular tarafından icra edilebilecek mesleklere başvuru açısından bir elemeye tabi tutulması, dördüncü ve beşinci yıllarda daha çok uzmanlaşmaya yönelik modüler bir eğitime tabi tutulmaları, beşinci yılın sonunda da bir avukatlık-hâkimlik-savcılık-noterlik mesleklerini icra edebilmek için muhakemeye dayalı test usulüne bağlı olmayan sınavların getirilmesi gerektiği, bu sınavları da başarıyla geçen kişilerin artık mezun olmaları ancak sınavlardaki puanlarına göre dahil oldukları meslek grubuna özgü mesleki eğitim ve stajın sağlanması, staj aşamasının sıkı tutulması ve öğrencilerin meslek gruplarına göre görevli avukat, hâkim, savcı danışmanlarının bulunması, bu danışmanların gözetiminde mesleki stajlarını başarıyla tamamlamaları durumunda mesleğe kabulünün sağlanması, tıpkı İspanya'da olduğu gibi adayları mesleğe kazandıran danışmanlara da mesleki anlamda gerekli teşviklerin sağlanması entegre olmuş bir sistemin dizaynı için düşünülebilecek bir modeldir.

Müfredat konusunda daha büyük resimden bakıldığında ise, ilköğretim çağından itibaren eğitim sisteminin bir parçası olarak yetişen bireylere hukuk ve adalet bilincinin yerleştirilmesine yönelik derslerin konulması ve bunların sınav ya da ders kaygısı güdülmeksizin öğrencilere verilmeye başlanması çok yararlı bir adım olacaktır. Nitekim hukuk sisteminin yalnızca iyi hukukçuların yetiştirilmesi suretiyle ilerletilebilmesi gerçekçi değildir. Netice itibariyle hukukçular da bulundukları topluma belirli meslekleri ifa etmek suretiyle hizmet eden bireyler olduklarından ve toplumdan kopuk bir biçimde değerlendirilemeyeceklerinden, toplumun her bakımdan ilerletilmesi suretiyle hukuk sisteminin de ilerletilebilmesinin mümkün olacağı, gelişmiş toplumlara hizmet eden hukukçuların da kaçınılmaz olarak daha nitelikli hukuki sorunlarla uğraşan ve hizmet etmeyi sürdüren kişiler olacaklarından nitelikli hukukçuların gelişimini sağlayabilecek olan en etkin unsurlardan birinin hukuk bilincine sahip bireylerin varlığı olduğu değerlendirilmektedir.

F. FİZİKİ İMKÂN VE İDARİ/ AKADEMİK PERSONEL SAYISININ İYİLEŞTİRİLMESİ

Hukuk fakültelerinde eğitimlerin yapılacağı dersliklerden kütüphanelere, yurtlardan bilimsel/sanatsal etkinlik alanlarına ve toplantı salonlarına kadar fiziki imkânlarının iyileştirilmesinin gerektiği, bu sayede hem hukuk fakültesi öğrencilerine hem de diğer personele yeterli alan ve imkânların sağlanabileceği, özellikle sınıflarda projeksiyon cihazları ve teknoloji olanaklarının[23] iyileştirilmesinin sağlanması, fakültelerin bütçe ve kaynak imkânlarının artırılarak olanaklarının genişletilmesi fiziki imkânların geliştirilmesi bakımından akla ilk gelen değişikliklerdir.

Her yıl hukuk lisans programlarına kayıt hakkı kazanan öğrenci sayısındaki artışa karşın aynı oranda öğretim elemanı sayısı artışının sağlanamadığı, bu açıdan öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısının

[23] Özellikle çok kalabalık amfiler bakımından derse devam zorunluluğunu da sağlayabilmek adına, yoklama sistemlerinin sınıflara koyulması ve öğrencilerin çipli kimlik kartları ya da parmak izlerini kullanarak katıldıkları derslere dair yoklamaları bir otomasyon sistemine girmesi ve bu sayede dersten sorumlu öğretim üyelerinin derse devam durumunu gözlemleyebilmesi önemli bir adım olacaktır.

gittikçe arttığı, söz konusu artışın hem akademik personelin akademik çalışmalarını sekteye uğrattığı hem de öğrencilerin nitelikli hukuk eğitimi ve danışmanlık hizmetlerinin gereği gibi yapılabilmesine imkân vermediği, gerek hukuk fakültesi öğrencilerine verilecek eğitimin nitelikli hale getirilmesi gerekse diğer işler bakımından yeterli sayıda idari personelin üniversitelerde istihdam edilmesi hukuk eğitiminin niteliğini doğrudan etkileyecek olan hususlardandır.

Yine öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısının azaltılması bakımından her sene hukuk lisans eğitimine alınacak olan öğrenci kontenjanlarının kademeli olarak azaltılması ve yeterli öğretim elemanı olmayan, tam zamanlı öğretim elemanına sahip bulunmayan üniversitelerdeki hukuk programlarının ise kapatılarak, hukuk eğitiminin az sayıda ancak kalifiye yetiştirilmiş adaylara verilmesinin isabetli olacağı değerlendirilmektedir.

G. MESLEK TANITICI SEMİNERLER VE KARİYER PLANLAMA HİZMETLERİNİN SAĞLANMASI

Yukarıda yer verilen fiziki imkânsızlıklar ve öğrenci kontenjan sayılarındaki artış hukuk fakültelerinde gerektiği gibi danışmanlık hizmetlerinin verilememesine ve eğitim süresi boyunca öğrencilere gerekli rehberliğin sağlanamamasına yol açmaktadır. Bu bakımdan öğrencinin gerek hukuk öğretimine ilişkin teorik sorunları gerekse mesleki planlama ve kariyer hedefleme amaçlarının gereğinin yerine getirilmediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Belirtilmelidir ki hukuk fakültesi öğrencilerinin yalnızca hukuk eğitim öğretimine ilişkin sorunlarının yanıt bulması, fakültelerin yol gösterici misyonlarını sona erdirmemektedir. Eğitimlerin sonrasında da mesleki açıdan yönlendirilmeyi bekleyen hukuk fakültesi öğrencilerine, bu yönlendirmeyi alanda uzmanlaşmış kariyer planlamacılarının yapması, ayrıca eğitim esnasında avukatlık, hâkimlik, savcılık, noterlik ve diğer meslekten olan hukukçuların katılımlarıyla oluşturulacak seminer ve toplantılarla öğrencilere rehberlik yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Esas itibariyle kariyer planlamasında, eğitim öğrenim gören hukuk fakültesi öğrencilerinin istekleri kadar, icra etmek istenilen mesleğe uyum ve eğilimi ölçen testlerin de yapılması, hatta söz konusu testlerin ilköğretim çağından itibaren sistematik bir şekilde yapılarak uygun veri çıktılarının alınması ve bu sayede kariyer planlamasının en başından itibaren belirlenmesinin çok daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Adalete ulaşmayı amaçlayan ve topluma adalet dağıtan meslekleri ifa eden hukukçuların, teorik ve pratik eğitimlerinin gerektiği şekilde yapılması suretiyle yetiştirilmesinin büyük önem taşıdığı ortadadır. Nitekim bu çalışmada da karşılaştırmalı hukuk düzenlerinde esas alınan eğitim modellerinin belli başlı olanları ortaya konularak ve bu arada Bologna sürecinin de hukuk eğitimine olan etkisi de değerlendirilerek hukuk eğitimimizi daha nitelikli hale getirme noktasında belli başlı çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Sorunların ortaya konulmasının ardından ortaya konulan çözüm önerilerinin her biri hukuk eğitimi politikasını belirleyenlerce dikkate alınmalı ve bu sayede iyi hukukçular yetiştirilmesinin yolları açılmalıdır.

Çözüm önerileri kısmında detayları açıklandığı üzere hukuk eğitimine dair sorunların pek çoğunun temelinde ülkemizdeki orta eğitimden kaynaklanan sorunlar olduğu, özellikle yabancı dil ve Türkçe derslerinin orta eğitimde gerektiği gibi okutulması durumunda, hukuk eğitimine katılacak olan hukukçuların daha nitelikli bir profile sahip olacakları, bu sayede hukuk lisans eğitiminin, ülkemizdeki orta eğitimden kaynaklanan sorunların ötelendiği ve masaya yatırıldığı yer olmaktan çıkacağı ve hukuk fakültelerinde daha nitelikli hukukçulara hukuk eğitiminin sunulma fırsatının gerçekleşeceği, uluslararasılaşma

bağlamında gerekli yabancı dil bilgisine sahip olan hukukçuların, hukuk fakültelerindeki eğitiminde uzmanlaşmaya yönelik olan mesleki yabancı dil eğitimini alabilecekleri ifade edilmelidir. Bunun yanı sıra çözüm önerileri kapsamında da belirtildiği üzere, hukuk fakültesi lisans eğitiminin dört yıldan beş yıla çıkartılmasının önemli olacağı, birinci sınıfta hukukçuların formasyon eğitimlerine başlamadan önce almaları önemli görülen matematik, mantık, sosyoloji, psikoloji, felsefe gibi dersleri almaları, yukarıda ifade edildiği şekliyle orta öğretimdeki dil sorunlarını çözen hukuk fakültesi öğrencilerine temel oluşturacak ortak derslerin verilmesi gerektiği, bundan sonra verilecek hukuk lisans eğitimi sonunda Almanya'da olduğu gibi Devlet Bitirme Sınavı'nın getirilmesi gerektiği, yine Fransa'da geçerli olan sistemde olduğu gibi hukuk öğrencilerine lisans eğitimi sonrasında verilecek stajların kapsamlı olması, meslek olarak avukatlık, hâkimlik, savcılık, noterlik ve diğer pek çok meslek açısından gerekli olan ve uzmanlık gerektiren mesleki formasyon eğitiminin bu stajlarda verilmesinin önemli olacağı, bu sayede lisans eğitiminde uzmanlaşma yerine, mesleki alanını belirlemiş ve lisans eğitimini tamamlamış hukukçuların uzmanlaşmalarının sağlanacağı, söz konusu eğitim modeliyle birlikte daha nitelikli hukukçuların yetiştirilmesinin de önünün açılacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- **AYDIN Oğuz Gökhan,** "*Gelenekten Geleceğe Türkiye'de Hukuk Eğitimi*", in. TAAD, Y. 6, S. 21, Nisan 2015, s. 621-657.

- **DEMİRAĞ Fahrettin** – ÇİFTÇİ Hasan, "*Türkiye'de Hukuk Fakülteleri ve Hukuk Eğitimi*", in. TBBD., Y. 2010, s. 257-290.

- **GÖZLER Kemal:** "*Küreselleşme Sürecinde Hukuk Eğitimi*", in. Legal Hukuk Dergisi, Y. 6, S. 69, Eylül 2008, s. 3021-3030. Bkz. www.anayasa.gen.tr/kuresellesme.htm (Konuluş Tarihi 18.09.2008)

- ÖZTOPRAK SAĞIR Meral: Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye'de Hukuk Eğitimi, in. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, B. 1, Ankara 2010.

- **Yararlanılan Web Siteleri:**

- https://istatistik.yok.gov.tr

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz Hocam. Prof. Dr. Fatih Uşan'ı dinleyeceğiz şimdi. Kendisi kürsüden konuşmayı tercih ettiği için oraya alıyoruz. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Öğretim Üyesi. Alanında 8 kitabı, 60'tan fazla makalesi var. Aynı zamanda Adalet Akademisi Yönetim Kurulu Üyesi ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu Üyesi. Hocamızın da "Hukuk Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar" konulu bir sunumu olacak.

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Rektör Yardımcısı ve Hukuk Fakültesi Dekanı[1]

ADALET (HUKUK) EĞİTİMİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR (KLASİK METOTTAN AYRILMA GEREKLİLİĞİ)

BAŞLARKEN

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Kıymetli meslektaşlarım, ben de sizleri saygıyla selamlıyorum.

[1] Adalet Şurasında sunmuş olduğumuz tebliğin gözden geçirilmiş ve bir takım ilaveler yapılmış hali olan bu metin için katkıda bulunan AYBÜ Hukuk Fakültesi Öğretim Elemanları, Sn. Yrd. Doç. Dr. Ahmet KILINÇ, Sn. Arş. Gör. Cansu KORKMAZ, Sn. Arş. Gör. Emre BERBER ve Sn. Arş. Gör. Belkıs VURAL ÇELENK'e teşekkür eder

Şimdi sözlerime başlamadan önce Yarı Arapça yarı Osmanlıca bir terkip var: "Et Tekraru Ahsen Velev Kâne Yüz Seksen". "Tekrar iyidir, yüzseksen kere olsa bile"

Tabii hukuk eğitimine ilişkin son konuşmacı olunca ve sizden önce değerli büyükleriniz de konuşunca aslında çok söz edilecek bir husus da kalmıyor. Ama tabiri caizse her yiğidin bir yoğurt yiyişi var. Dolayısıyla karınca kararınca biz de hukuk eğitimine ilişkin kendimizin, AYBÜ Hukuk Fakültesi'nin uyguladığı yöntemleri ve bu arada tespitleri de anlatmaya çalışacağız. Böylelikle kendi öğrencilik dönemimizden bu güne kadar yaklaşık 30 yıla varan süreç içerisinde hukuk eğitiminde mevcut sorunları ve âcizane bunlar için geliştirilebilecek çözüm önerilerini de ortaya koymaya çalışacağız.

Şimdi birtakım durum tespitleri var. Durum tespitlerinde hukuk eğitimi denildiği zaman benden önce de bahsedildi. Hukuk eğitiminde lisans öncesi dönem var, lisans dönemi var, lisans sonrası var, hâkimlik ve savcılık stajı var. Bunlar tabii bizim alanımıza girmiyor. Bizim açımızdan önemli olan hukuk eğitiminin nasıl olacağıdır. Bir başka ifadeyle, bizim konumuz hukuk eğitimi, yani lisansta verilen eğitim. Hep söylenir hukuk fakültesi açısından kalabalık sınıflarda eğitim görülür. Bizler de kalabalık sınıflarda eğitim görmüştük. Alabildiğince dolu sınıflar, kürsüde bir hoca, not tutan öğrenciler, hocanın monolog şeklinde ders anlatması, öğrencinin kaçırmamacasına hızlıca hocanın ağzından çıkan her sözü/kelimeyi yakalayabilme endişesi.

Yakın zamanlara kadar hukuk fakülteleri için girişte herhangi bir sınırlama bulunmamaktaydı. Dolayısıyla isteyen (ve imkânı olan) her öğrenci için hukuk fakültesine girebilme imkânı mevcuttu. Ancak YÖK'ün yeni uygulamasıyla beraber 150.000 sınırlaması getirildi. Dolayısıyla üniversiteye giriş sınavında ilk 150.000 öğrenci arasına giremeyen kişilerin hukuk fakültesine girmesine engel olundu. Hukuk fakültesinde öğrenci olabilmek için üniversite sınavında mutlaka ilk 150.000 öğrenci arasına girmeniz gerekiyor. Bunun çok isabetli olduğu kanaatindeyim.

EĞİTİM METODU

Eğitimde yönteme bakıldığında şunları tesbit etmek mümkündür.

İlk olarak takrir yöntemi uygulanıyor. Nedir o[2]?

Hoca kürsüye gelir, dersi anlatır, siz dersi dinlersiniz, not alırsınız, hoca çıkar, siz de çıkarsınız. Ders de anlatılmış olur. Aslında bu eskiden beri uygulanabilen ama şahsi kanaatimize göre çok yerinde olmayan bir yöntemdir. Zira öğrencilik döneminde de müşahede ettiğimiz husus, hocanın bu şekilde ders anlatması tercihi yerine, öğrenci kahvehaneye gider, orada zamanını geçirir, fotokopiciden notları alır, dersi çalışır, hazırlanır ve sınıfı geçer. Bu metodun, yani takrir yönteminin yanlışlığı, bir başka ifadeyle tek başına uygulanmasının beklenen faydayı veremediği aşikar, bunun ne demek olduğunu biraz sonra sonra sizlere anlatacağım.

HUKUK EZBER MİDİR?

Hukukta hep ezber olduğu, ezber olmazsa başarılı olunamayacağı öteden beri söylene gelir. Aslında nasıl ki bir matematikçi, fizikçi ya da biyolog birtakım hususları bilmek durumunda ise, hukukta da bazı hususların bilinmesi gerekir; ama asla ve asla hukuk eğitimi katı bir ezber anlayışını gerektirmez. Bir başka ifadeyle, başarılı olmak için mutlaka kanunları ezberlemeniz gerekmez, gerekmemelidir. Ama kanun ne anlattığını, ne ifade ettiğini, kanunun ruhunu bilmeniz gerekir, şüphesiz.

Bizim öğrencilik dönemimize baktığımız zaman fakülte döneminde okumuş olduğumuz bütün derslerin ilgili olduğu kanunların değiştiğini görmekteyiz. Dolayısıyla siz mevzuatı ne kadar çok bilirseniz bilin, önce de bahsedildiği gibi, "kanun koyucunun bir kanunda yapmış olduğu küçük bir değişiklik binlerce ciltlik bir kütüphanenin

[2] Türkiye'de hukuk eğitiminde esas olarak düz anlatım metodu (takrir) olarak bilinen eğitim yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem, eğitimcinin bilgiyi sistematik bir şekilde öğrencilere aktarması, öğrencilerin ise bu bilgiyi eğitimciden dinleyerek edinmesi üzerine kurulu olan bir modeldir. Hukuk eğitimi bakımından bu eğitim yönteminin neredeyse yegane çıktısı öğrencilerin hukuka ilişkin bilgi birikimini edinmesidir.

kullanılamaz hale gelmesine yol açabiliyor". Yani, kanun koyucu kanunda bir değişiklik yaptığında sizin o kanunla ilgili bilgileriniz uygulanma kabiliyetini kaybedebiliyor.

Ama kalan nedir? O kanuni düzenlemenin altındaki felsefi düşünce. Eğer siz onu verirseniz zaten öğrenci konuyu almıştır. Hangi kanunu değiştirirseniz değiştirin mesele olmaz. Bir kanuni düzenlemenin hangi amaca matuf yürürlüğe konduğunu, bunun altında yatan düşüncenin ne olduğunu, felsefi ve sosyolojik temellerinin neler olduğunu belirttikten sonra, hangi değişikliği yaparsanız yapın, bir problem olmaz.

DERSE DEVAM ZORUNLULUĞU (MU)?

Uzun yıllar öğrencinin derse devam zorunda tutulmasının uygun olmadığını savuna geldim. Öğrenci, reşit, kendi eylemlerinin sonuçlarının nelere yol açabileceğini idrak eden bir fert olarak derse devama zorlanmamalıydı. Ancak bu görüşümden döndüğümü de belirtmek isterim. Öğrenci müfredatta belirtilen asgari devam süresine uymak durumunda olmalıdır.

Derse devam neyi sağlamaktadır? Bir kere ders, önce derste öğrenmelidir. Öğrenci derse gelmeden önce öğretim elemanının anlatacağı konuyu okuyarak, hazırlanarak gelmelidir. Dersi dinlemeli, (tercihe bırakılmakla birlikte, şahsi kanaatim not almalıdır), aktif bir şekilde derse katılımı sağlanmalıdır. Zira bugüne geldiğimizde edindiğim tecrübe derse devamın öğrencilerin hem öğrencilik dönemi hem de öğrencilik sonrası meslek hayatlarında çok faydalı olduğu yönündedir. Hocanın ders işleyiş metodu, verdiği örnekler, jest ve mimikleri, öğrencilerin soruları, bunlara verilen cevaplar, hep ders esnasında kazanılan birikimler olarak karşımıza çıkarlar.

Sonra, biraz sonra bahsedeceğim AYBÜ hukuk uygulamasında benimsediğimiz eğitim anlayışı ve öğretim metodu, ister istemez derse devamı zorunlu kılmaktadır. Hemen kurulur kurulmaz, 2011 yılında AYBÜ Hukuk Fakültesi'ne ilk öğrencilerimizi almakla, derslere devamın zorunlu olması gerektiği yolundaki uygulamamızın, fiziki zorluk, zorunluluklarla beraber sürdürülebilirliğine engel sonuçlar çıksa da, gelinen noktada öğrencilerimizin önemli bir bölümünün derse devam etmeleri bizi mutlu etmektedir. Başlangıçta herkesin belirli bir oranda derse devamının mutlaka sağlanması gerektiği yolundaki görüşümüz, fiziki zorlamalarla şiddetini kaybetse de, ders işleme yöntemleri, derslerin içerikleri vs gibi durumların bir sonucu olarak kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Zira benimsediğimiz usul, derslerin çeşitliliği ve özelliği gibi hususlar, yanında yabancı dilin mevcudiyeti, bizde ister istemez öğrencinin derse devamını gerektirmektedir. Öğrenci de buna önemli ölçüde uymaktadır.

KENDİSİNİ MÜFREDATI YETİŞTİRMEK ZORUNDA HİSSEDEN ÖĞRETİM ÜYESİ

Fakülte idarecileri genellikle, istisnalar olmakla birlikte, öğretim üyelerinden şu şikâyetleri duyarlar. Öğretim üyelerince kendilerine tahsis edilen ders saat sayısı azdır, daha fazla derse ihtiyaçları bulunmaktadır ve bu arada, işlenilmesi/anlatılması gereken konu/müfredat da çok yoğundur.

Hocalarımız, genelde konuştuğumuzda üç saatlik dersin yetmediğini, dersin dört veya beş saat olması gerektiğini ifade etmektedirler. Bu arada her geçen gün hayatın da karışıklığı ve karmaşıklığı karşısında anlatılması gereken konular da bir hayli fazla genişlemektedir.
Şahsımıza ait olarak devam konusunda geldiğimiz görüş değişikliği, burada da bir değişikliği beraberinde getirmiştir. Bir başka ifadeyle, benim bugün geldiğim nokta, aslında öğrenciye her şeyin mutlaka anlatılmasının gerekmediğidir. Hoca, her şeyi, her konuyu öğrenciye anlatmamalı, anlatmak zorunda olmamalı, böyle hissetmemelidir. Siz öğrenciye işin esasını verirsiniz, çalışma ortamını hazırlarsınız, araştırma materyalle-

rini öğretirsiniz, konuyu bildirirsiniz, temel bilgileri açıklarsınız, ondan sonra, araştırmayı, üstüne koymayı, yorum yapmayı, öğrenciye bırakırsınız. Böylelikle, şüphesiz o üç saatlik derslere dört saatlik dersi de sığdırırsınız.

DERSE HAZIRLANMAYAN ÖĞRENCİ, ELEŞTİREL SORU SORAMAMA, ZAMANI KULLANAMAMA – YOKSUNLUĞU/ SORU SOR(A)MAYAN ÖĞRENCİ/ ÇEKİNEN/ÇEKİNDİRİLEN ÖĞRENCİ/ÖZGÜVENDEN YOKSUNLUK

Bir diğer tesbit de takrir metodunun maalesef öğrenciyi sistem dışına itmesidir. Ders sadece (genellikle) öğretim üyesi tarafından anlatıldığı ve öğrenci de not tutmak durumunda olduğu için, öğrenci derse hazırlanmaz, kendini geliştirmez, soru da sormaz ve sorgulamaz. Benim uzmanlık alanım ve verdiğim ders, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku'dur. Bizim dersimiz malum, dördüncü sınıfta. Öğrencilik hayatında birinci sınıf ile dördüncü sınıf çok fark eder. Birinci sınıf öğrencisi fakülteye yeni gelmiştir, üniversite eğitimine yeni adım atmıştır, yani o da "yenidir", bir çok şeyi ilk kez görür ve öğrenir. Ama dördüncü sınıf öğrencisi tam bir öğrenci olmuştur, öğrenciliğin ne anlama geldiğini bilmektedir. Derste susması gerektiğini ve hocanın ağzından ne çıkarsa onu yazmak (!) zorunda olduğunu öğrenmiştir. Sınıf çok kalabalıktır, ancak not tutmak durumunda olan öğrenci hocayı yakalamak için çok sessizdir. Tabir caiz ise, iğne atsanız yere düşse sesi duyulur. Bununla birlikte bizim benimsediğimiz usul, öğretim üyeliğine başladığım ilk günden itibaren mutlaka öğrencinin derse katılımının sağlanması yönünde olmuştur. Bir başka ifadeyle, öğrenciyi (bahsi geçen bu kötü) alışkanlığından kurtarmak için yaklaşık bir ay kadar uğraşmak durumunda kalmışımdır. Dolayısıyla ders anlattığım dönemlerde ilk bir ay öğrencinin sorulan sorulara cevap vermesi için çok uğraşmışımdır. Hatta bazen kasıtlı olarak yanlış şeyler de söylemişimdir. Öğrenci onun yanlış olduğunu bilmesine, bilmemesine rağmen onu da not almıştır. Bu da uygulanan sisteminin yanlış olduğunu ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Hâlbuki öğrenci her şeyi yazmamalı, süzgeçten geçirerek konuyu kavramalıdır.

Diğer bir tespitim de, şüphesiz istisnaları vardır, bu şekilde öğretim metoduyla (takrir) yetişen öğrencide özgüven eksikliği olduğudur.

Nereden mi biliyorum? Kendi öğrenciliğimden.

Fakültede son sınıfta dersi anlatan hocamız bir soru sormuştu. Ben de iş hukuku dersini çok seviyorum. Baktım kimse soruyu cevaplamıyor, parmağımı kaldırdım ve soruyu doğru olarak cevapladım. Tabii sesim titremiş, soruyu cevaplarken heyecanlanmışım. Yanımdaki arkadaş cevaptan sonra kolumu dürttü. Dedi ki, "Sesin titredi". Ben de ona dedim ki, "Ya arkadaş, ilk defa millî olduk". Tabii, dört yıl boyunca hiç konuşmadığınız çok kalabalık amfide, ilk kez konuştuğunuz bir durumda heyecanlanmak normaldi. (En azından benim için), o kadar kalabalık bir sınıfta bir şeyi ifade etmek son derece zordu.

Bir öğretim üyesine ait kitabın ve/veya ders notlarının olması da aslında ayrıca tartışılması gereken bir husus. Niye mi?

İster istemez o basılı evrakın sınırları içerisinde kalıyorsunuz da o yüzden. Bir başka ifadeyle öğrenci ve siz buna bağlı/bağımlı kalıyorsunuz.

Hepsinden önemlisi mahkeme görmeyen öğrenci var, kendim de dâhil. Fakülteyi bitirdik, avukatlık stajını yapacağız, adliyeye gittik, duruşmaya girdik. Ama davacı ve davalının nerede durduğunu, bulunması gerektiğini bilemiyoruz. İyi bir öğrencisiniz, derslerde iyisiniz ama uygulamanın ne anlama geldiğini, bırakın başka bir şeyi, daha

davacının nerede oturduğunu, davalının nerede durduğunu bilmiyorsunuz, Allah'tan hâkimin nerede durduğunu biliyorsunuz da... İşte öyle bir garabet durum söz konusu. Tabii mahkeme görmeyen hukukçuyu, hasta görmeyen bir doktor gibi değerlendirmek lazım.

UYGULAMALI EĞİTİM NE DEMEKTİR? TEORİ – PRATİK ARASINDA DENGESİZLİK? UYGULAMAYA YÖNELİK (PRATİK DERSLERİN AZLIĞI

En önemli problemimiz teori ve pratik arasında bir dengesizliğin olmasıdır. Uygulamaya yönelik derslerin azlığıdır [3]. Meslek sınavlarının test yöntemiyle yapılması, eğitimin muhakemeye dayanmaması, hepsinden öte elini kolunu sallayan herkesin en azından avukat olmasının yanlış olduğunu düşünüyorum. Biz derste öğrencilere diyoruz ki, iyi kanun kötü kanun yoktur, iyi uygulayıcı kötü uygulayıcı vardır. Eğer siz iyi uygulayıcı iseniz, kötü kanunu iyi uygularsınız. Ancak siz kötü uygulayıcı iseniz, ne kadar iyi kanun çıkartırsanız çıkartın, sonuçta o kanun, kötü olacaktır.

Ne derler yarım hekim candan, yarı hoca dinden çıkarır. Peki ya yarı hâkim, o neden çıkarır? Onun neden çıkaracağını, geçmiş dönemde yaşadıklarımızla görmüş olduk. "Adalet mülkün temelidir" diyoruz. Bu temel, son derece önemli, bu temel hiç şüphesiz hukukçulara da şekil veriyor. Dolayısıyla iyi bir hukuk eğitimine, ama her yönüyle, ihtiyaç vardır.

Şimdi benim sunum planım, esas itibariyle lisans eğitimi üzerinde duruyoruz. Önce bir durum tesbiti yapacağım.

Pratikten ayrılmama noktasında birinci temel konu hukuk klinikleridir. Bu anlamda hukuk kliniklerinin son derece önemli olduğunu düşünüyorum. "klinik" sözü bize aslında yabancı geliyor, zira doktorların kullandığı bir ifadedir. Ama baktığınız zaman gerçekten klinik anlamında çalışma söz konusu[4].

Klinik gibi dava yarışmaları var. Tahkim ve farazi dava yarışma uygulamaları var. Bunlar da son derece önemlidir.

Öğrencileri, bu tür çalışmalara adapte etmek lazım. Bizim önerimiz, uygulamayı fakülteye getirmek. Biraz sonra söyleyeceğim, bazı öğretim üyesi arkadaşlar dışarıda avukatlık da yapmaktalar. Hiç şüphesiz yapabilirler. Ama öncelikli olan öğretim üyeliğidir. Benim yaşadığım tecrübe bugüne kadar, dışarıda avukatlık yapan arkadaşların önemli bir bölümünün avukatlık mesleğini önemsemeleri; fakat eğitimin ikinci ve hatta üçüncü planda kalmasıdır.

Arabuluculuk ve uzlaştırma müesseselerinin fakülteye getirilmesi ve fakültenin bu işle ilgilenmesi hem öğretim üyesinin fakülteye bağlılığı, hem de öğrenciye buralarda çalışma imkânı verilmesi bakımından son derece önemlidir.

Bir diğer önemli olan husus da uluslararasılaşmadır. Bize göre bu husus son derece önemlidir. Her hukukçunun dil bilmesi gerekmektedir. Ama maalesef bizim eğitim sistemimiz dil bilen hukuk öğrencisinin bildiği dili unutması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Şüphesiz özellikle İngilizceyi iyi bilen hukukçu olmak gerekiyor.

Yine, yönetimin değişim programlarına da izin vermesi gerekmektedir. Bu anlamda Erasmus ve Mevlana programları çerçevesinde öğrencinin yurt dışında eğitim alması gerekmektedir. Bu gidiş ve gelişlerin herkes için özellikle öğrenciler için çok önemli ve yararlı olduğunu düşünüyorum. Gidilen yerde yeni bir şeyler görüyorsunuz, öğreniyorsunuz, ufkunuz genişliyor, olaya, hayata farklı bakabiliyorsunuz. Mesela hiç unutmuyorum. 1995 yılında kendi imkânlarımla İngiltere'ye gitmiştim. Kütüphanede bize kimlik kartı verdiler, fotokopi çektirirken ücret almadılar. Burada ise fotokopi çektirmek

[3] Özelde klinik eğitim yöntemi, genelde bütün uygulamalı hukuk eğitimi yöntemleriyle üç kategoride eğitim çıktısının oluşturulması amaçlanmaktadır. İlk olarak, bizzat karşılaşılan vakaların çözülmesi yoluyla hukuk bilgisinin daha kalıcı bir şekilde edindirilmesi amaçlanmaktadır. Nitekim yapılan pek çok araştırmada öğrencinin bir parçası olduğu vakalarda deneyimleyerek bilgi edinmesinin düz anlatım metoduyla verilen eğitime nispeten daha etkili olduğu ve kalıcı sonuçlar ürettiği öne sürülmektedir. İkinci olarak, uygulamalı eğitim yöntemleriyle hukuk eğitiminin hukuk uygulamasına yakınlaştırılması hedeflenmektedir. Mevcut hukuk eğitiminin en sorunlu alanlarından biri hukuk eğitimi kapsamında verilen bilginin uygulamayla kopuk teorik bir sistem olmasından kaynaklanmaktadır. Öğrenciler mezun olmalarının hemen ardından lisans eğitimleri sırasında öğrenmedikleri ve tam olarak "kitaplardaki gibi" işlemeyen bir hukuk uygulamasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Uygulamalı hukuk eğitimi yöntemleriyle, hukuk eğitiminin "uygulama"dan kopuk bir teorik sistemin edindirilmesinden ibaret olmasının önüne geçilmesi ve hukuk eğitiminin hukuk uygulamasına yakınlaştırılması amaçlanmaktadır. Son olarak, öğrencilerin mesleki hayatta ihtiyaç duyacakları iletişim, işbirliği, uyum, esneklik, üretkenlik, sorumluluk, yaratıcılık, yenilenme, liderlik, problem çözme, muhakeme, adli yazım, hukuki niteleme gibi becerilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. İçinde bulunduğumuz çağda mevzuat, içtihatlar ve hatta yargısal kararlara ulaşmak hiç olmadığı kadar kolaydır. Bu sebeple, artık hukukçuları birbirinden ayıran temel kriter bilgi biriktiminden ziyade mesleki becerileri olmaktadır. Bilgiye ulaşmanın giderek kolaylaşmasıyla birlikte hukuk eğitiminin bilgiyi bulma ve yorumlama başta olmak üzere çeşitli mesleki becerilere yönelmesi büyük önem arz etmektedir.

[4] AYBÜ Hukuk Fakültesi hukuk eğitiminde yenilikçi metotları yakından takip eden genç bir fakültedir. Hukuk klinikleri, kurgusal dava ve tahkim yarışmaları ve öğrenci sempozyumları gibi çeşitli öğrenci odaklı faaliyetler, AYBÜ Hukuk Fakültesinde hukuk eğitiminin bir parçasıdır. Klinik hukuk eğitimi AYBÜ Hukuk Fakültesinde uygulanan metotlardan biridir ve dünyada uygulamalı hukuk eğitim metotlarının en başında gelmektedir. Bu metot sayesinde öğrenciler, klasik sınıf ortamında edindikleri bilgi ve becerileri, uygulamaya dönüştürerek hukuki bilgi ve hukuki yardıma ihtiyaç duyan kimseler için kullanılacak hale getirmektedir. Kuşkusuz bu eğitim metodunda öğrenciler edindikleri teorik bilgiyi gerçek olaylarda uygulama fırsatı yakalamaktadır. Klinik hukuk eğitimi metotlarıyla, öğrenciler henüz fakülte öğrenimleri sürecinde hukuk uygulamasıyla kontrollü bir şekilde yüz yüze gelmektedir. Hukuk mesleğinin icrası boyunca karşılaşacakları hukuki taraf ve sorunlarla henüz eğitim sürecinde yüz yüze gelme ve öğretim elemanlarının desteğiyle hukuk uygulaması hakkında doğrudan tecrübe sahibi olma imkânını elde etmektedir. Klinik hukuk eğitim metodunda hukuk öğrencilerinin yanında klinik faaliyetinin hedef aldığı toplumsal grup ya da gruplar da fayda sağlamaktadır. Toplumun özellikle dezavantajlı kesimlerinin hukuki yardıma ulaşmasını kolaylaştıran hukuk klinikleri, adalete erişim yollarının güçlendirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Klinik hukuk eğitiminin hem öğrenciler hem toplum açısından çok yönlü faydaları olduğu kuşkusuzdur. Ayrıca, klinik hukuk eğitimi, bu eğitim metoduna müfredatında yer veren hukuk fakültelerini aday öğrenciler nazarında da ilgi çekici hale getirir.

için yer bulamıyoruz, bulsak da ücretli. O dönemler için kişinin kendisinin hiç bir ücret almadan fotokopi çekebilmesi benim için çok yeni bir durumdu.

Öğrenci sayılarının, alt yapılarının eksikliklerinin de giderilmesi gerekiyor.

Mezuniyet sonrasına hazırlanılması lazım. Şüphesiz en önemlisi hukukçu olarak yetiştirilenlerin adaletli, adil ve hakkaniyetli olması lazım.

Takrir yönteminden bahsetmiştik, bunun en önemli çıktısı bilgi öğreniyorsunuz; ancak uygulamada karşılık görmüyorsunuz. Bunun sonucunda ne oluyor? Öğreniyorsunuz, çalışıyorsunuz, işiniz bitiyor ve zaman içinde unutuyorsunuz. Bir de kanun koyucu kanunu değiştiriyor. Dolayısıyla sıfır bilgiyle kalıyorsunuz. Bu durumun değişmesi lazım.

PEKİ, NASIL OLMASI LAZIM? UYGULAMALI EĞİTİM GEREKİYOR.

Klinik eğitim gerekiyor[5]. Bunun çıktılarının ne olduğunu biraz sonra öğrencilere yaptığımız anketler sonucu alınan cevaplara göre göstereceğim[6]. Klinik eğitiminin nasıl bir dönüşü olduğunu biraz sonra ifade edeceğim. Klinik eğitiminde kişi ne yapıyor? Bir vakıayı çözüyor. Böylece o çözmüş olduğu vakıaya ilişkin kullanılan bilgiler ve olay esnasındaki bilgiler ve sonraki çıktılar öğrencinin hafızasında kalıyor. Böylece teorik bilgi, pratik bilgi olarak karşımıza çıkıyor.

Artık günümüzde bilgiye ulaşmak çok kolay. Öğrencilerim bilir, sınıfta iki amaçla soru sorarım: Bunlar, öğrencilerin dersi takip etmesi ve çekingen olanlara o imkânı tanımaktır. Fakültemiz yeni olduğu, dersimiz de son sınıfta olduğu için ders anlatmaya bir müddet ara vermek durumunda kalmıştım. Bu süreçten sonra ders anlatıyorum, bir konu geldi öğrenciye siz bu konuyu araştırır mısınız? Haftaya bize anlatırsınız, dedim. Aradan fazla bir zaman geçmedi, öğrenci parmak kaldırdı, hocam olay şöyledir, böyledir vs. konuyu anlattı. Cep telefonundan internete girmiş, oradan öğrenmiş.

Sözü şuraya getirmek istiyorum. Bizim zamanımızda (eskiler hatırlar) saman kâğıdına not alıyorduk. Şimdi ise bırakın saman kâğıdını, öğrenci tabletine, bilgisayarına not alıyor. Dolayısıyla bu değişimin öncelikle bizim zihnimizde, öğrencinin zihninde, mekânlarda ve her şeyde, her yerde olması lazım. Aksi halde gelişimi yakalayamazsınız, çağı yakalamak lazım.

Hukuk kliniklerini biz Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi olarak, Göçmen Hukuku alanında yürütüyoruz. Buradaki amaç, teorik eğitimin pratik eğitim anlamında, teoride kazanılmış eğitimin sahaya yansıtılması anlamında ifade edilebilen iyi bir eğitim tarzı. Bizler teori ile pratiğin farklı olup olmadığı sorusu ile çok fazla karşılaşmaktayız. Sorun şundan kaynaklanıyor: Teori ile pratiğin eş anlamlı olması lazım. Eğer siz teoriyi bilmiyorsanız, nasıl pratik olacak? Teoriyi bilen pratiği, pratiği bilen teoriyi bilmiyor. Ama uygulamada pratik işliyor. Bunu ben kendimden biliyorum. Uzun yıllar İş Hukuku alanında çalıştım, ama doçent oluncaya kadar hiç bilirkişilik yapmadım. Kürsüde ahkâm kesiyoruz deyim yerindeyse. Daha sonra bilirkişilik yapmaya başladım, bundan sonra benim anlayışım değişti. Neden değişti? Çünkü sorundan yola çıkıyorsunuz ve hoca olarak rapor yazıyorsunuz. Çok ciddi rapor yazmak ve aynı zamanda Yargıtay kararlarını da daha titiz bir biçimde takip etmek durumundasınız. Bu benim ders anlayışımı ciddi anlamda değiştirdi. Şuraya gelmek istiyorum: Burada hem teorisyenlerin, hem de pratisyenlerin kabahatleri var. Dolayısıyla bir dengenin sağlanmasında fayda görüyorum.

Hukuk klinikleri özellikle Amerikan merkezli ama Avrupa kültürü de söz konusu. Hukuk kliniklerinden ne elde edildiğinin, ne gibi çıktılarının ve sonuçlarının olduğunu anlatmaya çalışacağım. Benim kendi öğrencilerimle yapılan anket sonucunda elde edilen

[5] Enformasyon alanında meydana gelen teknolojik yeniliklerle beraber eğitim bilimleri literatüründe düz anlatım metodunun önemi azalmaktadır. Bilgiye ulaşma yollarının artışı, eğitimin en önemli çıktısının bilgi olarak kurgulandığı modellerin öğrencileri mesleki hayata yeterli ölçüde hazırlayamamaya başlamasına sebep olmuştur. Üstelik düz anlatım modeli bilginin derinlikli ve kalıcı bir şekilde edindirilmesi konusunda da yeterince elverişli bir model değildir. Bu gelişmeler sonucunda eğitim bilimleri literatüründe uygulamalı eğitim modellerinin öne çıktığı bir süreç yaşanmaktadır. Hukuk eğitiminde de başta klinik eğitimi modeli olmak üzere pek çok uygulamalı eğitim yöntemi önem ve etkinlik kazanmaktadır. Bu kapsamda özellikle Batılı ülkelerde hukuk eğitiminin hukuk uygulamasıyla yakınlaştırılmakta ve öğrencilerin uygulamanın içinde yer alarak eğitildiği çeşitli eğitim yöntemleri revaç bulmaktadır.

[6] AYBÜ Hukuk Fakültesi olarak klinik eğitim ile ilgili yapmış olduğumuz anket sonuçlarının bir kısmına tebliğ sonunda EK olarak yer verilmiştir.

çıktılardan bahsedeceğim. Zira kendi öğrencilerimizle yapılan anketlerden bir takım sonuçlar çıkarabilme imkânını elde ettik. Öğrenciler, hukuk kliniklerinin bireysel ilişkileri geliştirdiğini, teoriyi uygulamaya soktuğunu, bu alanda kendilerini yetiştirdiğini ve ileriki meslek hayatında bu bilgilerin kendileri için faydalı bir eğitim vasıtası olduğunu ifade ettiler. Biz Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi olarak Birleşmiş Milletler ile beraber Mülteci Hukuku Hukuk Kliniği'ni yürüttük. Öğrenci arkadaşlarımız 1.000'den fazla hukukî olayı çözümlediler. Burada her öğrenci haftada bir kez en az üç saat gelmek şartıyla başlarında araştırma görevlisi marifetiyle, Türkiye'ye gelmiş mültecilerin sorunlarına cevap bulmaya çalıştılar[7].

Yine ikinci klinik olarak Keçiören Belediyesi ile başlattığımız uygulamamız var[8]. Akabinde TDV-Kagem ile yürüteceğimiz kliniğimiz var. Yine Adalet Bakanlığı ile Arabuluculuk Hukuk Kliniği'ni ilk uygulayan hukuk fakültesi olarak görevimizi yerine getirdik diye düşünüyorum[9].

Öğrenci arkadaşlardan edindiğim notlar var. Biz bütün klinik eğitiminden sonra eğitimin faydalı olup olmadığı ve ne gibi sonuçları olduğu noktasında anket yapıyoruz ve bir sonraki eğitimde dikkate alıyoruz. Hepsini dile getiremeyeceğim. Ancak birini ifade etmek gerekirse, bir öğrenciye göre, "…hocam ben bugüne kadar hep teoriyle ilgilendim, pratikte ne olduğunu bilmiyordum. Göçmen Hukuk Kliniği'ne gittim, bir Suriyeli vatandaşın bana soruyu sorarken gözündeki o hüznü hissettim. Çaresizdi, muhtaçtı, çözüm bekliyordu. Meseleyi anlattı, araştırdık ve çözüme ulaştıktan sonra, bu sefer o kişinin gözündeki bakışı, müthiş değişti. O bakışı, hayatım boyunca unutamayacağım. Bu yaşadığım tecrübenin beni çok etkilediğini söylemem gerekir".

Dolayısıyla pratik eğitime bu anlamda kliniğin ciddi bir katkısı söz konusu[10].

Uygulamaya yönelik derslerin olması lazım**.** Sosyoloji, psikoloji, hukuk felsefesi, müzakere teknikleri, öfke kontrolü gibi. Arabuluculuk ve uzlaştırma eğitimlerinde bu derslerden yararlanıyoruz. Beden dilinin kullanımının da öğretilmesi lazım. Öğrencilerin çeşitli hukuki konuları tartışma imkânı buldukları "Legal Discussions" derslerimiz var. Yine, öğrencilere araştırmaya yönelik ödevler verilmesi lazım. Fakültemizde medenî usûl ve icra iflâs hukuku kürsüsü tarafından öğrenciler adliyeye yönlendirilerek örnek dosya üzerinden sunum yapmaları istenilmektedir[11].

[7] AYBÜ Hukuk Fakültesinde Mülteci Hukuku Hukuk Klinikleri ilk olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği tarafından fonlanan 'Kent Ortamında Yaşayan Uluslararası Koruma İhtiyaç Sahiplerine Yönelik Koruma Stratejilerinin Geliştirilmesi Projesi' kapsamında kurulmuştur. Öğrenciler, alanında uzman kişiler tarafından verilen eğitimleri başarı ile tamamladıktan sonra gönüllü olarak klinik faaliyetlerine başladılar. Bu eğitimlerde, öğrenciler mülteci hukuku alanında edindikleri hukuki bilginin yanı sıra iletişim, mülakat teknikleri, meslek etiği, kişisel verilerin korunması gibi hususlarda farkındalık kazandılar. Kliniklerde görevli öğrencilerin idaresi ve faaliyetlerinin denetimi amacıyla her gün bir araştırma görevlisi görevlendirilmiştir. Klinik faaliyetleri süresince Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği uzmanları ile gönüllü öğrencilerimiz ve idari asistanların katıldığı uygulama değerlendirme toplantıları da yapılmıştır. Nisan 2016'dan Ocak 2017'ye kadar fakültemizin 100'ü aşkın öğrencisi kesintisiz şekilde Mülteci Hukuku Hukuk Kliniğinde gönüllü olarak görev yapmıştır. Klinikte 2016'dan Ocak 2017'ye kadar öğrencilerimiz tarafından yaklaşık 1000 hukuki bilgilendirme yapılmıştır. Hukuk Kliniğinde dönüşümlü olarak sorumluluk alan gönüllü öğrenciler, Uluslararası Koruma Başvuru ve Statü Sahiplerine talep ettikleri konuda ücretsiz olarak ve danışan kişiden hiçbir karşılık beklemeksizin hukuki danışmanlık sağlamaktadır. Danışan kişiler, Türkiye'nin her yerinden İl Göç İdaresi ya da ilgili sivil toplum kuruluşlarının aracılığıyla klinik telefon numarasını edinerek kliniğe ulaşmakta ya da kliniğe yüz yüze danışmanlık almak amacıyla gelmiştir.

[8] Mülteci Hukuku Hukuk kliniğinin ardından AYBÜ Hukuk Fakültesi bünyesinde hedef kitlesi mülteciler olan ikinci hukuk kliniği kurulmuştur. Keçiören Belediyesine bağlı Keçiören Göçmen Hizmetleri Merkezi (KGHM) ile ortaklaşa kurulan AYBÜ Göçmen Hukuku Kliniği 2016-2017 Bahar döneminde öğrencilerin yoğun ilgisiyle başlamış ve 2017-2018 Güz döneminde faaliyetlerine devam etmiştir. AYBÜ Göçmen Hukuku Kliniği 2016-2017 Bahar ve 2017-2018 Güz Döneminde klinik faaliyetlerine katılan öğrenciler için seçmeli ders olarak kabul edilmiştir. Kliniklerin seçmeli ders olarak kabul edilmesi, klinik hukuk eğitiminin AYBÜ Hukuk Fakültesi müfredatının bir parçası olmasının göstergesidir. AYBÜ Hukuk Fakültesinde araştırma görevlisi kadrosunda çalışan 8 öğretim yardımcısı klinik çalışmalarında yer alarak öğrencilere destek olmuştur. AYBÜ Göçmen Hukuk Kliniğinde yürütülen çalışmalar çerçevesinde yapılan yüz yüze görüşmelerle toplamda 165 farklı başvurucu tarafından yapılan başvurular sonuçlandırılmıştır. Bu başvurucuların %68'i Irak, %24'ü Suriye ve geri kalan kısmı ise diğer uyruklara sahiptir.

[9] T.C. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi işbirliği çerçevesinde, 23.01.2017- 11.05.2017 tarihleri arasında fakültemizde öğretim gören 64 öğrencinin katılımı ile arabuluculuk hukuk kliniği gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, üniversitemiz bünyesinde Arabuluculuk Daire Başkanlığı çalışanları, Ankara Arabulucular Derneği üyeleri ve bazı eğitimcilerin katılımı ile arabuluculuğa ilişkin iki ayrı eğitim semineri düzenlenmiş; klinikte gönüllü olarak görev alacak öğrencilere arabuluculuk hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, Başkent Arabuluculuk Merkezi'ne yapılan ziyaret ile de öğrenciler bizzat uygulamacılardan arabuluculuk faaliyetine ilişkin bilgi almıştır. Ankara Adliyesi'nde kurulan dört adet stantta vatandaşlara arabuluculuk hakkında bilgi verilerek; uyuşmazlıkların arabuluculuk yoluyla dostane bir biçimde çözümü teşvik edilmiştir. Bu süre boyunca, vatandaşa arabuluculukla ilgili Bakanlıkça hazırlanan broşürler dağıtılmış; bu anlamda uyuşmazlıkların halli konusunda Ankara Adliyesi'nde bulunan arabuluculuk bürosuna yönlendirilmiştir. Arabuluculuk Hukuk Kliniği faaliyetleri çerçevesinde arabuluculuk prosedürünün işitme engelli vatandaşlara ulaşabilmesi için bazı öğrencilerimizce Bakanlık tarafından hazırlanmış olan reklam filmi işaret diline uyarlanmıştır. Bazı öğrencilerimiz tarafından arabuluculuk prosedürünün tanıtımı kapsamında görme engelli vatandaşlara bilgi verilebilmesi için Braille alfabesi ile arabuluculuğa ilişkin kitapçık hazırlanmıştır. Adliyede gönüllü olarak görev yapan öğrencilerimiz Ankara'nın çeşitli yerlerinde arabuluculuğun tanıtılabilmesi için her yaştan ve cinsiyetten kişilerle anket çalışması ve sokak röportajları gerçekleştirmiştir.

[10] AYBÜ Hukuk Fakültesinde son sınıfta iki dönem boyu devam eden "Law and Practice" dersi kapsamında öğrenciler, hukuk pratiği konusunda bilgi sahibi olmanın yanında, her yıl ilgili öğretim üyesi ve araştırma görevlileriyle birlikte Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, TBMM, Bölge İdare Mahkemesi, Türkiye Adalet Akademisi, Türkiye Noterler Birliği'ne ziyaret gerçekleştirmektedir. Böylece mezuniyet sonrasına hazırlık anlamında ve meslek seçimi konusunda bir adım atılarak öğrencilerin bilgi ve görgülerinin artırılması hedeflenmektedir.

[11] AYBÜ Hukuk Fakültesinde, medenî usûl ve icra iflâs hukuku anabilim dalı tarafından, medenî usûl hukuku, icra ve iflas hukuku ve arabuluculuk derslerinde "yaratıcı fikir" ödevi verilmektedir. Böylece derslerde anlatılan konuları da kullanarak birtakım sanatsal ürünlerin yapıldığı, şiirlerin yazıldığı, sözlerin bestelendiği çalışmalar ortaya konmaktadır. Yine, dönem arasında veya dönem sonunda hâkim, savcı, avukat, noter gibi meslek sahibi olanların derslere davet edilmesi ve öğrencilerin onlarla soru cevap şeklinde iletişim kurarak anılan meslekler bakımından fakülteyi bitirmeden önce bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır. Ayrıca, öğrenciler, asliye hukuk mahkemesi, sulh hukuk mahkemesi, aile mahkemesi, iş mahkemesi gibi hukuk mahkemelerine yönlendirilerek onlardan duruşmaların izlenmesi ve izlenimlerin aktarılması istenilmektedir. İmkân dâhilinde adliye memurlarıyla birlikte keşiflere katılması sağlanmaktadır. İcra ve iflâs hukuku dersi kapsamında ise öğrenciler tarafından takip dosyalarının incelenmesi ve kendilerinin takip dosyası hazırlayarak icra takibi bakımından takip aşamalarının uygulamaya dökülmesi amaçlanmaktadır.

İfade etmem gereken konulardan bir diğeri de moot court (farazi dava/tahkim)- yarışmalarıdır[12]. Biz bu yarışmalara katılıyoruz. Dekan Yardımcımız Ahmet Bey'in (kendileri de burada) bir hatırası var: Fakültemiz Cinnah Caddesi'nde iken elverişsiz şartlarda dersleri yürüttük. Koridorda Ahmet Hoca bir öğrenciyle karşılaşıyor. Öğrencinin aslında İngilizcesi çok iyi değil, fakat Ahmet Hoca daha önce kendisini moot court takımına yönlendirmiş, aradan bir sene geçmiş, (yabancı dili iyi olmayan ve hocanın moot court takımına yönlendirdiği) bu kişi bambaşka bir cevap veriyor. "…hocam ben fakülteyi bırakma aşamasındaydım. Ama Moot Court ile elde etmiş olduğum tecrübe fakülteye bağlı kalmama yol açtı, şimdi çok mutluyum, size teşekkür ediyorum." şeklinde duygularını ifade ediyor. Hukuk eğitimi zor bir eğitim, herkesin aynı tepkiyi vermesi, herkesin aynı şeyden mutlu olması, başarılı olması mümkün değil. Ama farklı imkânları ortaya koymak lazım.

Belirtilmesi gereken hususlardan birisi de AYBÜ Hukuk Fakültesi'nde, öğrencilere yönelik yürütülen, klinik eğitimi, farazi dava/tahkim (moot court) yarışmalarının öğrenci için ders olarak kabul edilmesi ve kredilendirilmesidir. Bir başka ifadeyle öğrencinin yürüttüğü faaliyet aynı zamanda ders olarak da kabul edilmektedir. Bu husus, yapılan faaliyetin sadece bilgi birikimi ve kazanımı olmaktan ziyade not olarak da değerlendirilmesi anlamını taşımaktadır ki, öğrenciler için tercih sebebi olmayı da beraberinde getirmektedir.

Şunu da belirtmem gerekir ki, sunumda kullandığımız bütün görseller AYBÜ Hukuk Fakültesi'nde çekilmiş olan görsellerdir.

Pratiğe ilişkin uygulamalar ve grup çalışmaları oldukça önemli.

Biz film okumaları yapıyoruz. Hukuk ve sanat, hukuk ve edebiyat derslerimiz var. Sunum yapmaya imkân tanıyan derslerimiz var[13]. Birinci sınıfta İngilizce sunum yapmayı gerektiren bir dersimiz var. Asistan arkadaşları görevlendirerek (ki otuz asistan görevlendirilerek beş veya altı öğrenci şeklinde gruplar oluşturulmaktadır) bir konuyu araştırıp sunum yapmalarını istiyoruz. Böylece, öğrenci henüz birinci sınıfta bir konuyu araştırıyor, bilimsel metotlarla bir ödev (makale) hazırlıyor ve bunu da gruba sunuyor. Böylelikle öğrencilerimiz, başından sonuna hocasının gözetimi altında akademik bir çalışmanın nasıl yürütüldüğünü görüyor ve öğreniyor.

Teorik eğitim ile uygulamanın bir araya getirilmesi için son olarak tavsiye olunacak hususları da belirtmekte yarar var. Mahkemelerde, avukatlık bürolarında hukuk fakültesi öğrencilerinden istifade edilmelidir. Örneğin, dosya raporlama, özetleme, karar yazımı faaliyetleri öğrenciler aracılığıyla yapılabilir. Hukuk bürolarında da öğrencilerden faydalanılabilir. Dava dilekçesi taslağı yazdırılabilir, müvekkil avukat görüşmeleri öğrenciler tarafından raporlanabilir. Tüm bu faaliyetler fakültelerde AKTS karşılıkları ile öğrencilerin transkriptlerinde yer aldığında hukuk eğitiminin teorik ve uygulama dengesini kurmaya yaklaşılmış olacaktır. Teorik ve pratik dengesinin hukuk fakültelerinde sağlanması adına öğretim üyelerinin de hukuk uygulaması içerisinde yer almaları desteklenmelidir. Öğretim üyelerinin avukatlık yapmalarının özendirilmesi yerine, fakültelerin uygulamanın içerisine bir bütün olarak çekilmesi isabetlidir. Örneğin, arabuluculuk ve uzlaştırma merkezleri fakülte bünyesinde kurulabilir. Bu merkezlerde hem fakülte öğrencileri istihdam edilebilir, hem de akademisyenler teşvik edilebilir.

Nihayet, uluslararasılaşma da son derece önemlidir. Türkiye'de Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi %30 İngilizce eğitim veren ilk ve tek devlet hukuk fakültesidir. Bu anlamda ikinci mezunlarımızı verdik. İngilizce öğrettiğimizi düşünüyoruz. Ancak temel dersleri değil, İngilizce ile yapılabilecek dersleri bu şekilde veriyoruz. Örneğin sunum dersleri İngilizce veriliyor.

[12] Klinik hukuk eğitiminin yanı sıra kurgusal dava yarışmaları (Moot Court) da teorik bilginin pratiğe dönüştürülmesine fırsat sağlayan öğrencilerin çok yönlü gelişimine katkıda bulunan faaliyetlerdendir. Öğrencilerin meslek hayatlarında ihtiyaç duyacakları, iletişim, işbirliği, uyum, üretkenlik, sorumluluk, liderlik, muhakeme, adli yazım, hukuki niteleme, problem çözme gibi beceriler kurgusal dava yarışmaları ile gelişmektedir. Öğrenciler grup çalışmaları ile kurgusal dava yarışmalarına hazırlanmakta ve kendilerine sunulan uyuşmazlıklara çözüm üreterek, yarışmalarda kendi çözümlerini savunmaktadır. AYBÜ Hukuk Fakültesinde, kurgusal duruşma yarışmalarına katılım seçmeli ders olarak sayılır ve öğrencilere bu faaliyetler akademik hayatları açısından da cazip hale getirilmektedir. Her sene Viyana'da düzenlenen Willem C. Vis Uluslararası Ticari Tahkim Yarışmasına fakültemiz düzenli olarak katılmaktadır. Bu sene 3. kez bu yarışmaya katılıyoruz. Geleceğin hukukçularını yetiştirmek amacıyla düzenlenen, İngilizce sözlü ve yazılı aşamaları olan, dünyanın en saygın kurgusal dava yarışmaları arasında yer alan bu yarışmada her yıl farklı ülkelerden 350'ye yakın hukuk fakültesi yarışmaktadır. AYBÜ Hukuk Fakültesi alanında yetkin ve özverili öğretim elemanlarının emekleri ve öğrencilerin çabaları ile dünyanın saygın okullarının yarıştığı bu yarışmada önemli ölçüde yol almıştır. Willem C. Vis Uluslararası Ticari Tahkim Yarışmasının yanında İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Geleceğin Tahkim Avukatı Yarışması ve Tüketici Hukuku Farazi Dava Yarışması, AYBÜ Hukuk Fakültesi öğrencilerinin katıldığı ulusal kurgusal dava yarışmalarıdır. AYBÜ Hukuk Fakültesi, Kadir Has Üniversitesi tarafından düzenlenen Tüketici Hukuku Farazi Dava Yarışmasında 2017 yılında şampiyon olmuş ve ISTAC Geleceğin Tahkim Avukatı Yarışmasına katılan AYBÜ Hukuk takımı bu prestijli yarışmada da Genç ISTAC Özel Ödülünü almaya hak kazanmıştır.

[13] AYBÜ Hukuk Fakültesinde, düzenli olarak her sene Kısa Film Yarışması ve dönem boyunca her hafta Hukuk temalı film okumaları etkinliği düzenlenmektedir. Bu etkinlikler ile öğrenciler hukuk eğitimleri boyunca hukukun anlam ve önemini farklı bakış açılarından kavrama fırsatı yakalamaktadır. Öğrencilere yabancı dilde sunum yapma fırsatı veren Legal Discussions, Methodologies of Law, Legal Research, Term-Paper and Presentation in Law gibi derslerde kalabalık olmayan sınıflarda öğrenciler hukuki konularda araştırma yaparak hazırladıkları ödevleri sınıf ortamında sunabilmektedir. Bu tür derslerin öğrencilere nasıl araştırma yapılacağını öğretmesi, akademik metinler hazırlama ve topluluk önünde konuşma yapma becerileri açısından son derece önemli oldukları kabul edilmelidir.

Aynı zamanda Hukuk Almancası dersimiz var. Bunun son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Ayrıca, tıpkı Hukuk Almancası gibi beş dönem süren seçimlik Osmanlıca Hukuk Metinleri dersimiz var.

Artık küreselleşmeyle birlikte kişinin dünyayı takip etmesi lazım. Her hukukçunun dünyayı takip etmesi bakımından yabancı dil son derece önemli.

Öğrenci sayıları azaltılmalı, kontenjanlar azaltılmalı, alt yapı eksiklikleri giderilmelidir. Bu anlamda küçük sınıflar ayarlanmalıdır.

Peki, tüm bunlarla beraber ne olmalı? Bizim kuruluş felsefemizde şu düsturu hiç unutmadık: ***"Hedefimiz, hukukun üstünlüğünü özümsemiş, adaletli ve hakkaniyetli hukukçu yetiştirmek".*** Tüm fakültelerin bu bilinçte olması lazım. Adalet duygusu her ne kadar ailede kazanılmakla beraber, öğretim üyelerinin gerek öğretim metotlarını yerine getirirken ve gerekse örnek bir insan olması açısından, bu yönde çaba sarf etmesi gerekir diye düşünüyorum.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ederim.

AYBÜ Hukuk Fakültesi olarak yürüttüğümüz Göçmen Hukuk Kliniği ile ilgili yapılmış olan anket çalışması ve bunun bazı sonuçlarına Tebliğ içerisinde yer verebilme imkânımız bulunmadığı için, bu gibi çalışmalara katkı vermesi açısından burada ek olarak sunulmasının yararlı olduğunu düşünüyorum.

EK: ANKET ÇALIŞMASI

Klinik eğitimi modelini geliştirmek amacıyla 2016 – 2017 Bahar ve 2016-2017 Yaz dönemlerinde AYBÜ Göçmen Hukuk Kliniği'nde görev alan öğrencilere yönelik bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Söz konusu anketle klinik eğitiminin öğrencilere ne ölçüde katkı sunduğu, öğrencilerin eğitim süreci boyunca karşılaştıkları sorunlar ve öğrencilerin klinik eğitimi tecrübelerinden memnuniyetleri araştırma konusu yapılmıştır.

Anket çalışması Fakültemiz Araştırma Görevlisi Emre BERBER tarafından değerlendirmeye tabi tutulmuştur[14]:

Klinik eğitimi sizlere hangi açılardan katkı sundu?

	2016-2017 Bahar	2016-2017 Yaz	Ortalama
İletişim, işbirliği, yaratıcılık gibi mesleki hayatta kullanılacak becerilerin geliştirilmesi	2,38	3,05	2,72
Hukuki niteleme, muhakeme, problem çözme gibi mesleki becerilerin geliştirilmesi	2,63	3,3	2,97
Hukuki bilginin geliştirilmesi	2,25	2,84	2,55
Göçmenler ve sorunları hakkında bilgi sahibi olunması	3,04	3,59	3,32
Hukuk uygulamasının tanınması	2,5	3,3	2,9
Meslek tercihinin belirlenmesi	1,88	2,05	1,97

1. **Öğrenciler klinik eğitiminin kendilerine en çok göçmenler ve sorunları hakkında bilgi sahibi olunması yönünde katkı sunduğunu ifade etmektedir.**
2. **Öğrenciler klinik eğitiminin kendilerine en az meslek tercihinin belirlenmesi konusunda katkı yaptığını ifade etmiştir.**

[14] Likert ölçeği kullanılan ankette son iki soru dışındaki tüm sorularda katılımcılardan Hiç (0), Az (1), Orta (2), Çok (3), Çok Fazla (4) seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. Dolayısıyla son iki soru dışındaki bütün sorular için oluşan değerler 4 puan üzerindendir. Son iki soruda oluşan değerler 5 puan üzerinden oluşmuştur.

Klinik eğitimi boyunca ne gibi sorunlarla karşılaştınız?			
	2016-2017 Bahar	2016-2017 Yaz	Ortalama
Vakaların konu bakımından tek tip olması	1,71	1,92	1,82
Vaka sayısının Azlığı	2,04	2,25	2,15
Yeterli teorik eğitim verilmemesi	1,79	1,63	1,71
İdari asistanların vakaların çözümünde inisiyatif alarak öğrencilere zemin bırakmaması	0,92	0,42	0,67
Vakaların çözümünde idari asistanların yeterli desteği sağlamaması	0,83	0,55	0,69
Tercümanların vakaların çözümünde inisiyatif alarak öğrencilere zemin bırakmaması	0,79	0,55	0,67
Keçiören Göçmen Hizmetleri Merkezi çalışanlarının olumsuz tutumları	0,21	0,21	0,21
İdari asistanların olumsuz tutumları	0,17	0,13	0,15
Eğitim günü tercihleriyle ilgili problemler	1,42	0,59	1,01
Ulaşım sorunları	1,29	0,71	1
Diğer	0,88	0,34	0,61

3. Anket kapsamında öğrencilere sunulan altı sorunun beşi için ortaya çıkan değerler orta nokta olan 2,00 değerinin üzerindedir. "Meslek tercihinin belirlenmesi" için çıkan değer ise orta değere çok yakın bir noktada şekillenmiştir. Dolayısıyla klinik eğitimine katılan öğrencilere göre klinik eğitiminin sayılan altı madde bakımından da kendilerine katkı sunduğunu söylemek yerinde olacaktır.

4. Değerlerin yaz döneminde belirgin bir şekilde artış göstermesi hizmet kalitesi ve verimliliğin artışıyla ilişkilidir.

1. Anket sonuçlarından öğrencilerin eğitim kalitesini zedeleyen en büyük unsur olarak vaka sayısının azlığını (2,15) ve hemen ardından vakaların konu bakımından tek tip olmasını (1,88) gösterdiği anlaşılmaktadır. Yeterli teorik eğitim verilmemesi (1,88) başka bir sorunlu noktayı teşkil etmektedir.

2. Öğrencilerin ikinci kademedeki sorunlarının eğitim günü tercihleriyle ilgili problemler (1,01) ve ulaşım sorunları (1,00) olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu sorunlar soru kökündeki "Az" kavramının karşılığı olan 1,00 bandında şekillenmiştir. Dolayısıyla bu sorunların tolere edilebilir bir seviyede olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

3. Klinik eğitimine katılan öğrencilerin gerek idari asistanlar, gerek tercümanlar gerek de KGHM çalışanlarının eğitimi boyunca ortaya çıkan sorunlarda payı olmadığını düşündüğü anlaşılmaktadır.

Klinik eğitimi boyunca ne gibi sorunlarla karşılaştınız?			
	2016-2017 Bahar	2016-2017 Yaz	Ortalama
Klinik eğitimi sırasında yaptığınız faaliyetlerin topluma ne kadar yararlı olduğunu düşünüyorsunuz?	3,33	3,75	3,54
Statünüz ve şartlarınız uygun olsa klinik eğitimine tekrar katılmak ister miydiniz?	3,71	4,34	4,03

1. Klinik eğitimine katılan öğrenciler içinde bulundukları faaliyetin çok yüksek bir oranda topluma yararlı olduğunu düşünmektedir.

2. Öğrenciler, klinik eğitimine tekrar katılmayı arzu etmektedir.

ÖĞRENCİLERE YÖNELTİLEN "LÜTFEN AYBÜ GÖÇMEN HUKUK KLİNİĞİ HAKKINDAKİ YORUM, GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİNİZİ AYRINTILI BİR BİÇİMDE YAZINIZ" SORUSUNA BAHAR DÖNEMİ İÇİN VERİLEN CEVAPLARDAN BAZILARI ŞU ŞEKİLDEDİR:

İyi bir tecrübeydi

•••

Göçmenler ile yüz yüze irtibata geçip onların sorunlarına hukuki açidan çözümler üretmeye çalışmak düşüncesinin endişe verici olmasından dolayı iki haftada bir ilgili hukuki bilgilerimi gözden geçirmemi söz konusu bilgilerimi kalıcı hale getirmesini sağladığını düşünüyorum. Ayrıca kendi ülkelerinden ülkemize göç edip de birçok noktada zor durumda olan insanların sorunlarına hukuki açıdan destek sağlamak suretiyle onların yaralarına bir nebze olsun merhem olmak vicdanen hoş bir duygu idi. Ayni zamanda Keçiören Göçmen Hizmetleri Merkezi'nde çalışan insanların güleryüzlü, içten hal ve hareketleri, yardımsever tutumları çalışma noktasında da motive edici idi. En çok zorlandığım nokta yardıma muhtaç ailelerin perişan haldeki çocukları ile yüz yüze gelişimdi. Bir an için yardım mekanizmasının kendim olmasını dilediğim zamandı o anlar. Hukuki destek bağlamında idari makamlara nasıl dilekçe yazılır hususunu ayrıntıları ile öğrenmiş olduğumu düşünüyorum. Göçmenler ile yüz yüze görüşmek, o statüdeki insanlarla iletişimin nasıl sağlanacağı noktasında yol göstericiydi. Son olarak da çalışma süreci boyunca bizlerden yardımlarını esirgemeyen idari asistanlarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

•••

Göçmenler için kesinlikle çok faydalı olduğunu düşünüyorum, sonuçta pek çoğunun dilini bile bilmedikleri bir ülkede hukuki sorunlarına yardımcı oluyoruz. Ancak klinik eğitiminin artırılması gerektiğini düşünüyorum. Ben 3. sınıf olduğum için biraz zorlandım.

•••

Ankette de belirttiğim üzere vakaların az olması verimi düşürdü diyebilirim bunun dışında kliniğin gönüllülük esaslı verdiği hizmetin oldukça değerli olduğunu düşünüyorum. Bildiğimiz fakat gözardı ettiğimiz bir yaşam süren mültecileri yakından görüp iletişim kurmak sorunlarını dinlemek bile yeterli. Faydalı olmuştur umarım.

•••

Faydalı bir program olduğunu düşünüyorum ancak 3. sınıflar olarak ilgili konulara çok hâkim olmadığımız için katkımızın az olduğunu düşünüyorum.

•••

Genel olarak faydalı olduğunu düşünüyorum.

•••

Katıldığım için çok memnun kaldım. Lisans hayatım boyunca mesleğe dair edindiğim en iyi tecrübeydi. Gelecekteki meslek seçimime kesinlikle yön verdi, karşılığında para olsun ya da olmasın insanlara yardım etmek ve karşınızdaki insanın size minnettarlığını görmek bu bölümde yapılabilecek mesleki tatmini en yüksek olan işin bu iş olduğunu bana gösterdi. Emeği geçen herkese çok teşekkür ederim. Ben lisans hayatımı tamamladım, umarım bu klinik benden sonrakilere de böylesine yardımcı olur.

•••

Hukuk kliniği özellikle insanlarla birebir iletişim halinde olmamızı gerektirdiği için hem zor hemde mesleğe başlamadan önce bu zorluğu aşabilmek adına güzel bir deneyim oldu. Ancak Milletlerarası Özel Hukuk'u henüz görmemiş bir sınıf öğrencisi olduğum

için bazı vakalarda pasif kalmak durumundaydım. Klinik için cüzi de olsa bir ücret verilmesi ve uluslararası bir proje kapsamında olması bize verebileceği en mükemmel şey olurdu. İnşallah bu sene böyle bir alanda değerlendirmeye alınır.

•••

Öğrenciler olarak teoride öğrendiklerimizden uygulamada faydalanıyor olmak güzel. Sadece sınav haftaları bizler için zor oluyor. Ayrıca BMMYK ile gerçekleştirilen klinikteki gibi ücret verilmesini isterdim, en azından öğrencilerin yol parası verilebilir diye düşünüyorum.

•••

Hukuk fakültesinde okumanın ayrıcalığını görmüş olduğumuz bir derstir.

•••

Uygulamayı görmek açısından fazlasıyla önemliydi, bunun yanında insanlarla iletişim kurmayı ve işbirliğini teşvik eden bir klinik eğitimiydi. Göçmen Hukuku'na tam hâkim olmasam da hukuki açıdan teorik bilgileri somut olaya nasıl uygulayacağımı deneyimlemiş oldum.

•••

İyi bir deneyimdi. Herşeyden önce Mülteci Hukuku'na dair az çok bilgi edinip bunu az çok kullanabildik. Olumsuz tarafları sınav haftasında da görevli olmak ve en azından yol ücretlerinin karşılanmaması durumu.

ÖĞRENCİLERE YÖNELTİLEN "LÜTFEN AYBÜ GÖÇMEN HUKUK KLİNİĞİ HAKKINDAKİ YORUM, GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİNİZİ AYRINTILI BİR BİÇİMDE YAZINIZ" SORUSUNA YAZ DÖNEMİ İÇİN VERİLEN CEVAPLARDAN BAZILARI ŞU ŞEKİLDEDİR:

Ülkemizde sayıca çok fazla olan ve ciddi sorunlar yaşayan göçmenlerle ilgili farkındalığım arttı ayrıca göçmen ve yabancılar hukuku ile ilgili de teorik ve pratik bilgi sahibi oldum. Görev aldığım günlerde karşılaştığım vakıalar da tek tip değildi bu nedenle farklı alanlarda(ceza muhakemesi, miras gibi) araştırma yapma ve bilgi edinme şansım oldu. Tek sorun yaşadığım kısım ise klinik eğitimine katılıp ilgili mevzuatı okumama rağmen bilgileri pratiğe dökememem oldu, bu sorunun yaşanmaması için klinik eğitiminde uygulamanın ön plana çıkarılması görüşündeyim.

•••

Öncelikle klinikte çalışacak arkadaşlar için verilen eğitim oldukça yüzeysel ve yetersiz. Asistan hocalarımızın varlığı sayesinde bir çok problemin üstesinden geliniyor. Ancak dönemin sonlarına doğru, vakalarla karşılaştıkça işin üstesinden gelinmeye başlanıyor denilebilir. Yine de hocalarımızın eli hep üzerimizde olduğundan onlara duyulan güvenle bizlerde teorik açıdan kendimizi geliştirme zahmetine yeteri kadar girmiyoruz. Emeği geçen tüm hocalarımıza teşekkürü bir borç biliriz. Bunun dışında çeşitli konularda gelen vakalarda teorik bilginin pratiğe nasıl dönüştürüleceğini öğrenme açısından bir uygulama dersi olması hasebiyle oldukça faydalı bir ders. Klinik eğitimine katılan arkadaşlara en azından kliniğe gittikleri takvim sonunda asistan hocalarımız tarafından bir değerlendirme dersi verilebilir. Böylece her takvim sonunda tüm öğrencilere gelen vakaların değerlendirilmesi yapılır ve bir ders havasında geçen süreçte yapılacak olan bilgi paylaşımından herkes eşit oranda faydalanmış olur.

•••

Klinik eğitimi evvela mezun olmadan teorik bilginin, pratik sahada kullanımına ilişkin bir tecrübe kazandırması açısından kanaatimce çok önemli. Meslek hayatına atılmadan her öğrencinin böyle bir tecrübe kazanması mümkün olmuyor. Klinik faaliyeti hem ileti-

şim kurma yönünden yeterliliğimizi ölçme ve geliştirme fırsatı veriyor hem de hızlı, pratik düşünme, çözüme odaklanma becerisi kazandırıyor. Zira sınavda veya ödev kapsamında bir soruna ilişkin çözümü kâğıda yazmak ile ciddi bir ilişki çerçevesinde sözlü olarak ifade etmek birbirinden ayrışıyor. Eğitim sürecinde yalnız bir asistan hocamız gün içinde gelen vakalarda inisiyatifi daha çok kendisi alarak duruma müdahil olmuştu bu tarz durumların mümkün olduğunca aza indirilmesi çok daha yerinde olacaktır. Çünkü bu durum öğrenciye de kendisini önemsiz hissettirebiliyor. Bunun dışında bir olumsuzlukla karşılaşmadım. Verilen danışmanlık hizmetinin ne kadar faydalı ya da başarılı olduğuna ilişkin yardım talebinde bulunanların geri dönüşlerinin alınması ve bunların öğrencilere aktarılması gerektiğini düşünüyorum. Böylece hem öğrenciler için de bir motivasyon kaynağı oluşur hem de klinik faaliyetinin amacına ulaşıp ulaşmadığına ilişkin öğrencilerin aklındaki soru işaretleri bertaraf edilir. Danışmanlık hizmetine ilişkin duyuruların da arttırılması belki tek tip vaka sorununa bir çözüm oluşturabilir. Aynı zamanda eğitim süresince göçmenlerin hayat hikâyelerini öğrenmek, içinde bulundukları durumlara şahit olmak. Bazı ön kabullerin, suizanların bertaraf edilerek onları tanıma ve anlama fırsatı sağlamıştır. Bu yönüyle entegrasyon zemini oluşturduğunu düşünüyorum. Belirtmem gerekiyor ki, klinik eğitimi süresince, tüm danışman hocalarımız hiçbir yardımı esirgemeyerek çok yardımcı oldu herkese çok teşekkür ediyorum.

•••

Göçmen kliniği pratik uygulama yapma açısından çok yararlı oldu. Aynı zamanda problemlere çözüm bulma yeteneğimi ciddi anlamda geliştirdi. Pratik düşünme ve bir olayı farklı yönlerden değerlendirebilme yeteneğime de olumlu etkileri oldu. Ayrıca insanlara yardımcı olabilmiş olmak mesleki anlamda büyük bir mutluluk oldu. Bunların yanı sıra tüm klinik eğitimim boyunca vaka azlığı problemi ile karşılaştım. Gelen vakalara ise dilekçe yazılıp gönderilmesi yönünde bir eğilimin olması beni rahatsız etti. Kliniğe başvuran başvuruculara daha çok bilgi verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

•••

Klinik eğitimi başta, benim göçmenlerin içinde bulundukları zor durumu anlamama yardımcı oldu. Zor durumda olan kişilere el uzatmamızı sağladı. Kliniğin başta insan olmamızın bize kattığı manevi değerleri pekiştirdiğini düşünüyorum. İkinci olarak, teorik bilgileri somut olaya nasıl uygulayacağımız konusunda bize yön gösteren bir uygulamaydı her ne kadar gelen olaylar çoğunlukla tek tip olsada. Emeği geçen herkese ve özellikle bizleri teşvik eden tüm asistan hocalarımıza teşekkür ediyorum.

•••

Öncelikle okulun öğrencisi olmadığım için çok fazla insan tanıma şansım oldu. Çok ilginç bir deneyim oldu. Bu sene aldığım Devletler Özel Hukuku dersi için temel almış oldum. Karşımızdaki kişiye nasıl davranmamız gerektiğini gördüm, ortamımız iş ortamı gibiydi bu nedenle deneyim de olmuş oldu. Gerektiğinde yazdığımız dilekçe ve doldurduğumuz raporlar yazma yetimizi geliştirdi. Elimizdeki kaynaklar oldukça iyiydi; merak ettiklerimi araştırma şansım oldu. Bazen boş zamanlarımız olduğunda mevzuatı da okuma şansımız oldu. Olayı anlama ve değerlendirme yetimiz gelişti. Benim açımdan bilgisayarda işlem yapmak hep zordu ama bilgisayar da bir sürü işlem yaparak öğrenmiş oldum. Eleştirecek bir nokta göremiyorum çok güzel bir çalışma ortamı ve dolu dolu vakit geçirdim çok da eğitici oldu. Çok çok memnun kaldım. İyi ki böyle bir klinik var ve bize böyle bir şans sağlanmış. Teşekkür ederim.

•••

İlk olarak klinik eğitiminin sınırlı sayıda değil de uygulama dersi olarak tüm öğrencilere

verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Teorik bilgi olarak çok fazla bir katkısı olmamasına rağmen (gerek ayni tip vakalar gerekse vaka sayısı azlığı nedeniyle) eğitimi sosyal hayatla ve insanlarla birebir iletişimle birleştiği için kendi adıma çok faydalı olduğunu düşünmekteyim. Başlarda tecrübesizlik nedeniyle yaşadığım tedirginliği asistanlarımızın gerek profesyonel gerek arkadaşça yaklaşımlarıyla kolay atlattım. Vaka çözümü anında asistanların konuyu direk ele almaması ama aynı zamanda bizi tek başımıza da bırakmayarak yanımızda yardım etmeye hazır durmaları vakanın yanında özgüvenli hissetmemi sağladı. Ben gerçekten çok memnunum böyle bir eğitime katıldığım için. Emeği geçen herkese teşekkür ederim.

•••

Klinik gerçekten her hukuk fakültesi öğrencisinin öğrencilik döneminde en az bir kez tecrübe etmesi gereken bir süreç. Meslek hayatında tadacağımız birilerine faydalı olma hazzının adeta fragmanı gibiydi bu anlamda en çok manevi katkılarından bahsedeceğim çok etkilenmiş biri olarak. Beni çok mutlu eden başka bir şey de ilk kez asistan hocalarımızla aynı çalışma ortamında olmamızdı, hem yaş farkımızın az olması hem de tecrübe sahibi olmaları her öğrenci için bir şans. Keşke hukuk fakültesinde böyle bir zemin ilk iki yılında da sağlanmış olsaydı. Asıl amacıyla ilgili yorumda bulunmam gerekirse de göçmenlere yardımcı olduğumuza inanıyorum. Türk vatandaşlarının dahi zorlandığı, şikâyetlerini hukuk dili kullanarak dilekçeye dökme sürecinde mültecilere gerektiği gibi yardımcı olduk. Sadece aracı olduğumuz sürecin sonucunda sorunları çözüldü mü bunu bilemiyor olmak kliniğin teknik bir eksikliği olarak nitelendirilebilir. Bunun dışında iyi ki benim fakültemde böyle bir şey yapıldı, iyi ki hocalarımız böyle bir süreç başlattı. Emeği geçenlere teşekkürler.

•••

Uygulama sahasına öğrendiklerimizi geçirmek şahsım adına mühim ve yararlıydı. Fakültemizin ve görevli olan öğretim üyelerinin bu imkânı bizlere sunması beni memnun etti. Teşekkür ederim.

•••

Öncelikle klinik sayesinde mesleki ve pratik açıdan tecrübe kazanmış olduk. Yazdığımız dilekçeler ve karşılaştığımız vakalar ile okulda öğrendiklerimizi gerçek hayatta uygulama imkânı bulduk. Bizlere böyle bir imkân sağlandığı için çok şanslı olduğumuzu düşünüyorum. Ancak kliniğe gelen vaka oranları her gün değiştiği için tüm arkadaşlarımız bu imkândan aynı ölçüde yararlanamadı. Buna bir çözüm olarak gelen vakalar için bir randevu sistemi uygulanabileceğini düşünüyorum. Bize verdiğiniz için tüm eğitimler, bilgiler ve emekleriniz için teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz Hocam. Dileriz hedefleriniz, temennileriniz layıkıyla hayata geçer. Ve son olarak Sayın Yılmaz Akçil'i dinleyeceğiz. 1991'de idari yargı hâkim adayı olarak göreve başlamıştır. 1993'ten bu yana sırasıyla, Sivas ve Mersin İdare Mahkemesi Üyeliği, Erzurum İdare Mahkemesi Üyeliği, Erzurum İdare Mahkemesi Başkanlığı ve Erzurum Bölge İdare Mahkemesi Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. Sonrasında Danıştay üyeliği görevini devam ettirirken 2014'te Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye Adalet Akademisi Başkanı olarak görevlendirilmiştir. "Adalet Bilincinin Oluşumunda Türkiye Adalet Akademisinin Rolü" konulu sunumu olacaktır. Buyurun.

Yılmaz AKÇİL
Türkiye Adalet Akademisi Başkanı
Danıştay Üyesi

ADALET BİLİNCİNİN OLUŞUMUNDA TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİNİN ROLÜ

Sayın Başkan, teşekkür ediyorum. Konuşmama başlamadan önce herkesi en derin muhabbetlerimle selamlıyorum. Böylesi saygın bir topluluğa hitap etmekten dolayı duyduğum heyecan ve mutluluğu ifade etmek isterim. Adalet Şurası'nın ülkemiz ve hukuk camiamıza hayırlı olmasını temenni ediyorum.

Benden önce sunum yapan çok değerli hocalarımız "hukuk eğitiminin lisans kısmına" değindiler.

Ben de sizlere, esas görevi[1] hâkim ve Cumhuriyet savcısı adaylarının meslek öncesi eğitimi ile hâkim ve Cumhuriyet savcılarının meslek içi eğitimi olan Türkiye Adalet Akademisi'nin, adaletin tesisinde en önemli fonksiyonu üstlenen hâkim ve savcıların adalet bilincinin oluşumundaki rolü ve görevinden bahsedeceğim.

Ancak ilk olarak "adalet, hukuk ve yargı" kavramlarına değinmek istiyorum.

1) ADALET, HUKUK VE YARGI

1.1 ADALET

Tarihin her döneminde tüm devlet ve din adamları ile düşünürler "adalet" üzerine yoğunlaşmışlar, konuşma ve eserlerinde adalete çok geniş yer ayırmışlardır.

Kutsal kitabımız Kuran-ı Kerim'de de; birçok ayette "*adil olunması ve adaletle hükmedilmesi*" emredilmiştir[2]. Dinimize göre savaşta bile düşmana adil davranılması gerekir[3]. Adalet kavramının hem dünyevi hem de uhrevi yönü bulunmaktadır. Kuran'da, adil davrananlar hem dünyada hem de ahirette övülmüş ve ödüllendirilecekleri vaat edilmiştir[4].

Her kişi ve topluma göre adalet algısı ve beklentisi farklı olabilir.

Ancak esasta adalet; hakka uymak, haklı ve haksızı ayırt etmek, zulmü önlemek, mağdurun hakkını teslim etmek ve toplumsal düzen ve huzuru sağlamaktır.

Ömer Hayyam'ın meşhur beytinde belirtildiği üzere Adalet; kâinatın ruhudur ve devletin temelidir.

Adalet; toplumu ayakta tutan en önemli kaidedir.

Devleti güçlü kılan, toplumsal barışı sağlayan ve birlikte yaşamı kolaylaştıran yegâne değer adalettir.

Bu nedenledir ki, bir ülkede adaleti sağlamak ve adil bir yargılama sistemi oluşturmak, Devletin temel fonksiyonlarından biridir ve meşruiyetin de esasıdır.

Her yönetim sisteminin özü ve meşruiyeti adalet üzerine tesis edilir. Bu nedenle adaleti gerçekleştirmekle görevli yargı mensuplarının tutum ve tavırları, yöneticilerin yönetilenler nezdindeki meşruiyetini de sağlar. Örneğin 1960 ve 1980 darbeleri, 12 Mart 1971 muhtırası, 28 Şubat 1997 postmodern darbesi gibi toplumsal olaylara baktığımızda, bu darbelere ve muhtıralara ilk desteğini o dönemin yargı mensupları vermiş ve darbeciler istedikleri amaçlarına kolayca ulaşmışlardır. Hatta 3 Temmuz

[1] T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 4954 Sayılı Türkiye Adalet Akademisi Kanunu, 31/07/2003, s:25185

[2] El-Nahl, 16:41 ayet, El-Maide, 5: 8, 42. ayetler

[3] El-Hucurat, 49:9, 10. ayetler

[4] El-Nahl, 16:76. ayet

2013 tarihinde Mısır'da Abdülfettah El Sisi tarafından yapılan askeri darbeye ilk destek Mısır Anayasa Mahkemesi Başkanı Adil Mahmud Mansur tarafından verilmiş ve bu kişi geçici olarak[5] Cumhurbaşkanlığı'na getirilerek, darbecilerin amacına kavuşmaları sağlanmıştır.

İlk kez 15 Temmuz 2016 tarihinde yargı, milli iradenin yanında yer almış, daha darbenin ilk saatlerinden itibaren başsavcıların yaptıkları basın açıklamaları ile darbecilerin suç işledikleri, cezalandırılacakları ifade edilerek, toplum nezdinde meşruiyet sağlamalarının önüne geçilmiştir.

Bu nedenledir ki adalet, meşruiyetin de temelidir.

Adalet; her yerde ve her koşulda aranması, yaşanması, uygulanması ve korunması gereken müstesna bir değerdir.

Adalet; hayat standardı yüksek ve mutlu toplumların, sağlam ve istikrarlı devletlerin en kutsal mefhumudur ve milletlerin bekası için vazgeçilmez bir unsurdur.

Adalet; hem hukuksal, hem de toplumsal bir kavramdır, kişinin ve toplumun yararına olan her şeydir.

Toplum açısından adalet önemli olduğu gibi, birey açısından da adalet çok önemlidir. Adalet bir erdemdir, güzel ahlakın bir yansımasıdır.

Adalet, kişinin iç huzurudur. Adil davranan biri; rahat eder, vicdanıyla çatışmaz, mutlu yaşar, kendisiyle, ailesiyle, komşularıyla, iş arkadaşlarıyla barışık olur. Zalim olan kişi ise iç huzuru bulamaz ve çevresinde sevilmez. Bu nedenle adalet, kişi ve devletlerin ömrünü uzun kılar. Bundan dolayıdır ki, atalarımız, "küfür yaşar, zulüm yaşamaz" demişlerdir.

1.2 Hukuk ve Yargı

Adalet her toplumda kendiliğinden bulunması gerekli bir durum olmakla beraber, adaletin çiğnenmesi sonucu oluşabilecek mağduriyetlerin ve haksızlıkların giderilmesi bakımından hukuk kuralları doğrultusunda adaleti tesis etmek üzere bağımsız ve tarafsız çalışabilecek mahkemeler ve yargı sistemi kurmak, devletin en başta gelen görevlerinden biridir.

Yargının nihai hedefi; etkin bir yargılama süreci sonunda verilmiş adil kararlarla, toplumsal barışı sağlamak, kamu düzenini korumak ve adaletsizlikleri bertaraf etmektir.

Ancak hızlı ve adil işleyen bir yargı sistemi ile adalet tesis edilebilir.

Mahkemeler; bireyi, aileyi ve bütün toplumu derinden etkileyen kararların verildiği yargı kurumlarıdır. Anne karnındaki bir çocuğun nesebinin tespitinden, yıllar önce ölmüş birisinin kabrinin açılıp, ölüm sebebinin saptanmasına kadar insanla ilgili her konuda kararı hâkimler vermektedir.

İnsanların; canlarının, özgürlüklerinin ve mallarının en büyük güvencesi adil çalışan mahkemelerdir. Eğer bir toplumda can ve mal güvenliği yoksa kişinin hürriyeti haksız yere kısıtlanabiliyorsa, kimse orada yaşamak istemez.

Toplumdaki güveni; ancak, her şeyin sonunda adil bir mahkemenin bulunabileceği inancı sağlar. Adil bir yargılama sonucunda vicdanlar rahatlar ve toplum huzur ve sükûnete kavuşur.

Nitekim suç işleyen biri, işlediği bu suçtan dolayı duyduğu vicdan acısını alacağı ceza ile dengeler; "Ben bir suç işleyerek hata yaptım, ancak mahkeme bana cezamı verdi ve sonuçta cezamı çektim, artık ben de normal bir insanım ve toplumda huzurlu bir şekilde yaşayabilirim." der. Öte yandan mağdur tarafı da, "Ben bir haksızlığa uğradım, ancak bana haksızlık yapan da mahkemece cezalandırıldı ya da alacağım bana ödendi, artık kişisel bir husumetim ve

[5] 3 Temmuz 2013-8 Haziran 2014 tarihleri arasında geçici olarak Cumhurbaşkanlığı yapmıştır

alacağım kalmadı." der ve rahatlar. Böylece toplumsal barış ve huzur sağlanmış olur.

Hukuk ve yargılama faaliyeti, aklın, zekânın, vicdanın, yeteneğin ve tecrübenin en üst düzeyde kullanıldığı bir süreçtir.

Yargılama; sadece mantığa dayalı mekanik bir iş değildir. Adalet, hakkaniyet, mesuliyet, iyi niyet, dürüstlük, tarafsızlık gibi insani, evrensel ve yüce mefhumlar çerçevesi içinde cereyan eder[6].

1.3 Hâkim ve savcıların nitelikleri

Yargılama faaliyeti birçok yerde olduğu gibi bizim ülkemizde de hâkim ve savcılar eliyle yürütülmektedir.

Hâkim ve savcılar; devlet gücünü ve yetkisini elinde bulunduran yargının asli aktörleridir.

İnsanların hak ve hürriyetleri üzerinde söz sahibi olan hâkim ve savcılar; yargılama faaliyetleri sırasında zekâ, akıl, yetenek ve tecrübelerini kullandıkları kadar, vicdanlarını, yüreklerini ve hislerini de kullanmak durumundadırlar.

Adaleti tesis etmenin ve yargıya olan güveni sağlamanın ilk şartı, yargıda nitelikli ve kaliteli insan kaynağına sahip olmaktır. Nitelik ve kalite, yargının mihenk taşıdır.

Sistemin asli unsuru olan nitelikli ve donanımlı hâkim ve savcılar yoksa; en iyi yasaların yapılması, en görkemli adliye binalarının inşa edilerek son teknoloji ile donatılması yeterli olmaz ve adalet ülküsüne ulaşılamaz.

Bu nedenle hâkimlik ve savcılık mesleği, yargılama eğitimi almış, şahsiyeti oturmuş ve belli bir olgunluğa ulaşmış, toplumca kabul görmüş, erdemli ve bilge kişiler tarafından icra edilmesi gerekir.

İnsanı değerli kılan sahip olduğu ahlaki niteliklerdir. Benimsediği ahlaki değerler, bireyin kişiliğini, bakış açısını, düşüncelerini, davranışlarını, muhakemesini, hatta hayat şeklini belirler.

Tarihin derinliklerinden süzülerek gelen kültürel değerlerimiz ve tarihi mirasımız, milletimizin en büyük hazinesidir. Toplumsal yaşantımızın temel yapısını oluşturan milli, manevi, sosyal ve ahlaki değerlerimizden olan yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, nezaket, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlılık ve adalet gibi kazanımlarımız en önemli referans kaynağımızdır. Ecdadımız, bu değerleri yaşayarak ve koruyarak güçlendirmişler ve bizlere emanet etmişlerdir. Yargı mensuplarının da manevi ve toplumsal değerleri benimseyen ve yaşayan erdemli insanlar olması gerekir.

Hâkimlik ve savcılık mesleği tarih boyunca her toplumda sevilen ve saygı gören bir meslek olmuştur. Hatta saygınlık ve güvenilirlik bu görevi yürütmek için asli nitelik olarak aranmıştır. Bu saygınlığa sahip olmak kadar, korumak da önemlidir. Bu açıdan ortaya konulan her davranış, sarf edilen her söz, giyim kuşam, okunan kitaplar, arkadaş çevresi ve hulasa hayatın her anı, toplumda birileri tarafından izlenmektedir. Bu nedenle yargı görevini yürüten kişilerin "davranış çarpan katsayısı" normal kişilere göre daha yüksektir. Normal bir insanın yaptığı bir iyiliği hâkim ve savcılar yaparsa toplumda daha fazla ilgi ve itibar görür. Aynı şekilde normal bir insanın yaptığı bir hatayı hâkim ve savcılar yaparsa daha fazla yadırganır ve ayıplanır. Bu açıdan yargı mensuplarının toplumun önemsediği ve kabul ettiği değerleri bir hayat tarzı olarak benimsemeleri ve hayatlarını buna göre şekillendirmeleri gerekmektedir.

Yeri gelmişken, insanı erdemli kılan evrensel değerlere ve özellikle yargı mensuplarında bulunması gerekli vasıflara da kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır.

Yargı mensuplarının vasıfları hakkında malumunuz olduğu üzere ilk kez ve en önemli

[6] Aliye İzzetbegoviç, Doğu ve Batı Arasında İslam, Yarın Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul 2013 s.312

metinler Mecelle'de yer almış, aradan tam yüz yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra Bangolar Yargı Etiği İlkeleri'nde (BM 2003/43 sayılı karar) ve Budapeşte İlkeleri'nde (29-30 Mayıs 2005) benzer düzenlemeler yapılmıştır.

Mecelle-i Ahkam-ı Adliye'nin Fasl-ı Evvel Bölümü 1772 inci maddesinde hâkimin vasıfları; "Hâkim; hakîm, fehim, müstakim ve emin, mekin, metin olmalıdır." şeklinde düzenlenmiştir. Hakîm; alim, bilgin, herkesçe bilinmeyeni bilen, iş ve emirleri hikmetli ve yanlışsız olan anlamındadır. Fehim; zeki, akıllı, anlayışlı manasına gelip, herkesçe bilinmesi zor olan hukuk kurallarını hâkim çok iyi anlamalı, yorumlamalı ve uygulamalıdır. Müstakîm ve emîn; müstakîm doğru, emîn de güvenilir, kendisine emanet edilebilen kişi anlamındadır. Mecelle'de müstakîm ve emîn kavramlarına birlikte yer verilmiştir. Hâkim doğru olmalı, hilekâr olmamalıdır. Mekin; vakarlı, temkinli anlamındadır. Bu ifade, hâkimin muhakeme esnasında ciddi, dikkatli olması, kendisinin ve mahkemenin şeref ve haysiyetini korumasını gerektirir. Metin; sağlam, dayanıklı anlamındadır. Hâkimler iç dünyalarındaki her türlü olumsuzluklardan ve her türlü dış etkilerden uzak kalarak sağlam iradeli olmalıdır.

Bangolar Yargı Etiği İlkeleri'nde de hâkimlerde bulunması gereken ilkeler[7]; bağısızlık, tarafsızlık, doğruluk ve tutarlık, dürüstlük, eşitlik, ehliyet ve liyakattır.

Hâkim ve savcılar mesleklerini ifa ederken;

Adaletli olmalıdırlar. Adil oldukları-nı, sadece mesleğin ifasında değil, özel hayatlarında da göstermeleri elzemdir. Eş ve çocukları, anne ve babaları, komşu ve yakınlarıyla başlayan, alışverişlerine kadar yansıyan hayatın tüm anlarında adil olmak durumundadırlar. Özel hayatında adil olmayan mesleğinde de adil olamaz.

Ahlaklı olmalıdırlar. Ahlak; her toplumun benimsediği ve uyulması zorunlu davranış kurallarıdır. Bu nedenle ahlak, hâkimlik ve savcılık mesleği açısından çok hassas ve önemli bir husustur. Mesleği ifa ederken, ahlaki olmayan davranışlardan, her türlü şaibeden ve yanlış anlaşılmaya fırsat verecek davranışlardan uzak durulmalıdır.

Dürüst olmalıdırlar. Dürüstlük; insanın söz ve davranışlarında iyilikten ve doğruluktan yana olmasıdır. Dürüstlük insan onurunun ve sağlıklı toplum yapısının vazgeçilmez unsurlarından birisidir. Yargı mensubu, kendileri ve ailelerinden kaynaklanan yakışıksız tavır ve görüntülerden kaçınmalı, toplumdaki statüsü gereği bazı şahsi kısıtlamaları kabul etmeli, meslek şerefiyle uyumlu bir hayat tarzı içinde olmalıdır. Yargı mensuplarının, verdikleri sözün arkasında durmaları, haksızlık yapmamaları, özde, sözde, yaşayışta doğru ve tutarlı olmalıdırlar. Tarafgirlik veya bir tarafa meyletme görüntüsü vermemeli, mesleğin icrası sırasında edindiği özel bilgileri paylaşmamalıdır. Vereceği kararları her türlü dış etkilerden uzaklaşarak adilce vermeli, mensubiyeti, siyasi fikri gibi nedenlerle önyargılı olmamalıdır.

Hikmet sahibi olmalıdırlar. Hikmet, Arapça "hükm" kökünden türetilmiş bir kelimedir. Hikmet; ilimdir, sırdır, tecrübedir, olgunluktur, hayır işleme ve kötülüğü önlemedir. Doğruyu doğru bilip ona uymak, kötüyü kötü bilip, ondan uzak durmaktır. Yargı mensupları da toplumdaki statülerine uygun davranmalı, mesleğin vakarına uygun bir hayat tarzı içinde olmalı, konuşmada ve susmada itidâli gözetmeli, sır tutmalıdırlar.

Aşırılıktan kaçınmalıdırlar. Toplumda aşırılık her zaman yadırganmıştır. Aşırılık, hem bedene, hem de vicdana büyük sıkıntı verir. Nitekim suyun azı nimet, çoğu afettir. Güçlü olmayı değil, haklı olmayı arzu etmeli ve her türlü aşırılıktan uzak durulmalı, itidâl elden bırakılmamalıdır.

Cesaretli olmalıdırlar. Yargı mensupları şecaatlı olmalı, yani zulüm ve haksızlık karşısında akıl ve kalp süzgecinden geçmiş

[7] Ahmet Fırat, Yargı Etiği ve Mesleki Kimlik, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2017, s. 85 vd

bir direnç ve kahramanlık göstermelidirler. Cesaretleri "kör" değil "basiretli" olmalıdır.

İffet sahibi olmalıdırlar. İffet; her türlü kötü huy, söz ve alışkanlıklardan uzak durmak, nefsin esiri olmamaktır, namuslu ve şerefli yaşamaktır, dürüst ve erdemli bir hayat sahibi olmaktır, çirkin söz ve fiillerden uzak durmaktır. İffetli insan, hayâ sahibidir. Yargı mensupları olarak, iffet sahibi olunmalı ve bu izlenimi bozacak her türlü hal ve hareketten gerek şahsen gerekse yakın aile çevresi uzak durmalıdırlar.

Vicdan sahibi olmalıdırlar. Vicdan; kişinin kendi niyeti ve davranışları hakkında ahlaki değerlerini temel alarak yaptıklarını ve yapacaklarını ölçüp biçtiği bir kişilik özelliğidir. Yani insanın kendi içinde bulunan, iyiyi kötüden ayırabilme duygusudur. Vicdan, problem çözmede birinci anahtardır. Vicdan sahibi bir hâkim, doğru, dürüst ve adil olmaya çalışır, adil kararlar verir. Bizim vicdanımız, toplumun vicdanı olmalıdır.

Mahkemelerin bağımsızlığı başlığı taşıyan Anayasanın 138 inci maddesinde de; "hâkimlerin, görevlerinde bağımsız oldukları, Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verecekleri" belirtilmiştir. Hâkim vicdanlı olursa, adaletli karar vermek için azami bir gayret içinde olacaktır. Hâkimin vicdani kanaatine göre vereceği hükmü hukuka uygun olarak gerekçelendirmesi, gerekçesinin de dosya içindeki bilgi ve belgelerle uyumlu olması gerekir.

Nezaketli olmalıdırlar. Nezaket; inceliktir, yumuşaklıktır, merhamettir. Saygılı ve kibar olmaktır. Kalp kırmak kolay, kazanmak zordur. Yargı mensuplarının konuşmaları nezaket sınırları içinde olmalı, bağırıp çağırma, hor ve hakir görme, hakaret etme, hoş karşılanmayan ve argo diye tabir edilen kelimeler şeklinde olmamalıdır. Yargı mensuplarının nezaketi, yargılama faaliyeti sırasında olduğu gibi, özel hayatında da devam etmelidir.

Hâkim ve savcılar, kendileri nezaketli olacağı gibi, mahkeme çalışanlarının da vatandaşa ve iş sahiplerine nezaketli davranmalarını sağlamaları gerekir.

Özenli olmalıdırlar. Özen; itinadır, titizliktir ve hassasiyettir. Yargı mensupları yargılama sırasında empati yapabilmelidirler. Kendileri ve yakınlarına nasıl muamele edilmesini istiyorlarsa, adliyeye gelenlere de o şekilde muamelede bulunarak, işlerinin en hızlı şekilde çözüme kavuşturulmasını sağlamalıdırlar. Dava veya şikâyet dilekçesini, davacı ya da müşteki, savunma dilekçesi veya beyanlarını da, davalı ya da sanık yerine kendilerini koyarak okumalı, maddi olayı iyice anladıktan sonra uyuşmazlığın çözümüne özen göstermelidirler.

Disiplinli olmalıdırlar. Disiplin; yılmamaktır, katlanmaktır, tahammül etmektir ve zorluklara direnmektir. İdeal bir hâkim ve savcı disiplinli bir hayat tarzını benimsemesi gerekir. Bu kavram, erken kalkmak ve mesaiye uymakla başlayan ve yatıncaya kadar geçen günlük tüm yaşamda kendisini akıllıca yönetmeyi içerir. Günlük uyku saatini, okuyacağı kitapları, yiyeceği yemekleri, giyeceği kıyafetleri de içine alan geniş bir anlamı vardır. Meslekte başarılı olmak isteyen tüm yargı mensuplarının stajda kazanacakları en önemli nitelik disiplinli bir hayat tarzıdır.

1.4 Hukuk Eğitimi

Adil ve hızlı bir yargılama; ancak iyi yetişmiş hukukçular eliyle mümkün olabilir. Nitelikli ve donanımlı hukukçular da, ancak etkin ve yeterli bir hukuk eğitimi sayesinde yetiştirilebilir.

Her şey ve herkes için eğitim gerektiği gibi, adalet algısı ve bilincini oluşturabilmek için de eğitim gereklidir.

Hukuk eğitimi, bütün ülkeler için olduğu gibi, bizim ülkemiz için de hayati bir öneme sahiptir.

Bu gerçekten yola çıkarak, iyi bir yargı sistemi kurulması kadar, sistemi işletecek kişilerin eğitimi konusunun da önemsenmesi gerekir.

Yargı sistemini sağlam temellere oturtabilmek ve bütüncül bir adalet anlayışını hayata geçirebilmek için büyük önem taşıyan hukuk eğitimi; ortaöğretimden başlayan, hukuk fakültesine öğrenci kabulünden eğitim süresine, eğitim modelinden müfredata, ders programlarından kredilendirme sistemine, sınavlardan mesleğe kabul için aranan şartlara ve stajdan mesleğe kabule kadar devam eden çok kapsamlı süreç olduğu için, çok iyi bir şekilde tasarlanması ve uygulanması gerekir.

TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ VE ADALET BİLİNCİ

Adalet bilinci gelişmiş hâkim ve savcılar yetiştirmek için, hâkim ve savcı adaylarının meslek öncesi eğitimi ile hâkim ve savcıların meslek içi eğitimi çok önemlidir. Bu eğitimler kanunlardaki düzenlemeler kapsamında Türkiye Adalet Akademisi tarafından verilmektedir[8]. Dolayısıyla burada Adalet Akademisi'nin hâkim ve savcıların adalet algısının oluşumundaki rolünden bahsetmek istiyorum.

TARİHÇE

İlk kez 06.06.1985 tarihli ve 3221 sayılı Hâkim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun kabul edilerek Adalet Bakanlığı'na bağlı Eğitim Merkezi Müdürlüğü kurulmuştur[9]. 1985 yılından 2003 yılına kadar ülkemizde hâkim ve savcı adayları burada eğitim alarak mesleğe başlamışlardır. Bilahare Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde, hukuk alanındaki eğitim ile diğer görevleri yerine getirecek bağımsız ve tüzel kişiliği olan bir kurumun oluşturulması ihtiyacının doğması üzerine 23.07.2003 tarih ve 4954 sayılı Türkiye Adalet Akademisi Kanunu kabul edilerek, yeni birçok görev verilerek Türkiye Adalet Akademisi kurulmuştur[10].

Görevleri[11]

4954 sayılı Türkiye Adalet Akademisi Kanunu'na[12] göre, Türkiye Adalet Akademisi'nin; Meslek öncesi eğitim ve staj, meslek içi ve hizmet içi eğitim, uluslararası ilişkiler ve projeler, inceleme, araştırma ve yayın, dokümantasyon, danışma ve yardım gibi görevleri bulunmaktadır.

Hukuk eğitiminin ilk basamağını teşkil eden hukuk fakültelerinden mezun olan, yazılı ve mülakat sınavlarını başaran hâkim ve savcı adaylarının, mesleğe hazırlanmaları için meslek öncesi eğitimlerini tamamlamaları ve staj bitiminde yapılacak yazılı ve sözlü sınavlardan başarıyla geçmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte hâkim ve savcıların mesleğe başlarken edindikleri nitelikler ve deneyimlerin görevin devamı süresince yeterli olmaması, zaman içinde yeni yasaların yürürlüğe girmesi ve bilimsel alanda yeni görüşlerin oluşması, yüksek mahkeme içtihatlarının değişmesi, denetimlerde tespit edilen ihtiyaçlar nedeniyle meslek içi eğitimlerin de düzenli olarak yürütülmesi gerekmektedir.

Yasal görev tanımı doğrultusunda Türkiye Adalet Akademisi; güncel hukuki gelişmeleri izleyerek, hâkim ve savcı adaylarının meslek öncesi, hâkim ve savcıların meslek içi eğitimlerini planlamakta ve genellikle uygulamanın içinden gelen öğretim görevlileri ile bu eğitimleri sağlamaktadır. Bunu yaparken, eğitimlerde ortak bir kültür oluşturulmasına; bilgi, birikim, yetenek ve deneyimlerin geliştirilmesine önem vermektedir.

Türkiye Adalet Akademisi, hâkim ve savcıların yanında, noterler ve adalet hizmetlerine yardımcı personel ile talepleri halinde avukatların[13] da meslek öncesi ve meslek içi eğitimi ile hukuk ve adalet alanında faaliyetleri bulunan kurum ve kuruluşların hizmet içi eğitim taleplerini de karşılamaktadır.

Öte yandan ulusal ve uluslararası hukuk ile adli ve mesleki konular hakkında danışmanlık hizmeti vermek ve görüş bildirmek, toplum ihtiyaçlarına uygun olarak mevzuatın geliştirilmesi ve bu yönde çalışmaların yürütülmesi bakımından araştırmalar yapmak, araştırma-

[8] T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, m. 10 ve 119, 26/02/1983, s.17971

[9] T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 3221 sayılı Hâkim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 15/06/1985, s: 18785

[10] T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 4954 Sayılı Türkiye Adalet Akademisi Kanunu, 31/07/2003, s:25185.

[11] T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 4954 Sayılı Türkiye Adalet Akademisi Kanunu, m:5, 31/07/2003, s:25185

[12] T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 4954 Sayılı Türkiye Adalet Akademisi Kanunu, m:5, 31/07/2003, s:25185

[13] T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 4954 Sayılı Türkiye Adalet Akademisi Kanunu, m:5, 31/07/2003, s:25185

lara dayanan önerilerde bulunmak, yayınlar yapmak, gerekirse taslaklar hazırlamak, hukuk ve adalet alanını ilgilendiren konularda inceleme ve araştırmalar yapmak, yaptırmak; bu konularda seminer, sempozyum, konferans ve benzeri etkinlikler düzenlemek, yayınlar yapmak ve bu gibi çalışmaları desteklemek, uluslararası kurum ve kuruluşların hukuk ve adalet alanındaki gelişmelerle ilgili yayınlarını takip etmek, gerekli görülenleri tercüme ettirerek yayımlamak, Türkiye ve diğer devletlerdeki hukuk ve adalet alanını ilgilendiren belgelerin, mevzuatın, mahkeme kararlarının ve yayınların ilgililerin faydalanmasına sunulmasını sağlamak üzere bir bilgi ve belge merkezi, bilgi bankası ve kütüphane kurmak, Türk hukuk ve adalet bibliyografyalarını hazırlamak, hazırlatmak ve bunları yayımlamak görevleri de bulunmaktadır.

Akademi, görevlerini yerine getirebilmek için Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Uyuşmazlık Mahkemesi, Hâkimler ve Savcılar Kurulu, Yüksek Seçim Kurulu, hukuk fakülteleri, Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Noterler Birliği ve görevin gerektirdiği diğer kurum, kuruluş ve kurullarla işbirliği yapar; bunlarla ortak çalışma, araştırma, eğitim programları uygulayabilir; danışma kurulları ve komisyonlar oluşturabilir.

Yurt içindeki uzmanlardan faydalanabilir; ilgili uluslararası kurumlarla mesleki ve bilimsel ilişkiler kurabilir.

1. MESLEK ÖNCESİ EĞİTİM

Türkiye Adalet Akademisinin temel hedefi, kanunları en doğru şekilde yorumlayan, adaletin tesisi için hizmet eden, mesleğini icra ederken referans noktası hukuk, anayasa, kanun ve vicdan olan hâkim ve savcılar yetiştirmektir.

Ülkemizde hâkim ve savcı adaylığına iki kaynaktan atama yapılmaktadır.

İlki, adli yargı için hukuk fakültelerinden, idari yargı için hukuk ya da eş değer fakültelerden lisans mezunu olarak, ikincisi de avukatlık mesleğinde fiilen üç yıl çalışanlardan girecekleri yazılı ve mülakat sınavlarında başarılı olanlar hâkim ve savcı adayı olarak göreve başlamaktadır.

Staj süresi avukatlık mesleğinden geçişlerde altı ay, lisans mezunu olarak girenlerde yirmi dört aydır. Bu staj süresi birçok yabancı ülkede daha uzundur.

Öte yandan mevzuatımızda, hâkim ve savcılık mesleği için üst yaş sınırı konmakla birlikte alt yaş sınırı belirlenmemiştir. Dolayısıyla lisans eğitimini tamamlayan gençlerimiz çok erken yaşlarda hâkim ve savcı olabilmekte ve genelde kırk yıl civarında meslekte kalabilmektedirler.

Adalet Akademisi'nde kısa sürede verilen eğitim; uzun sürecek meslek hayatı boyunca hâkim ve savcılara rehberlik etmektedir. Akademi eğitimi; hâkimlik ve savcılık mesleğine hazırlık, insan olarak bir tür kemale erme, olgunlaşma, sürekli öğrenme ve tecrübe edinme sürecidir.

Akademide hâkim ve savcı adaylarına verilen eğitim; bilgi, tecrübe ve karakter üzerine inşa edilen, insani ve ahlaki vasıfları öne çıkaran bir eğitimdir.

Hâkim ve savcı adaylarına uygulamaya yönelik teorik ve pratik bilgiler verilmekte; temsili duruşma salonunda sanal duruşmalar yapılmakta ve adayların her yönüyle mesleğe hazırlanmaları sağlanmaktadır.

Meslek öncesi eğitimlerde hâkim ve savcı adaylarının; toplumu yakından tanıyan, manevi ve ahlâki olgunluğa ulaşmış, karakter yapısı sağlam, moral motivasyonu yüksek, çevresine güven veren, mesleki ve etik değerleri benimsemiş, bağımsız, tarafsız ve özgür düşünceye sahip, sorun belirleme ve problem çözme yeteneği güçlü, vatandaşların yargı mensuplarından beklentilerine en üst düzeyde karşılık veren, adalet bilinci ve algısı gelişmiş kişiler olması amacıyla eğitim programları, söyleşiler ve sosyal faaliyetler

düzenlenmekte ve mesleki konularda hâkim ve savcı adaylarına rehberlik edilmektedir.

1.1 Meslek Öncesi Eğitim Kapasitesi

Akademi yerleşkesinde bulunan iki eğitim binasında aynı anda 1.300 kişiye eğitim hizmeti verilebilmektedir.

Ayrıca yerleşkede yer alan yurt binasında 384 kişiye de konaklama imkânı sağlanabilmektedir.

1.2 Eğitim İçeriği

Meslek öncesi eğitim içeriği belirlenirken; Adalet Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Kurulu, mahkemeler, üniversiteler ve ilgili kurumların görüşleri alınmaktadır. Adaylara mesleki dersler yanında mesleki etik konuları ve toplumsal değerler de anlatılmaktadır.

Hâkim ve savcı adaylarının kişisel gelişimine katkı sağlayacak söyleşi, gezi, sosyal sorumluluk projeleri vb. etkinlikler düzenlenmektedir. Yüksek yargı mensuplarının yanı sıra özellikle toplumda kabul görmüş; sanatçı, tarihçi, sosyolog, gazeteci, ilim ve siyaset adamları çağrılarak değişik konularda söyleşiler düzenlenmekte, güncel olaylar ile ulusal ve uluslararası konularda bilgiler sunmakta, adaylarımızın milli şuura sahip olmaları sağlanmaktadır.

Ayrıca, cezaevleri, huzurevleri, çocuk yuvaları gibi yerlere ziyaret gerçekleştirilerek adaylarımızın toplumun sorunlu alanlarını daha yakından tanımaları hedeflenmektedir.

Yine yardım kampanyaları, kan bağışı gibi sosyal sorumluluk projeleri yürütülerek, adaylarımızın sahiplenme ve paylaşma duyguları güçlendirilmektedir.

1.3 Öğretim Görevlileri

Türkiye Adalet Akademisi'nin kadrolu eğiticileri mevcut değildir. Eğitimleri veren öğretim görevlileri; Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Adalet Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Kurulu, üniversiteler ve adaletle ilgili diğer kurumlarda görev yapan ve alanlarında uzman olan yaklaşık 400 kişilik eğitici havuzu içinden seçilmektedir. Ancak atanmış ve sabit kadrosu Akademide olan öğretim görevlisi bulunmasında büyük fayda bulunmaktadır.

Dersleri, uzmanlık alanlarına ve adaylar tarafından doldurulan performans anketi sonuçlarına göre belirlenen ve meslekte fiilen 10 yılını doldurmuş eğiticiler vermektedir. Her dönem belli oranda yeni eğitici alınarak, eğitim konusunda yetenekli meslektaşların keşfedilmesi amaçlanmaktadır.

1.4 Aday Sayıları

2014 yılında 888 adli yargı hâkim ve savcı adayı, 211 idari yargı hâkim adayı,

2015 yılında 618 adli yargı hâkim ve savcı adayı, 201 idari yargı hâkim adayı,

2016 yılında 3.878 adli yargı hâkim ve savcı adayı, 957 idari yargı hâkim adayı

2017 yılında 2.426 adli yargı hâkim ve savcı adayı, 186 idari yargı hâkim adayı olmak üzere,

Son dört yılda toplam 9365 aday[14], Akademideki meslek öncesi eğitimini tamamlamıştır.

Halen stajı devam eden 2.800 adayın, yakın zamanda Akademide eğitim alması planlanmaktadır.

Mevcut adayların stajlarının tamamlanması ile ülkemizdeki hâkim ve savcı sayısı 22.000'i geçecektir.

2. MESLEK İÇİ ve HİZMET İÇİ EĞİTİM

15.02.2014 tarihli, 6524 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik neticesinde Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından yürütülen ve hâkim ve savcıların hak ve ödevi olan meslek içi eğitimin verilmesi görevi Türkiye Adalet

[14] Türkiye Adalet Akademisi, Meslek Öncesi Eğitim Daire Başkanlığı, 2014-2017 verileri, Yılmaz Akçil, -2023494704 Organizational Structure and Functions of the Justice Academy of Turkey (Türkiye Adalet Akademisinin Kurumsal Yapısı ve Görevleri, Law Justice Review, Year:9, Issue:15, December 2017), s.171, Ankara,

[15] T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, m. 119, 26/02/1983, s.17971

Akademisine verilmiştir[15] .

Daha adil, hızlı ve etkin bir yargılama hizmeti sunmak için, hâkim ve savcılar ile diğer kamu kurumlarının meslek mensuplarına meslek içi ve hizmet içi eğitim verilmektedir.

15 Temmuz 2016 hain darbe girişimi sonrası önemli sayıda hâkim ve savcı adayının staj süreleri tamamlanmadan, duyulan ihtiyaç nedeniyle mesleğe başlatılmaları gerekmiştir. Bu durumun bir gereği olarak yeni atanan hâkim ve savcıların meslek içi eğitimlerle desteklenmesi, eksik kalan eğitimlerinin acilen tamamlatılması amacıyla çok sık olarak meslek içi eğitim programları düzenlenmiştir. Bu eğitimlere önümüzdeki dönemlerde de yoğun olarak devam edilecektir. Meslek içi eğitimler esas olarak hafta sonları planlanmakta ve hâkim ve savcıların yargısal görevlerinin aksatılmaması hedeflenmektedir.

1.1 İçerik

Meslek içi eğitim içerikleri, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Adalet Bakanlığı, Hâkim ve Savcılar Kurulu, istinaf ve ilk derece mahkemeleri ile üniversitelerden görüş alınarak belirlenmektedir.

Ders içerikleri belirlenirken yüksek mahkemelerde en çok bozma sebebi yapılan hususlar, denetimler sırasında müfettişler tarafından tespit edilen konular, mevzuat değişiklikleri ve kamuoyunda sıkça gündeme gelen uygulamalar göz önünde bulundurulmaktadır.

Meslek içi eğitimlerde öncelikli olarak usul hükümleri, bunun yanında duruşma yönetimi, iddianame ve karar yazma, ifade alma teknikleri verilmekte, aynı zamanda kişisel gelişim dersleri de anlatılmaktadır.

1.2 Eğiticiler

Eğitimlerde görev alacak eğiticiler; Yargıtay ve Danıştay daire başkanları, üyeleri ve tetkik hâkimleri, Anayasa Mahkemesi raportörleri, hâkim ve Cumhuriyet savcıları, üniversite öğretim üyeleri, kanunların hazırlanmasında görev alan yetkililer ile alanında uzmanlaşmış diğer meslek mensupları arasından seçilmektedir.

1.3 Meslek İçi Eğitim Sayıları

2014 yılında yapılan 26 programda yaklaşık 2.200,

2015 yılında yapılan 35 programda yaklaşık 3.500,

2016 yılında yapılan 28 programda yaklaşık 3.200,

2017 yılında yapılan 45 programda yaklaşık 3.934 hâkim ve savcıya meslek içi eğitimi verilmiştir.

Son dört yılda toplam 12.834 hâkim ve savcıya[16] meslek öncesi eğitimi verilmiştir.

1.4 Hizmet İçi Eğitim Sayıları

2014 yılında yapılan 10 programda yaklaşık 300,

2015 yılında yapılan 10 programda yaklaşık 300,

2016 yılında yapılan 9 programda da yaklaşık 1.000

2017 yılında yapılan 41 programda yaklaşık 3.075 olmak üzere

Son dört yılda toplam 4.675[17] katılımcıya hizmet içi eğitim verilmiştir.

SONUÇ

Fetullahçı Terör Örgütü ile askeri darbe ve muhtıralar başta olmak üzere ülkemizde son yıllarda yaşadığımız olaylar; hâkim ve savcıların insani ve ahlaki kalitesi ile adalet bilincinin, hukuk bilgisi ve tecrübesi kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Adaleti sağlamak, herkese hak ettiğini vermek, herkesin hak ve hukukunu gözetmek

[16] Türkiye Adalet Akademisi, Meslek İçi ve Hizmet içi Eğitim Daire Başkanlığı, 2014-2017 verileri, Yılmaz Akçil, Organizational Structure and Functions of the Justice Academy of Turkey (Türkiye Adalet Akademisinin Kurumsal Yapısı ve Görevleri, Law Justice Review, Year:9, Issue:15, December 2017, s.176, Ankara,

[17] Türkiye Adalet Akademisi, Meslek İçi ve Hizmet içi Eğitim Daire Başkanlığı, 2014-2017 verileri

amacıyla, kamu vicdanını onaracak, bozulan güveni yeniden tesis edecek; her türlü siyasi ve ideolojik zihni kurgudan uzak ve nesnel bir biçimde karar alacak; uyuşmazlıkları bağımsız, tarafsız ve adil bir şekilde çözecek bir yargıya ulaşmak için, hâkim ve savcıların bir ideali, bir mefkûresi ve bir medeniyet tasavvuru olmalıdır.

Bugün itibarıyla, gaflet ve delalet içinde olmayan, iradesini teslim almak, emir ve talimat vermek isteyenlere fırsat vermeyen, ön yargısız, hür düşünceli, sorgulayan, devletimiz ve milletimizle problemi olmayan, tam tersine Devletimiz ve milletimize hizmet etmeyi gaye edinen, ülkemizi ve milletimizi seven, vatansever, devletimiz'in güncel sorunlarına ve yakın tarihimize ilgili, sürekli okuyan ve kendini geliştiren, sorumluluk sahibi, çalışkan, adil, tarafsız, idealist, güzel ahlak ve sağduyu sahibi, milli ve manevi değerleri benimseyen ve bunu bir hayat tarzı olarak kabul eden, empati yapabilen, vicdanlı, karakter yapısı sağlam ve ilkeli, gönül insanı olmayı amaç edinmiş, adalet bilincine sahip, hâkim ve savcılara her zamankinden daha çok ihtiyacımız vardır.

Adalet Akademisi olarak, hâkim ve savcı adaylarının hukuki bilgi ve yargılama tekniği kazandırma yanında dengeli, sağlıklı, gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, temel insani değerleri kazanmış iyi bir insan, iyi bir vatandaş olarak yetişmeleri hedeflenmektedir. Bunu yaparken de sözlü uyarılardan daha çok söz konusu milli ve manevi değerleri yöneticilerin bizzat yaşayarak, genç hâkim ve savcılara rol model olarak sağlayabilecekleri açıktır.

Necip Türk milletimizin beklentisine uygun olarak ve saydığımız niteliklere sahip hâkim ve savcı yetiştirmek için Adalet Akademisi üstün bir gayret ve özveriyle çalışmaktadır ve çalışmaya devam edecektir.

Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür eder, herkesi saygı ve muhabbetle selamlarım.

KAYNAKLAR

- Ahmet Fırat, Yargı Etiği ve Mesleki Kimlik, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2017
- Aliya İzzetbegoviç, Doğu ve Batı Arasında İslam, Yarın Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul 2013 s.312
- Kuran-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016 (Ayet referansları için bakınız)
- T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, m. 10 ve 119, 26/02/1983, s.17971
- T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 3221 sayılı Hâkim ve Savcı Adayları Eğitim Merkezi Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 15/06/1985, s. 18785
- T.C Başbakanlık Resmi Gazete, 4954 Sayılı Türkiye Adalet Akademisi Kanunu, 31/07/2003, s. 25185
- Türkiye Adalet Akademisi, Meslek Öncesi Eğitim Daire Başkanlığı, 2014–2017 verileri
- Türkiye Adalet Akademisi, Meslek İçi ve Hizmet içi Eğitim Daire Başkanlığı, 2014–2017 verileri
- Yılmaz Akçil, Organizational Structure and Functions of the Justice Academy of Turkey (Türkiye Adalet Akademisinin Kurumsal Yapısı ve Görevleri, Law Justice Review, Year:9, Issue:15, December 2017, Ankara

OTURUM BAŞKANI

Evet, teşekkür ediyoruz. Yılmaz Akçil'in salonda seveni çok, anlaşılıyor. Adalet bilinci ve eğitimi üzerine bugünkü oturumdaki tüm konuşmacıların sözlerini dinledik. Daha verimli olması açısından salondan da soru alalım. Dolayısıyla şimdi sizlerden sorularınızı bekliyoruz.

Hasan Tahsin KEÇELİGİL

19 Mayıs Üniversitesi Ali Fuat Başgil Hukuk Fakültesi Dekanı

Hasan Tahsin Keçeligil, 19 Mayıs Üniversitesi Ali Fuat Başgil Hukuk Fakültesi. Bu konuda söylemek istediğim bazı şeyler var. Adalet bilinci toplumsal bir sürece dayanıyor. Bunu toplumda insanlar hissetmeli. Dolayısıyla toplumda adalet bilincinin gelişmesi için sadece yargı organının adaletli davranması, adaletli kararlar vermesi yetmiyor. Örneğin bir vergi adaleti veya eğitimde eşitlik, fırsat adaleti... Buna benzer birtakım şeyler. Gelir dağılımı, adaleti gibi kavramlar adalet bilincinin gelişmesinde önemli rol oynar diye düşünüyorum.

Hukuk eğitimine gelince fark ettiğim şey şu; sayın hocalarımızın bahsettiği hukuk kliniği kavramını ben son 1 yıldır yakından duyuyorum. Bunun tıp fakültelerindeki karşılığı probleme dayalı öğretim. Yaklaşık 10 yıldır uygulanıyor birtakım hukuk fakültelerinde. İyi sonuç veriyor. 30'u aşmayan öğrenci gruplarıyla çalışılıyor, bire bir eğitim şeklinde. Öğrenci araştırmaya yönlendiriliyor. Hukuk kliniğini de öğrendim. İstanbul Üniversitesinde doktora yapan bazı arkadaşlarımız var. Onlar vasıtasıyla anlamaya çalışıyorum. Belki ileride uygulama şansımız olur düşüncesiyle. Ancak bütün hocalarımız da sağ olsun belirttiler, öğrenci sayılarının oldukça fazla olması, bunun uygulanabilirliğini biraz engelliyor. Başka bir husustan bahsedeyim, yabancı dil olayı çok önemli. Ben yurtdışında da birçok ülkede bulundum, şunu gördüm: Bizde ilköğretim dediğimiz ilk, orta, lise alanındaki problemler üniversiteye yansıtılıyor. Türkçe alanında yeterli bilgisi olmayan, felsefe, sosyoloji, mantık konusunda bir temeli olmayan öğrencilerle karşılaşıyoruz. Bir de bunun yanında sağlam bir yabancı dili olmayan öğrenci geliyor. Şimdi siz arıyorsunuz ki, sizin öğrenciniz dil bilen öğrenci olsun. Ancak sınavda bunu aramıyorsunuz. Dolayısıyla 18 yaşından sonra bir kişiye dil öğretmek üniversitelerin ana görevi olmamalı. Bu daha önceden yapılmalı. Dolayısıyla öğrenci seçme sınavında dil ağırlığına da önem verilirse; o zaman hukuk gibi dil arayan branşlara dil bilen öğrenciler daha ağırlıklı olarak gelecektir. Hiç dil bilemeyen bir öğrencinin orada yeri olmayacaktır. Dolayısıyla ben dilin daha erken yaşlarda öğretileceğini düşünüyorum ki; biz biliyoruz bugün anaokulundan itibaren çocuklara dil öğretiliyor. Çok da başarılı sonuçlar veriyor.

Ve son olarak eklemek istediğim bir husus da şu; Almanya'dan örnek vereceğim. Tıp, hukuk, öğretmenlik alanında devlet sınavı var. Benim kendi yakınım vardı. Öğretmen olarak yetişti. 5 yıllık eğitim aldı, devlet sınavını 2 kez geçemediği için, öğretmenlik hakkını kaybetti. Şimdi başka bir kuruma girdi, orada çalışıyor. Dolayısıyla o ülkelerdeki sisteme benzer bir şey bizde de hayata geçirilebilir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim dinlediğiniz için, sağ olun, var olun.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz. Buyurun.

Filiz KARADERE

Adalet Bakanlığı Tetkik Hâkimi

Hâkim Filiz Karadere. Öncelikle Sayın Hocalarıma çok teşekkür ediyorum. Çok güzel konulara değindiler. Ben fakülte odaklı sorumu yöneltmek istiyorum. Fakülteler bizim adalet teşkilatımızın aslında ocakları. Toplumda aile neyse, bizim adalet teşkila-

tımızda da fakülteler orası. Hocam doğru söylüyor, biz mezun olduktan sonra hepimiz farklı alanlara dağılıyoruz. Ama asıl olan şu ki, çoğumuz hâkimlik, savcılık ve avukatlık özelinde ilerliyoruz. Biz adliyelerden uzak yetiştiriliyoruz. Şu anda Bilirkişilik Kanunu gündemde, Ocak 2018 itibarıyle yeni uygulamalar geldi. Akademisyenler çok büyük bir coşkuyla karşılıyor, biz de çok büyük bir coşkuyla karşılıyoruz. Gerçekten teşkilatımıza çok büyük katkıları olacak. Ancak deniyor ki, hâkimlerimiz kendilerini yetiştirsinler, Akademi hâkimleri yetiştirsin. Peki, o zaman biz fakültelerimizden ne alacağız hocam? Fakültelerimiz bize ne katkı sağlayacak? Fakültelerimizin artık adliyelere girmesi gerekmez mi? Takdir edersiniz ki, bizim hâkimlerimiz herhangi bir eğitim misyonuna sahip değiller. Ancak teşkilatın gereği olarak bir staj eğitimimiz söz konusu ve staj eğitimi verebilmek için de eğiticilerin öğreticiliğinin olması gerekiyor. Ancak hâkimlerimizden bunu beklemek, onlara belki fazlasıyla haksızlık etmek olmuyor mu? Çünkü çok iş yükü altındalar. Akademide bir nebze verilebilir, çünkü uygulamayı da öğrenmeleri lazım.

Ben stajı bitireli 10 yıl oldu. Ben tensibi bilmeden göreve başladım. Bu benim ayıbımdı. Ankara Adliyesi ekolünden geliyorum ve gerçekten orada meslek ilkelerini çok güzel öğrendiğime inanıyorum. Ama ben tensibi öğrenememiştim. Öğretilmemişti, öğretilmesine gerek duyulmamıştı. Ben bunu fakültede öğrenmemeli miydim? Tensibin ne olduğunu öğrenmek, bir hukukçuya çok mu görülmeli? Bize çok söylerdi, Erdal Hocam; "Biz size dilekçe yazmayı öğretmeyiz, bunu siz başlayınca öğreneceksiniz." diye. Evet, güzel biz dilekçeyi yazmayı mesleğe başlayınca öğrenelim, ama yanlış öğreniyoruz. Sonra da yanlış devam etmiyor mu? Sayın hocalarıma özellikle bu soruyu yöneltmek istiyorum. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI
Peki, çok teşekkür ederim. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Sayın Bakanım hoş geldiniz. Soruları topluca alıp kısa kısa mı cevap veriyoruz? Peki, o zaman bana yöneltince cevap vereyim.

OTURUM BAŞKANI
Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Öncelikle tabii bu tespitlerinize biz de katılıyoruz. Bu konuda şunu ifade etmekte yarar var. Ben ceza hukuku hocasıyım. Mesela arada sohbetler yapmak isterim.Ceza özel hükümlerde bir öğrencim bir iddianame düzenlemeyi öğrenmedi. Uygulamada mı öğreteceğiz, sahada mı öğreteceğiz? Tebligat usulleri gibi derslerle kast ettiğimiz zorunlu derslerin dışında seçmeli derslerle bunları tedarik etmemiz lazım. Ama ben şu anda, Bakanımız da buradayken ve kitle hâkim savcı olduğu için paylaşmak isterim. Bana göre hâkimlik ve savcılık sınavına psikolojik değerlendirme de eklenmelidir. Başta da, belli bir süre sonra da olmalıdır. Yani bu yargı heyeti o kadar kutsal ve önemlidir ki; bana göre sadece akademik başarısı yetmez. Bu yargı erki bütün diğer erkleri de şekillendiren erk olduğu için; ben mutlaka sınavın bir parçasının psikolojik değerlendirme olması, belli bir süre aralıklarla da değerlendirilme yapılması gerektiğini düşünüyorum. Yoksa bu dedikleriniz, bizim de görevimiz. Onun dışında yılları uzatacağız, seçmeli dersleri arttıracağız, ama biz devamlı arayacağız.

Ben genel kültürle ilgili bir şey daha eklemek istiyorum. Özellikle seçmeli derslerde 110 puanlık soru soruyorum, 100+10 puan. 10 puan hukuk dışı bir soru. Soru şu: Hukuk dışında son zamanlarda okuduğunuz tarih, psikoloji, genel kültürle ilgili bir kitabın künye bilgilerinin kısaca bir iki cümlelik özeti. Öğrencinin en çok zorlandığı, bu sınav sorusudur. "Hocam bize 20 puanlık daha meslek sorusu sorun, ama bunu sor-

mayın" diyorlar. O nedenle dediklerinizi biz de dikkate alacağız. Yeniden yapılanmaya gideceğiz. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Fatih Hoca da kısaca cevap vermek istiyor.

Prof. Dr. Fatih UŞAN

Şimdi, konuşmamda da ifade etmeye çalıştım. Bir kere hukuk fakültelerinin görevi ne hâkim, ne savcı, ne de avukat yetiştirmektir. Sizin bu sorunuzu bir avukat sorsaydı avukatlık hukukunda ben şunu öğrenmedim, dolayısıyla bu niye öğretilmedi derdi. Biz aslında hukuk nosyonunu veriyoruz. Yani iyi bir hukukçu yetiştirmeye çalışıyoruz. Bir meslek değil, belki tıbbiyede olabilir, doktor çıkmış olabilirsiniz. Ama hukuk fakültesi mezunu olduğunuz zaman hukukçu kimliğiyle çıkıyorsunuz, ne hâkim oluyorsunuz ne savcı. Bu iş aslında stajın görevi. Yani hâkimlik ya da avukatlık stajında, mesleğe ilişkin bilgiler verilmeli. Kişilerin öğrenim hayatında birtakım eksiklikleri olmuş olabilir. Dersten kaynaklanır, hocadan kaynaklanır, ama aslında bunu kişinin kendisi kapatmalıdır diye düşünüyorum.
Toparlamam gerekirse hukuk fakültelerinin görevi hâkim, savcı yetiştirmek değil, hukukçu yetiştirmektir. Mesleğe yönelik noter de olabilirsiniz, müfettiş de olabilirsiniz, orada da staj var. Meslek içerisinde onları gidermeniz gerekiyor diye düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz. Buyurun.

Osman ATALAY

Yargıtay 3. Ceza Dairesi Üyesi

Ben kısaca katkıda bulunmak için söz almış bulunmaktayım. İsmim Osman Atalay, Yargıtay 3. Ceza Dairesi Üyesiyim, aynı zamanda Adalet Akademisi kurulduğundan beri derslere giriyorum. Yine çok değerli hocalarımız burada, Ankara Hukuk Fakültesi ve Gazi Hukuk Fakültesinde 6 yıldır seçimlik ders olan infaz hukuku dersi veriyorum. Şimdi özellikle şunu belirtmek isterim. Tabii ki hukuk fakültelerinde hukukçu yetiştirilir. Hukuk formasyonu verilir. Yalnız avukat, yalnız hâkim, yalnız savcı yetiştirilmez. Hukukçu kimliği yetiştirilir ki, hukukçu kimliğiyle formasyonlar değişse bile, hukukçu formasyonu hukukun gereğini yapar.

Hâkim somut olayı ilgili kanunlara göre hukuk formasyonuyla değerlendirir, ona göre karar verir. Önce bunu açıklamamız lazım. Prensipte ne yapacağı hâkime hukuk fakültelerinde verilmez. Bu Adalet Akademisinde ilgili hâkim ve savcı o dersleri anlatırken verilir.

Bir diğer konu, hukuk fakültelerinde teori anlatılır. Ama uygulamadan kopuk olmamalıdır. Nitekim birçok hukuk fakültesi dekanımız bu hususu anladı. Artık Yargıtaydan üye öğretim üyeleri talep ediyorlar. O kadar faydalı oluyor ki; 2 yıldır Ankara Hukuk Fakültesi'nde derse giriyorum. İnanın birçok öğrenci o sınıfta olmamasına rağmen üçüncü sınıf, dördüncü sınıf derslerine geliyor. Dava kulüpleri var, Ankara Hukuk Fakültesinde Kurgusal Dava Kulübü diye bir kulüp. Ben davet edildim. Muhalefetli bir Yargıtay kararını 3 saat tartıştık. Beni en fazla etkileyen şu oldu: Bir öğrenci yanındaki bir genç bayanla geldi ve "Efendim, ben 3 yıldır bu fakülteye geliyorum. Ama hukuk sevgisini adalet sevgisini ben sizden öğrendim. Ne olur bu derslere gelmeye devam edin, kulüplerimizin çağrısına gelin." dedi. Benim en mutlu anım o andı.

Yine Gazi Hukuk Fakültesine 6 yıldır gidiyorum, haftada 2 saat. O gençlere hukuk sevgisi, adalet sevgisi, hakkaniyet bilinci ve sorumluluk aşkı ile infaz hukuku anlatıyorum. Şimdi çoğumuz hukukçuyuz. Hukuk fakültesi sevilerek gidilen bir okul olmalı. Ve dahası hukukçuluk sevilerek yapılan bir iş olmalı. Hâkim savcılık da keza öyle. Dersin

sonunda final kâğıdının altına bir öğrencim şunu yazmış: 4 yıldır Gazi Hukuk Fakültesine geliyorum. Değerli hocam, hukuk sevgisini sayenizde öğrendik. Akademide görüşmek üzere. Akademide konferans salonunda bunu anlattım. Bir el kalktı, "Efendim onu yazan bendim." dedi. Hayatımın en mutlu günü o oldu.

Değerli meslektaşlarım, değerli hukukçular, sayın hocalarım, ben şunu söylemek istiyorum, gelin bu hukuku el birliğiyle yeniden en güvenilir kurum haline getirelim diyorum. Saygılar sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ediyoruz. Dilerim o mutluluğun nicesini yaşarsınız. Buyurun.

Gökhan GÜZELTAŞ

21. Dönem Hâkim Savcı Adayı

İsmim Gökhan Güzeltaş, 21. dönem hâkim savcı adayıyım, İzmir Adliyesinde stajımı yapıyorum. Tabii Sayın Bakanımızın, Akademi Başkanımızın, hocalarımızın, meslek büyüklerimizin olduğu bir ortamda soru sormak oldukça güç. Özellikle Akademi Başkanımız Yılmaz Akçil; bizlere bir hocadan bir başkandan öte bir ağabey gibi yaklaşmıştır. Bize, her ortamda kafamıza takılan bir şey olursa sormamızı söylemiştir. Ben de onun bu söyleminden güç alarak, Sayın Bakanımızın müsaadesiyle bir soru sormak istiyorum.

Daha önceki sistemde kura çekiminde hâkim mi olunacağı ve savcı mı olunacağı belirleniyordu: Dinar Hâkimi veya Dinar Cumhuriyet savcısı gibi. Fakat şimdi bize tercihler soruluyor, bu güzel bir şey bizim için.

Hâkim mi olmak istiyoruz, savcı mı olmak istiyoruz? Bu tercihleri yapıyoruz. Fakat birçok arkadaşımla görüştüğümde arkadaşlarımızın kafasında bazı tereddütler henüz giderilmemiş oluyor. Cumhuriyet savcılığını seçtim, acaba hâkimlik mi seçmeliydim? Veya tam tersi de olabiliyor. Acaba mesleğin başında, adaylık sınavına girerken hâkim adayı ve Cumhuriyet savcısı adayı şeklinde bir ayırım yapılarak, eğitim sürecinde de buna yönelik bir eğitim verilebilir mi? Bunu sormak istiyorum Başkanımıza.

Saygılarımla.

Yılmaz AKÇİL

Teşekkür ederim Gökhan. Şimdi yakın zamana kadar, herkes kura anında hâkim ya da savcı olarak, şansına ne çıkarsa görevine o şekilde başlamış olurdu. Ama mesleğin devamı süresince de değişimlere biraz daha yumuşak bakılırdı. Yaklaşık 8–10 yıldır, artık adaylara istekleri soruluyor. Hazırlık eğitimi sonrasında Akademiden başvurular alınıyor. Başvurular HSK'nin kadro durumuna göre inceleniyor. Eğer uygun görülüyorsa kuraya gerek kalmadan herkes hâkim savcı şeklinde talebi doğrultusunda atanmış oluyor. Ona göre de stajlarına devam ediyorlar.

Az önce dediğiniz gibi, stajın ortasında bile hala kafalar karışıksa, mesleğin başında bunu seçmek daha zor olur. Özellikle son yıllarda bayan arkadaşlarımızın savcı olmak istediğini görmekteyim. Genelde avukatlık mesleğinden geçişlerde, hâkimliği seçmelerini söylüyorum. Çünkü yaş itibariyle kendisinden küçük, kıdem itibariyle daha eski bir meslektaşınız başsavcı olur, onun emri altında çalışırken bazen sıkıntı yaşayabilirsiniz diye. Ama genç arkadaşlarımıza, yeni mezunlara da sadece kendi yapısal durumunuza, isteğinize bakın diyorum.

Ben bu örneği daha önce vermiş olabilirim. İki yeğenim var. Birisi hareketliliği sever, ona savcı ol dedim, şimdi Anadolu Adliyesinde savcı ve çok mutlu. Biri daha ziyade dosya incelemeye meyilli, hareketi çok sevmez, ona da hâkim ol dedim. O da Uşak'ta terör mahkemesinde ve çok mutlu.

Hâkim savcılık seçimi biraz kişinin yaratılışına, karakterine, isteğine bağlı bir iş. Aslında aynı iş. Çok benzeyen yakın işler, ama bunu stajın başında seçmektense hazırlık eğitimi sonrasında seçilmesinde halen fayda olduğunu düşünüyorum. Çünkü ona göre değerlendirme, belli yönlerini öğrenme fırsatı doğuyor. Ama bir mevzuat çalışması var. Mevzuat çalışmasında belki bu seçim, stajın sonuna kadar da bırakılabilir. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI
Sağ olun. Buyurun.

KATILIMCI
Çok güzel bir deneyim. Ama mevcut ihtiyaçlarımızı gördüğümüzde 30 öğrenciyle sorunu çözemeyeceğimiz net, daha epey zaman alacak. Dolayısıyla iş yineYılmaz Başkanım, Akademiye ve staja düşecek. Ben sadece kısa bir noktayı işaret etmek istiyorum. Geçen yıldı galiba bir araştırma yaptık. Yargılama giderinden, harç, vekâlet ücreti ve diğer giderlerden dolayı %20 oranında bozulan karar var, bu asgarisi. Şimdi basit gibi görünebilir ama bu dosyanın geldiğini, gittiğini, mesafelerini dikkate alırsak, bu konuda eğitim verilemez mi? Veriliyor mu? Yeterli mi olmuyor? 2 hafta önce yargılama giderini hesap edemeyen kıdemli arkadaşımızın kararı önümüze geldi. Biliyorsunuz, bilirkişilik ile ilgili yasamız ve beraberinde hâkimlerin, hesap yapmaları gündeme geldi. Bu noktada formasyonumuz, stajlarımız, akademideki her şey, kodlanmamız her şey hep muhakeme noktasındaydı, hukuku uygulama noktasındaydı. Şimdi bir de her türlü hesap girdi işin içerisine. Bunları, bu açıkları çok muhtemel tespit ettiniz, ben de katkıda bulunmak istedim. Hâkim yardımcılığı meselesini herhalde bir daha gündeme almamız gerekecek. Saygılarımla.

Yılmaz AKÇİL
Katkı adına güzel bir tespit. Bizim de şu an 2018 meslek içi eğitim formatımızın tamamında hüküm kurma teknikleri, diye bir dersimiz olacak. Tamamı mesleğinde 3 yılını doldurmayan hâkim ve savcılara yönelik eğitimler. Tamamında da hüküm kurma, iddianame yazma, hukuk dili derslerimiz mutlaka bulunacak. Ondan sonra sahtecilik, dolandırıcılık veya eser sözleşmeleri gibi konuları da ilave edeceğiz.

Ama şunu da görelim. Hakikaten ülkemiz çok zor bir süreçten geçiyor ve çoğu arkadaşımız meslek öncesi eğitim almadan kura çekti. Hepsi çok heyecanlılar, çok istekliler, cesaretleri kırılsın da istemiyorum. Ben büyüklerimize özellikle diyorum ki, genç arkadaşlarımıza ne olur düşük not vermeyin, cesaretleri kırılmasın. Çok yeniler. Yaşları daha çok küçük. Şimdi eğer sınıfta kalmazsa 21–22 yaşında lisans eğitimi bitmiş oluyor. Staj eğitimini kısa aldı. Şu ana kadar hiç 1 yılın üzerinde eğitim vermedik. Ben 4 yıldır Akademi Başkanlığı yapıyorum. 2 yıl eğitim verdiğimiz hiç olmadı. Hep 1 yıl ve daha az. Bazıları 6 ay, bazıları 3 ay, bazıları 1,5 ay eğitim aldılar; göreve başladılar ve bunlara çok güçlü yetkiler veriyorsunuz. Düşünün, doğmamış çocuğun nesebini bunlar tespit ediyor. 40 sene önce ölmüş kişinin ölüm sebebinin tespiti için fethi kabir yapıyorlar. Telefonların dinlenmesine, evlerin aranmasına bunlar karar veriyor. Mal varlığına bunlar dokunuyor, şirketlerin malları hakkında tedbir kararı verebiliyorlar. Hürriyet çok önemli, tutuklama kararı veriyor bunlar ve 22–23 yaşındalar. Hayatın hiçbir deneyimini görmemiş, hiçbir sıkıntısını yaşamamışlar. Bu gençlere biz çok önemli görev vermişiz. Zaten Çanakkale Savaşı'nda 14–15 yaşlarında gençleri cepheye göndermişiz. 21–22 yaşında gençlerimizi biz cepheye gönderircesine kürsüye oturtuyoruz, cübbeyi giydiriyoruz ve insan hakkı, kul hakkı üzerine hüküm kurmasını istiyoruz ve çok önemli yetkiler veriyoruz. Çoğunun anne babalarına, gençlerinizi evlendirin

diyorum. Bana söyledikleri şey şu, "... Bu eşine bakamaz ki" diyor. İşte anne babanın "bakamaz" diye tanımladığı bir gence, biz çok önemli yetkiler veriyoruz. Hürriyeti onlar sınırlıyor. Destekleyeceğiz ve daha iyi olacağız. Birkaç yıl daha sabır. Tek istediğimiz bu. Teşekkür ederiz.

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederiz. Hocam, şüphesiz O, kundaktan itibaren başka bir tedrisattan geçiyordu ama şunu da unutmayalım; Fatih Sultan Mehmet de İstanbul'u fethettiğinde 21 yaşındaydı. Tabii herkesin kabiliyeti ve yetiştiği ortam bambaşka. Ama çok önemli bir hususa parmak bastınız. Teşekkür ederiz. Buyurun.

Hamdi PINAR

Bilkent Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

Teşekkür ederim. Anlatılanları dinlediğimizde aslında soruna hep bir tarafından yaklaştığımızı, bütünleştirici bir yaklaşımı ıskaladığımızı düşünüyorum. Sebepleri şu; her metodun kendine göre olumlu ve olumsuz yönleri var. Önemli olan biz bunları bütünleştirebiliyor muyuz? Yani olumluları kalıcı, olumsuzları daha marjinal bir şekilde revize edebiliyor muyuz? Eğer bunu yapabilirsek başarılı oluruz. Bunu yapabilmenin şartı da aslında, ilköğretim ortaöğretim lise ve üniversiteyi birlikte düşünmemiz gerekiyor.

Bakın Türkiye'de biz yazmayı bilmiyoruz. Ne demek istediğimi şöyle söyleyeyim. Yazmayı bilmiyoruz derken elle yazmak nasıldır? Türkiye'de onu bilmiyoruz. Son 15 yıl da Milli Eğitim Bakanlığının çok güzel bir uygulaması vardı, elle yazmayı öğretiyordu ilkokullarda. Maalesef elle yazmak demek karakterin yansıması demektir. İnsanın duygularının oraya yansıması demektir. Bu da elle yazılan bitişik yazış şeklidir. Daktilo harfinin elle yazılması el yazısı değildir. Milli Eğitim Bakanlığı, affedersiniz ama üç tane tembel öğrenci, üç tane bu işten anlamaz velinin günlük politikası uğruna bu uygulamasından vazgeçti. Şimdi öğrenciler yatık yazmayı bıraktı, kendi çocuklarım da bıraktı. Onlarla en çok bunun için mücadele ediyorum. Yazmayı bilmedikten sonra, okumayı da bilmiyor öğrenci. Bakın bizim aslında bunları konuşmamız gerekiyor. Ben öğrenciye bunu soruyorum, hukuk fakültesi 4 üncü sınıf öğrencisine, kaç tür rakam var? Soruyorum kaç tür rakam var? Kaç kişi biliyor acaba burada?

Onu da söyleyeyim, öğrencilik yılımda çok soru yönelten bir öğrenciydim. Hocalık zamanımda da korsan tebliğ yapan bir hoca olarak adım çıktı. Kusura bakmayın. Birkaç hususu vurgulayıp tamamlayacağım. Biz Bilkent Üniversitesinde karma bir eğitim yapıyoruz; yabancı dil de var, Türkçe de var. Burada sistemi anlatırken lise hayatımıza dönüp baktığımızda, hayıflandığım şey şu oldu: Liseyi çok boş geçirmişiz.

OTURUM BAŞKANI

Konuşmacılarımız eğitimin hukuk fakültesine gelmeden önceki aşamalarında da birtakım eksiklikler gördüklerini söylediler. Teşekkür ediyorum. Buyurun.

Gökçe TEKELİOĞLU

20. Dönem Hâkim Adayı

Gökçe Tekelioğlu, 20. dönem Denizli hâkim adayıyım.

Öncelikle Sayın Bakanım ve Değerli Hocalarım, Selçuk Hukuk Fakültesi mezunuyum. Benim aklıma bir şeyler geldi çözüm önerisine dair. Hâkim olduğumda alanımın belirli olmamasından dolayı üzgünüm. Çünkü bir hâkim, ceza hâkimi olarak başlayıp 5–6 sene ceza hâkimliği yaptıktan sonra, hukuk hâkimliği yapabiliyor. Bu durumda da her şey yeni baştan başlıyor. Onun için

Akademi Başkanımızdan da ricam, hâkimlik ve savcılık seçimi yapılırken " Belirli bir alana yönelik tercihiniz var mı?" sorusu da sorulursa güzel olur diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Yılmaz AKÇİL

Ben de sorudan dolayı teşekkür ederim. HSK üyelerimiz, 1. Daire Başkanımız, Müsteşarımız da buradalar, onların huzurunda aynı dertten ben de şikâyetçiyim. Çünkü arkadaşlarımızı hukuk hâkimliği konusunda, aslında yönlendirmek istiyoruz. Hukuk hâkimliği konusunda elimiz biraz zayıf. Çok iyi ceza hâkimlerimiz var. Ama hukuk hâkimliği konusunda biraz daha güçlenmemiz gerekiyor. Ama hep olağan dışı şeyler yaşamaktan dolayı ilçeye 2 tane hâkim gönderiliyor, çapraz yetki veriliyor. Bizde hâkimler tam hâkim, bir atanır asliye hukuk hâkimi, bir sonraki kararnamesinde asliye ceza hâkimi olur, bir sonraki kararnamesinde kadastro mahkemesine, bir sonraki kararnamesinde ise iş mahkemesine bakar.

Uzmanlaşma çok zor. Arkadaşımız çok haklı. İnşallah sizlerin başlamasıyla sayısal anlamda, toplamda 22.000'i geçeceğiz. Şuanda 5300 adayımız, 1500 yazılı sınavı yapılan aday var. 16.100 hâkim savcımız görevde. Toplamda 22.000'i geçtiğimizde ülkemizin sayısal anlamda ihtiyacı tamamlanmış olacak. Belki o dönemden sonra uzmanlaşma mümkün olur. 2014 yılında bir proje yapmıştık "hâkimlik okulu, uzmanlaşma okulu" adında. Bunu stajda yapalım, ceza hâkimliği, hukuk hâkimliği, o şekilde eğitimler verilsin diye. Ama bu tabii proje aşamasında kaldı, uygulama fırsatımız olmadı. Yeni dönemde de inşallah uygulanacağını ümit ediyorum. Ama arkadaşımız çok haklı, çünkü bu durum ister istemez başarıyı düşürüyor.

OTURUM BAŞKANI

Buyurun.

Burhan ALGAR (Katılımcı)

Adım Burhan Algar. Öncelikle Sayın Bakanımız ve sayın konuşmacılara verdikleri emekten dolayı teşekkür ediyoruz. Şimdi benim bir sorum olacak. Hukuk fakültelerinin sayısında son yıllarda bayağı bir artış oldu. Bundan dolayı da ciddi manada eleştiriler var. Bu artışın avukatlık, öğretim üyeliği, hâkim savcılık olarak mesleğe yansıması hususunda sayın konuşmacılar neler düşünüyor? Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Aslında bütün konuşmalar esnasında bunlara vurgu yapıldı ama buyurun Hocam.

Prof Dr. Yavuz ATAR

Hukuk fakültelerinin artışından YÖK sorumlu. Az önce söylemiştim, onu anlattık. Soruyu soran arkadaşım, burada mıydınız? Sonradan geldiğiniz için bunu kaçırdınız. Bu vesileyle söz de almışken bir şey söylemek istiyorum. Burada, dinleyen arkadaşlarımızın büyük çoğunluğu hâkim savcı adayı olunca, Bakan Bey'i ve Akademi Başkanı'nı görmüşken somut olarak sorularını sormak istiyorlar. Biz biraz daha adalet fikri, adalet bilinci, hukuk eğitimi meselelerine dair kafa yormuştuk. Fakat ben söz almışken, rahatsız olduğum hususu söylemek istiyorum.

Hukukçu arkadaşlar hukuk fakültesinde bizi öyle yetiştirin ki diyorlar, mezun olduğumuzda gidip hemen ceza hâkimi, savcı, avukat olabilelim. Böyle bir şey yok, bunu söyledik arkadaşlar. Önce hukuk öğrencisinin yapacağı en iyi şey ne biliyor musunuz? Oturup roman, şiir okuması. Bırakın dilekçe yazmayı, bırakın iddianameyi. Öğrene-

ceksiniz bunları. Nedir bu? Açın interneti iddianameye bakın. Amerika'da yapılan bir araştırmayı söylüyorum size. Araştırmada deniyor ki, Amerika'da genç avukatlar işsiz. Çok karmaşık olmayan hukuki konularda gerekli öneri ve çözüm yollarını saniyeler içinde ve %90 doğrulukla IBM-Watson programından alabiliyoruz. Aynı işlem avukatlara yapılınca doğruluk oranı %70. Bilgisayar basit hukuki mevzularda dilekçe vb. hepsini size veriyor.

Bakın 10 sene içerisinde yabancı dil sorunu diye bir şey kalmayacak. Bir kulaklık takacağız, dünyadaki bütün dilleri en mükemmel aksanla karşımızdakiyle konuşacağız. Bunlar geleceğe dönük araştırmalar. Hukuk fakültesi eğitiminde bir hoca olarak yıllardır buna çırpınıyorum. Az önce meslektaşımız ayrıldı buradan galiba ama öğrenci demiş ki, " İlk defa hukukta olmanın mutluluğunu burada yaşadım." Ben çok üzüldüm. Demek ki o öğrencilere hukukun teorisi, felsefesi, ilkeleri sevdirilememiş, anlatılamamış. Çocuk işe yarar bir uygulamayı görünce heyecanlanmış. Çok üzücü bir durum yani.

Hukuk fakültelerinde teori verilir. Adaletten bahsediyoruz, hukuk felsefesi bilmeden, sosyoloji bilmeden, siyaset bilimi okumadan, tarih bilmeden, antropoloji, adli psikoloji bilmeden yetişiyorlar. Bunların üzerine ceza hukuku, anayasa hukuku, idare hukuku, borçlar hukuku, ticaret hukuku inşa edilir.

Eğer hukuk fakültesinde çok sağlam bir Türkçe, çok sağlam bir edebiyat bilgisi, sosyal bilim bilgisiyle mezun olursanız, inanın Ticaret Kanunu'nu tek bir maddesini bile öğrenmeden mezun olsanız bile, hiçbir kaybınız olmaz. 25 senelik hocayım, daha fazla. Bunu tecrübeyle söylüyorum. Dolayısıyla da arkadaşlar hukuk fakülteleri, hukuk teknisyeni yetiştiren yerler değildir, hukuk fakültesi eğitimini bu gözle yeniden ele almamız lazım.

Hukuk kliniklerine ben karşı değilim. Çok faydalı. Ama bu konuşmam boyunca açıkladığım 200 kişilik, 500 kişilik sınıflarda olmaz bu. 30 kişilik sınıf olması lazım. Tabii, Adalet Bakanlığı ile YÖK'ün oturup bunu konuşması gerekiyor.

Kısacası hâkimin, hukukçunun toplumu tanıması gerekiyor. Kendini tanıması gerekiyor. Empati dediğimiz o duyguyu geliştirebilmesi gerekiyor. Bunun için de roman okuması lazım, şiir okuması lazım. Hayatı gözlemlemesi lazım. Yoksa oturup kanunları ezberlemekle, bununla ilgili bazı uygulamalarla 4 yıl vakit harcamakla iyi hukukçu olmaz arkadaşlar. Bunları söylemek istedim. Teşekkür ederim.

Burhan ALGAR (KATILIMCI)

Sayın Başkanım, ben de teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN

Hukuk fakültelerinde sadece hâkim ve savcı yetiştirmiyoruz. Biz hukukçu yetiştiriyoruz. Ben buna iki şey ekleyeceğim. Yavuz Hoca'ya ilaveten şunu söyledik. Birincisi, sınavın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Liseden gelen ve hukuk bilgisi bakımından hala bir yurttaşlık bilgisinden bile yoksun olan çocuklara, bizim en kıdemli en birikimli hocaları vermemiz lazım. Dolayısıyla hukuk fakültesine geldiğinde, siyaset, tarih, iktisat, matematiksel düşünme ve yorum dediğimiz bir kavramı öğretmemiz lazım.

Uygulamada son 3 yılda küçük bir katkım olduğunu, Yavuz Hoca'ya onu çağrıştırdığını söyledim. Ben dedim ki, sanatsal etkinliklere de not vereceğim. Bir ödev araştırması yapacaksınız 10–15 puan vereceğim ama bunun dışında tiyatroya gidin. Sinemaya herkes gidiyor. Müzik konserlerine gidin, klasik olabilir, bir Anadolu Ateşi, bir şiir dinletisi olabilir. Bana o biletleri getirin ve orada size bıraktığı bir izi görmek istiyorum,

dedim. Ben hukukçunun böyle bir sanatsal yeteneği de olduğunu düşünüyorum. Mesela bir hukukçu enstrüman çalabilir. Mutlaka bir yeteneği vardır. Bunların da hukuk eğitimine çok katkısı olacağını düşünüyorum.

Hukuk eğitimine biraz daha zaman ayıracağız, mesleklere ilişkin bu olayları aktarmamız lazım. Akademimize bu anlamda çok önemli işler düşüyor. Okulu bitirdiğinde, 4 yıl sonra düğmeye bastığında en iyi avukat, en iyi hâkim, en iyi savcı, en iyi noter yok. Bu bir öğrenme sürecidir. Biz hukukçunun nosyonuna ilişkin bir donanım veriyoruz. Kısacası biz kütüphanenin anahtarını veriyoruz. Kütüphanedeki kitapları hafızanıza alın, diye. Neyi nerede öğrenebileceğini, nasıl çözebileceğini öğretiyoruz. Analitik düşünebilen öğrenci yetiştirebilirsek, iyi noter de, iyi hâkim de, iyi savcı da olacak. Aynı zamanda etik değerlerle de donatarak öğrencileri yetiştirebilirsek, amacımıza ulaşabiliriz diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Aslında bu, hocaların ne kadar dertli olduğu bir alanmış. İyi ki mevzuyu açtınız, bu çok iyi oldu ve sizlere de faydalı olacak. Üstelik kitaplarda yazmayan şeylerden bahsediyorsunuz. O açıdan oturum çok faydalı oldu. Fatih Hoca da konuşmak istiyor.

Prof Dr. Fatih UŞAN

Biz de yeni hukuk fakültesiyiz, aşağı yukarı 2011'de kurulduk. Hukuk fakültelerinin sayısının artması problem, ama şöyle çözülebilir diye düşünüyorum. Bir sınav koyabilirsiniz. Dolayısıyla vakıf üniversitesinden mezun olan, devlet üniversitesinden mezun olan tüm hukuk fakülteleri mezuniyeti gibi bir sınav olur. O sınavı başaranlardan avukat, hâkim savcı seçersiniz, başaramayan kimse de 4 yıllık bir üniversite mezunu olur. İktisat vesaire mezunu nasılsa,o kimse de öyle olur diye düşünüyorum. Çünkü bu bir talep, yani siyasi iktidar açısından sayıyı azaltmanız çok zor gözüküyor. Ciddi de bir talep var. Şimdi sınav yok. Dolayısıyla bir kısım insan çok rahat avukat oluyor. Birinci husus bu. Sayılar şüphesiz etkili, ama Yavuz Hocama şöyle bir cevabım var; öğrencilerin sayısı fazla olsa bile çeşitli derslerle bunları uygulama içine katabilirsiniz.

Hukuk klinikleri dersini, 30 kişi seçiyor ve en önemlisi biz bunu bir dersle ilişkilendiriyoruz. Yani öğrenci oradaki performansıyla beraber ders alıyor, ders notu alıyor. O dikkate alınıyor. 200 kişi veriyor YÖK bize. Yine aynı döneme ilişkin olarak bahsettim, yurtdışındaki farazi dava/tahkim yarışmasına öğrenci gönderiyoruz. 10–15 kişilik bir ekip oluyor. İstanbul Tahkim Merkezi'nin yürüttüğü, "Tahkim Yarışması" var. Farklı hukuk fakültelerinin yaptığı yarışmalar var, oralara da öğrenci gönderiyorsunuz, Yani biz bir sene içerisinde 70–80 kişiyi hukuk klinikleri, Moot Court, Tahkim Yarışması gibi dersle ilişkilendirerek uygulamaya sokuyoruz. Bu da son derece yararlı olur, diye düşünüyorum. Ve seçerken de öğrenci için birtakım kriterler var. Her isteyen oraya gidemiyor. Mesela klinik açısından 3 gruptan öğrenciyi alıyoruz. 10 kişiyi daha önce klinikte yer alan kişilerden seçiyoruz. Göç Hukuku alanında çalışması var mı? Varsa yine 10 kişiyi oradan seçiyoruz. Diğer 10 kişiyi de hiçbir çalışması yoksa not ortalamasına göre seçiyoruz. Bu da farkındalığı artırıyor. Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Peki, teşekkür ederiz Hocam. Hocam, her fırsatta kendisi ve üniversitesiyle ilgili bilgileri paylaştı.

Teşekkür ederiz. Sayın Bakanım o zaman kabul ederseniz son olarak sizi dinlemek isteriz. Herkes sorusunu sordu, katkısını yaptı. Çok faydalı bir oturum olduğuna

inanıyorum. Ayrıca Adalet Şûrası'nın da memlekete de çok fayda getireceğini düşünüyorum. Bu anlamda da teşekkür ederiz Bakanlığımıza, Sayın Bakanımıza ve tüm katılımcılarımıza.

SUNUCU

Sayın Bakanım, adalet camiasının saygıdeğer üyeleri, hanımefendiler, beyefendiler; ilgiyle, dikkatle izlediğiniz verimli geçen bir panelin ardından "Adalet Bilinci ve Eğitimi" panelinin bitimiyle Şûra'mızın da sonuna gelmiş olduk. Panelistlerimize, değerli hukuk uzmanlarımıza, hocalarımıza ve Başkanımıza çok teşekkür ediyoruz.

OTURUM BAŞKANI

Sağolun.

SUNUCU

İnanıyoruz ki, bugün 3 salonda yürütülen tüm panellerimizin çıktıları adalet sistemimizin gelişmesi adına çok değerli sonuçları ve katkıları ortaya koyacaktır. Şimdi veda etmeden önce Sayın Bakan'ım sizden bir kez daha sahneye teşriflerinizi arz edeceğiz. Panel Başkanı'mıza ve değerli panelistlerimize bir ödül takdimimiz olacak.

Abdulhamit GÜL

ADALET BAKANI

Evet, çok değerli arkadaşlar ben de hepinize katılımlarınız için çok teşekkür ediyorum. Bugün yine son oturumun da bir kısmını dinleme imkânı bulduk. Pelin Hanım'a, çok değerli hocalarımıza ben de teşekkür ediyorum.

Gerçekten Şûra'yı düzenlerken ne murad ettiysek, bunun başarıya ulaştığını düşünüyoruz. Çok güzel öneriler çıktı bugün, az önce de dinledik. Yavuz Hocam, Fatih Hocam, Muharrem Hocam farklı şeyler söylediler.

Tüm bunlar Hâkimler ve Savcılar Kurulunda, Akademi çalışmamızda, Bakanlık çalışmamızda, politikalarımızı belirlerken yasal çalışmalarımıza ışık tutacak. Bunların hepsini değerlendireceğiz. Tek derdimiz var, milletimiz adına karar veren yargı mensuplarımıza milletimizin güvenmesi ve adalete güven duygusu. İnsan ne ile yaşar? İnsan adalet duygusunun hâkim olduğu bir duyguyla yaşar. Yani hiçbir şekilde mahkemeye yolu düşmese bile, orada adil kararlar veren insanlar var, ya da adil bir şekilde yargılanırım duygusu ile insan geleceğe daha güvenle bakar. İnsanın özgüven içerisinde, umutla yaşamasını sağlar.

Bunları yapacak olanlar sizlersiniz, bizleriz. El birliği ile bu güveni artıracağız. Şûra'mızı kitaplaştıracağız. Bize yol haritası olacak. Hepinize değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ediyorum. Saygılar sunuyorum.

SUNUCU

Efendim Sayın Bakanımıza ve sizlere, katılımlarınızla Şûra'mızı onurlandırdığınız için bir kez daha teşekkür ediyor, saygılarımızı sunuyoruz. Şûra'mız sona ermiştir.

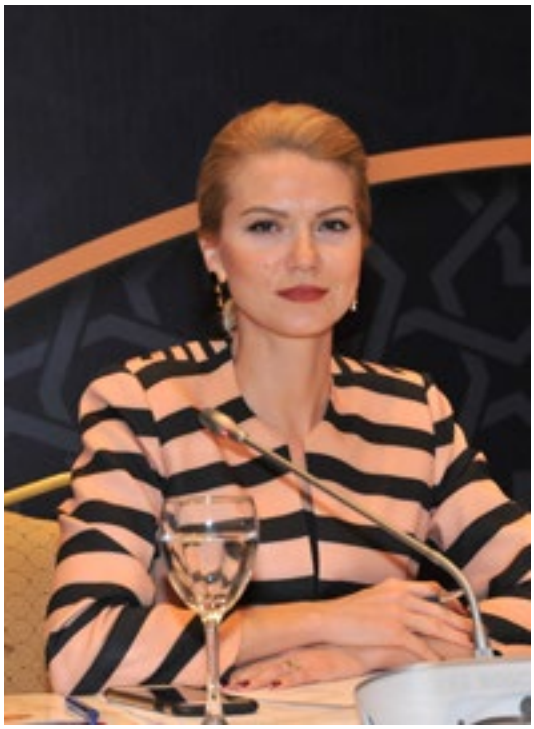

ADALET
ŞURASI

ADALET
ŞÛRASI

ADALET
ŞÛRASI

ADALET ŞÛRASI
10-11 OCAK 2018

VI. OTURUM

ADALETE GÜVEN VE YARGIDA ETİK DEĞERLER

OTURUM BAŞKANI
Prof. Dr. Ali Cengiz KÖSEOĞLU

KONUŞMACILAR:
Doç. Dr. Serdar GÜLENER
Prof. Dr. Muharrem KILIÇ
Prof. Dr. Atilla YAYLA

VI. OTURUM

ADALETE GÜVEN VE YARGIDA ETİK DEĞERLER

SUNUCU

Sayın Müsteşarım, Sayın Milletvekilim, değerli konuklarımız, Adalet Şûrası'nın "Adalete Güven ve Yargıda Etik Değerler" konulu oturumuna hepiniz hoş geldiniz.

Oturum başkanımız Prof. Dr. Sayın Ali Cengiz Köseoğlu'nu şimdi alkışlarınızla huzurlarınıza davet etmek istiyorum. Hoş geldiniz efendim. Konuşmacılarımız, Prof. Dr. Sayın Muharrem Kılıç alkışlarınızla yerlerini alıyorlar ve Doçent Doktor Sayın Serdar Gülener'i de sunumlarını yapmak üzere buraya davet ediyorum.

Prof. Dr. Ali Cengiz KÖSEOĞLU
HSK Üyesi

Bakanlığımız tarafından düzenlenen Adalet Şûrası'nın 6'ncı oturumuna yani "Adalete Güven ve Yargıda Etik Değerler" konulu oturumumuza, hepiniz hoş geldiniz. İnşallah genelde bu Adalet Şûramız, özelde de oturumumuz yargının sorunlarına çözüm bulucu nitelikte sonuçlar doğurur.

Şimdi adalete güven ve etik değerler meselesi, yargıda etik değerler konusu birbirini tamamlayan kavramlar. Yani yargıda etik değerlere ulaştığımızda yargıya güven de tesis edilmiş olacak. Bizim devlet geleneğimizde malum insanı yaşat ki devlet yaşasın ve adalet mülkün temelidir felsefesi esas alınmıştır. Yani bireyin mevcudiyeti devletin geleceğini, adaletin sağlanması da devletin

temelini kuvvetlendirmiş olacaktır. Sonuç itibariyle bireyin mevcudiyeti, insanın mevcudiyeti devletimizin geleceğiyle alakalıdır.

Devlet birtakım yetkiler kullanır. Yargı yetkisini kullanır. Güç kullanır. Bu yargı yetkisini ve gücünü, yaptırım uygulama gücünü nereden alır? İşte bu güvenden alır. Dolayısıyla konu devletin varlığıyla da doğrudan alakalı bir konu.

Biz, Hâkimler ve Savcılar Kurulu olarak Haziran ayında göreve başladıktan sonra, 2016 yılında başlamış olan etik çalışmasını son aşamasına getirdik. Bundan önce de 2006 yılında, yani etik kodlarımız mevcut olmasa bile Birleşmiş Milletler Yargı Etiği İlkeleri'ni, o dönemin adıyla Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu 27. 06 .2006 tarihli ve 315 sayılı kararıyla kabul etmiştir. Yine Budapeşte İlkeleri o dönemin adıyla Hâkimler ve Yüksek Savcılar Kurulu tarafından, 10.10.2006 tarihli ve 424 sayılı kararla savcılar için benimsenmiştir. Tabii ki bu süreç içerisinde Yargı Reformu Stratejisi içerisinde de bu etik ilkelerin benimsenmesi öngörülmüştür.

Bu anlayışla öncelikle HSK bünyesinde Yargı Etiği Bürosu kurulmuştur. Bu büro ciddi çalışmalar yapmıştır. Avrupa Birliği ile birlikte "Türkiye'de Yargı Etiğinin Güçlendirilmesi Projesi", iki yıllık bir proje olarak 18.12.2016 tarihinde başlamıştır. Bu proje, 18.12.2017 tarihinde tamamlandı. Ama biz şu anda yargı etiği metnini de olgunlaştırdık. Türk Yargı Etiği Bildirgesi'ni hazırladık, ama ufak tefek rötuşlar var. Bir de Avrupa Birliği'yle ilgili ilişkiler çerçevesinde düşünülmesi gereken bir iki husus var, onları da tamamlayıp inşallah ilan edeceğiz.

Tabii ki yargı etiği meselesi ve yargıya güven meselesinde, özellikle mevcut durumumuz açısından ülkemizin içinden geçtiği süreci de iyi değerlendirmek lazım. Yani son bir yıl içerisinde yaşamış olduğumuz gerçekten travmatik olaylar, 15 Temmuz 2016 tarihinden sonra yaşadığımız olaylar başka bir ülkenin yargısının başına gelse ben iddia ediyorum, felç olur. Ama çok şükür bizim işleyen bir yargımız var. Eleştiriyoruz. Birtakım eksiklikler olmuyor mu? Oluyor. Birtakım hatalar olmuyor mu? Oluyor, ama sonuç itibariyle yargımız işliyor. Neden? Malum, güncel tartışmalar çerçevesinde yargıya güvenle ilgili birtakım oranlar veriliyor. Ama ben, yargıya toplum içerisinde güvenildiğini düşünüyorum.

Bunu nasıl destekliyorum? Şöyle destekliyorum: Ben de iş hukukuyla ilgileniyorum. 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren iş yargılamasında bir dava şartı olarak, arabuluculuk şartı getirildi. Arabuluculuğa gidilmeden iş mahkemesine dava açılamayacak. Şimdi 31 Ocak günü akşam 21.00' a kadar bizim vezneler çalıştı. Yani, arabuluculuğa gitmektense biz uyuşmazlığımızı dava yoluyla çözelim iradesi ortaya kondu. Aslında bu bir yönüyle de yargıya olan güveni ortaya koymaktadır. Bizim halkımız yargıya güveniyor. Bu yeni dönemi ben restorasyon, rehabilitasyon dönemi olarak değerlendiriyorum. Şu ana kadar çalışmalarımız bu yönde; Hâkimler ve Savcılar Kurulu olarak yargı adına, birtakım ilkelerin oturtulması anlamında değerlendiriyoruz. İnşallah önümüzdeki dönemde bu etik ilkeleri de ilan ederek, yargıya güveni arttırıcı birtakım çalışmalar da yapılmış olacak. İsterseniz, ilk sözü Doç. Dr. Serdar Gülener Hocama vereyim.

Buyurun.

Doç. Dr. Serdar GÜLENER
Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi
SETA Ankara-Siyaset Araştırmacısı

Sayın hazirun, değerli dinleyiciler, hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Benim tebliğimin konusu aslında bu ana kadar yapılan birçok tartışmanın toplum tarafından nasıl algılandığının çerçevesini sunmak. Tabi bu da, Sayın Başkan'ın bahsettiği gibi, adalete güven meselesiyle somutlaşacak bir husus. Benim tebliğimin başlığı biraz uzun; "Devlet Kurumlarına Güven ve Özel Bir Tür Olarak Adalet Hizmetlerine Güveni Etkileyen Faktörler"[1] , yani kısaca sizlere yargıya güveni anlatacağım. Ama Şûra'nın formatına uygun olması adına, başlığı adalet hizmetlerine güven olarak da nitelendirmemiz mümkün.

Adalet hizmetlerine güven meselesi aslında adalet hizmetlerinin somutlaştığı en önemli yerler olan mahkemelerde karşımıza çıkıyor. Tabi sadece mahkeme salonu değil, bir adliye binasının içinde gerçekleşen hizmetler bize yargıya güvenin çerçevesini sunuyor. Şimdi ben bu tebliğde sizlere öncelikle güven kavramından bahsetmeye çalışacağım. Ardından yargıya güvenin kendisinin bir alt türü olduğu politik güven kavramından bahsedeceğim. Çünkü yargıya güven dediğimiz mesele devletin bir aygıtına güvenle ilgili, büyük çerçevede bir siyasal sistemi, anayasal sistemi karşımıza çıkartıyor ve o da genel güveni belirliyor. Bu çerçevede tebliğin kurgusu "güven", "politik güven" ve "yargıya güven" şeklinde gidecek. Tabi aslında bu bahsettiğim konu ampirik boyutu olan bir konu, yani ben size burada teorik bir çerçeve sunmaya çalışacağım. Bu TÜBİTAK tarafından da desteklenen bir projenin parçası aynı zamanda. Amaç, Türkiye'de yargıya güveni etkileyen faktörlerin belirlenmesi, tabi buna dair birtakım çıktılar ortaya çıkacak, ilerleyen süreçte bunlar paylaşılacak. Fakat ben bugün sizlere Türkiye'de yargıya güven duyuluyor duyulmuyor meselesinden bahsetmeyeceğim. Nitekim dün de Külliye'de gerçekleşen oturumda buna dair birtakım görüşler de dile getirildi. Hatta bugün medyaya da yansıdı. Ama öyle sanıldığı gibi, Sayın Başkan'ın da belirttiği gibi, Türkiye'de yargıya güvenilmiyor ya da yargıya çok güveniliyor gibi kesin, net ibareler kullanmaktan çekineceğim, akademik bir titizlikle meseleye yaklaşmaya çalışacağım.

Şimdi güven nedir, öncelikle bunu ortaya koymamız lazım. Birtakım kamuoyu araştırma şirketleri çeşitli araştırmalar yapıyor. Birtakım yargı organları, medya kuruluşları, "Türkiye'de yargıya güven yok, ya da Türkiye'de yargıya güven yüksek." gibi bazı önermelerde bulunuyorlar. Ama öncelikli olarak bunu tespit edebilmemiz için güven meselesinin ne olduğunu ortaya koymamız lazım. Gerçekten güven dediğimiz mesele bir anda tüketip vazgeçebileceğimiz kadar önemsiz bir mesele mi? Dolayısıyla öncelikle bunun çerçevesini çizmemiz gerekiyor.

Bir kere güven çok boyutlu bir kavram. Bunun ahlaki bir tarafı var. Psikolojik bir tarafı var. Sosyal bir tarafı var. Tabii biz günlük hayatımıza daha ziyade bu meselenin ahlaki ve sosyal boyutu üzerinden ilişkilerimizi sürdürüp, ona göre birtakım pozisyonlar alıyoruz. Şimdi buna dair birtakım tanımlar var ama en öne çıkanları ben sizlere sunmaya çalışacağım. Güven kavramı, bir tanıma göre "karar alırken diğerinin fikirlerini de hesaba katacağına veya genel bir ilişkide ahlaki standartların ihlal edilmeyeceğine

[1] Bu tebliğ, yürütücüsü olduğum ve TÜBİTAK-ARDEB 3001 Başlangıç ARGE Projeleri Destekleme Programı çerçevesinde desteklenen 116K531 No'lu projenin teorik çıktılarının akademik ve profesyonel kamuoyu ile paylaşılmasını hedeflemektedir.

dair inancı" ifade ediyor. Aslında bunun çok daha basit, çok daha günlük dildeki karşılığına baktığımızda, "bir şeyden umulan, beklenen niteliğe inanıp ona göre davranma" karşımıza çıkmakta. Asıl bizim adalete dair güven formatımızı belirleyen de bu. Bizim adalet hizmetlerinden birtakım beklentilerimiz var. Zihnimizde, vicdanımızda, adalete dair birtakım imgeler var, bu imgelerden birtakım beklentilerimiz var ve bunların ne ölçüde gerçekleşip gerçekleşmediğine bizim adalete ve adalet hizmetlerine olan güvenimizi belirliyor. Bunun bir sonraki aşaması, bunu nasıl ölçeceğimize gelecek. Tabi güven meselesinde göz ardı edilmemesi gereken bir diğer önemli husus karşılıklılık meselesi. Yani bir özne ve süjeden bahsediyoruz. Bir özne var, karşısında da bir süje var. Başka bir ifadeyle "kendisine güven duyan ve kendisine güven duyulan ilişkisi"nden bahsetmekteyiz. Güvenin temelde çerçevesi bu.

Buradan yola çıktığımızda güvenin toplumsal hayatta karşımıza çıkan iki boyutu var. Bir tanesi sosyal güven dediğimiz, bizim kişisel ve sosyal ilişkilerimiz çerçevesinde kullandığımız güven. Öbürü ise yatay bir ilişkiyi ifade ediyor. Birey-birey arası ilişki ve bu bireylerin pozisyonları, davranışları, zihinleri, ahlâkları, diğer bireyin ona dair olan güven durumunu belirliyor. Tersine diğer birey için de biraz evvel bahsettik, bireye olan ilişki bu çerçevede belirleniyor. Biz buna sosyal güven diyoruz. Mesela şimdi bunun da birtakım tabi ölçekleri mevcut: Bir kimsenin kendisini ahlâklı olarak tanımlaması ya da güvenilir olarak tanımlaması ya da bir kimsenin karşısındakini güvenilir olarak tanıması. Bir kimsenin tanımadığı bir kimseyi güvenilir ya da dürüst olarak tanıması gibi. Sorulara verdiğimiz cevaplar aslında günlük olarak sosyal güven meselesi üzerinden tanımları karşımıza çıkartıyor. Ama yatay bir ilişkiden bahsediyoruz. Şimdi bunun bizi ilgilendiren boyutu dikey bir güven ilişkisinin varlığı. Dikey güvenden kastettiğim, "bireylerin devlet kurumlarına olan güveni". Biz buna "kurumsal güven" adını veriyoruz. Bunun içinde yasama organı mevcut. Bunun içinde bürokrasi mevcut. Bunun içinde yürütme organı mevcut. Bunun içinde yargı organı mevcut. Hatta belki de diğerlerinden çok daha fazla önemli hale geliyor yargı organı. Ama sosyal güvenden farklı olarak yargıya ya da diğer devlet kurumlarına duyduğumuz güven bizim dikey bir hiyerarşik ilişki içerisinde duyduğumuz güvene işaret etmektedir. Sunuda gördüğünüz bütün info-grafiğin tamamını düşündüğümüzde karşımıza farklı bir güven çeşidi çıkıyor, o da "politik güven". Yani bizim tek tek devlet kurumlarına duyduğumuz güven bir anlamda bütün olarak bir devlet mekanizmasına, bütün bir anayasal sisteme, bütün bir siyasal aygıta olan güvenimizi de belirliyor ve bunlar içindeki en önemli kurum da yargı. Dolayısıyla yargıya duyulan güven düzeyi çok belirleyici. Burada politik güvenin çerçevesini ifade ediyoruz. Politik güven önemli sosyal güven kadar önemli. Niçin önemli? Şimdi sosyal güven toplumsal bütünlüğü sağlayan bir şey, politik güven tümden bir anayasal sistemin parçalanıp parçalanmamasını ilgilendiren bir mesele. Bunun hem siyasi hem de tabi ki sosyal sonuçları önemli. Şimdi politik güvene aynı zamanda yaygın güven adını da veriyoruz. Bu, aynı zamanda siyasal sistem kavramsallaştırmasını yapan siyaset bilimci, David Easton' un bir tanımı. Ona göre bütün bir politik sisteme olan güven yaygın güveni ifade ederken bu politik sistemi meydana getiren parçalara, her bir kuruma duyulan güven özel güveni ifade etmektedir. Bir de zaten yargıya ve tabi adalet hizmetlerine güveni ifade ederken özel güven türü olarak bunu değerlendiriyoruz. Tabii burada mahkemeleri de kastediyoruz. Neden? Adaletin temel taşıyıcıları, -tebliğin başında da söylediğim gibi- adalet hizmetlerinin somutlaştığı, gerçekleştiği, cismanileştiği temel mekânlar mahkemeler olduğu için.

Yargıya güven neden önemli? Çünkü yargı kurumu politik sistemin bir bileşenidir. Ama aynı zamanda yargı, bir anayasal düzenin ya da politik sistemin temel

meşruiyet kaynağını sağlayan demokratik sistemin işlemesi açısından da önemli. Yargıya güven, birçok uluslararası örgüt tarafından, birçok uluslararası kuruluş tarafından da zaten ileriye sürülen temel ilkelerden bir tanesi. Peki, bu genel çerçevede özel olarak yargıya baktığımızda, insanlar yargıya güven duymazlarsa ne oluyor, işte o zaman mesele şiddete kadar varabilecek, insanların yargının yerine getirdiği işlevi kendilerinin yerine getirebilecek kadar ileri olumsuz sonuçları ortaya çıkartabiliyor. Aslında bir parçalanmışlığa neden olabilecek kadar önemli. Şimdi gelelim teorik çerçeveyi sunduktan sonra, bu güveni nasıl ölçeceğiz? Tabi bunun dediğim gibi ölçülebilmesi aslında ampirik birtakım araştırmaları, sahaya inip, bu meselenin paydaşlarına sorulması gereken soruları ifade ediyor. Yani bunun bir tarafı sizler yani yargı mensupları, yargı profesyonelleri işte avukatlar, kalem personeli, mahkemedeki hizmetleri yerine getirenler; bir tarafı tabii ki bu hizmetlerin muhatabı olan halk, vatandaş. Dolayısıyla bunu ölçmeye yönelik de çeşitli çalışmalar var. Ama şunu baştan söyleyeyim. Türkiye'de bugüne kadar çok kapsamlı bir biçimde yargıya güven meselesine dair kamuoyuna açıklanmış bir araştırmaya rastlamak çok olası değil. 2000'li yılların ortasında Açık Toplum Enstitüsü ve Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından gerçekleştirilen "Adalet Gözet" adlı kapsamlı bir proje var ama onun da kapsamı sınırlı. Hani deniyor ya "Türkiye'de, yargıya olan güven düşük." Bu çok ölçülmüş bir şey değil, onu baştan söyleyeyim. En azından literatürde benim yaptığım çalışmalarda buna dair bir sonuca rastlamadım. Günlük olarak bir araştırma merkezi çıkıp şunu diyebiliyor, "Türkiye'de yargıya güven düştü." Ama bunun kapsamı nedir? Çerçevesi nedir? Kaç kişiyle yapılmıştır? Hangi sorular sorulmuştur? Çok net değil. Ya da bu sorular sorulsa bile bunu derinden inceleyecek herhangi bir çalışmaya rastlanmıyor. Biz de bunu kısmen TÜİK yerine getiriyor. TÜİK hane halkı araştırmasında, devlet hizmetlerine dair soruları soruyor. Bunlardan bir tanesi de yargı meselesi. Dünyada Gallup, Dünya Değerler Araştırması, Avrupa Parametresi Latin Parametresi gibi çeşitli araştırmalar dâhilinde "güven"e dair araştırmalar yapıyor. Bunlar içinde Dünya Değerler Araştırması Türkiye'ye dair en uzun ve kapsamlı araştırmaları yapan araştırma olarak öne çıkıyor. Şimdi Dünya Değerler Araştırması'na göre sunuda gördüğünüz bu grafiklerde 1989'dan 2014 yılına kadar Türkiye'de yargıya dair güven ölçmeye dönük soruların sonuçları yer alıyor. Dünya Değerler Araştırması zaman zaman medyaya da yansıyor. Toplumsal değerlerle kişisel değerlerle, ilgili soruları soruyorlar ve buna dair cevaplar alıyorlar. Bunlardan bir tanesi de yargıya duyulan güven olarak karşımıza çıkıyor. Şimdi bakın burada aslında yargıya dair anlatıldığı kadar çok düşük sonuçlarla karşı karşıya değiliz. Burada başka bir görüntü ortaya çıkıyor, başka bir model ortaya çıkıyor. Burada dalgalanma var. Çünkü devlet kurumlarına dair duyulacak güven içinde, belki de güven konusunda en az tolerans gösterilmesi gereken kurum yargı. Dolayısıyla burada sonuçlardan beklenmesi gereken bu tamamen güveniyorum ve kısmen güveniyorum şeklinde verilen cevapların en yüksek düzeyde çıkması gerekliliği. Şimdi burada dönemsel birtakım dalgalanmalar var, bunun nedenlerini tartışmayacağım. Çünkü nedenleri şu an için bizim sorunumuz değil. 1989 – 1993 arası tamamen güveniyorum diyenler % 27, kısmen güveniyorum diyenler % 35. 1999 – 2004 yılları arasında yine benzer şekilde bir dalgalanma var. 2005 – 2009 yılları arasında güven oldukça yükseliyor, 2010 – 2014 yılları arasında kısmen önceki döneme göre daha düşük. Henüz yenisi açıklanmadı bu yıl dört yıllık periyod dolacağı için büyük ihtimalle açıklanacak. Bu grafikleri göstermemin nedeni, bu dalgalanmayı göstermek. Yani Türkiye'de aslında yargıya güven düzeyindeki düşüklükten ziyade, bu meselenin neden dalgalandığını tartışmamız gerekiyor ve buna dair politika yapıcı-

ya, kamu politikalarının oluşturulmasına da katkı sağlamamız gerekiyor. Şimdi buradan sonraki aşamada, buna dair bir reçeteyi en azından kendi akademik araştırmalarım çerçevesinde sizlere sunmaya çalışacağım. Dediğim gibi yaptığımız tespit: "Yargı kurumlarına dönük tam güven düzeyinde ciddi kırılmaların yaşanıyor olması". Bizim derdimiz, bunların her zaman en üst düzeyde çıkması. Yani yargıya duyulan güven dediğimiz şey, güveniyorum meselesinin her daim üst seviyelerde olması. Peki, bunun reçetesi ne olabilir? Ya da yargıya güveni artırmak istiyorsak ne yapmalıyız? Ya da neden azaldığını araştırırken, neden azaldığına dair tespitleri yaparken hangi sorunlara yönelik veriler kullanmalıyız? Buna dair bir reçete yok, onu baştan söyleyeyim. Ama dünyada çeşitli ülkelerin yaptığı araştırmalar var. Başta Amerika Birleşik Devletleri bunu her yıl gerçekleştiriyor. Literatürde baktığınız zaman bu araştırmaların hepsinde ortak olan birtakım temalar var. Bu temalar, yapılan araştırmalar bir araya geldiği zaman bizim o hani adalete güven dediğimiz, yargıya güven dediğimiz meselenin artışını ya da inişini belirleyen faktörler olarak karşımıza çıkıyor. Bunlardan bir tanesi, *politik güven ve yargıya duyulan güven arasındaki ilişki*. Bunlar birbirlerini besleyen, tetikleyen unsurlar. Yani politik güven seviyesindeki artış yargıya güveni artırırken, yargıya güvendeki azalış politik güvene olan bütün bir devlet sistemine olan güveni azaltan bir husus. İkincisi, tabi belki en başta konuşmamız gereken, *yargının bilinebilirliği, farkındalığı*. Herkes hukukçu burada, ben bir hukukçu değilim ama az çok akademik ilgi alanı itibariyle hukuka disiplinler arası yaklaşmaya çalışıyorum. İşte siyaset bilimini katmaya çalışıyorum, yönetim bilimlerini katmaya çalışıyorum. Acaba sokaktaki vatandaş bu hizmeti alan vatandaş, aldığı hizmetin ne kadar farkında? Mesela ben derslerimde şunu fark ediyorum. En çok karşılaştığım sorun olduğu için söylüyorum. Şimdi Türkiye'de yargı sistemini anlatıyorum, Uyuşmazlık Mahkemesini hiç duymamış arkadaşlar. Yani Anayasa Mahkemesini kısmen duymuştur, diğer mahkemeleri duymuş, "böyle bir mahkeme mi var hocam?" diye soruyorlar. Çünkü farkında değil. Sokaktaki vatandaş belki de hiç değil. Şimdi bir kere bizim, yargıya dair güveni tespit edebilmemiz için öncelikli olarak yargının ne iş yaptığını, yargının neye çare olacağını vatandaşa anlatmamız gerekiyor. Bunun çerçevesine de değinmeye çalışacağım. *Adalet hizmetlerine erişim*, çok sıkça kullanılan bir husus. İşte örneğin avukat yardımı, adli yardım meselesi, uyuşmazlığını mahkemeye götürebilmenin kolaylığı ya da zorluğu gibi adalete erişimi belirleyen birtakım faktörler var ve adalete ne ölçüde erişip erişmediğiniz de, sizin yargıya olan güveninizi besleyen unsurlardan bir tanesi. Bir diğer husus, *yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı*. Hani genelde adalete güven denince, yargı bağımsızdır, yargı tarafsızdır, o halde adalete güvenirim şeklinde bir önerme de haklı olarak karşımıza çıkıyor. En sonuncusu, yargının hesap verebilirliği. Hesap verebilirlik meselesi, özellikle bu en son 2015 strateji taslağı belgesinde yanılmıyorsam Bakanlığın da çok ciddi olarak ele aldığı hususlardan bir tanesiydi. Şimdi hesap verebilirlik, tabii yargı ve hesap verebilirlik deyince aslında bir anda böyle birbirlerine zıt iki kavramdan bahsediyormuşuz gibi, bağımsız olan bir şey nasıl hesap verebilir olabilir? Çok şaşırtıcı gelebiliyor bazen. Ama yargının hesap verebilirliği, özellikle hesap verebilirlikte değişen paradigma, bu da yargıya güveni belirleyen faktörlerden bir tanesi.

Şimdi başa dönersek politik güven ile yargıya duyulan güven meselesi, bu durumda nerede duruyor? Yani bu meseleyi nasıl değerlendirebiliriz? Ben hukuka çok pozitivist yaklaşan birisi değilim. Başka bir ifadeyle hukuk hiçbir şeyden etkilenmez, hukuk yukarıda bir yerdedir diyenlerden değilim. Sabahki oturumlarda özellikle sosyoloji oturumunda bahsedildiği gibi aslında hukuku ortaya çıkartan bir sosyolojinin ve politik alanın varlığını kabul edip hukuku ondan sonra değerlendirenlerde-

nim. Hukukun varlığının en azından buna ait olduğunu düşünüyorum. Hukuk da içinde bulunduğu politik sistemden bağımsız, sosyolojik sistemden bağımsız bir disiplin değil. Dolayısıyla, hukuka o politik sistemde verilen değer, hukuk yapımı, kanun yapımı ve uygulanması, belki yargının idaresi, yargının yönetimi, bunların hepsi o politik sistemin içinde gerçekleşen durumlar. Hukukun yerine getirdiği işlev bir anlamda politik sisteme kesilen bir cezayı doğurabileceği gibi, politik sisteme kesilen bir ceza da yargıya duyulan güveni hukuka duyulan güveni zedeleyici bir etkide bulunabiliyor. Dolayısıyla bu ikisi, birbirini besleyen iki temel faktör olarak karşımıza çıkıyor.

Yargıya yönelik farkındalık, bilinirlik, tanınırlık meselesi de bu şekilde. Tabii sonuçta herkes bildiği ve farkında olduğu şeye güvenir. Sosyal, biyolojik sınırlar öyledir. Tanımadığım insanlara güvenirim, böyle bir önermeye katılmıyorum şeklinde bir cevap herhalde karşımıza çıkmayacaktır. Dolayısıyla yargıya dair bilinirlik, tanınırlık, farkındalık düzeyini yükselttiğimiz oranda yargıya duyulan güvenin artacağı yönünde bir zanna sahip olabiliyoruz.

Adalet hizmetlerine erişim üzerinde biraz daha yoğun durmak gerekiyor. İşin teknik boyutu da burada öne çıkıyor. Şimdi biliyoruz ki adil bir yargılanmanın olmazsa olmazlarından bir tanesi yargıya erişim, adalet hizmetlerine erişim, mahkemeye erişim. İnsanlar sorunlarını yargıya hangi mekanizmalar aracılığıyla nasıl, ne kadar zorlukla ya da ne kadar kolaylıkla taşıyabiliyorlar? Bu, hizmetlere erişimde belirleyicidir. Dolayısıyla adalet hizmetlerinden faydalananların yasal düzenlemeler, prosedürler ve yapılar hakkında bilgi sahibi olması adalet hizmetlerine erişimin bir parçası. Çünkü bilip, ona göre erişip erişmeyeceğine karar verecek. İki, bu hizmetlerden faydalanacak olanlar hak ve özgürlüklerinin ne açıdan farkında? Hak ve özgürlüklerinin korunacağının ne ölçüde bilincinde? Üçüncüsü, başına gelen sorunu çözerken hangi hukuksal mekanizmayla çözecek, hangi sırada başvuracak, bu da adalet hizmetlerine erişimi belirleyen bir faktör. Yine çözüm için ciddi adımlar atılıyor mu, atılmıyor mu? Buna inanıyor mu insanlar inanmıyorlar mı? Adalet hizmetlerine erişimi belirleyen bir diğer faktör de bu. Yine, adalet hizmetlerinden faydalanırken insan hakları standartlarına ne ölçüde bağlı kalınıp kalınmadığı da bir anlamda adalete güveni, adalet hizmetlerine güveni, yargıya güveni belirleyen temel faktörlerden birisi olarak karşımıza çıkıyor. Tabii burada adli yardım, adli sürecin masrafları, hızı, mahkemede kullanılan dilin anlaşılabilirliği, alternatif uyuşmazlık çözümleri, hatta daha ileri aşamaya götürelim mahkemelerin donanımı, duvarının rengi. Bu tip sorular biliyorsunuz yargıya memnuniyeti ölçen çalışmaların birçoğunda özellikle Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonunun (CEPEJ) çalışmalarında da çok sorulan sorulardandı. Mahkeme salonuna giren bir tanık ya da sanık ya da adalet sisteminden faydalanacak kişi, kendini nasıl hissediyor? Hani bizim kültürümüzde vardır ya "mahkeme duvarı gibi", bu iyi bir şey mi? Hayır. Özellikle insanların sorunlu, sıkıntılı oldukları, canlarının sıkkın olduğu dönemlerde kullandıkları bir terim değil mi mahkeme duvarı gibi olmak? İşte bu da bir yandan adalete erişim çerçevesinde yargıya güveni tespit eden, belirleyen unsurlardan birisi olarak karşımıza çıkıyor.

Bu unsurlardan en önemlilerinden bir tanesi belki de bir tanesi yargının bağımsız ve tarafsız olması. Şimdi bağımsızlık, dıştan gelebilecek bir etkiye karşın, bir yargıcın ya da mahkemenin kararını tamamen tarafsız, içe dönük ve objektif bir şekilde verebilmesidir. Ama en nihayetinde bir yargıcın ya da bir mahkemenin kararını verirken dışarıdan bakıldığında ne ölçüde tarafsız hareket edebildiği ya da bu izlenimi ne ölçüde verebildiği yargıya güveni, adalet hizmetlerine güveni belirleyen temel faktörlerden, temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkıyor.

Benim en çok önemsediklerimden bir tanesi yargının hesap verebilirliği. Şimdi yargı-

nın hesap verebilirliği aslında bir önceki bahsettiğim başlıkla aralarında bir tezatlık varmış gibi görünen hususlardan bir tanesi, çünkü bağımsız olan bir şey neden hesap versin? Yargıdan bağımsız olarak söylüyorum. Kendi başına hareket edebilen bir şey neden hesap versin sorusu tabi bu noktada akıllara geliyor, oysa öyle değil. Yargı mevcut haliyle hesap vermiyor mu? Tabii ki veriyor: Temyiz süreçlerinin amacı nedir? Yargının hesap verebilirliğin gerçekleştirmektir. Yargılamanın aleni yapılmasının temel amaçlardan bir tanesi nedir? Hesap verebilirliğin gerçekleşmesi. Ama yeni paradigma bunları da aşmayı gerektiriyor. Artık bizim demokratik hesap verebilirlik adını verdiğimiz, yani mahkeme kararlarının kamuoyunda tartışılabilmesi ve gerektiğinde yargıçların bu tartışmaları dikkate alarak kararlarını verebilmesini ifade ediyor. Peki, bu neye yarayacak? Bu aslında tersten bağımsızlığı güçlendirici bir etkiye sahip olacak. Çünkü insanlar hesap verebildiğini düşündüğü, şeffaf olduğunu düşündüğü çeşitli süreçlere güven düzeyini daha yüksekte tutabiliyorlar. Bu da yargıya duyulan güveni belirleyen temel faktörlerden bir tanesi, en önemlilerden bir tanesi olarak karşımıza çıkıyor. Sonuç olarak tebliğimi sonlandırmadan önce şunu söyleyeceğim. Yargıya ya da adalet hizmetlerine güven dediğimiz mesele temelde tek bir hususa indirgenemeyecek kadar önemli bir konu. Başka bir ifadeyle birçok bileşenin bir araya gelerek oluşturdukları bir algı. Bu algı çok önemli. Niçin? Çünkü yargının varlık sebebi olan insanın bireyin, vatandaşın tümden o devlet aygıtına, içinde yaşadığı topluma duyduğu güveni belirleyen başlıca unsurlardan bir tanesi. Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

SUNUCU

Bakanımız teşrif ettiler, hoş geldiniz efendim. Hocamıza sunumu için çok teşekkür ediyoruz. Buyurun.

OTURUM BAŞKANI

Sayın Bakanım hoş geldiniz. Gerçekten bu doyurucu tebliğ için Serdar Hocama teşekkür ediyorum. Yine tebliğlerini sunmak üzere Prof. Dr. Muharrem Kılıç Hoca'ma sözü vermek istiyorum. Hocam sizin de süreniz 40 dakika, buyurun.

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi
Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

YARGISAL ADALET: YARGILAMA ETKİNLİĞİ VE YARGISAL ERDEMLER

"Adldir mûcib-i salâh-ı cihân"

ADALET ERDEMİ: ETİKO-POLİTİK TEMELLENDİRME

Antikiteden bu yana 'adalet' kavramı, siyasi, hukuki ve ahlaki olanın inşası bağlamında problematize edilen temel kavramlardan birisi olmuştur. Bu yönüyle kavram, felsefenin küllî-sistematik spekülasyon alanına girmekle kalmamış, bunun yanı sıra başta siyaset ve ahlak olmak üzere pratik felsefe alanında farklı perspektifler çerçevesinde formüle edilen fikri eğilimlere konu olmuştur. Felsefi düşünce geleneğinde teorik felsefe ile pratik felsefe arasındaki sarkaçta oldukça derin bir kuramsal düzey ve yetkinlikte adalet kavramı, merkezi bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmıştır. Metafizikten ahlaka; ahlaktan siyasete; siyasetten

hukuka doğru kuramsal bir yön bularak evrilen bu tartışma, sözü edilen üç temel alana temas eden bir praksis felsefesine dönüşmüştür. Böylece adalet kavramını eksen alan tartışmaların disipliner çerçevesi genişleyerek çeşitlenmiştir.

Hukuk düşüncesi tarihi açısından değerlendirildiğinde ilgili kavramın bir idealite, bir düşünce erdemi veya bir etik değer olarak tanımlandığı görülmektedir. Adaleti metafiziksel bir değer olması yönüyle, tanımlanması ve bilimsel düzlemde incelenmesi mümkün olmayan bir kavram olarak gören pozitivist hukuk kuramlarını ayrık tutarsak, hukuk düşüncesi tarihinde adalet idesi, hukukun özsel temelini teşkil etmiştir. Ortaçağ kuramcılarından Augustinus'un vurguladığı üzere, doğal hukuksal kuramlar herhangi bir normun hukuk kuralı niteliğine sahip olabilmesinin temel koşulunu adalet idesi ile uyumluluğuna bağlamıştır.

Pratik felsefe geleneğinin sunmuş olduğu paradigmatik çerçeveye dâhil olan ahlak düşüncesinde adalet idealitesi üzerinden yürütülen kavramsal tartışma, klasik çağdan ortaçağ düşünce tarihine kadar felsefi mesainin ana konularından birisi olmuştur. Yorumsal bir zenginlik ve kavramsal bir derinlikle tevarüs edilen bu birikim birçok ahlak kuramcısı tarafından da ele alınmıştır.

Bu ahlak kuramcılardan birisi de klasik dönem Osmanlı kadısı ve bilgini olan Kınalızâde Ali Efendi'dir. *Ahlâk-ı Alâî* adlı eseri, ahlak düşüncesine önemli bir katkı sağlamıştır. Bu yapıtında düşünür eklektik biçimde, bir yanda Platon ve Aristoteles üzerinden klasik felsefi geleneğe, diğer yanda da Müslüman filozof ve ahlak düşünürleri (İbn Miskeveyh, Nasiruddin et-Tusî ve Celâleddin Devvânî gibi) üzerinden ortaçağ İslam düşüncesine referansta bulunmuştur[1].

Adalet ilkesini en değerli fazilet/erdem ve en yüksek haslet olarak tanımlayan Kınalızâde, adaletin niceliksel ya da başkaca nitelikleri açısından eşitlik (*müsavât*) fikrine dayandığını öne sürmektedir. Kınalızâde, değerler/erdemler hiyerarşisinin birincil ilkesi olan adaletin ahlak ilminin kavramsal şeması üzerinden tanımlanıp açıklanabileceğini ifade etmiştir[2]. Ontolojik bir temellendirme ve gayeci bir yorumsama ile adaletin dünyada iyiliği egemen kılacak ıslah edici işlevini özdeyişsel biçimde şöylece ilan etmiştir. "*Adldir mûcibi salâh-ı cihân*"[3].

Bu ıslah edici kudret yani erdem/ler (*arete*), Menon diyaloğunda ifadelendirildiği üzere Platon'a göre en yüksek idea olan 'iyinin' tahakkuk edebilmesi için zorunlu bir gereklilik olarak nitelendirilmektedir[4]. Hem tekil anlamda bireyin kendisini yetkin biçimde gerçekleştirebilmesi ve hem de toplumun yetkinlik kesp edebilmesi için erdemler üzerinden 'iyi' ideasına erişim çabasında olmak icap etmektedir. Nitekim Gorgias diyaloğunda deyimlendiği üzere, "*Bizim iyi olmamız, bütün iyi şeylerin iyi olması, bizde ve onlarda bir takım erdemlerin bulunmasındandır*[5]." Bir mutluluk (*eudaimonia*) ahlakı öngören filozofa göre insan tekinin ve toplumun temel gayesi olan mutluluk da ancak iyilik üzerinden tecelli etme imkânına kavuşacaktır.

"Orta olanı" amaç edinen erdemin bir tür 'orta olma hali' olduğunu[6] ifade eden Aristoteles, adalet erdemini en önemli erdem olarak *'kendi amacını kendinde en çok taşıyan erdem'* olarak nitelendirmiştir. Ona göre adalet erdemi, bizatihi bünyesinde 'bütün erdemleri bir arada bulundurmaktadır.' Salt olarak adalet erdemi, kendi özgül toplumsal bağlamında bir başkası ile temas halinde (ilişkide) tezahür edeceği için mahza "*başkalarının iyiliği için olduğu"* düşünülür[7]. Adalet, erdem/ler/in bir parçasını değil, bütününü ifade eder; benzer biçimde onun karşıtı olan "adaletsizlik" kötülüğün bütününü ifade eder. Bu yönüyle adalet, erdemle aynı şey olmakla birlikte, "adaletin olduğu şey ile erdemin olduğu şey aynı değildir". Zira adalet, ifade edildiği üzere "bir başkası ile ilişki" söz konusu olduğunda somutlaşır[8]. Aristoteles erdemli olmak ya da erdemlice

[1] Bkz., Kılıç, Muharrem, "Adalet-Muhabbet Diyalektiği: Klasik Dönem Osmanlı Hukuk Tarihi Düşünürlerinden Kınalızâde'nin Adalet Kuramı-1486622052 ", (Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar–V Sempozyumu 2010 İstanbul), HFSA, sy. 24, s. 112-118, İstanbul 2012.

[2] "Adalet eşref-i fezâyil ve a'lâ-yı hasâyildir, zira adalet müsavattan ibarettir. Ve 'müsâvât' –ki beraberliktir- hakikatte bir şey bir şeyle ya kemiyyette ya sıfat-ı uhrâda müttehit olmaktır." "Pes fazilet-i adaletten eşref fazilet yoktur, bu dahi ilm-i ahlakta mübeyyendir." Bkz., Kınalızâde, Ali Çelebi, Ahlâk-ı Alai, (haz. Mustafa Koç) İstanbul: Klasik Yayınları, 2007, s. 135.

[3] Kınalızâde, Ahlâk-ı Alai, s. 539.

[4] Platon, Diyaloglar, (çev. Teoman Aktürel), Remzi Kitapevi, 4. Basım, İstanbul 1996, s. 173.

[5] Platon, Diyaloglar, s. 115.

[6] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, (çev. Saffet Babür), BilgeSu yayınları, Ankara 2009, s. 37.

[7] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 92.

yaşamanın, yetkin bir insan olmanın temel koşulu olduğunu belirterek, erdemsiz insanın '*varlıkların en vahşisi, en adalet bilmeyeni; cinsel tutkunlukları ve oburluğu bakımından da en kötüsü*' olduğunu kaydetmiştir[9].

Üstadı Platon'da olduğu üzere her türlü bilgi ve eylemin içkin amacını "iyilik" olarak belirleyen Aristoteles'e göre "*devlette amaçlanan iyilik adalet erdemidir*". Bütünsel olarak bu erdem tüm unsuları ile siyasal topluluğun "iyiliği" içindir. Böylece adalet, bir toplumsal bünyede herkesin iyiliğini istihdaf eden bir değer olarak tezahür etmektedir[10]. Zira ona göre adalet, "*Devletin orta direğidir; çünkü siyasal topluluğun temeli haktır ve hak, neyin adaletli olduğuna karar vermenin ayracıdır*[11]."

Platon, devletin "ölçülülük, cesaret/yiğitlik ve bilgelik" olmak üzere üç temel erdem ya da değere dayalı olduğunu ve bunların dışında kalan erdemin, yani adaletin onları var eden ve yaşatan erdem olduğunu ifade eder[12]. Böylece adalet değeri, diğer tüm erdemlerin tamamlayıcısı niteliğinde bir üst erdemdir[13]. Burada temel erdemleri belirleyici ölçüt ya da altın kural, ölçülülük (*itidal*) erdemidir. Belirlenen bu ölçüt ya da altın orta ilkesinin iki ucu olan ifrat ve tefrit ise kötülükleri imlemektedir.

Adalet idealitesinin en mükemmel biçimde kurulmuş olan bir devlette varlık bulabileceğini öngören Platon, bu eşsiz değerin tekil anlamda insan üzerinde de tezahür edişinden söz etmektedir. Ona göre adil bir insan, adalet ilkesi açısından adil bir devletten ayrı değil, bilakis onun mümasilidir[14].

Hukuksal düzlemde bir yükümlülükler ya da sorumluluklar ontolojisi yaratan adalet erdemi, bireysel olarak bir takım sorumluluklar öngörmektedir. Cicero, adalete ilişkin bu yükümlülüklerden ilkinin *"hiç kimsenin bir haksızlıkla kışkırtılmaksızın başka birisine zarar vermemesi gerektiği*[15]" prensibi olduğunu ifade etmektedir.

Adalet idealitesinin aynı zamanda siyasal topluluğun ve/ya toplumsal bünyenin güven ve dürüstlük ilkesi temelinde tesisini mümkün kılacak bir erdem olduğunu kaydetmeliyiz. Nitekim Cicero, bu gerçekliği ifade sadedinde yapıtında şu dikkat çekici cümleye yer vermektedir: "*Adaletin temeli güven yani verilen sözlere ve yapılan anlaşmalara sadık kalmak ve dürüst olmaktır*[16]."

Adaletin karşıtı olan zulüm (*cevr*) ya da adaletsizlik ise iki biçimde tezahür edebilir. Bunlardan birincisi başkasına zarar vermek suretiyle gerçeklik kazanır. Diğeri ise kişinin başkalarına yönelen haksızlığa ya da saldırıya engel olma imkânı olduğu halde kayıtsız kalması durumunda tecelli eden adaletsizlik durumudur. Cicero, bu kayıtsızlık halini ya da duyarsızlığı sergileyen adaletsiz kişinin "ailesini, dostlarını ve ülkesini terk etmiş sayılacağını" ifade eder[17]. Burada Cicero, toplumda en erdemli sınıf olarak filozofların, başkalarına haksızlık yapmayarak bir biçimde adaletin bir türünü pasifist biçimde de olsa icra etmekle birlikte, kendilerini yalnızca öğrenmeye adamak suretiyle "korumaları gereken kişileri terk ederek adaletin başka bir türünü bozmuş" olduklarını[18] öne sürmektedir. Bu düşünceden hareketle Stoisyen felsefi perspektiften değerlendirildiğinde adaletin gerçekleştirilmesi noktasında aktif ve etkin bir duyarlılığın sergilenmesinin temel bir yükümlülük/sorumluluk olarak tezahür ettiği ortaya çıkmaktadır.

YARGILAMA ETKİNLİĞİNİN DOĞASI

Doğal hukuksal perspektiften hukuku tanımlayıcı bir idealite olan "adalet" erdeminin yargılama etkinliği üzerinden tecessümü söz konusudur. Bu etkinliğin kendine özgü bir ontolojisinden söz edebiliriz. Yargılama işlevi, aşkın adalet taleplerinin yeryüzündeki tecellisi olarak değerlendirilebilir. Bir anlamda burada Tanrısal olan bir yetkenin yargısal adalet çerçevesinde tesisi kastedilmektedir. Nitekim mitolojik anlatılarda da yargıcın Tanrısal bir yetkeyi kullanan ontik bir

[8] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 93.

[9] Aristoteles, Politika, (çev. Mete Tunçay), Remzi Kitapevi, 12. Basım, İstanbul 2010, s. 10.

[10] Aristoteles, Politika, s. 940-91.

[11] Aristoteles, Politika, s. 10.

[12] Platon, Devlet, (çev. S. Eyüboğlu; M. A. Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2006, s. 132.

[13] Platon, Devlet, s. 130.

[14] Platon, Devlet, s. 134.

[15] Cicero, Yükümlülükler Üzerine, (çev. C. Cengiz Çevik), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 11.

[16] Cicero, Yükümlülükler Üzerine, s. 12.

[17] Cicero, Yükümlülükler Üzerine, s. 12.

[18] Cicero, Yükümlülükler Üzerine, s. 12.

varlık olarak figüre edildiği görülmektedir. Böylece yargılama etkinliği, özünde maddi adaletin ve özelde ise 'yargısal adaletin' bir gerçekleşim vetiresi olarak değerlendirilebilir. O yüzden yargılama etkinliğinin esasında kendinde mündemiç bir "*güven üretim kurumu*" olması icap etmektedir. Bunun için yargılama etkinliğinin icracısı olan "yargıç figürünün bağımsızlık, özerklik ve özgürlük ile teessüs edecek olan tarafsızlığı, maddi anlamda adaletin teminatı olacaktır." Burada normatif anlamın kâşifi ve/ya mucidi olan yargıç, yasayı anlama, yorumlama ve uygulama süreçlerinde inşai akılla norm türeten merkezi bir özne olarak konumlandırılmalıdır[19].
Yargılama etkinliği, mantık ilminin jargonuyla ifade edecek olursak, büyük önerme olan yasa hükmünün (soyut norm) kapsamına, küçük önermenin yani somut olayın dâhil edilmesi suretiyle sonuca (hükme) varma işlemine indirgenmesi mümkün değildir. Bu mekanik indirgeme, hukuki kuralların belirsizliği ya da başkaca sebeplerden ötürü ortaya çıkacak adaletsizlikleri bertaraf etme imkânı sağlamayacaktır.
O yüzden yargılama edimi salt olarak bir mantıksal tasım (kıyas) uygulaması değildir. Yargıcın bilgelikle biçimlenmiş aklı ve vicdanı yasanın adalet erdeminin ıslah edici gücüne erişme idealini taşıması icap etmektedir. Bu noktada yasa hükmünün anlamsal ve yorumsal çerçevesinin belirlenmesi ve tashihi hakkaniyet ilkesi üzerinden gerçeklik kazanacaktır. Nitekim bu meyanda Gadamer, bu gerçekliği Aristoteles'in hakkaniyet (*epieikeia*) analizinde oldukça açık biçimde dile getirdiğini ifade etmektedir. "*Epiekeia* yasanın düzeltilmesidir. Aristoteles her yasanın somut eylemle zorunlu bir gerilim halinde olduğunu, çünkü genel olduğunu ve dolayısıyla tam somutluğuyla pratik gerçekliği taşıyamadığını gösterir." Bu noktada yasanın her zaman 'yetersiz' ya da 'eksik' olduğunu belirtir. Ona göre bu eksiklik ya da yetersizlik kendinde mündemiç olan bir durum değildir. Bu, "insani gerçekliğin hukukun düzenlenmiş dünyasına göre zorunlu olarak kusurlu olduğu ve dolayısıyla hukukun birebir uygulanmasına imkân vermediği içindir[20]."

Yargıç figürü, "hukukun özündeki adaleti (özsel adaleti), yasa uygulamasındaki adalet (formel adalet) yoluyla tesis edecek olan öznedir." O yüzden yargıcın 'mesleki davranış ilkelerinin' erdem felsefesinin tayin edici perspektifi üzerinden belirlenmesi önem arz etmektedir. Muhakeme hukukunun tarafsızlığı ve aleniliğini temin edecek çerçeve ilkeler, yargısal sistemin rasyonalitesini formel düzlemde temin etme amacına matuftur. Ancak formel adaleti temin edecek sistem-merkezli yargısal rasyonalitenin yanı sıra, yargıç-merkezli bir adalet gerçekleşiminden söz edebilmemiz adına mutlak surette erdem felsefesinden istimdat etmemiz gerekecektir[21].

Düzeltici/denkleştirici adalet bağlamında yargısal etkinliği ve yargıç tasavvurunu Aristoteles şu ifadesi ile tavsif etmektedir: "…*yargıç eşitsizlik olan bu adaletsizliği denkleştirmeye çalışandır*[22]." Ona göre düzeltici adalet, 'kâr ile zararın ortasını' ifade etmektedir. Bu noktada ortaya çıkan anlaşmazlık sonunda kendisine müracaat edilen 'yargıca gitmenin adalete gitmek' olduğunu belirtmektedir. Filozof burada yargıcın "canlı adalet" gibi olması gerektiğini ifade etmektedir. Yargısal erkin icrasında yargıcın "orta olma" niteliğinin aranacağını kaydetmektedir. Öyle ki yargıcı kimilerinin "ortacı" sıfatı ile nitelendirdiğini ve onun "ortaya isabet ederse hakka da isabet" edeceği düşüncesini taşıdığını belirtmektedir. Böylece filozof, adaletin "orta olanı" deyimlediğini tespit etmektedir. Yargısal edimi icra ederek bir tür eşitleştirme işlevi gören yargıç ve yargı işlevi için, bundan ötürü *dikhaion, dikha, dikhastes*, ve *dikastesk* (ikiye bölünmüş; ikiye bölen ve yargıç) gibi terimlerin kullanıldığını ifade etmektedir[23].

Nihai amacı açısından yargılama işlevi, hukukun temel idealitesi olan adaleti

[19] Kılıç, Muharrem, "Yargılamanın Fizyolojisi ve Yargıç Figürü", (Hukuk Biliminin Güncel Sorunları, III. Uluslararası Kongre, 4-6 Mayıs 2012, Samsun), Bildiri Kitabı I, s. 489-490.

[20] Gadamer, H. G., Hakikat ve Yöntem, (çev. Hüsamettin Arslan), Paradigma Yayınları, İstanbul 2008, II, s. 79.

[21] Kılıç, Muharrem, "Yargılamanın Fizyolojisi ve Yargıç Figürü", s. 490.

[22] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 97.

[23] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 98.

toplumsal ilişkiler düzeyinde somutlaştırma hedefine matuftur. Bu idealin gerçekleştirilme süreci maddi hukukun somut durumlara uygulanması şeklinde ortaya çıkar ve bu da hukuki rasyonalitenin hem maddi ve hem de biçimsel boyutunun bir tezahürüdür. Her bir yargısal karar/hüküm, bizatihi kendinde içkin bir özsel değer alanı üreterek hukuksal rasyonaliteyi temin ve/ya tatmin etme yoluna gider. Somut biçimde bu değer alanı, yargısal kararlarda yer bulan "gerekçelerde" (biçimsel gerekliliği karşılama kolaycılığına kaçmadığı ölçüde) dile gelir[24]."

YARGIÇ FİGÜRÜ VE YARGI/LAMA ETİĞİ

Düşünce ve karakter erdemleri[25] açısından kişiliğini yapılandırmış ve bu suretle "iyi" amacını gerçekleştirebilme yetisine sahip bir yargıcın nasıl olması gerektiğine dair Platon'un saptaması şöyle dile gelmiştir: *"Yargıca gelince dostum, o kafayı kafa yoluyla yönetir. Oysa, insanın genç yaşında kötüler arasında büyümesi, onlarla düşüp kalkması ve başkalarının işledikleri kötülükleri kavrayabilmesi için, kendisinin de onları denemiş olması, hekimliktekinin tersine, doğru değildir. Eğriyi, doğrudan ayırarak bir yargıcın, gençliğinde kötülüklerden uzak ve temiz kalması gerekir… İşte, gene bunun için iyi yargıcın genç değil, yaşlı olması gerektir. Eğriliği, kendinde değil, başkalarında göre göre öğrenecek; kendisinde yabancı olan kötülüğün bilgisine geç varacaktır. Onu kendi üzerinde deneyerek değil, bilgi yoluyla tanıyacaktır. Böyle bir yargıç, görünüşte yaman bir yargıç olacağa benzer. Hem yaman bir yargıç, hem de iyi bir adam*[26]…"

Platon'un deyişi ile "yaman bir yargıç" profilinin var edilebilmesi için hiç kuşku yok ki, yargıçlık mesleğine kabulün veya yargıç sıfatını taşıyabilmenin önkoşulu olarak ehliyet ve liyakat erdemlerinin saptanması ve etkin biçimde uygulanması icap etmektedir. Öngörülecek olan liyakat ilkelerine, mesleğe kabul süreçlerinde etkin biçimde riayet etmek, kişisel nitelikleri ve becerileri açısından yargıç figürünün tüm mesleki yaşamında karakteristik adil bir yargıç davranışı sergilemesine ve ethosu geliştirmesine imkân sağlayacaktır.

Biçimsel adaletin prosedürel ilkeleri ve gerekleri üzerinden yapılandırılmış olan yargı düzeninin aslî öznesi olarak yargıcın kişisel donanımı, maddi adaletin tecellisi açısından oldukça hayati bir önem taşımaktadır. Yargısal adaletin başat aktörü olarak yargıcın nitelikleri etik erdemler olarak özdeyişsel biçimde, Türk hukuk tarihinin büyük şaheserlerinden birisi olan Mecelle'nin ilgili maddesinde şöylece sıralanmıştır. " *Hâkim, hakîm* (bilge), *fehîm* (kavrayışlı/anlayışlı), *müstakîm* (doğru) *ve emîn* (güvenilir), *mekîn* (saygın), *metîn olmalıdır*[27]." Aşkın adalet idesini somut olgular evrenine akıl, vicdan ve sezgi gücü ile taşıma çabasında olan bir aktör olarak yargıcın sıralanmış olan bu yüksek vasıflara sahip olması elzemdir.

Kişinin yargısal muhakeme edebilme yetisi açısından belirli bir yetkinlik düzeyine erişebilmesi hiç kuşku yok ki öncelikle bilgisel yeterlilikle mümkün olabilecektir. Kuşkusuz bu yeterliliğin de ilgili alanda çok yönlü bir eğitim görmekle mümkün olacağı aşikardır. Nitekim bu gerçekliği, genel muhakeme ve yargılama yetisini ifade sadedinde Aristoteles şöylece tespit etmiştir; "*Kişi bildiği şeylerde iyi yargıda bulunur, bunlarda iyi bir yargıç olur. O halde bir konuda onda eğitim görmüş olan, genel olarak da çok yönlü eğitim görmüş olan iyi yargıç olur*[28]." Bu yüzden yargıçlık mesleği "hem bilgiyi hem de hüneri (*techne*) gerektiren özel bir görev [29]" olarak nitelendirilmiştir. Bu meyanda yargıcın formel adaletin yanı sıra hukukun özsel adaletini (ya da hukukun özündeki adaleti) mümkün kılacak bir bilgeliğe gereksinimi oldukça açıktır.

Ancak yargısal adaletin tesisi adına, yalnızca yargıda bulunma yetisini keskinleştirecek olan çok yönlü bilginin varlığı yeterli değildir. Yargıç açısından bilginin

[24] Kılıç, Muharrem, "Yargılamanın Fizyolojisi ve Yargıç Figürü", s. 493.

[25] Aristoteles erdemleri düşünce ve karakter erdemi olarak ikili bir tasnife tabi tutar. 'Bunlardan, düşünce erdemi, daha çok eğitimle oluşur ve gelişir, bu nedenle de deneyim ve zaman gerektirir; karakter erdemi ise alışkanlıkla edinilir, adı da bu nedenle küçük bir değişiklikle alışkanlıktan (ethos) gelir.' Bkz., Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 29.

[26] Platon, Devlet, s. 103.

[27] Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, md. 1792.

[28] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 11.

[29] Gadamer, H. G., Hakikat ve Yöntem, II, 78.[28] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 11.

ya da *hakîm* olmanın yanı sıra, yargısal işlevin icrasında zevk düzeyinde bir ilginin ve sevginin de bulunması icap etmektedir. Öyle ki Aristoteles, *"Hiç kimse haklı iş görmekten zevk duymayana âdil, cömertçe eylemlerden zevk almayana da cömert diyemez; öteki erdemler konusunda da durum aynıdır*[30]. " olduğunu ifade eder. Bu ilgi ve/ya sevginin yanı sıra, adalet tevzisini gerçekleştirecek olan kişinin buna *istekli* olması da icap etmektedir. Yüksek donanımı gerekli kılan bu sorumluluğun icrasında en yetkin adayların filozoflar olacağını düşünen Platon, ancak bu bilge insanların "zorlanmadıkça kamu yaşamına katılmada" isteksiz olduklarını ifade etmiştir. Bu yüzden ona göre, "*bir şey istekle yapılırsa daha doğru olur, o halde adaletin doğru bir şekilde işlemesi de ancak istekli olunmasına bağlıdır*[31]."

Adaleti 'üçüncü temel doğa yasası' olarak nitelendiren ve tasnif eden Thomas Hobbes'a göre "*iyi bir yargıç veya yasaların iyi bir yorumcusunda olması gereken şeylerden birincisi adalettir.*" Bu temel doğa yasasının iyi kavranmış olması gerektiğini ifade eden Hobbes'a göre adalet, "*bir insanın kendi doğal aklına ve düşüncesine bağlı*[32] *olan bir erdemdir"*. Düşünürün yargısal adaletin öznesi açısından belirlemiş olduğu kişisel niteliklerden ikincisi, ilgili kişinin "gereksiz servet ve unvanlara değer vermemesidir". Devamında üçüncü olarak Hobbes, yargıcın"hüküm verirken kendisini bütün korku, öfke, nefret, aşk ve ihtiras duygularından uzak tutması" gerektiğini öne sürer. Son olarak, yargıcın kişisel bir yetkinlik olarak "dinleme sabrına, dikkate; ve dinlediği şeyi bellekte tutma, özümleme ve uygulama yeteneğine" sahip olması gerektiğini ifade eder[33].

Daha çok insanın eğitim-öğretim süreçleriyle oluşup, gelişen düşünce erdemi, kişisel deneyim ve zamanı gerekli kılmaktadır. Kişiliğin ideal anlamda yapılandırılabilmesi adına eğitim-öğretim süreçlerinin olabildiğince yetkin biçimde tasarlanması icap etmektedir. Zira bilgelik, doğru yargılama ve aklı başındalık gibi düşünce erdemleri açısından sağlıklı bir kişilik yapılandırılmasını mümkün kılacak öğrenim süreçleri topyekun sağlıklı bir toplumsal bünyenin varlığını imkânlı hale getirecektir. Bunun yanı sıra alışkanlıklar (*ethos*) yoluyla edinilebilir olan karakter erdemlerinin gelişimi için de sağlıklı bir toplumsal çevreye ve aileye ihtiyaç söz konusudur. Aristoteles'e göre cömertlik ve ölçülülük gibi karakter erdemlerinden hiçbirisi bizde doğa vergisi" olarak bulunmamaktadır[34].

SONUÇ YERİNE

Sonuç olarak, bütün erdemlerin özü veya hasılası olan adalet erdemi başta olmak üzere bütün erdemleri, sürdürülebilir biçimde etkinlikte bulunmak suretiyle kişiliğimizin bir parçası haline getirebiliriz. Bu meyanda Aristoteles'in de vurguladığı üzere insan, öğrenip yapması gereken şeyleri mütemadiyen yapmak suretiyle öğrenebilir. Örneğin kişi, "ev yapa yapa mimar, gitar çala çala gitarcı olur"; buna benzer biçimde kişi, "adil şeyler yapa yapa adil insan", "ölçülü davrana davrana ölçülü" ve "yiğitçe davrana davrana da yiğit insan" olabilir[35]. Deyim yerinde ise burada filozof yaparak öğrenme metodolojisinin geçerli olduğu bir eğitim-öğretim süreci öngörmektedir.

Mülkü ayakta tutan adaletin yargısal adalet bağlamında tecelli edebilmesinde prosedürel adalet ilkelerine riayetle tanzim edilen adliye düzeni kadar, yargı süjesinin kişisel yetkinliğini mümkün kılacak bir eğitim-öğretim sürecine gerekliliğin olduğu aşikârdır. O yüzden yargı erkinin sosyolojik meşruiyetini tahkim etmek ve kamuoyunda yargıya güveni tesis etmek adına birinci planda yetkin biçimde yapılandırılması gereken nokta, lisans öncesinden başlamak üzere eğitim-öğretim süreçleridir. Ancak erdem ahlakı üzerinden yapılandırılmış olan öğrenim süreçleri, yetkin, özgür ve güçlü kişilik yapılarının gelişimini mümkün kılacaktır.

[30] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 21.

[31] Cicero, Yükümlülükler Üzerine, s. 15.

[32] Hobbes, Thomas, Leviathan, (çev. Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2013, s. 212.

[33] Hobbes, Leviathan, s. 213.

[34] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 29.

[35] Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, s. 30, 34.

OTURUM BAŞKANI

Ben de Sayın Hocama gerçekten akıcı ve zihin açıcı tebliği için teşekkür ediyorum. Tarihsel süreç içerisinde adalet ile ilgili derin bilgiler verdi. Başlangıçta da söylediğim gibi meşruiyetin temeli adalet. Yani devlet, adil olacak ve devlet kendisine tanınan yetkileri bu adalet temeli üzerine kullanacak.

Vatandaşın adalete güveni ile devletin yetkilerini kullanması arasında doğrudan bir ilişki var. Aslında gerek adalete güven, gerekse etik ilkelerin uygulanması açısından işin temeli insan. Yani bizlerin genelde iyi insan, özelde de iyi hukukçular yetiştirmemiz gerekiyor. Hoca'mın gerçekten isabetle belirttiği gibi, bilgili ve becerikli hâkimler yetiştirmek, hukukçular yetiştirmek yetmiyor. Bunları değer yargılarıyla donatmamız gerekiyor. Hukukçularımızın evrensel değerlerin yanında öz değerlerimizle de mutlaka donatmamız lazım. Bizim başka çıkış yolumuz yok. Eğer hâkim aklı ve vicdanıyla karar veriyorsa sorun yok. Hatalı karar verebilir. Süreç içerisinde hepimiz biliyoruz ki, bunun denetim mekanizmaları var. Ama burada sıkıntı nereden kaynaklanır? Eğer hâkim aklı ve vicdanı dışında üçüncü bir kişi, kurum, kuruluş talimat telkiniyle karar veriyorsa; işte orada hâkim olma sıfatını da yitirmiştir.

Prof. Dr. Atilla YAYLA
İstanbul Medipol Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Öğretim Üyesi

TOPLUMSAL DÜZENİN ARACI OLARAK YARGI

İNSAN VE DÜZEN

İnsan toplumları bir düzen içinde yaşamaya meyillidir. Bu, insanın sosyalliğinin, yani hayatta kalabilmek ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için diğer insanlarla beraber yaşamak zorunda olmasının doğal bir sonucudur. Tek başına kalan insan varlığını koruyamaz, hayatta kalamaz. Çok küçük topluluklarda yaşayan insanlar varlığını daha kolay sürdürür fakat refah seviyesini kayda değer şekilde yükseltemez.

Bu gerçek insanlığın durumu üzerinde gözlemlerde bulunan ve düşünce geliştiren tüm filozoflar tarafından dile getirilmiştir. Sosyal tarih üzerine çalışan, iktisat tarihi, antropoloji, arkeoloji, etnografya uzmanı olan bütün bilim insanları da son yıllarda sayıları hızla artan ve bir kısmı adeta büyüleyici olan çalışmalarında insanın sosyalliğine ve insan toplumlarının sosyal düzenine işaret edegelmiştir. Başka bir açıdan bakıldığında bu hususa şöyle dikkat çekilebilir: Her insanın toplumda başka beşerî kurumlar yanında hukuku da ilgilendiren bir sosyal yeri ve sosyal rolü vardır [1*1]. İnsanlar bu yer ve rolden bağımsız bir hayat süremez.

[1*1] J. M. Kelly, A Short History of Western Legal Theory, Oxford: Clarendon Press, 2010, s. 398-90

Bu olguya dayanarak insanın, diğer hayvanlardan farklı olarak, toplumsal düzen üreten bir varlık olduğu söylenebilir. Bunun dışına çıkan, yani değişik karmaşıklık derecelerinde toplumsal düzen üretmeden varlığını sürdürmeyi başaran insan toplumları -daha doğrusu- kalabalıkları görülmemiştir. Toplumsal düzenleri bozulan topluluklar varlıklarını koruyamayıp ya tamamen ortadan kaybolmuşlar ya da başka düzen sahibi toplulukların parçası olmuşlar, olmaya çalışmışlardır.

Öyleyse, şu gönül rahatlığı ile söylenebilir: Toplumsal düzen insanların beka mücadelesinin ana aracıdır. Şüphesiz, beka mücadelesinin fiziksel varlığı ayakta tutma, güvenlik, özgürlük, refah gibi boyutları vardır. Genel olarak insanın beka mücadelesi özel olarak beka mücadelesinin bu alt parçaları toplumsal düzenle kuvvetli ilişkilere ve bağlara sahiptir.

TOPLUMSAL DÜZEN NEDİR?

İnsan için vazgeçilmez olan toplumsal düzen nedir? Bu soruya cevap vermek için gayri beşerî düzenlerden başlayıp toplumsal düzene doğru ilerleyebiliriz.

Düzen, parçaları arasında belli ilişkiler olan bir bütündür. Düzenden söz edebilmek için birden çok parçaya sahip bir bütünün olması, bu parçalar arasında belli ilişkilerin bulunması, bu ilişkilerin en azından bir dereceye kadar dışarıdan gözlemlenebilmesi ve açıklanabilmesi gerekir.

Bazı düzenler mekaniktir. Mekanik düzenlere bir örnek olarak otomobil motorunu gösterebiliriz. Bir motorda birçok parça ve parçalar arasında doğrudan ve/veya vasıtalı ilişkiler bulunur. Motorun parçaları arasındaki doğrudan ve/veya dolaylı ilişkiler ve bu ilişkilerdeki bir aksamanın sonuçlarının neler olacağı bilinir. Motorun parçalarının ve bir bütün olarak motorun işleyişi dışardan gözlenebilir. Bu mekanik düzendeki aksamalara dışardan yine mekanik şekilde müdahale edilebilir.

Bir başka düzen örneği insan vücududur. İnsanın organlarının belli fonksiyonları ve bu organlar arasında hâlâ keşfetmekle meşgul olduğumuz ilişkiler vardır. Elbette insan vücudu bir motora nispetle daha sofistike bir düzen teşkil eder. Bu düzenin parçaları motor parçalarına göre daha geniş hareket alanına ve kabiliyetine sahiptir. Bu yüzden belki de insan vücudunun yarı-mekanik bir düzene tekabül ettiği söylenebilir.

Toplumsal düzen mekanik bir düzen olarak boy göstermez. Toplumsal düzenin unsurları mekanik düzenin unsurları gibi hâl ve hareketleri dışardan belirlenen, irade sahibi olmayan, tercih yapamayan nesneler değildir. Bu yüzden, bir otomobil motorunun mekanik düzeni ile toplumsal düzen arasında yapılan benzetmenin daha ileri taşınmaması gerekir. Aynı şey insan vücudu için de söylenebilir. Toplumsal düzen insan bedeni gibi yarı-mekanik değildir. Parçalar arasındaki ilişkide irade sahibi insanların tercihlerinin bir belirleyiciliği vardır[2]. Bu yüzden, insan vücudu ile toplumsal düzen benzeştirmesini de fazla ileri taşımamak ve mekanik insan-organik toplum anlayışına ulaşmaktan sakınmak gerekir.

Toplumsal düzen, düzenin unsuru olan bireylerin ve aile başta olmak üzere birey birliklerinin (yani temel beşerî öznelerin) içinde doğru çıkma, karşılık bulma ihtimâli yüksek beklentiler geliştirebildiği sosyal vasattır, beşerî ilişkiler ağıdır, akışkan ve tekrarlanan insan ilişkileri yığınıdır. İnsan cinsi daima istikrar ve öngörülebilirlik arayışı içindedir. İstikrarsızlık ve önünü göremezlik insan için yıkıcıdır; insanın beka ve gelişme çabasına zarar verir. Toplumsal düzen insana aradığı istikrarı ve önünü görme imkânını sağlar. Bu sayede insan hangi davranış kalıpları içinde yol alabileceğini, neyi yaparsa neyle karşılaşacağını, ne zaman neyi yapması neyi yapmaması gerektiğini öğrenir, bilir, tahmin eder. İstikrarın ve önünü görmenin ne kadar önemli ve bunların olmamasının ne kadar yıkıcı olduğunu çok genç insanların kavraması zor

[2] Vecdi Aral, Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2012, s. 118-19

olabilir, ama her insan yaşı ilerleyip tecrübesi arttıkça bunu öğrenir.

TOPLUMSAL DÜZEN KURULUR MU, OLUŞUR MU?

Toplumsal düzenin varlığı, önemi ve yararı hakkında düşünen, araştıran ve tartışan insanlar arasında bir ihtilâf çıkması ihtimâli yok denecek kadar az. Ancak bu herkesin toplumsal düzenin varlığı, varlık alanına girişi ve fonksiyonları bakımından hemfikir olduğunu göstermez.

Toplumsal düzenin varlığının ve öneminin altını çizdikten sonra cevaplandırmamız gereken soru, bu düzenin nasıl ortaya çıktığıdır. Bu soruya verilecek cevap mutlaka toplumsal düzenin mahiyeti ve özellikleri hakkındaki bakış açılarını şekillendirecektir.

Toplumsal düzenin ortaya çıkışını açıklamak için başvurulan iki yol vardır. Birincisi, toplumsal düzenin bir kurucu irade tarafından bilinçli ve maksatlı olarak yaratıldığıdır. İkincisi ise toplumsal düzenin, bir kurucu iradenin eseri olmadan, kendiliğinden varlık alanına girdiğidir.

Bunları daha kısa şekilde ifade etmek gerekirse, ilkine kurulan düzen, ikincisine oluşan veya kendiliğinden doğan düzen diyebiliriz[3].

İnsanlık tarihinin başında yaşamıyoruz. İlerlemiş bir tarih diliminde ve kurulu düzenlerin içine doğuyoruz. Bu düzenin unsurlarının hayatımızda kaçınılmaz ve gözden kaçırılamaz derecede etkili ve belirleyici olduğu süreçlerle büyüyoruz, yaşlanıyoruz. Bu düzen içinde devletlerin yasama, yürütme ve yargı güçleriyle, birçok idarî kurumlarıyla muhatap oluyoruz. Düzenin devlet tarafından korunduğunu müşahede ediyoruz. Bir düzen içinde yetişen ve yaşayan hemen herkes gibi, düzenin devlet tarafından yaratıldığını, devletin düzenin kurucu iradesi olduğunu düşünmeye meylediyoruz. Bu düşünceyi asla tartışmaya açılamayacak şekilde içselleştiriyoruz. Hatta toplumsal düzen eşittir devlet deme noktasına ulaşıyoruz. Bunun düzene tek bakış yolu, düzeni tek izah tarzı olduğunu zannediyoruz.

Oysa toplumsal düzene daha farklı bir açıdan da bakmak mümkün. Toplumsal düzen hiçbir somut iradenin ürünü olmadan, ayrı ayrı bireylerin gönüllü davranışlarının kümülatif sonucu olarak doğmuş olabilir. Bu tür bir düzene ilgili tüm teorisyenler yukarda da söylendiği gibi "kendiliğinden doğan düzen" adını vermektedir. Özellikle vurgulamak gerekir ki, konuyla ilgilenmeyen kimselere çoğu zaman çok spekülatif ve bilim dışı gibi görünmesine rağmen kendiliğinden doğan düzen nosyonuna dayanan teoriler temel beşerî kurumlara ilişkin en bilimsel açıklamalardır. Bunun tipik bir örneği ekonomi biliminde görülebilir. Mikroekonomide piyasa teorisi ayrı ayrı bireylerin gönüllü davranışlarının nasıl ona dayanarak ekonomik olayları izah edebileceğimiz bir öngörülebilir düzen hâsıl ettiğini tasvir eder. Bu düzenin ana özellikleri hiçbir kişi veya kurum tarafından tasarlanmaz; bireylerin serbest iradeleriyle kendi isteklerinin, menfaatlerinin peşinden gitmesine izin verildiği zaman, kendiliğinden doğar.

Kendiliğinden doğan düzen teorisi ekonomiyle sınırlı kalmaz, birçok sosyal kurumun nasıl aynı şekilde doğduğunu açıklamaya yönelir. Dil, ahlâk, hukuk, para-finans bu kurumların en başta gelenleridir.

KENDİLİĞİNDEN DOĞAN DÜZEN TEORİSİNİN ÖZELLİKLERİ VE GELİŞİMİ

Kendiliğinden doğan düzen teorisinin en önemli özelliklerinden biri akla bakıştır. Bu teori anti-rasyonalisttir, daha doğru bir adlandırmayla anti-kurucu rasyonalisttir. Kendiliğinden doğan düzen teorisyenleri sosyal düzeni sırf akla dayanan bilinçli planlamanın bir ürünü olarak izah etmez, aklın yanında güdülere, alışkanlıklara, tecrübeye ve en önemlisi evrime atıfla açıklarlar. Tedricen gelişen işleri geleneksel olarak

[3] Kendiliğinden doğan düzen hakkında ayrıntılı ve aydınlatıcı bir çalışma için bkz. Buğra Kalkan, Kendiliğinden Doğan Düzen, Ankara: Liberte Yayınevi, 2016.

yapma yollarının *a priori (önsel)* olarak düşünülmüş her semadan daha üstün, daha kompleks olduğunu kabul ederler[4].

Kendiliğinden doğan düzen teorisinin konumuz açısından bilhassa önemli bir boyutu hukuk ile devlet arasında yapılan ayrımdır. Hukukun kendiliğinden gelişmesine karşılık devlet tamamen sunidir. Kendiliğinden doğan düzen teorisi, istikrarın ve öngörülebilirliğin kalıcı biçimde ortaya çıkması için kişinin özel hususiyetlerine dayanmaz[5]. Klasik cumhuriyetçilik ve sosyalizm başta olmak üzere tüm kolektivist ideolojiler bireylerden özel menfaatlerini ortak iyiye tâbi kılmalarını isterken kendiliğinden doğan düzen teorisi ortak iyinin kişisel öz-çıkar motivasyonlarından doğduğunu ve insan davranışlarının bir niyetlenmemiş sonucu olduğunu kabul eder.

Kendiliğinden doğan düzen teorisi özgürlüğün farklı insan amaçlarının koordinasyonunu sağlayan bir mekanizma olduğunu düşünür. Özgürlük birbirinden bağımsız davranışları, kişilerin şahsî-çıkar temelli faaliyetlerini tüm toplumun yararına olacak şekilde koordine eder. Buna iktisatta bazen "görünmez el" fenomeni denir. Özgürlüğün olmadığı yerde bu koordinasyon gerçekleşemez. Bu yüzden özgürlük kendiliğinden doğan düzenin olmazsa olmazıdır.

Özgür bir toplum için gerekli bir hukuk sistemi bugün tarihin ileri bir döneminde yaşıyor olmamız yüzünden en azından bir ölçüde amaçlı olarak dizayn edilebilir. Ancak tarihe baktığımızda bu nitelikteki hukuk sistemlerinin aslında evrimle ortaya çıktığını görürüz. Bugün bile evrim -tedricî ilerleme- hukuk sistemlerinde iyileşmelere ulaşmanın en uygun yoludur. Tarihî tecrübe de bu istikamette akmıştır. Bu tür bir evrimci gelişimin tipik örneği İngiliz Ortak Hukuk (Common Law) sistemidir. İngiliz Ortak Hukuk'u amaçlı olarak tasarlanmadı, ihtilâf-çatışma hâlindeki insanların anlık, acil ihtiyaçlarını karşılamanın ötesinde bir amacı olmayacak tavırda-tarzda, vaka-vaka gelişerek, uzun zaman içinde, anonim katkılarla, adımlarla doğdu. Sonuçta özgür bir toplumla bağdaşacak bir hukuk kodu ortaya çıktı[6].

Düşünce hayatında kaba bir rasyonalizme veya kurucu rasyonalizme yakayı kaptırmış kimselere yanlış, tuhaf ve anlaşılmaz görünse de tarihin ve tecrübenin değeri küçük görülemez. Akıldan vazgeçmek ne kadar tuhafsa insan hayatını sadece tanımlanmamış somut bir aklın fonksiyonu olarak görmek ve böyle bir akıl adına ve uğruna tarihi, tecrübeyi ve insan tabiatını görmezden gelmek de o kadar tuhaftır. Yaşanan hayatın ve insanî tecrübenin ötesine geçilebileceği, üstüne çıkılabileceği zannıyla çıplak akla dayanarak sıfırdan bir hukuk sistemi inşa etmeye kalkmak, felaketli sonuçlar vermesi kaçınılmaz olan, kurucu rasyonalist bir teşebbüstür.

TİCARET KANUNU

Hukukun bir kurucu iradenin eseri olmaksızın nasıl doğabileceğinin en iyi örneği "merchant law" denilen ticaret kanunudur, hukukudur. 11' inci ve 12'inci Asır'da tarımsal üretimdeki hızlı genişleme Avrupa nüfusuna gıda ve giyecek üretmek için gerekli iş gücünü ciddî ölçüde azalttı. Artan nüfus sonradan şehirlere dönüşecek kasabalara göç etti, taşındı. Üretimdeki büyük artış sonucunda bireyler belirli üretim dallarında uzmanlaşmaya başladı. Uzmanlaşmanın arttığı bir ekonomi hakkıyla işleyebilmek için ticarete ihtiyaç duyacağından, gittikçe genişleyen bir tüccar sınıfı ortaya çıktı. Bu tabakada farklı kültürlerden gelen ve farklı lisanlar konuşan insanlar vardı. Bir taraftan coğrafi mesafelerin uzunluğu diğer taraftan kültür ve dil farklılıkları ürünlerin mübadele edilmesinin ve nihaî tüketicilere ulaştırılmasının önünde zorluklar yaratmaktaydı. En kötüsü, dil ve kültür farklılıklarının insanlar arasında güveni destekleyecek güçlü kişisel bağların oluşturulmasına mani olmasıydı. Bu yüzden tüccarlar arasında güvensizlik olağan ve yaygın olan durum-

[4] Kalkan, a.g.e., s. 170.

[5] Norman P. Barry, Modern Siyaset Teorisi, çev. Mustafa Erdoğan- Yusuf Şahin, Ankara: Liberte yayınevi, s. 2012, s. 67-68.

[6] Barry, a.g. e., s. 63 vd.

du. Uluslararası kabul gören ticaret kanunu işte yokluğu çekilen bu kişisel güvenin bir ikamesi olarak doğdu, gelişti.

Ticaret Kanunu hükümet-devlet kararlarından ziyade tüccar topluluğu içinde belirdi. Bu kanunun kurallarına tüccar topluluğunun üyeleri tarafından kaba güce dayanan bir zorlama yüzünden uyulmadı. Tüccarlar ticaret kanununa itaat etmeyi gönüllü olarak benimsedi. Gönüllü kabul ve uyum ancak mütekabiliyetle sağlanabilirdi. Bu karşılıklılık (mütekabiliyet) devamlı tekrarlanan, kesintisiz akan mübadelelerin hâsıl ettiği karşılıklı kazançlardan doğdu. Buna ilâveten tüccar topluluğunda yayılan kişilerin davranışıyla ilgili bilgiler tüccarların şöhretini etkiledi. İyi şöhret tüccarların ticaretini artırdı ve ticaret alanını genişletti, kötü şöhret tersini yaptı, ticareti azalttı ve ticaret alanını daralttı. Kötü şöhretin ticaret yapacak insan bulma imkânını ortadan kaldırabilecek olması tehdidi ticaret kanununa büyük bir destek sağladı.

Tüccarlar ticaret hukuku kurallarının oluşmasıyla kendi mahkemelerini kurdu. Mevcut mahkemelerin bu alana girmesi yerine yeni mahkemelerin doğmasının çeşitli sebepleri vardı. Bir sebep kraliyet mahkemelerinin ticarî ilişkilere ve kullanımlara girmeye hazır ve donanımlı olmamasıydı. Örneğin ticarette önemli bir faktör olan faiz bu mahkemelerde tefecilik sayılmaktaydı. Bu yüzden faiz ilişkilerine giren tüccarlar kraliyet mahkemelerine gidemezdi. Tüccar mahkemelerindeki hâkimlerin tüccar topluluğundan seçilen tüccarlar olmasına karşılık, resmî mahkemelerdeki hâkimler ticaretten anlamayan ve ticaretin önemini, ticaret dünyasının özelliklerini bilmeyen kimselerdi. Tüccar mahkemeleri zaman ve para açısından daha düşük maliyetli olması yüzünden de tüccarlar için çekiciydi. Son olarak, bu mahkemeler ticaret dünyasındaki değişme ve gelişmelere Kraliyet mahkemelerinden çok daha hızlı uyum sağlayacak yetenekteydi[7].

Bütün bunların tesiriyle 13'üncü yüzyıl itıbarıyle Ticaret Kanunu bir üniversal, bütünleşmiş ilkeler, kavramlar, kurallar ve işlemler seti ve sistemi hâline geldi. 1000 ile 1200 yılları arasında tüccarlar arasındaki ilişki daha objektif, daha az keyfî olma, daha kesin ve daha az gevşek olma özelliğini kazandı. Aradan yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen ve ülkelerin içinde durum ne olursa olsun uluslararası arenada hâlâ işte bu ticaret kanunu kullanılmaktadır.

DİĞER HUKUK KODLARI VE GENEL DURUM

Esasen, ticaret kanunu için sayılan özelliklerin izlerini, yeterince geriye gidersek, medenî kanun, ceza kanunu gibi diğer ana hukuk kodlarında da bulabiliriz. Buna dayanarak hukukun şu özelliklerinin altını çizmek uygun olur.

1. Hukuk toplumun bir ürünüdür. Önce hukuk var olmuş, sonra toplum varoluş alanına girmiş değildir. Toplumu yaratan hukuk değil, hukuku yaratan toplumdur.

2. Hukuk somut, anlık bir iradenin eseri olan bir soyut kurallar demeti olarak varlık alanına girmemiştir. Beşerî hayatın akışı içinde, anonim süreçler ve katkılarla mevcudiyet kazanmıştır.

3. Hukuk kurallarının kodifiye edilmesi, yani ayıklanması, tasnif edilmesi ve yazılı hâle getirilmesi onların yoktan yaratılması anlamına gelmez. Etik çalışmak, ahlâk yaratmak değildir, hukuku kodifiye etmek de hukuku sıfırdan yaratmak anlamı taşımaz.

4. Hukuk hukuksal normların bir şekilde derlenmesi değildir. Birbirleriyle belli bağlar içinde bulunan normlar bütünüdür[8].

Hukuk felsefesi ve teorisi açısından bakıldığında bu özellikler bizi "emir hukuk teorileri"ni veya "pozitivist hukuk teoriler"

[7] Bruce Benson, "Law Merchant", The Encyclopedia of Libertarianism, ed. Ronald Hamowy, London: Sage, 2008, s. 286-87

[8] Michael Troper, Hukuk Felsefesi, çev. Işık Ergüden, Ankara: dost Kitabevi, 2003, s. 73.

ni dışlamaya götürür[9]. Gerçekten, pozitivistler tabiî hukuka ihtiyaç olmadığını ve tabiî hukukun bir fiksiyon olmaktan öteye geçemeyeceğini ispatlamak için ne kadar çabalarsa çabalasın, evrensel ahlâkla bağları bulunan tabiî hukuk anlayışı insanlık açısından vazgeçilmez görünmektedir. Veciz bir ifadeyle, "İnsan ve insan toplulukları, tabiî hukuk düşüncesine her zaman için muhtaçtır"[10].

TOPLUM VE ADALET

Adalet günlük lisanda hakların teslim edilmesi, haksızlıkların giderilmesi anlamına gelir. Ortalama insan, hukukun amacının adalet olduğunu düşünür. Her insanın vicdanında bir adalet duygusu vardır. Aynı zamanda her insan adil olma yükümlülüğüne sahiptir. Bunun farkına ve bilincine varmak için felsefi derinlik kazanmaya gerek yoktur; normal insan olmak kâfidir.

Adaletin muhtevası ve gerekleri hakkında zaman zaman çok karışık ve karmaşık açıklamalar yapılır. Oysa adalet de âdil olmak da çok basit bir şekilde açıklanabilir.

Adam Smith adalet ve adil olma hakkında şunları söyler[11]:

" Saf adalet... bir negatif değerdir ve yalnızca bizi komşumuza zarar vermekten men eder. Komşularının şahsına, mülküne ve itibarına zarar vermekten sakınan kişi elbette küçük pozitif erdeme sahiptir. Ancak, bu kişi bilhassa adalet olarak adlandırılan şeyin tüm kurallarını ifa etmiş olur ve hemcinslerinin münasip biçimde onu yapmaya zorlayabileceği veya onu böyle yapmadığı için cezalandırabileceği her şeyi yerine getirmiş olur."

Buradan hareketle adaletin unsurları şöyle sayılabilir:

1. İnsanların malına, canına, varlığına, itibarına keyfî olarak zarar vermemek

2. Bu tür zararları vermiş olanları adalet için cezalandırmak ve verilen zararları tazmin ettirmek.

Vicdan, ahlak ve hukuk adaletin bu unsurlarını destekler, besler.

ADALET VE YARGIYA GÜVEN

Buraya kadarki anlatımdan ortaya çıkmış olacağı üzere adalet toplumun önemli bir ihtiyacı ve fonksiyonudur. Bir adalet anlayışı (kurumu) ve bu adaleti koruyan bir hukuk sistemi bulunmayan toplum olmaz. Basit toplumlarda adalet insanlar tarafından bilfiil gerçekleştirilir. Nüfus arttıkça, beşerî ilişkiler karmaşıklaştıkça topluma ait adalet fonksiyonunun hayata geçirilmesi uzmanlaşmayı gerektirir. Yargı yapılanması işte bu yüzden ve bu sayede doğar.

Adalet birçok kimse için esasla ilgilidir ama esas hakkında sağlıklı bir yargıya ulaşmak-varmak işleyişi yoğunlaşmış teknik bilgiye dayanan usul kurallarının geliştirilmesini ve uygulanmasını gerektirir. Yanlış usullerle veya usul kurallarını ısrarla, sistematik biçimde ihlâl ederek doğru, yani toplumun adalet duygusuna tatminkâr cevap verecek ve adalet ihtiyacını tatmin edecek hükümlere ulaşılamaz. Savcılar, hâkimler ve avukatlar yargı kurumunun usul kurallarına mutlaka uyması gereken unsurlarıdır.

Modern devletin doğmasına, dallanıp budaklanmasına paralel olarak yargı görevlileri genellikle devlet çatısı altında konumlandırılmıştır. Savcılar için bunda şaşırtıcı bir durum yoktur. Ancak, hâkimlerin durumu daha dikkatli değerlendirilmelidir. Adalete hizmet, hâkimin devletin değil toplumun hizmetinde olduğunun bilinmesini gerektirir.

Adalet her ne kadar günümüzde devletin bir fonksiyonu gibi görülse ve muamele görse de aslında topluma ait bir değerdir. Adalet görevlileri toplum adına adaletin tecelli etmesinin aracılarıdır. Bu yüzden kararlarının toplumda egemen olan adalet anlayışına paralel olması, toplumun adalet taleplerine cevap verebilmesi gerekir. Bun-

[9] Barry, a.g.e., 2. Bölüm.

[10] Orhan Münir Çağıl, Hukuk Başlangıcı Dersleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1963, s. 382.

[11] Aktaran Antony Flew, "Justice", A Dictionary of Conservative and Libertarian Thought, ed. Nigel Ashford ve Stephen Davies, London and New York: Routledge, 1991, s. 144

da açık ne kadar büyürse toplumun yargıya olan inancı o kadar sarsılır. Yargıcı bekleyen görev, kendisinin şahsî veya devletin kurumsal adalet anlayışını değil; toplumun adalet anlayışını gözetmek, gözetlemek ve kararlarında onu rehber almaktır. Yargıya güven ancak bu şekilde sağlanabilir. Yargının itibarı ancak bu yolla artırılabilir.

KAYNAKLAR

- Antony Flew, "Justice", A Dictionary of Conservative and Libertarian Thpught, ed. Nigel Ashford ve Stephen Davies, London and New York: Routledge, 1991.
- Bruce Benson, "Law Merchant", The Encyclopedia of Libertarianism, ed. Ronald Hamowy, London: Sage, 2008.
- Buğra Kalkan, Kendiliğinden Doğan Düzen, İstanbul: Liberte Yayınevi, 2016.
- J. M. Kelly, A Short History of Western Legal Theory, Oxford: Clarendon Press, 2010.
- Michael Troper, Hukuk Felsefesi, çev. Işık Ergüden, Ankara: Dost Kitabevi, 2003.
- Norman P. Barry, Modern Siyaset Teorisi, çev. Mustafa Erdoğan - Yusuf Şahin, Ankara: Liberte yayınevi, s. 2012.
- Orhan Münir Çağıl, Hukuk Başlangıcı Dersleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1963
- Vecdi Aral, Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları, İstanbul: On İki Levha Yayıları, 2012

OTURUM BAŞKANI

Bu tebliğlerden sonra fazla vaktinizi almak istemiyorum. Soru cevap kısmına geçmek istiyorum. Soru sormak isteyenlerin önce kendini tanıtması ve hangi konuşmacıya sorusunu yönelttiğini belirtmesi önemli. Buyurun.

Seyfi HAN

Bolu Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı

Bolu Ağır Ceza Mahkemesi Başkanıyım. Ben adalet ve adil olma kavramlarının hep yargılama pratikleri üzerinden değerlendirildiğini düşünüyorum. İnsanların aklına adalet ve adil olmak kavramı gelince, mahkeme, hâkim ve o yargılama süreci geliyor. Ama adil olmak biraz da yasama faaliyetiyle alakalı. İşin bu kısmını biraz geride tutuyoruz diye düşünüyorum Hâlbuki adil olmak aynı zamanda, demokratik düzenlerde adil kanunlar koymakla mümkün. Bazen yargıç kendisine sunulan opsiyon içerisinde adalete erişemiyor. Bunun sıkıntısını çekiyor.

Az önce Başsavcımız bir örnek verdi, ben de bir dosya ile örnek vereceğim. Batman'da Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığı yaptığım dönemde önüme bir tane dosya geldi. Dosyanın olayı şu, kendi geleneklerine ve adetlerine göre 14 yaşındaki bir kızla evlenen bir tane adam var. Bu evlilikten üç tane çocuk sahibi oluyor. Yine adet gereği ailesi ile birlikte kalıyorlar. Bir gün hanımefendi kayınvalidesiyle kavga ediyor, polise gidiyor, muhtemelen bana vurdu diye kocasını şikâyet ediyor. Polis o sırada işgüzarlık yapıyor. Üç tane çocuğu var, kadının yaşına bakıyor, ilk çocuğu 14 yaşındayken doğmuş. Kocası için cinsel istismardan suç duyurusunda bulunuyorlar ve bize dava açılıyor. Şimdi küçük bir bayana karşı, 15 yaşından küçükse cinsel istismarda bulunmanın cezasının alt sınırı 8 yıl. Anayasa'da ailenin korumasına ilişkin bir hüküm var. Kadın bin pişman, karakola gittiği güne lanet okuyor. Üç tane çocuğu var, kocası hapse girecek. Ama siz bu kuralı uygulamak zorunda kalıyorsunuz.

Ben o kuralı uygulamadım, Anayasa Mahkemesi'ne gittim. Benim başvurumda da Anayasa Mahkemesi, yasanın 103/2. maddesini iptal etti. Daha sonra Anayasa Mahkemesinin ilgili maddeyi iptalinden sonra, Meclis yeni bir düzenleme yapmaya kalkıştı. Maalesef kadın örgütlerinin baskısıyla, Anayasa Mahkemesi, o hükmü hukuk

devletin ilkesine aykırı olduğunu düşünerek iptal etmiş olmasına rağmen, daha ağır düzenleme getirdi. Halbuki biz Anayasa Mahkemesine; bu hüküm adil değil, hukuk devleti ilkesi aynı zamanda adil kanunlar koymayı da gerektirir, siz adil bir düzenleme getirmediniz, insanların yargılanma hukukunu ve haklarını ihlal ediyor diye gitmiştik ve Anayasa Mahkemesi de aynı gerekçeyle yasa maddesini iptal etmişti. Ben hem doktrinsel tartışmalarda, hem de insanların algısında adaleti sadece hâkimin faaliyetine indirgeyen bir anlayışın yanlış sonuçlara götürdüğünü düşünüyorum. Bunu söylemek istedim.

OTURUM BAŞKANI

Soru var mı? Buyurun.

Seyfi HAN

Bolu Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı

Yani, buradaki tartışmalarda da iş o yönüyle tartışılıyor. Hani siz ne demek istersiniz? Açıkçası onu da merak ediyorum. Doktrin bu anlamda ne diyor, niye biz adaleti sadece yargılama faaliyeti olarak algılayıp, sadece onun üzerinden değerlendirme yapıyoruz?

OTURUM BAŞKANI

Teşekkür ederim, doktrin birazdan konuşur.

KATILIMCI

Etik değerler, yargısal faaliyet açısından çok önemli ve yargısal faaliyeti yürütenlerin bu değerleri göz önünde bulundurması hepimizin temennisi. Etik ve empati arasında nasıl bir ilişki kurabiliriz, etik değerlere uygun davranmayı empatiyle nasıl ortaya çıkartabiliriz? Hiçbir insan, ben ahlaksızca bir iş yapıyorum, kötü bir yargılama yapmak istiyorum bilinciyle ve şuuruyla hareket etmiyor. Hiç kimse, ben adalet dağıtmak istemiyorum demiyor. Herkes kendince adalet dağıtmak istiyor. Ama dışarıdan baktığınızda etik değerlere aykırı pek çok davranışı içerdiğini görüyorsunuz. Bu nedenle etik ve empati arasında nasıl bir bağ kurabiliriz? Bunu öğrenmek istedim. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Buyurun sıradaki arkadaşa söz verelim.

Vedat TEMEL

Akşehir Cumhuriyet Başsavcısı

Özellikle Muharrem Kılıç Hocama ve Serdar Hocama aynı soruyu sormak istiyorum. Adalet kavramıyla ilgili olarak, adalet kavramından ne kastettiğimiz konusunda tam aydınlanmadığımı düşünüyorum. Şöyle örnek vereyim; adaletle adil yargılanma kavramının aynı olmadığını düşünüyorum. Zaten Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesinde ve Anayasamızın 36 ıncı maddesinde korunan değer, adil yargılanma hakkı. Yani adil karar verilmesi değil diye düşünüyorum, yanılıyor olabilirim. Sorumun ana temeli bu. Yani Muharrem Kılıç Hocamız rasyonel adaletten bahsetti. Hepimiz uygulamacıyız. Bazı yasak delilleri, yasak delil olmaktan çıkardığımız takdirde; faili meçhul durumda bulunan çoğu dosyanın çözülebileceğini bilme noktasındayız. Ama bu adil yargılanma olmayacaktır. Adaletin tesis edilmesi noktasında daha iyi bir hamle olacaktır, diye düşünebiliriz. Bu konuda tam bir cevap alamadığımı düşünüyorum. Sorumun ana temeli budur. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Evet, başka sorusu olan var mı arkadaşlar? Buyurun.

Harun MERT

Adalet Bakanlığı UHDİGM Genel Müdürü

Ben Harun Mert, Muharrem Kılıç Hocama bir soru sormak istiyorum. Sabah hukuk sosyolojisi ile ilgili oturuma da katıldım. Yapılan değerlendirmelerde, batının adalet anlayışı ile doğu veya daha özelde İslam düşüncesindeki adalet anlayışı konusunda kıyaslamalar yapıldı. Ama günümüzde hukuk fakültelerinde okutulan hukuk felsefesi derslerine baktığımız zaman neredeyse %99 oranında, batı felsefesine ait filozofların düşünceleri anlatılıyor.

Hocam bir iki örnek verdi. Kitaplarda bir İbn-i Haldun var, bazı kitaplarda Farabi'den bahsediliyor. Bir de benim bildiğim hocamızın İbn-i Rüşd hakkında bir çalışması var. Yeni kitaplarda veya müfredatta doğu düşüncesi veya İslam düşüncesindeki filozofların bu konuya yaklaşımları daha fazla yer alsa, iyi olmaz mı? Onun dışında, benim söylediğim iki üç isim dışında doğu düşüncesinde adalet anlayışıyla ilgili istifade edebileceğimiz isimler ve şu anda Türkçeye çevrilip yayınlanmış eserler varsa, bu konuda bize bilgi verirseniz memnun olurum. Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI

Evet, Yıldırım Beyazıt Üniversitesinin hukuk felsefesi dersini hocam anlatıyor, bakalım ders içeriğinde bizim isimlerden kimlerden bahsediyormuş. Buyurun, en arkada bir arkadaş soru soracak.

Güray GÜÇLÜ

(Adalet Bakanlığı Tetkik Hâkimi)

Teşekkür ediyorum. Sorum Serdar Hocama, kabul görürse Muharrem Hocama da aynı soruyu sormak isterim. Günümüzde yargıda etik değerler bir hayli önem taşıyor. Böyle bir ivme var. Bu çerçevede daha özel ve teknik anlamda, adaletin tesisinde yargının *machiavellist* davranmasını uygun görüyor musunuz? Yani yargı *machiavellist* davranabilir mi? Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI

Biz teşekkür ederiz. Buyurun Hocam.

Doç. Dr. Serdar GÜLENER

Hem bana yöneltilen sorulara, hem de bazı tespitlere dair birkaç yorum yapmak istiyorum. Adaleti sadece niçin yargı adaleti olarak değerlendiriyoruz? Tabii aslında sunumda yeterli vakit olmadığı için onu anlatamadım ama bu güven meselesi sadece yargının tekelinde olan bir mesele değil. Bütün bir politik sistemden bütün bir anayasal düzenden bahsediyoruz ve bunun hepsinin temelinde de aslında insanlar arasındaki ilişkiye dayalı güven var. Şimdi bunu ölçerken, aslında bir anlamda insanların da bir ölçüde birbirlerine güvenip güvenmediklerini ölçmek zorundayız. Ya da bunu tespit etmemiz gerekiyor. Şimdi en nihayetinde birbirlerine güvenmeyen insanların olduğu bir düzende yargıya istenildiği kadar güvenilsin, zaten bunun nihai olarak olumlu sonuçlarının olması mümkün değil. O toplumsal yapının parçalanmışlığından, o toplumsal yapının bölünmüşlüğünden bahsetmemiz gerekir ki, orada zaten yargı istenilen işleri yerine getiremeyecektir.

Şimdi tabii etik, empati meselesi Hocamın daha ziyade alanına giren konulardan bir tanesi. Vedat Bey'i burada görmek ayrıca beni çok mutlu etti. Aynı zamanda kendisiyle yüksek lisans sürecinde de bir temasımız olmuştu, teşekkür ediyorum sorusu için. Tabii ben burada aslında spesifik, felsefi ya da sosyolojik olarak bir adalet tartışması yapmaktan ziyade kurumsal anlamda adaleti ve aslında adalet hizmetlerini ifade etmeye çalıştım. Benim kastetmeye çalıştığım buydu. Açıkçası adaleti tartışmak; formasyonum da o derece yok. Belki Hocam o

anlamda felsefi, sosyolojik olarak bir katkı sağlayacaktır. Ama beni ilgilendiren kısmı, bu adalet dediğimiz nosyonun nasıl dağıtıldığı ve bu dağıtılırken nasıl bir çerçeveye sahip olduğu. Bunu da somutlaştırmak için adalet hizmetleri, aslında adalet hizmetleri de değil, yargı üzerinde durmalıyız. Aslında bizim aklımızdaki mesele, yargı. Tümden bir yargı, bu yargıyı nasıl tanımlarsak tanımlayalım; bunun içinde organlar var, bunun içinde kanunlar var, bunun içinde anayasa var, bunun içinde belki bakanlık var, bunun içinde hatta ve hatta yasama ve yürütme organları var. Çünkü bunların birer parçası.

Dolayısıyla benim burada kastettiğim mesele adalet hizmetleriydi. AİHS'nin 6 'ıncı maddesinde adil yargılanma ilkesi var, aslında hakkaniyete uygun yargılama; belki de hakkaniyete uygun bir yargılamayı gerçekleştirmek. Orada hakkaniyete bağlı olarak adaletin ne olduğu meselesi devreye giriyor. Açıkçası ben o meselenin biraz daha kurumsal bir tartışmanın konusu olduğunu düşünüyorum. Yani adil yargılanma ilkesi çerçevesinde yapılması gereken bir tartışma olduğunu düşünüyorum. Benim kastettiğim adalet hizmetlerine güven idi.

Günümüzde yargı etik değerlerine bir giriş yaptık. Ondan sonra yargıcın *machiavellist*, aslında pragmatik ya da oportünist bir şekilde davranıp davranamayacağı sorusu geldi. Aslında pragmatizm ile oportünizm birbirinden farklı değerlendirilmesi gereken kavramlar. Ben biraz evvel söylemiştim; hukuka daha disiplinler arası bakma taraftarı olan akademik bir geleneği savunuyorum. Özellikle son dönemde yargı kurumlarına dönük yapılan tartışmalarda, yargı kurumları aslında politik kurum olarak değerlendirilir. Yani biz bunu Türkiye'de çok yaşadık. Anayasa Mahkemesi üzerinde yıllarca yaşadık. Siyasetin yargısallaşması.

Yargının siyasallaşmasından bahsetmiyorum; siyasetin yargısallaşması. İşte jüristokrasi. Bakın bu sadece Türkiye'ye özgü bir mesele değil. Bugün belki de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi için biz bunu söylüyoruz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bunun kılıfını şöyle buluyor. Avrupa ortak değerlerinde gerçekleşen bir uzlaşma diyor. Mesela eşcinsel evlilik, ya da eşcinsel birliktelik diyor değil mi? Şimdi bekliyor, toplum hazır mı değil mi? Gün geliyor toplumun hazır olduğuna karar veriyor. Aslında onun arkasında politik bir gerekçe de var. Onun arkasında sosyolojik bir gerekçe de var. Dolayısıyla yargı kurumlarını tabii ki ahlaki bakışa sahip olması çerçevesinde değerlendirmemiz gerekiyor. Ama doğaları gereği aslında politik sistemin bir parçası oldukları için; politik birer varlık olduklarını, politik birer kurum olduklarını düşünüyorum. Teorik olarak yargıçların vicdanlarına ve hukuka uygun karar vermeleri söz konusu. Ama unutmayalım; insanın değerlerinden bağımsız, ideolojilerinden bağımsız, günlük yaşantılarından bağımsız, saf pür biçimde karar vermesi insan tabiatına aykırı. Mümkün olduğunca bunu gerçekleştirebilirler ve mümkün olduğunca da bu, aslında hukuka vicdana ve ahlaka uygun olur. Dolayısıyla yargı *machiavellist* bir bakış açısıyla karar verebilir mi? Belki bunu sert biçimde söylemek doğru değil, ama yargıcın verdiği kararlarda da bir tolerans alanının olması gerektiğini, günün şartlarının değerlendirilmesi gerektiğini, ama bunun tabii ki temel hak ve özgürlükleri geliştirici bir çerçevede gerçekleştirmesi gerektiğini düşünenlerdenim.

OTURUM BAŞKANI

Sayın Hocam siz de buyurun.

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Öncelikle teşekkür ediyorum güzel ufuk açıcı sorular için. Şöyle sıra düzeni takip ederek gidelim. Şimdi adalet ve adil olmak, tabii ki aynı şey değil. Hani az önce sunumumda da ifade ettim, adalet değeri bir ontolojiyi ifade ediyor. Tanımlanması noktasında da birçok düşünür, filozof kendince bir takım tanımlamalar yapmış.

Net bir tanımlama yapılabildiğini söylememiz mümkün değil. Ona ilişkin yaklaşımlar, spekülasyonlar, bakış açıları söz konusu. Fakat bir öz değer olduğu noktasında ontik değer mi, değil mi? Onu yorumluyoruz. Adına hakkaniyet diyoruz. Somut olay adaleti diyoruz, yargısal adalet diyoruz. Yani farklı adalet türlerinden de söz ediyoruz. Yasa adaleti diyoruz ki; soruyu soran meslektaşımızın da ifade ettiği üzere, bu somut anlamda sadece adaletin tesis edilmesi.

Şunu söylemeye çalıştım ben, siyasal sistemler açısından da, felsefi geleneklerimiz açısından da, asıl olan adaletin tesis edilmesi. Yani biçimi, nasıl yapılacağı, hangi yönetsel biçimle, formla bunun gerçekleştirildiği çok önemli ve esaslı bir mesele olarak görünmüyor. Tabii ki tümden, yani o usûl hükümleri açısından bir keyfiliğin olduğunu söylememiz mümkün değil. Ebu Suud örneğinde söylemiştim. Kadim hukuk kültürümüzde Mecelle biliyorsunuz ilk yasalaştırma, ilk yasa yapımı. Bu noktada özellikle uygulayıcılar açısından somut norm denetimini harekete geçirebiliriz.

Başsavcımız mıydı soruyu soran, meslektaşımız siz miydiniz? Kendisi de zaten bu noktada bir girişiminin olduğunu ifade etti. Burada önemli olan, kritik olan şey yasa politikası. Fakat burada özellikle yasa politikası açısından baktığımız zaman içkin bir adalet mefhumunun olduğunu görüyoruz. Böyle sosyal gelişmelerden etkilenen bir durum olduğunu söylememiz gerekiyor. Mesela kadın hakları meselesinde bunu görüyoruz. Pozitif ayrımcılık; dünyada kadın imgesi, kadın anlayışı değiştikçe yasa koyucuyu etkilediğini görüyoruz. Burada en büyük eksikliğimiz, biz mutfak çalışması yapmıyoruz. Adil olan, toplumsal yapıya uygun olan yasa nedir, nasıl olmalıdır? Sosyolojik tahliller, bir ön araştırma noktasında, bir mutfak araştırması noktasında eksik olduğumuzu ifade etmemiz gerekiyor.

Etik empati noktasına baktığımız zaman, insanoğlu öyle bir varlık ki; yani hukuka aykırı, değere aykırı, ahlaka aykırı davranışlarını da legalize edebilen, meşrulaştırabilen bir kapasitesi var. Böyle bir akli muhakeme yapısı söz konusu. Ben bunu farklı kavramlarla ifade etmiştim. İşte sezgisel adalet, değer demiştim. Buna Aristoteles de *"logos etos patos"* diyor. İşte akli muhakemede bir dürüstlük. Aynı zamanda bunun bir davranışa etosa, bir etiğe dönüşmesi ve aynı zamanda işte patos dediği merhamet ve vicdan duygusuyla hareket etmesi, sezgi dediğimiz şey, bir anlamda bu üçlünün de olması gerekiyor. Tabii bu noktada, özellikle modern yaşamın bu hızlı devingen karmaşası içerisinde çok değişken yapısı içerisinde kodlar karışabiliyor.

Eskiler "ne kadar az yasa o kadar çok adalet, ne kadar çok yasa o kadar adaletsizlik ve ahlaksızlık" dermiş. Fakat şimdi öyle değil. Şimdi yasa toplumu, norm toplumu egemen. Onun için bunun gerekli olduğunu ifade etmemiz gerekiyor.

Adalet işte öyle bir şey ki; gökteki kutup yıldızı gibi. Yani bunun somut içeriklendirilmesi az önce Serdar Hocamız da söyledi, işte eşcinsel evlilik ve adalete uygunluk meselesi. Onun için adalet kavramının gerçekleşmesi somutlaşması açısından baktığımız zaman; bunun değer dünyasıyla ilgili bir yorum, perspektifle ilgili bir şey olduğunu söyleyebiliriz. Tabii ki, bir tarafıyla adil yargılanma hakkıyla ilintili, bir tarafıyla da adalet eşittir adil yargılanma. Hiçbir suretle adaletli yargı hükmü dememiz mümkün değil.

Az önce son cümlelerinde Serdar Hocam söyledi, objektiflik. Objektiflik mitolojik bir efsane. Yani ne kadar da objektif karar deseniz böyle bir şey yok. Her yargıcın, muhakemesi eşsizdir, biriciktir. Onun için işte içtihat, içtihadı naksetmez dedik. Onun için burada objektiflik teranesinin ortak bir kod alanları mutlak suretle söz konusu. Ama o açıdan baktığımız zaman adil yargılama hakkı, AİHS 6' ıncı maddesinde ifade edildiği üzere adaletli hüküm vermek. Yani

maddi adaleti gerçekleştirme noktasında ne kadar kutup yıldızına yakınsa, o kadar adil olduğunu söyleyebiliriz. Hukuk felsefesi derslerinde, sadece hukuk felsefesi açısından değil; genel felsefe derslerinde de öyle. Ben yıllardır hep söylüyorum. Misyonerlik yapıyoruz. Akademi dünyamızda, felsefe ve sosyoloji alanında misyonerlik yapıyoruz. Yani orada üretileni getiriyoruz.

İsmini vermeyeyim bir felsefe tarihi kitabı, lisans döneminde okumuştum. Şimdi İbn-i Sina değil mi bizim değerimiz? Adam şuna bile üşeniyor ve sadece "Sina" yazıyor. Bu şekilde yazılmaz. Çok az birkaç yerde az önce sayın üstadımızın da ifade ettiği gibi tam ismi geçiyor. Maalesef kendimize dönük bir oryantalist bakış açısına sahibiz, kendimizi oryantalize ediyoruz. Halbuki İbn-i Rüşd'ün de ifadesidir; bilim tarihi düşünce tarihinin terakkümüdür. Birikimseldir. Şarih-i Azam'dır. İbn-i Rüşd Endülüslüdür, 1198'de vefat etmiştir. Şarih kimin yorumcusudur? Aristoteles'in. Kendini Aristo'nun talebesi görüyor. Agnostik diyebilirsiniz. Ama kendilerini o sinsiliğe, o geleneğe açık yüreklilikle ve özgüvenle ben de bunun bir parçasıyım ve şerhi felsefenin bir parçasıyım diyor.

Platon'un "Devlet" kitabının güzel bir muhtasarını yapmıştır İbn-i Rüşd. Öğrencilerimize okuma listesi veriyoruz. İşte Farabi'nin "Devlet"i gibi.

Son olarak sabrınızı zorlamayayım, yargı muhakemesiz davranabilir mi? Tabii ki davranabilir, davranmadığını söylemek mümkün değil. Bir genelleme yapmak doğru değil. Fakat burada dediğim gibi hukuk felsefecileri, yorum felsefecileri objektiflikten bahsetmenin doğru olmadığını, çok ciddi anlamda tartışıyorlar. Fakat siyaset ve yargı ilişkisi, hukuk ilişkisi açısından baktığımız zaman, yargısal vesayet ya da işte yargısal aktivizm olarak tecelli ettiğini de görüyoruz, bu çok konuşulabilecek bir konu.

Teşekkür ediyorum, sağ olun.

OTURUM BAŞKANI

Biz teşekkür ederiz Hocam. Sorusu olan yoksa ben oturumu kapatmak istiyorum.

Tabii adalete güven ve yargıda etik değerler konusunda bence çok karamsar olmaya gerek yok. Burada hep bir hedefimiz olacak. Önümüzdeki dönemin yargıda etik değerler içselleştirildiği ve adalete güvenin en üst düzeyde tesis edildiği bir dönem olmasını diliyorum ve oturumu kapatıyorum.

Hepinize katılımlarınız için teşekkür ediyorum.

FOTOĞRAFLAR

OTURUM VI

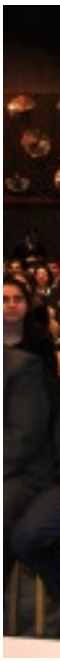

ADALET
ŞÛRASI

ADALET
ŞÛRASI

ADALET
ŞÛRASI
10-11 OCAK 2018

SONUÇ BİLDİRGESİ

SONUÇ BİLDİRGESİ

GİRİŞ

Adalet Şûrası, Ankara'da 10-11 Ocak 2018 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın himayelerinde toplanmıştır.

İki gün süren ve ana teması "toplum ve adalet" olan Şûra'da farklı disiplinlerden gelen yazarlar, akademisyenler ve medya mensupları adalet kavramı ve adalet sistemine ilişkin konuları ele almış, analiz ve değerlendirmelerde bulunmuş ve geleceğe yönelik perspektifler ortaya koymuşlardır.

2023 Vizyonu tüm devlet kurumlarına olduğu gibi adalet sistemine de tarihsel sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar, adalet sistemine olan güvenin artırılması yönünde şekillenmekte ve bu kurumların önümüzdeki süreçte aktif bir politika izlemesini gerektirmektedir.

Reform iradesinin sürdürülmesi, reformlara ilişkin her bir alanın ortak akla dayalı olarak ve ülkemizin tüm kurumlarının birikimlerinden faydalanılarak şekillendirilmesi gerekmektedir. Tüm kurumların, reformların hayata geçirilmesinde aktif bir tutum izlemesi, önemli bir esas olarak benimsenmiştir.

ŞÛRANIN ÖNEMİ

Farklı kurumlarca hukuk alanına ve adalet sistemine ilişkin sempozyum, seminer, konferans gibi ulusal ve uluslararası düzeyde birçok bilimsel etkinlik düzenlenmektedir. Bu etkinliklerin, son yıllarda artan bir ilgi ve sıklıkla düzenleniyor olması adalet sistemi için memnuniyet verici bir gelişmedir.

Bu tarz bilimsel etkinlikler bir yandan adalet alanını ilgilendiren politikaların oluşturulmasına katkı sağlarken diğer yandan da uygulayıcılar için ufuk açıcı olmaktadır.

Adalet Şûrası ilk defa düzenlenmiştir. Şûra katılımcıları bu etkinliğin içeriğinin genişletilerek geleneksel hale getirilmesine ve daha geniş katılımla her yıl tekrarlanmasına olan ihtiyacı belirtmişlerdir.

KATILIMCILIK VE ORTAK ÇALIŞMAYA İHTİYAÇ

Adalet Bakanlığı, adalet sisteminin işleyişinden siyasi açıdan sorumlu kurum olmakla birlikte; bu sistem, bağımsızlık ve tarafsızlık temeline dayalı birden fazla kurumdan teşekkül etmektedir.

Söz konusu kurumların, adalete güvenin daha da artırılması konusunda fikir ve niyet birliği içinde oldukları tüm açıklığıyla ortadadır.

Bunun bir gereği olarak aynı hedefe yönelik kurumsal koordinasyon ile çalışmanın önemine vurgu yapılmıştır.

FARKLI DİSİPLİNLERİN BAKIŞ AÇISIYLA DEĞERLENDİRMENİN ÖNEMİ

Adalet sistemi değerlendirilirken ve politikalar oluşturulurken hukukun farklı disiplinlerinin yanı sıra hukuk dışındaki disiplinlerin bakış açısı da önem taşımaktadır.

Disiplinler arası yaklaşım, adalet politikalarının derinleşmesine ve çözümlerin isabet oranının artırılmasına katkısı nedeniyle vazgeçilmez bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Şûra oturumlarında hukukun farklı dallarından ve hukuk dışındaki alanlardan gelen akademisyenlerin, yazarların ve medya mensuplarının yer alması bu gerekliliğin bir sonucudur.

Bu farklı disiplinlerin katkısının daha da artırılması önemli bir gereklilik olarak ortaya konulmuştur.

TARİHİMİZDEN GELEN BİRİKİMİN ÖNEMİ

Medeniyetimiz adalet üzerine bina edilerek bu güne kadar gelmiştir.

Geçmişte ortaya koyduğumuz adalet anlayışımızı göz ardı ederek adaleti tecelli ettirecek bir hukuk sistemi kurmamızın zorluğu açıktır.

Medeniyetimizin temelini oluşturan adalet anlayışı, günümüz dünyasına örnek olacak uygulamaları ortaya koymuş ve veciz ifadelerle şekillenmiş önemli kavramları içeren hukuksal metinlerin oluşmasına vesile olmuştur. Örneğin, günümüzde yargı etiği ilkeleri üzerinde durulurken ortaya konulanlar, hukuk tarihi birikimimizin kristalize olduğu Mecelle'de yer alan ilkelerle uyuşmaktadır.

Bu değerlendirmeler ışığında, adalet alanında düşünce dünyamızı oluşturan tarihsel perspektifi bir yana bırakmadan ve oradan aldığımız gücün verdiği özgüvene dayanarak geleceğe dönük politikalar şekillendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

ADALET PSİKOLOJİSİ VE SOSYOLOJİSİNİN ÖNEMİ

Adalet politikaları belirlenirken disiplinler arası çalışma alanlarının bakış açılarından, ortaya koydukları verilerden faydalanılması önem taşımaktadır. Bu bakış açıları önemli fırsatlar sunmakta ve sistemin yanlış kurgulanmasını engellemektedir.

Adalet psikolojisi ve sosyolojisi gibi farklı disiplinlerin sunduğu bilgiden yalnızca sistemin kurgulanması sırasında değil uygulayıcıların mesleğini icra ederken de faydalanması önem taşımaktadır. Dolayısıyla bahsi geçen disiplinlerin daha da geliştirilmesine olan ihtiyaca vurgu yapılmıştır.

Adalet politikalarının oluşturulmasında halkın duygu ve değerlerinin de dikkate alınması etkin ve ideal bir sistemin oluşturulabilmesi için önem taşımaktadır. Bu anlamda, hukukun, sadece yasaların uygulanması demek olmadığı, yasaların toplumun duygu ve değerlerini de dikkate alması gerektiği, adaletin vazgeçilemez bir erdem olduğu da dile getirilmiştir.

YARGI MEDYA İLİŞKİLERİ VE MEDYANIN ADALET ALGISINA ETKİSİ

Kamuoyunun yargı ile ilgili konularda haber alma hakkının sağlanması ve sağlıklı bilgi akışının temini demokrasi açısından büyük önem taşımaktadır. Şûrada, bu husus belirtilmekle birlikte basın özgürlüğü ile kişi hak ve özgürlükleri arasındaki hassas dengeye de dikkat çekilmiştir.

Basın özgürlüğünün çerçevesinin nasıl çizileceği, özel hayatın gizliliği ve diğer haklarla çatışması durumunda dengenin nasıl sağlanacağı adalete olan güvenin artırılması bakımından önemlidir. Şüphesiz, özgürlükler arasında kurulacak dengede yargıya olduğu kadar basına da önemli görevler düşmektedir.

Adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından biri masumiyet karinesidir. Bu karine, Mecelle'nin 8. maddesinde "beraati zimmet asıldır", Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 38/4 fıkrasında; "Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz" ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 6/2 bendinde; "Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır" şeklinde yer almaktadır.

Medyada zaman zaman hakaret, düşmanlık ve aşağılamaya yönelik bir dil kullanılmasının toplumda ağır travmalara neden olduğu ve telafisi oldukça zor sonuçlar doğurduğu açıktır. Diğer yandan medyada kullanılan dil, zaman zaman hedef gösterme ve soruşturmanın gizliliğini ihlale yol açabilmekte, bunun yanı sıra suçun yaygınlaşması ve özendirilmesi sonucunu da doğurabilmektedir. Ayrıca, toplumun genel psikolojisini olumsuz yönde etkileyecek haberler verilmesi de doğru değildir. Aslında medyanın, özellikle kadın ve çocuklar gibi dezavantajlılara yönelik şiddet konusunda duyarlılık oluşturacak mesajlar vermesi, isabetli olandır.

Basın ve medya etik ilkelerine uyularak kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi, yanlış, eksik ve çarpıtma bilgilendirmenin önüne geçilmesi ve yargının medya ile iletişiminin güçlendirilmesi yargıya olan güveni artıracaktır.

Bu cümleden olmak üzere, yargı medya ilişkilerinin kurumsal bir anlayışla yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulduğu, adliyelerde bulunan medya iletişim bürolarının daha işlevsel hale getirilmesi gerektiği ve bu noktada Adalet Bakanlığı kadar yargı mensuplarının da sorumluluklarının olduğu vurgulanmıştır.

TÜRK CEZA HUKUKUNDA ADALET ANLAYIŞI

Ceza hukuku uygulamaları yargıya güveni etkileyen faktörlerin en önemlilerindendir.

Son on beş yıl içerisinde yenilenen temel kanunlar içerisinde Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun da yer almaktadır.

Ceza adaleti sisteminin amacı, kamu düzeninin korunması ile bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunması arasında bir denge kurulması suretiyle gerçeği ortaya çıkarmak ve adil yargılanma ilkesine bağlı kalarak adil yaptırımlara hükmedip bunları uygulamaktır.

Bu doğrultuda oluşturulan yeni ceza adaleti sisteminin ceza hukukunun temel prensiplerine sadık kalınarak güncel gelişmeler ışığında dinamik bir anlayışla ele alınması vazgeçilmez bir zorunluluktur. Son yıllarda yapılan değişiklikler buna matuftur.

Ceza adaleti sistemine ilişkin değişiklikler gerçekleştirilirken sistemin üzerine bina edildiği ilkelere aykırı düşülmemesi, kurgusunun bozulmaması, yaptırım sisteminde dengesizliğe yol açılmaması önemli bir husustur. Türk Ceza Kanunu dışında yer alan ve tamamlayıcı ceza normları içeren özel kanunlar için de aynı hassasiyet gösterilmelidir. Tüm alanlarda olduğu gibi ceza hukuku alanında da ihtiyaca dayalı etki analizi önem taşımaktadır.

Diğer ülkelerde gittikçe artan biçimde uygulama alanı bulan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin de geçtiğimiz süreçte sisteme dâhil olması memnuniyet verici bir gelişmedir. Uyuşmazlıkları dava konusu

olmadan çözerek yargının iş yükünü azaltacak ve toplumsal barışa katkı sağlayacak bu yöntemlerin daha da çeşitlenerek uygulanmasına olan ihtiyaç, önemli bir gereklilik olarak ifade edilmiştir.

Sadece kanun değişikliğine dayalı reform anlayışı yeterli bulunmamaktadır. Bu kapsamda yeni ceza adaleti sisteminde düzenlenen bazı önemli müesseselerin yeterince uygulandığından söz edilmesinin mümkün olmadığına da değinilmiştir. İddianamenin iadesi ve çapraz sorgu kurumları bunlar arasında yer almaktadır.

Ceza adaleti sisteminin onarıcı adaleti ihmal etmeden ve mağdur odaklı bir anlayışla ele alınması gerektiği de açıktır. Müstakil bir "Mağdur Hakları Kanunu" ile mağdur haklarının ve mağdurun konumunun geliştirilmesi, mağdurun soruşturma ve kovuşturma süreçlerine daha fazla katılımı ve daha fazla söz sahibi olması, ceza adaleti sistemini daha da insanileştirecektir.

Yargılamaların makul sürede sonuçlandırılamaması kişi ve kurumların yargıya olan güvenini etkileyen unsurların en önemlilerindendir. Makul sürede yargılama ilkesi ile yargılamaların gecikmeden ve haksızlığa yol açmadan yerine getirilmesi hedeflenmektedir. Yargılamaların uzaması nedeniyle adaletin zamanında gerçekleştirilememesi adalet sistemine olan inancı sarsabilmektedir. Bu nedenle Şûrada yargılamaların makul sürede sonuçlanması için gerekli tedbirlerin alınmasının önemine de dikkat çekilmiştir.

TOPLUMSAL ADALET BİLİNCİ VE EĞİTİMİ

Şurada, toplumsal adalet bilincinin gelişmiş olmasının demokrasinin en önemli güvencelerinden biri olduğuna vurgu yapılmıştır. Bunun için demokrasiyi içselleştirmiş, haklarının farkında olan ve başkalarının haklarına saygıyı davranış biçimi olarak geliştirebilmiş bireylerin varlığı önem taşımaktadır. Erken yaşta ve kesintisiz eğitim vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bu nedenle ilköğretim 6, 7 ve 8 inci sınıflarında "hukuk ve adalet dersi"nin okutulması önemli bir gelişme olmuştur. Bu ders müfredatının geliştirilmesine ve liselerde de okutulmasına önemli bir gereklilik olarak işaret edilmiştir.

Adalet sisteminin kalitesinin ön şartlarından biri de iyi bir hukuk eğitimidir. Hukuk eğitimin esası ezbercilikten uzak duran, hukuki olayları ve sorunları akıl, mantık ve vicdan terazisinde tartabilen, yorum yapma yeteneğine sahip, çatışan çıkarları doğru ve kararlılıkla değerlendirip dengeleyebilen, insan hakları ve hukuk devletini gözeten hukukçuları yetiştirmektir.

Hukuk fakültelerindeki eğitimin nitelik ve içerik olarak gözden geçirilmesine yönelik tartışmalar hukuk camiasında gün geçtikçe artmaktadır. Bu tartışmaların ekseninde son yıllarda yeni açılan hukuk fakültelerinin sayısal olarak artmasının da önemli bir yeri vardır. Hukuk fakültelerinde verilen eğitimin, teorik alandan beslenirken pratik uygulamalarla da somutlaştırılması gerekmektedir. Bunun için hukuk kliniği uygulamalarının yaygınlaştırılması gerektiği de ifade edilmiştir.

Beklenen sonucun elde edilebilmesi için kitle eğitimi metodu terk edilmeli ve hukuk eğitiminin; metodolojisinin, müfredatının, akademisyen ihtiyacının, uygulamayla bağının, adalet sisteminin ihtiyaç duyduğu insan kaynağının göz önünde bulundurulması suretiyle yeni bir "hukuk eğitimi politikası" oluşturmaya ihtiyaç olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca, öğrenci kontenjan sayılarındaki artış, eğitim kalitesini düşürebilmekte, her açıdan gerekli donanıma sahip hukukçular yerine, yetkin olmayan kişilerin fakültelerden mezun olabilmelerine sebep olmaktadır.

Yine, mezunlar arasında belirli bir seviyenin sağlanabilmesi ve nitelikli hukukçuların belirlenebilmesi açısından fakülte bitiminde veya en azından avukatlık stajı sonrasında

genel bir sınavın yapılmasına da ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır.

Küreselleşen dünyada hukuksal gelişmeleri takip edebilmek, yabancı mahkeme kararlarına ulaşabilmek ve ülkemiz düzenlemelerinin yabancı ülkelere aktarılabilmesi ve işbirliği gibi konuların karşılanabilmesi için hukukçuların fakülte dönemlerinde iyi bir dil bilmelerini temin edecek tedbirlerin de alınması gerekmektedir. Rekabet ortamı içinde hukuk fakültesi mezunlarının mesleki yabancı dile hakimiyeti de artık bir zorunluluktur.

Adalet sisteminin kalitesi açısından yardımcı adalet personelinin de iyi yetiştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu alanda önemli bir işlev gören Adalet Meslek Yüksek Okullarının kapasitesinin gelişiyor olması da memnuniyet verici bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Adalet hizmetlerinin gerektirdiği yeni alanların da göz önünde bulundurulması suretiyle adalet meslek yüksekokullarında verilen eğitimin çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Çağımızın çok karmaşık sorunları nedeniyle hâkim, Cumhuriyet savcısı ve avukat olabilmek için sadece bir hukuk fakültesi mezunu olmak, artık en asgari şart haline gelmiştir. Hâkim, savcı ve avukat yetiştirilmesi için hukuk fakültelerindeki eğitim yanında hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimin de ele alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Hakim ve Cumhuriyet savcıları için her yıl belli bir süre hizmet içi eğitimin zorunlu hale getirilmesi, hakim, savcı yardımcılığı ya da adli hizmet uzmanlığı gibi yeni kadroların oluşturulması da ihtiyaç olarak kaydedilmiştir.

ADALETE GÜVEN VE YARGISAL ETİK

Yargı mensuplarının uyması gereken temel etik değerler, yargı camiasının öteden beri tartıştığı temel alanlardan olmuştur.

Adil yargılanma hakkı kapsamında; yargılamaların bağımsız, tarafsız ve etkin bir şekilde yapıldığına dair gerek davanın tarafları gerekse kamuoyunda kuvvetli bir inancın olması bir zorunluluktur.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 ncı maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının sağlanmasında en önemli araçlardan biri de yargı mensupları için etik ilkelerin belirlenmesidir. Etik ilkelerin belirlenmesi; yargısal süreçlerdeki şeffaflığı ve hesap verebilirliği artıracak ve bu sayede yargıya olan güven yükselirken kamuoyu tarafından önemle takip edilen hâkim bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesi daha denetlenebilir hale gelecektir. Etik ilkeler belirlenirken geçmişten gelen birikimimizden ve kendi değerlerimizden yola çıkıp evrensel ilkeleri de kapsayacak bir yaklaşım ortaya konulması da önem taşımaktadır.

Yargı görevi ifa edenlerin uyması gereken kurallar, geleneklerin de inkar edilemez etkisiyle mevzuat çerçevesinde oluşturulmuş ve Hakimler Savcılar Kurulu kararlarıyla somutlaştırılarak günümüze kadar gelmiştir.

Meslek etik ilkeleri ise uygulamacılar için mevzuatta somutlaşan disiplin kurallarını aşan bir rehberi oluşturmaktadır.

Yargı yönetiminde ve uygulayıcılarında yargıya güvenin muhafazasını ve geliştirilmesini hedef alan anlayışın varolmasının büyük önem taşıdığına işaret edilmiştir.

Bu nedenle başta Adalet Bakanlığı olmak üzere tüm yargı kamuoyunun algısını takip edip buna özgü çözümler getirilmelidir.

Son çeyrek yüzyılda yaşanan ekonomik, teknolojik ve toplumsal dönüşümler, hukukun toplum içerisindeki rolünün yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Hukukun toplumsal hayattaki yansımalarının ve kişiler tarafından algılanma biçimlerinin, hukuk kurallarının hazırlanmasında, değiştirilmesinde ve uygulanmasında dikkate

alınması, demokratik ülkelerde halkın karar verme süreçlerine katılımının artmasıyla doğrudan ilişkili görülmektedir. Hizmet alan ve hizmet sunanların görüşleri hukuk kurumları ve işleyişinin gerçek sonuçları olarak değerlendirilmektedir. Yargısal hizmetlerin kalitesi hemen hemen Avrupa ülkelerinin tamamında dava tarafları ve uygulayıcılara yönelik geliştirilmiş anketler vasıtasıyla ölçülmektedir. Anketler kurumun güçlü ve zayıf yanlarının tespit edilmesinin yanı sıra geleceğe yönelik olarak atılması gereken adımlarda da yol gösterici niteliktedir.

Bu itibarla ülkemizde güven ve memnuniyet anketlerinin sürekli hale getirilmesi önem taşımaktadır. Anket sonuçları uyarınca gerekli çalışmaların yapılması da ilgili kurumların sorumluluğunu oluşturmaktadır.

ADALET ŞÛRASI

10-11 OCAK 2018

ADALET VE TOPLUM

İlk defa düzenlenen Adalet Şûrası 10-11 Ocak 2018 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın yüksek katılımlarıyla toplanmıştır.

İki gün süren, ana teması "toplum ve adalet" olan Şûra'da yazarlar, akademisyenler ve medya mensupları adalet sistemine ilişkin konuları ele almış, genel değerlendirmelerde bulunmuş ve geleceğe ilişkin perspektifler ortaya koymuşlardır.

Adalet sistemi değerlendirilirken ve politikalar oluşturulurken hukukun farklı disiplinlerinin yanı sıra hukuk dışındaki disiplinlerin bakış açısı da önem taşımaktadır. Şûra oturumlarında yazarların, hukukun farklı dallarından ve hukuk dışındaki dallardan gelen akademisyenlerin ve medya mensuplarının yer alması bu gerekliliğin bir sonucudur.

2023 Vizyonu tüm devlet kurumlarına olduğu gibi adalet sisteminin aktörlerine de tarihsel sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluk, adalet sistemine olan güvenin artırılması yönünde şekillenmekte ve bu aktörlerce önümüzdeki süreçte aktif bir politika izlenmesini gerektirmektedir. Bu kapsamda Şûrada reform iradesinin sürdürülmesi, reformun her bir parçasının ortak akla dayalı olarak ve ülkemizin tüm kurumlarının birikimlerinden faydalanılarak şekillendirilmesi ve tüm kurumların reformların hayata geçirilmesinde aktif bir tutum izlemesi önemli bir esas olarak benimsenmiştir.

Şûra katılımcıları bu etkinliğin içeriğinin daha da genişletilmesi suretiyle geleneksel hale getirilmesine ve daha da geniş katılımla her yıl tekrarlanmasına olan ihtiyacı kaydetmişlerdir.

ISBN 978-605-2163-04-7